

کتابخانه ملی افغانستان

Almanach

DE

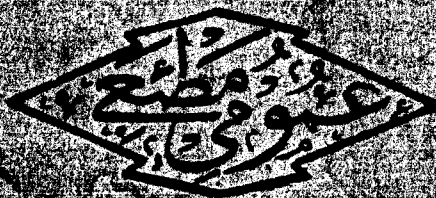
Caboul

پښتو ژبې

1946-7

۱۳۲۵-۶

محمد آغا خان

دوره پنجم

Almanach

de

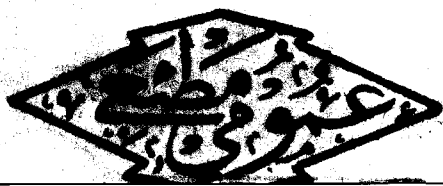
Caboul

پښتو ټولنه

1946-7

۱۳۲۵-۶

د کابل کالنی

۲۶ - ۱۳۲۵

دینتو ټولنی د نشریاتو مخه

مهتم

یار محمد نظامی ء صحافت

د خانگی مدیر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کابل پنځلسمه کالنی

خوښ یو چه سبز کال مویسا توفیق وموند چه د کابل پنځلسمه کالنی بخیره کړو ، او شکر باسوچه یادی کوچنی موسسې ته موقع ور کړه شوه چه خپله وظیفه د نورو کلو په څېر په ښه شان سرته ورسوی ، او ددې هواد دادبی او عرفانی شونو دیشرفت د پاره د خپلی وسعی سره سم څه نه څه خدمت وکړی .

څنگه چه ددې موسسې مهمه او اصلی وظیفه دملی ژبی خدمت دی نو دا مؤسسه ادعا کولایشی چه سبز کال ترپخواښه په دې ملی مرام کښې کامیابه شویده ، او تر یوه حده ښې خپله وظیفه پای ته رسولې ده ، لکه څنگه چه ښې په دې کمال کښې علاوه د کابل مجلې او د کابل کالنی له نشرونو څخه (۷) جلده علمی ، ادبی ، تاریخی ، اجتماعی او نور مفید کتابونه په جلاتو مگه سره نشر کړیدی ، او هم دا رنگه ښې د کورسو شق پرمخ تلمی دی او ډېرو کورسونو دښیزم سمستر امتحان ورکړ او شهادتنامې ښې واخستلې .

اوس دادی د ۱۳۲۵ کال « کابل کالنی » چه برسېره دملکت دمهمو اولویو دوايزو داجرا آتو او تشکیلاتونه ښې ښې کتوری علمی ، تاریخی ، معلوماتی مقالې او په پای کښې ددنیا اهم واقعات لری ، سره دراز راز او ډېرو عکسونو څیروی .

ددې کوچنی موسسې کار کونسکی ددغو موفقیتونو شکرپه ادا کوی ، او دڅښتن تعالی څخه نور توفیق هم غواړی چه د خپل ملیت پالونکي ټولواک تر سیوری لاندی لازیا تره عرفانی او ملی خدمتونه تر سره کړی او بریالی توب ښې په نصیب شی .

(صحافت خانکه)

د افغانستان پادشاه

د افغانستان معظم شهر يار او زلمی ټولواک اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه خلد الله منکله واطلال الله عمره و دواته دی چه همایونی ذات ټی ستر کال دخپل شریف ژوند په (۳۲) مرحله کښې پته ټږدی . همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال د میزان په ۲۲ په کابل کښې ز پټیدلی دی . وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی او منځنیو مکتبو او بالاخر ټی خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول کله چه دده فقید اوشهید بلار اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه کبیر دافغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ همایونی ذات هم د هغه فقید شهر یار سره د مهمو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرما شو ، دفرانسوی ژبی او عالی علومو تحصیل ټی د هغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو او پوهو کورنیو کښې پای ته ورساوه . او د وطن د داخلی مسائلو په شاؤ خوا کښې ټی خصوصی روزنه له خپل بزرگوار پلار څخه وشوه اوملی اخلاقی او د وطن په نسبت ټی دلازمه مطالبو ادراک او خصائص هم له هغه نومیالی پلاره څخه زده کړه . دافغانستان د لوی شورش پر پښی وروسته (چه د هغه نجات د همایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څر گند شو) زلمی اعلیٰ حضرت چه په هغه مملکت کښې وده د تعلیمات پای ته رسیدلی و او د وطن د خدمت دپاره مستردود ۱۳۰۹ شمسی کال د میزان په ۲۰ کال بل ته تشریف فرما شو . محض د هغه هشق په اثر چه دافغانستان د عسکری عالم سره ټی درلود او دبزرگوار پلار دقدمونو په تعقیب د کابل د نظامی عالی تعلیمگاه په عسکری څانگه کښې شامل شو ، په ۱۳۱۰ شمسی کال ټی د والا حضرت سردار احمد شاه خان د دربار وزیر دشهید اعلیٰ حضرت دا کزوی د معظمی اور سره از دواج وفرمایه . او د همدغه کال په آخر کښې څو موده د حرب د جلیله وزارت په وکالت او بیاد معارف د وزارت په وکالت مؤظف و . په دې دواړو وزارتو کښې د همایونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت د وظیفی د اجرا کولو او شی اداری له رویه ښه څر گند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهر یار تر شهادت وروسته د عقرب په ۱۶ د ملت د لویو وکیلانو او ټولو عسکری او کشوری افرادو په غوښتنه او اتفاق د افغانستان پاچاشو ، ستر کال د ټوې زلمی شهر یار د جلوس (۱۴) کال دی .

د همایونی اعلیٰ حضرت اولاد :

- ۱ - شهزاده بیگم بلقیس
  - ۲ - والا حضرت شهزاده احمد شاه خان
  - ۳ - شهزاده بیگم مریم
  - ۴ - والا حضرت شهزاده محمد نادر خان
  - ۵ - شاه محمود خان
- د ز پټیدو نیټه د حمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
- » د سنبلی ۲۱ » ۱۳۱۳ د
- » د عقرب ۱۰ » ۱۳۱۵ د
- » د جوزا ۴ » ۱۳۲۰ د
- » د میزان ۱۲ » ۱۳۲۵ د

ز مونیخ گران او معظم توواک اعلیحضرت همایونی۔ محمد ظاهرشاه د افغانستان معارف
پالونکی او وطن روزونکی پادشاه

Sa Majesté Mohammed Zahir Chah
Roi d'Afghanistan.

صدارت عظمیٰ

غازی سیہ سالار صدراعظم : ج، ع، ج، ا، ن، ب، ا، الاحضرت سردار شاہ محمود خان
 معاون :
 د دولت وزیر : ج، ع، سردار شیر احمد خان
 » » » : »، »، ا، محمد گل خان
 » » » : »، »، س، ا، مرزا محمد خان
 دغازی والاحضرت صدراعظم حربی
 سر باور اودعارضیتودخانگی آمر : ع، ش، غلام سعید خان فرقه مشر

د صدارت عظمیٰ مربوطہ خانگی

الف : د ضبط احوالاتو ریاست :-

د ضبط احوالاتو رئیس اودمجلس عالی وزراء منشی : ع، س، محمد شاہ خان
 » » » : »، لہری خانگی مدیر
 » » » : ص، محمد رفیق خان
 » » » : ص، محمد عثمان خان

ب - د تحریر اتودوائر :

د تحریر اتو لمری خانګی مدیر

ع ، محمد قاسم خان

» دوهم »

ع ، شاه عبداللہ خان

» دریم »

ج - د مامورینو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر

ع ، عبدالمخالق خان

اداری مدیر

ص ،

د سچلو سوانح مدیر

» ،

د - د مصالح د تهیه عمومی مدیریت :

عمومی مدیر

ع ، شاه محمود خان

د اجرائی مدیر

ص ، صالح محمد خان

ه - د رایضو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر

ع ، میر عبداللہ خان

اداری »

ص ، نظام الدین خان

» »

د ، نیاز محمد خان

و - د اوراقو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر

ز - د اجرائی مدیریت :

د اجرائی مدیر

ص ، فضل حق خان

ح - د کنترول مدیریت :

د کنترول مدیر

ص ، سیف الدین خان

ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، ن ، ا ، و الاحضرت غازى سردار شاه محمود خان سيه سالار اوسدر اعظم

S. A. R. "A. A." Maréchal Shah Mahmoud Khan Ghazi
Premier Ministre et Commandant en Chef de l'Armée

د دولت و وزیران

ع ، ج شبر احمدخان دولت
وزیر

ع ، ج ، ا ، نینان محمد کمرخان
د دولت وزیر

ع ، ج ، س امرزا محمد خان
د دولت وزیر

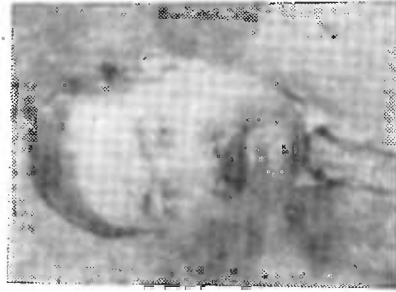
پہ صد ارت عظمیٰ کینی مقرری۔

ع ، ص یار محمد خان دہجا کا انور نیس

ع ، ص محمد شفیع خان دہجا کا انور یا است معاون

ع ، محمد قاسم خان د دوهمی شعبی مدیر

په صدارت عظمی کتبی مقررۍ۔

ع ، محمد ابراہیم خان عالم شاہی دفتربیش
دریاست صغیر دعووی مدیر پبلیش

ع ، میر عبدالرحمان خان دعوای صغیر
صغیر مدیر

ع ، عبدالغفار خان
صغیر مدیر

د څارو وزارت

ع.ج.س، ا. علی محمد خان

وزیر

لمړی معین
دوهم »

ع. ص. محمد نعمان خان

الف : - د سیاسي عمومي مدیریت :

ع. ص. عبدالصمد خان

عمومي مدير

ص. غلام احمد خان نوید

دلپری خانگی دمدير کفيل

ص. محمد یونس خان

دوهمی » مدير

ص. محمد نعیم خان

ددریمی » دمدير کفيل

ص. سيد تاج الدين خان

دڅلورمی » دمدير کفيل

ص. ...

دپنځمی » تجارتي اوافصادي مدير

د تشریف اتور یاست :

ع.ج.س، ا. علی محمد خان د څارو وزارت وزیر

ع. ص. میر محمد صدیق خان

رئیس

S.Ex. (S. A) Ali Mohammad Khan

د ریاست تشریفاتی معاون ص. ...

ministre

des Affaires Étrangères.

» د اداری معاون کفیل ص. محمد یوب خان

د بین المللی څارو عمومي مدیریت :

ع. ص. ذوالفقار خان

عمومي مدير

ص. عبدالغفور خان

دلپری دمدير کفيل

ص. عبدالحمید خان

د دوهمی خانگی دمدير کفيل

ص. عبدالباقي خان

دهوائی څارو خانگی مدير

ص. فتح محمد خان

د ترجمي د خانگی دمدير کفيل

ص. محمد عمر خان

د حقو او ماهداتو د خانگی معاون کفيل

دلپری خانگی معاون » » »

د دوهمی »

د وېزي او قونسلگرۍ عمومي مديريت :

ع.ص. عبدالوهابخان	عمومي مدير
ص. ، فيض محمد خان	دلپري- خانگي مدير
ص. ، عبدالستارخان	» » معاون
ص. ، گلاب شاه خان	» » ددوهمي
ص. ، عبدالغني خان	» » ددريمي

د اوراقو « ارشيف » عمومي مديريت :

ع. ، عبدالغفارخان	عمومي مدير
ص. ، محمد رحيم خان	داجرانبي خانگي معاون کښل
ص. ، عبدالغفور خان	دضبطي » »
ص. ، محمد انور خان	د تبيضي » » کښل

د شفر او د مخصوص قلم مديريت :

ص. ، محمد سليمانخان	مدير
ص. ، محمد يوسف خان	د شفر معاون
.....	د مخصوص قلم معاون

د مامورينو او اجرائيي او تنظيماتو مديريت :

ص. ، عبدالرزاق خان	مدير
ص. ، غلام صديق خان	معاون

د کنترول او محاسبې مديريت :

ص. ، عبدالاحد خان	مدير
-------------------	------

ب. - دافغانی سفیران او نمایندگان په خارج کښي :-

د اعليحضرت لوی سفارت په آنقره کښي :-

ع. ، ج. فيض محمد خان	سفیر
ص. ، محمد ظاهر خان دسر کتاب په لځای مقرر شويدي	کتاب

ع، ج، ۱۰۱، نتيان والاحضرت سردار شاه ولي خان د اعلیحضرت مختار وزير
او فوق العاده نماينده به پاریس کشي

S. A. R. "A. A" Sardar Shah Wali Khan Ghazi
envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire
de Sa Majesté à Paris.

د اعليحضرت لوی سفارت په طهران کښې :-

سفير	ع ، ج استور اول رحيم الله خان
سرکاتب	ص . . . . .
کاتب	« سيد محمد امين خان

د اعليحضرت لوی سفارت په مسکو کښې :-

سفير	ع ، ج ، س ، ا ، محمد نوروز خان
سرکاتب	ص عبدالرؤف خان
کاتب	ص محمد هاشم خان

د افغاني وزارت مختاری په پاریس کښې :-

مختار وزير	ع ، ج ، ا ، ا ، نشان والا حضرت سردار شاه وليخان چه دسويس وزير مختار هم دی .
مستشار	ع ، ص اسلام بيگ خان
د کاتب کفيل	ص امير محمد خان

د افغاني وزارت مختاری په لندن کښې :-

مختار وزير	ع ، ج المرعالي والا حضرت سردار محمد نعيم خان
د سرکاتب کفيل	ص نور احمد خان « اعتمادی »
سکرتر	ع ، عبدالرحمن خان پوواله
د کاتب کفيل	ص ، محمد علي خان

د افغاني وزارت مختاری په روما کښې :-

مختار وزير	ع ، ج محمد اکرم خان
د سرکاتب کفيل	ص ، محمد ابراهيم خان

د افغاني وزارت مختاری په قاهره کښې :-

مختار وزير	ع ، ج محمد صادق خان مجددی چه د حجاز وزير مختار هم دی
کاتب	. . . . .

د کابل کابلی

د افغاني وزارت مختاری په بغداد کښې :-

مختار وزير   ع ، ج عبدالرحمن خان
سر کاتب   ص ، نثار احمد خان

د افغاني وزارت مختاری په امریکا کښې :-

مختار وزير په واشنگتن کښې   ع ، ج عبدالحمين خان
سر کاتب   ص ، عبدالقيوم خان
کاتب   »   غلام محمد خان
»   »   ابوبکر خان

د افغاني وزارت مختاری په نائسکنګ کښې :-

مختار وزير   ع ، ج حبيب الله خان
سر کاتب   ص ، محمد اختر خان

په يونو کښې د افغانستان دائمي نمايندګي :-

دوهه دائمي نماينده   ع ، ص عبدالحميد خان
کاتب

د افغاني ژنرال قو نسلګری په هند کښې :-

ژنرال قونسل   ع ، ص فلام محمد خان
سر کاتب   ص ، عبدالحميد خان
کاتب   د ، محمد عظيم خان
»   د ، عبدالرزاق خان

د افغاني ژنرال قو نسلګری په مشهد کښې :-

ژنرال قونسل   ع ، ص عبدالرؤف خان
سر کاتب   ص ، محمد حيدر خان
کاتب   د ، عبدالرشيد خان

ع ۱۰ ج ۱۰ ع نبان والاحضرت سردار محمد نعیم خان د اعلیحضرت فوق العاده نماینده
اومختار وزیر به لندن کچی

S. A R. "E. A." Sardar Mohammad Na'im Khan
envoyé extraordinaire et ministre
plénipotentiaire de Sa M-jesté a Londres.

د افغاني قونسلگري په بمبئي کښي :-

ع ، فضل احمد خان	قونسل
ص ، مير امان الله خان	سر کاتب
د ، مير حبيب الله خان	د کاتب کښل

د افغاني قونسلگري په کراچي کښي :-

ع ، محمد قسيم خان	قونسل
ص ، عبد الجليل خان	سر کاتب
» ، فقير محمد خان	کاتب

د افغاني قونسلگري په نيويورک کښي :-

ع ، عبدالرحمن خان	قونسل
ص ، سلطان احمد خان	کاتب

د افغاني دوپزي ماموريت په پشاور کښي :-

ص محمد قیوم خان	دوېزي مامور
» غلام قادر خان	» د سر کاتب
» عبدالوهاب خان	» د کاتب
» عبدالاحمد خان	» » »

د افغاني دوپزي ماموريت په چمن کښي :-

ص ، عبدالغفور خان	د دوپزي مامور
» ، عبدالاحد خان	» د کاتب
» ، محمد قسيم خان	» » »

د اخله وزارت

وزیر : ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان
دمخصوص قلم مدیر : ص ، محمد صدیق خان

الف - اداری ریاست :

لمری معین او اداری رئیس : ع ، ص سردار محمد فاروق خان
دهلال احمد عمومی مدیر : ع ، شاه محمد خان
دکنترل عمومی : « ، محمد سعید خان
دمامورینواو داجرایی مدیر : ص ، عبدالرحیم خان
د او رافو مدیر : د ، خواجہ محمد خان

ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان دداخلی وزیر
S.Ex. Ghulam Faraq
Ministre de l'intérieur.

دملکی مامورینودخانگی
د اطلاعاتو اخستلو مدیر : ص ، عبدالباقیخان

ب - امنیتیه ریاست

امنیتیه رئیس : ع ، ش طره باز خان لمری فرقه مشر
د تعلیم و تربیې او د تشکیلاتو مدیر : ح ، محمد اکبر خان لمری غنډ مشر
د امنیتیه مدیر : ص ، محمد صدیق خان
د شخصبې دمديريت کفيل : « ، حاجی غلام نبی خان
دیاسپورت مدیر : « ، محمد ابراهیم خان
دیولیسواو دژاندارمی داطلاعاتو اخستلو مدیر : « ، عبدالباقیخان
د محبوسینو صناعتی مدیر : د ، صالح محمد خان
د سرحدی مدیریت کفیل : ش ، غلام دستگیر خان
د لوازمو مدیر : ص ، سهراب الدینخان
دروغتیا دمديريت کفيل : « ، نصرالله خان

ج - د احصائیې ریاست :

داحصائیې رئیس : ع ، ص محمد امین خان
« « مدیر : ص ، شاه جان خان
د اخذعسکر : « ، محمد حسن خان

د تفهيش رياست :

د تفهيش رئيس	ع. ص. عبدالله خان
اداري مدير	ص. عبدالله خان
د ولاياتو د احصائيې تفهيش مدير	« عبدالله واحد خان
د تفهيش درياست عضو - دمدير يچت	« سيد محمد سرور خان
»	« مير حسام الدين خان
»	« نور احمد خان
»	« شمس الدين خان « قلع تكي »
»	« غلام دستگير خان
»	« محمد شريف خان
»	« حاجي غلام نبي خان
»	« محمد طاهر خان
»	« اختر محمد خان
»	« عبدالغفور خان
»	« مير محمد عثمان خان
»	« عبدالودود خان
»	« عنايت الله خان

ه - د ناقلينو او مهاجرينو عمومي مديريت :

عمومي مدير	ع. باينده محمد خان
اداري	ص. عبد الكريم خان

و - د سينما عمومي مديريت :

عمومي مدير	ع. غلام دستگير خان
------------	--------------------

ز - د هوټلو عمومي مديريت :

د عمومي مدير كښل	ص. عبدالغفار خان
د كنترول مدير	»

د عدلیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، س ، ع میر عطا محمد خان
 امری معین : .....
 دوهم » : ع ، ص محمد امین خان «خوگیاڼی»
 د جمعیت العلماء رئیس : ف ، .....
 د تفتیش عمومی مدیر : ع ، .....
 د اجرائیې او عامو دینو مدیر : ص ، فیض محمد خان
 د تحریراتو مدیر : ص ، میر غلام احمد خان «صالحی»
 د کنترول » : «عبدالمجید خان»
 د تمیز ریاست :

رئیس : ع ، ص عبدالکریم خان «حقانی» ع ، ج ، س ، ع میر عطا محمد خان د عدلیې وزیر
 د فضائی عمومی مدیر : ع ، .....
S.Ex. Mir Ata Mohammad Khan
Ministre de la justice.

د حقوقو د څانګې عضو د مدیر په حیث : ص ، مولوی محمد عالم خان
 » » » » : « ، محمد صدیق خان
 د جزا » » » : « ، عبدالبصیر خان
 » » » : « ، محمد جانخان
 د اجرائیې مامور : « ، میر عبدالعزیز خان
 د کنترول » : « ، .....
 د تحریراتو سرکاتب : « ، عبدالغفار خان

د مالیہ وزارت

وزیر : ع ، ج میر محمد حیدر خان
لمپی معین : « ، ص محمد اسلم خان
دوہم » : « ، عبد الوہاب خان
د مخصوص قلم مدیر : ص عبد الحکیم خان

د اجرائیہ عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
د مامورینو » : ص ، محمد حسن خان
د مالیاتو او محصولاتو مدیر : « ، محمد میر خان
د اوراقو مدیر : « ، عبدالرحیم خان
د احصائیہ » : « ، محمد رضا خان

د تصفیو او تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، غلام حسن خان
تجارتی » : ص ، غلام حضرت خان
د تصفیو » : ص ، محمد عثمان خان
S. Ex. Mir Mohammad Haider Khan
ministre des finances.

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبد الغفور خان
د بودجی » : ص ، عزیز احمد خان
د خزانو » : « ، فخر الدین خان
د کنترول » : « ، حبیب اللہ خان

د تفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد حسن خان
عضو د انتہائی مدیر یجیٹ : ص ، محمد جانفغان
» : « ، یعقوب علیخان
عضو د انتہائی مدیر یجیٹ : ص ، محمد افضل خان
» د ابتدائی » : « ، احمد ہلبغان
» : « ، محمد رفیق خان
» : « ، محمد رضا خان

د تقاعد عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد سرور خان

د معارف وزارت

ع ، ص ، نجیب الله خان د معارف د وزارت کفیل

S. Ex. Nadjibullah Khan
gérant duministère
de l'instruction publique

ع ، ص ، میر امان الدین خان
ع ، ص ، محمد کریم خان

ع ، ص ، دا کتر علی احمد خان
ع ، ص ، عبدالغفور خان
ع ، ص ، عزیز محمد خان
ع ، ص ، محمد آصف خان
ع ، ص ، محمد اسلم خان

ع ، ص ، میر عبدالرشید خان « بیغم »

د وزارت کفیل : ع ، ص ، نجیب الله خان
مشاور : « ، « ، عبدالاحمد خان
» : « ، « ، هاشم خان « شایق »
» : « ، « ، عزیز الرحمن خان
محل کلماتی مشاور : « ، « ، سید محمد فاروق خان
د تعلیمی مشاور کفیل : « ، « ، دا کتر محمدانس خان
داداری : « ، « ، محمد مرید خان
د مخصوص قلم مدیر : « ، « ، امیرالدین خان
د مسلکی تدریس اتو ریاست :

د رئیس کفیل : ع ، ص ، دا کتر محمد یوسف خان
د تفتیش د مدیریت کفیل : ع ، ص ، سید حبیب خان
د تعلیم و تربیې د مدیریت کفیل : « ، « ، محمد اصغر خان
د اجرائیې او د مامورینو مدیر : « ، « ، محمد مجسن خان

د ثانوی تدریس اتو ریاست ؟

د رئیس کفیل : ع ، ص ، عبدالحکیم خان
د تعلیم و تربیې او د تفتیش
د مدیریت کفیل
د اجرائیې او د مامورینو مدیر

د ابتدائی تدریس اتو ریاست :

د رئیس کفیل
د تعلیم و تربیې مدیر
د تفتیش مدیر
د مامورینو مدیر
د اجرائیې د مدیریت کفیل
د سپورت مدیریت :

د مدیر کفیل

سر طبابت :

سر طبیب

ض دا کتر نظام الدین خان

اداری خانگی :

د کنترول عمومی مدیر

ع ، غلام سخی خان

د اوراقو » »

» ، غلام حیدر خان

د موزی او حفریاتو عمدی مدیر

» ، احمد علی خان « کهزاد »

د شیوونگیو ریاستونه او مدیریمونه :

د عربی دارالعلوم رئیس

ع ، ص عبدالرسول خان

د حبیبی دلیسی کفیل

ص ، محمد امین خان

د غازی دلیسی مدیر

عزتمند ، مسترادمز

د استقلال دلیسی مدیر

» ، موسیو مومل

د نجاب د شیوونگی آمر

ع ، ص عبدالغفور خان « برشنا »

د دارالمعلمین د مدیریت کفیل

ص غلام حسن خان

د صفا شو دمکتب »

» ، محمد کبیر خان

د مستوراتو دلیسی مدیره

» ، مادام هنیف

» » « اداری مدیر

» ، غلام محمد خان

د شریعہ علومو د مدرسې مدیر

» ، شاه محمد خان

د ښار د ابتدائی مکاتبو هومی مدیر

ع ، عبدالجبار خان

د سپورت د شیوونگی مدیر

عزتمند ، بای حسن اورنگیل

د کابل دلیلی د متوسطه شیوونگی

د مدیریت و کفیل

ص ، توریالی خان

د کابل دورنخی د متوسطه شیوونگی مدیر

» ، عبدالغفار خان

د صنايعو عمومي مدیریت :

- دعمومي مدير كښل : ص ، عبدالغفور خان
دلاسي صنايعو مدير : ص . . . . .
دماشينو دمدیریت معاون : « ، پاینده محمد خان
دتفتیش مدير : « ، عبدالحمید خان

اداري عمومي مدیریت

- عمومي مدير : ع ، ميا حسين خان
دقوانينو دتدوين مدير : ص ، براتعليخان
د اجرائي او امامورينو مدير : ص ، عبدالغفور خان
داورافو مدير : « ، محمد اسماعيل خان
دکنترول » : « ، محمد عنایت الله خان

د تفتیش عمومي مدیریت :

- عمومي مدير : ع ، محمد نبی خان
عضو : ص ، عبدالغفور خان « رمزی »
» : « ، سعد الدينخان « بها »

د تجارتي اطاق عمومي مدیریت :

- دعمومي مدير كښل : ص ، محمد صديق خان

د اقتصادي مجلس عمومي مدیریت :

- عمومي مدير : ع . . . . .

د انطباعاتو عمومي مدیریت :

- عمومي مدير : ع ، محمد ابراهيم خان « صفا »

د فوائد عامي وزارت

ع ج محمد کبير خان د فوائد عامي وزير
S. Ex. Mohammad Kabir Khan
Ministre des travaux publics.

وزير : ع ج محمد کبير خان
معين : « ص نصر الله خان »
د مخصوص قلم اوار تباط مدير : ص غلام محي الدين خان روپتان

د ويا لوالو او بندو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع سيد وحدث شاه خان
د اجرائبي مدير : ص « »

د معابرو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع محمد اکرم خان

د اجرائبي اود سر کوم مدير : ص « »
د تنگ غارو د سرک مدير : « حفيظ الله خان »

د تفهيش عمومي مديريت :

د عمومي مدير کفيل : ص مبر عنایت الله خان
د تفهيش عضو : ص سيد محمد خان
» : « عبدالعزیز خان »

د تعميراتو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع عبدالرحيم خان
د اجرائبي مدير : ص « »
د کابل د تعميراتو د اجرائبي مدير : « محمد طاهر خان »
د نوي کابل » : « محمد اصغر خان »

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، غلام رسول خان
د اجرائی مدیر : ص ، محمد ایوب خان

د مصالح نهی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، سید ضیاء الدین خان
د اجرائی د مدیریت کفیل : ص ، عبدالهادی خان

نور فنی او اداری مدیریتونه :

د مامورینو د مدیریت کفیل : ص ، محمد انور خان
د پیمایشی مدیر : « ، عبدالغفور خان
د ماضی د تصفی مدیر : « ، محمد یوسف خان
د میخانیک فنی مدیر : « ، غلام محمد خان
د اجرائی د مدیر کفیل : « ، غلام عنیخان
د متر لوی د مدیر : « ، ارچنداس

د معادنو وزارت

ع، ص غلام محمد خان د معادنو د وزارت کفیل
S. Ex. Gholam Mohammad Khan
gérant du ministère des mines

دوزیر کفیل	: ع، ص غلام محمد خان
دوهم پوښ	: « ، « سید عبدالاحد خان
فنی عمومی مدیر	: « ، « محمد احسان خان
د اقتصادي عمومی مدیر	: « ، « غلام علی خان
د کشفی مدیر	: « ، « سلطان احمد خان
د معادنو انجنیر	: « ، « عبدالله خان
د اجرایی مدیر	: « ، « محمد آصف خان
د کنترول	: « ، « محمد ظاهر خان
د بیرونیو اړیکو مدیر	: « ، « رمضان خان
د تفتیش مدیر	: « ، « عبدالفتاح خان
د اوراقو مدیر	: « ، « محمد یوسف خان

د کوهنی مستقل ریاست

ج. محمد عتيق خان د کوهنی مستقل رئیس
 S. Ex. Mohammad Atik Khan
 président du département
 de l'agriculture

ج. محمد عتيق خان در فېق،	رئيس
پ. خ. محمد زمان خان «تره کی»	د معاون کوهنی
د. ه. دادر محمد خان	د انجمن کوهنیو رئیس
پ. خ. محمد کریم خان	د وزارت اوقاف و دفع عمومی مدیر
پ. خ. نادر علی خان	د تفتیش عمومی مدیر
پ. خ. محمد ابراهیم خان	د وزارت اصلاح د توحه عمومی مدیر
پ. خ. محمد ظاهر خان	د کوهنی کلانو مدیر
پ. خ. فقیر محمد خان	د وزارت کوهنی تبلیغاتو مدیر
پ. خ. محمد زمان خان	د وزارت ولسکو و اصلاح اود توحه عمومی مدیر
پ. خ. عتيق الله خان	د کوهنی لوی مورينو مدیر
پ. خ. سید فقیر محمد خان	د کوهنی پول مدیر
پ. خ. میر محمد هاشم خان	د اوراقو

دمطبوعاتو مستقل ریاست

رئیس : ج ، صلاح الدین خان

معاون (دلبری معین پوښت) : ع ، سید قاسم خان «رشتیا»

مشاور : محمد سرور خان «گویا»

» : میر غلام محمد خان «غبار»

دمختصر قلم دمديريت کفيل : ص ، عبد الاحد خان «لطيف زاده»

هنشرياتو عمومي مديريت :

ع ، مديريت کفيل : ع ، عبد الباقي خان «لطيفي»

نوي خانگي مديريت : ص ، صديق الله خان «رشتين»

دوهي : » : » : سيد مسعود خان «پوهنيار»

دريمي : » د کفيل : » محمد نبي خان «کهزاد» ج ، صلاح الدين خان دمطبوعاتو مستقل رئيس

S. Ex. Salahoddin Khan : » : » : محمد اسلام خان «بسهل زاده»

چef du departement de la presse : دراديو دتخنيسكي عمومي مديريت :

عمومي مديريت : ع ، عطاء الله خان

درايو د اداري مديريت کفيل : ص ، محمد علم خان

دپښتو ټولني عمومي مديريت :

عمومي مديريت : ع ، عبدالرؤف خان «بينوا»

دصحافت خانگي مديريت : ص ، يار محمد خان «نظامي»

دتاليف او ترجمي دمديريت کفيل : » ، عزيز الرحمن خان «سيفي»

دقواعدو مديريت : » ، محمد شير گل خان

دلقابتو د خانگي مديريت : » ، محمد گل خان «نوري»

دمجلې ژبو : » ، عبد القدوس خان «پرهيز»

دکورسو : » ، عبدالقني خان

د پښتو ټولنی اعضا :

د صحافت د څانګې عضو	: ص ، سید بهاول الحق خان « هاشمی »
» » »	: « ، نیک محمد خان « فدائی »
» تالیف و ترجمی	: « ، محمد ابراهیم خان « ثابت »
» » »	: « ، غلام احمد خان « رحمانی »
د قواعدو د څانګې	: ص ، عبدالواسع خان
د لغاتو	: محمد رفیق خان « قانع »

د دائره المعارف عمومی مدیریت :

د عمومی مدیر کفیل	: ص ، محمد هاشم خان « پردیس »
معاون	: « ، محمد ارسلان خان « سلیمی »
د داخلی څانګې مدیر	: د ، محمد حسین خان

د تاریخ عمومی مدیریت :

د عمومی مدیر	: ع ، احمد علیخان « کهزاد »
د لمری عضو	: « ، محمد سرور خان « گویا دریاست مشاور »
د دوهم	: « ، میر غلام محمد خان « غبار » »
»	: ص ، علی احمد خان « نعیمی »
»	: « ، محمد ابراهیم خان « خلیل »

د آژانس عمومی مدیریت :

د عمومی مدیر کفیل	: ص ، محمد محسن خان
معاون	: « ، میر غلام حامد خان

د راډیو مدیریت :

د مدیر	: ص ، غلام جیلانیخان « اریزوی »
د معاون	: « ، نجف علیخان « نباتی »

دریاست اداری خانگی :

د اجرائیې اودمامورینو مدیر	: ص ، گل سعیدخان
د کنترول مدیر	: « ، غلام حیدر خان
داورافو »	: « ، عبدالرؤف خان
د کناپخانی »	: « ، غلام چانخان

د تفیش مدیریت :

مدیر	: ص ، محمد نعیم خان
عضو دانتھائی مامور به حیث	: « ، سید مصطفی خان
عضو دابتدائی مامور به حیث	: « محمد حسن خان

د مطابع عمومی مدیریت :

عمومی مدیر دلمړی رتبی به حیث	: ع ، ص برهان الدین خان « کشنگی »
اداری معاون	: ص ، علی احمد خان
فنی مشاور	: عزتمند ، محمدنوری
تختیگی مدیر	: ص ، محمدشریف خان
طباعتی »	: « ، شیر احمد خان
د تصحیح »	: « ، عبدالغفور خان
د کنترول »	: « ، فیض محمد خان
د اجرائیې مدیر	: « ، عبدالوسکیل خان
د زینکو گرافئی مدیر	: « ، عبدالغنی خان
د سکوک مدیر	: « ، محمد ابراهیم خان
متخصص	: « ، نور احمد خان

دولایاتو او اهلی حکومتو تشکيلات

د کابل ولایت

- د کابل دولایت والی : و ، ج ، محمد اسماعیل خان
مستوفی : ع ، س ، سید حبيب خان
د امنیې قوماندان : ح ، محمد آصف خان
د مراغه د محکمې فاضی : ف ، عبدالجلیل خان
د گمرک رئیس : ع ، ص ، عبدالاحد خان
د تعمیراتو عمومی مدیر : « ، » ، عبدالقیات خان
د معابرو عمومی « : « ، احمد شاه خان
د معارفو عمومی مدیریت کفیل : « ، مجرب الدین خان
د تعمیراتو مدیر : س ، عبدالباقی خان
د کرهنی « : « ، . . . . .
د احصائیې « : « امین الله خان
د « دفتیش مدیر : « ، علی محمد خان
د کابل دفو اندامی د کنترول د مدیریت کفیل : « ، محمد رفیق خان
د ژاندارمي غنډ مشر : ح ، عبدالکریم خان
د پولیسو سرمامور : ش ، امیر محمد خان
د مجلس عمومی مدیر : ع ، عبدالخالق خان
د قوماندانی د جزا مدیر : ص ، سید بهاؤ الدین خان
د حقوقو مدیر : « ، محمد شاه خان
د قوماندانی د مخصوص قلم مدیر : « ، محمد سرور خان
د تعلیم او تربیې د مدیریت کفیل : غ ، محمد زمان خان
د قوماندانی د لوازمو د مدیریت « : ص ، محمد انور خان

د کابل ولایت مربوطه لوی خاکمان :

د شمالی لوی خاکمان د حاکم اعلی په رتبه	: ع ، ع ، ع ، ص عبد الصمد خان
د غزنی لوی خاکمان	: ، ، ، : سید آغا خان
د دایرننگی لوی خاکمان	: ع ، ع ، ع حبیب الله خان
د لپوگر	: ، ، ، : احمد علی خان
د پروان د	: ، ، ، : جان محمد خان

د قندهار ولایت

نائب الحکومه	: و ، ج محمد یونس خان
د مستوفیت کفیل	: ع ، ص نور الدین خان
د معارفو رئیس	: ، ، ، : عبدالحی خان « حبیبی »
د کمرک	: ، ، ، : احمد قلیخان
د امنیې قوماندان	: ح ، غلام سرور خان
د مطبوعاتو مدیر	: ص ، محمد یوسف خان « ایازی »
د تحریراتو مدیر	: ص ، محمد سرور خان
د احصائیې	: ، ، ، : ضیا الدین خان
د املاکو	: ، ، ، : غلام محمد خان
د مختبراتو	: ، ، ، : کبیل احمد خان
د نهر سراج د مهاجرینو مدیر	: ، ، ، : سید محبوب خان
د احصائیې د نفتیش مدیر	: ، ، ، : غریب الله خان
د فواید عامی مدیر	: ، ، ، : فضل حق خان
د بانسک شاهی	: ، ، ، : صلاح الدین خان

د قندهارو مربوطه لوی خاکمان :

د گرشک لوی خاکمان	: ع ، ع ، ع محمد رفیق خان
د ارزگان	: ، ، ، : سید عبد الشکور خان
د قلات	: ، ، ، : محمد عمر خان

مدیر	دمار فو
دمطبوعاتو مدیر	«ص»
دتخیراتو	«ع» ، عبدالصمد خان «جامد»
دصیچې	«د» ، عبدالسمع خان
داحصائی	«ع» ، عبدالرحیم خای
دگمرک عمومي	«د» ، محمد اسلم خان
دفوائد عامې	«ع» ، محمد هاشم خان
دمتخیراتو	«ص» ، نقیب الله خان
دعايداتو دمايې مدیر	«د» ، غلام دستگیر خان
دمعدن مدیر	«ع» ، محمد اسلم خان
دتجارتی اطاق رئیس	«د» ، عبدالاحد خان
دمنازعاتو د فیصلی	«ع» ، ص محمد عثمانخان
دکرهنی مدیر	«د» ، محمد شریف خان
دبانک شاهي نماینده دمدير بحيث	«ع» ، محمد آصف خان
دروضی شریفی دچارو رئیس	«ع» ، ص نور محمد خان
داستخباراتو مامور	«ص» ، عبدالاحد خان
دوزیم	«د» ، حاجی محمد سلیم خان

دمزار شریف دولايت مربوطه لوی حاکمان :

دشبرغان لوی حاکم	«ع» ، محمد صديق خان
دبلخ	«د» ، محمد محبوب خان
دسنگان	«د» ، سراج الدينخان

د قطنن ولايت

نائب الحکومه	«و» ، سراج عبدالحکيم خان
دستوفی	«ع» ، ص نور محمد خان
دامتیبې دقوماندانی کفیل	«و» ، دین محمد خان
دمرافی دمحکمی قاضی	«و» ، پابنده محمد خان
دکرهنی دتجربو دتجارتی عمومي مدیر	«ع» ، نور محمد خان
دمطبوعاتو مدیر	«ص» ، محمد فاسم خان «واجد»
دمعارف رئیس	«ع» ، ص عبدالرحيم خان

دمشرفی ولایت تشکیلات

د تحریراتو مدیر	: م ، غلام محمد خان
د احصائیې »	: « عبدالهادی خان
د دفتیش مدیر	: « محمد همایون خان
د اقلینو مدیر	: « نصرالله خان
د فوآند عامې مدیر	: « کمال الدین خان
دمخابراتو »	: « سید احمد شاه خان
د جنگلاتو »	: « غلام بهاولدین خان
د صحبې مدیر اود شفا خانې سرطیب	: « محمد شریف خان
د کمرک مدیر	: « علی محمد خان
د مساحتې د لوی خانسکی مدیر	: « . . . . . »
» » د دوهم »	: « عبدالعزیز خان
د خزانی مدیر	: « عبدالرؤف خان
د استخباراتو مامور	: « محمد عثمان خان

د قطغن ولایت مربوطه لوی حاکمان :

د اتقان لوی حاکم	: ع ، محمد سرور خان
د قندوز » »	: « غلام قادر خان
د پلغمزی » »	: « عبدالشکور خان

دمشرفی ولایت

د نائب الحکومه کفیل اود عسکر قوماندان	: ع ، ش میر احمد خان
مستوفی	: ع ، م خواجہ محمد سمید خان
د امنیې قوماندان	: ح ، حبیب الله خیر
د مطبوعاتو مدیر	: م ، گل باچا خان « الفت »
د مراقمې د محکمې قاضی	: ف ، محمد شریف خان
د معارفو مدیر	: م ، عبدالاحد خان
د فوآند عامې مدیر	: « غلام حیدر خان
د احصائیې مدیر	: « محمد حفیظ خان
د خزانی مامور	: « شیر محمد خان
د عایداتو د مالیې مدیر	: « غلام قادر خان
د آژانسو مامور	: « میر آقا خان

د جنوبی ولایت

ع ، ش محمد قسم خان	نظامیه رئیس او عسکری قوماندان
» ، ص قطب الدین خان	مستوفی
ف ، فضل الرحمن خان	دمرافعی دم محمد کمی قاضی
ش ، محمد خواجه خان	دامنهی د قوماندانی کفیل
ص ، موالی محمد شیرین خان	د تحریر اتو مدیر
» ، فدا محمد خان	دمطبعاتو دم مدیریت کفیل
» ، محمد زمان خان	د خارجه چارو مدیر
» ، میر اکبر خان	د گمرک مدیر
د ، محمد طاهر خان	دمارف مدیر -
» ، غلام ذکریا خان	د صحیحی مدیر
» ، مدد خان	د فواید عامی مدیر
» ، عبدالواحد خان	دمخبر اتو مدیر
» ، محمد اسلم خان	د قبائلو مدیر
» ، روشندل خان	د استخباراتو مامور
» ، عبدالغالی خان « بناد من »	د آژانسو مامور
» ، سردار خان	د شکرو او بطرول مامور
» ، شیرین دلخان	د ناقینو مامور

دمیمنی اعلیٰ حکومت

ع ، ع ، ص سعادت خان	د اعلیٰ حاکم وکیل
» ، ص نصر الله خان	سرشته دار
ص ، ابوالخیر خان « خیری »	د مرف مدیر
» ، محمد ایوب خان	د شفاخانې سر طبیب
د ، نظر محمد خان	د گمرک مدیر
» ، محمد ناصر خان « فرهنگت »	د مطبوعاتو مدیر

د عایدانو د مالیې مدیر	: « ، عبدالعلی خان
د امنیې قوماندان	: غ . ا . امیر محمد خان
د تجارنی اطاق افتخاری رئیس	: ع . ص . عبدالکریم خان
» » معاون	: ص . مرتضیٰ فل خان

د فراه اعلیٰ حکومت

حاکم اعلیٰ	: ع ، ع ، ص سید عبدالله خان
سرشته دار	: ع ، ص محمد عثمان خان
د مراغی د محکمې کفیل	: ف ، مصاحح الدین خان
د امنیې قوماندان	: ش . میر حبیب الله خان
د عایدانو د مالیې مدیر	: ص ، عبدالغاق خان
د صحبې مدیر	: « ، محمد اسمعیل خان
د تحریرانو مامور	: « ، محمد امان خان
د گمرک	: « ، محمد ابراهیم خان
د احصائیې	: « ، محمد کبیر خان
» » تفتیش	: « ، محمد شریف خان
د فواید عامی د مدیریت کفیل	: « ، عبدالله خان
د مخابراتو د ماموریت	: « ، نور الدین خان
د کرهنی	: « ، محمد حسین خان

د بدخشان اعلیٰ حکومت

حاکم اعلیٰ	: ع ، ع ، ص محمد کریم خان
سرشته دار	: ع . عزیز الله خان
د ژاندار می فله مشر	: ح . محمد زمان خان
د مطبوعاتو د مدیر	: ص ، امین الدین خان « انصاری »
د کرهنی مدیر	: « ، سید محمد خان
د گمرک مامور	: « ، محمد رفیق خان
د احصائیې د تفتیش مامور	: « ، عبدالعزیز خان

د ملی دوائرو و تشکيلات
د ملی شورا ریاست

الف - رئيسه هيت :

ع، ج سلطان احمد خان	رئيس
س، سيد محمد عزيز خان	لوري معين
س، سيد عمر خان	دوهم
ع، عبداللطيف خان	سرمنشي
س، حافظ محمد نورو خان	منشي
ع، محمد داؤد خان	دمجلس دخانگي مامور
ع، غلام دستگير خان	دكتورول
ع، فضل محمد خان	داورافو
ع، محمد عمر خان	داچرائي سرکاتب

ب - د شپږمې دورې و کابلان

ع، ج سلطان احمد خان دشورای ملی رئیس
S.Ex. Sultan Ahmad Khan
Président de la Chambre des
Députés.

ع، محمد زما نغان	د کابل دمرکز و کابل
ع، سيد مصوم خان	دشش کروهي
ع، عبدالودود خان	ديتمان
ع، عبدالظاهر خان	دلوگر
ع، عصمت الله خان	دوردک
ع، نصر الله خان	دميدان
ع، غلام مجيد خان	دسروبي
ع، سيد محمد کبير خان	د چهار يکار
ع، جواد فقار خان	د جبل السراج
ع، مير عبدالجکيم خان	د کوه دامن
ع، عبدالقادر خان	دريزه کوهستان
ع، محمد طالب خان	د تکاب
ع، عبدالمجيد خان	د جراب

ملي شورا

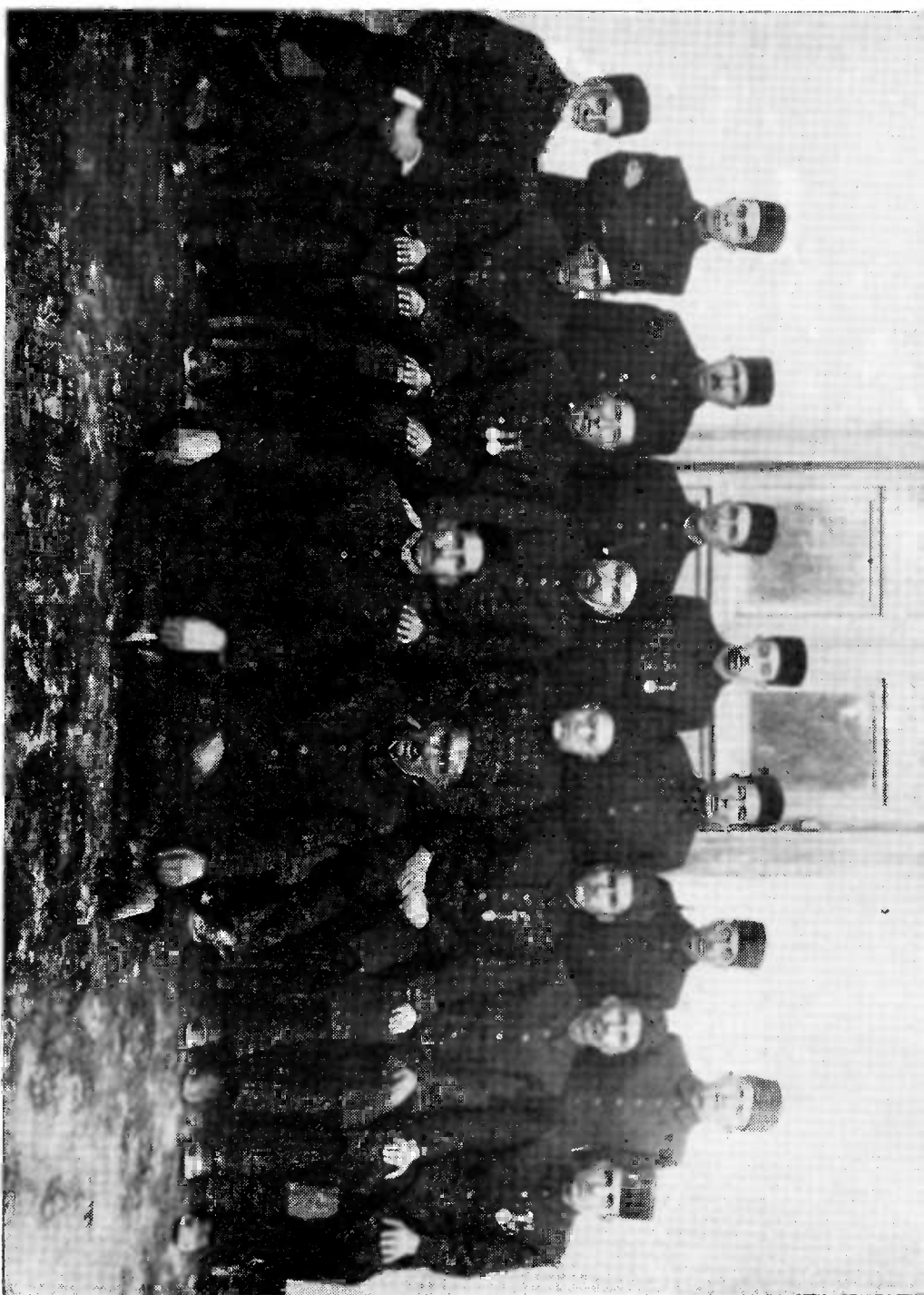
ع. س. مرزا عبداللطيف خان دملي شورا
دشېزېمې دورې سر منشي

ع. ص. سيد عمر خان دملي شورا
دشېزېمې دورې دوهم معاون

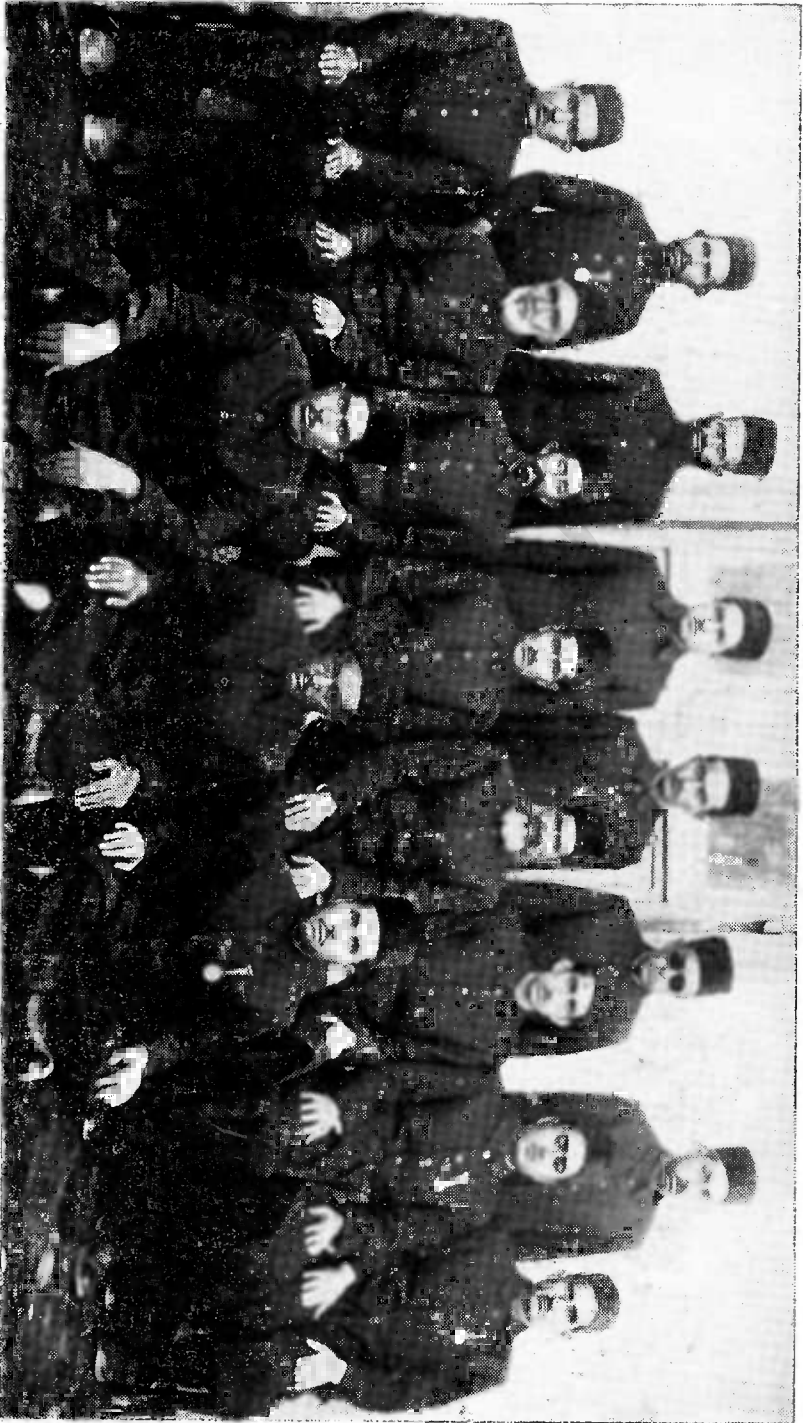
ع. م. ص. محمديزاد خان دملي شورا
دشېزېمې دورې لومړی معاون

د ملی شورا د شنبه می دورې و ګرانې (د کابل د ولایت)

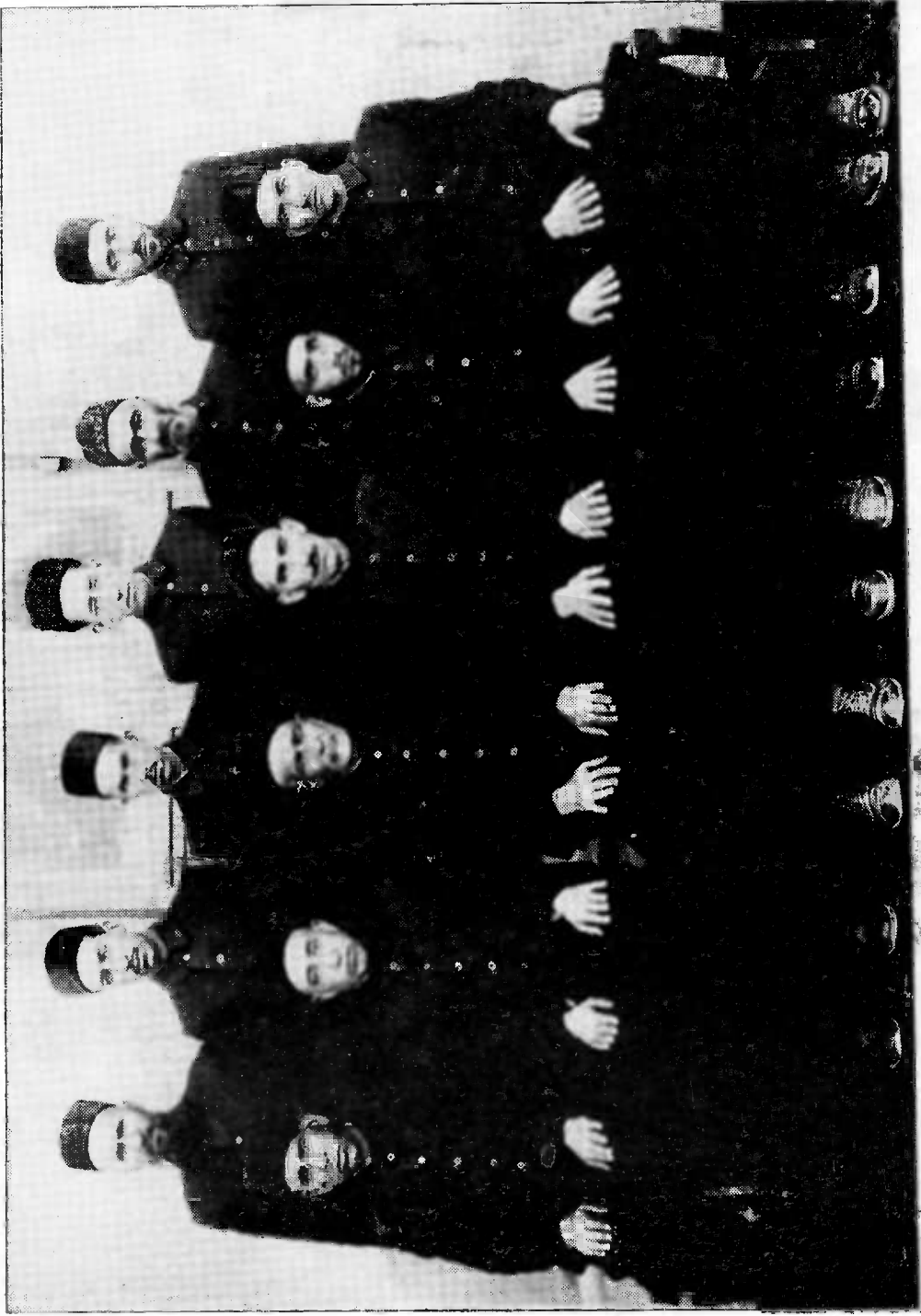

د ملى شورا د شپه مې دورې و کيلان (دکابل دولت)

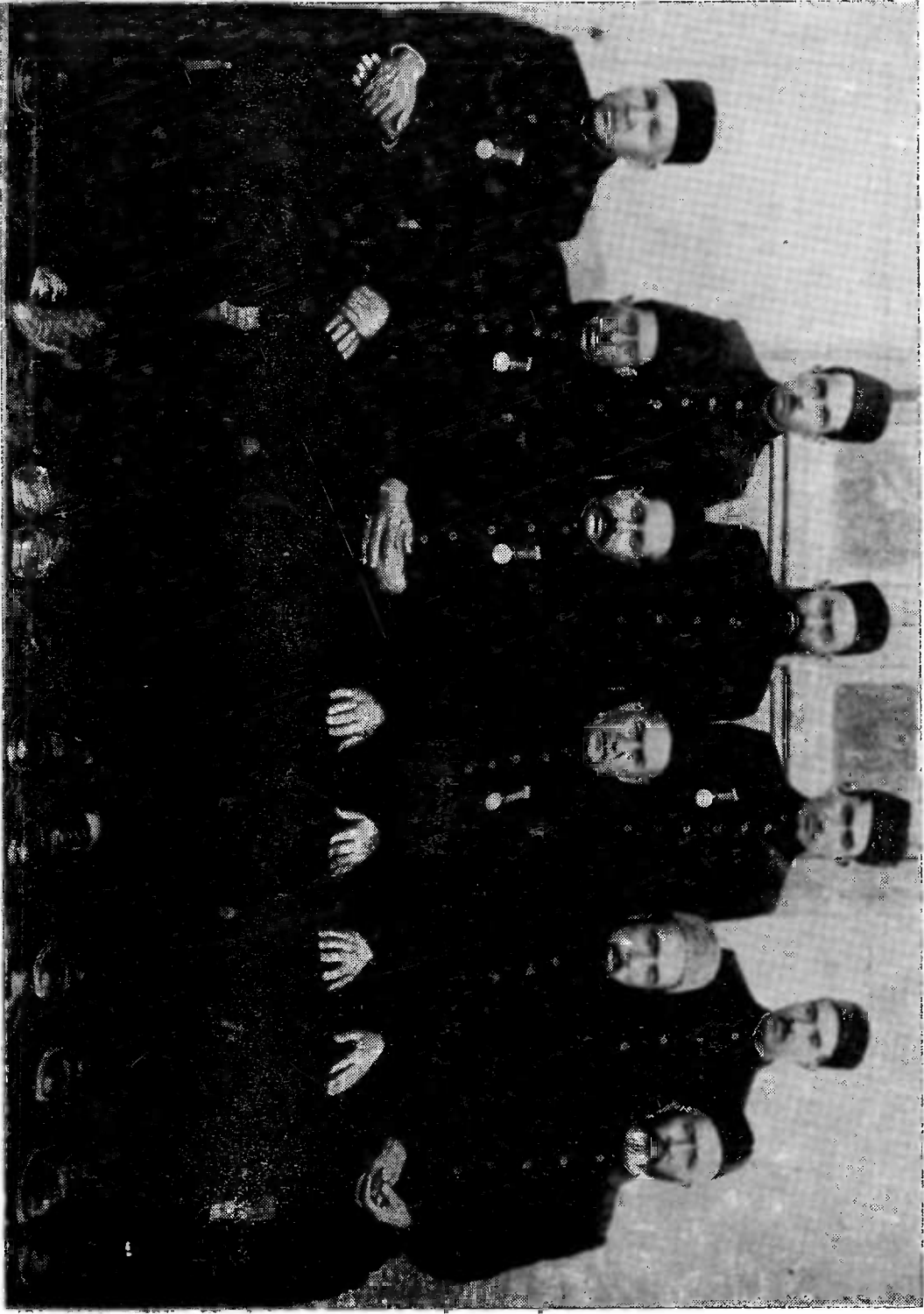

د هملې شورا او شپږمه ډورډي و کلاب (دغه هار ځولایست)

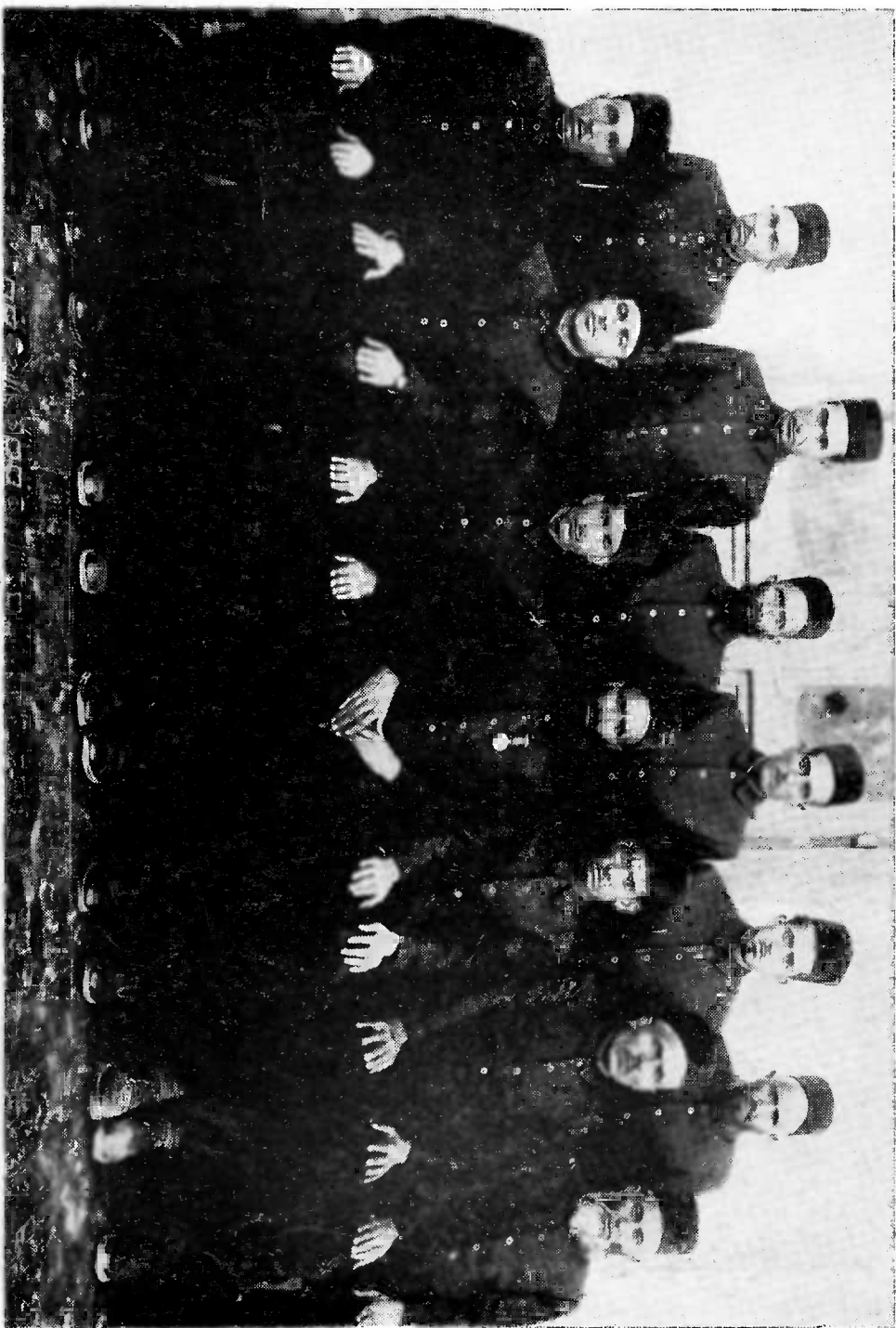
د ملی شورا د شپه می دورې و کیلان (دهرات د ولایت)

د ملی شوراء شېزې دورې و کلات (د مزار شريف د ولايت)

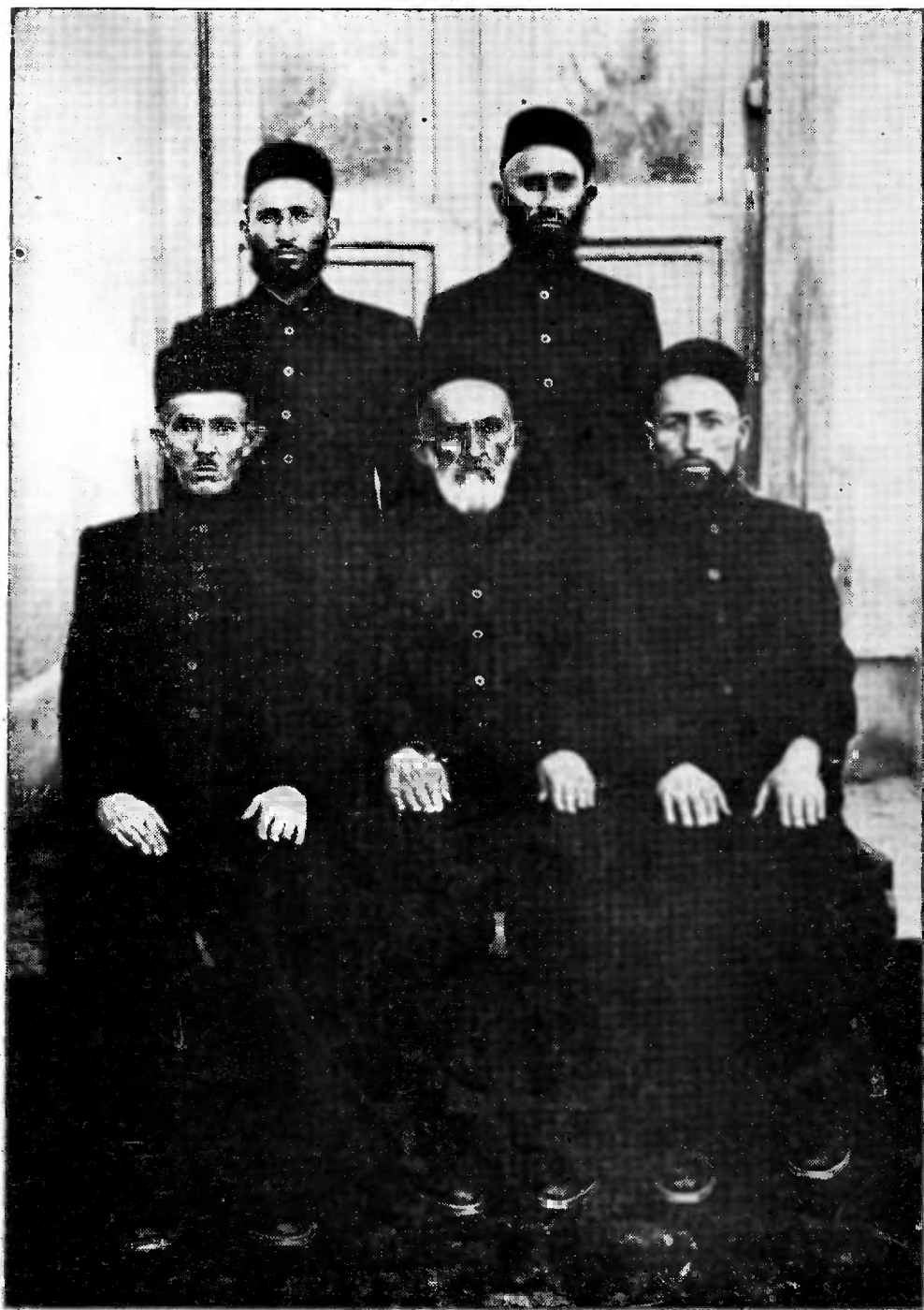
دولتی شورا د شپږمې دورې وکیلان (د قاضیانو دولت)

د ملی شورا اہل شہنہمی دورہ و کابلان (دمشرفی دولایت)

د ملی شورا د شپږمې دورې و کبلان (دجنوبی دولايت)

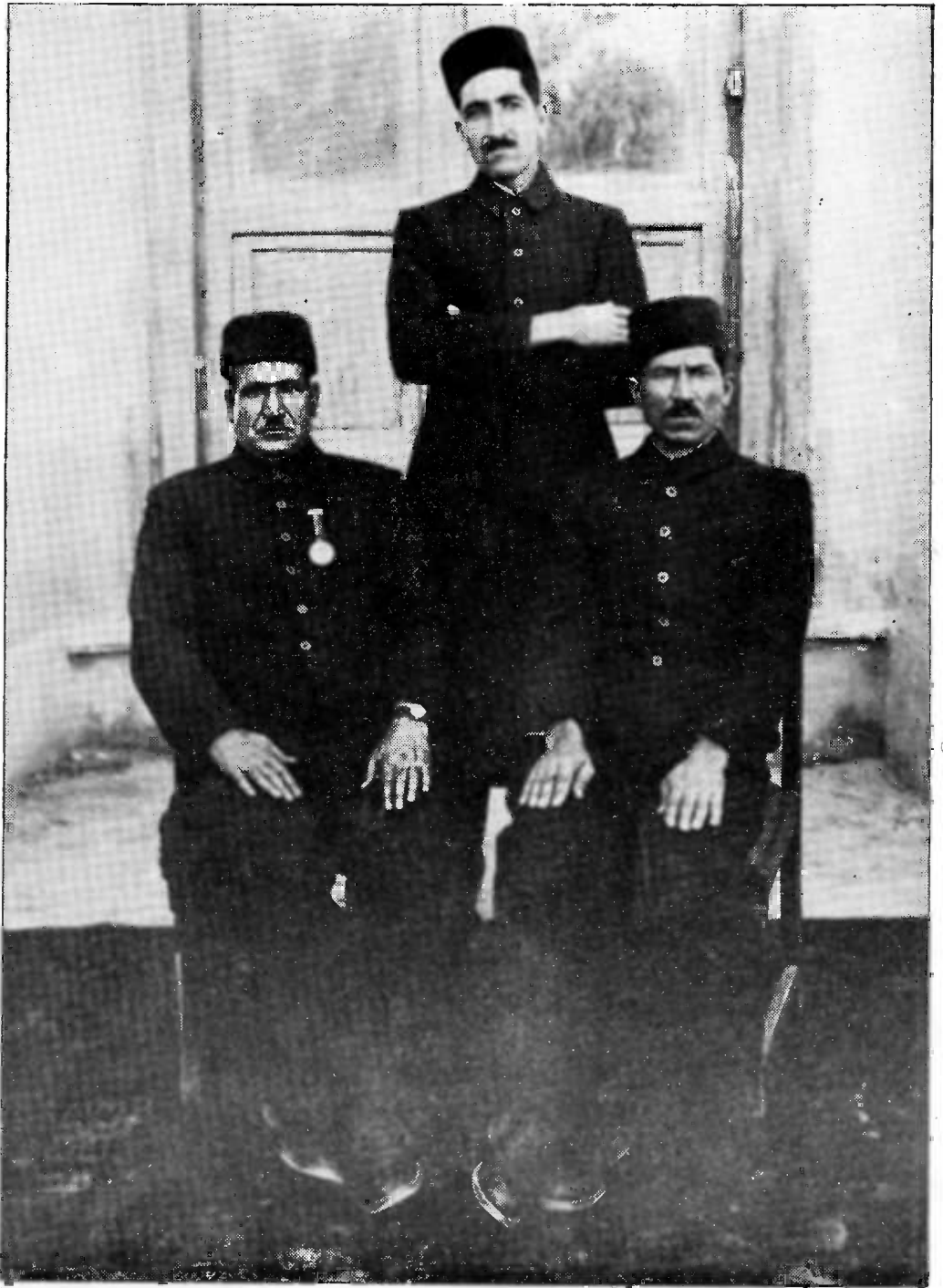

د ملی شورا د شپږمې دورې وکیلان (د بدخشان د اءنې حکومت)

د. مله شوراد شينزمي، دوري و كيلان (دوميند داغل احكامت)

دہلی شہزادہ شہزادہ دوری وکیلان (دفعہ اولیٰ حکومت)

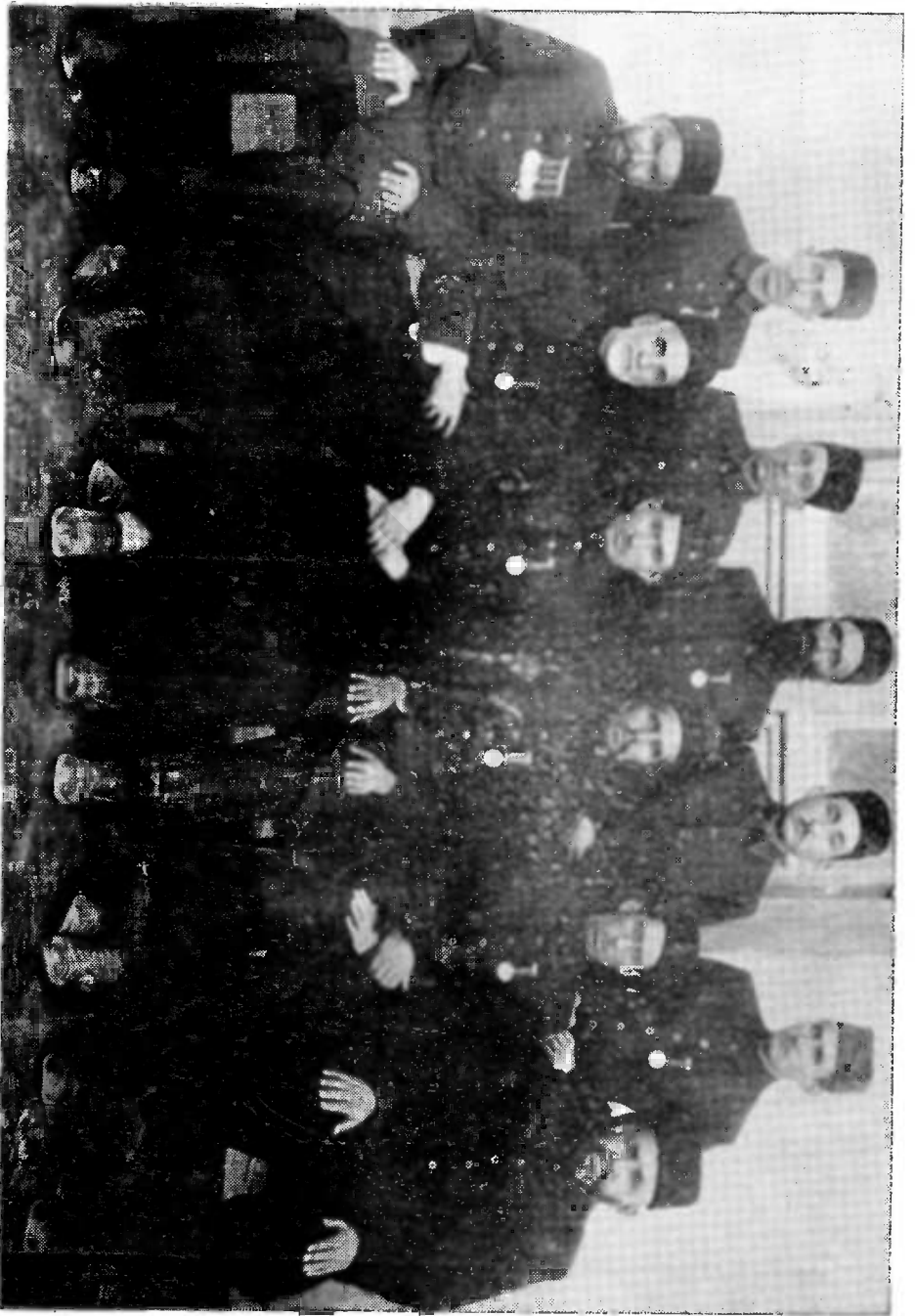

دملی شورا دانی کیسیون هیئت

دملی شورا ددوم کیسیون هیئت

دہلی تیورا درہیم کھیلوں ٹیم

دسیقان و کہمرد و کیل	: ع ، احمد جان خان
دینچشیر	: » ، غلام حسین خان
دبامیانو	: » ، سید محمد طاہر شاہ خان
دسرخ و یارساہ	: » ، عبدالرزاق خان
دغور بند	: » ، محمد صدیق خان
دمقر	: » ، حاجی عبدالقیوم خان
دغزنی	: » ، جان محمد خان
دکتوازدده شینو	: » ، نور محمد خان
دکوچی	: » ، محمد یونس خان
ددیزنگی	: » ، سید غلام رضا خان
دبہسودو	: » ، میر محمد علیخان
دیکاولنگک	: » ، نور روز علیخان
دجا غوری	: » ، محمد ابراہیم خان
دہند	: » ، سید تاج محمد خان
دسین بولدک	: » ، آقا محمد خان
دتیرین	: » ، شیر علیخان
دکشک نخود	: » ، عبدالعزیز خان
دارغستان	: » ، عبدالواحد خان
ددهلہ	: » ، محمد زمانخان
ددهراؤد	: » ، دوست محمد خان
دگرشک اوپشت رود	: » ، دین محمد خان
دزمین داورو	: » ، عبدالعزیز خان
دگرمسیر	: » ، محمد ایوب خان
دگیزاب	: » ، حاجی فیض الحق خان
دارزگان	: » ، عبدالجلیل خان
دترنک و جلدک	: » ، اختر محمد خان
داجرستان	: » ، نیاز محمد خان
دقلات	: » ، شاد محمد خان
دبشت رود کوچی	: » ، ولی محمد خان

ع ، عبدالسلام خان	د قلات د کوچی وکیل
: « ، سعدالدین خان	د هرات د مرکز
: « ، حاجی غلام حیدر خان	د بلو کات د مرکز
: « ، سید محمد ابراهیم خان	د غور
: « ، غلام رسول خان	د شین بند
: « ، حاجی عبدالشکور خان	د غوریان
: « ، عنایت الله خان	د کشک او گلران
: « ، میر علم خان	د نوی کلا
: « ، سعدالدین خان	د اوبی
: « ، جهاشیر خان	د تواتک
: « ، محمد انور خان	د شهرک
: « ، محمد حسین خان	د چغچیران
: « ، عبدالرحمن خان	د بالا مرغاب
: « ، محمد یو قوب خان	د هزار شریف د مرکز
: « ، سید محمد داؤد خان	د نهر شاهي
: « ، عبدالقهار خان	د سنگه چارک
: « ، سید مراد خان	د خلم
: « ، سید محمد صادق خان	د سمنگان
: « ، عبدالجبار خان	د سریل
: « ، حاجی عبدالبصیر خان	د آقچی
: « ، محمد مراد خان	د دولت آباد
: « ، محمد رحیم خان	د دره صوف
: « ، میر محمد اسلم خان	د شبرغان
: « ، محمد رسول خان	د بلخ
: « ، محمد صدیق خان	د خان آباد دینار
: « ، عبدالعکیم خان	د قندوز
: « ، سید مراد خان	د نهرین
: « ، بابیه خان	د اندراب

دملی دوائرو تشکیلات

ع ، محمد عمر خان	وکیل	د تالقانو
: « ، داراب الدین خان	»	د حضرت امام صاحب
: « ، میر عبدالوهاب خان	»	د چال او اشکامش
: « ، سید قاسم خان	»	د وستاق
: « ، عبدالغفور خان	»	د ینگی کلا
: « ، محمد رسول خان	»	د جلال آباد دینار
: « ، عبدالغفار خان	»	د سره رود
: « ، عبدالرشید خان	»	د لغمان
: « ، ولی محمد خان	»	د نورستان
: « ، الوخان	»	د خوکیانو
: « ، فقیر محمد خان	»	د شنوارو
: « ، ننگنهار خان	»	د مندري
: « ، سید عبدالاحد خان	»	د روداتو
: « ، عبدالحکیم خان	»	د کامي
: « ، عبدالخالق خان	»	د اسمار
: « ، فضل جمیل خان	»	د بیچ دري
: « ، محمد یعقوب خان	»	د خاص کشر او کوز کشر
: « ، سردار خان	»	د بر کشر اوسین دري
: « ، محمود خان	»	د فلجانیو حصارک
: « ، گل اصغر خان	»	د ننگنهار د کوچیانو
: « ، شیر محمد خان	»	د کړدیز
: « ، حضرت محمد خان	»	د زرمیل
: « ، میرا یاد شاه خان	»	د پوست دمون
: « ، بهرام خان	»	د تنیو
: « ، حبیب الله خان	»	د ارگون
: « ، شاه بهرام خان	»	د محدرانو
: « ، حیدر خان	»	د منگلو
: « ، صاحب جان خان	»	د خاجو
: « ، محمد شریف خان	»	د خوکیانو

د کابل کالنی

ع ، عبداللطيف خان	د بدخشان دمر کز و کابل
» ، محمد ايوب خان	» دجرم
» ، عبدالسلام خان	» د درواز
» ، ادينه بيگ خان	» دوا خان اوزبک
» ، موالوی عبدالحميد خان	» ددرایم او کشم
» ، حاجی عز يز الله خان	» دمېمنی دمر کز
» ، سيد ابوالخير خان	» دتگاب شبرين
» ، پنجی خان	» داندخوی
» ، عبدالرحيم خان	» ددرزاب او کرزيوان
» ، سيد امان الله خان	» دقيصار
» ، محمد يسبن خان	» دفراه مر کز
» ، دوست محمد خان	» دچخانسور
» ، عبدالحميد خان	» دبکوا او خاشرود

دانجمنو دوظائفو او تشکيل او دهيت له نامو سره :

لمړی انجمن :

- ۱ : محمد يعقوب خان د مزار شريف د مر کز و کيل ، دانجمن درئيس په حيث
- ۲ : مير اباد شاه خان دجنوبي دولايت دخواست دمټون » ، دمنشی په حيث
- ۳ : محمد زمان خان دقندهار » د دهلی » ، »
- ۴ : بهرام خان د جنوبي » دخواست دټيو » ، دانجمن درئيس په قبايل کڅي درئيس و کات کوی
- ۵ : دوست محمد خان دقندهار » ددېراؤدو » ، دعضو په حيث
- ۶ : عبدالکريم خان د مشرفی » د کامي » ، »
- ۷ : عبدالغفار خان » د سره رود » ، »
- ۸ : صاحب چانغان دجنوبي » دبلخاخيو » ، »
- ۹ : محمد مراد خان د مزار شريف » د دولت آباد » ، »
- ۱۰ : مير محمد اسلم خان » د شبر غان » ، »
- ۱۱ : بابو خان د قطن » د اندراب » ، »

دملی دوائرو تشکیلات

۱۲- شیرعلیخان دقندهار ولایت د تیرین وکیل دعضو په حیث
د انجمن دلاندنیو وزارتو او دوائرو مربوطه وارده مطالب تحقیق کوی :

الف : حریبه وزارت

ب : خارجه »

ج : داخله »

د : د عدلیې او تمیز وزارت

ه : د دربار »

و : د مطبوعاتو مستقل ریاست

دوهم انجمن :

۱ : سعدالدینخان دهرات ولایت دمرکز وکیل ، درنيس په حیث

۲ : عبدالودودخان د کابل « د پغمان » ، دمنشی »

۳ : محمدایوبخان دبدخشان داعلا حکومت دجرم » ، »

۴ : عبدالجلیلخان دقندهار ولایت دارزگان » . عضو د انجمن درنيس په غیاب کېږي
د رئیس و کانت کوی

۵ : محمد کبیرخان د کابل ولایت د چار بیکار وکیل ، د عضو په حیث

۶ : محمد انورخان دهرات « د ښارک » ، د »

۷ : محمد حسین خان « د چپچران » ، د »

۸ : محمد صدیق خان دقطغن « د خان آباد » ، د »

۹ : عبدالسلامخان دبدخشان داعلا حکومت ددرواز » ، د »

۱۰ : عبداللطیف خان « د مرکز » ، د »

۱۱ : دوست محمد خان دفره « د چغانسور » ، د »

۱۲ : عبدالشکور خان دهرات « د غوریانو » ، د »

۱۳ : محمود خان د مشرفی « دحصارک » ، د »

پاس انجمن دلاندنیو وزارتو او دوائرو مربوطه وارده مطالبو تحقیق کوی :

الف : د مالی وزارت

ب : د اقتصادملی »

ج : د معدن »

د کابل کالنی

- د د کرهڼی ریاست
 ه : د مالیات برعایداتو ریاست
 و : شرکتو
 درم انجمن
- ۱ : میر محمد علیخان د کابل د ولایت د بېسود وکیل ، درنيس په حیث
 ۲ : عبدالغالی خان دمشقی « د کنړو (اسمار) » ، دمشقی
 ۳ : محمد صدیق خان د کابل « دغور بند » ، د «
 ۴ : عبدالسلام خان د فندهار « د کلات د کوچیانو » ، د انجمن درنيس په فیاب
 حکمې درنيس و کالت کوی
- ۵ : محمد زمانخان د کابل د ولایت د ښار وکیل ، د عضو په حیث
 ۶ : نصرالله خان « دمیدان » ، «
 ۷ : عبدالصیر خان د هزار شریف « د افچی » ، «
 ۸ : سید محمد دق خان « د سمنگان » ، «
 ۹ : هریرالله خان د میمنی د اعلا حکومت د مرکز «
 ۱۰ : میرزا پنجی خان « داند خوی » ، «
 ۱۱ : محمد رسول خان . ولایت مشرفی د مرکز «
 ۱۲ : سید امان الله خان د میمنی د اعلا حکومت د قیصار «
 پاس انجمن د لاندیو وزارتو اودواترو د مربوطه وارده مطالبو تحقیق او واریسی کوی
- الف : دیوهنی وزارت
 ب : د صحتی «
 ج : د فواید هامي «
 د : د مخابراتو «
 ه : د ملی شورا او اغبانو ریاست
 و : د بلدیې ریاست

دمجلس اعیان ریاست

رئیسہ ہیئت :

- رئیس : ع، ج، س، ع، فضل احمد خان «مجددی»
 امیری معاون : «ع، ص، غلام قریش خان»
 دوہم : «ع، ع، عبدالجبار خان»
 دمجلس منشی : ع، میرزا محمود خان

دمجلس اعضا :

ع، ج، س، ع، فضل احمد خان «مجددی»
 S. Ex Fazl Ahmad Khan
 ré d nt du Sénat

عضو	
ع، ع، عطا محمد خان	»
» : «ع، خواجہ چاگل خان»	»
» : «ع، محمد اسحاق خان»	»
» : «ع، عبدالعکیم خان»	»
» : «ع، عبدالغفور خان»	»
» : «ع، معاذ اللہ خان»	»
» : «ع، حاجی شرف الدین خان»	»
» : «ع، ایشان امان الدین خان»	»
» : «ع، چان محمد خان»	»
» : «ع، نظر محمد خان»	»
» : «ع، بشیر احمد خان»	»
» : «ع، محمد میر خان»	»
» : «ع، حاجی عبدالرحیم خان»	»
» : «ع، درویش خان»	»
» : «ع، آخندزادہ محمد رسول خان»	»
» : «ع، حاجی عبدالعکیم خان»	»
» : «ع، عبدالستار خان»	»
» : «ع، علی احمد خان»	»
» : «ع، محمد حسن خان»	»
» : «ع، محمد اکبر خان»	»
» : «ع، حافظ عبدالغفار خان»	»
» : «ع، عبدالعکیم خان»	»

شاهی دارالتحریر

د حضور سرمنشی : ع، ج، س، ع محمد عمر خان
 د سرمنشی مشاور دامری معین بیعت ، ع، ص سراج الدینخان
 د لمری خانگی مدیر د دوهم معین بیعت : « » فظ نور محمد خان
 د دوهمی « » « » عبدالقدوس خان
 د اوراقو « » « » غلام قادر خان
 د ټولو کانه دیتوود کورس معلم : « » و اوای صالح محمد خان

د شاهانه حضور حربی سریاوری

سریاور : ع ، ش عبدالغفور خان امری فرقه مشر
 حربی یاور « ح ، محمد حسین خان امری غنبد مشر
 « » : ش ، گلبدینخان کسمد کشر
 « » : « » در محمد خان

د بلدیو رئیسان

کابل د بلدیو رئیس کفیل : ع، س، ع، س، ع، محمد عمر خان دهما یونی حضور سرمنشی
 د قندهار « » « » عبدالعزیز خان S. Ex. Mohammad Omar Khan
 د هرات « » « » غلام یحیی خان Secretaire Privé de Samajesté
 د مزار شریف « » « » عبدالکریم خان
 د جلال آباد « » « » حب علی شاه خان
 د گردیز « » « » سعادت خان
 د فراه « » « » حاجی محمد حسین خان
 د میمنی « » « » عبدالرحمن خان
 د پل خمری « مدیر » « » میر عالم خان

د داخلی روز نامه، مجلو او جرایدو مدیران

الف مرکز:

- د اصلاح روز نامه : مدیر ښاغلی محمد قدیر خان « تره کي »
د انیس « » : « او دامتیاز خاوند ښاغلی محمد عثمان خان « صدقی »
د آریانا میاشتنی مجله : « ښاغلی علی احمد خان « معینی »
د کابل « » : مهتم « یار محمد « نظامی » دینتو اولنی ددومی مدیریت څخه نشریږی
د اقتصاد « » : مدیر « غلام دستگیر خان « اوربا » دملی اقتصاد دوزارت دا طباعا توله
عمومی مدیریت څخه نشریږی
د اردو « » : له ریاست ارکان حرب څخه نشریږی
د روغتیا « » : د حفظ الصحی ددومی مدیریت د نشریاتوله خانگی نشریږی
دینتون بزغ میاشتنی مجله : لیکونکی ښاغلی غلام جیلانی خان « آریوی »
د افغانستان دری « » : د نشریاتو ددریمی خانگی نشریږی

ب - ولایات:

- د طلوع افغان دقندهار روزنامه : مدیر ښاغلی محمد یوسف خان « ایازی »
د اتفاق اسلام دهرات : « » « سید احمد شاه خان « هاشمی »
د دیدار دمرار شریف هفته وار جریده : « » « عبدالصمد خان « جاهد »
د اتحاد قطن « » : « » « محمد قاسم خان دواجد »
د مشرفی اتحاد « » : « » « گل پاچا خان « الفت »
د روانگه دجنوبی « » : « » « کفیل » « فدا محمد خان »
د ستوری دمیمنی « » : « » « محمد ناصر خان « غرغبت »
د بدخشان « » : « » « میر امین الدینخان « انصاری »

د افغانستان بانک

این بانک که بانک مرکزی و معاملات چلند پول کاغذی و اسعار تعلق به آن دارد ، درین سال و ظایف خود را با وجود مشکلات اقتصادی که از اثر عدم فروش مواد صادراتی افغانستان رخ داده حتی المقدور بدرستی انجام داده است ، اینک تشکیلات بانک و بیلاس آن ذیلاً معرفی می شود :

۱- دعای شورا هیئت :

رئیس : ع ، ج ، س ، ا مرزا محمد خان د دولت وزیر
درئیس کفیل : « ، « ، « ، « علی محمد خان د خارجی د چارو وزیر
عضو : « ، « ، « ، « ع غلام یحیی خان د مخابراتو
» : « ، « ، « ، « محمد کبیر خان د فواید عامی
» : « ، « ، « ، « ص نجیب الله خان دوزارت معارف کفیل
» : « ، « ، « ، « غلام مجتبی خان د عمومی محاسبانو د تقیش رئیس
» : « ، « ، « ، « عبدالرحی خان « عزیز » د ملی اقتصاد دوزارت د معین کفیل
» : « ، « ، « ، « غلام حیدر خان د ملی بانک کفیل

۲- د نظار هیئت :

عضو : ع ، ص غلام مجتبی خان د عمومی محاسبانو د تقیش رئیس
» : « ، « ، « ، « عبدالوهاب خان د مالی دوزارت د دوم معین
» : « ، « ، « ، « خواجه عبدالقبوم خان د دری دوزارت د کنترول عمومی مدیر
» : « ، « ، « ، « غلام سخی خان د معارف دوزارت د کنترول عمومی مدیر
» : « ، « ، « ، « غلام رسولخان د فواید عامی دوزارت « « «

۳- د ذخیری پشتوانی او د بانکونو د مراقبت هیئت :

عضو : ع ، ج محمد حیدر خان د مالی دوزارت وزیر
» : ع ، ص محمد عمر خان د افغانستان بانک کفیل
» : « ، « ، « ، « غلام مجتبی خان د عمومی محاسبانو د تقیش رئیس
» : « ، « ، « ، « عبدالکریم خان (حقانی) د تمیز رئیس
» : « ، « ، « ، « عبدالودود خان د نعمان د شورای ملی وکیل
» : « ، « ، « ، « مبر محمد علیخان د بهسودو « « «
» : ع ، ص نظر محمد خان د قولو خزانو رئیس

۴ - د بانک عامل هیئت :

رئیس : ع ، ج ، ا ، ع ، عبدالعزیز خان د ملی اقتصاد وزیر
د رئیس کفیل : « : ص سردار محمد عمر خان
لمړی معاون : « ، « محمد علیخان
دوهم » : « ، « . . . . . » :

۵ - د بانک د هر کزې دواړو مشران :

د محاسبی اود کنترول عمومي مدیر : . . . . .
د اجرائیې عمومي مدیر : ع ، حبیب الله خان
د ټولو خزانه دار : « : ص نظر محمد خان
د مامورینو مدیر : ص ، محمد حیدر خان
د تجریراتو » : « ، سید اسحق خان « بری »
د اعتباراتو » : « ، عبدالله خان
د تفتیش » : « ، « . . . . . » :
د کنترول » : « ، سید احمد علی شاه خان
د محاسبی » : « ، صالح محمد خان
د خارجه دار تباطو د مدیریت کفیل : « ، جنت خان
د خزانی د اجرائیې » : « ، مانک چند

د افغانستان بانک نمایندگان :

د قندهار د نمایندګي مدیر : ص ، صلاح الدینخان « طرزی »
د هرات « د مدیریت کفیل : « ، سعد الدینخان
د مزار شریف » : « ، محمد آصف خان
د اند خوی » : « ، محمد حسین خان
د آقچی » : « ، نیک محمد خان

د کابین کائنی

د مرا فعی د محکمې ریاست :

رئیس	:	.....
اعضاء د انتہائی مدیر بحث	:	.....
» د ابتدائی »	:	.....
» » »	:	.....
د تحریراتو مامور	:	ص ، محمد علیخان

د ابتدائی محکمې ریاست :

رئیس	:	.....
عضو د انتہائی مدیر بحث	:	.....
» د ابتدائی »	:	ص ، محمد طاہر خان
د اوراقو او د لیکلو مامور	:	» ، غلام محمد خان

د قبائلو ریاست

رئیس	:	ع ، ش محمد شاہ خان لہری فر قہ مشر
معاون	:	ح ، شیر باز خان لہری غنہ مشر
د کنترول مامور	:	ص ، محمد کریم خان

د المپیک ریاست

رئیس	:	ع ، ص محمد یوسف خان
معاون	:	ص محمد یعقوب خان
مدیر	:	.....

مؤسسات جدید

ریاست دارالمساکین :

در سال ۱۳۲۵ وزارت اقتصاد ملی بتأسی نظریات ملت خواهانه ذات اشرف همايونی و حکومت متبوع خویش که شب و روز جهت آرامی و راحت عموم طبقات ملت بذل معامی و توجه فرموده و میفرمایند ، پروژہ در باب تاسیس يك دارالمساکین اساسی ترتیب داد و آنرا به مجلس عالی وزراء تقدیم نمود .

مواد پروژہ مذکور چون به حال غربا و مستحقین تودۀ ملت و بطور عموم جهت امری روح تعاون و تساند در امور خیریه و اجتماعیه مفید بود ، مجلس عالی وزراء نیز در جریان آن نظریه داده و تصویب گردید ، پس از تصویب مجلس وزراء وطنی مراتب مجلسین شورای ملی و اعیان و صحنه و منظوری حضور ذات شاهانه و تعیین رئیس و معاونین مؤسسۀ دارالمساکین مطابق مواد پروژہ در محل اجرا گرفته شد . قراریکه معلومات داریم ، ساکنین منبجوز از پنجمصد نفر مستحقین درین مؤسسہ داخل گردیده و عموم مصارف شان از طرف ریاست تهیه و بر ایشان داده میشود ، که تفصیل آن در جرائد داخلی به ملاحظه قارئین محترم رسیده باشد .

سالنامۀ کابل هم اینک بنوبت خود تشکیل ریاست مذکور را مثل تشکیلات سائر دوائر مملکتی نیز قرار ذیل نشر مینماید :

دارالمساکین و ریاست تشکیل :

رئیس	: ع ، ص حاجی محمدانور خان « بسدل »
امری معاون	: « ، عطاءالحق خان
دوهم »	: « ، محمد عمر خان
د اجرایی او مامورینو مدیر	: ص ، میر حلیم الدین خان
د کنترول	: « ، محمد سرور خان
د رانبولو اود تفتیش دمدیریت کنفیل	: « ، غلام صدیق خان
د داخله مدیر	: « ، محمد ابراهیم خان
د اوراقو د تحریرانو مامور	: « ، عبدالرشید خان

د دارالمساکینو نظار هیئت :

- ع ، ج ، س ، ا مرزا محمد خان د دولت وزیر
« ، ، ، ا ، ع عبدالمجید خان د اقتصاد ملی وزیر
« ، « سلطان احمد خان د شورای ملی رئیس
« ، ص نجیب الله خان د معارف د وزارت کفیل
ج ، صلاح الدین خان د مطبوعاتو رئیس
ع ، ص سید قاسم خان « رینتیا » د مطبوعاتو ریاست معاون
« ، « عزیز الله خان د بلندی رئیس
« ، د کتور عبدالظاهر خان د بلندی د شفا خانو سر مطیب
« ، محمد زمان خان د کرهنی د مستقل ریاست د معین کفیل
د افغانستان بانک نماینده انفر
د بانک ملی « »

مؤسسه رفاه عامه .

این مؤسسه در ماه میزان سال ۱۳۲۵ بغرض رفاه و آرامی اهالی حسب پیشنهاد وزارت اقتصاد ملی و منظوری مجلس عالی وزراء تشکیل گردیده و وقتاً فوقتاً جهت اخذ تدابیر لازمه اقتصادی مجالسی از طرف مؤسسه مذکور که متشکل از اعضای کابینه و والی کابل و معین های وزارت اقتصاد و معین وزارت داخله و قواندان امنیه ولایت کابل و رئیس بلدیة کابل و بعضی اراکین وزارت اقتصاد ملی باشد منعقد میگردد .

انعقاد این مجالس و موضوعات آن در باب توزیع غله ، رخت ، تیل خاک ، شکر و غیره بوده ، و وقتاً فوقتاً نظر به او ضاع وقت مطرح بحث فرار میگردد ، در نتیجه تصمیمات مفیدی ازین مجالس برای بهبود اوضاع اقتصادی اهالی مرکز و ولایات بعمل آمده که تفصیل آنهمه مجالس متعدد که در مرور سال منعقد گردیده بروز نامهای مرکز و جرائد ولایات نشر یافته و طرف رضامندی عموم طبقات ملت واقع شده .

رئیس مجلس بانقلاب خود مجلس بناغلی مرزا محمد خان وزیر دولت و منشی آن بناغلی سید قاسم خان « رینتیا » معاون ریاست مستقل مطبوعات میباشد .

ع، ج، ا، ع والا حضرت سردار محمد داؤد خان د حرب وزير
S. A. R. "E. A" Sardar Mohammad Daoud Khan
ministre de la guerre.

ع، ش غلام رسولخان لهری فرقه مشر
حربی رئیس

ع، ش، س، ع عبدالغنی خان
لهری فرقه مشر، دمر کزی قوی قوماندان

ع، ش محمدشاه خان لهری فرقه مشر
دقبائل رئیس

ع، ش عبدالاحد خان لهری فرقه مشر
داردو رئیس

ع ، ش شاه عبدالحمید خان دوهم فرقه
مشر دمچا کما تو رئیس

ع ، ش محمد عارف خان دوهم فرقه مشر
دمر گزی قوی ددوهمی فرقی قوماندان

ع ، ش عبدالکریم خان دوهم فرقه
مشر دفراه دفرقی قوماندان

ع ، ش سید عبدالصمد خان دوهم فرقه
مشر دشاهی گیاره قوماندان

د حرب په لور وزارت کښې مهمې مقرري

ح ، محمد اکرم خان لمرې غنډ مشر
د حربې رياست د کتنې او تدقيق مدير

ح ، سيد حسن خان لمرې غنډ مشر
د دوهمې لواء اړکان حرب

ح ، آغا محمد خان لمرې غنډ مشر
د تقاعد عمومي مدير

ح ، ذکریا خان طرزی لمرې غنډ مشر
له حربې رياست د لمرې خانګې مدير

د حرب په لور وزارت كښې مهمې مقرري

ح : مير حكيم خان امري غنډ مشر

ح ، ذكر يا خان امري غنډ مشر

ح - سلطان محمد خان امري غنډ مشر

ح ، سعدالله خان امري غنډ مشر

د حرب په لود وزارت کښې مهمې مقرري۔

ح ټول کول محمد خان غناه مشر

ح ټول محمد نعيم خان غناه مشر

ح ، غلام فاروق خان دوهم غناه مشر
ار کانهرب

ح ، عبدالرحمن خان دوهم غناه مشر
د دوهمې فرقي د سرب د ديوان رئيس

د حزب په لور وزارت کښې مهمې مقرری

ح ، عبدالرزاق خان دوهم غنډ مشر
ار کانجرب

ح ، غلام عليخان دوهم غنډ مشر
ار کانجرب

ح ، محمد نعیم خان دوهم غنډ مشر
ار کانجرب

ح ، عبدالاحمد خان دوهم غنډ مشر
ار کانجرب

د حرب په لور وزارت کښې مهمې مقرري

ح ، عبدالواحد خان ديپتاري اوصحي
عمومي مدير

ح ، عبدالعزيز خان دوهم غنډ مشر
د کابل د موسسو د لوازمو آمر

ح ، محمد عيسى خان درهم غنډ مشر
د حربي پوهنځي کفيل

ح ، حبيب الله خان دوهم
غنډ مشر

د حرب په لور وزارت كښې مهمې مقرري-

ح ، عبدالشكور خان دوهم غنډ مشر

ح ، عبدالعليخان دوهم غنډ مشر

ح ، محمد بسين خان دوهم غنډ مشر

ح ، محمد مهديخان دوهم غنډ مشر

د حزب پنه لود وزارت کښې مهمې مقروري

ح ، مراد افضل خان دوم غند مشر

ح ، امين الله خان دغزني - غورقي
د ار ک انصوب رئيس

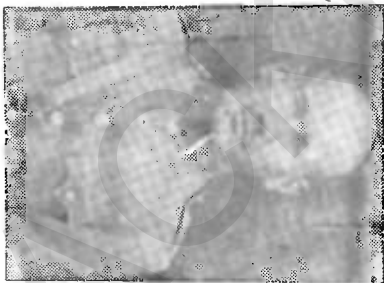

ح ، محمد ظريف خان غنده مشر
داستخباراتو عمومي مدير

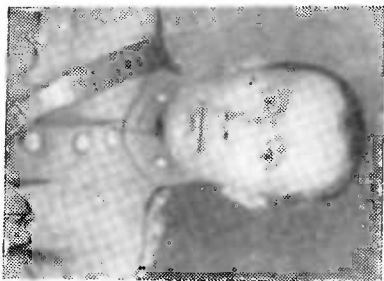
د حزب په لود وزارت کښي مهڼي مقرري

ح ، مير هکملد به قو ب خان دوهم غلام مشر

ح ، حسيب منصور خان دوهم غلام مشر

ح ، ديدار علي خان دوهم غلام مشر

د حزب په لود وزارت کې مهمې مقرري

ح ، ډاډين محمد خان دوهم غلام مشر

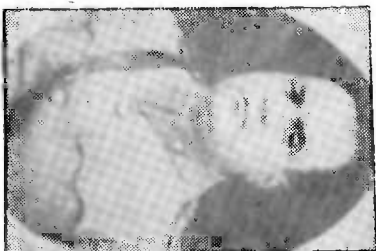

ح ، شير عليخان دوهم غلام مشر

ح ، محمد آصف خان دوهم غلام مشر

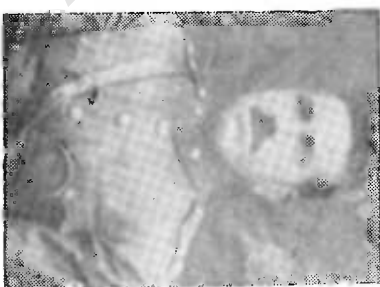
3 حزب پھ لود وزارت کینٹی مہمی تقرری۔

ح ، محمد اکبر خان دوم فندہ مشر

ح ، عید اللہ خان دوم فندہ مشر

ح ، فالام سرور خان دوم فندہ مشر

امور وزارت خارجه

چون سياست حكومت متبوعه ما كه از آرزو هاي قلمي ملت سر چشمه ميگيرد تماماً طرفدار صلح و سلم و همكاري بين المللي ميباشد. بنا بران وزارت امور خارجه دولت پادشاهي نيز تمام مساعي خود را معطوف اين امر نموده و از همين است كه با حفظ و دوام حسن روابط دوستانه با دول همسايه و متجابه و تشديد مزيد آن، براي شمول افغانستان در مؤسسه ملل متحده نيز درين سال اقدام بعمل آمده و بر علاوه حكومت متبوعه ما در چندين كنفرانس بين المللي جهت تا مين و تربيه علائق همكاري با تمام ملل صلح خواه و ترقي پسند در زمينه هاي اجتماعي و اقتصادي شركت ور زيد. اينك در ذيل رؤس اجراءات مهمه شعبات وزارت امور خارجه را از نظر خوانندگان عزيز گذارش مبداهيم :

صورت اجراءات مديريت كنفرانسها در سال ۱۳۲۵

حكومت صلح دوست و امنيت خواه افغانستان هميشه طرفدار آرامش جهان و براي اين مقصود دايماً از هيج يك سعی و مجاهدت دريغ نكرده است و بعد از اختتام مجاربه حكومت متبوعه ما جهت تا مين امن جهان با سائر دول دست همكاري را دراز نموده و با شمول در مجلس اقوام متحده و تعقيب از مشي مجلس مذكور خواسته است تا بوسيله تعاون بين المللي براي بهبود و سعادت قيام امن جهان خدمت نموده باشد .

چنانچه مجامع بين المللي نزاين رويه حكومت متبوعه ما را به نظر تقدير ديده و جهت شمول به يك عده از مجامع و موسسات بين المللي جهان مدعو نموده اند كه در برخي از آن نماينده هاي افغاني شامل شده اند اينك اجراءات درين زمينه توسط مديريت كنفرانسها وزارت امور خارجه در دوران سال ۱۳۲۵ عملي گرديده ذيلاً تذكر مبداهيم :

۱ - در ماه دسامبر سال ۱۹۴۴ كنفرانس موقتي هواييماني بين المللي بمقام شيكاگو تشكيل جلسه نموده ع، ج، عبدالحسين خان عزيز وزير مختار اعليحضرت مقيم واشنگتون درين جلسه بصفت نماينده افغانستان شموليت ور زيدند درين موقع جلالتماب شان بر قرارداد هاي پنجگانه ذيل امضا نمودند :

- ا) سند قطعي فضائي
- ب) موافقه موقتي هواييماني
- ج) موافقه ترانزيت بين المللي هوائي
- د) موافقه بين المللي ترانسپورت هوائي
- س) كنوانسيون بين المللي هوانوردی كشوري

حکومت افغانستان بتاريخ ۵ ماه جوزای سال ۱۳۲۵، امضای جلالتماب شانرا بر قرارداد های فوق تصدیق و به موسسه بین المللی هوانوردی ازین تصدیق ابلاغ نمودند .

۲ - لیکن از جمله پنج فرار داد های فوق الذکر فقط کنوانسیون بین المللی هوانوردی کشوری ، علاوه بر امضای نماینده افغانستان به طی مراتب قانونی نیز محتاج بوده . چنانچه اخیراً حضور معظم اعلیحضرت همایونی تصدیق نامه کنوانسیون بین المللی هوانوردی ملکی را ، بعد از آنکه اصل کنوانسیون مذکور ، مراحل اصولی و قانونی را در مجلسین شورای ملی و اعیان طی نمود ، امضافرمودند موضوع به سفارت امریکا در کابل و مؤسسه بیسکاو خبر داده شد ، سند تصویب نیز به سفارت امریکا سپرده شد که برای ضبط در آرشیف و وزارت امور خارجه دول متحده امریکا بفرستند .

۳ - بعد از امضای این قرارداد دادها ، حکومت متبوعه در زمینه هوا نوردی کشوری داخل عمل گردیده و در اولین جلسه اسامیه بین المللی هوا ییمانی کشوری که بتاريخ ۲۱ می ۱۹۴۶ بمقام مونتر یال (کانادا) منعقد شد ، ع ، ج عبدالحسین خان عزیز وزیر مختار اعلیحضرت مقیم و اشنگتون در آن شمولیت ورزیدند .

۴ - بعد از آن کنفرانس منطقوی موسسه بین المللی هوا ییمانی در قاهره تشکیل جلسه ، داد و در جلسات مختلفه آن ع ، ص نجیب الله خان کفیل وزارت معارف و ش عبد الرزاق خان رئیس ارکان فضائی بصفت نماینده های افغانستان شمولیت ورزیدند .

۵ - موسسه هوانوردی بین المللی ملکی مقیم مونتر یال از ۱۹ ماه دسامبر ۱۹۴۶ الی ۷ ماه جنوری ۱۹۴۷ در مونتر یال اجتماع نموده و جهت شمول در آن ، حکومت افغانستان را نیز دعوت کرد - چنانچه ع ، ج حبیب الله خان طرزی وزیر مختار اعلیحضرت در نانکنگک به حیث نماینده افغان نهمان ، جهت شمولیت درین جلسات اعزام گری دیدند . چنانچه جلالتماب موصوف در جلسه شعبه (تلاش و نجات) جلسه شعبه خرید و ، جلسه شعبه قوانین فضائی و جلسه شهادت نامه بیلوت ها و جلسه کنترول فضائی شمولیت ورزیدند .

۶ - کنفرانس بین المللی اصول اداری (از تاریخ ۲۰ الی ۲۷ ماه جولائی ۱۹۴۷ بمقام یرن جلسه نموده ، نیز از افغانستان دعوت نمود که این دعوت از طرف حکومت متبوعه ما پذیرفته شد . و نماینده سامع افغانستان درین مجلس شمولیت ورزیدند .

۷ - طوریکه معلوم است حکومت افغانستان یکی از ارکان موسسه بین المللی کار است و از سالیان درازی بساین موسسه همکار بوده درین اواخر در نتیجه از بین رفتن جامعه ملل لازم دیدند تا در اساسنامه این موسسه تبدیلات روی کار آورده شود .

چنانچه به منظور این مقصود موسسه مذکور سند را برای این تبدلات ترتیب نموده و از ارکان موسسه خواهش تصویب آن را نمود که حکومت افغانستان نیز به آن موافقت نموده و سند مذکور را که صورت يك کنوانسیون را دارا است تصویب و تصدیق کرد.

۸ - ع ، ج عبدالحمین خان عزیز وزیر مختار اعلیحضرت مقیم واشنگتون بتاريخ ۱۱ ماه دسامبر ۱۹۴۶ پروتو کول ترمیم کنوانسیون ها و قرارداد های مربوطه ادویه مخدره و تریاک را در نیویارک امضا و حکومت افغانستان امضای آن را تصدیق کرد.

صورت اجراءات شعبه ۳ سیاسی در سال ۱۳۲۵

نظر به احتیاجات شدیدیکه روز بروز در مملکت به اشیای وارداتی مخصوصاً رخت باب ، شکر - بطرولی و تیل خاک محسوس و مشاهده میشد باین مراجعه و تصمیم وزارت اقتصاد ملی و حسن همکاری و مساعدت وزارت مختاری بریطانیا در کابل موفق گردید که به اندازه آتی دوسهمیه اشیای مذکور نسبت بسال گذشته تزئیدی را حاصل نماید .

۱ - سهمیه رخت در سال ۱۳۲۴ (۵۲۰۰۰۰۰۰) یارده بوده و از تاریخ برج عقرب ۱۳۲۵

در سهمیه سالانه (۳۰۰۰۰۰۰) یارده تزئید بعمل آمده مجموعه بالغ گردید (۵۵۰۰۰۰۰۰) یارده

۲ - سهمیه شکر در سال ۱۳۲۴ (۴۳۲۰) تن بوده و از تاریخ برج عقرب ۱۳۲۵ در

سهمیه سالانه (۲۸۸۰) تن تزئید بعمل آمده مجموع بالغ گردید : (۷۲۰۰) تن .

۳ - سهمیه بطرول در سال ۱۳۲۴ ماهوار (۱۶۱۰۰۰) گیلین بوده و از تاریخ برج

عقرب در سهمیه ماهانه (۵۴۰۰۰) گیلین تزئید بعمل آمده مجموع بالغ گردید (۲۱۵۰۰۰) گیلین

۴ - سهمیه تیل خاک در سال ۱۳۲۴ سالانه (۲۲۰۳۰۲) گیلین بوده و از تاریخ برج عقرب

۱۳۲۵ سالانه (۲۹۶۹۸) گیلین تزئید بعمل آمده مجموع بالغ گردید : (۵۰۰۰۰۰) گیلین

اجراءات شعبه چهارم سیاسی

در سال جاری در ضمن اجراءاتیکه از طرف شعبه چهارم سیاسی وزارت امور خارجه بعمل آمده يك فقره مهم موضوع مفاهمه و تسهیلات توریذیکه مقدار آرد و گندم امریکا بسکابل است چون در آغاز سال ۱۳۲۵ بعلت عدم باران های کافی خطر فحطی محسوس میگردد حکومت برای رفع کمیابی و گرانی غله تصمیمی اتخاذ نمود که بایست يك اندازه کافی غله از امریکا وارد نماید و چون انجام این مقصد بدون مفاهمه وزارت امور خارجه با وزارت مختاری دول متحده امریکا مقیم کابل و مراجعه وزارت مختاری در واشنگتون باولایای وزارت امور خارجه آن مملکت ناممکن بود درینصورت وزارت امور خارجه نظر به احتیاج مبرمی که موجود بود زمینه را برای قبول این موضوع مساعد گردانیده و حکومت دول متحده امریکا به ساقه

احساسات مودت کارانه خویش حاضر گردیده که مقدار هشت هزار تن آرد و ۱۷ هزار تن کندم در مرتبه اول و بعداً مقدار ۶۰۰۰ هزار تن کندم و ۴۰۰۰ هزار تن آرد را برای رفع مشکلات بدولت افغانستان در مقابل قیمت ارسال دارد چنانچه يك اندازه کافی از جمله مقدار فوق تا کنون وارد و باقی نیز در شرف ورود است .

مبادله موافقه نامه های سرحدی بین افغانستان و اتحاد جماهیر اشتراکیه شوروی

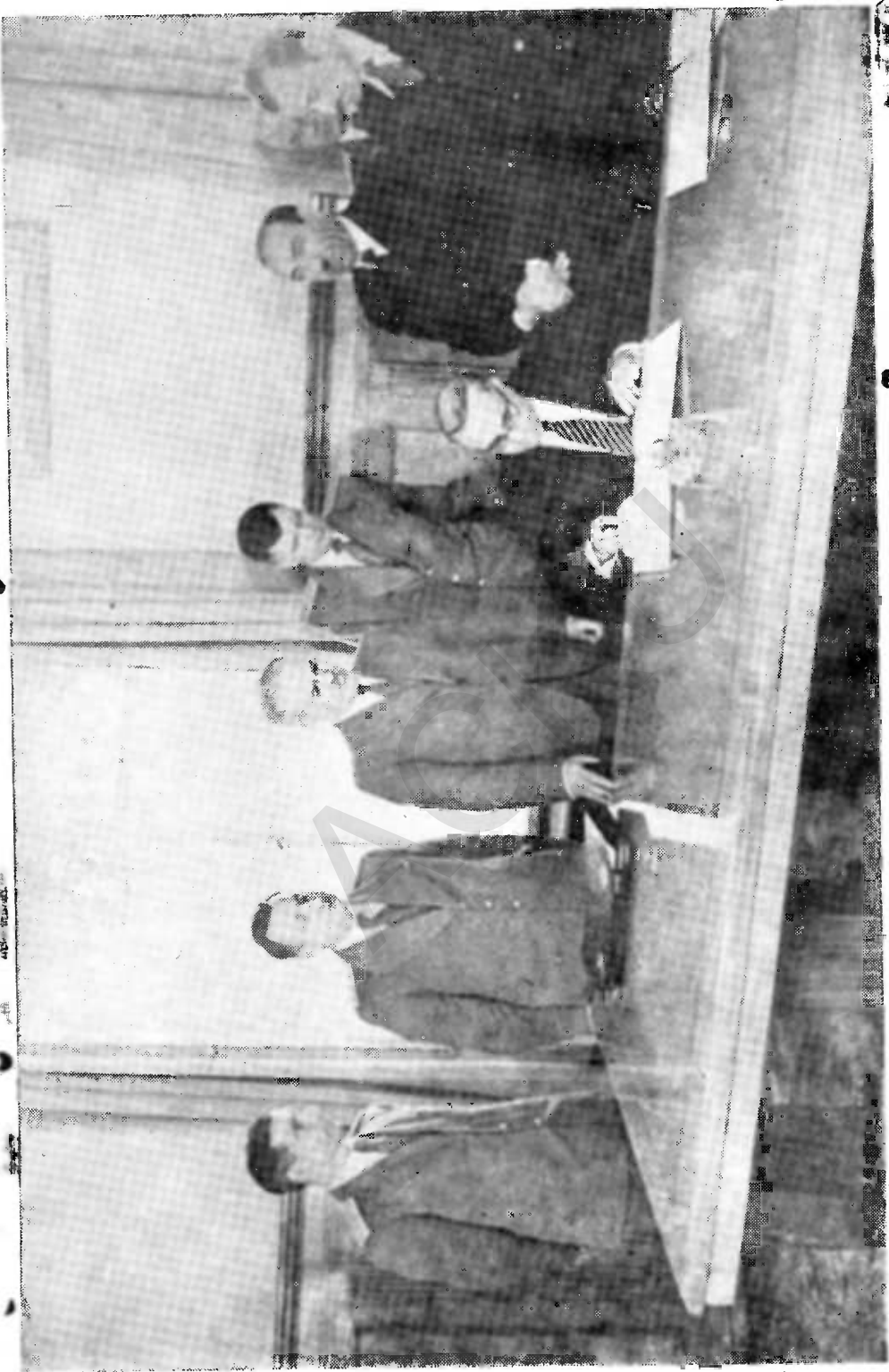
بتاریخ ۲۱ جدی سنه ۱۳۲۵ در شهر کابل در وزارت جلیله امور خارجه ع، ج، س، ا، علی محمد خان وزیر امور خارجه و ع، ج، آقاي باکولینی ایوان نیکو او وچ سیفر کبیر و نماینده فوق العاده جماهیر اشتراکی شوروی در کابل تصویب نامه های موافقت نامه بین افغانستان و اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی راجع به مسائل سرحدی را که بتاريخ ۱۳ جون سنه ۱۹۴۶ در شهر ماسکو با امضاء رسیده و از حضور اعلیحضرت پادشاه افغانستان بتاريخ ۱۶ ستمبر سنه ۱۹۴۶ و از طرف هیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی بتاريخ ۲۸ نومبر سنه ۱۹۴۶ امضاء و منظور شده مبادله نمودند :

در موقع تبادل تصویب نامه ها :

از طرف افغانستان ع، ج، س، ا، علی محمد خان وزیر امور خارجه و ع، ج، سلطان احمدخان رئیس شورای ملی و ع، ص، عبدالحمید خان عزیز معین اول وزارت خارجه و ع، ص، عبدالصمدخان مدیر عمومی سیاسی و ع، ص، میر محمد صدیق خان رئیس تشریفات و ع، ص، ذوالفقار خان مدیر عمومی امور بین المللی و از طرف اتحاد شوروی ع، ج، آقاي باکولین ایوان نیکو او وچ سیفر کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی مقیم کابل و آقاي دولیا مستشارو آقاي ایانا و فسرکاتب آقاي نبالیکوف سکرتر سفارت حضور داشتند .

ریاست تشریفات

- ۱- ورود سفرا و نمایندگان سیاسی دول خارجه در دوره سال ۱۳۲۵ به کابل -
۱- جلالتماب آقاي محمد صادق خان ابو خضره بی وزیر مختار دولت شاهي مصر بعوض جلالتماب آقاي عبدالکریم خان صفوت بی بتاريخ ۲۰ جوزا ۱۳۲۵ به کابل وارد و به تاریخ چهارشنبه ۲۹ جوزا ساعت یازده ونیم قبل از ظهر با تشریفات معموله در قصر دلکشاه بحضور اشرف ملوکانه شرفیاب و اعتماد نامه خود شان را تقدیم کردند .
- ۲- جلالتماب آقاي ایسونین تسنگ وزیر مختار دولت جمهوری چین بعوض جلالتماب آقاي تسوشاننگ یو بتاريخ جمعه ۱۱ داو ۱۳۲۵ به کابل وارد و بتاريخ شنبه ۲۶ دلو ساعت

د افغانستان او اتحاد شوروی د سرحدی حدودو د تهدید د موافقی لاس ایک په مسکو کې ،

سج ، ج سلطان احمد خان دافغانستان له خوا موافقه او امضاء کوی ، جلاتیاب مولوتوف د شوروی د یاندنیو چارو وزیر نزدی فنه ته ولاړدی .

جلالاب موانوف د شوروی د باندنیو چارو وزیر د افغانستان او اتحاد شوروی د سرحدی حدودو موافقه به مسکو کی امضاء کوی .
جلالاب ساهمان احمد خان د افغانستان انا بنده د میر ختوی به ولاړوی .

بازده قبیل از ظہر با تشریفات معموله در قصر دلکشاه بحضور اشرف ملو کانه شرفیاب و اعتمادنامه خود شان را تقدیم کردند .

عالیقدر جلالتماب آقای البرتو کابینی وزیر مختار دولت جمهوری ایتالیا به تاریخ ۲۲ حوت ۱۳۲۵ وارد کابل وبه تاریخ ۵ حمل ۱۳۲۶ حسب تشریفات معموله به قصر دلکشاه بحضور اعلیحضرت معظم همایونی مشرف و اعتماد نامه خود را تقدیم نمودند .

صدور اگریمان دولت شاهی مصر جلالتماب آقای محمد السعید مطربی را بحیث وزیر مختار خویش بدربار کابل معرفی و اخیراً اگریمان مشارالیه صادر گردید . آقای اوزینوس ژان میلنیکیل شارژ دافر دولت جمهوری یولیند مقیم طهران که در حین وقت عہدہ دار این وظیفہ بدربار کابل نیز میباشد روز دوشنبه اول جدی ۱۳۲۵ وارد کابل گردیده و بروز پنجشنبه چهارم جدی ۱۳۲۵ معرفی نامه خود را بحضور ع.ج.س.ا. علی محمدخان وزیر امور خارجه تقدیم نمودند .

مختصر سوانح بعضی از نمایندگان سیاسی که در دوره سال ۱۳۲۵ وارد کابل

گردیده اند

۱ - سوانح جلالتماب آقای محمد صادق خان ابو خضره بی وزیر مختار دولت شاهی مصر در ۱۹۰۰ عیسوی به القایوم مصر متولد و تحصیلات خود را در پاریس به اتمام رسانیده در ۱۹۲۳ دکتری حقوق خود را از فاکولته حقوق پاریس حاصل نموده است در ۱۹۲۴ وکیل دعوی در وزارت مالیه ۱۹۲۵ آناشه وزارت مختاری مصر در واشنگتن ۱۹۲۹ آناشه وزارت مختاری مصر در بروکسل ۱۹۳۰ فونسل در بیت المقدس ۱۹۳۳ فونسل در آتن ۱۹۳۴ فونسل در بیروت ۱۹۳۷ فونسل در بمبئی ۱۹۳۹ جنرال فونسل در سانفرانسسکو ۱۹۴۴ سکرتر اول وزارت مختاری مصر در واشنگتن در ۱۹۴۵ شارژ دافر پراگ اخیراً در ۱۹۴۶ بحیث وزیر مختار دولت شاهی مصر بدر بار کابل انتخاب گردیدند .

۲ - سوانح جلالتماب آقای ایو نین تسنگک وزیر مختار جمهوری چین در ۱۸۹۴ عیسوی در کیاننگ سوانچین متولد و تحصیلات خود را در یونیورسیتی ار در شننگهای تکمیل و دکتری حقوق خود را از یونیورسیتی پاریس حاصل نموده است . دوره ماموریت در ۱۹۱۳ دفتر دار وزارت مختاری چین در پاریس در ۱۹۱۷ بر تبه آناشه در وزارت مختاری متذکره ترفیع یافته است . در ۱۹۲۲ به کوپن هاگن (دنمارک) تبدیل شده

در ۱۹۲۴ کاتب درجه سه وزارت مختاری چین در سټیکهلم (سویدن)

» ۱۹۲۵ کاتب درجه دو و فد چین در جامع ملل

» ۱۹۲۷ معاون ریاست به وزارت خارجه

» ۱۹۳۰ رئیس شعبه

» ۱۹۳۱ معاون مدیریت آسیائی وزارت خارجه

» ۱۹۳۲ جنرال قونسل در خا باروسک (روسیه)

» ۱۹۳۴ جنرال قونسل در هرنوی (هندوچین)

» ۱۹۴۱ مستشار وزارت خارجه

» ۱۹۴۳ وزیر مختار در قاهره

» ۱۹۴۷ وزیر مختار در کابل

مختصر سوانح عالیقدر جلالتماب آقای البرتو کالیسی وزیر مختار دولت

جمهوری ایتالیا .

به تاریخ ۲۰ ماه مارچ ۱۸۹۶ به مقام بیساتواید شده در سال ۱۹۱۹ از فاکوایته حقوق

دارالفنون روما فارغ التحصیل گردیده .

۱۹۲۰ . سکرتر کمسیون ایتالیوی در کنفرانس اصلاحی منعقدہ در پاریس

۱۹۲۳ - آتسه قونسل در وزارت امور خارجه .

۱۹۲۵ ویس قونسل در الجرو سادمالو

۱۹۲۶ قونسل در بوناویس

۱۹۳۸ قونسل در پورت سعید

۱۹۳۳ جنرال قونسل در الجر

۱۹۳۶ بحث معاون معاون شعبه اول مدیریت عمومی اقتصادی وزارت خارجه

۱۹۳۹ جنرال قونسل در مراکش

۱۹۴۱ جنرال قونسل در بوسنی ارزگون

۱۹۴۲ جنرال قونسل در نیس

۱۹۴۳ رئیس اداره امریکا در وزارت خارجه ایتالیا

۱۹۴۶ جنرال قونسل در استانبول

اخیراً وزیر مختار بدر بار کابل .

خارجی سفیران

ڀاغلی اوز یتوس زان ملینسکیل
دیولیند شارڈز دافر

ڀلائتاب ڀاغلی ایو، این، تنسنگ
دچین نڇههوری دولت مختار وزیر

ڀلائتاب ڀاغلی ابر تو کالسی دایطالیا
د ڇههوری دولت مختار وزیر

مختصر سوانح آقای ژور ژینوس ژان میلنیسکیل شارژدافر پولیند .
 به ۱۹۰۵ درعلاقه سلیزیا متولد و تحصیلات خود را در شرق اقتصادات تکمیل و چندی
 بعد در امور کویراتیف و مسکاتب مسلکی شامل شد در ۱۹۳۹-۴۰ سمت قوماندان تولى به جرعه
 بر علیه آلمان داخل و بعداً در شرق میانه به عساکر پولیند شامل شد پس از خامه جنگ
 از طرف حکومت پولیند به وارسا جلب و به حیث شارژدافر پولیند به طهران مقرر و در ۱۹۴۶
 همین وظیفه را در دربار کابل نیز عهده دار شد .
 لست اعضای رسمی سفارت ها و وزارت مختاری های خارجه مقیم در بار کابل .

۱- سفارت کبرای شوروی

۱ - سفیر کبیر	جلالتمآب آقای ایوان باکولین
۲ - مستشار	آقای مئود وردو لیا
۳ - معاون آتشه نظامی	آقای لغنتت کرنیل شوروف
۴ - سکر تراول	آقای نیبا تینسکوف
۵ - سکر تردوم	آقای ژور ژمرادوف
۶ - آتشه	آقای زاوزولین
۷ - آتشه	آقای کوز نسوف
۸ - آتشه	آقای ایروچینکوف

۲- سفارت کبرای تورکیه

۱ - سفیر کبیر	جلالتمآب آقای احمد جواد استون
۲ - مستشار	آقای توفیق تور کر
۳ - سکر تراول	آقای عمان آفچه
۴ - سکر تردوم	آقای اسمعیل حقی آق چوین

۳- سفارت کبرای ایران

۱ - سفیر کبیر	جلالتمآب آقای حسنعلی کمال هدایت
۲ - مستشار	آقای محمد فهیمی
۳ - سکر تراول	آقای افراسیاب نوائی

۴- وزارت مختاری عراق

۱ - وزیر مختار	جلالتمآب آقای ژرال خالدانز هاوی
۲ - سکر تراول	آقای ممدوح زاکی

۵- وزارت مختاری برطانیه

۱- وزیر مختار	جلالتماب سر جایلز سکوایر
۲- مستشار	آقای کرنیل عبدالرحیم خان
۳- سکرترا اول	آقای ربه پات
۴- آتسه نظامی	آقای کرنیل لنکاستر
۵- آتسه	آقای مارکن
۶- سکرترا اقتصادی	آقای عبدالمجید خان
۷- اورینتل سکرترا	آقای خان محمداسلم خان
۸- دا کتر	آقای میجر مکری

۶- وزارت مختاری امریکا

۱- وزیر مختار	جلالتماب آقای ایلی ای پالمر
۲- سکرترا دوم	آقای یول بیدک
۳- سکرترا سوم و ویس کونسل	آقای بروس آر کروس
۴- آتسه نظامی	آقای کرنیل کنت
۵- ویس فونسل	آقای گلسن

۷- وزارت مختاری فرانسه

۱- وزیر مختار	جلالتماب ارماند هاریو
۲- ویس فونسل	آقای لوی کپه

۸- وزارت مختاری مصر

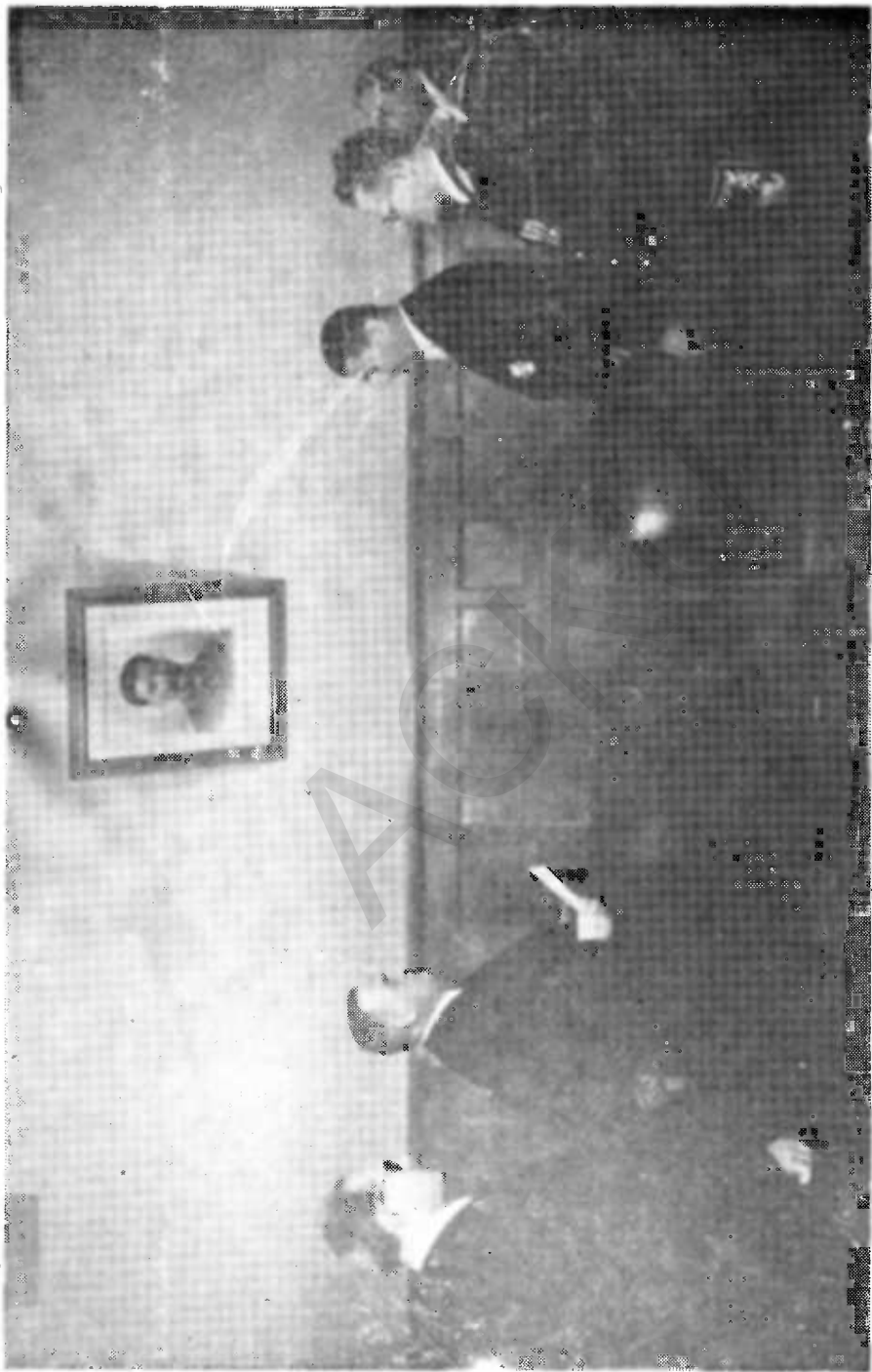
۱- وزیر مختار	جلالتماب آقای محمدصادق ابوالخضره بی
۲- آتسه	آقای مدحت الفار

۹- وزارت مختاری چین

۱- وزیر مختار	جلالتماب آقای ایونین تسنگ
۲- سکرترا اول	آقای کینگ
۳- دفتر دار	آقای کینگ آننگ کی

۱۰- وزارت مختاری ایتالیا

۱- وزیر مختار	جلالتماب آقای البرتو کالیسی
۲- دفتر دار	آقای کنناچی
۳- پیش نماز	آقای بادر کاسپانی

جلال‌آباد پنهلی نیکولای شورک - اتحاد شوروی د عالی هیئت رئیس د جلال‌آباد محمد نوروز خان د افغانستان و لوی سفیر اعتماد زاده
اخیستی او د م.ک.کیتینو د روابطو د نیکولای او زیاتوالی په نسبت خبرې اترې کوی :

پهنتی او هنسی هیئت د هوانی ملاکراتو د باره .

شمولیت افغانستان در یونو

حکومت متبوعه افغانستان نظر به دلچسپی تمام وعلائق مخصوصی که به صلح و آرامش عمومی و رفاه عالم بشریت دارد، در ظرف این سال راجع به داخل شدن در مؤسسه ملل متحده تثبیت لازمه نموده و پس از تصویب مجلس عالی وزراء وصحة ذات اشرف ملوکانه بتاريخ ۱۳۲۵ مطابق ۲ جولائی ۱۹۴۶ تلهگرامی دایر بر این مطلب به مضمون ذیل از طرف والا حضرت اشرف سہ سالار غازی صدراعظم بنام منشی عمومی یونو مخا بره شد:

(منشی عمومی مؤسسه ملل متحده نیویارک: بنام حکومت خود افتخار دارم این درخواست را جهت پذیرائی افغانستان به عضویت مؤسسه ملل متحده بشما مخا بره کنم، افغانستان از سالیان درازی به ثبوت رسانیده که همواره یک دولت صلح دوست بوده و به نصب العین همکاری بین المللی چنانچه غایبہ مؤسسه ملل متحده را تشکیل میدهد صرف مساعی نموده است، حکومت شاهی افغانی با درخواست پذیرفته شدن به عضویت مؤسسه ملل متحده از موقع استفاده کرده اعلان مینماید که این مملکت حاضر است تمہدات مندرجہ در پیمانہ رافول کند) همان بود کہ پیش نهاد افغانستان بتاريخ ۱۰ سرطان مطابق ۲ جولائی ۱۹۴۶ از طرف منشی عمومی رسماً به شورای امنیت سپردہ شد پس از آنکہ کمیٹہ مؤظف مرکب از نمایندگان جمہیر متحده امریکا، مصر، انگلستان، چین، یو ایند، اتحاد جماہیر اشتراکیہ شوروی ہالیند، مکسیکو، فرانس، برازیل و استریلیا علی الترتیب بتاريخ ۲۸ اسد مطابق ۲۰ اگست ۱۹۴۶ وضعیت بیطرفی افغانستان را در ایام حرب عموم دوم ستایش نموده و پذیرفته شدن مملکت مارا به عضویت ملل متحده تصمیم گرفت، به اسامبلہ عمومی رسماً سفارش نمود و نظر به مقررات مادہ چهارم پیمانہ ملل متحده، اسامبلہ عمومی موضوع شمولیت افغانستان را در قسمت دوم اجلاس نخستین خود تحت مطالعہ قرار دادہ بتاريخ ۲۷ عترب مطابق ۱۹ نوامبر ۱۹۴۶ نسبت به عضویت افغانستان در مؤسسه ملل متحده تصمیم قطعی اتخاذ نمود چنانچہ بروز مذکور مطابق بمقررات مادہ ۱۱۶ قوانین اداری موقتی اسامبلہ عمومی وثیقہ الحاق حکومت افغانستان به مؤسسه ملل متحده با تشریفات معمولہ از طرف ع، ج عبدالحسین خان «عربز» وزیر مختار اعلی حضرت در واشنگتن کے از حضور اعلی حضرت معظم ہمایونی اختیارات کاملہ حاصل کردہ بودند امضاء گردیدہ. و ع، ج عبدالحسین خان با ص: سید تاج الدین خان سابق سرکاتب وزارت مختاری اعلی حضرت در واشنگتن بحث نمایندگان افغانی در اسامبلہ عمومی ملل متحده کرسی های خویش را اشغال نمودند. در عین زمان بیرق ملی افغانستان نیز در جلو عمارت ملل متحده با تشریفات معمولہ بر فراشتہ شد و از طرف منسوبین بحریہ اتازونی رسم تعظیم بمقابلہ بیرق ملی افغانستان اجر گردید.

امور وزارت داخله

وزارت داخله امسال فرار سنوټ گذشته امور مربوطه خود را طبق مقررات موضوعه و اصولنامه های مملکتی که نزدش موجود بوده تحت اجراء گرفته و تا اندازه ممکنه با اصلاح تشکیلات و تعدیلات بعضی دوائر چه در مرکز وزارت و چه در دیگر ولایات و حکومت اعلی و قوماندانیهای پولیس و ژاندارمه پرداخته امور مربوطه داخله را بوجه احسن تعیل و جریان داده است، در شق حکومت اعلی و کلان تعدیلاتی را به تطبیق رتبہ یازده گانه از روی اندازه کار و وسعت و اهمیت منطقه و نفوس آنها فائیل شده بعضی را حکومت اعلی انتهای و بعضی را حکومت اعلی ابتدائی و نیز حکومت کلان را به درجات انتهای و ابتدائی تبدیل و همچنین حکومت ثلاثه را به حکومت چار گانه یعنی درجه اول ، درجه دوم ، درجه سوم ، و چارم و حتی علاقه دایره های مربوطه را بدرجات مختلف که عبارت از علاقه داری درجه اول ، درجه دوم ، درجه سوم ، باشد تشکیل نموده تمامی حکام و علاقه داران مملکت را مطابق درجه شان به منطقه که معادل رتبہ و درجه آنها باشد تبدیل کرده یعنی حکام کلان که درجه انتهای را دارند به مناطقی که حکومتی های کلان انتهای است و حکام کلان ابتدائی به آن حکومتی های کلان که آن منطقه هم حکومتی کلان ابتدائی است و همچنین حکام درجه اول به حکومتی درجه اول درجه دوم به حکومتی درجه دوم ، درجه سوم به منطقه حکومتی درجه سوم و بهین منوال علاقه داران و غیره مامورین مربوطه حکومتی ها هر کدام به منطقه تبدیل شده اند که معادل رتبہ شان بوده در حصه مامورین بویس و ژاندارمه نیز تسامد امکان زحمت کشیده شده که مامورین مربوط شق پولیس و ژاندارمه حدودی از صاحب منصبان تعلیم یافته و تجربه کار مسلکی انتخاب شده اند و از اداره امنیه امور حقوقی و جزائی که باین شعبه ارتباط دارد دفاتر مخصوص متنوعه وضع و تعلیماتنامه های حقوق و تخفیف جزای محبوسین بمعرض اجراء آورده است و در شق امور سرحدی و پاسپورت نیز فرار معمول همه ساله و وظائف اجراء شده ، همچنین در شق احصائی توزیع و تذکره تابعیت در احضار مجازین عسکری طبق اصولنامه های مکلفیت و تعلیماتنامه های جزای متخلفین و غیره اجراء آت صحیح بعمل آورده شده است، در شق تقشیش نیز طبق لائحه تقشیش امور اداری و تعلیماتنامه تقشیش امور احصائی نفوس بوظیفه مقرر طبق لائحه مرتبه تقشیش اجراء آت کرده شده که اینست بابت کار این اجمال به تفصیلات آتی میپردازد :

قسمت اول: تعديل در تشكيلات

- ۱- مدیریت عمومی هلال احمر جدیداً درین سال مربوط بوزارت داخله گردیده که تشکیل آن قرار آتی است :
اول : مدیر عمومی یک نفر
دوم : سرکاتب انتهائی کنترول
سوم : کاتب اول
چهارم : سرکاتب انتهائی اجرائیه
پنجم : کاتب درجه اول
ششم : کاتب درجه چارم
هفتم : ترجمان اسان انگلیسی ، فرانسوی ، ترکی ، بحیث مامور انتهائی ۳ نفر
هشتم : خزانه دار بحیث تجویلدار درجه سوم
- ۲- شعبه سچل و سوانج مدیریت مامورین بماموریت انتهائی تعديل و تشکیل آن حسب ذیل است :
اول مامور انتهائی یک نفر
دوم سرکاتب انتهائی
سوم کاتب اول
چهارم کاتب دوم
- ۳- مدیریت های خارجه ولایت فندهار، هرات، مشرفی ، جنوبی از وزارت جدیده خارجه منفک وبهمان بودجه معینه خود مربوط بوزارت داخله گردیده وبنام مدیریت های قلم مخصوص موسوم شده اند .
- ۴- یک حکومت جدید التتشکیل در چه چارم باسم سرکاتبی تحت اثر حکومتکلان کنترهای مشرقی منظور شده .
- ۵- یک علاقه داری در چه سوم باسم دره مزار یا نور گل تحت اثر حکومتکلان کنترهای مشرقی منظور شده .
- ۶- علاقه دره نور بهلا قبه داری در چه سوم تعديل و مربوط بحکومتکلان کنترهای مشرقی گردیده .
- ۷- علاقه داری جدید التتشکیل درجه سوم ترنگه بابا ذیل تحت اثر حکومتکلان کنترها منظور شد .

- ۸ - منطقه نورستان از حکومت دره پنج مجزا و بیک حکومت درجه چارم بنام و یگنل تشکیل و مربوط بحکو متکلان کنرها گردید .
- ۹ - علاقه داری درجه دوم و ا خان از حکومت زیبک حکومت اعلی بد خشان مجزا و بحکومت درجه چارم تعدیل و منظور گردید .
- ۱۰ - حکومت زیبک بدخشان بد درجه سوم تعدیل و مرکز آن به اشکاشم منتقل و بنام حکومت درجه سوم اشکاشم مسمی گردید .
- ۱۱ - موضع سابقه حکومت زیبک بیک علاقه داری درجه دوم بنام زیبک تعدیل شد .
- ۱۲ - علاقه قریه بابیه صدیق که بعلاقه داری کلدار مربوط بود نسبت قرب مسافه بحکومت درجه دوم خلم مربوط شد .
- ۱۳ - نظر باهویت امروزی وسائط نقلیه و انکشاف امور ترافیکی و وضع دساتیر مقتضیه مدیریت ترافیک رشعبات ترافیکی ولایات و حکومت اعلی و حکومت کلان در اثر الغای مدیریت عمومی حمل و نقل بقو ماند انیهای امنیه ولایات و حکومت اعلی و کلان مربوط شد .
- ۱۴ - علاوه بر شفا خانه های ثابت و سیار و ژاندارمه های حدودی ولایات شمالی ولایت مشرقی سه باب شفا خانه دیگر در حکومتی اعلی بدخشان و حکومتی اعلی میمنه و ولایت مشرفی منظور و بیکار آغاز نو ده اند .
- ۱۵ - حسب صواب بدید و تسهیلات اجرای امور شعبه ویژه از وزارت جلیله خارجه مجزا و مربوط بوزارت دا خله گردیده .
- ۱۶ - طور بیکه در سال ۱۳۲۴ یک مقدار پول بنام صنایع محبس جنوبی اعتبار داده شده بود در سال جاری مانند سایر شعبات صناعتی محابس ولایات بیکار صنایع آغاز و صنایع مختلفه از ناحیه این دستگاه جدید بعمل میاید که در آنی مورد استفاده شایقین قرار داده خواهد شد .
- ۱۷ - قرار بیکه در سال ۱۳۲۴ یک یک مقدار پول بنام سرمایه صناعتی حکومتی های کلان داده شده بود که در سال جاری سرمایه مذکور بمحابس حکومتی های موصوف بیکار انداخته شده .
- ۱۸ - راجع بساختن شفاخانه های محابس افغانستان از طرف مدیریت صحیه پلان ترتیب و در سال جاری روی دست قرار داده و بسکیاب شفاخانه در محبس ولایت قندهار افتتاح وهم به تعداد لازم دکتور بمحابس ولایات مزار شریف هرات و قلعن اعزام شده اند .

۱۹- حکومت اعلی وکلان و ثلاثه و علاقه داربها به تطبیق رتب یازدگانه نظر باهمیت منطقه و کثرت نفوس حسب ذیل تعدیل گردیده :

اول : حکومت اعلی انتهایی :

الف : حکومتی اعلی میمنه

دوم : حکومت اعلی ابتدائی :

الف : حکومتی اعلی بدخشان

ب : حکومتی اعلی فراه

سوم : حکومت کلان انتهایی :

الف - مربوط ولایت کابل : شمالی ، غزنی ، دایزنکی

ب - مربوط ولایت قندهار : پشت رود

ج - مربوط ولایت هرات : بادغیسات ، غوروات

د - مربوط ولایت مزارشریف : شهرغان

ه - مربوط ولایت قطنین : تالقان

و - مربوط ولایت مشرفی : کندها

چهارم : حکومت کلان ابتدائی :

الف - مربوط ولایت کابل : اوگرد ، پروان

ب - « « قندهار : ارزگان ، قلات

ج - « « هرات : غوریان ، جلگه یا انجیل

د - « « مزارشریف : سنگان ، بلخ

ه - « « قطنین : قندوز ، بل خمری

و - « « مشرفی : لغمان ، شنوار

ز - « « جنوبی : خوست

پنجم حکومت هرچه اول :

الف مربوط ولایت کابل

ب « « قندهار

ج « « هرات

: کوهدامن ، کتواز ، مقر ، اندر ، بهسود

: سین بولدک ، دند ، گرمسیر ، موسی قلعه

: شین دند ، مرغاب

د - مربوط ولایت مزار شریف	: - تنک چارک ، آفچه ، سر پیل
ه - » » قطغن	: - حضرت امام صاحب
و - » » مشرفی	: - خوگیانی ، دکه یا مهمندره
ز - » » جنوبی	: - ارگون
ح - حکومت اعلی میمنه	: - اندخوی پشتو نیکوت
ط - » » فراه	: - چخاسور

ششم حکومت درجه دوم :

الف - مربوط ولایت کابل	: - چاردهی ، بغان ، تنگاب ، ریزه کوهستان
ب - مربوط » قندهار	: - شرن ، میدان ، کلنگار ، وردک
ج - » » هرات	: - دهر و د ، ارغستان ، نهر سراج ، نوزاد
د - » » مزار شریف	: - بشون زرغن ، گلران ، غورباشهرک ، کشک
ه - » » قطغن	: - نهر شامی ، خلم ، دولت آباد ، دره صوف
و - » » مشرفی	: - رستق ، دوشی ، خان آباد
ز - » » جنوبی	: - فرغه نی ، سرخرود ، رودات
ح - حکومت اعلی میمنه	: - حاجی
ط - » » فراه	: - درزاب و گرزبوان ، تنگاب شیرین
ی - » » بدخشان	: - بکواه ، اناردره
	: - درواز ، جرم

هفتم حکومت درجه سوم :

الف - مربوط ولایت کابل	: - بگرام ، غوربند ، پنجشیر ، بامیان ، قره باغ ، جغتو
ب - » » قندهار	: - جافوری ، وازه خواه ، دایکندی ، امل و سرچنگل
ج - مربوط ولایت هرات	: - تیرین ، خبا کریز ، ارغنداب ، پنجوائی
د - » » مزار شریف	: - دایچویان ، شنکی
ه - » » قطغن	: - چچران ، اوبه ، تولک ، گنذر
و - » » مشرفی	: - فرقین ، کشنده
	: - نهرین ، قلعه زال
	: - برکنر ، کامه ، خاص کنر

ز - مربوط ولايت جنوبي : زرمټ ، چمكشو و حاني خيل ، جدران
موسي خيل ، منگل ، تي ، سبد كرم

ح - » حكومت اهلي ميمنه : قبيصار

ط - » » » بدخشان : كشم ، اشكشتم

هشتم حكومات درجه چهارم :

الف - مربوط ولايت كابل : بگرامي ، ده سبز ، نجراب ، جبل السراج

سرخ بيارسا ، سيفان و كه مرد ، سروپني
يكاولنسك ، شارسنان

ب - » » قندهار : كشيك - تنغود ، ده لسه ، شورابيك

گبزاب ، اجرستان ، جلدك

ج - » » » » : زنده جان ، كهسان ، ادرسكن ، كرخ

قادس ، جوند ، برچمن ، پسابند

د - » » » » : شور تيبه

بفيلان ، اندراب ، چاه آب ، پنگي قلعه

ه - » » » » : اشكش ، فرخار ، خوست و فرنگك

نورستان لغمان ، كوز كتر ، دره پيچ

كهامديش ، لندي سين ، اچين ، چو كني

سر كاني ، وايگل

ز - » » » » : ازرو ، جاجي ميدان

ح - » » » » حكومت اهلي بدخشان : واخان

نهم علاقدار بهاي درجه اول :

الف - مربوط ولايت كابل : شكر دره ، سلطان خيل ، جاني خيل

ديله ، مالستان ، ورمه مي ، دايميرداد
حصه اول بهسود هزاره

ب - » » » » قندهار : معروف ، ناوه باركزائي ، زمينداور

بغني و باگران ، شاه جوي ، ارغنداب ، چوره

ج - » » » » هرات : غورماج ، كشيك كپنه

د - » » » » مزار شريف : منگسه جوك ، خاقا ، چمتال

د کابل کالنۍ

- ه - « » « فطنين : چاردره قندوز ، خوجه غار ، درقند
 ر - « » « مشرقى : نازيان ، دوربابا ، ده بالا ، علينگار
 عيشنك
 ز - « » « جنوبى : كومل ، سروبي ، برمل ، صبرى
 ح - مربوط حكومت اعلى ميمنه : قير مقول ، خانچهار باغ ، المار
 درزاب ، دولت آباد
 ط - « » « فراه : لاش جوين ، چار برك ، گلستان
 قلعه كاه
 ي - « » « بدخشان : خواهان
 مهم علاقه دربهائى درجه دوم :

- الف - مربوط ولايت كابل : چهارآسياب ، استالف قره باغ ، حصه
 اول پنجشير ، شبر ، امته ، كيلان ، يوسف خيل
 حصه دوم بهسوده - زاره ، چرخ ، سرخ
 محمد آغا ، چغتوى وردك
 ب - « » « قندهار : شكه و شگي ، دامان ، مار بانقلعه
 ريگت شورا بك ، حصه ريگت كرمسير
 ميزان ، ناوه شملزائى ، اطغر
 ساغر
 ج - « » « هرات : دهيداى ، فيض آباد ، سرديان
 د - « » « مزار شريف : كوهستانات ، سريل ، شولگره
 دهنه غورى ، بر كه چال
 ه - « » « فطنين : بهسود ، حصارك غلجائى ، پچير و آگام
 چبرهار ، كيج عزيزخان
 و - « » « مشرقى : زيروك ، حصه ۲ چمكنى ، نكه جدران
 اسمبيل خيل ، تربزائى ، المره
 يامير نادرشاه كوت
 ز - « » « جنوبى : قورغان
 ح - « » « حكومت اعلى ميمنه : بالا بلوك ، نادعلى ، مبل كركى
 خاشرود ، خاك سفيد
 ط - « » « فراه : راغ ، شغنان ، زيباك
 ي - « » « بدخشان :

د داخله وزارت نوی مقرری

ع ، ص محمد فاروق خان د داخله وزارت معین و ، ج محمد یونس خان د فتنه مار نائب الحکومه

ع ، ع ، ص محمد کریم خان د بدخشان اعلی حاکم ع ، ص سید عبدالله خان د فراه اعلی حاکم

د د اخله وزارت نوی مقرری

ح ، محمد اکبر خان لوی غنیمتشر
د نیکولایتو اود تعلیم او تربیې مدیر

ع ، شاه محمد آخان دهلال احمد
عمومی مدیر

ح ، محمد آصف خان د کابل
د امینې قو ماندان

- ۵ - ص سید محمد سرور خان سابق مدیر مامورین وزارت اقتصاد ملی بحیث
مدیر انتہائی عضویت ریاست تفتیش
- ۶ - ص عنایت اللہ خان سابق معاون فورہ زراعتی بغلان بحیث مدیر انتہائی عضویت
ریاست تفتیش
- ۷ - ص عبد لکریم خان مدیر اجرائیہ صدارت عظمیٰ بمذیریت انتہائی اداری ناکلین
مربوط مدیریت عمومی ناکلین
- ۸ - ص شمس الدین خان سابق مدیر جریدہ اتحاد مشرقی بحیث مدیر انتہائی
عضویت ریاست تفتیش
- ۹ - ص نور احمد خان سابق مدیر جشن بحیث مدیر انتہائی عضویت ریاست تفتیش
- ۱۰ - ص محمد سدیق خان مدیر تجارت خارجی وزارت اقتصاد ملی بمذیریت
انتہائی امنیہ ریاست امنیہ
- ۱۱ - ص غلام دستگیر خان بحیث مدیر انتہائی عضویت ریاست تفتیش
- ۱۲ - ص عبدالودود خان سابق غنڈمشر بحیث مدیر ابتدائی عضویت ریاست تفتیش
- ۱۳ - ص اختر محمد خان سابق مدیر صناعتی محاسب بحیث مدیر ابتدائی
عضویت ریاست تفتیش
- ۱۴ - ع ، ع محمد حنیف خان سابق حاکم کلان قندوز بحیث حاکم کلان
ابتدائی بحکومت کلان بادغیسات ہرات
- ۱۵ - ص عبدالقدیر خان مدیر انتہائی تحریرات ہرات بحکومت کلان
غوریان ہرات
- ۱۶ - ع ، ع حاجی احمد فریخان سابق حاکم درجہ اول انجیل بکفالت حکومت
کلان چلنگہ ہرات
- ۱۷ - ص محمد شریف خان سابق مدیر تمیز وزارت عدلیہ بحیث مدیر انتہائی
عضویت ریاست تفتیش
- ۱۸ - ع ، ع عبدالعزیز خان سابق معاون ارزاق ہرات بحکومت درجہ اول
آفچہ مزار شریف
- ۱۹ - ع ، ع محمد جانخان سابق مدیر وعضو تفتیش وزارت فوائد عامہ بمباش
رتیبہ سابقہ اش بحکومت درجہ اول بہسرد ہزارہ

- ۲۰ - ع ۱۰ محمد قسم خان سابق حاکم درجه اول آفچه، بحکومت درجه اول
ارگون جنوبی
- ۲۱ - ع ۱۰ خواجه غلام حیدر خان سابق حاکم درجه اول دهر اوند بحکومت
درجه اول کتواز غزنی
- ۲۲ - ع ۱۰ عبدالرسول خان سابق حاکم درجه اول امام صاحب بحکومت درجه
اول چخانسور فراء
- ۲۳ - ص میر محمد عثمانخان بحيث مدير ابتدائی بهضویت ریاست تفتیش
- ۲۴ - ص عبدالغفار خان سابق سرحدار دکه بسکفالت مدیریت عمومی هوتاها
- ۲۵ - ع ۱۰ غلام علیخان سابق حاکم درجه اول چخانسور بحکومت درجه
اول سپین بواک قندهار

قسمت سوم : تبدلات :

- ۱ - ع ۱۰ ع سید آفاخان حاکم کلان نایمان بحکو متکلان غزنی
- ۲ - ع ۱۰ ع سید عبدالشکور خان حاکم کلان غزنی بحکو متکلان ارزگان قندهار
- ۳ - ع ۱۰ ع یابنده محمد خان حاکم کلان دایرگی بحکومت کلان نغمان
- ۴ - ع ۱۰ ع حبیب الله خان حاکم کلان نغمان بحکو متکلان دایرنگی
- ۵ - ع ۱۰ ع سید غلام رسول خان حاکم کلان پشت رود بحکو مت کلان
کنر های ولایت مشرفی
- ۶ - ع ۱۰ ع مجید رفیق خان حاکم کلان فلات بحکو متکلان پشت رود
ولایت قندهار
- ۷ - ع ۱۰ محمد معصوم خان معاون ریاست احصائی وزارت بحکومت درجه
اول اندر غزنی
- ۸ - ص شاه جاخان مدیر انتہائی اخذ عسکر ریاست احصائی وزارت بمدریت
انتہائی احصائی مرکز وزارت
- ۹ - ع ۱۰ محمد حسن خان حاکم یغان بمدریت انتہائی اخذ عسکر ریاست
احصائی وزارت
- ۱۰ - ص عبداللطیف خان مدیر انتہائی حضور ریاست تفتیش وزارت بمدریت انتہائی
تجریرات ولایت هرات

د کابل کالنی

- ۱۱ - ص قاضی محمد شیرین خان مدیر انتہائی عضو ریاست تفتیش وزارت بمذیریت انتہائی تحریرات ولایت جنوی
- ۱۲ - ص عبدا لوکیل خان مدیر انتہائی عضو ریاست تفتیش وزارت بمذیریت انتہائی تحریرات ولایت مشرقی
- ۱۳ - ع ا عبدالحمید خان حا کم درجه اول ریزہ کوہستان بحکومت درجه اول گومبر ولایت قندھار
- ۱۴ - ع، ا سلطمان عزیز خان حا کم درجه اول رستاق بحکومت درجه اول پشتونکوٹ حکومتی اعلیٰ میہ
- ۱۵ - ع، ا محمد موسیٰ خان حا کم درجه اول نپرشاهی بحکومت درجه اول کوہدامن
- ۱۶ - ع، ا عبدالرحیم خان حا کم درجه اول تاشقرغان (خلم) بحکومت درجه اول مقرغزنی
- ۱۷ - ع، ا جان محمد خان حا کم درجه اول کفیل حکو متکلان شنوار بکفالت حکو متکلان پروان ولایت کابل
- ۱۸ - ع، ا محمد عمر خان حا کم درجه اول کفیل حکو متکلان پروان بکفالت حکومت کلان شنوار ولایت مشرقی
- ۱۹ - ع، ا حیات اللہ خان حا کم درجه اول موظف حکومت درجه سوم کماہ ولایت مشرقی بحدیث حا کم درجه اول بحکومت یغان

قسمت چہارم : تر فعیات سنو یہ :

- ۱ - ع، شاه محمد نغان مدیر انتہائی امتیہ ریاست امنیہ ترفیعا بمذیریت عمومی ملال احمد ریاست اداری وزارت
- ۲ - ح، محمد اکبر خان غند مشرانانی ترفیعا بحد مشری اول در رأس مذیریت تشکیلات و تعلیم و تربیہ ریاست امنیہ
- ۳ - ع، ع محمد عمر خان حا کم درجه اول آفجہ مزار شریف ترفیعا بحکومتکلان ابتدائی فلالت ولایت قندھار
- ۴ - ع، ا غلام قادر خان حا کم درجه اول کیتواز ترفیعا بکفالت حکو متکلان قندھار
- ۵ - ع، ا سید محمد انور خان حا کم درجه دوم چار دہی ترفیعا بحکومت درجه اول سرپل مزار شریف

قسمت پنجم : مناطقیکه در سال جاری تحت تفتیش گرفته شده و بعضی فقراتیکه

مطرح غور قرار داده شده است :

- الف ، ۱ - قوماندانی امنیه ولایت قند هار
- ۲ - دوائر مرکزی ولایت مشرفی
- ۳ - حکومت چغتو مربوط حکو متسکلان غزنی
- ب - هیئت ها نیکه جهت غور و تحقیق بعضی فقرات برکز و ولایات تعین واعزام شده اند (۲۹) فقره
- ج - فقراتیکه در سنوات گذشته تفتیش ودر هذاسنه ۱۳۲۵ در شق اداری فیصله تصویب گردیده (۹) فقره
- د - فقراتیکه در ولایات و حکومت اعلی در شق اداری فیصله و در مرکزوزارت مراعاتاً غور گردیده (۴۱) فقره
- ه - فقراتیکه در سنوات گذشته در شق احصائیه تفتیش ودر هذاسنه صورت فیصله را بخود گرفته (۱۰) فقره
- و - فقراتیکه در شق احصائیه از طرف هیئت های تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلی تفتیش وبعد فیصله مجالس مشوره ولایات و حکومت اعلی برکز توصل و مراعاتاً غور گردیده (۲۲) فقره

قسمت ششم : مواد متفرقه :

- ۱ - یکمده مامورین که در سال ۱۳۲۴ بفرض اکتساب تعلیم و تربیه امور محاسبوی و لوازمی و کورس محاسبه شامل شده بودند امسال از کورس مذکورستند فراغت حاصل نموده اند و عوض شان حسب معمول یکمده دیگری از مامورین مرکزوزارت بکورس بفرض تحصیل و تعلیم تدریس امور محاسبوی و لوازم داخل گردیده اند .
- ۲ - یکمده خورد ضابطان فارغ التحصیل که در سال ۱۳۲۴ از مکتب ژاندارمه برتبه خورد ضابطی فارغ شده اند وبعد از فراغت مکتب بفرض اكمال دوره ستازبه قطعات ژاندارمه و پولیس مرکز شامل سیم درسته جاری به جهت دروس و اكمال صنف ضابطی مجدداً بمکتب ژاندارمه شامل گردیدند .

امور وزارت عدلیه

قبل از آنکه برخی اجراءات سال ۱۳۲۵ وزارت عدلیه را در معرض مطالعه خواننده گان محترم قرار دهیم ناگزیریم سطرې چند که ظریات وزارت را از اجراءات مذکور و یا اقدامات را که آینده درین باره بعمل آید بهتر و خوبتر خاطرشان سازد، بطور مقدمه بعارض مرام بملاحظه و مطالعه قارئین عزیز رسانیده و بدینوسیله آرزوهائی که وزارت در راه کسب رونق و تکامل و بهبود امور قضائی وطن دارد خدمتشان عرض کنیم، چنانچه معام است شریعت بیضای اسلامی باقوانین و مقررات عالیة آسمانی و ارشادات و هدایات سنیه قرآنی خویش از حیث جامعیت و اکملیت خود و توافق و تطابق که باطرزحیات دی و معنوی بشر و نفوذ و حسن قبول که در قلوب و روح انبای آدمی و تأثیر و حاکمیت که در اخلاق و عادات عمومی دارد، رفاه و آسایش فردی و نظم و نسق اجتماعی و سعادت و بختیاری جودانی پیروان خویش را به بهترین صورت تأمین و در احقاق حقوق و رفع خصومات و فرارغ و دفع تجاوز و تعدی انسانها عالی ترین تأثیر را نموده، حیات بشری را از هر حیث مقرون به سعادت می نماید و این حقیقت است مسلمه و غیر قابل انکار و تردید.

قوانین و اصولات که بر حسب اقتضای وقت و موضوع از طرف حکومت دانا و لایق ما وضع و تدوین یافته، همچون تماماً برفیق احکامات و اوامر شرعیه بملحوظخیر و بهبود فردی و اجتماعی مملکت ما باسنجش و ادیشه های کامل و تعمق و غورهای لازم وضع گردیده، بدون شک و شبهه بهبود امور و رفاه حال افراد و خیر جامعه و مملکت را در بردارد.

پس درین حال برای اخذ نتیجه و ثمرات شایسته و شیرین آنها آنچه بیشتر و زیادتر لازم دیده میشود، همانا صحبت اجراء و حسن تطبیق و تعمیم آنهاست دره و وارد آن-و این امر هم مربوط و منوط است بافکار صحیح و اخلاق پاک و قلوب بی آلایش و دستهای جدی و کارکن مؤظفین اجراء و تعمیم امور مذکور و یا واضح تر بگوئیم وابسته است به صداقت و لیاقت ما درین وزارت عدلیه که جسد جمیع و رفاه و آسایش حال و مال افراد وطن منظروری ندارد- این امر را بیشتر به نظر قدر و همت نگریسته و نظر باینکه احکام و اوامر کارکنان محاکم مربوطه آن به اعمال و جان افراد -افنداست درین قسمت زیادتر غور و دقت و توجه را لازم می شمارد و روی همین اصل در ۱۳۲۵ چیزی که زیادتر مورد توجه وزارت قرار داشته است همانا توجه و دقت در اخلاق و روش و سنوک مامورین مربوطه است و اقدامات را که درین راندنوده به چهار قسمت میتوان منقسم نمود:

- اول : اقدام برای تهیه يك عده مامورین مطلوبه در حال .
- دوم : توجه برای رفاه و رفع احتیاج مامورین مربوطه جهت جلوگیری از اغراض و آلائش محتمله .
- سوم : اخذ ترتیبات لازم به غرض خیرت و اطلاع وزارت از طرز اجراءات و سدوك مامورین مربوطه .
- چهارم : اقدام برای تهیه مامورین لایق در آینده .

اقدام برای تهیه مامورین لایق در حال

چنانچه در بالا ذکر کردیم تحصیل نتایج حسنه در تمام امور وابسته بوجود مامورین لایق و پاك نفس و فعال بوده و میباشد وزارت عدلیه بمنظور پیشبرد و افکار و نظریات عالیه حکومت معظم خویش اول به اول بدست آوردن همچو مامورین را لازم و حتمی دانسته و برای نائل شدن باین مقصود اقدامات لازمه متحمل و ذریعه نشر اعلانات و اصدار مکاتیب و مفاهمه و مذاکره با ذوات علمیه و فضلاء در هر هر گوشه و کنسار وطن سراغ داشته و برای امور فضا و افتاء و غیره اوشان را شایسته و سراوار میدانست آنها را برای کار دعوت و تساجاتی که مراجعه نمودند و وزارت لازم میدانست عده از چنین ذوات را به عهده های لازم مقرر و منصوب نمود و امید دارد که آینده نیز بتواند با تقرر و تعیین همچو ذوات لایق و فاضل و ظایف قضائیه وطن را بپایک نفسی و صحت پیشبرده و در تأمین رفاه عامه خدمت انجام دهد .

رفاه حال کارکنان محاکم

یکی از علل که ممکن است گاهی اشخاص بی آلائش را نیز از جاده راستی و صداقت منحرف و به سوء رفتار و سدوك ناشایسته مایل گرداند ، همانا احتیاج و تنگدستی است . اشخاص پاك نفس و راستکار در حالیکه بتوانند با بوده حالی و رفاه بسر برده و از فشار فقر و فاقه مامون بمانند ، طبیعاً برتری رفاه حال جامعه و بهبود امور مملکت بسکمال صداقت و جدیت و بی آلائشی خدمت نموده . پاك نفسی و شرافت خود را قربان اغراض نفسی نخواهند نمود ، بنابراین اصل وزارت عدلیه که بیش ار همه به کارکنان صادق و بی آلائش احساس احتیاج می نماید ، درین باره نیز از اقدامات و اجراءات لازم تاحد توان و اقتدار خویش کوتاهی نسکرده و علاوه بر اینکه انطاف یاد شاه مهربان و غمخوار در سال ۱۳۲۵ هجریه توسطه ترتیب مراعات عمومی غایت بزرگی درباره مامورین و خدام شان مبذول داشته و بدین وسیله رفاه حال مامورین را فراهم ساخت . علاوه وزارت عدلیه درین سال در خور اختیارات خویش بوسیله ترفیع و تثبیت رتب قضات و مفتی ها و تحصیل منظوری آن که سابقاً درجه معینه نداشت اطف دیگر حکومت مهربان را در باره اوشان حاصل و بدینوسیله در تأمین رفاه حال ایشان بذل مساعی لازم را نمود .

مراقبت و تفتیش

مسئله دیگری که در حسن عمل و صحت جریان امور ربط و تعلق تمامی دارد، مراقبت و تفتیش از طرز جریان کارها و چگونگی اجراءات کارکنان است، برای اینکه وزارت بتواند درین باره همیشه واریسی لازم را نموده و بصورت کامل از اجراءات اطلاع داشته، مراقب امور باشد به تشکیل مدیریت جدیدی در وزارت بنام مدیریت عمومی تفتیش اقدام و منظوری آنرا از مقام مربوطه حاصل و ذوات لایقی را به امور محوله آن مقرر و منصوب نمود، این مدیریت از حیث داشتن کارکنان و اعضای کافی و منظور بهای لازم یک دایره نسبتاً وسیع بوده و چنانچه وزارت انتظار دارد در تفتیش امور محاکم مربوطه و غیره شعبات منسوبه وزارت نتایج نیک را خواهد بخشید. اینک تشکیلات مدیریت مذکور را ذیلاً بملاحظه خواننده گان محترم میرسانیم:

۱ -	مدیر عمومی	یک نفر
۲ -	اعضاء	۹
۳ -	سرکاتب انتهائی	۲
۴ -	کاتب اول	۴

تهیه مامورین برای آتیه:

بطوریکه می بینیم مملکت عزیز ما روز بروز جای ترقی در سیر بوده و قدم بقدم بطرف تکامل پیش میرود این پیشرفت طبعاً توسعه دوائر و موسسات مربوطه دولتی و ملی را متقاضی و تشکیل و تاسیس شعبات جدیدی را و قنناً فوقتاً خواهان است. بنابراین اگر از امروز هر شعبه و دایره برای خود مامورین لایق و جدی مساعی تربیه و تدارک نمیکند دیر یا زود بمشکلات ازین ناحیه مواجه خواهد شد، وزارت عدلیه این مسئله را در نظر گرفته و برای تهیه مامورین و کارکنان که در آینده قریب حسب آرزوی ملت و حکومت بتوانند با اجرای وظائف محوله پرداخته و نتایج عالی را که حکومت و ملت از حسن خدمات مامورین انتظار دارند به جامعه تقدیم کنند، تاسیس یک کورس قضائی را ضروری شمرده پس از سنجش ترتیب و طرز تشکیل و تاسیس و اداره و پروگرام تعلیمی و تعداد معلمین و متعلمین و غیره امور مربوطه آن موضوع را بمقام منبع صدارت عظمی معروض و منظوری آنرا حاصل نموده و اکنون سنجش بقیه امور آن در وزارت تحت غور و تدقیق بوده بخواست خداوند در سال ۱۳۲۶ رسماً کورس مذکور را افتتاح خواهد نمود. چنانچه دیده شده اینها یک حصه از اقدامات بود که وزارت محض بقرض صحت اجرای امور حال و مال وطن عزیز آنرا تمهیل داشته است علاوه بر آن یک قسمت اجراءات دیگری را نیز وزارت به اضافه وظائف دائمی و معمولی خویش عملی نموده است که بعضی از آنها را ذیلاً عرض می کنیم:

همکاری در تدوین قوانین :-

مملکت عزیز ما الحمد لله يك وطن اسلامي بوده و تمام امور جزئی و كلی، خصوصی و عمومی ما بر اساس همان ارشادات و احكامات دین مبین اسلام وضع و فرار یافته است ، او امر و هدایات دینی در روح و بدن در دل و دماغ در اخلاق و عادات در غرایز و سنجایای ما ریشه دوانده و فقط همین احكام الهی است که آرامش روح و تسکین قلب و اطمینان ضمیر ما را ولو که حسب احكام آن به حکومیت شدیدتی هم محکوم شوم فراهم میکند و در اثر همین است که تمام قوانین و مقررات موضوعه حکومت شریعت پرور ما بر اساس احكام و ارشادات شریعت غرای محمدهی تدوین یافته و می باید وزارت عدلیه درین موضوع دائم با موسسات مقننه وطن همکاری تا مهرا داشته و در تطبیق مقررات اصولی با احكامات شرعیه و توضیح هدایات و او امر مذهبی در حین وضع مقررات اصول درین سال هم وسیله اعضای جمعیت العلمای خویش هم گونه معاونت و همکاری کاملی را با وزارت موظفت آن نموده است .

اصدار هدایات و دستاویز لازمہ :

محاكم و دوائر منوبه وزارت عدلیه و سایر وزارت ها همیشه در امور مربوطه و تطبیق مقررات شرعی باقضا یی واقعه مواجهه باچنان مسائل میشوند که نمیتوان بدون غور و خوض لازمہ و استهدای از وزارت عدلیه دران باره اجراءات بنمایند ، و همیشه در چنین موارد محتاج مراجعه و تحصیل هدایت از وزارت عدلیه می گردند وزارت عدلیه هم هدایات لازمہ را به اساس مسائل شرعی و اصولی به آنها اصدار میکند درین سال نیز به تعداد قفره که از دوائر منسوبه استهدای شده از طرف وزارت هدایت شرعیه صادر و بدینوسیله با دوائر مذکور همکاری لازمہ بعمل آمده است .

دعاوی منوجو در وزارت

چنانچه معلوم است مرجع حل و فصل فقرات قضائی همان محاکم مربوطه است ولی قضایائی پیش می شود که بعضی از آنها محاکم مربوطه راطی ولی فاعلت جانبین را فراهم نکرده و بعضی شان در اثر مرور مبعاد زیاد بطور پیچیده و متعلق شده که فیصله آن در محاکم مذکور مشکلات زیادی دارد و بناچار بخودوزارت ارجاع می یابد ، درین سال ازین قبیل دعاوی از مقامات منبیه بوزارت راجع و حسب مقررات شرعیه و اصولی دران باره غور و تدقیق لازمہ بعمل آمده ، و بالاخره پس از ارائه محل اصولی و شرعی آن با اصدار هدایات لازمہ بمراجع مربوطه راجع و بالاخره از نتایج بمقامات متعلقه خبر داده شده است و بدینصورت در فیصله آنها تسهیلات تمامی وارد ساخته شده است .

امور و وزارت معارف

۳

افتخار دارم که راپور اجراآت کساله وزارت معارف و بوهتون کابل را که تصدیق اور آن از يك سال به این طرف باین جانب تفویض گردیده است تقدیم دارم.

مطالعه را بورمند کور با دقت و اختصار تمام ترتیب یافته است وحتی القدر در تحریر و ترتیب آن سعی شده که از وقایع و مجاری امور تمثیل نماید و از مطالبی ذکر شود که امری را خارج بوده در قضا اقدامات اصلاحاتی محسوب شود زیرا مجاری همه امور متداوله و عادی سخن را بطول می کشاند و قابل نشر و اذاعت نمی باشد.

خوانندگان محترم از مطالعه این را بورمی تو انند مفکوره نسبت به چگونگی احوال او وضع معارف ما نوعیت و ساحت اقدامات در نزد خود قائم کنند و تاحدی مشکلات وزارت معارف را تخمین نمایند و ضمناً چون ما را امیدوار کردند که این مشکلات با تهیه اشخاص و وسایل و مرور زمن رقع شدنی خواهد بود.

در اینجا وظیفه خود میدانم که خدمات قیمندار و مساعی سلف محترم خود والا حضرت سردار محمدتعمیم خان را تمجید نمایم زیرا مسعی که آنها در تعمیم معارف تاسیس فاکولته ها و مکاتب و دارالمعلمین تهیه وسایل و وضع نظامات اداری و مالی بعمل آوردند قابل تقدیر می باشد و با مشکلاتی که در کشور ما از نقطه نظر فقدان وسایل و اشخاص ذیصلاحیت و سیربطی جریان همه امور موجود است کار آسانی نبوده اگر با وجود همه این مساعی و خدمات همکاران گرامی بنده و اقدامات ناچیز من هنوز وهن وضع در امور معارف و سویی علمی مدارس ها مشاهده می شود علت آن بنا بر عوامل متذکره در ذیل است.

۱ - فقدان معلمین ذیصلاحیت داخلی که در دار المعلمین و بوهتونی ها و کورس های شبانه

تهیه شده میروند و برای تکمیل آن وقت و زمان لازم است.

۲ - نرسیدن معلمین خارجی که بنا بر جنگ و انسداد راه ها برای مدتی معطل مانده بود

و سراز سال گذشته رسیده اند و خواهند رسید.

۳ - فقدان سامان و مصالحه تعلیمی از قبیل کاغذ، کتب، لوازم علمی و لابورا توار

و غیره که بنا بر جنگ و مشکلات صادراتی و وارداتی تسکین نمی در تعینات تولید نموده بودولی

در سال ۱۳۲۵ برای تهیه آنها اقدامات شده.

۴ - ضعف تفتیش علمی بنا بر نبودن مفتشین عالی و سایل حمل و نقل که بایستی چاره شود وزارت معارف طوریکه لارم بود تفتیش نموده نتوانسته است کسبون در چاره جوئی این موضوع مهم تاحدی اقدام شده و اقدامات تکمیل خواهد شد .

در پایان این مقدمه لارم میدانم از توجهات جهان در جات پادشاه محبوب معارف پرور افغانستان که همیشه بنده و سانسرخد متکبران را جرئت میبخشد و رهنمائی مینماید سیاست گذاری نمایم و تشکرات قلبی خود و همکاران خود را بخدمت و الاحضرت غزی صدر اعظم که علاوه بر وظیفه مقدسه شان شخصاً نیز به این جانب در پیشبرد نظریات بنده و انجمن معارف و تعمیل اصلاحات کمک کرده اند تقدیم دارم و از رفقای محترم کابینه مخصوصاً جناب وزیر امور خارجه و وزیر اقتصاد ملی که مساعدت قیمت دار خود را از این جانب مضایقه نکرده اند قدر شناسی نمایم و از همکاران محترم و دانشمندان وزارت معارف و پوهنتون کابل که با عشق و علاقه که در خدمت وطن دارند به بنده تعاون و مساعد کرده اند سپاس گذاری نمایم .

(محل امضای کفیل صاحب معارف)

درین سال والا حضرت سردار محمدنجم خان وزیر معارف بحیث وزیر مختار و نماینده فوق العاده حکومت شاهی افغانستان بدربار لندن تعیین گردیدند و هنگام تشکیل کابینه والا حضرت سپهسالار غازی امور معارف در تحت هدایت و رهبری ع.ج نجیب الله خان کفیل وزارت معارف بچریان خرد ادامه پذیرفت که از بدو اشغال و وظیفه کفالت وزارت معارف به ملاحظه مجاری امور و معاینه موسسات عرفانی پرداخته شخصاً برای باز دید و معاینه جریان امور تدریسات میکاتب به کلاسهای طلبه رفته از هدایات خود هیئت های اداری و معامین میکاتبرا مطلع گردانیدند و جهت ادامه صحیح تدریسات میکاتب و ازاله نواقص و توجه در بهبود او ضاع عرفانی بدوائر ذی علاقه حوصله افزائی ها بعمل آوردند میتوان یقین نمود که با توجه جدی و متمادی که امروز در تحت هدایه و رهبری سپهسالار غازی صدر اعظم بعمل میاید در پیشرفت صحیح امور عرفانی وطن اصلاحات بارزی دیده خواهد شد .

تعلیمات ابتدائی

از جمله مسائل مهمه که درین سال وزارت معارف راجع بان مطالعات و تدقیقات لازمه بعمل آورده است یکی همین اصلاح موسسات موجوده معارف است . گرچه امر وز دسر ناسر کشور یکسده مکاتب ابتدائیه دائر میباشد اما باید گفت که برای تعلیم و تربیه اولاد کشور مکاتب ابتدائیه موجود کافی شده نمی تواند یکسده زیاد فریه ها و نقاط معسور و یرنفوس دیگری هم موجود است که برای تاسیس مکاتب ابتدائیه موزون بنظر می آید اما بملاحظه اینکه برای تشکیل و تدویر مکاتب جدید احتیاجات از قبیل جای معلم لوازم تحصیل کتب درسی و قرطاسیه طلاب و امثال آن چیزهای دیگری ضرور است وزارت معارف در حال حاضر به تهیه آن دسترس کافی ندارد مخصوصا وجود معلمین تربیه دیده و اساسی که بمنزله ستون فقرات تدریسات بشمار میرود و تربیه معلم کاری نیست که در مدت کمی صورت گرفته تواند . لهذا بملاحظه این مشکلات و موانع وزارت معارف عاجالتا از تشکیل و تاسیس مکاتب جدید ابتدائیه صرف نظر نموده تمام نیرو و توجه خود را با اصلاحات مکاتب موجوده معطوف گردانید . تا بدریعه حسن کیفیت از موسسات موجوده استفاده بیشتری بعمل آورده باشد ضمناً بعضی مکاتب را که بنا بر موقعیت و قلت نفوس و کمی معلم و وسائل قابل ادامه نبود موقتاً معطل کرد . دیگر از اجراءات مهمه وزارت معارف درین سال همانا تطبیق و بجا آوردن احکامی است که ذریعه فرمان مبارک ۸۰۲۷-۴۰۹۱ مورخه ۱۴ جوت ۱۳۲۴ حضور ملوکسانه باسناد تصویب انجمن معارف راجع باینکه در مناطق پینتو زبان مضامین درسی طلاب پینتو تدریس گردد و برای طلاب زبان فارسی نیز بحث یک مضمون تدریس شود و با مقابل در مکاتب منطقه فارسی زبان تدریسات مضامین بزبان فارسی صورت گرفته پینتو بحث یک مضمون بطلاب تدریس کرده شود بوزارت معارف توصل نموده بود . وزارت معارف بتاسی از فرمان مبارک همایونی بمکاتب فارسی زبان و پینتو زبان در خصوص صورت ادامه تدریسات لسان و مضامین درسیه هدایات لازمه داده متعاقباً بتهیه یک دسته کتب درسی مکاتب ابتدائیه بزبان فارسی و نشر و اشاعه آن متوجه گردید . و چون در صورت عدم وجود کتب در تدریسات مکاتب مشکلات زیادی عاید شده میتواند ریاست تعلیم و تربیه معارف هر چه زودتر کتب ذیل را برای استفاده طلاب ابتدائی منطقه فارسی زبان تهیه و ترتیب نموده بمطبعه عمومی سپارد تا بموجب موافقه که درین خصوص بین وزارت معارف و ریاست مطبوعات بعمل آمده است کتب مذکور را تا شروع سال تعلیمی جدید بطبع برساند .

۱ - دینات صنف سوم	۱۳ - حساب صنف سوم
۲ - » » چهارم	۱۴ - » » چهارم
۳ - » » پنجم	۱۵ - » » پنجم
۴ - » » ششم	۱۶ - » » ششم
۵ - تاریخ » چهارم	۱۷ - هندسه صنف چهارم
۶ - » » پنجم	۱۸ - » » پنجم
۷ - » » ششم	۱۹ - معومات طبیعی صنف چهارم
۸ - جغرافیه صنف چهارم	۲۰ - » » پنجم
۹ - » » پنجم	۲۱ - » » ششم
۱۰ - » » ششم	۲۲ - رهبر معامات حیاتیه .
۱۱ - حساب صنف اول	۲۳ - پروگرام تدریسات دوره ابتدائیه
۱۲ - » » دوم	

از جمله کتب مذکور یک-کده به طبع رسیده و توزیع شده است .

تهیه کتاب الفبا مطابق جدیدترین اصول مروج در دنیا که بذریعہ آن طلاب در مدت کوتاهی به شناختن حروف و کلمات قادر شده میتوانند بفارسی و پشتو سر دست گرفته شد و در تهیه کتب قرائت فارسی صنوف دوم، سوم، چهارم، پنجم، ششم، نیز بهمین اساس اقدام بعمل آمد. رویهمرفته متعاقب صدور فرمان مبارک پادشاهی راجع بتطبیق تدریسات فارسی و پشتو سلسله های کتب ضروریہ مکاتب به مطبعہ سیاریده شد کتیبه که برای استفاده مکاتب پشتو زبان بمطبعہ سیاریده شده قرار ذیل است :

۱ - دریم دینیات	۱۱ - خلورم تاریخ	۲۱ - پنجم حساب
۲ - خلورم »	۱۲ - پنجم »	۲۲ - شپنرم »
۳ - پنجم »	۱۳ - شپنرم »	۲۳ - خلورمه هندسه
۴ - شپنرم »	۱۴ - خلورمه جغرافیہ	۲۴ - پنجمه
۵ - اوله پشتو	۱۵ - پنجمه »	۲۵ - خلورمه طبیعی پوهنی
۶ - دومه »	۱۶ - شپنرمه »	۲۶ - پنجم »
۷ - دریمه »	۱۷ - اول حساب	۲۷ - شپنرم »
۸ - خلورم »	۱۸ - دومه »	
۹ - پنجم »	۱۹ - دریم »	
۱۰ - شپنرم »	۲۰ - خلورم »	

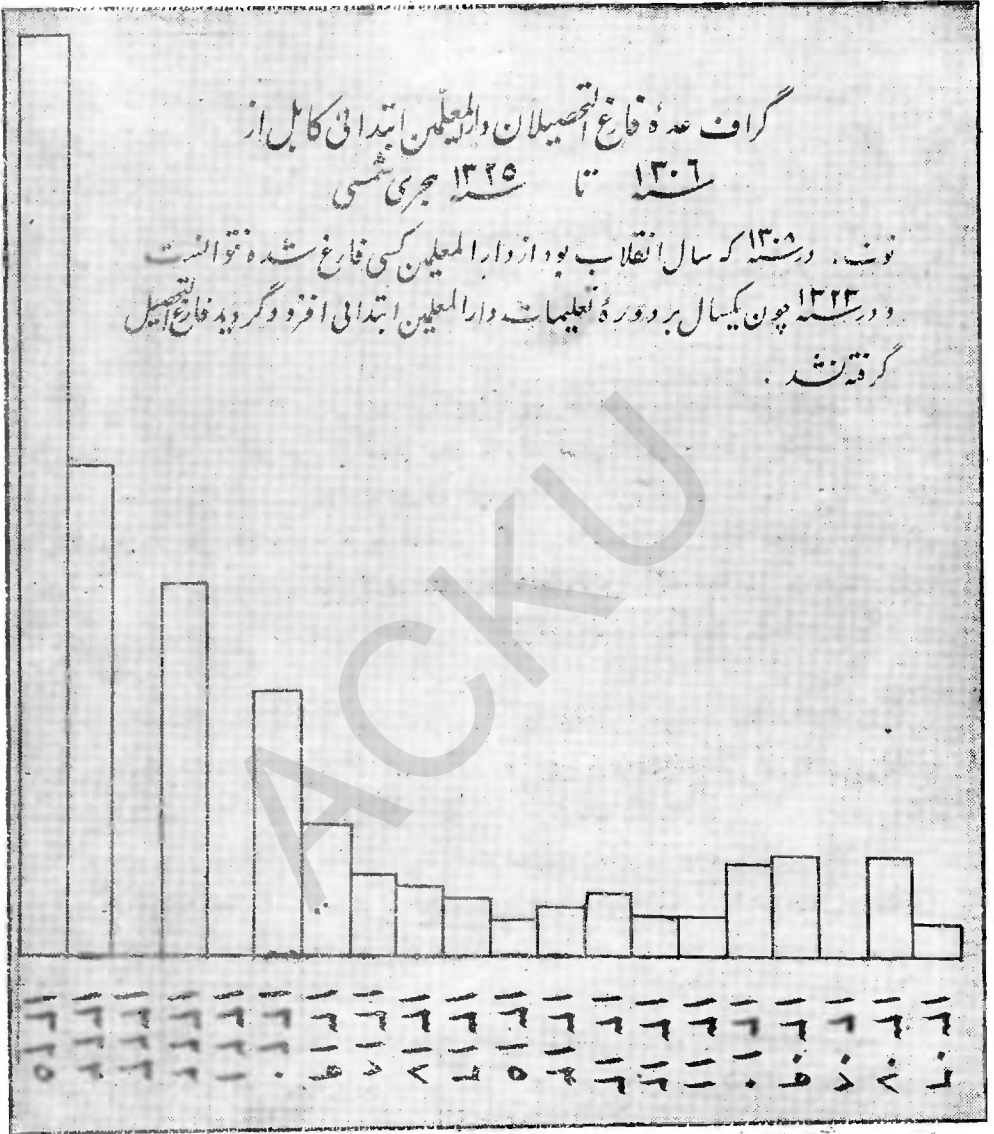
کتیبه، که از طبع فارغ و برای نشر آماده گردیده بود بلا فاصله بد سترس استفاده مدیریته و ریاستهای معارف ولایات قرار یافته است و بر علاوه از توزیع وار سال کتب درسی طلاب برای استفاده شاگردان مکاتب با وجود مشکلات مالی و اداری قرطاسیه مکمل تدریسی که از سال آن در چند سال بیشتر بنا بر مشکلات جنگ دنیای معطل گردیده بود تسخیر یکبار در مرکز وزارت تهیه گردیده به مکاتب توزیع و ارسال کرده شد تا ازین راه مشکلاتی که در امور تدریسی عاید نگردیده و از تدریسات مکاتب ثمره خوبی حاصل شود. یکی از مسائل مهمه که وزارت معارف درین سال بیشتر از بیشتر بان صرف مساعی و توجه جدی نموده است تقویة مزید و اصلاحات مکمل دارالمعلمین ها و موضوع تربیه معلم است - درین سال برای ادامه تدریسات دارالمعلمین هیئت تعلیمی مقتدری مرکب از معلمین باتجربه و پروفیسر ها و بک عده اشخاص علمی و مقتدری گمنام شده و برای رسیدگی بامور اداره آن وزارت معارف داکتر علی احمد خان را که یکی از جوانان تعلیم یافته و در پیدا کرزی حائز رتبه داکتری است تعیین نمود.

همچنین برای استفاده طلاب دارالمعلمین لابراتور های کیمیا و فزیک و اطافهای جداگانه بیولوژی و جغرافیه طوری که در دارالمعلمین های دیگر معالک مدنی مروج است تهیه گردید و برای مطالعات معلمین لوازم ضروریه مهیا کرده شد و در نشر و اشاعه دروس و تقریر های شان برای استفاده طلاب اقدامات لازمه بعمل آمد.

و برای شمولیت به دارالمعلمین که از فارغ التحصیلان مکاتب ابتدائیه اشخاص لایق و مناسب انتخاب و به مرکز اعزام بشوند شرائط صحیح وضع و بر ریاستها و مدیریتهای معارف ولایات ارسال گردید تا بار عایت این ترتیب اشخاص درست به دارالمعلمین داخل گردیده و از آنجا جوانانی بدست آید که وزارت معارف از ثمره کار و مساعی ایشان نتایج بهتر و بیشتری را امید وار شده بتواند عده جوانانی که امسال از دارالمعلمین فارغ التحصیل گردیده اند نظر بسنوات سابق زیاد تر است اما وصف ممتاز فارغ التحصیلاک نه تنها از حیث تعداد و کمیت است بلکه نتیجه دارالمعلمین از حیث کیفیت بیشتر قابل اعتنا دیده میشود چه با وجود رعایت شرائط سنگین امتحانات سنوی و مراقبت در اینکه تنها جوانان لایق بتوانند از دارالمعلمین فارغ گردیده امور تعلیمی و تربیوی مکاتب را بدست بگیرند از دارالمعلمین ابتدائی مرکز (۲۲۶) نفر فارغ التحصیل گردیده بولایات اعزام و مقرر شدند.

گراف عدد فارغ التحصیلان و المعلمین ابتدائی کابل از
سنة ۱۳۰۶ تا سنة ۱۳۲۵ هجری شمسی

نوشته در سنة ۱۳۰۶ که سال انقلاب بود از دار المعلمین کسی فارغ نشده توالت شد
و در سنة ۱۳۲۳ چون یکسال بر دوره تعلیمات دار المعلمین ابتدائی افزوده گردید فارغ التحصیل
گردیدند.

جهت رفع کمبود معلمان مکاتب موجوده وزارت معارف از بیک عده جوانان بیکه بصورت خصوصی از نزد اساتید و اشخاص باصلاحیت استفاده نموده داوطلب معلمی و آمادۀ امتحان شده بودند امتحان موفقیت را اخذ و این دسته جوانان بصفت معلمان موقت بیکار مشغول گردانیده شده اند و باین ترتیب یک عده بزرگک احتیاجی که در معارف امروزی وطن از حیث کمبود معلمان ابتدائی احساس میگردد تا حدی از بین رفع شد - برای تقویه معلومات مسلکی این دسته معلمان مؤسسه از چند سال باین طرف بنام دشیی دارالمعلمین دائر گردیده است این مؤسسه برای تربیه و توسعه افق معلومات ایشان میبپردازد و در آن اراکین بزرگک معارف و پروفیسر ها و داکتر ها موظف گردیده اند که بعد از فراغ امور رسمی بذریعۀ ایراد دروس و کنفرانسهای نافع در تحت یروگرام معین معلمان مکاتب را که آمادۀ ترقی باشند مستفید سازند .

درین مؤسسه قسمت مخصوص بنام شعبۀ پیدا کوژی جهت تربیه سر معلمان لایق و مفتشین تدریسات ابتدائی که در مواکز مدیریتهای معارف مشغول اجرای وظیفه بشوند نیز در سال ۱۳۲۵ تشکیل یافته است وزارت معارف امیدوار است از یکطرف بذریعۀ فارغ التحصیلان دارالمعلمین و از طرف دیگر بذریعۀ اشخاصی که در مؤسسۀ دشیی دارالمعلمین و کورسهای متشکله آن تربیه دیده و فارغ خواهند شد مشکلات را که عجالتاً از حیث کمبود معلمان اساسی و مفتشین تدریسات ابتدائی در معارف احساس میگردد تا بیک اندازه از بین مرفوع سازد .

چون رفاهیت معلمان برای تهیه دروس و ادامه صحیح تدریسات مکاتب چیز مهم و ضروریست وزارت معارف درینسال تصمیم گرفته است که معلمان ساکن هر ولایت و منطقه را به مکاتب نزدیک جای بود و باش ایشان مترور و موظف گردانیده و باین وسیله قدم دیگر هم در راه بهبود حال معلمان و پیشرفت صحیح تعلیمات مکاتب برداشته شود و معلمینکه هوس تحصیل و ادامه مزید معلومات خود را داشته باشند به مرکز و نقاطی پذیرفته شوند که برای استفاده ایشان از کورسهای مخصوص استفاده معلمان و مؤسسۀ دشیی دارالمعلمین دوری راه مانع نباشد .

درین سال پس از تشکیل کابینه مجلس بزرگی در وزارت معارف مرکب از نایب الحکومه ها و حکام اعلی و اراکین بزرگک وزارت معارف تشکیل یافته بعد از مفاهمه لازمۀ در اطراف صورت اخذ و مشمول طلاب ابتدائی قرار داده شد که در اخذ طلاب جدید ابتدائی مسافه جای مسکونه شاگردان زائد از بیک گروه نباشد و استطاعت مالی و ستین عداطفال در نظر گرفته شود زیرا طلابیکه از مسافه دور به مکتب

می آیند اغلباً از حیث دوری راه دچار مشکلات و موانع شده عدم حاضری منتظم شان از دروس روزمره نتیجه تعلیم را خراب میسازد و قبول طلاب کلا نسال با شرایط مقرر وزارت معارف معایرت داشته مانع وحدت سو یه تعلیمی طلاب میگردد و قبول اجباری اشخاص بی بضاعت و محتاج بحیث طلبه مکاتب ابتدائیه از حیث اینکه طلاب در تحت این شرایط بطور نورمال و طبیعی نمی توانند بدروس مکتب ادامه بدهند نتیجه زحمات مبدوله را هدر میسازد باینرا ن اطفال کلا ن سال و کسائیکه بنابر احتیاج وعدم دارائی نمی توانند بدروس روزمره مکتب ادامه دهند پس ارتحقیق و تدقیق کافی از مکتب خارج گردند و این قسم اطفال ناموفیکه تشکیلات وسیع دارالمعجزه و دارالایام و دارالمساکین روی کار میگردد در موسسات و دستگاهای ازاد بیل و مرام خود بکار مشغول گردند و هم برای خود ایشان مفید واقع خواهد شد و هم از نتیجه آئنده مکاتب ابتدائیه امید واری بیشتری ممکن خواهد گردید .

برای طلابیکه در صنوف دوره ابتدائیه لیسه هاشمی و لیته داشتند و از ساعت بی بضاعتی از عهده تکمیل دوره تحصیلات لیسه برآمده نمی توانستند موقع داده شد که به مکاتب ابتدائی و بیام توسطه داخل گردیده بعد از ختم دوره تحصیل مطابق استعداد و لیاقت بکاری تشبث ورزیده بتوانند و از فیض تحصیل محروم نمانند درین سالیکه زاید طلاب فارغ التحصیل دوره ابتدائی برای شمول لیسه حربی و دارالمعلمین ابتدائی پذیرفته شدند و برای کسائیکه خواهشمند تزئید معلومات و تحصیل بالاتر از دوره ابتدائی بودند موقع داده شد که در مکاتب بلند شامل گردیده و از علم و معرفت حسب دل خواه خود بهره مند بشوند .

متذکر بناید شد که از حیث رعایت مقررات تعلیماتنامه در امتحانات مکاتب و تهیه لوازم تحصیل و قرطاسیه لازم برای استفاده شاگردان از نتایج امتحان طلاب ابتدائی نظر بسألهای دوران جنگ که از حیث دستیاب شدن قرطاسیه مشکلات بیشتری محسوب بود درینسال بهبود قیابل اعتنائی حاصل گردیده است .

وزارت معارف درینسال برای معاینه و تفتیش مکاتب مفتشین خود را بمکاتب هر کز و ولایات اعزام نموده حتی الامکان از صورت جریان امور اداری و تدریس مکاتب بازرسی نمود برای اصلاحات ضروریه مکاتب و ازالیه نواقص بر حسب راپورهای وارده قرارهای لازمه در مجلس وزارت گرفته شد که بموقع اجرا گذاشته شود اما بناید تذکر نمود که بنابر فقدان وسائل نقلیه و مشکلات ترا نسپورتی و کمبود مفتشین وزارت معارف طوریکه در نظر داشته و دارد به تفتیش و بازرسی اصولی مکاتب درین سال موفق نگردیده اما ترتیب گرفته شده است که بزودی

وسا نابل لازمه ترانسپورتي خود را تکميل نموده بذر بعه ارسال مفتشين سپار ميکتاب مربوطه خود را تفتيش واصلاحت لازمه را عملي سازد بر علاوه براي ولايات فندهار فراه هرات و مشرفي تعداد مفتشين محلي افزوده شده به ترتيب که مکتاب ابتدائي افلا در ماه يکبار از طرف مفتشين ولايتي مفضلاً تفتيش و رايور آن بر مرکز ولايات و مرکز وزارت برسد علاوه بر اقدامات فوق در دوران مسافرت والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب و کفيل صاحب وزارت معارف در ولايات فندهار و هرات و حکومت اعلي فراه و همچنين هنگام افامت کفيل صاحب معارف در جلال آباد بامورين معارف ايالتی دستيرا کيده داده شد که معلمين ابتدائيه و ولايات رامورد مراقبت و تفتيش قرار داده کفايت و عدم کفايت آنها را بنديس و ايفاي وظيفشان اعلام دارند و اگر فضلاي محلي و ارباب علم محيط مورد احتياج ادارات معارف ايالتی قرار گيرند از آنها کار گرفته شود چنانچه يک عده معلمين ضعيف ولايت فندهار از معلمين بر طرف شده در فندهار و هرات برخی دانشمندان و ارباب علم و عرفان بخدمت تعليم و تدريس گماشته شدند .

در دوران همين مسافرت ها و تفتيش يک عده طلاب کلانسال و آنها نيکه صلاحيت تعليم را نداشته حسب اصول مقرر وزارت معارف از مکتاب خارج کرده شدند تا وجود بي نظمي هاي آنها باعث وهن - تعليمات ديگران نگردد با شرح مراتب فوق اميد ميروند که اصلاحات وارده - و به تعليمات ابتدائي مملکت رابلند بر برد نتايج بهتري از ان در سال هاي آينده گرفته شود . درين سال براي معاينه صحي طلاب ابتدائي از شعبه صحيه وزارت اقدامات لازمه بعمل آمد و براي طلايکه دچار بيماري و ناخوشيهاي غير مستولي مختلفه بودند ادويه ضروريه مجاناً توزيع کرد و عموم طلاب مکتاب شهر بواکسين صد محرقه بپيچکاري شدند .

بر علاوه ترتيبات مخصوصي جهت مبارزه از ماريه در سميت مشرفي گرفته شد و ادويه بهتري با دو کتور سپار با تصويب از طرف وزارت معارف بکمک وزارت صحيه فرستاده شد .

در مسائل تعبيرات مکتاب ابتدائي چون بنا بر وقوع جنگ و نرسيدن مواد و بلند رفتن قيمتهای لوازم و مصالح تعبير سکنه در امور عمراني مکتاب رخ داده بود وزارت معارف بتاسي اوامر والا حضرت غازي تصميم گرفته که اختيارات بهتري بررو ساي اداري ايالات داده شود تا در دوران امسال و سالهاي آينده بتکمیل عمارات نيکاره و بنياد عمارات مکتاب جديد باساني پرداخته بتواند البته عملي شدن اين آرزو بقدرت مالي و بودجه وزارت معارف متوط خواهد بود .

تعلیمات ثانوی و متوسطه

از آنجا که اکثر طلاب لیسه ها و مکاتب مرکز فارسی زبان میباشند وزارت معارف در سال تعلیمی ۱۳۲۵ در زمینه با ملاحظه واحصائیهها و تدقیقات لازمه تصمیم گرفت که تدریسات لیسه های مرکز و دیگر لیسه هائیکه در منطقه فارسی زبان وقوع دارند - سراز شروع سال ۱۳۲۶ بفارسی ادامه داده شود - بیشتر بحیث یکی از مضامین عمده ومهمه مورد توجه قرار یافته مرطالب العلمی که در امتحان پشتو موفق شده نتواند بکلی تا کام محسوب گردد - ومجاوره پشتو در مکتب جاری باشد -

بملاحظه این تصمیم ریاست تعلیم وترتبه معارف در موضوع تهیه کتب درسی طلاب داخل اقدامات گردیده یکسلسله کتب درسی را برای استفاده شاگردان تهیه نمود - وچون تدریسات مضامین دیگر در صنوف لیسه بزبانهای خارجه صورت میگیرند - جهت ادامه تدریسات مضامین فارسی - دینیات - تاریخ - اخلاق - و معلومات مدنیه یک سلسله کتب فارسی را ذریعه موافقین وفضلاى وطن تالیف وتدوین نمود که بعضی ازطبع فارغ گردیده و بعضی عنقریب طبع خواهد شد - لیسه هائیکه به لسان انگلیسی تدریس مینمایند در مرکز کابل بنام (حبیبه وعازی) بود ودر اطراف کابل باسم (سرآسیا) و (چهاریکسار - درسمت شمالی) ویک درتیرگری (لغمان - مشرقی) بود ودر قندهار بنام لیسه (احمد شاه بابا) و (لیسه میرویس بابا) میباشند دو لیسه دیگر بنام لیسه سلطان غیاث الدین غوری و لیسه جامی درهرات جدیداً تشکیل گردیده است که بزبان انگلیسی در آنها تدریس خواهد شد - علاوه بر آنها یک لیسه که بزبان فرانسوی تعلیم مینمایند بنام (استقلال) و دیگرکش که به لسان جرمنی دران تدریس میشد باسم نجات در مرکز کابل موجود میباشد - اضافه برلیسه های فوق الذکر یک لیسه نسوانی که در آن زبان های انگلیسی - فرانسوی وآلمانی - تدریس میشود در مرکز کابل موجود است -

درشش صنف ابتدائی لیسه های مذکور همه مضامین را به لسان مادری و علاوه تا صنوف چهارم - پنجم - وششم آن لسان خارجه را از حیث زبان تعلیم میکنند - ودر صنوف بالاتر آن تا صنف دوازدهم که شهادتنامه بکلوریا دراجام آن داده میشود مضامین سیانس را به لسان خارجه تعلیم مینمایند - برای همهچه تعلیمات باید مکاتب مذکور نظر به ضرورت خود معلمین داخلی ومعلمین انگلیسی فرانسوی وجرمنی زبان داشته باشند امامتاسفانه نظر به جنگ عمومی وانسداد راهها درسالهای گذشته بسویه تعلیمی لیسه های مذکور از نقطه نظر فقدان معلم لطمه وارد شده بود بنابراین وزارت معارف از سال گذشته تا امروز دراستخدام معلمین و رفع نواقص لیسه های مذکور پرداخته یک سلسله مذاکراتی را باحکومت فرانسه امریکه انگلستان ایتالیا وغیرمدول اروپائیی

از قبیل سویس و استر یا بصورت مستقیم و غیر مستقیم بعمل آورده است اگر چه هنوز تمام معلمین که بکار لیسه‌ها می‌باشند بدست آورده نشده ولی معلمین فرانسوی مورد احتیاج تقریباً به تکمیل رسیده و نسبت به معلمین دیگر نتایج بظهور رسیده است. امید می‌رود که در دوران سال جاری مدیر و معلمین امر یکگانی لیسه‌های حبیبیه و لیسه‌های قندهار و دارالمعلمین متوسطه برسند. همچنین در تعداد معلمین لیسه‌های غازی که از انگلستان استخدام خواهد شد افزودی بعمل آید. مذاکرات وزارت معارف با حکومت ایتالیا امید بخش بوده در او خرسال گذشته. اطمینان حاصل شده است که مدیر معلمین لیسه نجات از تیروول جنوبی دستگیری خواهد کرد. امید می‌رود که در ظرف سال جاری و معلمین المانی زبان برای تدریس مضامین در لیسه مذکور بکابل برسند تا آنوقت بوسیله استخدام مرد ها و زنهای المانی زبان که در کابل زندگی می‌کردند و قابل تدریس صنوف و مضامین مختلفه لیسه مذکور بودند پرداخته شده گویا از نقطه نظر تعلیم زبان المانی و مضامین بان زبان بهبود قابل توجهی رخ داده است.

در لیسه حبیبیه

در سال تعلیمی ۱۳۲۵ که بود معلمین لیسه حبیبیه علاوه بر معلمین هندی و امریکائی که مصروف تعلیم هستند ذریعه تقرر طلاب فاکولته ساینس و بعضی معلمین و فضیلاى وطنی صورت گرفت و برای رفع کمبود معلمین یک نفر مدیر تدریس و دو اوزاد نفر معلم از امریکائیین بشی کرده شد. حکومت امریکائی قرار اطلاعاتی که گرفته ایم اقدامات و نشریات نبوده است. که معلمین مذکور را - دستیاب نمایند و در آغاز سال ۱۳۲۶ سفارت امریکائی آماده تقدیم پیشنهادی بچواب پیشنهاد وزارت معارف درین باره گردیده امید می‌رود که در ظرف سال جاری معلمین لیسه حبیبیه و مدیر تدریسی آن استخدام شوند. پیشنهاد وزارت معارف مبنی بر این بوده که معلمین این لیسه و لیسه‌های قندهار با اساس موافقه شده ساله با حکومت و یکی از موسسات عرفائی امریکائی را رسیده بروند. برای این مقصد و استخدام معلمین لیسه‌ها و موسسات مسلکی وزارت اقتصاد ملی با کمک نموده با مفاهمه باشر کتبا قرار دادند که ده ملیون افغانی را در ظرف دو سال بدسترس وزارت معارف بگذارند تا در پرداخت معاشات معلمین مذکور اقتدار بیشتری داشته باشد از نقطه نظر معلمین داخلی و هندی نیز در دوران سال ۱۳۲۵ اقدامات بعمل آمد و تا اندازه قادر بتعیین اشخاص باصلاحیت گردیده ایم بر علاوه برای استخدام معلمین هندی رئیس تعلیم و تربیه وزارت معارف در او آخر سال گذشته مامور گردید که در هند رفتن بیکمده معلمین را استخدام نماید رئیس موصوف با استخدام بیازده نفر معلم موفق شد بعضی ازین معلمین با آمدن معلمین امریکائی در لیسه حبیبیه کار خواهند کرد و عده نیز در موسسات دیگر مرکز و ولایات تقسیم خواهند شد.

در لیسه غازی:

در لیسه غازی نیز کمبود معلمین بنا بر عللی که فوفاً تذکر داده شد موجود بود. وزارت معارف در اوائل سال ۱۳۲۵ با حکومت انگلستان مانند حکومت امریکا داخل مفاهمه شده بهمان نهج که در مورد مکتب حبیبیه تصریح شد پیشنهاداتی را تقدیم داشت تا برای ده سال در اعزام یک مدیر تدریس و هشت نفر معلمین اقدام نمایند متاسفانه تا حال بجز دو نفر معلمی که قبلاً از طرف (برتش کونسل) فرستاده شده بودند و یک نفر معلمه که وزارت معارف آنرا استخدام نموده است معلم دیگری از انگلستان نرسیده و اقدامات ما در کابل و لندن به نتیجه روشنی هنوز مواصلت نکرده است اطلاعاتی که اخیراً بوزارت معارف رسیده امکان استخدام یک نفر معلم دیگر را اطمینان میدهد و گمان میرود که در ظرف سال ۱۳۲۶ تسهیلات بیشتری در استخدام معلمین برطانوی پیش خواهد شد با آنهم بایستی از کمیونی (برتش کونسل) در مورد لیسه غازی تذکر و تقدیر نمائیم. روابط وزارت معارف با برتش کونسل اصلاحات قابل توجهی را از نقطه نظر تاسیس کتابخانه و بعضی مساعدتهای عرفانی دیگر در لیسه غازی وارد نموده درین اواخر وزارت معارف تصمیم گرفته که مدیریت تدریس لیسه مذکور را یکی از معلمین لایق کارکن انگلیزی لیسه غازی محول دارد.

از نقطه نظر معلمین داخلی و هندی نیز در لیسه مذکور رهنمائی بعمل آمده و تا جائیکه امکان داشت از معلمین فاکولته سیانس و ارباب فضیلت افغانی بتدریسات لیسه گماشته شده اند بهر حال اوضاع عمومی لیسه غازی نسبت بسالهای گذشته قابل رضائیت میباشد.

در لیسه استقلال:

لیسه استقلال بنا بر مشکلات جنگ و نبودن مواصلات و روابط حقیقی با فرانسه از نقطه نظر سوئیة تعلیمی خسارات زیادی برداشته بود و اداره و معلمین آن کاملاً رضائیت بخش نبود در سال گذشته رسیدن مدیر و معلمین لیسه استقلال وضعیت عمومی این لیسه را قابل اطمینان قرار داده شبختانه نظر بکسک دولت فرانسه و تطبیق موافقه عرفانی فرانسه و افغانستان بجز دو نفر که در آینده قریب میرسد تمام هیئت تعلیمی لیسه مذکور تکمیل گردیده است و در دوران سال گذشته اصلاحات قابل قدری در تدریسات لیسه رخ داده و در تکمیل معلمین داخلی لیسه مذکور نیز توجه و اقدام شده است در پایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ فرق محسوس در سوئیة تعلیمی طلاب مشاهده میشد امید میرود که در سال ۱۳۲۶ نواقص این لیسه تقریباً بکلی رفع گردد و کسب درسی - فرا سوی که در وصول آن مشکلات زیادی وجود داشت در دوران امسال برسد.

در لېسه نجات :

قراریکه معلوم است در دوران جنگ عمومی مدیر و معلمین المانی این لېسه وظیفه خود را ترک نموده بالمان برگشتند و ازین حیث لطمه بزرگی در تدریسات لېسه رخ داد. بحدی که اکثر کماک جوانان و فارغ التحصیلانی که در المان تعلیم نموده بودند و بیکارهای رسمی مشغول بودند نمی بود لېسه مذکور وجود نمی داشت وزارت معارف در سالهای قبل بکماک همین اشخاص با دامه تدریسات لېسه پرداخته در دوران امسال قرار یکه تذکر داده شد بتکمیل معلمین لېسه اقدامات بیشتری بعمل آورد. از طرف وزارت معارف پیشنهاداتی بسویس در استخدام یککنفر مدیر و هشت نفر معلم بتوسط وزارت مختاری اعی حضرت در پاريس بعمل آمد که منتج به نتیجه مطلوب نگردید. سپس بوسیله مذاکره و مفاهمه با حکومت ایتالیا دولت ایتالیا حاضر گردید که معلمین المانی زبان از تیروول جنوبی بما بدهد و مانند دولت فرانسه با ما مساعدت بنماید این اقدام حکومت ایتالی با تقدیر و تشکر استقبال گردید و وزارت معارف اسم کاندید هارا که موافقت خود را در استخدام آنها به دولت ایتالیا ابلاغ کرده است تا آنوقت برای رفع قیصه معلمین زبان المانی و بعضی مضامین طوریکه در مقدمه قسمت تعلیمات ثانوی تذکر داده شد از راه استخدام معلمین المانی زبان مهاجر المانی در افغانستان و طلاب فاکولته سیانس فارغ التحصیل لېسه نجات و برخی ارباب فضل اقدام گردیده است .

لېسه مستورات - لېسه مستورات کابل نیز مانند لېسه های دیگر بقصدان معلم و وسائل دچار بود از نقطه نظر اداره نیز اصلاحاتی را ایجاب مینمود . بنا بران در اوائل سال ۱۳۲۵ یککنفر مدیر از اشخاص سابقه دار و با صلاحیت داخلی و یککنفر مدیره فرانسوی برای لېسه که از هر حیث کفایت اداره آنرا حائر میباشد مقرر شده بتکمیل معلمین ، مضامین زبانهای ملی و زبانهای انگلیسی فرانسوی و جرمنی پرداخته شد و بیکامه معلمات انگلیسی زبان و جرمنی زبان از داخل مملکت تهیه گردیده عده نیز از فرانسه استخدام شدند از جمله معلمات فرانسوی اشخاص هستند که هنوز وارد مرکز نگردیده اند .

فهرست سامان و لوازم درسی ترتیب و تدوین شده است و فرمایش يك قسمت آن باروما و هندوستان ابلاغ گردیده امیدمیرود که رسیدن آنها در دوران سال ۱۳۲۶ احتیاجات لېسه را تسکیمیل نماید .

برعلاوه برای نگرانی و اداره این لېسه وسائر مکاتیب مستورات عرص عزیزالرحمن خان مشاور وزارت معارف بحیث آمر مکاتیب مستورات مقرر شده اند نگرانی آنها و حسن اداره لېسه مستورات در وضعیت عمومی لېسه مذکور تغییرات محسوس را بعیان آورده است که قابل اطمینان و رضایت میباشد .

در لیسه مستورات کابل مانند سایر لیسه ها زبان پشتو اجباری و مضامین بفارسی و زبانهای خارجه تدریس میشود .

در دوران سال ۱۳۲۵ محسوس گردید که در کابل نظر بیکثرت شاگرد های نهمان يك لیسه دیگری نیز لازمی است بنا بران در دوران سال تصمیم گرفته شد و سر از سال ۱۳۲۶ مکتب مستورات اندرابی به لیسه تبدیل گردید . و در دوران سال مذکور تصمیم گرفته شد که در سال ۱۳۲۶ دو مکتب ابتدائیه مستورات در شهر کابل بنیاد نهاده شود چنانچه مکتب مذکور با تعداد زیاد شروع شده است در دوران سال ۱۳۲۵ اولین دسته فارغ التحصیلات مستورات با شهادتنامه بیکلوریا کامیاب واز لیسه مذکور خارج گردیدند که در سال ۱۳۲۶ بحیث معلمات پذیرفته شدند مکتب ابتدائی لیسه انگلیسی زنان مستورات قابل خواهد شد و لیسه شهرنو شعبات انگلیسی و فرانسوی خود را ادامه اده کلاسهای جدید شق المانی آن نیز بشق انگلیسی تحول داده شده است در سال ۱۳۲۵ وزارت معارف تصمیم گرفت که در دوران سال ۱۳۲۶ يك کورس دارالمعلمات در مکتب مستورات دائر گردد که در آن فارغ التحصیلات لیسه مستورات و بعضی معلمات بتوسعه معومات خود پرداخته بتوانند واین کورس کانون دارالمعلمات آینده را تشکیل بدهد علاوه بر مکتب مستورات مرکز مکتب مستورات هرات نیز قابل تذکر است این مکتب در اثر زحمت کشتی آفندی عبدالله خان نائب الحکومه هرات تاسیس شده و سوبه تعلیمی آن خیلی خوب میباشد بیکمده مراجعین زیادی بتعداد طالبات مکتب مذکور میا فرزند در سال ۱۳۲۵ تصمیم گرفته شد که يك معلمه انگلیسی و بعضی معلمات مضامین دیگر بمکتب مستورات هرات مقرر شوند تا مکتب مذکور بااساس لیسه تعلیمات خود را ادامه بدهند وزارت معارف برای فراهم نمودن معلمات مذکور اقدام کرده است .

لیسه سر آسیاب و چهاربیکر و تیسگری .

چون از چند سال باینطرف معلمین خارجی برای لیسه های مذکور دستگیری نکرد بنا برآن تا يك اندازه از معلمین وطنی انگلیسی دان کار گرفته میشد اما چون تعداد آنها کافی نبود که تمام مضامین را نظریه پروگرام معینه در لسان خارجه تعقیب میسر دند لهذا تعلیمات شان مثل دیگر لیسه های اساسی دائر نگر دیده بود بنا بر آن تصمیم گرفته شد که برای کامیاب بهای طلاب صنف (۹) شهادتنامه متوسطه داده شده و بمکتب مسلکی و دارالمعلمین داخل کردند برای سال ۱۳۲۶ جهت این لیسه ها معلمین هندی استخدام گردید و بر علاوه برای تدریس بعضی از مضامین و اداره این مکتب از فارغ التحصیلان دارالمعلمین متوسطه و ابتدائی و اشخاص باصلاحیت اقدام شده است .

لیسه های قندهار :

لیسه های قندهار در چند سال قبل تاسیس گردیده است بنابر موقعیت آنها در یکی از مراکز مهم زبان پشتو اهمیت شایانی دارند معلمین لیسسه های مذکور عبارت از فارغ التحصیلان دارالمعلمین کابل بعضی معلمین هندی بوده است وزارت معارف در سال ۱۳۲۵ بکمبود معلمین و ضعف سویه علمی لیسسه های مذکور متوجه شده تصمیم گرفت که بایستی مانند لیسسه حبیبیه برای لیسسه احمد شاه بابا و لیسسه میر ویس بابا ۱۴ نفر معلمین امریکائی استخدام شوند . و اداره تعلیمی لیسسه های مذکور نیز بیک نفر مدیر باصلاحیت امریکائی سپرده شود . برای معلمین این دو لیسسه طوریکه در مورد لیسسه حبیبیه تدوین گردیده مذاکرات و اقداماتی بعمل آمده و قرار شرحی که در آن مورد داده شده است تا اندازه اقدامات ما اطمینان بخش میباشد و امید میرود که در دوران سال ۱۳۲۶ معلمین این دو لیسسه و مدیر آنها برسند . علاوه بر آن برای چاره های آنی و فوری هنگام مسافرت ع، ج کفیل صاحب معارف هدايات لازمه در تقرر معلمین لایق از فضیلات محل و تصفیة مکتب از طلاب بی صلاحیت و تقرر مدیر های لیسسانسه دارالفنون کابل در لیسسه احمد شاه بابا و لیسسه میر ویس بابا پیش گرفته شده است . و وزارت معارف نظر به نبودن معلمین کافی قرار ذیل چاره سازی بعمل آورد .

۱- از متعلمین صنوف (۱۰-۱۱-۱۲) مضامینی را که خوانده بودند امتحان گرفته شد و نواقص مضامین مذکور بترتیب ذیل رفع کرده شد .

۱- متعلمین صنف ۱۲ که فارغ التحصیل شدند برای اكمال نواقص مضامین شان وزارت در برج قوس ۱۳۲۵ چند نفر معلم هندی را که از لیسسه های کابل بر خصتی زمستان رخصت شدند بقندهار فرستاد تا در سه ماه زمستان نواقص تعلیمی شاگردان را اكمال و بعد بتاریخ اول حوت طلاب صنف ۱۲ امتحان مضامین مذکور را داده و شهادتنامه های خود را اخذ نمودند .

ب - جهت اكمال نواقص مضامین متعلمین صنف ۱۱ که بعد از ختم امتحان سالانه صنف ۱۲ را تشکیل میدهند وزارت معارف در برج جوزای ۱۳۲۶ که ایام تعطیل مکاتب قندهار میباشد آنها را بکابل خواسته و مضامین ناقص ایشان را در ظرف سه ماه تعطیل و درمرکز اكمال خواهد نمود .

ج - از صنف ۱۰ که بعد از امتحان سالانه صنف ۱۱ را تشکیل نمود امتحان بقدر خواندگی شان اخذ و تصمیم گرفته شد که نواقص تعلیمی خود را در صنوف ۱۱-۱۲ اكمال خواهند نمود و تا آنوقت ممکن است معلمین قندهار مکمل شوند .

۲ - طلاب دوره دوم ثانوی لیسسه های مذکور تا زما نیکه معلم کافی دستگیری کند بکجا تعلیم میخوانند امسال اولین دسته فارغ التحصیلان لیسسه احمد شاه بابا برای اعزام بخارج

و شمول در شعبات یوهنتون کابل انتخاب گردیدند تفیضها و چاره جوئیها اینکه از طرف مقام وزارت بعمل آمده و توجها اینکه شخصا والا حضرت صدر اعظم صاحب در مورد این دو لیسه مینول داشته اند با اقدامات و وزارت معارف در تهیه معلمین لائق بهبود آینده این لیسه هارا تمین خواهد کرد امید میرود که در پایان سال ۱۳۲۶ امور تعلیمی لیسه های قندهار سزاوار نام آن گردیده بمحور طبیعی خود جریان یابد.

لیسه های هرات :

هنگام مسافرت والا حضرت اشرف صدراعظم صاحب و مطالعات کفیل وزارت معارف معلوم گردید که لازم است در شهر هرات افتاد و لیسه تشکیل گردد بنا بر آن مکتب متوسطه شهر مذکور به لیسه تبدیل گردیده یک لیسه دیگری نیز افتتاح شد تهیه معلمین و وسائل لیسه مذکور از طرف وزارت معارف پیش گرفته شده است در هر دو لیسه که یکی آن بنام جامی و دیگری بنام سلطان غیاث الدین موسوم گردیده است زبان انگلیسی تدریس خواهد شد اوضاع تعلیمی مکتب هرات نسبت به اکثر مکاتب دیگر ولایات بجز مرکز رضایت بخش بوده است این وضعیت نتیجه همکاری و اهتمام نایب الحکومه و مقامات اداری شهر هرات میباشد ، برای مکاتب متوسطه مزارشریف پلان مینه فراهم گردید و جلال آباد در استخدام یک نفر معلم سیانسی از هند اقدام شده است و معلمین مکاتب مذکوره تا حد ممکن از فارغ التحصیلان ۱۳۲۵ دارالمعلمین متوسطه و ابتدائی چاره جوئی گردیده امید میرود توزیع این معلمین و گماشته شدن معلمین هندی بتعلیمات مکاتب متوسطه مذکور او ضاع اداری و تسویه علمی مکاتب متوسطه ولایات را مانند هرات بلند تر برده وزارت معارف اجازه بدهد که هنگام تهیه معلمین لیسه های مرکز مکاتب متوسطه مراکز و ولایات مذکور را بحیث لیسه بمعنی حقیقی آن در آورد .

مکاتب متوسطه احضاری :

چون احتیاجات مملکت بتاسیس مکاتب فنی و مسلکی منوط و مربوط میباشد و حکومت در نظر داشت که مکاتب مسلکی متوسطه را برای تربیه ارباب فن و صنایع تاسیس نمایند وزارت معارف در سنه ۱۳۲۵ بنا بر کمبود طلاب کلاسهای متوسطه مکاتب متوسطه در افغانستان تصمیم گرفت که پنج باب مکتب متوسطه را بصورت لیلی نهاری تاسیس کند که در هر سال ۲۰۰ نفر در مرکز کابل از فارغ التحصیلان مکاتب ابتدائی اطراف و صد نفر در ولایت قندهار و هرات و مزارشریف بصورت لیلی و یکصد نفر از فارغ التحصیلان مکاتب شهر کابل

(بصورت نهاری) زیرتعلیم گرفته شونډ تا شاگردان مکاتب مذکور که مجموعاً به (۵۰۰) نفر سالانه بالغ میگرددند پس از تکمیل دوره متوسطه بکاتب مسلکی و موسسات فنی تقسیم و توزیع کردند و پس از سه سال حکومت بتواند پیمانها و سیمتری مکاتب تخنیکي و مسلکی را برای رفع احتیاجات خود تاسیس نماید مصارف این مکاتب فرارسنجش سال ۲۵-۱ در حدود سه ملیون افغانی بالغ میگردد که از طرف موسسات اقتصادی فراهم گردیده و به وزارت معارف سپرده شده است این اقدام وزارت معارف از یکطرف برای مکاتب ثانوی مسلکی طلبه تهیه مینماید و از طرف دیگر رشته اتصال مکاتب ابتدائی و ثانوی را که متأسفانه بصورت غیرطبیعی قطع شده بود برقرار میسازد .

تعلیمات مسلکی

در دوران سال ۱۳۲۵ وزارت معارف تصمیم گرفت که یک اتولیه رسامی واکاومی آنرا در کابل تاسیس نماید همچنین یک مکتب کوچک ولی منظم موزیک را نیز در کابل بنیادیند برای این مقصد دو فرملم از ایتالیا در نظر گرفته شده اند و بجهت استخدام آنها اقدامات بعمل آمده مکتب رسامی همچنین مکتب موزیک یکمده محدود اشخاص با استعداد را خواهد پذیرفت که از نقطه نظر کیفیت بتربیه آرتیمیک پردازند و فارغ التحصیلان آن بتوانند بنیاد حیات آرتیمیک این مملکت را بگذارند .

تجارب وزارت معارف ثابت مینماید که در شق رسامی و موزیک تربیه یکمده زیاد منتهج به نتیجه مطلوبی نمیگردد زیرا هنوز در مملکت ما فارغ التحصیلان همچو موسسات بایسته خود نمیتوانند حیات خویش را تامین کنند بنابراین لازم است که برای ترقی و پیشرفت ارت درین کشور بکیفیت بیشتر اعتبار داده شود نه بکمیت یعنی یکمده محدودی زیرتعلیم گرفته شود که از هر حیث قابلیت و استعداد کافی یافته حمایت آنها از طرف حکومت امکان پذیر باشد در هر دو مکتب مذکور علاوه بر تدریس صورت گری و موزیک با اساس علمی و فنی جدید نقاشی ملی و میناتور و موزیک ملی افغانی تدریس و تشکیل خواهد شد . اما در مورد سائر صنایع و حرف از قبیل نجاری ، معماری ، بافت قالین ، کاشی سازی ، حجاری و غیره وزارت معارف در دوران سال ۱۳۲۶ طرح منظمی را خواهد ریخت که یکمده کافی بپوشه وران از موسسات صنایع معارف بجامعه تقدیم شود .

دارالمعلمین متوسطه .

برای رفع کمبود معلمین دارالمعلمین متوسطه که مهمترین موسسه وزارت معارف است بیش از امور دیگر در دوران سال ۱۳۲۵ اهتمام و توجه بعمل آمده معلمین لائق و طلاب فاکولته

سیانس و فضلائیکه - زواار استادی بودند بتعلیم آن موسسه بر علاوه معلمین هندی و وطنی شان گماشته شدند و از یکجمله اشخاص باصلاحیت بصورت حق الزحمه کنار گرفته شد از طرف دیگر یک نفر مدیر تدریسی و سه نفر معلم برای دارالمعلمین از امریکا بپیش بینی شده است که بارسیدن آنها نواقص کمبود معلمین رفع خواهد شد این اقدامات متوجه دارالمعلمین ابتدائی و متوسطه میگردد اوضاع عمومی دارالمعلمین متوسطه و سوبه علمی طلاب آن نسبت بسالهای قبل بهبود یافته است ولی از هر حیث این موسسه سزاوار تقویه و اهتمام شایان میباشد تعداد فارغ التحصیلان دارالمعلمین متوسطه که از صنف دوازدهم آن پس از طی سال دوره متوسطه برآمده اند در پایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ به ۳۶ نفر بالغ میگردد فارغ التحصیلان دارالمعلمین متوسطه مکاتب متوسطه مرکز در اطراف توزیع و تقسیم گردیده اند و در شروع سال ۱۳۲۵ و ۲۶ بکار خود آغاز کرده اند .

مدرسه علوم شرعیه

در دوران سال ۱۳۲۵ تعینات مدرسه علوم شرعیه بحال طبیعی خود جریان داشته بذایر توجه وزارت معارف نقائص آن حتی المقدور چاره گردیده است و اقدامات ذیل در مورد آن بعمل آمده برای تهیه وسائل معیشت طلاب مدرسه از حیث ترتیب صحیح دارالاقامه ملبوسات و ماکولات باصرف مبالغ کافی توجه بعمل آمد تا اشگردان با استفاده ازین وسائل بدروس خود بهتر رسیدگی نموده بتوانند از امور تعلیمی آن ذریعه متخصصین و اشخاص باصلاحیت وقتاً فوقتاً بازرسی شده صورت جریان تعلیم و اصول تدریسات مورد معاینه قرار گرفت و برای تدریس مضامین که باید ذریعه اشخاص باصلاحیت و اعلی لسان بزبان عربی تدریس گردید و نفر متخصص از مصر استخدام گردید جهت استفادة معلمین و مطالعات آینده محصلین بیکجمله مجلات مصر و عراق که بزبان عربی انتشار میابد اشتراک بعمل آمد و کتلهای مختلفه کتبی که برای ترتیب کتابخانه این مدرسه لازم دیده میشود از مراکز مختلفه خواسته شده و در نظر گرفته شد که از صنف چهارم بعد بعضی دروس مستقر باین زبان عربی و بر خیز به لسان انگلیسی تدریس بشود امتحانات این مدرسه با ترتیبات مخصوص و رعایت شرایط تعلیماتنامه امتحانات در محضر ارباب فضل و متخصصین گرفته شد از جمله ۱۶۰ نفر شاملین مدرسه که ۱۵۰ نفر آن داخل امتحان شده بودند ۱۰۶ نفر کامیاب و ۲۳ نفر مشروط و ۲۱ نفر ناکام گردیدند برای دوره آینده سال تعلیمی ۱۳۱۶ این مدرسه یکصد نفر فارغ التحصیلان ابتدائیه با رعایت شرایط مقرر انتخاب و قبول گردیدند .

دارالعلوم عربيه .

امتحانات دارالعلوم عربيه کابل از طلاب صنوف ۹ - ۱۰ - ۱۱ مطابق تعليمات تلاميذ (مخصوص امتحانات) طوريکه در دارالعلومهای ممالک ديگر مروج است اخذ گرديد و قرار يافت که در سنوات تعليمي آينده نيز بهمين اساس امتحانات دارالعلوم شفاهي و تحريري اخذ شود. چون يکساعده از فراغ التحصيلان اين دارالعلوم بنابر کمبود معلم علوم دينيه در مسکنات متوسطه و صنوف دوره دوم ابتدائيه بصفت معلم منصوب گرديده اند بنا بران جهت موقفيت ايشان در نظر گرفته شد که آينده در صنوف مخصوص اين دارالعلوم برای طلاب مبادی و عبات و اصول تدريس و قسمتي از مضمون رياضيات و تاريخ اسلام و افغانستان نيز تدريس کرده شود. در مورد دارالعلوم عربيه و ساير مدارس مذهبي ، شرعي :

درين سال مجلس بزرگي ازارا کين وزارت معارف و عدليه و يک عده اشخاص باصلاحيت در رياست تعليم و تربيه برای تعين حقوق فراغ التحصيلان دارالعلوم دائر گرديد . بعد از ملاحظه سوابق و پروگرام های تعليمي برای فراغ التحصيلان دارالعلوم عربيه کابل با اعطای حقوق شهادتنامه بکلوريا موافقه حاصل و اين قرار بعد از طی مراتب رسمي و اصولی آن بنوع تعطبق و اجرا گذارده شد .

امور تدريسی نجم المدارس مشرقی و فخر المدارس هرات و مدرسه اسديه مزار شريف و مدرسه ظيهارشاهی ميمنه نيز بر طبق پروگرام و ترتيب دارالعلوم عربيه کابل ادامه پذيرفت گرچه مصارف اکثر دارالالاقامه شاملين اين مدارس از طرف اهالي ذريعه بلديه هي مربوطه شان تهیه ميگردد اما در خصوص اجرائی مصارف اين اعانه ها از طرف ادارات مدارس مطابق بشرائط مقرر دارالالاقامه دارالعلوم عربيه کابل اقدامات بعمل آمد و حتی الامکان در باره رفاه شاگردان و تهیه لوازم استراحت ايشان که بتعليمات خود بدرستي رسيدگی کرده بتوانند وجه کافي شده است .

در سال ۱۳۲۵ هـ کنگام مسافرت والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب در هرات بعلماي فخر المدارس و جامع هرات مذاکراتی از طرف کفيل وزارت معارف بعمل آمده ياره اصلاحات صورت پذيرفت و قرار داده شد که در جريان سال تعليمي آينده مجلسی در وزارت معارف باشتراك مد رسين زرکک و عامای وطنی برای اصلاحات پروگرام مدارس مذهبي افغانستان بعمل آيد تا پروگرام مدارس مذکور از حيث علوم شرعي و عصري احتياجات زندگانی امريوز را احتوا نمايد .

امتحانها

چون امتحان سالانه نماینده صحت کاردوره سال تعلیمی شاگردان و نتیجه زحمت هشت تریبوی واداری مکاتب بوده از روی آن از يك طرف ایافت حاصله متعلم و اهلیت و صلاحیت معلم و از طرف دیگر قابلیت تطبیقی پروگرامها معلوم و معین میشود ازین رو ریاست تعلیم و تربیه برای اخذ امتحانها تدابیر علمی و انضباطی زیادی گرفته موشکافانه در زمینه حرکت کرده است و در سال تعلیمی ۱۳۲۵ امتحان سالانه تحت ضوابط و فرارهای موثری اخذ گردیده است .

اولاً قبل از شروع امتحان در ترتیب سوالات امتحان سائز صنوف هدایات مفصل بد وائر مکاتب داده شد و سوالات امتحان صنوف اخر مکاتب را که شهادتنامه میگیرند از طرف ریاست تعلیم و تربیه انتخاب گردیده و تحت تدابیر لازمه - والات منخبه عین بهمان ساعت و دقیقه معین شروع امتحان به اطلاق امتحان بدست معین رسائیده شده و تمام احتمالات جزئی و کلمی سوء استعمال با توجه آمران مکاتب و نگرانهای عمومی که در هر مکتب فرستاده شده برد از بن برداشته شد .

ثانیاً برای اخذ امتحان هر مضمون اشخاص متخصص همان شعبه و مضمون از طرف وزارت انتخاب شده و چند روز قبل از شروع امتحان با و امر رسمی بحضور متعلمین مضمون وقت امتحان ابلاغ گردید و هدایات لازمه راجع به اخذ امتحان صحیح و دقیق بد آنها داده شد .

ثالثاً از نزد این دسته متخصصین و علما و فضلاء گرام که باخذ امتحانها مامور و مشغول شده بودند راپورهای مفصل راجع به مشاهدات و نظریات شان خواسته شد تا درین راپور گنڈا رشات امتحان، درجه انضباط، ایافت طلبه، اندازه زحمت معلمین، تکمیل پروگرام و غیره نکات ضروری رابه ریاست تعلیم و تربیه تذکرید هند و علاوه آن نظریات اصلاحی هم اگر راجع به پروگرامهای معلمین اصول امتحان و غیره داشته باشند در ضمن راپور خود بر ریاست تعلیم و تربیه ابلاغ نمایند تا در موقع ترتیب یلان اصلاحی آینده در نظر گرفته شود چنانچه ازین قبیل نظریات مفیده باندازه کافی توصل نموده تحت تدقیق گرفته شد .

رابعاً برای امتحان طلبه که در يك درس مشروط مانده و امتحان ثانی از نزد شان گرفته میشود تدابیر مفید و موثر گرفته شد . در سالهای گذشته بعد از ختم امتحان رسمی امتحان طلبه مشروط گرفته میشود و طلبه برای تهیه دروس و آمادگی امتحان وقت نداشته امتحان صحیح داده نمیتوانستند در سال تعلیمی ۱۳۲۵ سه ماه تعطیل برای طلاب مذکور موقع داده شد تا درین ایام زحمت کشیده و در آغاز سال تدریسی جدید مضمونی را که در آن مشروط مانده اند امتحان بدهند . خامساً برای صنوف بسکلموریا يك امتحان ثانی قبول گردید که اگر يك شاگرد ناکام شود در سه ماه تعطیل عمومی سعی آخرین خود را نموده و برای امتحان خود را آماده سازد

د کابل کالج

در شروع سال تعلیمی يك امتحان ثانى دائر ميشود و طلبه كه آمادگى كرده باشند دو باره درين امتحان پذيرفته شده ميتوانند .

سادساً - در سال تعلیمی ۱۳۲۵ بمكاتب امر داده شد تا امتحان ثانى را كه براى طلبه مشروط و باطله مريض و معذور دائر ميشود تحت ضوابط و شرائط امتحان رسمى بوده و معيّن و نگرانها از طرف وزارت معارف و دوائر مكاتب انتخاب شده امتحان ثانى نيز مدققانه گرفته شود .
تدابيرى كه در فوق تذكر داده شد علاوه از اصولنامه امتحان است كه در سال تعلیمی ۱۳۲۵ عندالافتضا براى جريان صحيح امتحان عملى شده و در تحت شرائط متخذ بطور عمومى پنجاه فيصد طلبه شامل امتحان كامياب شده اند ، تعداد كامياب در صنوف نهائى كه ترو در صنوف پايانتر بيشتتر بوده است .

خلاصه نتيجه امتحان سالانه مكاتب ابتدائى و ثانوى حسب ذيل است :

صنوف	عده شامل امتحان	عده كامياب
صنوف ابتدائى	۸۹۲۵۹	۴۵۳۶۳
مكاتب ثانوى	۵۶۳۹	۳۵۴۴

علاوتاً در دارالمعلمين ابتدائى از جمله ۶۵۰ طلبه ۶۰۴ نفر داخل امتحان شده و ۳۸۱ نفر كامياب گرديده اند كه از اين جمله ۲۲۶ نفر از صنف نهائى دارالمعلمين ابتدائى بوده به اخذ شهادت نامه موفق و براى خدمت معلمى در مكاتب ابتدائى مقرر شده اند . همچنان در دارالمعلمين متوسطه از جمله ۳۲۷ نفر داخه مكتب ۳۰۴ نفر شامل امتحان شده و ۲۲۲ نفر كامياب گرديده اند كه از اين جمله ۳۶ نفر به اخذ شهادت نامه موفق و براى معلمى بصنوف متوسطه مكاتب تعيين و مقرر شده اند .

تصفیه مكاتب از طلاب ناموزون

چون وجود طلاب غيبى - كلانسال - معيوب در بين شاگردان مكتب وسيله برهم شدن سير منظم تعليمات ميگردد و اضطباط و آهنگ تدریسی مكتب را خلل دار ميسازد لهذا در سال تعلیمی ۱۳۲۵ وزارت - معارف مصمم گرديد كه به موجب تعليمات نامه مخصوص اطفال معيوب - كلانسال و غيبى را از مكاتب خارج نمايند . براى طلاب بي كه بنا بر معا ذير ديگر از قسم بي بضا عتي نميتوانستند دوره تعليمات خود را در ايسها بانجام برسانند موقع داده شد كه به مكاتبى كه دوره تعليمات آن نسبتاً کوتاه و براى مطلب غير مستطیع - مساعد ديده ميشود تبديل شوند . تا با زهم از اين قسم اشخاص دستگيرى و معا و نتي بهم رسیده از قبض تحصيل بي بهره نشوند .

تفتیش مکاتب متوسطه و لیسه ها

مکاتب متوسطه و لیسه های کابل همچین دارالمعلمین ابتدائی و متوسطه مرکز عندالضرورت توسطه کبیل وزارت و رئیس تعلیم و تربیه و روسای شعبات و مکاتب فراه هرات و قندهار ذریعه کبیل وزارت و سایر اعضای عرفانی که شرف هر کسای و الاحضرت صدراعظم صاحب را در اثنای معاینه عمومی ولایات مذکور - داشتند معاینه و تفتیش کرده شد .

اما باید متذکر گردید که وزارت معارف اولاً به سبب عدم مفتشین عالی و ثانیاً بلحاظ در ست نبودن وسائل حمل و نقل نتوانست که تمام مکاتب مذکور را طوری که در نظر دارد معاینه و تفتیش نماید - برای ولایات قندهار هرات و فراه و ولایت مشرفی هنگام مسافرت ع ج کبیل ولایت معارف تصمیم گرفته شد که به تعداد مفتشین معارف ایالتی افزوده شود - تا هر مکتبی در ظرف هر ماه تدریسی سال اقلایک مرتبه تفتیش گردد .

والاحضرت اشرف صدراعظم صاحب هنگام مسافرت خود بعضی مکاتب قندهار را شخصاً تفتیش و واری فرمودند .

لوازم تحصیل لیسه و سامان ضروریه مکاتب

لوازم تحصیل و سامان ضروریه مکاتب عموماً بدو قسمت تفریق میشود یک قسمت اشیاء اجناسی است که از داخل مملکت تهیه میشود - وزارت معارف در قسمت سامان و لوازمی که از داخل مملکت تهیه میشود در سال ۱۳۲۵ کوشش کرده است که ضروریات مکاتب را به بیماه کافی تدارک کرده در دسترس استفاده طلاب و ادارات مکاتب بگذارد و سائلی که برای تهیه این نوع سامان و اشیاء بکار برده شده بصورت - عمومی فرار آتی است :

الف : - وزارت معارف کتب درسی ضرورت مکاتب را که عبارت از نود جلد و تعداد آن یک میلیون و دو صد هزار جلد میشود به مدیریت عمومی مطابیح فرمایش داده بود از جمله این کتب قرار داده شده بود که نصف آن در اخیر برج عقرب و نصف دیگر در اخیر برج دلو بوزارت معارف سپرده شود - اگرچه مدیریت عمومی مطابیح با سائلی که در دست داشت کوشش کرد که کتب مذکور تماماً به موقع معینه طبع و در دسترس وزارت معارف گذاشته شود ولی با وجود آنهم کتب مذکور تماماً بوقت موجود از طبع فارغ شده نتوانست وزارت معارف اگرچه این مدت را هم برای سه ماه دیگر تمدید کرد مگر تا هنوز فیصد (۲۵) کتب فرمایش شده از طبع فارغ نشده است - نرسیدن کتاب به موقع معینه جای شک نیست که نظم و ترتیب تدریس خلل وارد کرده و در پیشرفت تعلیمات سکنه عاید مینماید مگر وزارت معارف تا جائیکه توانسته معین کرده است که معلمین از روی مفردات

پروگرام دروس محوله را تعقیب کرده به طلاب نوت‌های لازمه را بدهند و از کتب مستعمل سالهای گذشته استفاده بعمل آورده و نگه‌دارند در پیشرفت تعلیمات خلیلی وارد گردد علت عدم واریسی مطبوعه به طبع کتب درسی تا جائی که بوزارت معارف معلوم شده قنات مواد طباعتی و عدم موجودیت اشخاص فنی و تراکم امور در مطبوعه عمومی میباشد - هر چند وزارت معارف راجع به طبع کتب درسی درهنگام ۱۳۲۵ اقدامات نمود مگر بطوریکه معلوم شد وضعیت موجود طبع کتب درسی معارف درهنگام عجزالتیاً صورت پذیر نشد وزارت معارف فعلاً با ریاست مستقل مطبوعات در تماس است که برای طبع کتب درسی معارف که متدرجاً زیاد شده میباید ترتیبی اتخاذ کنند تا در آینده کتب کار آمد معارف وقت و زمان معین طبع و در دسترس وزارت معارف گذاشته شود .

ب - برای تهیه سامان اثاثیه وزارت معارف یک فابریکه مختصر برای عملیات طلاب مکتب صنایع بنام شعبه تجارتی صنایع موجود دارد وزارت معارف بر علاوه اینکه این شعبه را در طول سال به ساختن اثاثیه کار آمد مکاتب از قبیل میزچوکی تخته های حروف نویسی چیرکت الماری وغیره مشغول ساخته برای بیست هزار طلبه میز و چوکی توسط قرار دلدی ها تهیه دیده است قسمتی ازین سامان که برای مکاتب ولایات سرشته شده بود مرتباً بولایات ارسال و قسمتی که برای مکاتب مرکز تدارک گردیده بود بمکاتب مرکز تشریح ده شد .

ج - بر علاوه شعبه نجاری در فابریکه صنایع تطبیقی وزارت معارف که طلاب در آن تعلیمات عملی مینمایند یک شعبه خیاطی هم موجود است توسط این شعبه وزارت معارف برای طلاب مکاتب لیلیه و مستخدمین مربوطه خود در سال ۱۳۲۵ در حدود سه هزار دست دریش و شش هزار دست لباس خواب و یک تعداد زیاد شیت های لحاف با اشت رویکش وغیره تهیه کرده است از جمله این البسه قسمتی که مخصوص مکاتب مرکز بود بمکاتب مرکز و قسمتی که برای مکاتب ولایات پیشبینی شده بود بولایات ارسال گردیده است .

د - از جمله اشیای مورد ضرورت معارف که از داخل تهیه میشود ساختن تباشیر است وزارت معارف در سال ۱۳۲۵ تباشیر کار آمد سه صد و پنجاه موسسه مربوطه خود را که در حدود بیست لک دانه تخمین میشود تهیه کرده از جمله این مقدار تباشیر یک قسمت آنرا توسط مکتب صنایع کابل و یک مقدار را ذریعه شعبه صنعتی مجلس قندهار تهیه کرده است تباشیر هائیکه در کابل ساخته میشود اگرچه از حیث جنسیت و خصوصیات مطلوبه مطابق به تباشیریکه در مجلس قندهار ساخته شده نیست ولی روی هم رفته توانسته است یک قسمت احتیاج وزارت معارف را رفع کند .

ه - تخته سلیت هم یکی از جمله سامان ضروریه مکاتب است وزارت معارف اگرچه

تخته سلیت کارآمد خود را از هند وارد می نمود ولی در سال ۱۳۲۵ در حدود (۷۰۰۰) دانه تخته سلیت توسط شنبه صناعتی مجلس کابل هم تهیه کرده و مورد استفاده طلاب قرار داده است تخته های سلیتی که در مجلس ساخته شده بود اگرچه از حیث صفائی ساختمان با تخته های سلیت خارجی مقایسه شده نمی توانست مگر از نقطه نظر محکمی و دوام بر تخته های سلیتی که از خارج وارد می شود براتب ترجیح دارد .

و- قلم نی و مرکب هم یکی از مالزومه مورد ضرورت طلاب مکاتب است و وزارت معارف در سالهای ماقبل قلم نی کارآمد خود را از خارج وارد می کرد مگر در سال ۱۳۲۵ برای تهیه قلم نی که در بعضی قسمت های حکومت کلان شمالی مشرفی و قطن د ستیاب میشود اقدام کرد و از نمونه هایی که از هر نقطه خواسته شد معلوم گردید که قلم نی قندوز و حضرت امام صاحب از قلم های نی که از خارج وارد میشود به هیچ وجه کترینست وزارت معارف برای اینکه قلم نی کار آمد مکاتب را از ولایت قطن تهیه کنند چنین تصمیم گرفت که در سال ۱۳۲۵ طور امتحانی طلاب مکاتب و لایت قطن قلم های مذکور را مورد استفاده قرار بدهند تا اگر بصورت صحیح از آن استفاده شده بتواند بدیگر مکاتب هم مورد استعمال قرار داده شود تا چنانکه که معلومات گرفته شده ازین قلم ها در تمام مکاتب استفاده خوبی شده میتواند و در نظر است که برای سالهای تعلیمی مابعد يك اندازه زیاد ازان خواسته شده و طرف استفاده قرار داده شود کذا مرکب ضرورت مکاتب را هم وزارت معارف در نظر دارد که در مکتب صنایع کابل بمقدار کار تهیه کند مواد کارآمد آن از خارج خواسته شده و فعلا طور امتحانی يك مقدار زیر ساخت است .

سامان و لوازم تحصیل ضروریه مکاتب که از خارج همه ساله خواسته میشود اقسام و انواع مختلفی دارد ولی اقدام مهم آن عبارت از سامان سیانس ادویه کاغذ کتابچه کتب تعلیمی به السنه خارجه پنسل پنسل ياك سامان هندسه ، رسامی کار دستی دوخت بافت طبع و قرطاسیه است وزارت معارف در سال ۱۳۲۵ با وجود مشکلاتی که نسبت بحصول لایسنس و اجازه نامه توريد این سامان وجود داشت برای وارد کردن این سامان اقدامات مفصلی نمود ولی باوجود اقدامات و تعقیبات زیادی که درین مورد بعمل آمد بصورت عمومی پیش از فیصد پنجاه الی شصت به توريد سامان کار آمد و ما محتاج خود موفق شده نتوانست اقدامات وزارت معارف در مورد توريد سامان لابراتوار ادویه کیمیاوی نقشه جات و کتب السنه خارجه و لوازم تحصیل و قرطاسیه قرار آتی است .

۱- در مورد سامان لابراتوار و ادویه کیمیاوی وزارت معارف سامان کارآمد خود را به امریکا

هند ووسیه سویس توسط هیئت‌ها و نمایندگان افغانستان در خارج و نمایندگان گنجه‌های تجارتنی خارجی در کابل فرمایش دادولی باوجودیکه برای توريد این سامان به چندین منبع توسل شده بود فیصده نوداحتیاجات معارف در دسترس او نرسید و صرف یک مقدار سامان و ادویه از فرمایشی که بامریکا داده شده بود موصلت کرد مذاکرات راجع به توريد سامان و ادویه کیمیاوی از روسیه و هند تا هنوز ادامه دارد یقین است این مذاکرات در آینده فریب به نتیجه رسیده و وزارت معارف بتواند يك اندازه سامان و ادویه کافي وارد و بفرض استفاده طلاب میکاتب بگذارد ۲ - برای تهیه و تدارک نقشه‌جات و کتب السنه خارجه وزارت معارف در سال ۱۳۲۵ اقدامات آتی را بعمل آورده است .

الف - يك تعداد نقشه‌های جغرافیای سیاسی اقتصادی و طبیعی از لندن خواسته شده ولی تا هنوز نقشه‌های مذکور بوزارت معارف نرسیده است .
ب - به تعداد بیست و هشت هزار جلد کتب انگلیسی به هند اردر داده شده بود از جمله کتب مذکور (۱۳۳۰۸) جلد کتاب را بدسترس استفاده طلاب گذاشته است کتب باقی مانده هم متدرجا میرسد .

ج - به تعداد ۸۱۰۰ جلد کتاب فرانسوی برای استفاده طلاب لیسه استقلال ولیسه نسوان کابل توسط وزارت مختاری افغانی در پاریس خواسته شده کتب‌های مذکور اگرچه خریداری شده ولی تا حال نرسیده است امید است در آتیبه نزدیکتی رسیده و مورد استفاده واقع شود .
د - در حدود ۱۵۰۰ جلد کتاب قرائت المانی از نمایندگان اکتوفوردیو نیورستی برس بیانی خواسته شده بود کتابهای مذکور اخیراً وارد و بدسترس استفاده طلاب میکاتب نجات گذارده شده است .

۳ - در سال ۱۳۲۵ (۱۹) قلم لوازم تحصیل و (۱۳) قلم قرطاسیه از نیویارک خواسته شده بود از جمله سامانیکه وزارت معارف اردر داده بود به تعداد (۱۷) قلم وارد و طرف استفاده قرار یافته است اقلام مهمه سامانیکه در سنه مذکور از جمله فرمایشات وزارت معارف رسیده و طرف استفاده قرار گرفته فرارذیل است .

۱ - کتابچه رسم (۹۱۵۷۵) جلد	۵ - سامان هندسه ۶۱۴۳ قطی
۲ - سفید (۴۸۲۶۸)	۶ - کاغذ رنگه ۱۳۵۰۰۰ تخته
۳ - خط دار (۱۹۱۰۷۵)	۷ - کاغذ گستر (۵۰۰) گده
۴ - پنسل پاک (۱۱۶۸۵۵) دانه	

این بود خلاص اقدامات وزارت معارف که در مورد تهیه سامان و لوازم تحصیل طلاب میکاتب بعمل آمده است نتیجه که از اقدامات مذکور گرفته شده اگرچه کاملاً حسب مرام وزارت

و اطمینان بخش گفته نمیشود مگر بازم تا حدیکه وزارت معارف توانسته است در این قسمت توجه مخصوص مبذول نموده و نگذاشته است از رهگذر عدم وصول سامان و لوازم تحصیل صدمه زیاد در پیشرفت تعلیمات طلاب برسد اما ازین نمیتوان انکار کرد که اگر سامان مطلوبه بوقت و زمان معین رسیده و در دسترس طلاب گذاشته میشد یقیناً نتیجه امروزه بهتر و تسلی بخش تری بود امید داریم که این تقصیه در سال آینده که نسبتاً وضعیت تولیدات صنعتی ممالک بهتر شده و قیودات هم بالتدریج رفع شده میرود و وزارت معارف میتواند در راه حصول این مقصد قدمی فراتر گذارد زیرا یکی از علل لطماتی که بنا بر جنک و امداد راه ها دیسویه تعلیمی مکاتب ماروی داده بود نرسیدن سامان بود .

علاوفاً بمطاباق فوق وزارت معارف تصمیم گرفته است که در دوران سال ۱۳۲۶ تخته های چوبی مشق را در مکاتب ابتدائیه خود برای حسن خط و اموختن سواد به ترتیبی که سابقاً درین مملکت و سایر بلاد مشرق زمین معمول است یکی از بهترین وسائل اقتصادی ترین میباشد رایج سازد تا از یک طرف اطفال مکاتب مخصوصاً آنهایی که بی بضاعتند وسیله تحریر بیشتری داشته باشند و از طرف دیگر خط و سواد طلاب باین وسیله بهتر شده برود .

سپورتهای وادمانها .

بالینکه وقوع جنک عمومی و جهانسوز اروپا مانع بسا پیشرفتهای و اسباب مشکلات زیادی گردید و امور جاریه مخصوصاً مسائلی را که تهیه سامان لازمه آن از خارج صورت میگردد نگذاشته بصورت طبیعی و عادی خود سیر بنماید بازم وزارت معارف توانست درین سال به توریه یک اندازه سامان و البسه بیشتری برای فعالیتهای سپورتی وادمانهای طلاب معارف موفق گردد که باثر آن در سال تعلیمی ۱۳۲۵ در ایام جشن استقلال نظر بسالهای ماقبل طلاب معارف در مسابقه های بیشتری اشتراک ورزیدند و در مسابقات سپورتی دیگری نیز اجرا گردید که خلاصه آن حسب ذیل است :

۱- تورنمنت آزاد فوتبال که در آن نه تیم شمولیت داشت و از اول تور به سیستم لیک شروع و به ۱۲ جوزا خاتمه یافت درین مسابقه تیم مکتب استقلال اول و تیم دحرابی یوهنتون دوم برآمد شیلد مخصوص آن نصیب مکتب استقلال و مدالهای سپورتی قسمت ورزشکاران هر دو تیم مذکور شد که بدست مبارک والا حضرت سپه سالار غازی صدر اعظم صاحب بسینه های شان نصیب گردید .

۲- مسابقه دویدن (ده هزار متری) بتاريخ ۱۶ جوزا بعمل آمد که نفر اول و سوم آن از متعلمین لیسه نجات و نفر دوم آن از متعلمین لیسه غازی برآمد هر کدام ایشان

- بشرف اخذ يك يك كپ و يك مقدار پول نقد بصورت بخشش از حضور والا حضرت سپه سالار
غازی صدراعظم صاحب مشرف شدند .
- ۳ - تور نمٹ آزاد هاکی که از ۸ سرطان شروع و بشمولیت شش تیم بصورت نات اوت
بمعل آمد .
- در نتیجه تیم نرستانی اول و تیم هاکی لیسہ نجات دوم برآمد .
- ۴ - تور نمٹ رسمی فٹ بال معارف از اول سرطان بشمولیت شش تیم بصورت نات اوت
شروع و به تاریخ ۷ سرطان ختم گردید تیم حبیبیہ اول و تیم نجات دوم برآمد .
- ۵ - تور نمٹ رسمی والی بال از ۲۲ سنبلہ شروع و بشمولیت پنج تیم بصورت نات اوت
بمعل آمد . در نتیجه تیم لیسہ غازی اول و تیم لیسہ نجات دوم شد .
- ۶ - تور نمٹ رسمی هاکی به سیستم نات اوت بشمولیت پنج تیم از ۲۲ سنبلہ شروع و به
۲۷ آن خاتمه یافت در نتیجه تیم لیسہ نجات اول و تیم لیسہ غازی دوم شد .
- ۷ - تور نمٹ رسمی باسکٹ بال از ۳۰ سنبلہ به سیستم نات اوت بشمول سه تیم شروع
۳۱ سنبلہ آخر گردید با نتیجه تیم لیسہ نجات اول و تیم حبیبیہ دوم برآمد .
- ۸ - تور نمٹ رسمی هیند بال سیستم فوق الذکر بشمول چهار تیم از اول میزان آغاز
و به ۴ آن انجام یافت با نتیجه تیم مکتب سپورت اول و تیم لیسہ استقلال دوم گردید .
- ۹ - سپورتهای انفرادی رسمی معارف بصورت دویدنهای صدالی ده هزار متری و دویدنهای
(۴ × ۱۰۰) و (۴ × ۴۰۰) ریلی و انداخت های دسکی و نیزه و گلوله و خیز های بلند
دراز قدمدار و نیزه از (۲۰) جوزا شروع و به ۲۷ آن خاتمه یافت .
- ۱۰ - در ماه میزان يك تور نمٹ بنام (اریانا) بشمول شش تیم به سیستم نات اوت
اجرا گردید . در نتیجه چون تیم اریانا و تیم حبیبیہ به فائیل باقی مانده و چندین روز این
مسابقه دوام ورزید بنا بر آن والا حضرت اشرف سپه سالار غازی صدر اعظم صاحب دوم مرتبه
بدعوت تور نمٹ مذکور تشریف آورده و با اشتراك اكثر رجال بزرگك پایتخت شرف
افتخار بخشیدند بالاخره تیم اریانا غالب گردید و والا حضرت صدراعظم بدست خویش میدال هارا
بسیه های شان نصب و کپ بزرگك را به تیم غالب و کپ خورد را به تیم مغلوب اعطا
فرمودند .
- ۱۱ - در موسم زمستان بمرض تشویق و ترغیب سپورت مین های وطن تیم فٹبال حبیبیہ
برای اجرای مسابقه بقندهار رفته مسابقه های دوستانه بعمل آوردند .
- ۱۲ - در تور نمٹ های سال ۱۳۲۵ از حیث عمومی سپورت نهای مکتب نجات اول و
مکتب سپورت دوم و مکتب غازی سوم و مکتب حبیبیہ چهارم و مکتب استقلال پنجم

گردید که عملاً قریب انعامات شان توزیع و کتب فہر مانی و بیرق معارف بہ مکتب نجات سپردہ خواهد شد .

۱۳ - علاوہ بر تور نمٹ های فوق الذکر در روز ۶ جوزا کہ مصادف جشن استقلال وروز تاریخی وطن است یک مسابقہ بنام (مسابقہ تعاونی ایٹام) اجرا گردید در آن مسابقہ سبہ سالارغازی صدراعظم صاحب اشتراک ورزیدہ کتب طلائی را بدست مبارک خویش برای تیم اول اریانو کتب قرمئی را بہ تیم منتخبہ عنایت فرمودند این مسابقہ بصورت تکت اجرا واز فروش آن تقریباً دہ ہزار افغانی میسر شد این پول بہ تہبہ و تادیبہ البسہ ایٹام مصرف خواهد شد . درین سال مکتب سیورت بہ دیپلوم دادن کامیابیہای سہ سالہ پروگرام دورہ اولین خود را طی نمودہ بہ تقدیم (۲۶) نفر فارغ التحصیل موفق گردید . این فارغ التحصیلان برای عملی تربیت بدنی و سیورت ایسہا و مسکات متوسطہ مقرر واعزام شدند . بفرض رفہایت وتشویق ایشان علاوہ بر معاش معلمی کہ در وقت رسمی برای آنها دادہ میشود اگر از طرف عصر در خارج اوقات رسمی در میدانہای سیورت مسکات منسوبہ خود اجرای وظیفہ بنمایند . حق الزحمہ ہم دادہ خواهد شد چنانچہ درینخصوص بمسکات مربوطہ ہدایات لازمہ دادہ شدہ است طلاب این مکتب در نمایندہای سیورتی و جماعتی کہی چہ در موقع جشن استقلال و چہ در اوقات دیگر سہم خوبی گرفته مورد تحسین وانعام والا حضرت غازی صدراعظم صاحب فرار گرفتند .

مساعی حکومت دانشورما در موقعی کہ تہداب پوهنتون بتاریخ اول عقرب ۱۳۱۱ بدست اعلی حضرت شہید گذاشتہ شد و اولین پوهنچی بمنزائہ سنہ دیگر شمبات پوهنتون اعنی پوهنچی طب در افق عرفانی این کشور عرض وود کرد بساحۂ عالیتری توصل نمود بتعمیق آن در عہد زمامداری پادشاہ جوان ما اولاً پوهنچی حقوق و علوم سیاسی بتاریخ (۱۳۱۷) باز پوهنچی ساینس در ۱۳۲۳ و بالاخرہ پوهنچی ادبیات در ۱۳۲۳ بشیاد نہادہ شد اکنون وقت آن رسیدہ بود کہ تمام این پوهنچی ہا باہم مزج و اختلاط یافته و ادارۂ تمام آنها در پوهنتون تمرکز حاصل نماید ہمین بود کہ بہ تاریخ ۲۵ حمل ۱۳۲۵ پوهنتون کابل افتتاح یافت و آرزو های دیرینہ معارف خواہان جامہ حقیقت پوشید پوهنتون کابل بملاوہ چہار پوهنچی فوق الذکر دارای چند مسکات مسلکی نیز میباشد کہ از نقطۂ نظر خصوصیت و نصب العین مربوطہ بہ پوهنچی های مختلفہ میباشد بشرح ذیل .

۱ - بسہ زراعت .

۲ - مکتب میخانیککی مربوطۂ پوهنچی علوم .

۳ - مکتب طبی .

۴ - مکتب دواسازی مربوطه پوهنځی طب .

۵ - مکتب پرستاری .

۶ - لیسه تجارتي .

۷ - مکتب اصول تحریر مربوطه پوهنځی حقوق و علوم سیاسي .

چون یکسال از تاسیس پوهنتون سپری شده چا دارد که درین صفحات اجراءات یک ساله این عهد دانش را باز دید نمائیم .

۱ - انتخاب مهر پوهنتون :

پس از تدقیق و تعمق زیاد ریاست پوهنتون باین نتیجه رسید که نصب المبتی را که این مؤسسه در راه تمیم و توسعه دانش تعقیب مینماید . هیچ یک نکته و مقوله شایسته ترو جامع تری نسبت به آیه کرمه ذیل مجسم نخواهد ساخت .
ومن یوت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا یعنی (هر که را خداوند دانش کرامت فرمود بزرگترین محاسن را همیشه ساخت) از همین جهت بود که آیه شریفه مذکور اساس مهربا (سیل) پوهنتون قرار گرفت از طرف دیگر کتاب بطور آن فی سبیل دانش قبول شده است زیرا علم است که بواسطه آن زوایای تاریک و مجهول نزد بشر روشن میگردد در پایان کتاب نشان محراب و منبر دلالت بدین مقدس اسلام مینماید که ملت افغان با بقای آن افتخار دارد بدورادور مهر کلمه پوهنتون کابل به حروف لاتین و پشتو درج گردیده و تاسیس آن به تقویم هجری شمسی و عیسوی نیز تذکار یافته است در عقب کتاب خوشه های گندم از یانین به بالا تقریباً قسمت مهم مهر را احاطه نموده است .
بعقیده ما این سنبلیکه برای پوهنتون پس از مدافعه و تعمق زیادی انتخاب گردیده از هر حیث مناسب و جامع و موزون میباشد ازین به بعد تمام مراسلات و نشریات پوهنتون توسط این مهر تزئین خواهد یافت .

۲ - اعزام طلاب بخارج :

بزرگترین اقدامی که در سال ۱۳۲۵ از طرف پوهنتون بعمل آمده عبارت از پیشنهادی راجع باعزام طلاب بخارج است پیشنهاد مذکور اولاً در کمیسیون عرفانی مجلس وزراء مورد غورو مذاکره قرار یافته سپس به مجلس وزراء ارائه گردید .
پساریتخ ۱۱/۱۱/۱۳۲۵ : مجلس وزراء راجع باعزام طلاب به خارج بطرز آتی تصمیم اتخاذ نمود .
(که در هر سال به تعداد ۴۵ نفر طلاب از لیسه ها و فاکولته ها به خارج مشروط بمواد آتی اعزام گردد .

۱ - متعلمینکه در لیسه‌ها با امتحان بسکلموریا حائز درجات اول و دوم و سوم میباشند .
۲ - متعلمینکه از فارغ التحصیلان و شاملین صنوف مختلفه فاکولته‌ها اعزام میشوند مربوط به صوابدید مجلس معلمین پوهنخی‌ها و تصویب شورای عالی پوهنتون و مشروط به وفیقت در امتحان مسابقه میباشند .

۳ - شعبات و تقسیمات متعلمین مذکور از طرف دوات نظر با احتیاجاتش بعمل می‌آید .
۴ - مصارف متعلمین مذکور از طرف وزارت خانه‌ها و دوائریکه طلاب برای کار آنها اعزام میشوند تهیه خواهد شد مراتب فوق تحت احکام نمبر ۳۷۰۱ ر ۳۴۰۹ تاریخی ۱۳ سنبله ۱۳۲۵ بصره و منظوری اشرف ملوکنه رسیده است ترتیبات مقدماتی اعزام طلاب فعلاً بریاست پوهنتون تحت فوراست برای اینکه اعزام طلاب با اصول صحیح و متناسبی اجرا گردد ریاست پوهنتون تعلیماتنامه علیحده برای طلاب اعزامی ترتیب داده است تعلیماتنامه مذکور در جلسه تاریخی ۲۴ دلو شورای عالی پوهنتون تصویب گردید درین تعلیماتنامه شرایط اعزام طلبه بطور مفصل و واضح وظایف و تکالیف محصلین هنگام تحصیل بخارج و بعد مراجعه بوطن بصورت صحیح و معین ترتیب یافته است و بر علاوه متعلمین اعزامی مکلف خواهند بود که قبل از عزیمت بشرايط و تکالیف مجوله خودها فزاردادی امضا نمایند نصب العین این ترتیبات این است که حتی الامکان از غلطی‌ها و لغزش‌های که سابقاً در اعزام طلاب بخارج بعمل می‌آمد جلوگیری شود تا یک آن اولتر تعداد افراد تعلیم یافته و عالم در وطن کسب تکثیر نموده و از مساعی ایشان این کشور سریع‌تر بجاده ترقی و اعتلا قطع مسافه نماید .

در اثر درخواست حکومت دوست و همجوار ما ایران امسال دوفتر از طلاب پوهنتون یکی آقای محمدانورخان محصل پوهنخی علوم و دیگر آقای عبدالاحمدخان جاوید محصل پوهنخی ادبیات به دانشکاه تهران در رشته حقوق بمصرف دوات ایران شامل شده اند قرار اطلاع واصله هر دو طالب العلم مذکور اکنون بدانشکاه تهران بتحصیل آغاز نموده اند .

۳- قیام روابط بین پوهنتون و دارالفنون های مهمه جهان :-

پوهنتون کابل جدید ترین موسسه تعلیمات عالی است که در افق علمی جهان هر ض وجود نموده دارالفنون های بزرگ جهان که هر یک تاریخ طولانی در عقب دارند بالیقین از رهگذر ذخائر تجربوی متبادی‌شان در امور اداری و تدریسی باین موسسه جوان همکاری و معاونت کرده میتوانند این تعاون و همکاری ما را از لغزشهای که ممکن است در اثر عدم تجربه نشئت نماید باز خواهد داشت با اساس این مفکوره پوهنتون کابل با عده از دارالفنون های بزرگ جهان مخصوصاً امریکا انگلستان و فرانسه ارتباط فایم نموده است . بعضی ازین دارالفنون ها که هم حالا پارسال تعلیمات نامه‌ها و قوانین موسسات شان را قرین امتنان داشته اند قرار ذیل است .

مملکت	ایالت	شهر	نام
امریکا	نیو یارک	نیو یارک	یونیورسٹی کولمبیا
امریکا	نیو یارک	اتیسکا	» د کارنل
امریکا	پسه چومنس	کمبرج	» » پارورد
»	کلیفورنیا	برکلی	» » کلیفورنیا
»	»	پالس التو	» ستفرد
»	النای	آریانا	» النای
»	»	شیکاگو	» شیکاگو
»	وسکاتسن	مدیسن	» وس کاتسن
انگلستان	»	کمبرج	» کمبرج
»	»	اکسفورڈ	» اکسفورڈ
»	»	لندن	» لندن
فرانسه	»	پاریس	» » پاریس

۴ - پذیرفتن متعلمین سامع به پوهنځی ها :

اینک برای توضیح این مسئله پیغام متحد الاهی را که از طرف پوهنتون بوزارت خانه ها فرستاده شده درج می نمایم .

(در حیات فرد بشر دوره تعلیم و تربیه از گهواره تا قبر امتداد دارد مادامیکه قوای حاسه فرد از کار نیفتاده است و در دوران زندگی خود بچیز های نوین برمی خورد عمل آموزش صورت میگیرد و در کردار او تعدیل رخ میدهد کسانیکه دماغهای مستعد دارند و از عهدۀ فرا گرفتن دانش بدزد میشوند مواقع که فرصت دست میدهد در تسلیحات و تجهیزات علمی خود می افزایند و در نتیجه خود را در میدان مبارزه مستعد تر میسازند اینها اشخاص صحیح تر میشوند و برای قوم و ملت خود مسدود خدمات زیاد تر میگردند اینک که شعبات علمی پوهنتون توسعه پذیرفته است با اساس مفکوره فوق ریاست این موسسه عالی وزارت جلیله معارف تصمیم اتخاذ نموده اند که

دروازه دانش و نموی علمی را بر روی ارباب ذوق کشاده گذرانیده طبق این تصمیم نیک-سراز آغاز سال تدریسی جدید یعنی از ۱۵ حوت ۱۳۲۵ که رخصتی های زمستانی پوهنخی ها به پایان میرسد علاقه مندان و مالکان ذوق از زمره مامورین دولت که وقت کافی استعداد داشته باشند میتوانند مطابق ذوق خویش به صنوف یسکی از پوهنخی ها به حسب سامع شمولیت ورزند و از آنکه چهر های علمی پرو فیسران مستفید گردند کسایکه همچو آرزو را داشته باشند شرایط آتی الذکر را متوجه باشند .

۱ - شرط نخستین شمول داشتن سربیه بیکلوریا با معادل آنست که بایستی از طرف پوهنخی مربوطه تصدیق گردد .

۲ - تعهد به یابندی و مراعات وقت هم به نبرد ریاست پوهنتون و هم به نبرد وزارت یا ریاستیکه شخص داوطلب دو آنجا اجرای وظیفه مینماید .

۳ - چون مامورین در وظیفه رسمی خویش مصروف میباشد بنا بر آن به بیشتر از یک تادو مضمون نمی توانند شمولیت ورزند .

۴ - متعلم سامع مجبور است مانند متعلم رسمی پوهنخی تمام تکالیف مضمون منتخبه خود از قبیل دادن امتحان اجرای وظائف خانگی و امثال آن را بدوش بگيرد .

۵ - برای اینکه در يك صنف ازدحام جلوگیری و منمناً ریاست پوهنخی مربوطه وسعت اطلاق و چو کی های صنف را بیش بینی بتواند داوطلبان بایستی از همین حالا که ایام رخصتی زمستانی طلاب است با ریاست پوهنخی داخل مفاهمه گردیده و اسمای خود را با ارائه تعهد به شرایط فوق معرفی نمایند .

۶ - هگذا برای جلوگیری از ازدحام در يك صنف ریاست پوهنتون در رد قبول متعلمین سامع مختار است بیفهام فوق بصورت متحدالامال بتاريخ ۱۶ جدی بموم وزارت خانه ها و دوائر ملی و دولتی ابلاغ گردید تا صاحبان ذوق و علاقه يك آن اولتر برای استفاده علمی اسمای خود را با داشتن شرائط معینه پوهنخی های مربوطه معرفی نمایند . امید است که در اثر این اقدام پوهنتون کابل بیش از پیش نصب العین مخصوص خود را محقق ساخته و جوانان ذی علاقه این خاک را از برکت علم مستفید گرداند .

۵ - فارغ التحصیلان هداسته

۹ نفر	فا کولته سیانس
»	فا کولته طب
۶	فا کولته حقوق
۱۳	مکتب طبی
۱۵	مکتب دواسازی
۱۹	مکتب زراعت
۱۴	مکتب میخانیک
ندارد	مکتب اصول تحریر
۶۵ نفر	مکتب پرستاری
ندارد	مکتب تجارتی

پوهنځی طب

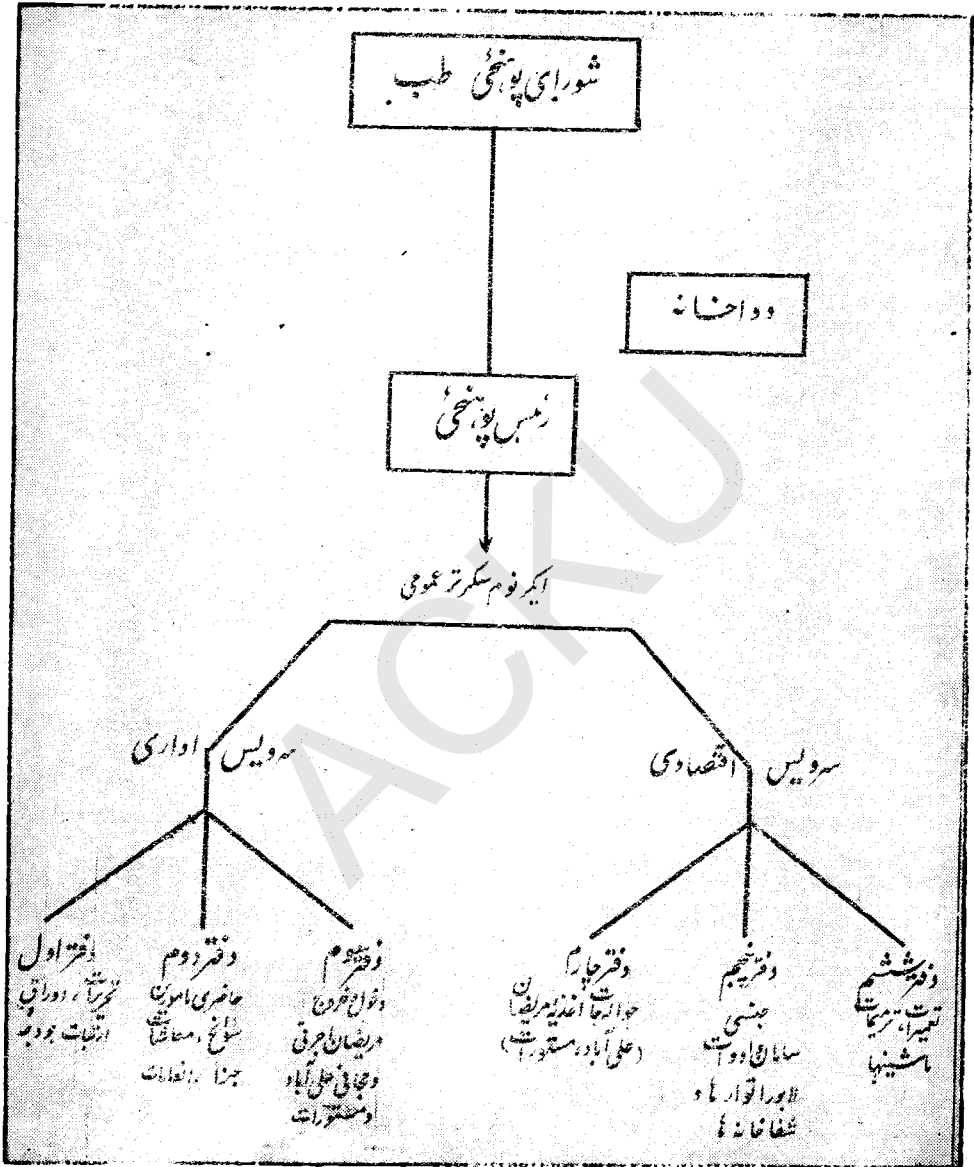
در سال ۱۳۲۵ در پوهنځی طب تغییرات مهمه رخ داده پوهنځی طب ازمیت ۱۳ سال باینطرف پیکمه محدود ولی نافع دکتوران طب را برای مجادله امراض و حفظ الصحه عامه بوزارت صحه میهد وزارت معارف و ریاست پوهنتون خواسته که بذریعه سامان والیات فنی لاورا توارها وشفاخانه های مربوطه پوهنځی طب را تکمیل نموده وتهداب تجسسات علمی را بگذارد درین سال بنا بر اختتام قرارداد های پروفیسران پوهنځی طب ریاست پوهنتون خواست که از ممالک مختلفه برای کرسی های پوهنځی اشخاص با صلاحیت را بدست بیآورد باین اقدامات مبذوله حکومت فرانسه حاضر شد که برای ۱۳ کرسی پوهنځی طب پروفیسر بدهد اما بنا بر نداشتن عده زیاد پروفیسران اگریزه که درچوکات دارالفنون خود فرانسه اضافه نبود خواهش نمودند که اگر عجالاً تعداد پروفیسر های اگریزه کمتر دستگیری کنند اشخاصی را به حکومت افغانستان معرفی نمایند که در چوکات تعلیمی وشفاخانه های خود فرانسه در شرف احراز لقب اگریزه که میباشد . حکومت فرانسه تعهد نمود که اگر این اشخاص بعد از ختم قرارداد های شان ازعهده تعلیم پوهنځی بآمده نتوانند بعوض شان پروفیسر های اگریزه تدریجاً بدهد روی این مفاهمه حکومت فرانسه تا این وقت ۳ نفر پروفیسر اگریزه را برای پوهنځی طب انتخاب نمود . وما بقی آن دکتور هائی میباشد که

در شفاخانه ها و لابو را نوارها در جات بزرگی را احراز نموده و از نقطه نظر تعلیم و تجربه و تالیفات در خود دارالعلوم فرانسه شامل تدریس بوده و بجهت مدرسین کار میگردند از ینجمله اولین شخص که بکابل رسید پروفیسر توسک استاذ امراض عقلی و عصبی است این شخص پس از مطالعه عمیقی پوهنخی طب ذریعه بست پوهنتون پروژة وزارت معارف تقدیم نمود پروژة مذکور در سنای پوهنتون مورد بحث قرار یافته ریاست موصوف این پروژہ را تصویب نموده به مجلس وزرا تقدیم کرد چون حکومت در نظر داشت که پوهنخی طب از نقطه نظر احتیاجات ملی باید تقویه گردد و بصورت عالیتری بشکامل سوق داده شود پروژة مذکور را بصورت امتحانی قبول نموده و منظور مبارک همایونی نیز مین گردیده که مطابق این پروژہ پوهنخی طب ذریعه شورای پوهنخی که مرکب از پروفیسران کرسی دار پوهنخی میباشد اداره میشود شورای پوهنخی در اداره تعلیمی و صحتی شفاخانه ها مسئول بوده و تصمیمات شورا بذریعه رئیس پوهنخی که از بین پروفیسران انتخاب میگردد اجرا میشود تا وقتیکه يك نفر از جوانان داخلی باحراز درجه پروفیسری موفق گردد عجلتاً تمام اجراءات رئیس پوهنخی از ملاحظه نمایند که از طرف حکومت تعیین میگردد گذارش یافته و مکاتیب و اوامر بدون امضای نماینده حکومت اجرا گردیده میتواند نمایندة حکومت مسئول است که اجراءات پوهنخی از حدود اختیارات پوهنخی تجاوز نکند و و فیسر های کرسیهای ذیل در پوهنخی طب مشغول کار میباشند :-

پروفیسر توسک رئیس شورای پوهنخی پروفیسر عقلی و عصبی پروفیسر سولی (اطفال)
پروفیسر تاج الدین ایز پروفیسر امراض جلدی پروفیسر پولاتزه پروفیسر امراض داخله
پروفیسر لوتاک استاذ امراض جراحی پروفیسر شوکت استاذ (کیمیای حیاتی و طبی) پروفیسر
سرفانی (فزیولوژی) پروفیسر کوترولی (طب عدلی) پروفیسر هیلو (فارماکولوژی)
پروفیسر سینکال (اصفال) پروفیسر اینو (گوش و گلاون) مابقی پروفیسران عنقریب میرسد

از آنجا که سیستم حسابات مادی و معموله دوائر نمیتوان يك موسسه علمی و عرفانی را اداره نموده زیرا که مسایل علمی همیشه با مسایل اداری توأم است لهذا شورای پوهنخی طب برای اداره شفاخانهها و لابوراتوارها طرز جدیدی را پیشنهاد نموده منظوری آنرا از وزارت معارف و مقامات عالی گرفته بوسیله پروژة مذکور ممکن است در مسکترین وقت سامان و ادوات لازمه بدسترس اهل فن گذاشته و بخوبی حمایه شود تشکیلات اداری و علمی این موسسه عبارت از فاکولته طب و لابوراتوارهای مر بوطة آن شفاخانه های عالی آباد شفاخانه مستورات معاینه خانه اطفال معاینه خانه مر کزی و شعبه اگریز میباشد

مکتب دوا سازی و پرستاری .

تعلیمات مکتب طب و دوا سازی در سال ۱۳۲۵ مثل سابق ادامه پذیرفت و پروگرامهای درسی آن برای تعدیلات و اصلاحات آینده مورد تدقیق قرار یافت این پروگرامها پس از طی مراتب اصولی خود مورد تطبیق قرار داده خواهد شد از مکتب طب درین سال ۱۳ مرتب و از مکتب دوا سازی ۶۵ نفر فارغ التحصیل گردیده اند .

مکتب پرستاری نیز مانند مکتب طب و دوا سازی در دوران سال ۱۳۲۵ تعلیمات خود را مطابق پروگرام معینہ ادامه داده و پروگرام تعلیمات و صورت اعاشه شاملین آن مورد تدقیق قرار یافته برای پیشرفت آینده این مکتب پروگرامی که در نظر گرفته شده است بعد از طی مراتب اصولی خود در سال ۱۳۲۶ عملی و تطبیق کرده خواهد شد .

پوهنحی حقوق و علوم سیاسی

اجراآت مهمی که در پوهنحی حقوق و علوم سیاسی در ۱۳۲۵ بعمل آمده بشرح ذیل است .

۱ - تاسیس کورس مالی واداری نصب العین این کورس توسعه دادن معلومات مأمورین جوان است که بنا بر عدم موقع و فرصت توانسته اند سوپه علمی خود را بلند به برند بنا بر آن افتتاح این کورس برای همه اشخاص مزده پس بزرگی بوده است یوهنحی حقوق این مسئله را اولاً بحضور کفیل وزارت معارف پیش نهاد نموده و بر طبق موافقه ایشان کورس مالی واداری بتاريخ ۱۵ میزان افتتاح گردید از داوطلبانیکه میخواستند بکورس شامل شوند در حضور کمیسیون منتخبه مجلس پوهنحی امتحان اخذ گردید چون سوپه متعلمین با هم مطابقت نموده بعضی تا صنف ده و یا ۱۱ ایسه تحصیل نموده بودند و عده هم بطور رسمی قطعاً شامل مدرسه شده و یا در سابق بکدام کورس دیگری شمولیت نداشته بوده اند لذا کورس مذکور در دو صنف تشکیل دسته اول به صنف دوم و دسته دوم بصنف اول پذیرفته شده داوطلبان راجع به دوام و یا پندی تعهد نامه امضا نمودند شاملین صنف اول برای سه سال و شاملین صنف دوم برای دو سال دوام خواهد داد .

پروگرام این کورس در مجلس متعدده پوهنحی حقوق مطرح بحث قرار گرفته تثبیت و پروگرام آن نیز معین گردید از ۲۳ میزان باین طرف کورس مذکور فعالیت تدریسی خود آغاز نموده است تعداد شاملین بصنف اول ۳۰ و بصنف دوم ۲۰ میباشد .

۲ - تجدید نظربه پروگرام مکتب تجارثی و مکتب اصول تحریر :

چون تعین پروگرام و معلمین مکتب تجارثی و اصول تحریر به عهده پوهنحی حقوق بود قبلاً نیز درین باره بعضی مجالس بعمل آمده و برای تثبیت پروگرام کمیسیون های چندی تعین

شده بود بالاخره به تاریخ ۸ جندي ۱۳۲۵ مجلس پوهنځي رايور کميسیون هارا مطالعه نموده و راجح به پروگرام لېسه تجارتي چنين تصميم اتخاذ نمود چون اين مکتب تا اوسال طبق پروگرام معينه دوره متوسطه لېسه ها بود و صنف دهم نداشت سراز آغاز سال ۱۳۲۶ صنف اختصاصي به آن علاوه شده و لازم است که پروگرام و معلمين شان مجدداً تدوين و تعين گردد در همان مجلس پروگرام صنف اختصاصي تماماً تثبيت گرديده و معلمين نيز تعين شده را يور مفصل اين تعديلات بصورت پيش نهاد بشورای عالی پوهنتون ارا نه يافت و در جلسه تاريخي ۲۴ دلو پروگرام جديد تصويب گرديد که سراز آغاز سال تعليمي ۱۳۲۶ تطبيق و بمعرض اجرا گذارده شود .

قبلا فيصله شده است که مکتب اصول تحرير لغو گردد ولی معدها نظر با احتياج مهرم وزارت ماليه مکتب مذکور با پروگرام بهتر تري مجدداً تاسيس گرديد سابقه دوره تحصیل در بين مکتب دو سال قرار داده شده بود ولی در ضمن مذاکراتيکه در باره تعين دوره آن بعمل آمد چنين تصميم گرفته شده که بياست در طول سال تدریسي ۱۳۲۵ قضيه تحت غور و تدقيق قرار واکر لزوم ديده شود دوره آن تمدید يابد در امتحان اوسال که صنف دوم بياست فارغ التحصيل ميگرديد تدقيقات و توجه زيادي بعمل آمده و چنين نتيجه حاصل شد که دوره دو سال برای اين مکتب کفایت نميکند بايد يکسال ديگر هم علاوه و پروگرام آن توسعه يابد تا فارغ التحصيلان بهتر و بسويه بلندتر جهت خدمت بجامعه قديم گردد برای بلند بردن سويه شاگردان اسنان خارجه و برای تقويه فارسي مضمون صرف عربي نيز علاوه گرديد .

۳- مجله حقوق :- قرار موافقه والا حضرت وزير معارف سابق مجله بنام مجله حقوق و علوم سياسي از طرف پوهنځي حقوق نشر گردد اين مجله سراز آغاز سال ۱۳۲۲ شروع و بعد از هر سه ماه بقطع منسب و در ظرف پنجاه صفحه نشر ميشود تا حال سه نسخه اين مجله از طبع خارج و در معرض استفاده ارباب ذوق گذاشته شده است .

۴- مانند سائر پوهنځي ها پوهنځي حقوق و علوم سياسي معلمين لایق و با کفایت مدام احتياج داشته است برای تکمالي فوي اين ضرورت معارف موقميکه به مصر تشریف داشتند موفق شدند که يک نفر پروفيسر مصري را جهت تدریس فقه شريف استخدام نمايند و بر علاوه پوهنځي حقوق کمال مسرت دارد که دو کتور کنترولي پروفيسر طب عدلی پوهنځي طب موافقه نموده است که با اساس حق الزحمه مضمون حقوق جزا را سراز سال تعليمي ۱۳۲۶ در پوهنځي حقوق تدریس نمايد بر علاوه اقداماتی به قرآنسه سويس ایتالیا و اطريش برای بدست آوردن پروفيسران ذیل صورت گرفته است وهم بعضی داوطلبانی از ممالک اروپائی بما رسیده امید می رود که در دوران سال ۱۳۲۶ به تکميل پروفيسران فاکولته حقوق موفق

گردیدم تازسیدن استاذان مذکور تدریسات فاکولته توسط يك عده پرو فیسران دائمی و يك عده اساتذۀ افتخاری صورت می پذیرد

۵- درسال ۱۳۲۵ برای هفتمین دوره (۶) نفر از تحصیل فراغت حاصل نموده و حسب صوابدید وزارت معارف بوظایف ذیل مقرر گردیدند .

- ۱- محمدرورخان ولد عبدالله خان کاتب نمایندگی بانک ملی در کراچی .
- ۲- محمد حسین خان ولد محمد اسماعیل خان کاتب نمایندگی بانک ملی در کراچی .
- ۳- عبدالحکیم خان ولد عبدالرزاق خان کاتب مدیریت کانسفرانس های وزارت خارجه .
- ۴- سید قاسم خان ولد سید یاقوت شاه خان کاتب حقوق وزارت خارجه .
- ۵- عبداللطیف خان ولد عبدالرشید خان کفیل مدیریت نشریات فاکولته حقوق .
- ۶- عبد محمد خان به کفالت مدیریت لیسه احمد شاه بابا .

لیسه تجارتی :

درسال ۱۳۲۵ لیسه تجارتی دوره تعلیمات احضاری خودرا برای بار اول باتمام رسانیده و ۲۲ نفر ازطلاب صنف سوم احضاری توانستند به امتحان سالانه موفق رایشند بنابراین موقع مساعدی از ۱۵ حوت ۱۳۲۵ برای تطبیق پروگرام مسلكی لیسه مذکور پیدا گردید - در باره پروگرام صنوف مسلكی در ۱۴ حوت ۱۳۲۴ مجلس معلمین فاکولته حقوق پروژۀ را ترتیب داده میخواست از مقامات عالی منظوری آنرا حاصل نماید مگر درینوقت تاسیس پوهنتون بمیان آمده و مسئله به آنجا ارجاع شد و از طرف دیگر بلانهای اقتصادی مطرح بحث قرار گرفته و مناسبت آن با معارف از هر طرف محسوس گردید بنابراین بیش از آنکه پروگرام لیسه تجارتی تصویب شود لازم دیده شد که در خصوص آینده لیسه و انطباق آن به احتیاجات مملکت با اولیای امور اقتصادی مذاکره بعمل آید تاغایۀ این موسسه مشخص تر شده فارغ التحصیلان آن بصورت فوری بدرد مملکت بخورند همین بود که در اواسط سنبله نظر بهدایت کفیل معارف ریاست پوهنتون و ریاست پوهنخی حقوق بحضور ع ج وزیر اقتصاد ملی و اراکین وزارت اقتصاد و بانک شاهی و ملی مجلس نزد وزیر موصوف منعقد نموده و پروگرام مرتبه مجلس معین پوهنخی حقوق مطرح مذاکره قرار داده شد - در نتیجه اساس و مضامین لیسه مذکور بهمان شکل اولیه تصویب شد مگر در خصوص تقسیم ساعات آن نظر بهفته ۴۵ ساعات و اعطای غذای چاشت از طرف وزیر اقتصاد و مجلس بعضی تعديلات بروی کار آمد پروژۀ مذکور بعد از تعديلات فوق دوباره در مجلس منعقد ۸ جدی ۱۳۲۵ معاین پوهنخی حقوق تحت مذاقه قرار گرفت و تصویب گردید و هم جهت منظوری به شورای عالی پوهنتون فرستاده

د کابل کالنی

شده و منظوری آن نیز حاصل گردید اینک بفرض معلومات یک نقل تقسیم اوقات و مضامین و ساعات هفته وار آن قرار ذیل ارائه میشود .

سال سوم	سال دوم	سال اول مسلکی	
×	۳	۳	اقتصاد
۴	۴	۴	تجارت
×	×	۲	تاریخ تجارت و اقتصاد
۲	۲	۲	جغرافیای اقتصادی و تجارنی
۳	۳	×	حقوق تجارت
۳	۳	×	بازگداری
۲	۲	×	احصائیه
۶	۶	۷	محاسبه
۳	×	×	علم مالی
۲	۱	۲	حساب تجارنی
۷	۷	۷	لسان
۲	۲	۲	کتابت رسمی و تجارنی
×	۲	۲	معلومات اجتماعی
۱	۱	۱	زینتو
×	×	۳	فقه شریف
۲	۲	۲	ماشین نویسی
۵	۵	۵	مطالعه
۳	۳	۳	سپورت
<u>۴۵</u>	<u>۴۵</u>	<u>۴۵</u>	جمع ساعات هفته وار

مکتب اصول تحریر و محاسبه درین سال در پروگرام و مدت تحصیل این موسسه نیز تعدیلات زیادی بعمل آمد - اولاً چون دوسال برای تعلیم و تربیه طلاب کافی دیده نشد مدت تحصیل درین موسسه از دوسال به سه سال تبدیل گردید .

و در مضامین و ساعات آن نیز تعدیلات ذیل بعمل آمد .

۱ - لسان انگلیسی از ۴ ساعت به ۶ ساعت مبدل گردید و در هر سه سال جریان دارد .

۲ - درماتیه چون دوسال برای تطبیق اصول منچولی کفافی نه بود بنابراین یک سال دیگر نیز بدان علاوه گردید .

- ۳ - در تاریخ چون تنها تاریخ اسلام و افغانستان خوانده میشد معلومات تاریخی شان ناقص میماند بنابراین پروگرام و ساعات مذکور مثل دوره اول ایسه ها گردید .
- ۴ - جغرافیه نیز چون جغرافیه اقتصادی و جغرافیه افغانستان خوانده میشد منطقی نبود بنابراین ساعات و پروگرام ایسه اتخاذ شد .
- ۵ - برای تقویه فارسی تنها صرف عربی زیاده گردید .
- ۶ - تطبیق مضامین مسلکی به صنف اول و دوم به نسبت یائین بودن سویه متعلمین دشوار بود از آنرو تطبیق شان به صنف سوم گذاشته شد .
- ۷ - چون در نظرات آهسته آهسته بدو اثر افغانستان ماشین نویسی رواج پیدا کند بنابراین يك ساعت ماشین نویسی برای هر صنف تعیین شد .
- ۸ - در ریاضی چیزی که مستقیماً بدرد طلاب میخورد لازم دیده شد که تدریس شود یعنی پروگرام صنوف هفت و هشت با تطبیقات عملی و تجارتي آن زیاده تدریس گردیده و از حصه برگزیده پروگرام صنف نهم صرف نظر گردید چون در مضمون فارسی علاوه بر گرامر و انشاء فرائد نیز اضافه شد بنابراین در ساعات آن بطور کلی نیز ۳ ساعات از دیاد بعمل آمد .
- ۹ - اینک بضرر معلومات يك نقل تقسیم اوقات هفته وار و مضامین سه ساله آن را ارائه میشود .

سال سوم	سال دوم	سال اول	
۱	۱	۱	دینیات
۱	۱	۱	عربی
۴	۴	۴	فارسی و کتابت
۲	۳	۳	حسن خط
۵	۵	۵	حساب
۶	۶	۶	انگلیسی
۴	۳	۳	مالیه
×	۱	۱	اخلاق
×	۱	۱	رسم
×	۱	۱	حفظ الصحیح
۳	۳	۳	پشتو
۴	۴	۴	تاریخ و جغرافیه
۱	×	×	اقتصاد
۱	×	×	احصائیه
۲	×	×	معلومات حقوقی و اصول نامها
۱	۱	۱	تالیف
۳۴	۳۴	۳۴	

یو هنځی علوم

۱ - انتخاب رئیس - در اخیر سال نهایی ۱۳۲۵ دوره ریاست دکتور محمد یوسف خان باختیام رسیده در جلسه استاذان پوهنځی تربیح - جدی راجع بانتهاب رئیس جدید مذا کره بعمل آمده در طی این مذاکرات چنین معلوم شد که عالیقدر صدا قتماب دکتور محمد یو سف خان دوره ریاست خود را از هر حیث جدیت و حسن صداقت انجام داده است . بنا بران مجلس استاذان باتفاق اراء دکتور صاحب مرصوف را مجدداً بر ریاست پوهنځی علوم انتخاب نمودند ، این انتخاب به منظوری مقامات صلاحیت دار رسیده و دکتور محمد یوسف خان برای يك دوره دیگر ریاست این پوهنځی رابه عهده خواهد داشت .

۲ - توسعه پرو گرام - مرام حاضره پوهنځی علوم تربیه معاین لایق است برای مدارس عالی مملکت و طوریکه ظاهر است تدریس صحیح و اساسی بدون معلوماتی کافی در فن تربیه و روحیات نتایج مثبتی تولید نمی نماید به اساس این مفکوره پوهنځی علوم در نظر گرفت که سراز سال تدریس ۱۳۲۶ مضامین تربیه و روحیات را نیز در پرو گرام خود شامل سازد .
مفردات و پروژه این پرو گرام تحت رهنمائی مدیریت تعلیم و تربیه یو همتون ترتیب وتدوین گردیده و مضامین مذکور سراز سال نو بشرح آتی در پوهنځی علوم تدریس خواهد شد .

۱ - روحیات عمومی و روحیات تربیوی به صنف دوم پوهنځی .

۲ - اصول تدریس عمومی و اصول تدریس مخصوصی در صنف سوم .

۳ - شعبه بی سی بی (PCB) که سابقاً به فا کولته طبی منضم بوده در صنف اول آن فا کولته را تشکیل میداد بنا بر ارتباط مسالکی در اثر پیشنهاد فا کولته سیانس و تصویب وزارت معارف به فا کولته اخیرالذکر ملحق گردید لوازم رسانان فزیک ، قسمتی از سامان کیمیا و بیولوژی موسسه مذکور نیز ضمیمه لابراتورهای فا کولته سیانس گردید در سال ۱۳۲۵ لابراتورهای فا کولته سیانس مخصوصاً قسمت فزیک آن به اندازدممکنه توسعه یافته و فعلاً در لابراتور فزیک فا کولته مذکور وسائل و لوازم تقریباً صدتجر به در قسمت تطبیقات محصلین فراهم گردیده و علاوه بر آن برنی دیو استریشن نیز وسائل کافی میباشد ، برای تکمیل لابراتورهای کیمیا و بیولوژی نیز با کمپنی های خارجه مذا کره بعمل آمده و فرمایشات لازمه اعطای شده و امید است در سال آینده شمبات مذکور نیز استعداد کافی حاصل نماید .
۴ - کتابخانه فا کولته با اصول صحیح و علمی تنظیم گردیده ، طوریکه در کتابخانه های خارج معمول است سیستم کار تریک دران داخل گردیده و عده کتب در سال ۱۳۲۵ تقریباً به ۱۲۰۰ جلد در موضوعات و اسننه مختلفه بالغ گردیده و امید است در سال آینده در تعداد آن افزایش کافی بعمل آید .

۵ - چون مکتب با وابسته های مرکز امسال نیز از رهگذر کمبود معلمان دچار مشکلات بوده فا کولتہ سیانس در سال ۱۳۲۵ هم مثل سال گذشته از کمک های لازمه با وزارت معارف دریغ ننموده و قسمت عمده طلبه خود را برای تدریس مضامین مختلفه - سبانس و ریاضی در لیسہ های استقلال، نجات، غازی، حبیبیہ، دارالمعلمین و دیگر مکاتب موظف نموده و طلبه مذکور وظائف مرجوعه را بکمال خوبی ایفا نمود، و اسباب رضانت اولیای امور را راجح فرام نمودند. عمده طلبه که در لیسہ های مرکز وظیفه معلمي را انجام داده اند قرار ذیل است :

لیسہ حبیبیہ ۵ نفر، دارالمعلمین ۲ نفر، استقلال ۵ نفر لیسہ زراعت ۲ نفر، لیسہ نجات ۹ نفر مکتب میخانیک ۱ نفر لیسہ غازی ۴ نفر

۶ - در سال ۱۳۲۵ برای بار اول ۹ نفر از شعبت فزیک و ریاضی و کیمیا و بیولوژی فراغت حاصل نموده و حسب دوا بدید وزارت معارف بوظائف ذیل مقرر گردیده اند :

۱ - میر محمد آصف خان ولد میرعبین الدین خان معلم فزیک و ریاضی لیسہ حربیہ (د حربی شوونخی)

۲ - محمد حسن خان - ولد محمد حسین خان معلم فزیک و ریاضی لیسہ حبیبیہ

۳ - محمود خان - ولد حاجی چچو خان مدیر مکتب متوسطه ایلیه ولایت مزار شریف

۴ - محمد اکرم خان - ولد سرفراز خان مدیر مکتب متوسطه ایلیه ولایت هرات

۲ - نوریالی خان - ولد غلام حیدر خان مدیر مکتب متوسطه ایلیه ولایت کابل

۶ - محمد هاشم خان - ولد محمد یوسف خان مدیر مکتب متوسطه ایلیه ولایت قند هار

۷ - غلام صدیق خان - ولد نیاز محمد خان معلم بیولوژی و کیمیا د حربی شوونخی

۸ - عبدالغفار خان - ولد عبدالرزاق خان معلم بیولوژی دارالمعلمین

۹ - محمد عمر خان - ولد محمد کریم خان معلم کیمیا دارالمعلمین

۷ - پروفیسرانیکه جهت تدریس در یوهنخی عاوم تازه استخدام شده عبارت اند از :

۱ - داکتر بی - کی - کار پروفیسر فزیالوجی باتی

۲ - داکتر بترچوچی پروفیسر کیمیا

ازین جمله پروفیسر کار - وارد کابل شده و بکار تدریسی آغاز نموده است. بر علاوه پرو فیسران کرسی های ذیل در نظر است استخدام گردند و برای استخدام آنها

بسویس، فرانسه اطیش، انگلستان و ایالی اقدامات ماجاری میباشد امید مبرود که در دوران سال ۱۳۲۶ پرو فیسوران مذکور دستگیری نمایند

(مکتب میخانیکي)

مکتب میخانیکي : - مکتب میخانیکي معارف که سابقاً بنا بر کمبود معلمین به فابریکات حربی مربوط گردیده و با مکتب میخانیکي حربی توأم اداره میشد نظر فرمان تاریخی وزارت معارف مربوط بفا کولته سیاست گردید ریاست یوهنچی مجالس در مکتب مذکور راجع باصلاحات لازمه و تجدید نظر درباره شعبات موجوده و احیای شعباتی که در اثر چند سال جنگ بنا بر فقدان معلمین معطل گردیده بود و تاسیس شعبات جدید طبق بلان های اقتصادي مملکت دائر نموده و دران خط مشی آینده مکتب را تعیین نمود اجرا آتی که از آغاز سال تا کنون عملی گردیده قرار ذیل میباشد :

- ۱ - تقرر دیپلوم انجنیر - کوشن نال بحیث مدیر تغذیکی ؛
- ۲ - تقرر ص محمد یونس خان بحیث کفیل مدیر اداری مکتب .
- ۳ - ترتیب و تثبیت پروگرام های ریاضی - فزیک - تکنالوجی - رسم ماشینی - و جمیع کارهای عملی مکتب .
- ۴ - تهیه لواج برای تسهیلات سیستم اخذ و تسلیم مواد خام بین تحویلخانه و شعبات مختلفه مکتب .
- ۵ - تاسیس يك کتابخانه کوچک و مختصر که فعلاً تنها برای استفاده معلمین زیر نظر گرفته شده و توقع می رود که در سالهای آینده باندازه لازمه توسعه داده شود .
- ۶ - تهیه مقدمات تالیف و ترجمه کتب درسی مطابق پروگرام مرتبه مکتب میخانیکي .
- ۷ - تهیه لست های مواد خام پرزه جات کمبود و ماشین های جدید مطابق احتیاجات دو سال آینده مکتب میخانیکي مذاکرات راجع به خریداری آن با حکومت هند - شرکت نماینده گنی سکودامقیم کابل افغانی امریکن کمیس براساس سامان پرزه جات جدید که تهیه خواهد شد در نظر گرفته شده است که در سال آینده برای مکتب میخانیکي يك ریخته گری کوچک به سیستم جدید تاسیس شود وهم يك دستگاه کوچک خشك کردن چوب برای شعبه نجاری توريد گردد .
- ۸ - از جمله تصمیماتی که در مجالس فوق الذکر اتخاذ گردیده یکی تاسیس شعبه ترمیم موتر است که نظر بتوسعه امور حمل و نقل مملکت طبق بلان های اقتصادی از ضروریات اولیه بحساب می رود راجع به تاسیس شعبه مذکور ریاست یوهنچی سیاست با کمپنی جنرل موتر هند داخل مفاهمه گردیده و بهمکاری آقای نمین سوم وزارت اقتصاد مقدمات تاسیس شعبه مذکور را فراهم نموده امید است در سال آینده موفق به توريد ماشین های لازمه و دائر کردن شعبه مذکور گردیده احتیاجات مبرم مملکت را ازین ناحیه تکافو بنماید .

۹ - در سال موجوده مقدمات تاسیس يك شعبه طباعتی به پیمانہ كوچك فراهم گردیده و وظائف شعبه مذکور تهیه رسم های تخنیکي لازمہ برای مكاتب و چاپ و تكمیل نوت های معلمین میباشد .

۱۰ - راجع به استخدام معلمین نیز لوا ئح لازمہ ترتیب و با موسسات خارجی مذاکره جاری است امید می رود در دوران امسال معلمین ذیل دستگیری نمایند .

۱۱ - علاوه بر طلبه نئی که هر سال از فراغ التحصیلان مکاتب ابتدائیه انتخاب میگردد در پایان سال ۱۳۲۵ تصمیم گرفته شد که در دوران سال ۱۳۲۶ تصدیف طلبه از صنوف پنجم ابتدائی برای مكاتب میخانگی انتخاب کردند و برای طلبه مذکور کلاس احضاری ترتیب داده شود .

پوهنتون کابل و وزارت معارف توجه زیادی در باره مكاتب میخانگی داشته آرزومند است که با امکانات آینده این موسسه رایك تخنیکوم مکمل گرداند .

لیسه زراعت

در میزان سال ۱۳۲۲ ریاست تعیم و تربیه وزارت جلیله معارف نظر با ایجادات وقت لازم دانست که از طلاب فارغ التحصیل صنف ۹ لیسه های مرکز به تعداد بیست نفر صنف اول لیسه زراعت را تاسیس و هیئتی بشمول رئیس صاحب تعلیم و تربیه و مشاور ریاست زراعت و بقیه متخصصین مسلکی جلسه ترتیب و راجع به پروگرام و تعلیماتنامه دوره سه ساله این موسسه مذاکرات بعمل آید .

مجلس به تصویب چند مواد آتی فیصله کرد .

۱ - منظور از تاسیس لیسه زراعت چرن مملکت افغانستان يك مملکت زراعتی بوده و برای پیشبرد و عصری ساختن هر شق زراعت متخصصین زیاد بکار دارد که نمیتوان همه را از خارج استخدام کرد و هم چنین متخصصین که از فاکولته ها و مکاتب عالی زراعت خارج و فارغ التحصیل شده اند برای پیشبرد امور مسلکی خود بداشتن معاونین فنی یعنی فارغ التحصیلان لیسه زراعت که از علم و اصول زراعت بخوبی آگاه باشند مجبور اند و علامه اگر در آتی مکاتب ابتدائی زراعت در ولایات تاسیس گردد لزوم معلمین فنی برای تدریس مضامین فنی امر لا بدی است لذا پیش بینی میشود که معاونین فنی زراعت برای انجام خدمات زراعتی درین لیسه تربیه گردد که آنها در آینده تحت نگرانی و رهنمائی فارغ التحصیلان فاکولته ها و مکاتب عالی زراعت و متخصصین خارج ایفای وظیفه بنمایند و البته بدوام چند سال بعد از حصول تجارب و اثبات مهارت در فن - کفالت معلمین مسلکی و متخصصین به آنها سپرده خواهد شد .

مدت تحصیلات - مدت تحصیلات این لېسه سه سال است که در دوام سه سال متعلمین به تحصیل (۳۰) مضامین مسلکي شعبات مختلف زراعت پر داخه علاوتاً ریاضیات فزیک کیمیا انجلیسی را عیناً مطابق پروگرام سائر لېسه های مرکزی تعقیب میکنند دوره تحصیل عمومی اگرچه قرار پروگرام سه سال مدنظر گرفته شده لیکن در پایان سال اخیر نظر بنوع و انتخاب طلبه و موافقه معلم مسلکي يك سال دیگر بنام ستازبا دوره عملیات و تطبیقات بیك شعبه مطالعات و شروع تحصیل خود را آغاز میتوان کرد در جریان سه ساله دوره تعلیمات نظری برای هر صنف در هفته چهار ساعت و نظر بایجابات فصل و موسم علاوه تر ساعات قبل از وقت رسمی برای عملیات و تطبیقات در فارم داده شده که در مختلف شقوق بانی و حیوانی تجارب فنی و لوازمات محیطی زراعتی مملکت را آزموده از کلیات زرع و درو و تدافع حشرات مضره و امراض زراعتی و حیوانی اصول و دستاویز صنایع و محصولات حیوانی شیرمسکه پشیر قیماق وغیره رانیز آگاهی و وارسی بتوانند

از طرف دیگر لزوم يك لابراتور مکمل و مجهز برای فزیک کیمیا و بیولوژی که اساس عمده تطبیقات سیاسی و در نتیجه به زراعت ارتباط دارد که جدا گانه تهیه شده نمیتوانست چنان قرار گرفت که نظر به همکاری زارت ارتباط از لابراتور و موجوده فاکولته سیاسی استفاده شود. باین ترتیب یک عمده متخصصین جدید الشمول افزوده شد در پایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ لېسه زراعت دوره اول فارغ التحصیلان خود را بعد از اخذ امتحان بشمول متخصصین ریاست مستقل زراعت به موفقیت در میدان عمل عرضه کرد ریاست زراعت برای تطبیق پلان پنج ساله زراعتی از ارتباط دو اول فارغ التحصیلان لېسه زراعت استفاده و علاوه به همکاری وزارت معارف و ریاست به منتون راجع بخطمش آینده این موسسه تجدید نظر نموده چنان تصویب شد که برای بیشتر تقویه امور تدریس لېسه زراعت سه فر متخصصین ریاست مستقل زراعت بصورت دائمی باین موسسه موظف شناخته شوند و علاوه برای مستحکم ساختن پایه علمی این موسسه مخصوصاً در مضامین شق سیاسی بسال آینده در نظر گرفته شود که سه صنف احضاریه متوسطه در تحت اداره لېسه داده شود نامطابق پروگرام جدا گانه اساس و مبادی علم و مسلک متدرجا در دوره احضاریه بطلاپ طور مطلوب تدریس و برای شمول صنوف عالی یعنی لېسه زراعت موجوده مشکلات نباشد و بعد از سه ساله دوره احضاریه شامل صنف اول لېسه زراعتی شده و بعد از تکمیل سه سال تعلیمات عالی و مسلکي یکساله ستاز دیده از طرف ریاست زراعت شامل وظائف فنی شده بتوانند در بنصورت واضح است متعلم بعد از اختتام دوره متوسطه احضاریه و عالی و یکساله ستاز جمله هفت سال را مکمل تحصیل دیده و بیکلی آماده وظائف تخصصی خود شده مامور فنی ذی صلاحیت شده خواهد توانست

البته تشکیلات وسیع ریاست مستقل زراعت با تطبیق پلان زراعتی مملکت مستوجب همین تدارکات و تجهیزات بوده مطابق مرام اولیای امور و وضعیت تر بیوی نیز تحول لازمه را بیکار داشت و امید است که فارغ التحصلان آینده معروضات و تجارب بیشتر و ذیقیمت تری را در اختیار خواهند شد.

۲ - امورات اداری - در امورات اداری کدام تبدلات و تغییرات بیش نگردیده نظر بازد یاد امور و مراقبت کرات با اثر تو جهات ریاست پوهنتون و پیشنهاد مدیریت یک نفر معاون منظور و مقرر شده است البته روی هم رفته در سال آینده تعلیمی بر طبق وسعت شق تدریسی و ایجابات لازمه آن از نقطه نظر اداری نیز به لیسه وسعت داده خواهد شد.

پوهنځی ادبیات

این پوهنځی در سال ۱۳۲۳ تاسیس یافت اکنون بسومین سال حیات خود قدم گذارده است اجرا آن مهمی که در سال ۱۳۲۵ در بن پوهنځی رخ داده است ذیلاً ارائه میشود.

۱ - انتخاب رئیس پوهنځی : ع ص عبدالحی خان حبیبی که قبلاً عهده دار ریاست این پوهنځی بودند - بر ریاست معارف ولایت قندهار تقرر حاصل نمودند متعاقب آن حسب انتخاب هیئت استاذان و تصویب شورای عالی پوهنتون و مقامات صلاحیت دار دکتور میر نجم الدین خان که به حسب مدیر تدریسی دارالمعلمین اجرای وظیفه مینمودند بسمت کفیل ریاست پوهنځی ادب منصوب شدند.

۲ - تجدید نظر به پروگرام - نظر به ایجابات و مقتضیات تازه که در اثر تصویب و پیشنهاد وزارت جلیله معارف و منظوری مقامات منبعه صلاحیت دار راجع به تجدید نظر و تعدیل پروگرام پشتو و شمول فارسی در نصاب مدارس ابتدائیه و لیسه های بروی کار آمد ریاست پوهنځی ادبیات لازم و مناسب دید پروگرام تدریسی را از نقطه نظر پشتو و فارسی که هر دو اساسه ملی کشور را تشکیل میدهد تحت مطالعه و تدقیق قرار دهد. و در آن بعضی تعدیلات لازمه را که برای تقویة لسان و ادبیات پشتو وهم برای تشبیه و انکشاف زبان و ادبیات فارسی مفید ثابت شود به عمل آورد همین بود که در مجلس استاذان پوهنځی بتاريخ ۲۵ سنبله بعد از مذاکره و مذاقه و سنجش زیاد پروگرام جدید را طرح و تهیه نمودند این پروگرام در برج میزان ۱۳۲۵ به تصویب شورای عالی پوهنتون رسید که سر از شروع سال تعلیمی ۱۳۲۶ در معرض تطبیق گذارده شود.

خصوصیات عمده پروگرام جدید : - در سابق ادبیات پشتو قسمت مهم پروگرام را تشکیل میداد مثلاً تاریخ ادبیات پشتو در ۴ سال متواتر و هر سال فی هفته ۴ ساعت درسی را اشغال نموده بود در پروگرام جدید این مضمون در سه سال و به عمده کمتر ساعات تکمیل میگردد . از طرف دیگر مضمون ادبیات فارسی صرف یک جز کوچک پروگرام را احتواء مینمود در پروگرام معده یک توازن و تعادل مناسبی بین این دو مضمون اتخاذ گردیده است . سابقاً در پروگرام و محتویات مضامین مسلکی نیز توازن موزونی وجود نداشت . مفردات اکثراً مضامین مکرر و ترتیب وقوع و صورت تخصص این مضامین به صنوف مختلفه درست رعایت نگردیده بود دو پروگرام جدید بر علاوه رعایت ترتیب وقوع مفردات جدید و مناسبی تهیه شده است که تکرار بیجای محتویات را از بین میبرد و بهم رفته پروگرام جدید از هر نقطه نظر نسبت به پروگرام قدیم و وسیع تر و غنی تر ساخته شده است .

از خصوصیات مهم پروگرام تعدیل یافته ها نا ترتیبات جدیدی است که در تدریس لسان خارجه اتخاذ گردیده است در مجلس استاذان مورخه ۲۸ میزان ۱۳۲۵ راجع به پروگرام لسان انگلیسی مذاکره بعمل آمد و در پایان مذاکرات بطرزاتی تصمیم اتخاذ گردیده .

غایه تدریس در لسان انگلیسی :

لسان انگلیسی برای استفاده در تحقیقات علمی به حیث عموم و برای تنزید معلومات ادیبی از لسان مذکور بطور مخصوص جهت متعلمین پوهنخی حتمی و ضروریست جنبه اولی نه تنها برای پوهنخی ادبیات بلکه جهت سائر پوهنخی ها و نه تنها در لسان انگلیسی بلکه درالسنه جرمنی و فرانسوی نیز لازم دیده میشود . نظر بقایه فوق عجالاً برای پوهنخی ادبیات که قسمت بیشتر طلاب از لبه های که در آنها لسان انگلیسی درس داده شده فارغ التحصیلان اند مراتب ذیل را برای تدریس لسان انگلیسی تصمیم میگیریم .

سال اول - کمپوزیشن و گرامر انگلیسی تلفظ تقریر و ایراد مقاله از یاد تقویه شود کتب درسی از کتب امریکائی که درسال اول کالج تدریس میشود انتخاب گردد در هر هفته به تقریر یک مقاله که لست مفصل آن از طرف پوهنخی ترتیب داده میشود مکاف میباشند . بقرض تقویه ذوق ادیبی طلاب منتخبات نشر انگلیسی بدسترس طلاب

پہ پوہیجی وزارت مقرری۔

ع، د کتور علی احمد خان دابتدائی
تعلیماتو دریاست کیفیل

ع، ص عبدالغفور خان «برشنا» دنجات
شورونئی آمریه دوهم رتبه

ع، ص، د وکتور محمد انس خان
د تعلیمی مشاور کیفیل

په پوهنځي وزارت مقرري

ع ، عبدالحق خان د نجات
د ښوونځي معلم

ع « صوفي عبدالحق خان «بيتاب»
د غازي د ښوونځي معلم

ع ، عبدالجبار خان د ښار د ابتدائي
مکاتبو عمومي مدير

ع ، سيد حبيب خان د تفتيش
د رياست معاون

گذاشته شود برای این مطلب نیز کتب منتخبات نشر ادبی سال اول کالج امریکا تهیه گردد .

سال دوم : - کمپوزیشن و گرامر به معیار پلندت تر تدریس و مقاله نویسی و غیره تطبیق شود . علاوه بر آن اقسام ادبیات و نمونه های مختلفه ادبی از کتب درسی امریکا خوانده شود .

سال سوم : - تاریخ ادبیات انگلیسی اقسام و نمونه های ادبی از قبیل افسانه های مختصر و غیره تدریس شود .

سال چهارم : - تاریخ ادبیات انگلیسی تعقیب و تکمیل شود برای هر متعلم اثرهای ادبی نویسندگان بارز و برجسته داده شود تا رابوری راجع به آثار مذکور که شامل خصوصیات ادبی نویسنده و تاثیرات محیط و عصر بالای افکار نویسنده باشد ترتیب دهد . عبارت دیگر تنقید ادبی در طلاب تربیه شود . این پروگرام علحده در جلسه شورای عالی پوهنتون مورخه ۲۴ دلو به تصویب رسید که سر از سال تعلیمی ۱۳۲۶ تطبیق و باید به همین اساس برای فرانسوی و جرمنی نیز پروگرام تهیه گردد .

برای بیکار انداختن پروگرام جدید وجود مدرسین با کفایت از هم ضروریات است پوهنچی ادبیات از رهگذر مشکلات عدیده تاکنون موفق نشده است معلمین اساسی برای تمام مضامین خود تهیه بنمایند تحت این عوامل مجبور شده است ذریعه استاذان افتخاری رفع ضرورت بنمایند مدرسینیکه در سال تعلیمی ۱۳۲۶ وظائف تدریس را جدید میده خواهند گرفت قرار ذیل است .

۱ - استاد فنون ادبی انشای فارسی	صوقی عبدالحق خان بیتاب صاحب
۲ - متون و تتبعات فارسی	غلام جیلانی خان جلالی
۳ - ادبیات انگلیسی و فن تربیه	میر امان الدین خان انصاری
۴ - فلسفه و روحیات	محمد اصغر خان
۵ - تاریخ ادبیات پشتو	صدیق الله خان رشتین
۶ - فنون ادبی و انشاء پشتو	عبدالرؤف خان بینوا
۷ - منطق	غلام حسن خان مجددی
۸ - فیلم اوژی	آقای دمانزع استاد فا کولتیه ادبیات
- پس علاوه اقدامات جاری است معلمین از سوی فرانسه ایتالی اطریش و انگلستان تهیه شود .

امور وزارت اقتصاد ملی

در سال ۱۳۲۵ وزارت اقتصاد ملی طرح پروژه ها و بیلانهای مهم اقتصادی مملکت را روی دست گرفت و هم طبق اقتضای وقت و ایجاب اوضاع اقتصادی مملکت يك نوع تشكیلاتی را در دوایر وزارت روی کار آورده که فعلا به اساس آن جریان امور وزارت اقتصاد ملی صورت پذیر است اما بیلانها و پروژه های مهمه مرتبه که عما قریب در شرف تطبیق و عملی شدن است البته يك نوع تشكیلاتی دیگر را ایجاب خواهد نمود که عندالاقضا به تشكیلات مقتضیه مذکور نیز مبادرت خواهد گردید مندرجات ذیل حاوی تشكیلاتیست که فعلا جریان امور وزارت اقتصاد ملی آنرا متقاضی است .

مدیریت عمومی تجارتی :

مدیریت عمومی تجارتی به تعقیب نظریات مقام وزارت علاوه بر امور روزمره و معمول به همکاری دوائر مربوطه به اجراءات مهم اتی الذکر پرداخته است .
الف : قسمت تشكیلاتی :

حسب مقتضیات وقت و ایجاب امور موجوده تجارتی به تشكیل مدیریت عمومی تجارتی تجدید نظر محسوس گردید . بنا برآن درین اواخر تشكیلات جدیدی در مرکز وزارت و نماینده کمی های خارج روی کار آورده شده است . تشكیلات مرکزی از حیث بودجه از حدود بودجه سابقه تجاوز مهمی ن نموده ولی آنچه از سر جمع بودجه يك اندازه بلند میشود تشكیلات اتانسه های اقتصادی میباشد . برای اینکه کار این تشكیلات واضح شده بتواند رؤس و وظایف شعبات مذکور را بطور نهایت ایجاز متذکر میشویم .

تجارت داخلی :

شرکستها :

سه شعبه دارد :

اول - بانکها - کوپراتیف ها - موسسات بیمه .

دوم - (انحصارات)

سوم - (حق الثبت)

وظایف شق اول :- امور تاسیس ، انحلال ، تصفیه وضع دوسیه برای هر شرکت (داخلی-خارجی) احصائیه‌ها و تفیرات سرمایه ، موضوع تدقیق اساسنامه ها و بیلائس شرکت ها ، تحقیق اوضاع کریدت ، اعمال موسسات کریدتی و تطبیق قانون اسعار است .

وظایف شق دوم :- تدقیق امتیازات و انحصارات سابقه و حاضره و آینده و امور مراقبت و لغای انحصارات و امتیازات و مسایل تطبیقاتی آن ، تحقیق نتایج و جمع آوری احصائیه های مربوطه - ترتیب امتیاز نامها ، را بور راجع ب مواد و موضوعات تجارتي قابل انحصار و امتیاز- مراقبت حفظ مفاد مستهلكین و مستحصلین در مقابل صاحبان انحصار .

وظایف شق سوم :- امور مربوطه به ثبت شرکت ها و اخذ حق الثبت است .

شعبه دوم .

مدیریت بازار های داخلی .

الف شعبه نرخها :

وظایف :- در صورت لزوم تثبیت و تعقیب و کنترل قیمت‌های برخی اتمه ، تعیین حد اضمری و اعظمی مفاد (در وقت ضرورت) اخذ تدابیر جهت جلوگیری از صعود قیمت ؛ تدقیق مواد وار داتی و صادراتی نظربه نقاضای بازار ها و اعطای دساتیر لازمه برای حصول بل و بیجک و نصب تسک و لسته قیمت های اتمه تحقیق کرائیه اموال و بیمه و مصارف تجارتي برای تدقیق و کنترل نرخها ، تقسیم و توزیع برخی مواد مهم وارده با-اس-سهمه تاسیس روابط با بلدیها و اطاق های تجارت ، مطالعه اصول مالیکیکیکه اوضاع و شرایط مماثل با محیط افغانی دارد .

ب : شعبه مقیاسات و اوزان :-

وظایف :- ملاحظه و تدقیقات عمومی برای اوزان و مقیاسات و اکیال و « انتخاب سیستم » تهیه نمونه ها و اندازه های اساسی بوسائل ممکنه .

ح : شعبه جواز نامه ها :-

وظایف :- معلوم نمودن هویت تجار و دادن جواز نامه تجارتي طبق مقررات علیحده .

شعبات تجارت خارجی :

مدیریت تدقیق ، مقالات ، نماینده گیها و اتاشه های اقتصادی و وکیل التجار ها سایر نماینده گان فنسلی :

الف : تدقیق - مطالعه بازار های خارجی که تجارت آن برای افغانستان مفید است . تاسیس روابط با ممالک خارجه و نماینده گان افغانی مقیم آجا . تدقیق و تجسس مواد صادراتی

اخذ تدابیر جهت توسعه صادرات . جمع آوری مقطوعات مطبوعات خارجی راجع به امور تجارتي اینولا وترتیب جواب های لازمه در مقابل استفسارات .

ب . مقالات :

وظایف : تهیه پروژه اساسات ابتدائی قرار داد ها و مراقبت تطبیق آن ، همچنین ترتیب و جمع آوری قرار داد ها بین ممالک خارجه . . . . .
ج : نماینده گنیا .

وظایف : تعیین وظایف برای نماینده گی های اقتصادی و مراقبت تطبیق هدایات ووظایف نمایندگان .

مدیریت واردات و صادرات :

وظایف : تنظیم امور صادرات و اجازه نامه ها و توزیع صادرات بصورت کلی یا جزوی -
تعمیل و تطبیق نتایج متخذه از مطالعات شعبه تدقیق - تهیه و ترتیب لایسنس های صادراتی و ترانزیتی - اخذ تدابیر لازمه برای اموال وارداتی مطابق احتیاجات داخلی و تهیه و ترتیب لایسنس های وارداتی و همچنین لایسنس های ترازیتی و تقسیم لایسنس ها و مراقبت تطبیق شروط لایسنس ها .

مدیریت تبلیغات و نمایشگاه تجارتي :

وظایف : - تجار و صنعت کاران افغانی را تنویر و هم تجار را به سیستم های جدید آشنا ساختن و نشرات و تبلیغات لازمه بوسیله اورگانهای معینه .
نشر رهنمای تجارتي : - حاوی اسامی و عنوان تجار ، شرکت ها ، بانک ها مختصر معلومات راجع به آنها و ضمناً جمع نمودن رهنما های تجارتي ، خارجی و نشر اعلانات و اشتهاارات در داخل و خارج برای ترویج امته و محصولات افغانستان ، مراقبت و عندالمرور تعقیب کساییکه اعلانات بیجا میکنند . اظهار نظر راجع به پروگرام کورسهای اقتصادی ، تجارتي ، گمرکی صنعتی و غیره ، توسط اطاق تجارت یا راجع کسفرانسهای تجارتي را ترتیب و ایراد نمودن .

شعبه احصائیه :

- وظایف : - ۱- ترتیب احصائیه واردات و صادرات ، جمع آوری احصائیه تجارتي ممالک خارجه از روی نشرات خارجه جهت مقایسه .
- ۲- ترتیب احصائیه تولیدات داخلی .
- ۳- جمع آوری هر گونه معلومات متفرقه احصائیه روی راجع به اوضاع اقتصادی مملکت .

شعبه ستاندارد یزاسیون :

- ۱- وظایف : - ۱- امور تدقیق و مطالعه محصولات از نقطه نظر ستاندارد و تدقیق نمونه‌ها .
  - ۲- تهیه پروژه تعلیمنامه ها جهت تنظیم و کنترل مواد قابل مراقبه صادرات .
  - ۳- تنظیم و مطالعه نتایج عملیات .
  - ۴- تهیه کنترل های صادراتی (از نقطه نظر ستاندارد) .
- ۱- « اتخاذ ترتیبات و انتظامات جهت صادرات و تجارت کشش بخارج »

برای اینکه از يك طرف کشش افغانستان بصورت ياك و تفریق جنس و بالاخره ستاندارد بلند بخارج صادر گردیده و باین ترتیب با اهمیت و قیمت آن افزونی بعمل آید و از طرف دیگر عرضه آن در بازارهای خارج از بی انتظامی خلاص شده به مفاد تجار ياك دست بفروش رسد- ترتیبات و انتظامات ذیل بوجود آورده شده است .

ترتیبات و انتظامات فعلی -

اول - در داخل .

الف - در کابل .

۱- برای اینکه صدور و عرضه کشش در بازار های خارج بصورت بهتری بعمل آید و تجار در اثر سهل انگاری و بی تجربه گی کشش های ياك و بی سورت را صادر ننموده و باعث تنزیل قیمت ها نسگردند مکلف گردیدند ، تا کشش های خود را بذریعه دیو و یا ذریعه کارگران شخصی اولاً ياك و ثانیاً سورت و ثالثاً متحدالوزن بصندوق و یا بوجی انداخته (در بهار صندوق حتمی است) بعد از ملاحظه بیعت مراقبت بگذرا ندهیعت بعد از ملاحظه سرغچ نموده اجازه صدور میدهند .

۲- اشخاصی که کشش های خود را بذرایع دیگری صاف ياك مینمایند صرف جهت معاینه و سرغچ و اخذ اجازه نامه بدیو می آورند -

ب - در قندهار :

در قندهار مثل کابل کشش ياك و سورت گردیده بموجب ملاحظه کمیسیون مراقبت اجازه صدور داده میشود تنها فرقیکه وجود دارد مسئله نوبت در صدور است چه کشش های قندهار از حیث وفرت و شروط بازار چمن و مقتضیات تجارتی آن تابع نوبت قرارداد شده است .

دوم - انتظاماتی که در خارج اتخاذ گردیده .

چون اکثریه تجار از باعث نداشتن قوه زیاد پولی چه از حیث نداشتن نماینده جداگانه و چه بعلمت کمی تجربه نمی توانستند کشش های خود را در وقت مناسب به بازار های مساعد

پنځ درستی بفرش رسائند ازین جهت ریاست جنسی فروش کشمش در چین و نمایندگی های آن در پشاور و پمپنی تاسیس گردید تا در مقابل اخذ کمیشن مختصری بحساب خود تاجر ، کشمش مر سوا له را بفرش رسائند .

ترتیبات و انتظامات آینه :

در آینه تصمیم گرفته شده تا از يك طرف سورت و ستاندارد بنزیره ماشین های پاك کردن و جدا دادن و پكنسك وغيره مقررات مخصوصه ستاندارد بصورت اساسی و بلندی اجرا گردیده و از طرف دیگر نماینده گی های فروش در نقاط مختلف هند و ممالک دیگر نظر بوضعیت با زار تاسیس گردد تا جنسیت کشمش افغانی بهتر و عرضه آن زیاد و نرخهای آن بلند گردد .

۲- توريد آرد از امریکا -

وزارت اقتصاد ملی در اثر مراجعات مکرر و اقدامات متواتر خویش بسلسله وزارت جلیبه خارجی بالاخره موفق گردید تا در آوان قلت بل فخطی آرد (۱۰۰۰۰۰) تن آرد و (۷۰۰۰) تن گندم از امریکا خریداری و بقدر احتیاج بدسترس اهالی بکند ارنه چنانچه این سلسله توريد آرد تا کنون دوام دارد و بلکه الی رسیدن فصل دوام خواهد یافت .

۴- ترتیبات و انتظامات که برای تیل خاک بعمل آمده .

در اثر اقدامات متوالی و متواتر وزارت اقتصاد ملی بالاخره سهمیه تیل خاک افغانستان ۵۰۰۰۰ گیلن افزود گردیده و هم در حدود (۵۰۰۰۰) گیلن ذریعه شرکت اتحادیه کابل از امریکا وارد گردید چون مقدار تیل در حدود ۲۰۰۰۰ تنک زیاد گردید در اثر پیشنهاد وزارت اقتصاد ملی بالاخره مجلس رفاه عامه فروش سهمیه مزید را به نرخ کنترولولی شرکت بطرول وا گذاشته و دیگر تیلها را امرآرادی دادند چنانچه شرکت بطرول در مرکز کابل و ولایات فی پیب ۴۱ - افغانی و ۲۹ یول در ولایات با تزیید کرا تبه بفرش میرسانند و تیل آزاد نیز در اثر زیادتی تیل و رفایت شرکت بطرول و شرکت اتحادیه از فی پیب ۲۰۰ و ۲۵۰ به ۶۰ و ۵۵ - افغانی رسیده است .

الغی انحصار بشم و ترتیبات پروژه جدید بحسب پیشنهاد وزارت اقتصاد ملی و منظوروی مجلس عالی وزراء امتیاز بشم الفا گردیده و برای اینکه استحصال بشم در داخل و عرضه آن در خارج بصورت صحیح اجرا گردد پروژه ترتیب گردیده تا در داخل و خارج ترتیبات و انتظاماتی روی کار آید که هم بشم طبق خوا هشات بازار های هند و روسیه و دیگر ممالک که تقاضای بشم افغانستان را داشته باشند شدت و سورت و برس و عدل بندی گردیده و هم تحت شرایط خوبی به بازار های مساعد عرضه و بقیت مناسب بفرش رسد زیرا بشم هر قدر با خاک مخلوط و ا شده و بی سورت باشد بهمان تناسب نرخ آن پست مشتری آن کم و خساره حمل نقل آن

زباد میباشد. از طرف دیگر درین پروژه اصلاح جنسیت و کالیتهٔ یشم نیز هدف فرار داده شده تا تدریجاً از طرف دوائر و موسسات مربوطه توجه بنمایند. پروژه آن عنقریب تصویب و جهت تطبیقات بمراجع مربوطه سپرده میشود.

۵- اقدامات راجع به تنزیل نرخهای امتعهٔ تجارتی :

در تنزیل نرخها از يك طرف وزارت اقتصاد ملی تاجائیکه امکان داشته از طریق تنظیم عرضه کار گرفته در امتعهٔ تجارتی و فرت بخشیده و آنچه طرف احتیاج اولیه بود بذریمهٔ دیوی تعاونی و شرکت بطول بقیمت های ازلی بدسترس مستهلکین گذاشته و از طرف دیگر برای اینکه تجار از رقابت تجارتی سوء استفاده نمایند تاجائیکه ضریقهٔ رقابت آزاد اجازه میداد از همهٔ تجار باز خواست نموده چنانچه در اثر این سیاست تجارتی نرخ بسی مواد در بازار های آزاد نیز تدریجاً روبه تنزل نهاده است و یقین است که تنزل قیمت ها ادامه مییابد.

۶- تهیهٔ پروژهٔ کیرانیف مامورین :

برای اینکه بمامورین دولت کمک و معاونتی از حیث احتیاجات اولیه و ضروریه بعمل آمده بتواند و ضمناً تقاضای مامورین در موارد همهٔ مواد از بازار کم شده و بدین وسیله به نرخ های عمومی نیز موثر واقع شده بتواند پروژهٔ جهت کیرانیف مامورین ترتیب گردیده تا بعد از غور و مطالعه بمعرض تطبیق گذاشته شود.

۷- تزئید سهمیهٔ شکر :- سهمیهٔ سالانهٔ شکر افغانستان کدر اثنای سال ۱۹۴۶ - ۴۷ (۴۳۲۰) تن بود به (۷۲۰۰) تن تزئید گردید.

۸- تادیهٔ ۳۵ فیصد سهمیهٔ بدیو که قبلاً جهت صدور با افغانستان به تجارتی داده میشد. قبلاً از جملهٔ سهمیهٔ رخت افغانستان ۵۶ فیصد تسلیم نمایندو دیو گردیده و ۳۵ فیصد آن به تجارتی داده میشد و این ۳۵ فیصد بدسترس دیو گذاشته نشده بمقاد منفرد بفروش میرسید ولی اخیراً فیصله به عمل آمده که دارندگان لایسنس رخت باب نخعی متعین پشاور و بلوچستان که در افغانستان از خود شعباتی ندارند باید سهمیهٔ رخت باب خویش را به قیمت معینهٔ قانونی کنترول صادراتی به نمایندو دیو بشارند و آبانیکه در افغانستان شعباتی دارند باید مثل سابق سهمیهٔ های خویش را به شعبات خود فروخته و دیو از ایشان به شرایطیکه در مورد اموال رخت باب لایسنس قبلاً وضع نموده تحویل خواهد گرفت.

۹- اخذ ۳ میلیون سهمیهٔ مزیدهٔ رخت :

بر علاوهٔ سهمیهٔ عادی رخت سه میلیون وار بیک سهمیهٔ خصوص و فوق العاده از حکومت هند گرفته شده است.

۱۰- برای اینکه مقدار رخت بهملکت زیاد گردیده و ازین نقطه نظر بقیمت ها موثر واقع شود در حدود (۲۵) ملیون وار رخت بفا بر بکه های تحت اشغال اتارونی سلسله به حکومت مذکور بقیمت مناسبی آدر داده شده تامقداری مذکور در ظرف سال تدریجاً وارد افغانستان گردد .

۱۱- از طرفی وزارت اقتصاد ملی سعی نمود تا یک مقدار امتعه طرف احتیاج بمانند رخت تیل خاک، کرنش وغیره ازدولت شوروی نیز وارد افغانستان گردیده از حیث وفرت مال مستهلکین مستفید گردند .

مدیریت شرکت ها :

شرکت هاییکه در ۱۳۰۵ تاسیس وتشکیل یافته وطرف منظاوری وزارت واقع شده جزو شرکت های مذکور باندازه سرمایه واسماء رؤسای آن قرار توضیحات ذیل واضح میشود .-

۱- شرکت سهامی ستانی غزنی بسرمایه ۲۵۰۰۰۰۰۰ افغانی تحت ریاست خواجه میر جانخان .
۲- داسحق او شرکا شرکت از نوع کو لکتیف کابل بسرمایه یک ملیون افغانی تحت ریاست بناغلی محمد اسحق خان .

۳- شرکت سهامی ناشر قندز بسرمایه یک ملیون افغانی تحت ریاست بناغلی غلام سرورخان .

۴- « « شرن غزنی بسرمایه پنج لک افغانی تحت ریاست بناغلی محمود خان .

۵- « « روان کابل سیزده لک وده هزار افغانی تحت ریاست غلام جیلانی خان .

۶- « « ضوران لهیتد جلال آباد یک لک وشصت هزار افغانی تحت ریاست امیر محمدخان .

۷- « « سهامی بیله کابل ده لک افغانی تحت ریاست سلطان محمد خان .

۸- اتحادیه کابل از سرمایه شرکتهای صابر، مرست، عزیز، پروان در سال ۱۳۲۵ بسرمایه (۳۳۸۲۸۲۵۰) افغانی تحت ریاست بناغلی عبدالرشید خان تشکیل یافته اما ناگفته نماند :

۱- شرکت صابر در سال ۱۳۲۰ تاسیس وتا آخر سال ۱۳۲۴ بسرمایه (۱۲۴۱۰۰۰) افغانی دائر بوده ودر سال ۱۳۲۵ قرار منظوری مقام وزارت با سرمایه آن بنام اتحادیه کابل منظور شده وشرکت صابر لغو گردید .

۲- شرکت مرست که در سال ۱۳۲۰ تاسیس وتا آخر سال ۱۳۲۴ بسرمایه (۱۰۷۷۰۸۷۸۳۴) افغانی دائر بود در سال ۲۵ با سرمایه خود جزو شرکت اتحادیه کابل وشرکت مرست لغو شد .

۳- شرکت عزیز که در سال ۱۹ تاسیس وتا آخر سال ۲۴ بسرمایه (۲۴۸۰۲۵۰) افغانی دائر بود در سال ۲۵ قرار موافقه شرکای شرکت مذکور ومنظوری مقام وزارت با سرمایه خود جزو شرکت اتحادیه کابل گردیده وشرکت عزیز ازین رفت :

۴- شرکت پروان که در سال ۲۲ تاسیس و تا آخر سال ۲۴ سرمایه سه ملیون افغانی دایر بود در سال ۲۵ با سرمایه خود بشرکت اتحادیه کابل ضم و ملحق شده است .
۹- شرکت پښتنو یواله نی مزار شریف از سرمایه شرکتهای ودان ، متوکلین محلمی ، در سال ۲۵ سرمایه (۱۰۷۷۴۰۰۰) افغانی تحت ریاست بیاضلی حاجی زندی خان تاسیس و منظور شده اما بعد آ :

۱- شرکت متوکلین ایبک که در سال ۱۳۱۹ تاسیس و تا آخر سال ۱۳۲۴ سرمایه (۲۰۳۸۰۰۰) افغانی دایر بود در سال ۲۵ با سرمایه آن بنام پښتنویواله نی منظور شده .

۲- شرکت محلمی ایبک که در سال ۲۴ تاسیس و تا اخیر سال مذکور سرمایه یانزده لک افغانی دایر بود در سال ۲۵ جزو شرکت پښتنو یواله نی شده .

۳- شرکت ودان که در سال ۱۳۲۰ تاسیس و تا آخر سال ۲۴ سرمایه (۱۳۵۴۰۰۰) افغانی دایر بود در سال ۲۵ جزو شرکت پښتنویواله نی شده .

۱۰- شرکت اتحادیه قومی سرریل از سرمایه شرکتهای اقدام قومی در سال ۲۵ بنام اتحادیه قومی سرریل سرمایه ۱۰ ملیون افغانی تحت ریاست بیاضلی عبدالغفور خان منظور شده . اینجاست که قابل ذکر دیده میشود که شرکت اقدام که در سال ۱۳۱۹ تاسیس و تا اخیر سال ۲۴ سرمایه ۵۱ لک افغانی دایر بود در سال ۱۳۲۵ بنام اتحادیه قومی سرریل منظور شده و شرکت اقدام لغو گردیده و شرکت قومی سرریل که در سال ۱۳۱۹ تاسیس و تا اخیر سال ۲۴ سرمایه ۵۰۰۰۰ افغانی دایر بوده و در سال ۲۵ با سرمایه آن جزو شرکت اتحادیه قومی سرریل گردیده و شرکت سابقه قومی لغو گردید .

مدیریت عمومی گمرکات

الف - شعبه گمرکات :

- ۱- گمرک کابل تزئید فیصد $\frac{1}{4}$ ۲۶ افغانی
- ۲- « قندهار » « » « ۴۳ »
- ۳- « هرات » « » « $\frac{1}{2}$ ۵۷ »
- ۴- « مزار شریف » « » « ۶۱ »
- ۵- « خان آباد » « » « ۱۰۸ »
- ۶- « مشرفی » « » « ۳۳ »
- ۷- « جنوبی » « » « ۴۶ »
- ۸- « اندخوی » « » « ۳۸ »
- ۹- « مینه » « » « ۱۷ »
- ۱۰- « فراه کسر » « » « ۴۵ »
- ۱۱- « بدخشان » « » « ۲۶ »

ب - شعبه تعرفه گمرکات :

- مدیریت تعرفه بتاريخ ۲۵ سرطان ۱۳۲۵ تشکیل یافته است .
- وظایف این شعبه عبارت از ترتیب و تنظیم پروژہ های قوانین اصولنامه و تعلیم نامه های گمرکی مطابق روش حیات اقتصادی و تجارتی مملکت و از لحاظ تخنیک گمرکی مسایل و سیستم معاینه اشیاء و صورت تطبیقات آن با تعرفه گمرکی میباشد این شعبه از آغاز تشکیل الی اخیر سنه مذکور به اجراآت ذیل پرداخته است .
- ۱- پروژة قانون تعرفه .
  - ۲- پروژة قانون ترازیت (برطبق مقررات کنوانسیون بین المللی و موضوعات اقتصادی واداری مملکت) .
  - ۳- تشکیلات ووظایف حاملهای گمرک .
  - ۴- تعرفه گمرکی که بااساس سیستم متودیک اشیاء را تحت تصنیف قرار میدهند ولی تاکنون بکلی انجام نیافته است .

مدیریت عمومی صنایع :

- (۱) از آنجا که تامین و ترویج صنایع در مملکت حفظ و حمایت به کارگرو آزادی انتخاب مملکت صنعتی را ایجاب نموده و بلکه احیای صنایع وابسته به این دو مطلب مهم میباشد پس مدیریت عمومی صنایع تطبیق این دو مطلب را يك امر ضروری د یسده و اصولنامه مفصلی باندراج (۳۸) صفحه و (۱۴۹) مواد درین موضوع ترتیب ویس از منظوری مقامات صالحه و صحنه حضور همایونی طبع و به تاریخ ۱۵ برج ثور ۱۳۲۵ به توزیع آن پرداخته است امید واثق میرود که تطبیق اصولنامه موصوف يك عامل مهمی در پیشرفت صنایع مملکت گردد .
- (۲) نظر به احتیاج محیط در اول برج ثور ۱۳۲۵ مؤسسه بنام امداد بافنده گان تاسیس و در نظر گرفته شد تا مؤسسه مزبور همکاری لازمه با بافنده گان دستی نموده و از يك طرف حیات توده بافنده گان دستی را تامین و از جانب دیگر حوائج توده ملت را که درین موقع شدیداً به تنگ ملاحظه میشد رفع نماید چنانچه مؤسسه موصوف شروع به کار و به مناطق لازمه نماینده گی های خود را تاسیس و از تاریخ مذکور الی اخیر حوت سال ۱۳۲۵ تعداد (۱۰۶۹۶۷) گده نخ محصول فابریکه نساجی پلاخمری را به بافنده گان دستی محلات مملکت توزیع و مقدار (۲۰۶۰۰۰۰) متر انواع تنگه نخ مستحصله را توسط دیوی تماوانی مرکزی به اهالی توزیع و تقسیم نموده است .
- (۳) چون تا حال يك سیستم صحیح راجع بامور حمل و نقل بدست نبوده و امور نقلیه مؤسسات از قبیل تهیه مواد خام و نقل دادن سامان و مواد لازمه و همچنین توزیع محصولات مؤسسات به نقاط مختلف مملکت که نظم و نسق صحیح تری را ایجاب مینماید در برج سرطان ۱۳۲۵ شرکت جدیدی بنام شرکت عمومی حمل و نقل تاسیس و مؤسسه موصوف مکلف ساخته شد تا راجع بامور مال رسانی و مؤسسات و غیره حسب ترتیبات موخده در صحنه عمل داخل شده و کوشش نماید تا در این زمینه که تاثیر زیادی به تمام شقوق مملکت دارد از جدیت کار بگیرد چنانچه از تاریخ مذکور با بنظر طرف مؤسسه موصوف عملاً داخل فعالیت شده و امید است در آینده قریب بتواند وظیفه معینه را به کمال بهتری انجام و در حدود وظیفه خود تسهیلات لازمه را برای توده ملت فراهم نماید .
- (۴) در سال ۱۳۲۵ با وجود مشکلات علاوه از آنکه در اعمار نندارتون اصلاحات لازمه بعمل آمده در تعداد غرفه های آن نیز دو غرفه جدید یکه یکی صناعت دستی مؤسسه جدید التاسیس نسوان و دیگرش مصنوعات مؤسسه امداد بافنده گان بناظرین عرضه مینماید افزود شده و امید است در آتی قریب نندارتون ما بتواند مطابق پروگرام معینه در سیر تکامل خود پیشرفت شایانی نموده و به ترقی صنایع مملکت يك مساعدت قابل وصفی را انجام دهد .

مدیریت عمومی اداری

شعبه تدوین قوانین :

موظف به تهیه و ترتیب پروژه های قوانین و مقررات اقتصادی و تجارتي است .
فعلاً از پنج ماه باینطرف بالای پروژه ابتدائی قانون شرکت ها کار میکنند .
نتیجه مساعی شعبه بحضور يك کمیسیون با صلاحیت که در هر هفته سه مراتب اجتماع میکنند برای مذاکره و مباحثه تقدیم شده در اطراف آن مذاکره و مباحثه جریان مییابد تا الحال قسمت زیاد این پروژه تثبیت و قسمت متباقی مواد آنهم در آینده قریب تکمیل گردیده بعد از مذاکره و مباحثه بصورت پروژه قطعی بمقامات مربوطه تقدیم خواهد گردید .
متعاقباً به تهیه دیگر احکام قانون تجارتي مشغول میشود .

مدیریت عمومی تفتیش :

مدیریت عمومی تفتیش که از اواسط برج عقرب ۱۳۲۰ شروع به کار نموده است تدریجاً به نصب چندی از مامورین مربوط خویش مطابق تشکیل مقررہ کوشیده و در عرصه چهارماه سال ۱۳۲۰ بهمکاری اعضای موظف خویش به اجرای اموراتی موفق گردیده است .
۱ - لایحه وظایف مدیریت عمومی تفتیش را طور مسوده بداخل (۱۰) ورق که حاوی (۲۵) ماده است ترتیب و حاضر داشته که بعد از تصویب مجلس وزارت و صحه مقامات صلاحیت دار البته در معرض عمل قرار داده خواهد شد .
ب - موضوعات و فقرات تفتیشیه که از طرف این مدیریت بعمل آمده و موضوعات و فقراتی که قبلاً تفتیش گردیده و اوراق آن باین مدیریت توصل ورزیده و بعد از تحقیق و تدقیق در اطراف آنها ابراز نظریه و جهت تقدیم به مجلس مشوره وزارت حاضر و تصویبات مجلس مشوره نسبت بعضی از آنها حاصل شده اجراآت و اقدامات مقتضیه گردیده حسب آتی است :

- ۱ - موضوع تیل خاک است که (۹) نفر تاجر امر روانگی آنرا از وزارت باسمی ولایات گرفته بودند و تیل خاک مذکور را بولایات نه برده در کابل فروخته بودند مسئله مذکور که تحقیقات آن به (۱۰۱) ورق میرسد منتج به نتیجه گردیده است .
- ۲ - تدقیق موضوع تفتیش امور گمرکی فیلات است که از طرف مدیریت عمومی تفتیش

- تدقیق و نظر یاتی که راجع به آن قایم گردیده به مجلس وزارت ارائه و تصویب مجلس راجع به موضوع مذکور حاصل و بدو اثر مربوطه خیر داده شده .
- ۳ - تفتیش چند توپ جیم نیلی که از یک دکان بازار چوک باشتباه نداشتن مهر گرفتار و بداخل (۱۰) ورق تفتیش مذکور تکمیل و به مجلس وزارت تقدیم و بعد از تصویب مجلس به مجرم حسب اصول جزای لازمه داده شده .
- ۴ - تدقیق فقره کتاب گمرک سرکائی ولایت مشرفی است که به (۸۱) ورق موضوع مذکور تدقیق و به مجلس وزارت تقدیم یافته است .
- ۵ - تحقیق فقره گمرک چاریبیکار است که اوراق مذکور به (۴۱) ورق بالغ میشد در این مدیریت تحقیق و نظریه مدیریت راجع به مسئله مذکور به مجلس وزارت تقدیم و بعد از تصویب مجلس اقدامات لازمه کرده شده .
- ۶ - تحقیق مسئله ظاهر شدن آب در تانک نمبر ۱۷ است موضوع مذکور که بداخل (۷) ورق بود نظریه راجع به آن قایم و به مجلس وزارت ارائه و تصویب مجلس حاصل و نظر به آن به مجرم جزای اصولی داده شده .
- ۷ - تحقیق موضوع کتاب معافی گمرک که تحت اشتباه ساخته کاری آمده بود موضوع مذکور بداخل (۱۸) ورق تحقیق و نتیجه که عبارت از برائت نامبرده بود به مجلس وزارت تقدیم و تصویب مجلس حاصل و اقدامات لازمه کرده شده .
- ۸ - تدقیق موضوع فابریکه بوت دوزی است که قبلاً تدقیق مذکور که به (۴۳۶) ورق میرسد تفتیش شده خاص موضوع مذکور بیرون نویس و به مجلس ارائه شد، حسب آن فقرات مربوطه بوزارت جلیله حریبه و هدایت صنایع و دیگر دوائر ذی علاقه اقدامات و خیر داده شده .
- ۹ - تحقیق فقره یک نفر تاجر چینی فروش است که اشتباه تبدیلی مال لایسنسی به گریزی بالای نام برده کرده بود چنانچه تحقیقات فقره مذکور که بالغ به (۵۱) ورق میشود کرده شده به مجلس ارائه گردیده است .
- ۱۰ - تحقیق موضوعات اقتصادی و بافنده گی ولایت شمالی است که توسط مدیر عمومی تفتیش و بناغلی رئیس تفتیش دیو به عمل آمده است .
- ۱۱ - تدقیق موضوع یک نفر تاجر قند وزی است که تحت اشتباه و احتسکار آمده و اوراق تفتیش آن بالغ بر (۱۹۰) ورق بوده پس از ابراز نظریه در اطراف مسئله مذکور به فرض تصویب مجلس وزارت حاضر کرده شده .
- ۱۲ - تحقیق فقره عرض یک نفر مامور سابقه شرکت اتحادیه شمالی یشه است در ظرف (۲۶) ورق تحقیق و به فرض تصویب مجلس ترتیب کرده شده .

۱۳ - تحقیق موضوع و کبیل التجار سابق پشاور که تحت تفتیش فرار یافته بود بداخل (۱۰۴) ورق تحقیق شده با ابراز نظر به بفرض ارائه مجلس وزارت و کمیسیون معین ها ترتیب یافته است .

۱۴ - بالاخره تفتیش گمرک ولایت قندهار و اسپین بولدک و تخته پل است که شخص مدیر عمومی تفتیش در رأس هیئت مفتش ولایت مرصوف فرار داشتند به عمل آمده و اوراق تفتیش گمرکات ولایت مذکور و نتیجه آن که بالغ بر (۲۵۰) ورق میشود ترتیب و به غرض تقدیم به مجلس وزارت و مقامات عالی حاضر گردیده است .

مدیریت عمومی اطاقهای تجارت:

اطاق تجارت در طی جلسات سال ۱۳۲۵ - به باره تجاویز و اقدامات مبادرت نموده که عمده ترین آن فرار آتی است :

۱ - اطاق تجارت بفرض امحای اثرات بازار سیاه و جلوگیری از بلند رفتن نرخ های منسوجات محتاج بهای خارجی تأسیس دیپوی مرکزی و شنب مختلفه آنرا تجویز و تصویب نموده و هم اعضای اطاق در اجراء آن مرکزی و اطراف دیپو از قبیل توزیع کربون و سهم بندی و فروش و غیره عملاً از روی همکاری سهم گرفته اند .

۲ - اطاق تجارت در سنه مذکور برای خریداری منسوجات محتاج بهای اروپائی اعزام یک هیئت راه امریکا و ممالک اروپائی تجویز و تصویب نموده و بعداً که هیئت مذکور عزیمت نمود در ممالک اروپائی از قبیل ایتالیا فرانسه و سویز به اقدامات خود آغاز کرده به خریداری ۱۲ میلیون متر پارچه باب منوچه نخی در معاد شش ماه یعنی فی ماه دو میلیون متر موفق گردید .

امید است عملاً قریب صدور منسوجات مذکور به افغانستان صورت گرفته و در تنزیل نرخ منسوجات حاضر حسن ناه ثیری بشود .

۳ - در سال مذکور در تجدید انتخابات و تشکیلات دسته بندی اطاق تجارت نیز تحولاتی روداده و درین دوره عمده اشخاص با تجربه از طبقه تجار مثل سابق و هم عمده از متخصصین اقتصادی که در خارج مملکت تحصیلات خود را به پایان رسانیده اند در عضویت اطاق شامل گردیدند تا اطاق تجارت مسائلی را که به دانش و خیرت اهل تجربه و فن مربوط است به عملی نمودن آن در اجراء آن آینده خویش موفق گردیده بتواند علاوه اطاق تجارت درین سال اعضای منتخب خود را به گروپ های مختلفه دسته بندی نموده است تا هر کمیسیون امورات مرجوعه راه نحوی که شایان اجراء آن یک اطاق تجارت مرکزی باشد واریسی نماید .

دییوی تعاونی

مخارجہ جهان شمول اخیرہ طور یکہ سایر ملل جهانرا تحت تاثیر آورده و سبب بروز بحرانهای اقتصادی وغیرہ آنها گردید . مملکت مارانیز بی تاثیر نگذاشته و اسباب مسا مشکلات واقع گردید .

چون تمام ملل گیتی برای بسر بردن حیات و رفع مشکلات حیاتیہ خود هایکی بد یگری محتاج بوده و یکی از دیگر کمک و معاونت میگیرند و مملکت ما کہ از بسا جهات احتیاجات خود را از خارج مرفوع میسازد و نیز دچار بحرانهای تدریجی واقع گردیده میرفت . عمدہ ترین احتیاجات مملکت ما کہ از خارج وارد میگردد همانا رخت باب میباشد . بنام بران موضوع رخت اهالی از تمام امور دیگر زیادہ تر کسب تاثیر نموده و مملکت را تحت فشار گرفته و جلب توجه کار کنتان حکومت را بخود نموده ، وزارت اقتصاد ملی بفکر چاره جونی آن برآمد و از اینجاء موضوع تاسیس یک موسسہ تعاونی دراذ همان تولید کرد یدہ و موسسہ مذکورہ بنام دیوی تعاونی یا بمرصہ هستی گذاشت (۲۳ حوت ۱۳۲۴) این موسسہ با فعالیت مفراط و سرشاری بکار آغاز کرده و بمدت بسیار قبل از یکطرف به تکمیل و ترتیب دوایر خویش و از جانب دیگر به تهیه و تدارک اموال و همچنان به توزیع آن موفقیت حاصل کرد .

اگرچه دربدو امر به انظار مردم تاسیس دیوی تعاونی آنچنان یک موسسہ افع و عام المنفعہ بنظر نمیرسید ولی بزودی ثابت گردید کہ دیوی تعاونی یکی از موسسات بسیار نافع و قابل قدری کہ بحال جامعہ خدمات خوبی را مصدر شده میتواند میباشد . اجراء آت دیوی تعاونی از نقطہ نظر اینکه طرف توجه عامہ میباشد تاحدی برہمہ مردم میرهن و واضح میباشد ولی با آن برای اینکه بصورت واضحتر و بہتر در بشمارہ روشنی انداختہ باشیم درباره دیوی تعاونی ذیلاً تشریحات میدہیم :

تشکیلات دیوی تعاونی :

تشکیلات این موسسہ نظربا ایجابات وقت و ظہور کارہای متنوع آن در حال تغیر بوده در هر وقت و ہر زمان کہ اقتضای آن وقت بوده در تشکیلات نیز ریفارمہای لازمہ بعمل آمدہ است تا اینکه دیو بحال موجودہ کہ دارای شعبات ذیل میباشد در آمد : - دیوی عامل - تفتیش - توزیع کوپون .

۱ - دیوی عامل ، این شعبه یکی از مهمترین شعبات بوده و شعبه که نام دیوی تمام معنی به آن اطلاق شده میتواند همانا همین شعبه میباشد .

تشکلیات این شعبه قرار ذیل است :

۱ - شعبه تحریرات

۲ - شعبه خرید و فرمایش هنا

۳ - شعبه توزیع

۴ - شعبه محاسبه عمومی

۵ - شعبه مأمورین

۶ - شعبه اوراق

شعبه تحریرات :

بر واضح است که برای پیشبرد هر کار و برای به نظام آور دن هر شعبه بد و احدات اصولات و دستورات اساسیه بسیار لازم و خلیلی مهم میباشد .

شعبه تحریرات از شروع کار باین اصل مهم که فوقا بسباق آمد ملتفت بوده بترتیب لوایح و دستور العمل های لازمه مصروف گردید و برای بکار انداختن و بوجود آوردن یک نظام اساسی در امور دیوی داخل سعی و مجاهدت شد .

بروگرامها ، تعلیمنامهها ، هدایت نامها ترتیب داد - وظائف دوائر و شعبات را تفریق و مکلفیت هارا مشخص نمود - پروتو کولهای لازمه را روی کار آورده و بانائب الحکومهها و حکام اعلی قرار داده و غیره را موافقه نموده و بنصه ظهور آورد و برای بکار انداختن موسسات تعاونی ولایات هدایت نامهای لازمه را بمواقع مناسب ترتیب و ارسال کرد بطور عموم چون اوامر و هدایات اساسیه که از جانب آمر دیوی و مقامات بالا تر آن بفرض اجرا اصدار مییافت از این شعبه نشئت میگرد بنا بران اجراءات این شعبه در مبادی امر برای قیام و به یا ایستادن دیوی و ازان به بعد تا کنون برای رهنمای و دلالت تمام شعبات مربوطه دیوی و موسسات تعاونی ولایات مصدر کارهای مناسب و جانب توجهی گردیده و به تعین خط مشی دیوی رول مهمی را بازی کرده و در موجودیت و سرنوشت آن سهم بارزی را دارا میباشد .

شعبه خرید و فرمایشات :

کار این شعبه عبارت از تهیه و تدارک خرید و فرمایش اموال میباشد برای تکمیل این غایه خویش این شعبه برای خریداری اموال تجار و موسساتی که مال لایسنسی و باقیر لایسنسی را بوطن وارد کرده اند تحت ممیزی یک هیئت جدا گانه مال را تسلیم میگرد و برای خریداری و چالانی اموال خارج هندی اروپائی امریکائی در نقطه های مهمه دنیا هیئت های باصلاحات

دملی اقتصاد په وزارت کې نوي مقرري۔

ع. م. محمد عثمان خان د هزار شريف
د تجارتي اطلاق رئيس

ع. محمد نبي خان د دملی اقتصاد
د وزارت د تقنين عامی مدير

ع. ميا حسين خان د دملی اقتصاد
د وزارت د اداري عامی مدير

د دار المساكين په رياست مهې مقررې-

ع . محمد عمر خان د دار المساكين
دوهم معاون .

ع . عطاء الحق خان د دار المساكين
لمړی معاون .

ع . ص محمد انور خان « بسمل »
د دار المساكين رئيس .

د اقتصاد په وزارت کې نوي مقرري۔

ښاغلي محمد کريم خان ديميني
د تعاوني ديوو رئيس

ښاغلي عبدالامين خان دمشرفي
د تعاوني ديوو رئيس

ښاغلي محمد کريم خان دمشرف
د تعاوني ديوو رئيس

د مخاير اتو په وزارت کښي مقرري

ع ، عبدالاحد خان فدايي د مخاير اتو
د وزارت د تېلفون صوبوي مدير

ع ، مېن گلسميد خان دمخاير اتو
د وزارت د نفتيښ رئيس

ع ، مېن غلام صفيير خان دمخاير اتو
د وزارت دوهم مېن

و فعال را مقرر واعزام داشته از آنها کار میگیرد رویهمرفته میتوان تمام فعالیتها را
از قبیل فرمایشات خرید و تهیه اموال خارجه و داخله اجمالا حسب ذیل اختصار نمود :

- ۱- خریداری اموال اروپائی و امریکائی -
  - الف . توسط هیئت های دیو از خارج
  - ب . توسط تجار و موسسات
- ۲- خریداری های اموال هند -
  - الف . توسط هیئت خریداری دیو
  - ب . توسط تجار و موسسات
  - ج . توسط دیو های ولایات از تجار و موسسات
- ۳- خریداری مال مصنوعات فابریکات پل خمیری و جبل السراج ۶۵۲۷۸۵۵ - ۶۵۲۷۸۵۵ متر
- ۴- خریداری محصولات صنایع دستی -
  - الف . خرید دیوی مرکزی
  - ب . خرید دیوی ولایات

این شعبه در زمره سایر اجراءات خویش برای تقویه و از دیاد محصول اموال صنایع
دستی نیز داخل سعی و عمل گردیده از داخل و خارج برای تهیه نخب اقدامات کرده و نخب
لازمه را استحصال و بموسسه بافندگان بداخل کابل و اطراف و محابس رسانده و در عوض
آن پارچه گرفته است .

علاوه بر آن شعبه خرید برای خریداری صابون اقدامات کرده صابون از خارج خریداری
و توزیع کرده است . شعبه خرید دیو در اثر این مدت نظر به مشکلات وارده و بندش امور و کمبودی
وسایل حمل و نقل در خارج و داخل داخل فعالیت بوده و برای از بین بردن آن کوشش و فعالیت
های زیاد نموده و آنرا از بین برداشت و علی الرغم تمام مشکلات و غیره بند شهنائیکه از جانب دوائر
رسمیه ممالک واقع گردیده به توريد اموال موفقیت حاصل داشته است .

شعبه توزیع :- این شعبه وظیفه دار توزیع اموال و اشیائی میباشد که توسط منابع خرید
بدست دیو رسیده میباشد کارات این شعبه عبارت از دواصل مهم میباشد: رساندن رخت سهمیه
اهالی ذریعه خود شعبات دیو و رقابت با بازار سیاه که این شعبه برای فقره اول الذکر خود
سیستم کوپونی را روی کار آورده و بمنظور رقابت با بازار سیاه دو کانهای آزاد فروشی را
افتتاح کرد .

این شعبه نیز در امورات مجوله خود حتی المقدور موفقیت حاصل داشته و رضایت
اهالی مملکت را فراهم نمود .

تاسیس دوکانهای آزاد در هر آوان برای موازنه قیمت بازار سیاه تاثیر خوب کرد - چه شعبه توزیع که مراقب و نگران این امور بود بمجردی که قیمت بعضی اموال را در بازار غیر منصفانه مشاهده کرد بکمال جدیت از همان جنس بدوکانهای آزاد فروشی خود فرستاده و ذریعه روز نامه ها و رادیو به اهالی اطلاع داد طبعاً این اعمال در حد ذات خود موثر بوده و در نرخ بازار تأثیر توایند نمود و باین وسائل طوریکه از بازار اطلاع گرفته شده است در هر جنس فیصد سی الی فیصد پنجاه در نرخ ها تنزل روی داده است. این شعبه رخت سهمیه تمام ولایات را بیدیو های آن رسانده و از مربوطات ولایت کابل را مستقیماً توزیعات نموده است چنانچه تا اواخر سال ۱۳۲۵ از تمام مربوطات سمت شمالی و لاهور گرد سهمیه رخت اهالی توزیع و قسمت کلبی غزنی و بهسود هزاره جت انجام یافته و هنوز هم سلسله توزیعات آن جاری است در ولایات هم قرار معلوم به تمام حصص مشرقی مزار - میمنه - هرات - فراه - قندهار - و جنوبی توزیعات بعمل آمده. از نطنز و بدخشان نیز گرچه به آن ولایت رخت در دوران سال ۱۳۲۵ به تمام حصص آن توزیع نشده اما یک قسمت آن توزیع و اکنون هم سلسله توزیعات آن چاریست گویا به این ترتیب طوریکه وعده داده بودیم سهمیه دوازده متره را به تمام اهالی افغانستان رسانید . بر علاوه رخت توزیعات بوره صابون و آرد نیز از این شعبه بعمل آمده و بغرض تسهیلات اهالی در هر حصص دوکانهای لازمه باز نموده و محاسبه این شعبه حساب جنسی کویونی را از قبیل رخت ، آرد ، بوره و صابون که نهایت زیاد کار داشته زیر ترتیب اصولی و نظم در آورده ، تمام اجناسیکه به کویون توزیع شده از دوکانداران مربوطه حساب گرفته .

محاسبه عمومی :

این شعبه بایک فعالیت و زحمت کثیف فوق العاده تمام دوران حسابی شقوق خرید و توزیع اموال دیپورا زیر یک نظام اداری در آورده داد و گرفت نقدی در کانداران و تحویلداران دیو های ولایات و تجار و بنوسسات تجارته را در داخل و شعبات خریداری های هند ، امریکا و اروپا را اساس گذاشته و بدوران حقیقی محاسبوی دور داده .

چون روح کارات دیویونی تعاونی سرعت عمل آن محسوب میگردد و سرعت کار طبعاً بعضی فرو گذاشت هارا ایجاب مینماید که این فرو گذاشت ها در شقوق امور حساب غیر قابل جریان بوده و خوف ضیاع پول و توزیع مشکلات محسوب میگردد برای این مطالب کمال جدیت و خورده بینی لازم و شدت سعی و مراقبت را ایجاب میگرد .

در این صحنه اشخاص بسیار حساس و جدی و در عین حال خیلی پاکفیس لازم داشت تا اجراآت را طوری شروع کنند که نه در کارات ماطله روی دهد و نه پول بیجا نزد معامله داران دیو مانده و ضرری متوجه دیو گردد .

این شق نیز طبق سائر شقوق دیپو بدرستی از عهده وظائف سنگین خویش بدر شده و مصدر کار قابل قدری شده است .

شعبه مامورین :

تأسیس دیپوی تعاونی دفعتاً روی کار آمده و همچنان معجلانه بیکار آغاز کردن را نیز ایجاب میگرد البته در این وقت چنین ضیق بدست آوری و تکمیل مامورین و تدارک و تهیه فرنیچر و اثاثیه و ظروف کار و غیره یکی از الزم ترین کارات بشمار میرفت .

دیپو از همه امور بیشتر به مامورین و مستخدمین ضرورت داشت ولی چنان مامورین طرف ضرورت بود که دارای عواطف و احساسات پاک بوده، حسن فعالیت در فطرت شان مرکوز و موجود بوده و نفع جامعه را بر نفع خود رجحان و برتری دهند و در مقابل انجام وظائف خویش از هیچ گونه زحمت کشتی رو گردان نبوده و در برابر کارهای بسیار صعب با بیشانی باز و طاققت نهائی خویش عرض آمادگی نمایند .

طبعا این امور مربوط شعبه مامورین این موسسه بوده و شعبه مذکور در این راه امتحان خوبی داد . چون تأسیس این موسسه برای وقت و وقت اعلان کرده بود لهذا مردم بدل گرمی برای استخدام حاضر نمیشدند باین علت شعبه مامورین موانع صعبی را مواجهه بوده و برای تدارک اشخاص صحیح و دلخواه داخل فعالیت و جدیت گردید بذریعه اعلان، بذریعه گفتارهای سودمند مردم را از اهمیت تعاون و کمک به ابنای وطن و دستگیری از آن طبقه مردم که از اعمال و امیال محتکرین زحمت کشیده و رنج برده اند تشویق و ترغیب نمود تا باین وسیله حسب دلخواه مامورین درست، زحمت کش و فعال بدست آورد . مامورینیکه در دیپو جمع شدند از حیث عموم مستعد بودند که کمترین تبلیغ و گفتار مهیج که از جانب آمد دیپو با آنها کرده شده، احساسات آنها را بشور آورده و بفعالیت آغاز کردند . قبل از وقت و بعد از وقت کار شبها و روزها بدون درخواست و توقع کدام حق الزحمه زاید کار کردند . دائرة مامورین نه تنها باین فئاعت کرده بلکه ضمناً توجه فوق العاده را در تکمیل مراتب اصولی استخدام و تکمیل دفاتر سوانح مامورین نیز معطوف داشته و همکذا نابلوهای لازمه معاش را بصورت یک دفتر عصری ترین مملکت احیا و تکمیل نمود . ریاست توزیع کوپون :

اخیراً بنا بر از دیاد کارهای دیپو و مراجعت اهالی بطرف دیپو لزوم تشکیل یک ریاست دیگر تنها برای توزیع کوپون محسوس میشد . لهذا ریاست توزیع کوپون بحیث یک ریاست جداگانه تشکیل گردید (۳ اسد ۱۳۲۵)

چون تادیه اموال بیستم کوپون روی کار آمده لهذا توزیع کوپون یکی از مسائل بسیار عمده دیپو محسوب میگردد هر گاه توزیع کوپون داخل یک ترتیب منظم و بسرعت مالا نهایتاً صورت نمیکرفت تمام فعالیت های دیپو عقیم و بلااثر میماند و لی این شعبه بیک وضعیت فوق

العاده مشکل دچار و درمجادله بود که آن وضعیت مواجه شدنش بدو موضوع متضاد میباشد : این دو موضوع یکی سرعت کار و دیگری چاره جوئی از اختلاس میباشد که حکم بدست گرفتن دو تریبوزه یک دست را داشته و خیلی مشکل بود مثلاً اگر سرعت عمل اهمیت داده میشد طوریکه شاید و باید در امور تعمق بعمل نیامده و به اختلاس کنندگان موقع مناسب داده میشد و اگر در این مسئله زیاد تر دقت و کنج کاوی بعمل میامد ضرورت وقت زیادی تلف گردیده و کارها معطل میماند اما با اثر مجاهدت و فعالیت کارکنان مربوطه این شعبه نیز هر دو مطالب را در نظر داشته و داخل اقدامات گردید بنابراین میتوان گفت که با وجود رعایت سرعت عمل و جدیت در کار و تعجیل لازمه از تمام توزیع کویون از اختلاس جلوگیری و سرعت امور آن جریان یافت .

ریاست تفتیش :

در پیشبرد امور و انتظام و اجراءات شعبات و دوائریکه چنین کارات عمده را متصدی میباشند مواظبت و مراقبت سری و علنی و معاینه کار تفتیش سهم بارزی را داشته و دارای اهمیت بسزا میباشد . اگر در این راه غفلت و پابی پروائی رخ میدهد فی الواقع اضرار غیر قابل تلافی را بار میآورد بنابراین ریاست تفتیش قیام و امورات دیو را تحت نظارت گرفت - (۳ اسد ۱۳۲۵) این شعبه نیز جدیت و فعالیت را از خود بروز داده و تاحدی کار کرده است .

ریاستهای توزیع اطراف :

دیوی تعاونی اجرا آت خود را تنها منحصر بامور مرکز نساخته و متوجه احوال اهالی اطراف نیز بود بنابراین بلاوقه به رسمت و محلات ریاستهای جدا گانه توزیع را اعزام داشته و در هر نقطه مال فرستاده و به اصولات و ترتیبیکه اقتضای آن محیط بود با اهالی رخت رسانده است - چنانچه این موضوع را قبلاً تحت اجرا آت شعبه توزیع عامل مورد بحث قرار داده بودیم .

دیوهای ولایات :

بر علاوه دیوی مرکزی کابل در تمام ولایات و حکومتات اعلی دیوهای جدا گانه تاسیس گردید . این دیوها که سرمایه و اکثر حصیه های رخت خودهارا از دیوی تعاونی مرکزی کسب مینمایند در سائر اجرا آت خود تقریباً کاملاً با دیوی تعاونی مرکزی شبیه میباشند .

بقرار فوق اجمالاً از تاسیس و فعالیت های دیو و شعبات آن تحریر گردید و برای اینکه تمام خریداریهای این شعبه و توزیعات آن با تفریق جنس و مال و مواضع استهلاك آن بقاربن گرام پوشیده نماند به جداول احصائی ذیل که ورود مال و منابع استحصالی و مواضع استهلاك آن را نشان میدهد مراجعه شود :

حالیست و پوری عمومی و پوبالی لایات در توبره وقت و خریدی نوبل سال ۱۳۷۵ جت استرا

ملاحظات	اصل آرد و خرید و باقی ماندہ			تشریحات
	ایقامتہ آرد	ارادہ ملکیت	خرید	
	۱۸۶۹۱۲۵۹	۲۰۰۳۳۱۱	۱۱۰۰۰۰۰۰	۲۲۹۹۰۰۰
		۷۰۹۷۲۵۰	۷۸۶۷۳۵۰	
	۱۸۶۹۱۲۵۹	۱۱۲۰۰۵۷۲	۱۸۹۶۲۳۵	۲۲۹۹۰۰۰
	۲۳۳۰۵۸۷۲	۲۹۳۱۲۱۱	۲۲۲۲۲۲۲	۲۷۲۲۲۲۲
		۱۸۳۱۲۱۱	۱۹۳۱۲۱۱	.....
	۲۳۳۰۵۸۷۲	۳۲۲۰۱۲۱	۱۲۲۲۲۲۲	۲۷۲۲۲۲۲
		۲۰۲۷۸۵۰	۲۰۲۷۸۵۰	
		۲۳۳۰۵۸۷۲	۲۳۳۰۵۸۷۲	
	۱۸۶۹۱۲۵۹	۱۱۲۰۰۵۷۲	۱۸۹۶۲۳۵	۲۲۹۹۰۰۰
	۲۳۳۰۵۸۷۲	۳۲۲۰۱۲۱	۱۲۲۲۲۲۲	۲۷۲۲۲۲۲
	۵۲۷۹۷۵۳	۲۲۲۲۲۲۲	۲۲۲۲۲۲۲	۲۲۲۲۲۲۲
	۲۲۲۰۹۳۲	-۲۸۲۳۱۹	-۲۸۲۳۱۹	-۹۱۲۲۵۱
		< ۲۲۵۲۱۲	< ۲۲۵۲۱۲	.....
		< ۲۷۷۸۸۲	< ۲۷۷۸۸۲	.....

مناجیح و سستی ۲۱۵۷۹۷
 سستی ۲۱۷۰۹۲
 اوبائی و سستی ۲۱۷۰۹۲
 سستی ۲۱۷۰۹۲

MINISTRY OF NATIONAL ECONOMY
 NATIONAL ECONOMIC COUNCIL
 NATIONAL ECONOMIC COUNCIL

MINISTRY OF NATIONAL ECONOMY
 NATIONAL ECONOMIC COUNCIL
 NATIONAL ECONOMIC COUNCIL

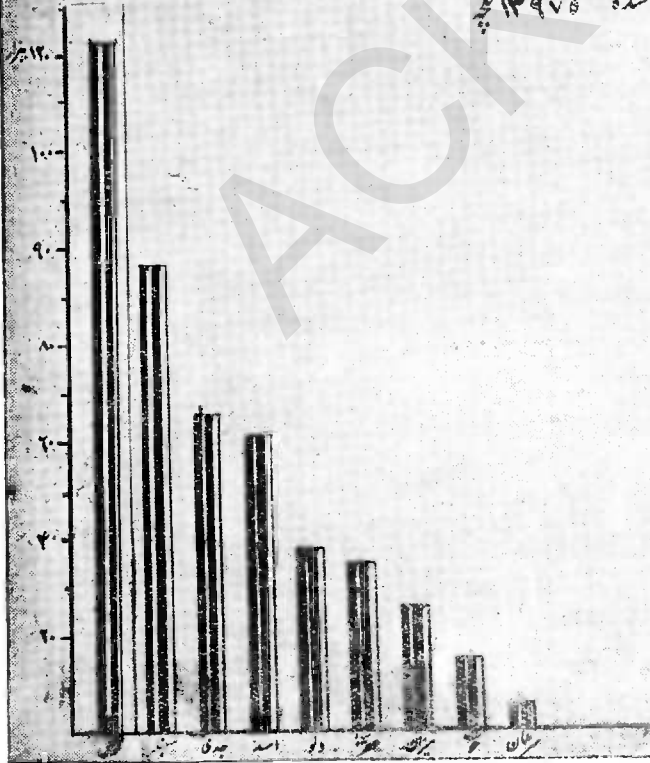
توزیعات رخت دیوی تعاونی ولایت کابل و دیوبندی ولایات (بر متر)							
توزیعات						تشریحات	
مجموعت توزیع شده	ولایات	میزان	ولایت کابل				
			کفنی	کارنده و اول	آزاد		کوپونی
۹۲۴۳۳۷		۹۲۴۳۳۷	۱۲۸۷۸۲	۱۵۸۸۳۲	۱۱۹۱۱۸۱	۸۱۹۳۳۷۲	ولایت کابل
۱۵۴۲۱۱۷	۱۵۴۲۱۱۷						قندهار
۲۳۷۰۱۸۲	۲۳۷۰۱۸۲						پرات
۳۴۰۳۷۲۱	۳۴۰۳۷۲۱						مزار شریف
۱۱۷۳۰۲۲	۱۱۷۳۰۲۲						قطغن
۱۱۸۱۰۲۵	۱۱۸۱۰۲۵						شرقی
۷۸۴۲۴۷	۷۸۴۲۴۷						جنوبی
۴۴۸۹۲۷	۴۴۸۹۲۷						فراه
۱۴۸۰۲۵۹	۱۴۸۰۲۵۹						میمنه
۳۵۲۰۰۰	۳۵۲۰۰۰						پنجشان
۲۲۳۸۲۴۷	۱۲۷۴۰۰۰	۹۲۴۳۳۷	۱۲۸۷۸۲	۱۵۸۸۳۲	۱۱۹۱۱۸۱	۸۱۹۳۳۷۲	مجموعه

صورت حساب توزیع کوپون صابون قنادیات آن در سال ۱۳۲۵ شمسی

توزیع صابون (پیکر)					
میزان	انواع				تشریح
	امرافد	مسترق	مزر	کپون	
۳۲۰۸		۱۹۰	۳۰۱۸		برج رطبان
۶۱۲۳۳		۵۳۳۴	۸۹۹	۵۵۰۰۰	اسد
۸۸۲۹۰	۲۰۰۰۰	۳۲۰	۳۰۰۰	۲۴۹۷۰	سند
۲۹۸۵۷	۵۰۰		۹۵۵۷	۱۹۸۰۰	میزان
۲۵۵۹۱	۱۰۰۰۰	۱۴۰	۹۹۵۱	۱۵۰۰	عقرب
۱۲۳۴۰۸	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۹۰۸	۱۱۱۰۰۰	قوس
۲۷۰۱		۱۴۰	۳۷۰	۵۸۱۱	هدی
۳۲۸۲۵			۴۵۲۵	۲۲۳۰۰	دلو
۱۲۰۴۹	۳۰۰	۲۳۲	۱۵۲۷	۹۹۵۰۰	عشده
۴۵۳۲۰۲	۳۲۸۰۰	۶۸۵۲	۴۲۲۱۰	۳۳۳۳۱	

توزیع کوپون (قطعه)				
میزان	دوره سوم			
	دوره سوم	دوره دوم	دوره اول	دوره چهارم
۳۵۸۵۷				
۱۸۲				
۲۵۹۶				
۳۸۱۳۰۲				
۸۵۸۷۱				
۲۲۷۱۷				

استحقاق کوپونی که تا بدین شماره ۱۳۹۷۵ کپی

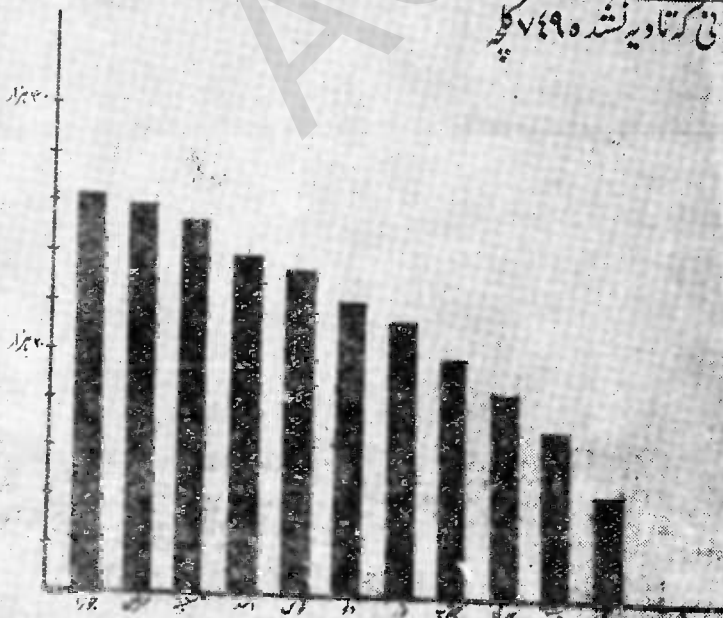
توزیعات (به متر)					موجودیست مال به متر			تشریحات
میزان	کفنی	مردود	مردود	میزان	سزید و تود و یونا	امالی پوی عمومی		
۱۲۹۳۲۱۷	۲۵۴۲۳			۲۰۴۹۵۲۸	۵۰۲۲۱۹	۱۵۴۲۱۱۷	ولایت قزلبدر	
۱۲۵۹۳۳۴				۲۸۲۲۰۲	۳۵۱۸۳۸	۲۲۷۰۱۸۲	برلست	
۱۱۲۵۱۰۰	۱۲۵۵۵	۱۲۰۲۰	۱۱۱۲۳۱۱	۲۸۲۲۰۲	۱۱۲۲۲۲	۳۳۰۷۲۱	مراد شریف	
۲۰۲۷۵۲				۱۱۵۳۰۱۱		۱۱۳۳۱۱	قطیف مشرقی	
۱۷۷۰۳۳	۴۰۰۹۴	۲۵۲	۳۱۰۱۱	۲۳۱۲۱۲	۲۷۵۳۵۰	۱۲۳۲۲۲	جنوبی	
۲۰۲۰۰۰				۷۴۲۲۷		۷۸۴۲۲۱	کومست اسن فراه	
۱۷۹۲۰۹	۹۳۵	۱۷۵۴	۱۷۹۲۰۹	۲۰۲۷۵۲	۱۵۷۷۹۱	۴۴۰۹۲۲	مینه	
۲۱۹۸۵	۲۳۸۵	۳۰	۲۲۲۷۷۷	۲۰۲۷۵۲	۷۸۲۲۷	۱۲۸۰۲۵۹	پخشان	
۱۴۱۰۷	۲۸۴۱	۱۷۰	۱۴۱۰۷	۲۳۲۲۱	۷۸۲۲۱	۳۵۲۰۰		
۸۵۱۱۲۲	۱۰۸۰۱۸	۱۲۵۵۵	۱۸۵۰۵	۱۵۵۴۹۵	۲۳۵۴۰۸	۱۳۱۹۵۲	کوشه	
				۱۸۳۱۲۲		۱۸۳۱۲۲	امالی پوی عمومی	
۸۵۱۱۲۲	۱۰۸۰۱۸	۱۲۵۵۵	۱۸۵۰۵	۱۵۵۴۹۵	۲۳۵۴۰۸	۱۳۱۹۵۲	تشریح	
۹۲۴۳۳۳	۱۲۸۸۷	۱۵۸۷۲	۱۱۱۱۱۱	۱۵۵۴۹۵				
۱۸۲۰۲۰۳	۲۸۲۸۰	۱۷۵۸۷	۱۱۱۱۱۱	۱۵۵۴۹۵				

صورت حساب توزیع کوپون شکر و تادیات آن سال ۱۳۲۵

تقسیمات شکر بطور کوپونی و غیره پسیه					
میزان	انواع تادیات			تشریحات	
	ازاد و صغنی	محمالات	کوپونی		دوار
۲۳۲۱۷	۱۸۹۵	۲۰۱۷۷	۱۱۶۵	.....	من ثور
۳۲۷۲۲	۴۲۷۵	۲۲۳۵	۷۷۲	.....	و جوزا
-۲۲۳۱۵	-۳۱۴۸	۲۷۲۲	-۱۲۳۲	.....	سرطان
-۲۷۰۲۴	-۱۸۱۳	۲۲۷۲۲	-۴۸۹	.....	.....
-۲۸۳۷۵	-۴۳۱	۲۳۰۱۰	-۱۲۳۲	.....	سنبله
-۱۳۲۹۸	-۳۱۰۱	-۲۴۰۹	۱۳۷۹	-۲۴۰۹	میزان
-۲۲۲۴۵	-۴۰۲۲	-۱۷۴۲	۱۳۲۳	۱۵۱۰	عقرب
-۲۲۷۲۴	۵۳۴۴	۵۵۲	-۹۲۸	۱۷۹۰	قوس
-۲۰۰۸۵	۵۲۲۳	۱۸۵۴	۱۳۲۸	-۱۱۵۰	جدی
-۲۴۲۵۰	-۲۴۷۱	-۲۰۲۱	-۲۹۹۸	۱۲۱۲	دلو
-۲۲۲۲۸	-۴۴۰۹	۲۷۵۷	-۱۳۰	۱۳۲۲۲	حوت
۴۷۰۸۸۲	۴۱۳۷۲۳	۲۵۱۵۹۸۲	۸۰۷۰۱		

توزیع کوپون شکر باهمه قرضه			
تشریحات	میزان	کوپونی	ازاد و صغنی
پاره ناحیه کابل	۷۲۵۶۳	۱۰۳۲۲	۱۳۷۰۸
بامورین اطراف	-۸۲۱۷	۱۱۲۹۸	-۲۵۰۹
سفارت خانه	-۲۷۰	-۴۸۰	-۴۲
بند کوپون	۸۱۴۵۰	۱۱۳۹۸	۱۲۲۲۳
انتقال فروش ازاد و کابل			
و غیره	۱۹۰۱۸۳	.....	.....
جمع	۲۷۱۲۳۳	۱۱۳۹۸	۱۲۲۲۳

استحقاق کوپونی که تادیه نشده ۷۴۹۰ کلیه

تاویات آرو بحساب سه ماہہ دیکسیر			توزیع کوپون آروشش ماہہ (پہ قطعہ)		
ملاحظات	مقدار تاویہ شدہ	تشریحات	تعداد		تشریحات
			آرو قابل تاویہ	تعداد کوپون	
		ناجیہ مای شہر وغیرہ	۸۳۱۳۶۹	۱۱۳۰۷	ناجیہ مای شہر تاریخی
		قرارد حساب توزیع	۳۴۳۶	۶۷	جدی و ما بعد ماہوین
	۲۲۰۴۱۱		۸۹۴۴۴	۲۴۱۸	۱۰۶۱۸
			۹۲۲۴۹	۱۳۸۴۲	۱۰۰۳۰
					اطراف

امور فوائد عامه

برهه واضح است که جنگ جهان امور فوائد عامه ما را که تا اندازه زیاد محتاج مهندسين و مواد تعميريه خارجي است، درين چند سال معطل ساخته بود، سر از سال ۱۳۲۵ وزارت فوائد عامه با استفاده از بايان جنگ پروژه هاي عمرا ني سابقه وجد يده را دوباره سر دست گرفته و براي پيشبرد آن در قسمت تهيه متخصصين و لوازم فني داخل اقدامات شده است از جمله قرار دادی که با کمپني تعميراتي امريکائي مو سوم به (امرسن ايند نود سن) بعمل آمده يك قسمت کارهاي عمراني بزرگ مملکت از قبيل بند و انهار و جاد هاي درجه اول به آنها سپرده شده و قسمت ديگر توسط خود وزارت و شعبات مربوطه سردست ميباشد، اجرا آت مهمه سال ۱۳۲۵ بعضی از شعبات که به ما رسیده قرار ذيل است :

مد یریت عمومی تهیه مصالح :

- ۱ - در طی لایحه تعیین وظایف مامورین و تحویلداران مربوطه راجع به اجراات آنها از نقطه نظر صفائی و تسريع در اجرای امور متعلقه شان نتیجه اطمینان بخشی گرفته شده .
- ۲ - از جمله سامان کار آمد تعميراتی بند و انهار و معابر وغيره دوائر مربوطه وزارت فوائد عامه - حصه پیدا وار داخله بند رايح ممکنه تهيه و بد سترس دوائر مرکزی و اطرافى گذاشته شده و قسمتيکه ايجاب توريد را از خارج می نمود، تا حدیکه لایسنس آن دستگري کرده و هکذا قلماتیکه لزوم تحصيل لایسنسی را نداشته بذریعه نمایندگی های افغانی در خارج خریداری و بعد از توريد بکابل جهت استفاده دوائر مربوطه توزیع گردیده، و راجع به اصول جواز صدوری قلمات باقیمانده بمرجع مربوطه تعقیبات جاری است .
- ۳ - اموالیکه از بابت خریداری سال ۱۳۲۰ بعمل آمده جواز صدوری بوکالت تجاری بشاور معطل مانده بود بعضی آن بند رايح که امکان داشت توريد و به استفاده دوائر مربوطه گذاشته شده و موضوع حصول جواز صدوری قلمات باقیمانده و توريد جنسی تحت اقدامات است .
- ۴ - قیمت سامان که از غیر بودجه منظور شده دوائر تهيه و بدوائر مذکور داده شده قسمت عمده آن تحصيل و بحسابات معامله شده و در حصه باقیمانده که دوائر بعلل عدم داشتن منظوری و یا مانع ديگر تا کنون به پرداخت آن موفق نشده اند تعقیبات دوام دارد .
- ۵ - مشکلاتیکه در خصوص تصفيه حسابات سنويه تحویلداران جنسی و نقدي موجود بود تقریباً نود و پنج فیصد آن رفع و به تناسب آن حسابات هذالسنه تحویلداران فیصله شده و هم برای رفع مشکلات ده فیصد باقی مانده تجویز اتجاز گردیده .

امور مدیریت فوآئد عامه ولایت قندهار :

الف شق تعمیر :

- ۱ - کار تعمیر سرای غربی مجلس عمومی وقابریکه و شفاخانه و تنها نه تعمیر مذکور که در سال گذشته تحت کار گرفته شده بود ، اکنون تکمیل گردیده ، و هنقریب این برق هم در آن تمدید میگردد .
- ۲ - برنده های چهارسمت مکتب ده خواجه (میرویس ایسه) و فرش تخته سنگ و نصب سنگ های خشتی چهار دور برنده های مذکور که چندی قبل شروع شده بود خاتمه یافته ، و دیگر شکست و ریخت آن نیز مرمت گردیده و سفید کاری آنهم انجام یافته و باقی کار های آن تحت اجرا است .
- ۳ - ترمیمات مکتب که در سال جاری تحت کار گرفته شده بود ، برخی کار آن اجرا و بعضی تحت کار است .
- ۴ - تعمیر حکومتی ارغنداب الی حدود کرسی اعمار گردیده .
- ۵ - تعمیر مخابرات حکومتی سپین بولدک که چندی قبل تحت کار گرفته شده بود قریب تکمیل است .
- ۶ - تعمیر ماموریت مالیه و قوماندانی و محکمه عدلی حکومتی سپین بولدک بسکلی خاتمه یافته و مورد استفاده قرار گرفته است .
- ۷ - تعمیر گمرک حکومتی سپین بولدک تحت کار گرفته شده والی حدود کرسی اعمار گردیده .
- ۸ - تعمیر الحاقه مکتب گرشک و کدام حکومتی مذکور تحت کار بوده و الی حدود کرسی به تکمیل رسیده .
- ۹ - سائر ترمیمات تعمیرات مرکزی که قابل اجرا بوده انجام یافته است .
- ۱۰ - عمارت کوهسکران که قرار منظوری مقامات رفیعه برای مکتب ایلیه احضاریه تعیین گردیده بود در برج حوت سال جاری کار آن آغاز شده و اصلاحاتی که در تعمیر مذکور قابل اجرا بوده تایید کرده تکمیل و متباقیه کار آن به شدت جاری است و در سال ۱۳۲۶ نظر به نقشه مرتبه که به منظور وزارت معارف رسیده جریان داده می شود .

مدیریت فوائد عامه ولایت جنوبی :

- ۱ : - کارهای باقیمانده حمام نمره گردیز در سال جاری تحت اجرا گرفته شده ، و اکثر کارهای حمام مذکور تکمیل و قابل استفاده قرار داده شده است .
- ۲ : - تعمیر حکومتی زرمت که شروع آن در سال ۱۳۲۴ شده بود ، در این سال تکمیل گردیده .
- ۳ : - کار ابتدائی سړک میرز که بطرف غونزی خوله که در سال ۱۳۲۴ شروع گردیده بود ، در سال جاری الی حصه غونزی خوله تمديد شده ، و مو ترها به سهولت عبور و مرور کرده میتوانند .
- ۴ : - در سال ۱۳۲۵ يك سړک جدید بطرف شرق د ارا الحکو مگنی تمديد گردیده و په سړک غرنی ملحق شده و قابل عبور و مرور مو ترها واقع شده است .
- ۵ : - حسب منظوری مقام صلاحیت دار اصلاح سړک بین خوست و جاجی میدان واحداث سړک جدید از جاجی میدان الی چمکنی شروع و ذریعه عمله انشآت فوائد عامه و مزدور کار به سرعت کار آن جاریست .

مدیریت فوائد عامه میمنه :

- ۱ : - سړکیکه از اندخوی الی شبرغان امتداد یافته به نسبتیکه از يك وادی ریگستان گذشته و از آب و آبادی دور بوده و هم فاصله بعیدی داشت ، از برای اینکه این فاصله کوتاه شود و هم سړک از بین آبادی و کنار رودخانهها بگذرد ، پس از تحقیقات و اجازه مقامات صلاحیت دار کار سړک مذکور از میمنه الی مرزا اولنگک که خط فاصل مزار شریف و میمنه است از آغاز سال جاری شروع و در ظرف سه ماه تخمیناً ۳۰ میل راه آباد گردیده و مو ترهای لاری به سهولت عبور و مرور میتوانند .
- ۲ : - يك سړک قدیمه از رباط نارین الی رباط چیچک توی فیصار که خیلی دور بود هم کوتلها و شباهای زیاد داشت و اصلاح آن مشکل بنظر می آمد ، بعرض آن سړک د بگری که هموار و خالی از عوارض دیده شد بمسافه ۱۵ میل تمديد گردیده و در دو طرفه سړک مذکور نهالهای چنار هم شانده شده .
- ۳ : - از حصه دوآبی خط وصل هرات و میمنه الی حدود علاقه داری دوت آباد که تقریباً شصت گروه می شود ، ترمیم و سنگک چینی و ریگک اندازی شده .
- ۴ : - پس از انجام امور مقدمانی ، سنگک تهلاب کدام اندخوی مطابق نقشه مرتبه گذاشته شده و کار تعمیر آن تا حال به کرسی رسیده .

امور صحیه

وزارت صحیه در قسمت امور صحیه ملیکه در سال ۱۳۲۵ نایل موفقیت های گردیده که برخی از آنها بر حسب ذیل با رعایت ایجاز و اختصار تذکر داده میشود :

۱- کولرا :

به (اوائل) سال ۱۳۲۵ آغاز شیوع مرض در برخی حصص جنوبی افغانستان بر طبق سال های دیگر از خاک هند صورت گرفته و درین سال نقاطی که موجب سرایت مرض کولرا در خاک افغانستان گردیده دیرا اسمعیل خان وزیرستان جنوبی علاقه بنو که باحصه از سرحدات جنوبی ما در تماس اند بوده است در همان حینیکه اطلاع ظهور مرض در نقاط متذکره بوزارت صحیه موصلت نمود وزارت موصوف جهت حفظ ما تقدم از شیوع مرض به واکسین کردن اهالی جنوبی بوسیله واکسین ساخت مؤسسه باکتروالوژی و حفظ الصحه مرکزی اقدام و از طرفی دستور داد تا کسانی که در هند عزم مسافرت دارند پس از واکسیناسیون ضد کولرا و بدست داشتن تصدیق نامه آن به مسافرت خویش ادامه دهند همین طور ترتیبات کرائتین و واکسین شدن کسانی را که از هند وارد خاک افغانستان میشدند نیز به پیمانه کافی اتخاذ نمود تا مبدا این مرض خطرناک از راه های مختلف در خاک افغانستان سرایت و انتشار پیدا کنند در جریان این اقدامات هیئت های فنی جهت تقویه مامورین صحیه مربوط جنوبی که دستجات مامورین صحیه عسکری آنجا نیز با ایشان از در همکاری بیش آمده بودند اعزام و ساحه تدابیر حفظ ما تقدمی را وسیعتر گردانیدند ، چنانچه علاوه از تطبیقات واکسین که بالای عساکر ، مامورین ، طلاب معارف صورت گرفت یک تعداد کافی اهالی نیز واکسین شده بودند تا آنکه از منابع ذی علاقه کاملاً اطمینان داده شد که هیچ کدام واقعه از مرض کولرا در ظرف مدت طولانی در نقاط کولرا دار حاشیه سرحدی هند (مقابل سرحدات جنوبی ما) صورت نگرفته است . و آهنگی وزارت صحیه با تکمیل اطمینان دست از اقدامات درین زمینه برداشته و قیودات موضوعه را هم مرفوع اعلان کرد . اما دیری نگذشت که باز اطلاعی حاکی از شدت مرض کولرا در مداخلیل که مجاور با برخی حصه های حکومت اورگون است بوزارت صحیه موصلت

و او را واداشت بار دیگر هیئت های فنی را با واکسین کافی کولرا و سایر مواد لازمه به سمت جنوبی بفرستد و آن هارا بصورت فوری بوظائف محوله بکمارد . اما چون کدام واقعه اصابت کولرا در سمت جنوبی به مشاهده نیوست اعلامیه دائر بر خیریت بودن مرض در آن سامان در معرض اشاعه گذاشته شد تا آنکه بعداً شبهه وجود مرض در فریبه بالش اورگون و برخی حصص گردیز به مشاهده رسیده و وقتی هم که از اثر معاینات باکتر و اوژیکی در مورد غائطه مشبوهین سرایت کولرا مثبت دیده شد معلوم گردید که در همان موقعی که مرض در حصه (مداخیل) سرایت کرده بود بعضی از اشخاص که بحیث (پورتور) بودند از مداخیل وارد اورگون شده و باعث سرایت مرض در علاقه بالش گردیده اند (همچنین در حصه گردیز و غیره) درین وقت وزارت صحیه دست به اقدامات جدی تری زده از یک طرف هیئت ها ، ادویه و لوازم بی دربی در نقاط کولرا دار ارسال و از طرفی کراتین شیددی را در راه اهالی رفت و آمد سمت جنوبی بوسیله شعبات مربوطه دائر و متعاقباً هیئت های برای واکسیناسیون اهالی حکومت کلان غزنی و حکومت کلان لوگر اعزام و ترتیبات واکسیناسیون اهالی را در مرکز نیز اتخاذ نمود که این هیئت ها نیز بوظائف خویش مصروف شدند و راپور واقعات مرض نیز از نقاط کولرا داریبی در پی بوسیله روزنامه ها و رادیو کابل به سمع اهالی رسانیده شد که مجموع تعداد مصابین کولرا (۵۵ نفر) و وفات آن بالغ بر (۲۰ نفر) گردید . تا آنکه بالاخر از مراجع خداوندی اقداماتی که مورد عمل قرار گرفته بود منتج به نتایج نیکو گردیده بالاخر در ظرف یک مدت طولانی که هیچ یک واقعه تازه اصابت مرض در تمام نقاط سمت جنوبی رخ نداد و وزارت صحیه هیئت ها فرستاده گی خود را یکی بعد دیگر واپس بمرکز جلب نمود و فیودات اتخاذ شده را از بین برداشت ، از احصائیه که توسط هیئت های نخستین و هیئت های بعدی داده شده است تعداد واکسیناسیون شده گان ذکور ، اناث و اطفال بصورت عمده عبارت از دولک نفر شده است ، هیئت های مذکور طوریکه با ایشان دستور داده شده بود در حین بازگشت ، راپورهای بوزارت صحیه تقدیم کرده اند که بالعموم آن ها تحت مظالمه وغور وزارت صحیه قرار گرفته و در اطراف هر کدام اقدامات مقتضیه را عملی کرده است ، گویا فعالیت های وزارت صحیه و مامورین فنی ایشان با مساعی مقام ریاست تنظیمه جنوبی و برخی حکام

و علاقه داران و کلان شوندگان مناطق سه گانه جنوبی ، غزنی و اوگر در راه سرعت عمل واکسیناسیون و ترتیبات کرائینی و غیره از فضل خداوند اثر نیکوئی افکندند و باوجود وخامت مرض وسرایت آن در چند نقطه تلفات جانی بسیار کم و مرض به بسیار سرعت نابود گردید .

۲ - محرقه :

چون عامل مرض محرقه بیشتر بواسطه سبزیجات و ترکاری ها سرایت میکنند وزارت صحیه قبل از عرضه شدن این دو ماه که اوائل بهار و بیشتر از آن است واکسین های تازه محرقه ساخت مؤسسه باکترولوژی را در دسترس استفاده عموم مؤسسات صحیه و شفاخانه ها بصورت مجانی میگذارد و تنها برای کسانیکه در خانه خود خواهش تطبیق واکسین محرقه را داشته باشند پرداخت جزئی بول را قایل میشود . این ترتیباتی که همه ساله در جریان است و از طرفی ارشادات صحیه نیز که در موقعش برای اهالی انتشار می یابد باعث آن شده که سال بسال از عده مبتلایان این مرض کاسته و نوید يك موفقیت بزرگی را برای وزارت صحیه اعطا نماید ، چنانچه واقعات اصابت تیفو (محرقه) در سال ۱۳۲۵ تفاوت نمایانی با سالهای گذشته نشان داده است . تعداد واکسین شده گان ضد محرقه بالغ بر (۱۴۰۰۰۰) نفر میباشد .

۳ - حمای لکه دار :

۱ - حمای لکه دار که عامل مرض آن بواسطه شبش سرایت میکند از اثر تدابیر حفظ ماتقدمی و ارشادات بیمه و ارسال متحدالامال ها در مراکز و ولایات ، جلب توجه اهالی را در موضوع نظافت و طهارت نموده و مخصوصاً در حصه (توفی) از شبش کوشش زیادی بعمل آمد ، از اثر این ترتیبات در سال ۱۳۲۵ وقائع حمای لکه دار بسیار جزئی و حتی در محابس نیز که این مرض را از حیث ازدحام دائمی که درین محبوسین میباشد آن را مرض محابس هم یاد میکنند بسیار کم رخ داده است . وزارت صحیه علاوه از اقدامات معموله و همه ساله ، در صدد توريد واکسین ضد این مرض برآمده حتی در آوان جریان جنگک نیز به مراجعی که موفق به تهیه واکسین حمای لکه دار شده بودند داخل مراده شده و منتظر بود از هر منبعی که واکسین مجرب تر و ارزان تر

دستگیری کند از همان منبع بخريد و توريد واكسين اقدامات نمايد تا آنكه بالاخر يك مقدار كافي واكسين حماي لكه دار از مؤسسه باستور فرانسسه مجاناً وارد و آن را دسترس استفاده عامه قرار داده و برای توريد واكسين كافي ديگر داخل اقدامات شده و اينك درين اواخر به پيمانه وسيع ازين واكسين در ديوي عمومي وارد گرديد.

۲- چون بعضاً مجوسين كه از اطراف و ولايات بمر كز و ياسائر ولايات و يابره عكس اعزام ميشوند در دور تفريح مرض حماي لكه دار با برخي ديگر امراض ساريه بوده وهمينكه به مجاس وارد ميشند مرض شان به ظهور پيوسته وباعث سرايت ديكران مني گردد يند وزارت صحتيه دستور داد تا در باره تمام مجوسين كه از يك مجس يا توقيف خانه به ديگر مجس يا توقيف خانه اعزام مي شود بايد يك مدت معينه در اطاق هاي عليه تحت تجريد و قرانطين قرار گرفته و پس از ينكه اطبنتان كامل از عدم ابتلاي شان بكدام مرض ساري حاصل شد به محل هاي لازمه اعزام گردند كه اين ترتيب نيز تخفيف حماي لكه دار تاثيرخوبي وارد کرده است.

۴- آبله كوبي :

حسب تعليماتنامه آبله كوبي تطبيقات واكسين چيچك همه ساله در تمام نقاط مملكت در مواقع مناسب سال در جريان وبيشتر از همه اطفال وطن بوسيله واكسين موسسه باكترولوژي خال كوبي مي شوند ، تعداد اطال آبله كوب شدگان در سال ۱۳۲۵ بالغ بر (۳۹۱۰۰۰) نفر ميباشد .

۵- درباره جذامي ها :

چون جذام يك مرض نفرت بخش و مريضان مبتلا به آن در تمام دنيا بصورت تجريد در قريه ياموسسات وغيره تحت تدابي واعاشه والباس قرار ميگيرند وزار صحتيه نيز درباره جذامي هاي افغانستان از چندين سال داخل تشبث گرديده مطالعات واقدامات كافي درباره دهكده جذامي ، جذامخانه هاي موقتي واساسي بعمل آورده است كه ما اين اقدامات را در هر سال تذ كر داده رفته ايم ، اقدامات اخيره وزارت صحتيه تا سيس يك جذامخانه درده سبز كه نزديك مر كز بوده و طلاب فاكولته طب نيز ازان استفاده كند و يك جذامخانه اساسي ديگري در يكا ولنگك بوده كه درباره تا سيس هر دو جذامخانه اقداماتي هم عملي گرديده بود اما اخيراً وقتي كه ميخص جذام از خارج وارد افغانستان گرديده وزارت صحتيه مطالعه او را

درباره جدامخانه ها درخواست کرد قرار برین گذاشته شد تا اقدامات ما بعدی درین زمینه ملتوی گذاشته شود و نقشه های مرتبه جدامخانه توسط یک نفر متخصص امراض جلدیه به هند فرستاده شود تا متخصص مذکور موقع حاصل کنند تمام جدام خانه های مهم هندوستان را گردش کرده و مطالعات و معلوماتی درین زمینه بدست آورده و با اتفاق نظریه متخصصین باصلاحیت جدامخانه های مذکور ازوماً نقشه جهت اعمار جدام خانه اساسی افغانستان که موضوعات بود جوی آن قبلاً تحت تصویب آمده باخود بیاورد و پس از غور و خوض لازمه مقامات صلاحیت دار فیصله وقراری درباره تعمیر جدامخانه ها صورت داده شود ، مقدمات ارسال متخصص طی و ممکن است عنقریب برای اجرای این مأمول بصوب هند رهسپار گردد .

۶- درباره توریید ادویه ستریتوماسین :

راجع با ادویه ستریتوماسین که از اکتشافات اخیره عالم طبابت است و رول بسیار عمده و مجرب در تداوی بسا امراض عفونی باز میکند دستورات لازمه دیوی عمومی ادویه صادر شده تا هرچه زودتر با مقامات مربوطه داخل مذاکره شده از ادویه مزبوره وارد ودر معرض استفاده مریضان قرار دهد .

۷- درباره توریید ادویه ضد سفلیس :

یگانه ادویه که برای تداوی سفلیس اهمیت خود را باثبات رسانیده بود نیوساوارسان است اما چون توریید این ادویه فعلاً متعذر است وزارت صحیه به توریید سایر ادویه جاتی که برای این مرض از طرف ممالک بکار برده میشود از قبیل شو آرس فینامین وغیره داخل اقدامات گردید اما چون دوا شو آرس فینامین آتسگونه تأثیراتی را که ازان انتظار برده می شد درباره سفلیتک ها نشان داده نتوانست وزارت صحیه با استحصال نظریه مجلس شورای عالی صحی چنین ترتیب گرفت تا توسط نمایندگان افغانی در ممالک اروپا و امریکا معلومات درستی درباره چنین دوا حاصل و سپس به توریید آن اقدام نماید حاضراً ریکلام ها و آثار مربوطه این قبیل ادویه از بعضی نمایندگان ها وارد و تحت بحث است تا سپس دست بر توریید کدام یک از ادویه که برای تداوی سفلیس موثر باشد زده شود .

۸- انتقال دندان سازی ذکور در عمارت نوین :

عمارت دندان سازی ذکور در جوار ریاست مطبوعات یک عمارت موقتی بوده

و برای آن در سال گذشته عمارت نوینی در کنار شفا خانه مستورات تحت اعمار قرار داده شد اما چون اعمار موسسه برای پولی کلینک معاینه خانه اطفال ضرورت احساس گردید عمارت دندانسازی مذکور برای معاینه خانه اطفال تخصیص داده شده و برای فعالیت دندان سازی انات ، يك قسمت منزل اول عمارت دیوی ادویه واقع بازار شاهی انتخاب و پس از اینکه تمام مرتبات آن تهیه و اصلاح و نصب گردید شعبه دندان سازی انات از عمارت جوار ریاست مطبوعات به محل نوین انتقال و آغاز بکار نمود .

۹- معاینه خانه اطفال :

تا سال ۱۳۳۵ معاینه خانه اطفال در محوطه شفا خانه مستورات بصورت مشترك بوده و يك جای کافی برای آن تهیه نشده بود در سال گذشته چون تأسیس پولی کلینک اطفال بصورت جداگانه جدا بملاحظه رسیدوزارت صبحیه عماراتی را که قبلاً برای موسسه دندان سازی انات پیش بینی کرده و به پایه اكمال رسیده بود پس از تفیرات مختصری بحیث معاینه (پولی کلینک) اطفال اختصاص داده و طوریکه متذکر شدیم برای موسسه دندان سازی انات جای دیگری را تهیه نمود .

۱۰- نشرات سال ۱۳۳۵ :

درین سال تعلیماتنامه شفا خانه های کشوری ، لایحه شورای عالی صحتی ، لایحه توريد ادویه ، تصدیقنامه های مختلف وا کسیناسیون ، کوارا ، چیچک ، ورفه حسن خدمت وغیره به تعداد کافی بطبع رسیده که عده توزیع هم شده است بر علاوه تبلیغات ، تعلیمات مختلفه نیز از مقام وزارت ترتیب و طبع و به دوائر مربوطه و مقامات ذی علاقه توزیع گردیده و اثرات خود را هویدا ساخته است ، در جمله این نشرات لایحه توريد ادویه که اشخاص و شرکت های دوا فروشی و عمده فروشان را از هم تفکیک و مقرراتی را درباره هر دسته وضع کرده است و تأیید و موافقت وزارت جلیلیه اقتصاد ملی نیز در آن گرفته شده است جهت تصویب به مجلس عالی وزراء تقدیم شده و متباقی در محل مرعیت قرار یافته میباشد .

۱۱- ادویه فروشی هائیکه در سال ۱۳۲۵ افتتاح شده قرارذیل میباشد :
الف - شعبه دوا فروشی دیپو در کارته ۴ :

بک شعبه ادویه فروشی متعلقه ریاست دیپوی عمومی جدیداً در کارته ۴ برای مراجعین مفتوح شده تا اهالی کارته ۴ وگردد نواح آن برای خریداری ادویه دچار مشکلات و سرگردانی نشده بزودی ادویه خود را بدست آورده بتوانند .

ب - شعبه ادویه فروشی دیپوی عمومی درشوربازار :

این شعبه که از بسیار قبل تأسیس و افتتاح آن در نظر بود اخیراً پس از تهیه امکانات افتتاح مذکور درشوربازار افتتاح و آغاز بکار نمود .

ج - ادویه فروشی های شهری :

- ۱- ادویه فروشی پسرلی درملتون واقع هندوکندر شور بازار کابل .
- ۲- « « « مرتضی « « بازار مسگری «
- ۳- « « « نوی « « اندرابی نزدیک مسجدشاه دو شمشیره علیه الرحمه در کابل
- ۴- ادویه فروشی ژوند درملتون درحکومت تالقان .

۱۲- تنزیل قیمت ادویه :

وزارت صحیه بمنظور جلوگیری از احتکار ادویه و بلند رفتن قیمت فاحش ادویه از آوان آغاز جنگک اخیر دست به تشبثات متعددی زد تا حتی الامکان از فحط ادویه و صعود نرخ غیر عادلانه آن جلوگیری کرده باشد از جمله اقدامات متذکره یکی کنترل قیمت ادویه بود که ادویه وارده از جانب دوا فروشی ها یک بار در همان حین ورود شان در شعبه تفتیش وزارت صحیه تحت بررسی قرار گرفته با اساس بیجک های شان قیمت هائیکه برای آن وقت تعیین شده بود وضع و یک نقل بیجک ها در وزارت صحیه قید و نقل دیگر به دوا فروشی های وارد کنندنده تفویض می گردید و به اساس قیمت های وضع شده وقتاً فوقتاً تفتیش های مختلفی اجرا می شد ، با برطرف شدن جنگک و امید بهبودی اوضاع با زار ادویه وزارت صحیه متوجه قیمت ادویه گردیده و اخیراً مجلسی در مقام وزارت صحیه برای این مطلب از نمایندگان های دوا فروشی های مرکز منعقد و پس از بحث و مذاکرات طولانی قرار گذاشته شد که دوا فروشی ها در قیمت ادویه وارده خویش تخفیفی قبول کرده فو مابعد بر طبق فیصدی مفاد و تعییناتیکه درین مجلس صورت گرفته بفروش ادویه

خویش بیردازند واز طرفی وزارت صحیه نیز کنترولی را که برای این کار در جریان جنگ قائم کرده بود ازین برداشته و به همان تفتیش های همیشه گی خویش که پیش از ظهور جنگ عمومی نیز برقرار بود دوام میدهد، درین مباحثه دوا فروشی های ولایات نیز مد نظر قرار گرفته شده و تعین فیصدی مفاد آنان نیز مانند ادویه فروشی های مرکز برقرار شد به این تفاوت که ادویه فروشی های ولایات کرایه حمل و نقل ادویه را نیز از کابل الی مراکز دوا فروشی های خویش به یک تناسب معقولی بر اصل قیمت ها می افزودند و امروز بواسطه توريد کافی ادویه وقتاً فوقتاً در قیمت دواها تنزیل واقع شده می رود که مشاهدات ضرورت مندان این کیفیت را تأیید میکنند .

۱۳ - تأسیس معاینه خانه ها :

برای این که نظری مهاجرین نهر سراج طور اصولی تداوی شده بتوانند در نهر سراج توسط وزارت داخله یک معاینه خانه تأسیس و بر سونل آن توسط وزارت صحیه تکمیل و شروع بیکار نموده است .

۱۴ - ذخیره ادویه مخدره :

وزارت صحیه تا حلول سال گذشته فقط موفق به توريد ادویه مخدره مایحتاج تمام مؤسسات صحیه مملکت گردیده و ذخیره برای این ادویه نداشت درین سال اعتبار ذخیره ادویه مزبوره نیز از کمیته بین المللی تریاک حاصل و ازین بعد یک مقدار معین ادویه مخدره را بعنوان ذخیره نیز وارد کرده میتواند .

۱۵ - بست سامان جراحی شفاخانه ها :

چون قلمت سامان جراحی شفاخانه ها از حیث چگونگی شفاخانه و شعبات مختلفه تداوی از هم تفاوت دارد و ضرورت یک بست معین نظر به هر شفاخانه و هر سرویس تداوی دیده میشود وزارت صحیه دستور داد تا منتسبین با صلاحیت شقوق مختلفه طبابت هر کدام یک یک لست سامان جراحی مورد احتیاج شعبات متعدده جراحی را با در نظر گرفتن بست بستر و سرویس های مربوطه آن ترتیب و پس از بحث و تصویب شورای عالی صحی مدار اجرا قرار دهند . وزارت صحیه با این اقدام از مشکلات قلمت ویا زیادت سامان جراحی کار آمد شفاخانه ها وارهیده و طبیعتاً در توزیع آن نیز سهولتی بهم می رساند .

۱۶ - ذخیره دوا فروشی های شهری :

چون ادویه فروشی های شهری ، ادویه خود را اکثراً از کمپنی های دوا فروشی های متعدد معروف و غیر معروف خارج کرده و بدینصورت از یک طرف ادویه را که ارزان و چندان تأثیری مفیدی نظر به ادویه کمپنی های معروف دوا ندارند بدست آورده و از جانبی بیچک های آنان نیز آنقدرها محل اطمینان نمی بود و در نتیجه چنین می شد که عین یک دوا نظر به مقررات وزارت صحت در چند دوا فروشی بچندین قیمت مختلف عرضه می گردید و رسیدگی وزارت صحت را نیز به مشکلاتی مواجه می ساخت . وزارت صحت برای از بین رفتن این بقیصه مجلسی از ارباب ادویه فروشی ها در وزارت صحت دائر و پس از مذاکرات طولانی به چنان تصویری واصل شد که ادویه فروشی ها باید دست جمعی یک ذخیره خانه ادویه تأسیس کرده و یک سرمایه کافی بصورت مشترک برای آن تهیه ببینند سپس در توزیع ادویه از همان کمپنی هایی که معروف و شهرت بین المللی دارند توسط همین ذخیره خانه اقدام و همینکه ادویه شان در گمرک موافقت کرد بیچک های خود را برای رسیدگی کامل بوزارت صحت ارائه کنند درینصورت از یک جهت ادویه قابل اطمینان بدست می آید و از جانبی هم احتمال آنگونه تقلباتی که در ترتیب بیچک ها از دوا فروشی های غیر مشهور برده میشد از بین رف و قیمت ادویه هم در هر جا بیک پیمانه بوده و باسناد صعود و نزول نرخ کمپنی های عمده فروشی ادویه در خارج در هر چند گاهی تفاوتی نشان خواهد داد اما باید وانمود کرد که درحین نزول نرخ ، ادویه موجوده ذخیره ایشان نیز بقرار نرخ نازل بفروش رسیده و درحین صعود نرخ ها ادویه که بقیمت نازل تمام شده به همان قیمت نازل فروخته خواهد شد دوا فروشی های شهر در جریان سال ۱۳۲۵ ترتیبات مقدماتی این موضوع را روی دست اجرای خویش قرارداده اند .

۱۷ - اسامی کسانی که در سال ۱۳۲۵ احراز تخصص کرده اند :

- ۱ - ص ، دکتور محمد عزیز خان در شق داخله
- ۲ - » » امیرجان خان
- ۳ - » » محمدعظیم خان جراحی
- ۴ - » » محمد آصف خان داخله

- ۵ - ص دکتور محمد اسلم خان درشق جراحی
۶ - » » میر غلام حیدر خان » داخله
۷ - » » کرام الدین خان » جراحی
۸ - » » عبدالقدین خان » داخله
۹ - » » محمد ایوب خان » »

۱۸ - فارغ التحصیلان سال ۱۳۲۵ فا کولته طبی :

- ۱ - ص ، دکتور احمد ضیاخان .
۲ - » » مجراب الدین خان
۳ - » » سید محمد خان
۴ - » » عبدالله خان
۵ - » » محمد عمر خان
۶ - » » محمد اکرم خان
۷ - » » علی اکبر خان
۸ - » » عبدالستار خان

۱۹ - تفتیش شفاخانه ها وادویه فروشی ها :

الف تفتیش دوا فروشی ها :
تفتیش دوا فروشی های شهری حسب معمول وقتاً فوقتاً پس از استیذان مقام وزارت عملی و بر حسب نتایج آن برخی محکوم بجزا و برخی هم مورد تقدیر وزارت صحبه واقع شده اند .

۲۰ - ب تفتیش شفاخانه های ولایات :

در هر سال برای باز رسی امورات شفاخانه ها وادویه فروشی های ولایات هیئتی از مقام وزارت تعیین واعزام می گردید تا امور شفاخانه ها و ادویه فروشی های ولایات را مورد تفتیش قرار داده ونظر به نتایج اوراق تفتیشیه اقدامات لازمه عملی گردیده است ولی در سال ۱۳۲۵ نسبت برخی معاذیری وزار تصحیه نتوانست این منظور خود را طبق سال های گذشته عملی کند ، پس درین سال چنین تصویب کرد تا لایحه تفتیش را با فهرست موضو عاتی که مورد تفتیش واقع میشود

متحدہ الممالک پولایات و حکومتات ار سال و تفتیشات را به شخصی نائب الحکومہ ہا ویا حاکم اعلیٰ و کلان سپردہ و ایشان ہیئتہ را تعین و باین امور رسیدگی نمایند نتایجی کہ از برخی شفاخانہ ہا واصل شدہ تحت بحث قرار گرفتہ و البتہ ترتیب اثری بہر کدام دادہ خواہد شد .

۲۱ - ذواتیکہ در ۱۳۲۵ حسب قانون مامورین و متقاعدین ملک یہ نائل ترفیع گردیدہ اند :

- ۱ - ع ، س ، جلال الدینخان مدیر عمومی حفظ الصحہ و تشکیلات حسب ترفیعات سنویہ و احکام مقام صالحہ از تاریخ اول اسد بحیث مامور رتبہ ۲ معین وزارت صحیحہ ترفیعا مقرر شدہ است .
- ۲ - ع . عبدالغفور خان عرفانی مدیر نشریات و احصائیه حسب ترفیعات سنویہ و احکام مقام صالحہ از تاریخ اول اسد ۱۳۲۵ بحیث مامور رتبہ ۳ ترفیعا بمدیریت عمومی حفظ الصحہ و تشکیلات مقرر شدہ اند .

۲۲ - فارغ التحصیلان سال ۱۳۲۵ مکتب طبیی :

۱ - ص امیر محمدخان معاون دکتور	۹ - ص ، عبدالله خان معاون دکتور
۲ - « عبدالسمع خان »	۱۰ - « عبدالوہاب خان »
۳ - « میر غلام خان حیدر »	۱۱ - « محمد بشیر خان »
۴ - « میر عبدالله خان »	۱۲ - « حبیب اللہ خان »
۵ - « محمد موسی خان »	۱۳ - « زمان اللہ خان »
۶ - « محمد ایوب خان »	
۷ - « غلام سخی خان »	
۸ - « حبیب اللہ خان »	

۲۳ - فارغ التحصیلان سال ۱۳۲۵ مکتب دوا سازی :

۱ - ص عبدالرحمن خان دواساز	۵ - ص عبدالغفور خان دواساز
۲ - « امام داد خان »	۶ - « محمدیحی خان »
۳ - « میر عبدالسلام خان »	۷ - « غلام نبی خان »
۴ - « محمد یوسف خان »	۸ - « میر محمد ایوب خان »

- ۹ - ص میر شرف الدین خان دوا ساز
 ۱۰ - « محمد کریم خان »
 ۱۱ - « محمد نعیم خان »
 ۱۲ - « محمد زمان خان »
- ۱۳ - ص نظر محمد خان دوا ساز
 ۱۴ - « کبیر الدین خان »
 ۱۵ - « محمد سرور خان »

۲۴ - معاونین لا براتوار :

بر طبق پلان مرتبه در نظر بود تا علی التدریج در مراکز ولایات و حکومتات اعلی و کلان وغیره شعبات لا براتوار تاسیس و به معاینات لازمه خون، بلغم، ادرار وغیره پردازند، بر اساس این معکوره ابتدا شش ولایت عمده را مدنظر قرار داده و یک دسته طلاب از معاونین دکتور برای این کار توسط موسسه با کتر لوژی آماده و فارغ التحصیل گردیده طلاب مذکور با رسیدن سامان لا براتوار ولایات که قبلا مقدمات تهیه آن چیده شده در لا پرا توار های شفا خانه های مرکز توزیع و حین تکمیل لوازم لا براتواری شان در محل های معین اعرام و وظائف خود را اشغال خواهند نمود، اسامی فارغ التحصیلان مذکور حسب ذیل است :

- ۱ - ص، عبدالحمید خان معاون دکتور
 ۲ - « میر محمد جان خان »
 ۳ - « میرزا محمد خان »
 ۴ - « عبدالجلیل خان »
 ۵ - « سید محمود خان »
 ۶ - « فتح محمد خان »

۲۵ - مستحضران با کتر و لوژی:

برای اینکه بهر يك مستحضران با کتر و لوژی درجه معین شود، در ۲۸ جوزا توسط هیئت معینه از ایشان امتحان اخذ و بعد از موفقیت در امتحان به مستحضران ذیل شهادتنامه داده شد :

- ۱ - ص ، محمدنبی خان مستحضر درجه اول
- ۲ - « بسم الله خان » » »
- ۳ - « خان محمد خان » » ۲
- ۴ - « میر فیض محمد خان » » ۲
- ۵ - « محمد کاظم خان » » ۲
- ۶ - « خان احمد خان » » ۲
- ۷ - « عبدالقیوم خان » » ۲

۲۶ - تبدیلی آبله کوبان :

چون اوقات خیلی مناسب آبله کوبی در موقع بزودت هوا بوده و واکسین چیچک مدت کافی بصورت تازه و موثر باقی میماند علاوه از آنکه صندوقهای فنی ثابت و سیاری نیز برای نگهداشت واکسین چیچک در موقع گرم تیار شده وزارت صحیه چنین تجویز کرده است تا در اوقات سردی هوا و مخصوصاً فصل زمستان آبله کوبان مواقع سرد سیر در نقاط گرم سیر تبدیل شده و با آبله کوبان موظفۀ این نقاط به بیمانه وسیعی داخل فعالیت شوند تا نتایج آبله کوبی مفید تر و موثر تر باشد باساس این تجویز در سال گذشته نیز آبله کوبان نقاط گرم سیر تقویه شده و برای آبله کوبی اطفال و کلان سالان فعالیت زیاد نموده اند .

۲۷ - موظف مستخدمین خارجی :

حسب قرار دادیکه بعمل آمده بود اخیراً عزتمند مسجو مانسو متخصص دندان و مادام مانسو متخصصۀ دندان از فرانسه وارد و به سرویس دندان سازی مردانه و زنانه شامل و اینک وظائف محوله خود هارا اشغال نموده اند .

۲۸ - فارغ التحصیلان مکتب پرستاری :

در سال ۱۳۲۵ از مکتب پرستاری ۴۶ نفر پرستار برای شعبات ملکی و ۲۱ نفر پرستار برای شفاخانه های عسکری طبق مقررات موضوعه از مکتب فارغ التحصیل و البته بعد از تکمیل دوره ستاز از ایشان در شفاخانه ها اخذ وظیفه میشود .

امور مخابرات

وزارت مخابرات درمور سال ۱۳۲۵ قدم های وسیعتری در راه پیشرفت امور مخابراتی برداشته بعضی نواقصیکه درشقوقی مختلفه دوائر مربوطه آن به ملاحظه رسیده حتی الامکان برفع آن اقدام نموده ، و به پیشبرد وظیفه اساسی خویش ادامه داده ، که اینک خلاص اجرا آن مهمه سال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات قرار آتی نشر میگردد :

۱- در سال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات برای اصلاح امور پست ، تلگراف و تلیفون توسیع و تمرکز ادارات پستی در نقاط مختلف و نصب دستگاه های تلگراف و تلیفون بر جاهای لازم ، بر علاوه مراکز فعلی تقویه و عصری ساختن دستگاه های موجود ، در سالهای آینده بلان مکمل پنجساله را بانشکیل محیطی و مصارفاتی شقوقی مختلف خویش را ترتیب و بعد از منظوری مقام صدارت عظمی و تصویب مجلس عالی وزرا ، و منظوری حضور ذات شاهانه در ساجه عمل آورد .

۲- در سال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات در شق پست خریداری و بکار انداختن کشتی موتردار است که جهت حمل و نقل و تبادل پسته در حصه پتکی سر مزار شریف از خاک افغانستان بدفتر پسته شوروی و از آنجا بخاک افغانی تهیه نمود ، ظرفیت این کشتی یکتیم تن است که از حکومت شوروی بهمین مقصد خریداری و بکار انداخته شده .

۳- در سال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات در قسمت سرعت در فست موفق شد که پسته رسانی خط بین هرات و قره تپه که بیشتر ازین توسط نفری پیاده برده می شد ، از برج میزان به بعد توسط موتور جریان دهد .

۴- پسته خانه دار الفنون که در سال ۱۳۱۹ تاسیس و بعد از اجرا آن مختصر عهدا لایجاب ملتوی قرارداد شده بود از ماه سرطان ۱۳۲۵ پسته خانه مذکور دوباره دائر و به کار آغاز کرد .

۵- تبادل پسته ترا نزیقی روسیه شوروی به هند از طریق افغانستان بر راه قره تپه هرات و سین بولدک قند هار از (۲۴) میزان ۲۵ قبول و جریان یافت .

۶- در سال ۱۳۲۵ جهت سهولت در داد و گرفت و سرعت حواله جات نقدی از موضعی بموضعی ترتیب اتخاذ و قبول گردید ، حواله جات نقدی مردم ذریعه پست تلگراف ، پذیرفته شود ، تعلیم نامه و لایحه اجراءات اداری آن هم ترتیب و سراز (۲۴) جدی امسال پذیرش آن از طرف وزارت مخابرات رسماً اعلان گردید .

۷- استخدام یک نفر مشاور پستی و یک نفر انجینیر تلیفون و منتظم تلگراف بی سیم که مورد احتیاج قبلاً در نظر بود در هذاسنه نسبت استخدام هر سه نفر بواسطه نماینده های افغانستان بخارج اقدام شده

۸ - ترتیب و تهیه یک کلمکسیون مکمل انواع تکت های پستی رایجه سلطنت اعلیحضرت امیر شیر علی خان الی سلطنت موجوده اعلیحضرت همایونی التوکل علی الله که در بیشترها موجودیت همچو یک کلمکسیون در اداره پست بی سابقه است مرتب شده است .

۹ - وزارت مخابرات برای مامورین فنی تیلگراف و تیلفون و تیلگرافی ها و تیلفونی های مربوطه خود که بیشترها اساس علیحده داشته معاش و ماموریت شان داخل چوکات غیر مامورین اناری اجرا می شد پیشرفت و ترفیعات شان هم تابع یک اصول مرتب نبود در قسمت پیشرفت رتب و معاش آنها و نیز اینکه چون در زمره مامورین رسمی حکومت اندازه اصول و قانون تقاعد هم بی بهره نمانده معاش شان تابع اصول و رتب شان داخل چوکات ماموریت گردیده باشد ترتیب خاصی اتخاذ اصول بر اساس قانون تقاعد وضع و در اجرای آن احکام مقامات صلاحیت دار و منظوری ذات شاهانه حاصل و از اول اسد ۱۳۲۵ قوانین و اوایج مذکور نافذ قرار داده شد .

۱۰ - نظر بایجاب کار برای تسریع مخابرات رسمی و فردی و تسهیل در امور مخابراتی بروی حکومت کلان گرشک مربوط ولایت قندهار حسب پیشنهاد شعبه مربوطه که وجود یک تیلگراف خانه سیمدار در اینجا از ضروریات فعلی شمرده می شد منظور و تیلگراف خانه مذکور تاسیس و از تاریخ ۱۱ اسد ۲۵ بکار آغاز نمود .

۱۱ - شعبه تیلگراف مرکز وزارت مخابرات چون موفق شد مخابرات و ارتباط تیلگرافی خود را اساساً از کابل الی تاشکندت فایم کند لذا از تاریخ ۱۵ اپریل ۱۹۴۶ عیسوی مطابق ۲۶ حمل ۱۳۲۵ شمسی مواصلات تیلگراف بی سیم مزار شریف با ترمز قطع و مخابرات مستقیم جریان یافته .

۱۲ - چون وزارت مخابرات از حیث کمبود تیلگرافی دچار مشکلات بود از چندی در نظر داشت که تیلگرافیان صحیح تربیه کنند اخیراً باین آرزوی خود نایل و برای تربیه نفر صحیح یک کورس تیلگراف تاسیس و منظوری معاش و مصارف آن را از مقامات ذی صلاحیت حاصل و از اول میزان ۱۳۲۵ امور تدریس کورس جریان یافت .

۱۳ - لین تیلفون کارته چهار بیشتر از این از حد ماشین خانه به لین های هوانی ممتد و نظریه اینکه اکثر مورد عوارضات واقع می شد جهت آنکه لین مزبور محفوظ مانده باشد لین کیبلی تحت الارضی پنجاه لینه تمدید و بکار انداخته شد و در اولین نقطه دهم رنگ تعمیر جدیدی برای اداره پست و تیلفون اعمار و سوج بود کیبلی آن نصب و بکار انداخته و هم اداره

- یسته تمر کزداده شد تاد وقت ارسال ومرسول اهالی دهمزنگه، کارته (۴) تاحدود افشار
 نانه چی تسهيلات بعمل آمده باشد .
- ۱۴- همچنين در تيلفونخانه جديد دارالفنون وسوج بوردي نصب ومخابرات دواير وتيلفون هاي
 شخصي در جريان است ترتيب وبكار انداختن تيلفونخانه انومات كه داراي صد لين باشد
 همزير نظر واجرا گرفته لين كييلي صد لينه آن در قصر دارالفنون تمدیدو بشرف تسکيل است .
- ۱۵- لين تيلفون كسز هاي مشرفي كه منهدم شده بود مجدداً تسکيل و مخا بره در تمام
 تيلفونخانه هاي آن جريان يافت وهم يايه هاي لين جنوبي كه خراب و در امور مخا بره
 تيلفوني و تيلگرافي سگسته عايد مي كرد تجديد و اصلاح شد كذا نوا قص لين تيلفون
 پنجشير تسکيل لين بين چهاريكار و گلبهار الي كو هستان و از چهار يكار الي
 دوآب ميخ زرین. رفع و اصلاح گرديد .
- ۱۶- تعمير تيلفونخانه قره باغ شمالي تسکيل وتيلفون نصب گرديد .
- ۱۷- لين اناردره و گلستان تعلقه فراه جديد تمدید وتيلفونخانه هاي آن بكار انداخته شده .
- ۱۸- يك لين جديد از فيض آباد الي درواز بدخشان تمدید وتسکيل کرده شده .
- ۱۹- نظر به ايجاب و توسعه سيستم حاليه تيلفون يك اندازه سامان جديد كه براي اصلاحات
 بخارج فرمائش داده شده بود يك حصه آن رسيد و توزيع گرديده وما بقي آن
 در شرف ورود است .
- ۲۰- برقراري مجدد مرابطات تيلگرافي باسيم و بي سيم بين افغانستان وايران .
- ۲۱- ترتيب نرخنامه محصولات تيلگرامات خارجه .
- ۲۲- ترتيب نرخنامه يارسلات صادره خارجه .
- ۲۳- آغاز تجربيات راديو تيلفون بين كابل ولندن .
- ۲۴- تجربيات راديو تيلگرافي بين كابل لندن و اقدامات جهه موافقه راديو تيلگرافي
 مستقيم بين وزارت مخابرات دولت پادشاهي افغانستان وكمپني كيپيل و دائر لين لندن .
- ۲۵- ترتيب ورقه عرض بمقام منبع صدارت عظمي و حصول احكام آن در باب منظوري و
 تعين نماينده صلاحيت دار از طرف وزارت مخابرات بفرض شموليت در گنگره ، دوازدهم
 پوستي بين المللي كه بتاريخ ۶مى ۱۹۴۷ در پاریس منعقد ميشود و منظوري يك اندازه
 يول جهت مصارف آن ومعرفي نمودن نمايندگان صلاحيت دار ما از مجرائي سياسي
 بحكومت فرانسه ودفتر بين المللي پوستي در برن .
- ۲۶- ترتيب ورقه عرض واستحصال احكام در باب تعين نماينده بحيث مشا هده كسننده به

- کنفرانسهای تیلگرافی و رادیو دیفو زیون و رادیو کومو نیگاسبون در امریکا .
- ۲۷ - نظر بصواب دید وزارت پست و تیلگراف و تیلفون از عنوانی که داشت با دلائل بمقامات صلاحیت دار پیشنهاد و بعد از استحصال منظوری مجلس وزراء بوزارت مخابرات تعدیل یافت .
- ۲۸ - دوایر بسته خانه های سرحدی سپین بولدک مربوطه ولایت قندهار و طورخیم مربوطه ولایت مشرفی و بتسکبیسر مربوطه ولایت مزار شریف و اسلام قلعه مربوطه ولایت هرات که قبلا سرکتابت بوده و در سال جاری نسبت توسعه امورات تشکیلات آنها تغییر و ماموریت گرفته شد و همچنان ماموریت مخابرات میهنه و بدخشان که ماموریت بوده عندالایجاب بمدیریت تبدیل و تشکییل گردیده .
- ۲۹ - همچنان اداره سوانج و سبج و عزل نصب مامورین مدیریت مامورین نظر بوفرت کار و وسعت از سر کتابت بماموریت تشکییل آن ارتقاء پذیرفته .
- ۳۰ - لایحه جزاء مامورین و مستخدمین پوستی تیلگرافی تیلنونی هما ترتیب و تسکمیل و بعد تصویب مجلس عالی وزراء و منظوری حضور ملوکانه در جزو اصولنامه تقاعد و استخدام مامورین منظور گردیده .
- ۳۱ - اعطای تقدیر نامه درجه (۳) از طرف مقام وزارت برای سه تن از منسوبین وزارت مخابرات نظر به فعالیت بارز شان به ع، ص غلام صفدرخان ع، عطاء الله خان ع، عبدالاحدخان فدائی عطاء گردید .
- ۳۲ - دو نفر از مستخدمین پوسته و دو نفر از مستخدمین تیلفون که سابقه خدمت شان طولانی پیش وزارت واضح و بسن کهولت رسیده بودند با اثر پیشنهاد وزارت و منظوری مقام صدارت عظمی به یک مشت بول مسکفی بانها اعطاء و به تقاعد سوق داده شدند .
- ۳۳ - تقرر و ترفیعات مامورین منسوبه وزارت مخابرات .
- ۱ - تقرر ع ج س ع غلام یحیی خان وزیر بوزارت مخابرات از تاریخ ۱۵ برج ثور ۱۳۲۵ .
- ۲ - تشکییل جدید و تقرر یک نفر معین ثانی که در راس آن ع ص غلام صفدر خان مقرر شده .

امور مخابرات مدیریت قندهار :

- ۱ - تمدید یک لین تیلفون از حکومت کلان کرشک الی علاقه داری بست بمسافه ۱۲ کروه .
- ۲ - نصب یک دستگاه تیلگراف سیمدار بحکومتی کلان کرشک .

امور مخابراتی مدیریت ولایت جنوبی :

قبلاً در محکمهٔ مرافعه و محبس گردیز لین تیلفون امتداد نیافته بود ، در سال جاری این تیلفون تمدید و یکسک یک پایه تیلفون به ادارات مذکور نصب گردیده است .

ماموریت مخابرات حکومت اعلان بدخشان :

لین های عمومی تاجائیکه اصلاح طلب بود، اصلاح و ترمیم گردیده، و بر علاوه تا اندازهٔ که سیم موجود می شد لین تیلفون بطرف در واز تمدید و تا مرکز کوف رسانده شده است که مسافت آن تقریباً (۱۱) کیلومتری شود ، که حالا تا مرکز کوف بدرستی مخابره شده میتواند . و اضافه از تیلفونهای که بمراکز حکومتی ها و دوائر نصب است ، پنج پایه تیلفون جدید نیز نصب گردیده است .

اور وزارت معادن

واضح است که مسئلهٔ کشفیات و استخراج معادن در مملکت مایک کارنو بوده و آنهم از اثر جنگ جهان و عدم متخصصین و سامان فنی تا اندازهٔ درین چند سال اخیر دو چار ساخته گردیده بود ؛ باهم وزارت معادن در حدود وسائل موجودهٔ خود کشفیات خویش را در نقاط مختلفه ادامه داده و از طرف دیگر در راه طرح یک پلان مکمل جهت اجراءات آینده مصروف شده که اینک پلان مذکور در شرف تکمیل بوده محتاج رسیدن متخصصین و لوازم فنی است ، با وصف آن در سال ۱۳۲۵ نیز وزارت معادن مثل سنوات قبل در معادن ذغال سمت شمال مملکت تا اندازهٔ به استخراج ذغال برای مصارف دوائر مرکزی و اهالی و برخی فابریکهای صنعتی اقداماتی نموده است که تفصیل آن به عهده آشکار است .

مقررهای مهمهٔ سال ۱۳۲۵ قرار ذیل است ،

- ع ، ص غلام محمدخان معین وزارت معادن به کفالت وزارت موصوف .
- ع ، ص سید عبدالله خان دیپلوم انجنیر معادن بحیث معین دوم .

په ۱۳۲۵ - ۲۶ کښې نوی مقرری

ع، ص عبدالعزیز خان د قندهار
دېلده چی رئیس

ع، ص عبدالغیاث خان د کابل د ولایت
د تعبیر اتو عمومی مدیر در رئیس په حیث

ع، ص امین الله خان د دوزبار د وزارت
دوهم مهین

په ۱۳۲۵ - ۲۶ نوي مقررې -

ع ، نادر علي خان د کرهني د مستقل
رياست د تقنيش عمومي مدير .

ع ، محمد زمان خان د کرهني درياست
دمعين کفيل .

ع ، عزيز الله خان د پدخشان اعلي سرروشته دار

ع ، دادمحمد خان دنسل گپيري رئيس .

امور ریاست مستقل زراعت

ریاست مستقل زراعت برای اینکه زراعت مملکت به نهج درستی بر روی خطوط اساسی پیش برده شود در اواسط این سال پلان زراعتی ۱۲ ساله را از روی احتیاجات مبرم زراعت و فلاح مملکت ترتیب داشته پس از منظوری مجلس عالی وزراء و صحنه ذات ملوکانه اجرای مسایل آنرا بدست اجرا گرفته است تا اگر خدا بخواهد در اثر تطبیق آن و تعاون و تساند اشخاص ذی علاقه و افراد زراعت پیشه مملکت قسم خوب و مطلوب تهیه و آماده گردیده زندگی مرفه الحال به توده ملت فراهم گردد.

خطوط اساسی و رؤس مطالبی که پلان موصوفه مبنی بر آنست عبارت اند از آباد ساختن اراضی خاره و لامزروع در اثر حفر انهار، جوی ها، کار بزه ها، اعمار بند ها، چاه ها، ارت ها و استفاده از اقسام بیه های آب کشی و ماشین های زراعتی، تقویه دهاقین و زرا عین با پول و سامان و آلات زراعتی و تخمها و حیوانات و راهنمایی فنی و مشورتی، اصلاح جنسیت تخمها و حیوانات زراعتی و حیوانات مملکت ذریعه توریید اجناس خوب و اصلاح شده و تعمیم آنها در بین توده زراعت پیشه و تسکثیر تولیدات زراعتی با کمک مالی و فنی بادهاقین و استعمال کودهای کیمیایی و آلات میخانیکی و توریید و تجربه و تعمیم چیز های نوزراعتی و فلاحتی در مملکت و حفاظه و حمایه جنگل ها و چراگاه ها و احداث و توسعه آنها و بالاخره مجارله با امراض حیوانی و نباتی و مدافعه و حفاظه مزروعات و حیوانات مملکت بصورت صحیح و اساسی از تلفات و خسارات و غیره.

برای حل و فصل مسایل مهمه و ملاحظه و تصویب پلانها و پروژہ های زراعتی فوق الذکر شورای زراعتی وقتاً فوقتاً انعقاد جلسه مینمایند و هم برای مطالعه تمام مناطق افغانستان هیئتی تعیین میشود که تماماً مملکت را مفصلاً ملاحظه داشته پس از آن پروگرام پیشبرد امور زراعتی مملکت را تهیه و فراهم میدارند و از آن به بعد طبق آن اجرا آت میشود.

برای اجراءات پلان زراعتی و تطبیق مسایل مربوطه آن شعباتی که عنقریب بصورت اساسی تشکیل و شروع بکار میدارند و یا بعضاً تشکیلاتی داشته تعدیلات و اصلاحات لازمی شدنی است عبارت اند از ادارات اعتبارات زراعتی، تهیه تخمهای زراعتی، اداره نسلگیری

اداره فنی تخنیکي، اداره آبیاری، اداره توسعه و اصلاح اراضی، اداره تحقیقات زراعتی، اداره باغها و جنگلها و توسعه آنها، اداره مدافعه آفات زراعتی، اداره ناقلین، اداره اتحادیه های زراعتی، اداره تبلیغات زراعتی، اداره تهیه مواد خام، اداره شکارزدهای گبری، اداره تفتیش کار و اداره فروش املاکات. برای پیشبرد پلان زراعتی و ترقی و انکشاف زراعت چنین معین شده است که پروژه مالی آنرا وزارت اقتصاد ملی و وزارت مالیه طرف مطالعه قرار داده از مدارک زراعتی سرمایه لازم و مصارف آنرا تهیه به بینند وهم برای اینکه پس از دوره سه سال مطالعات و تحقیقات ابتدائی ریاست مستقل زراعت یکسهمه متخصصین لایق داخلی بدسترس خود داشته باشد میتواند در ظرف سه سال یکسهمه تعداد متعلم برای تحصیل حقوق مختلفه زراعتی بخارج اعزام دارد و هم برای اینکه تاوقت تکمیل تحصیلات متخصصین داخلی و حاضر شدن شان بکارهای امور زراعتی به تعویق نماند برای ریاست مستقل زراعت اجازه داده شده که متخصصین طرف احتیاج خود را از مالیکیکه لازم دانند استخدام نمایند، ناگفته نماند که مسایل مقدماتی پلان زراعتی و نظم و ترتیب و غیره مسایل اولیه آن طرف سنجش قرار یافته تشکیلات اساسی که برای اجرا و تطبیق آن لازم است در شرف تکمیل بوده عنقریب پس از تکمیل شروع بکار میدارد مگر با آن عملیات واجرا آتی که در بعضی حقوق آن و سایر شعبات زراعتی در ظرف سال بعمل آمده است طور مجمل و خلاص برای مزید معلومات قارئین گرام ذیلاً عرضه میداریم :

مهمترین کاری که ریاست مستقل زراعت در ظرف سال نموده است همانا ترتیب پلان زراعتی است که برای پیشبرد امور زراعتی مملکت اساسی قایل کرده است تاخط مشی صحیح زراعت وطن در آینده معلوم بوده بر روی آن اقدامات اصولی شود وهم برای اینکه آب پیدا شود و دهاقین و طن توانائی در امور زراعتی پیدا کرده سوبه آنها بلند برود در سال ۱۳۲۵ از یکطرف در آبادی کاریزهای مغروبه و اراضی بایرسمی و مجاهدت شده از طرف دیگر در آبادی کاریزهای جدید و حفرانهار اقدامات شده است چنانچه در اثر همین مساعی حفریک سلسله انهار در بدخشان شروع یافته است تا آب در آنها جریان پیدا کرده زمین های خشک و بایر آنجا هازیر آب آمده تولیدات زراعتی بیشتر شود و اهالی آنجا آسوده حال گردند و علاوه در سال موصوفه در مرکز ولایات اقدامات بعمل آمده تا یک بانک زراعتی در مرکز و موسسات دیگری در ولایات تشکیل شده در اثر موجودیت و تراکم پول اتحادیه های زراعتی

که تشکیل شده بامیشوند تقویه شده بادهاقین و اهالی زراعت پیشه انفرادی نیز کمک بولی شده احتیاجات آنها رفع شود یعنی یگانه غایه و مرام تقویه بولی موصوفه همان است تا دهاقین وزارتین برسرپا استاده شده بتوانند و تولیدات زراعتی مملکت را به پیمانه زیادی بلند ببرند تااثر این اقدامات رفاه و آسوده حالی برروی افراد ملت چهره کشاید، و هم ریاست مستقل زراعت اقداماتی را روی دست گرفته است تااثر تهیه تخم ها و حیوانات خوب تخم های زراعتی را اصلاح و از حیث جنس و نوعیت خوب شده مقدار حاصل بیشتری از زمین کم بردارند و علاوه بر این چون برای دهاقین و زارعین داشتن حیوانات خوب، نسلی، کارگر و شیرین ضروری است و باید که اینها از انسال خوبی باشند تا دهاقین در اثر زحمتی که میکشند حاصل درستی از آن بگیرند درین راه نیز ریاست مستقل زراعت در پی اقدامات تشخیص نژادهای خوب داخلی و ترقی و تکثیر آنها و توریید حیوانات خوب و نسلی از خارج میباشد تا درین تربیه خانه ها و اتحادیه های زراعتی که وقتاً فوقتاً تشکیل میشود و بعضاً تشکیل شده است آنها را توزیع داشته حیوانات مملکت را اصلاح کنند چنانچه در سلسله همین اقدامات یک تعداد اسپ های خوب و نسل اعلی از طرف حضور اهل حضرت همایونی بدسترس ریاست مستقل زراعت گذاشته شده و به نقاطیکه در صفحات شمال مملکت برای تربیه اسپ مساعدند فرستاده شده است تا نسلهای موصوفه تعیین و تکثیر شود هم علاوه بر آن یک تعداد گاو نسل شیری و کار بفارم بقلان بر همین مقصد که ازدیاد گاوهای خوب و شیری و کارگر در نقاط ولایت قطن بود ار سال شده است و هم یک قسمت کارهای دیگری که ریاست مستقل زراعت به آن دست زده عبارت است از توریید ماشین های آبکشی از قسم ببه ها و غیره ماشین های چوپه کشی طیور، ماشین های مسکه کشی و غیره چنانچه یک قسمت ازین سامان در شرف رسیدن بوده در نظر است که با کمک ماشین های عصری وضع زراعت مملکت بهبودی بخود بگیرد و هم برای اینکه آب بیشتری بدسترس دهاقین برسد و زراعت خود هارا توسعه دهند اقدامات تقسیمات آب، پخته کردن دهانه ها و غیره اقدامات مقدماتی خود را می پیماید چنانچه طوریکه با ولایت کابل و ولایت قندهار تا یک اندازه مفاهمه و حل و فصل شده است عملاً پخته کردن دهانه ها و سربند ها از ابتدای سال ۱۳۲۶ آغاز می یابد.

بر علاوه برای اقدامات اساسی آینده ریاست مستقل زراعت چون تحقیقات مسایل زراعتی و فراهمی معلومات آن اهمیت بارز و شایانی دارد از آنرو اشخاص ذی علاقه برای مطالعه صفحات

شمالی مملکت ولایت مشرقی و ولایات جنوب غربی شروع بمطالعات نموده درین راه سعی دارند تا مطالعات کاملی کرده سپس بر روی مطالعات موصوفه از یکطرف اقدامات مقتضی و لازمی را اجرا داشته از طرف دیگر برای استفاده از باغها و جنگل های سابقه قسم خوبی استفاده شود و سال بعد دامنه جنگلهای توسعه داده شده جنگلهای جدیدی بر روی آن افزود گردد .

درینجا بایست متذکر شویم که توسعه زراعت و تکثیر نباتات با اقدامات مدافعی لازم و ملزوم بوده در حالیکه ریاست مستقل زراعت یک سلسله اقدامات فوق را نموده است بالمقابل آن برای مدافعه امراض نباتی و حیوانی نیز پیش بین بوده و میباشد چنانچه در سال ۱۳۲۵ در اثر اقدامات مقتضی و اساسی شعبات مربوطه مزروعات و کشت زارهای مملکت طور درستی از اثر حملات ملخ مصئون و محفوظ مانده از طرف دیگر برای مدافعه امراض حیوانی مثل تا کور و غیره پیش بینی مناسبی بعمل آمده است چنانچه یک اندازه کافی واکسین ضد مرض تا کو را فراهم و در گاوهای مملکت توزیع داشته در اثر مرحمت خداوندی حیوانات مملکت از حمله مرض تا کو حفظه شده است و در آینده هم در نظر است که بیشتر از بیشتر درین راه اقدامات لازمه بعمل آید و هم برای اینکو مسایل مدافعه و چاره های لازمه جلوگیری از امراض و غیره چیزها اصلاح شده و مسایل قابل تلقین و گوشزد دهاقین قسم خوبی بدهاقین رسانیده شود اداره تبلیغات زراعتی در سال گذشته چیزهای لازم و قابل نشر و تعمیم را ذریعه مقالات در روزنامه و رادیو و توسط نمایشات و غیره به اهالی زراعت پیشه خاطر نشان داشته بدین ترتیب معلومات و خطاطرات خوبی برای دهاقین فراهم داشته است .

درینجا بایست زیاد نمائیم که بر علاوه فارمهای قندوز و بغلان که در سال ۱۳۲۵ تجربیات زراعتی و فلاحتی خوبی را انجام داده مسایل آن ذیلا از نظر قارئین گرام میگذارد اساس یک تجربه گاه مناسبی در حصص جنوب غربی مملکت در یکجائی که برای اکثر نقاط مرکزیت دارد گذاشته شده تا اقدامات لازمی در آنجا ها کرده بالنتیجه مملکت سرسبز و آباد گردد . اجرا آت و عملیاتیکه در سال ۱۳۲۵ فارمهای فوق الذکر نموده اند حسب آتی تذکر میدهیم :

۱- تجارب نباتات : طبق همه ساله انواع حبوب داخلی و خارجی از قبیل گندم، جواری، ماش، برنج، پسته زمینی و غیره در جاهای معین برای تجربه زرع و نتایج آن با تجارب سالهای گذشته مقایسه شده طوریکه درین سال بوضع پیوسته است گندم های نوع مصری و شترندندان در زمین های آتی نتیجه مثبت و خوبی میدهد و از لحاظی که دانه های درشت داشته ان آن سفید

و خوش مزه است قابل تعمیر میباشد و بنا بر همین مفکوره يك اندازه تخمیکه تهیه و تکثیر شده بود با تخم های اقسام جوارى های جانیوری ، کشمیری و گولدن بتم که دانه های آن درشت و شته های زیادتر و کلانتر در بته های خود دارند با اقسام ماش سبز و سیاه وطنی و هندی ، جو فرانسوی بسته زمینی ، سند ، اقسام شالی و تخمهای سبزیجات برای دهاقین و زارعین مناطق لازمه تقسیم و توزیع شده است تا مواد موصوفه را بصورت اساسی تعمیر یابند .

۲- اشجار : در تربیه اشجار ترتیبی که گرفته شده است چنین است که اشجار مشر را که بصورت خسته و یا نهال قوریه مینماید بعد از رشد و نمو از اقسام میوه های مشهور و برجسته داخلی و خارجی پیوند کرده در سال دیگر نهالهای پیوندی آنرا به اهالی توزیع میدارند روی همین نظریه در سال ۱۳۲۵ يك تعداد زیاد اشجار مشر مثل انواع سیب ، ناک ، زرد آلو ، آلوبخارا ، توت ، و بادام ، شفتالوهای خارجی که در نوع خود ممتاز و لذیذ است پیوند کرده و دیگر اشجار زمینی مثل پکین ، اکاسی ، ناچو ، سرو ، موربانگک ، کستالینا و شنگک و غیره بیشتر بذر شده است و هم يك اندازه زمین برای اقسام چوبهای تعمیراتی تخصیص داده شده است انواع مختلفه آن در آنجا غرس و قلمه شده است تا عنقریب در آینده از چوبهای آن استفاده شود .

در اخیر بایست اضافه شود که علاوه بر نگرانی و مراقبت زرع ینبه و بلبلو که یسکی از کار های عمده فارم ها بشمار میرود فارم های قندوز و بغلان با اکثر دهاقین و زارعین از هر حیثی که ممکن شده است کمک های معنوی و رهنمائی در شقوق مربوطه نموده بکثرت دانه فاز فیلمرغ و حیوانات دیگری که بدسترس داشته اند برای استفاده و تعمیر بدسترس اهالی گذاشته شده است .

(انتها)

هدیر بت زراعت حکومت اعلاى بدخشان :

۱ - از عرصه چندسال است که کار جوی دشت فراخ شروع گردیده ، و به نسبت مساحت اصولی آن زمین هائیکه تحت آن واقع شده آبیاری نمیشود و ممکن که در اوائل سال آینده در اثر تربیات لازمه که گرفته شده تقریباً شش هزار جریب زمین را جوی مذکور آبیاری خواهد کرد .

۲: - يك تعداد جريب زمين هاى واقع خوستك مربوط علاقه جرم كه از يك قرن باينطرف جوى آن منهدم و زمين هايمذكور خرابه و لم يزرع مانده بود، در اثر مذاكره مدريت زراعت با اهالى قريه هاى خوستك اهالى مذكور متحمل حفريك جوى جديد گردیده ، چنانچه به كار هم شروع نموده اند، اميد است كه در اثر جدیت و فعالیت اهالى و توجه و معاونت شعبات مربوطه از حيث تهیه و تدارك بعضى آلات كار، جوى مذكور تا اوسط سال ۱۳۲۶ تكميل گردیده و متجاوز از دو هزار جريب زمين را آبيارى نمايد .

۳: - نهر عمومى بهارك نظر به نواقصى كه در نقطه سربند داشته ، بهرور زمان ظرفيت آن كم و بقدر كافى آب در آن جريان نميگردد ، و از اين باعث تقريباً سه هزار جريب زمين از حاصل مانده بود ، در اثر مفاهمه كه با اهالى بعمل آمد ، آنها حاضر شدند كه نواقص جوى مذكور را اصلاح نمايند ، و ممكن كه تا دو سه ماه اول سال ۱۳۲۶ كار آن تكميل و زمين هايمذكور تحت آبيارى آورده شود .

۴: - يك تعداد جريب زمين موسوم بدشت سرحوض واقع در علاقه جرم كه تقريباً از هشتاد سال باينطرف نهر آن خراب و زمين ها نيکه تحت نهر مذكور واقع است تماماً خاره گردیده بود، در اثر مفاهمه كه با مالسكين زمين هايمذكور بعمل آمد ، متعهد گرديدند ، كه در حفر نهر مذكور اقدام مينمائيم ، چنانچه تعهد نامه آنها بشعبه مربوطه واصل وبه حفر نهر مذكور آغاز نموده اند، و ممكن كه تا نايه سال ۱۳۲۶ كار مذكور انجام پذيرد و تقريباً سه هزار جريب زمين تحت آبيارى پيابد .

۵: - يك قطعه زمين ديگرى كه تقريباً شش صد جريب مى شود ، در بهارك جرم بوا سطره خرابى جوى از زراعت مانده ، درين سال ترتيبات گرفته شده كه جوى جديدى حفر شود ، تا زمين هاى مذكور قابل زراعت گردد .

۶: - جوى عمومى قسمت جنوبى جرم كه ظرفيت آن كم گردیده و از باعث قلت آب به زارعين مشكلات پيش ميگردد ، جوى مذكور تحت كار گرفته شده و ممكن كه در همين زودى ها سهولتى براى زارعين پيش نمايد .

۷: - جوى عمومى واقع كشم بوا سطره كه آب آن كم گردیده بود ، در اثر توصيه مدريت زراعت اهالى كشم به توسعه ولاى كشى جوى مذكور اقدام نموده ، كه عنقریب كار آن تكميل خواهد گردید .

امور مطبوعات

ریاست مطبوعات درین سال نیز پروگرامهای تنویر افکار و انکشاف و سائل طبع و نشر را دوام داده و تا خدمتکن به ترقی سوبه نویسندگان و وسط جوانز و تبلیغات و به ترقی سطح معلومات توده توسط نشریات جرائد و رادیو و نشر کتب و غیره وسائل اقدامات کرده است، بر علاوه برای انکشاف مطبوعات و نشریات يك پلان پنجساله ترتیب یافته که هنوز تحت غور و تدقیق میباشد اجراءات مهمه شعبات مختلفه ریاست مطبوعات قرار ذیل است:

مدیریت عمومی نشریات :

- ۱ - شعبه اول ادخال (۵۵ جلد کتب مختلف فارسی در جوانز مطبوعاتی سال و توزیع جائزه آن بمولفین و مترجمین کتب مذکور.
- ۲ - ادخال (۱۷) جلد کتب مختلف پشتو در جوانز مطبوعاتی سال و توزیع جائزه آن بمولفین و مترجمین کتب مذکور.
- ۳ - ارسال يك تعداد مضامین و مقالات علمی، ادبی، اجتماعی، تربیوی، صحی و غیره فارسی و پشتو بجراید اطراف ولایات.
- ۴ - توزیع جوانز مطبوعاتی کتب و مقالات به نویسندگان مرکز ولایات که بجراید و مجلات وطن کمک و مساعدت قلمی نموده اند.
- ۵ - کمک و مساعدت در بزرگ ساختن قطع روزنامه اتفاق اسلام و طلوع افغان و حسن طباعت باقی جراید و مطبوعات.
- ۶ - ارسال يك تعداد کتب رومان و داستانهای مفید بغرض نشر در یا ورقی های جراید مرکز ولایات.
- ۷ - کمک و مساعدت در باره هفته دوباره نشر شدن جریده اتحاد خان آباد.
- ۸ - تاسیس يك مدیریت مطبوعات و جریده و مطبعه در بدخشان که از سال ۱۳۲۵ بیکار و نشرات خود آغاز نموده است.
- ۹ - ارسال کتاتب (میرویس نیکه) برنده جائزه دوم آریانا و (دینتو اوی قاموس) برنده جائزه اول آریانا جهت طبع و نشر به پشتو تولنه.
- ۱۰ - ارسال يك تعداد نقشه جغرافیای طبیعی افغانستان و بعضی کتب مطبوع به نمایندگی های افغانستان در خارج و غیره، موسسات و اشخاص علمی در خارج و داخل مملکت.

- ۱۱ - خریداری يک ټولگه کتبه قلمی و مطبوع مفیده السنه مختلف برای قرائت خانه ریاست مطبوعات .
- ۱۲ - اهتمام طبع کتاب « دینتودادب تاریخ » اثر شایعې رشتین در مطبعه که در اثنای سال از طبع فارغ و به معرض نشر واستفاده قارئین گذاشته شده .

شوق رادیو

الف - نشریاتی :

رادیو کابل بقراری پروگرام مرتبه خود درین سال هم مانند سالهای گذشته یک سلسله اخبار جهان و مضامین جهانی متنوعه جهت استفاده شنوندگان خود براد کاست نمود که اوقات نشراتی آن در طی سال حاوی (۸۶۷) ساعت بود .
ازین قرار :

- ۱۴ ساعت تلاوت قرآن مجید و تفسیر شریف .
- ۲۵ » درس پشتو
- ۱۶۷ » خبرهای داخلی و خارجی
- ۵۰ » مضامین اجتماعی ، صحیحی ، ادبی ، تاریخی ، زراعتی ، امور خانه و غیره
- ۱۳ » اجمال واقعات سیاسی جهان
- ۱۶ » رادیو درامها
- ۱۳ » افسانه های اطفال

ب - قسمت موسیقی :

در ظرف مدت سال ۱۳۲۵ اوقات نشر پروگرام موسیقی رادیو ۵۶۹ بود درین پروگرام علاوه از آهنگها و نغمه های ملی ، ساز آواز و کلاوایها یک ټولگه ریکارد های متنوعه شرقی و غربی نیز شنوایده شده .

ثبت یک ټولگه قسمت سرودها و نغمات محلی در روی صفحات ریکارد ذریعه هیئت سیار ریکارد گیری .

جمع کردن و در قیدنوت آوردن آوازه ها و نغمه های ملی قرار سابق وهم کمپوز بعضی نغمه ها و آهنگ های دیگر از طرف اشخاص فنی اداره از کارهای این سال بشمار میاید .

استخدام نوازندگان خوبی و کار گرفتن از آنها در پروگرام رادیو وهم استفاده از ایشان در تدریس نواختن آلات موسیقی شرقی از امور سال ۱۳۲۵ شمرده میشود .

پروگرام هندوستانی رادیوی کابل هم که در آن مضامین ، موسیقی و نغمه‌های وطنی مطابق ذوق برادران هندوستانی ما در شام هر چهار شنبه شنوایند شده است در ظرف سال ۱۳۲۵ جریان داشت . این بود مختصر راپور نشرانی رادیوی کابل .

دائرة المعارف :

در سال ۱۳۲۵ مدیریت عمومی دائرة المعارف مطابق سنوات گذشته به جمع آوری مواد مطلوبه دائرة المعارف افغانی از روی مأخذ ومدارك مختلفه فرا نسوی انگلیسی و سایر السنه معتبر دنیا برداخته و توسط مترجمین ماهر و اهل فن مواد زیادی بدست آورده است و طبق فیصله کمیسیون های مربوط مواد و معلومات جمع شده را به تحقیق و تدقیق متخصصین و اهل فن سپرده و بر علاوه معلومات محلی گرانهای نیز توسط متبعین داخلی تهیه و جمع آوری نموده است درین سال شیاعلی میا حسین خان مدیر عمومی دائرة المعارف بیوزارت اقتصاد ملی تبدیل گردیده و شیاعلی محمد هاشم خان پردیس ، مدیر مطبوعات و نگارنده روز نامه اتفاق اسلام هرات از اول سنبله به این عهده مقرر گردیده است در آخیر سال ۲۶ مدیریت عمومی دائرة المعارف به استخدام يك عده اشخاص لایق جهة شعبه های خود به این ترتیب کوشیده است .

۱- مدیریت لغت که کار ترتیب و تردیف اعلام و عناوین را اجرا نموده و بر علاوه اخیراً تصمیم گرفته است که به ترتیب و تدوین قاموس های لغت و گزینتر هانیز پردازد و برای اینکار مواد زیادی هم جمع آوری نموده است .

۲- مدیریت ترجمه که درین شعبه از مأخذ معتبر انگلیسی فرانسوی و سایر السنه دنیا مواد لازمه ترجمه و تهیه میشود .

۳- مدیریت داخلی که برای جمع آوری مواد و معلومات محلی از قبیل تاریخی جغرافیوی فولکلوری و غیره که در تحت عناوین مختلفه دائرة المعارف میاید اقدام میکنند .

۴- مدیریت ینتو که در آخیر سال ۲۵ تشکیل گردیده و این شعبه برای کار های ینتوی دائرة المعارف اختصاص دارد .

بقرار فوق رؤس اجرا آت مدیریت عمومی دائیة المعارف در سال ۱۳۲۵ بصورت اختصار وضاحت داده شد .

مدیریت عمومی آژانس :

اول - اخذ خبر های خارجی از استانه های متعدد خارجی از قبیل ریوتر ، تاس فرانس پریس و غیره ذریعہ تیلگرافخانه و فعالیت ۲۴ ساعته سرویسهای تلگرافی .

دوم - شنیدن و تعقیب کردن سرویسهای مشهور دنیا توسط رادیو های آژانس .

سوم - ترجمه خبر های خارجی السنه مختلف از قبیل انگلیسی ، روسی ، فرانسوی ، بفارسی و ترجمه خبر های فارسی به پشتو .
چارم - رسانیدن تمام خبر های آژانسی یعنی داخلی وخارجی بروز نامه های مرکز اصلاح ، انیس . ورادیو کابل .

پنجم - رساندن خبر های داخلی وخارجی بسلسله تلیفون وتیلگراف بروز نامه ها وجرایدولایات .
ششم - اخذ تمام خبر های داخله مرکز و تمام خبر ها و واقعات مملکت در مرکز توسط نمایندگان ودر ولایات واطراف ذریعه تلیفون وتیلگراف .

هفتم - عکاسی های وقایع مهم مملکت که فوتوی های آن اخذ وبچراند ومجلات ارسال گردیده .
هشتم - اجرا آت اداری که عبارت از مکاتبه با شعبات مرکز واطراف باشد .

نهم - مراوده با آژانس های خارجی برای قیام روابط مستقیم جهت نشر خبر های افغانستان بخارج که فعلاً مذاکرات مذکور باریوترو ووشی شتید پرس ادامه دارد ودوره های امتحانی با آژانس دول مذکور طی شده است .

دهم - ارسال خبر های مهم دنیا که جنبه اختصاصی داشته به دواپروموسسات ومقامات مربوطه مملکت .

مدیریت عمومی تاریخ :

- ۱ - طبع ونشر دوازده شماره مجله آریانا که در هر ماه يك شماره نشر می شود
- ۲ - « رساله کنیشکا اثر یناغلی احمدعلیخان کهزاد مدیر عمومی انجمن تاریخ »
- ۳ - « جلد اول تاریخ افغانستان تالیف »
- ۴ - « دوهم »
- ۵ - « رساله فصلی از خلاصه الاخبار مؤلفه یناغلی گویا « اعتمادی »
- ۶ - « خراسان اثر یناغلی « غبار »
- ۷ - فرستادن کنفرانهای تاریخی که مسلسل در رادیو قرائت شده .
- ۸ - مضامین تاریخی برای نشر مجله کابل که طور مسلسل وماهوار نشر گردیده .
- ۹ - همکاری با مدیریت عمومی نشریات به این معنی که راجع به کتب تاریخی وادبی که در ظرف سال جهت اخذ جوایز مطبوعاتی رسیده بود از طرف اعضای انجمن تاریخ نظریه داده شده است .
- ۱۰ - تهیه نمودن مضامین جهت منظوم پشتو وفرستادن آنها توسط پشتو ژولنه به قندهار جهت یناغلی میر حیدر خان .

دمطپوعاتو په ریاست کې نوي مقرري

ع ، عبدالرؤف خان « ینوا »
دېنتو ټولنی عمومی مدیر

ع ، س برهان الدین خان « کشکی »
دمطپامو عمومی مدیر د معین بهجت

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

مدیریت صحافت :

- ۱- ترتیب مضامین و نشر مجله کابل در اول هر ماه .
- ۲- شرح حال مشاهیر داخلی و خارجی که اکثراً با فوتوی شان نشر گردیده .
- ۳- نشر مقالات علمی و بعضی افسانه‌ها و ادبیات غرب بصورت تراجم .
- ۴- فراهم نمودن مقالات اجتماعی طور نگارش و یا ترجمه از منابع خارجی جهت نشر مجله کابل .
- ۵- انتخاب اشعار شعرای قدیمه پښتو و موجوده .
- ۶- پښتو کردن مضامین فارسی که از خارج پښتو ټولنه بشعبه صحافت رسیده .
- ۷- تهیه فوتو های رجال خارجی و عبارات تاریخی و نشر آنها در مجله کابل .
- ۸- طبع کتاب د « غنموویزی » اثر ښاغلی « پښوا » که در مجله کابل هم نشر گردیده .
- ۹- « » « پښتو سندری » تالیف ښاغلی « الفت » « » « » « »
- ۱۰- « » « دیوان پیر محمد کا کر به تصحیح ښاغلی « پښوا » « » « » « »
- ۱۱- « » « تاریخ میرویس نیکه تالیف ښاغلی « پښوا » « » « » « »
- ۱۲- « » « ژوندانه لاری ترجمه ښاغلی « سفی » « » « » « »
- ۱۳- « » « دار مستتر ترجمه ښاغلی « رښتیا » که ښاغلی « حبیبی و ښاغلی « پښوا » آنرا پښتو کرده اند در مجله کابل هم نشر گردیده .
- ۱۴- تهیه مضامین دکابل کالنی و فوتو های مربوطه آن .
- ۱۵- باخبری و نگرانی یومیه در مطبعه برای کارهای مربوطه مدیریت صحافت .

شعبه تالیف و ترجمه :

- اجرا آنیکه در سال جاری بشعبه تالیف و ترجمه بعمل آمده فرار ذیل است :
- ۱- ترجمه کتاب خان جهان لودی از زبان اردو به پښتو جهت نشر سالنامه .
  - ۲- « مضامین علمی و اجتماعی و غیره از منابع عربی و اردو برای نشر در مجله کابل و جرائد .
  - ۳- تراجم اصولنامه های شورای ملی
  - ۴- « » « ریاست محاکمات صدارت عظمی .

شعبه لغات :

- ۱- به اثر اعلان مدیریت لغات پښتو ټولنه در سنه ۱۳۲۵ تا اول میزان (۱۰۴۰) لغات به مدیریت لغات وارد و جمع شده ، بعد از مقابله با ذخیره شعبه (۵۷) لغات صحیح باقی مکرر آمد .

۲- لغاتپاڼيکه از ۱۳۲۳ تا آخر سال ۱۳۲۵ به شعبه لغات جمع و صحیح برآمده تماماً در ردیف های خود بعد از تدقیق و غور نقل و درج شده .

۳- شعبه لغات حسب داوطلبی ایازی که قاموس را درشش ماه طبع میکنم و تصویب مجلس و موافقه پښتو ټولنه قاموس پښتو ردیف های مکمل و غیر مکمل بامولف آن محمد گل خان نوری مدیر شعبه لغات به فندهار برای شش ماه فرستاده تا در انجام ردیف مکمل طبع و مابقی خود نوری بعد از تحقیق و تدقیق یا کنویسی به مطبعه بسیارند ، در مطبعه فندهار محض ۱۱ پورمه که عبارت از چهل چار ورق ردیف الف و بعضی از ردیف (ب) به بسیار زحمت طبع شد ، متأسفانه مدیریت لغات و تمام فضلا و علمائیکه بطبع شدن کتاب مذکور چشم برافه بودند کامیاب نشدند ، و همچنان چهار پورمه یعنی شانزده ورق قبلاً در مطبعه عمومی کابل طبع شده بود که جمله شصت ورق شود .

۴- درسالنامه ۱۳۲۴ راپور تعداد لغات و غیره جلد اول قاموس که عبارت از (۱۶۲۷۱) از ردیف الف تا (ز) بود نشر شده درین ۱۳۲۵ ردیف های جلد ۲ آن که به قلم خود نوری مرتب و تدقیق و یا کنویس شده قرار ذیل است

ردیف	(س)	لغات	(۱۹۶۰)	مصادر	(۱۳۵)	مشتقات	(۳۸۰)	اصطلاحات	(۳۵۴)
»	(ش)	»	(۹۷۸)	»	(۵۵)	»	(۱۸۸)	»	(۷۲)
»	(تښ)	»	(۳۳۹)	»	(۳۴)	»	(۹۲)	»	(۲۱)
»	(غ)	»	(۱۰۶۱)	»	(۹۴)	»	(۲۷۶)	»	(۱۶۶)
»	(ك)	»	(۲۴۶۱)	»	(۱۶۷)	»	(۳۶۴)	»	(۱۶۸)
»	(كڅ)	»	(۱۲۵۰)	»	(۹۴)	»	(۳۱۲)	»	(۲۷)
»	(ل)	»	(۱۲۸۲)	»	(۱۱۴)	»	(۲۹۲)	»	(۱۸۱)
»	(م)	»	(۱۳۰۰)	»	(۶۶)	»	(۱۴۴)	»	(۱۵۹)

جمله لغات ردیف های فوق (۱۱۳۳۱)

نوت :- لغات سابق از حساب کارتها از الف تا میم (۱۹۹۶۵) بود، از لغات مذکور لغاتپاڼيکه مکرر و گرفته نشده (۲۰۲۹) باقی (۱۶۴۳۶) ، لغاتپاڼيکه شعبه لغات بر آن افزود نموده (۱۱۰۷۱) خلص اینکله جمله لغات از ردیف الف تا میم (۲۷۵۰۷) لغات میباشد که برای طبع آماده است .

جمله مصادر و مشتقات و اصطلاحات از ردیف الف تا میم قرار ذیل است :

۱- مصادر یکله در جمله لغات حساب شده (۲۱۰۲) .

۲- مشتقات که در جمله لغات محسوب نیست و علیحده میباشد (۶۳۱۴)

۳- اصطلاحات » » » » » » (۳۵۰۱)

امور مالیات بر عایدات

- ۱- مالیه بر عایدات یکسال به سال مابعد اخذ میشود ، اصولنامه مالیه با عایدات به مالیه دهان وقت داده که محاسبات يك سال را الى ششماه سال مابعد تصفیه و بیلانس و اظهار نامه به ملاحظه تصفیه حساب ترتیب داده بر مرجع مربوطه بسپارند .
- بناء علیه سال مالیاتی ۱۳۲۴ که در هذالسنه ۱۳۲۵ صورت گرفته است تاجائیکه بیلانس و اظهار نامه ها بشعبات مربوط ریاست مالیه بر عایدات توصل یافته ، مالیات سنه ۱۳۲۴ نظر بسال ۱۳۲۳ در اثر ترقی معاملات و اصلاحات اداری ودقت و مراقبت مزید شعبات ریاست در فیصد صد افزونی بعمل آمده است .
- ۲- واردات سال ۱۳۲۴ فیصد (۹۹) آن تحویل خزانه مملکتی گردیده .
- ۳- تزکیه محاسبات ۱۳۲۴ شرکتهای و تجار انفرادی در دوائر مالیاتی اکثریه تدقیق وتفاوت حسابیه آن در تحت تحصیل بوده است .
- ۴- تعدیلات در اصولنامه مالیات بر عایدات بر روحیات ملت و وضعیت تجارت مملکت تصویب و بشورای ملی و مجلس عالی اعیان و بصره اعلی حضرت همایونی مشرف گردیده .
- ۵- تصویب مقام صلاحیت دار در تعلیماتنامه مصرحه ماده (۸) قانون مالیه بر عایدات و تطبیقات آن .
- ۶- تشکیل مدیریت جدید بنام مدیریت شعبه پنجم صنفی مرکز ریاست .
- ۷- بعضی تغییرات در تشکیلات سال ۱۳۲۴ در سال ۱۳۲۵ بعمل آمده .

تعدیل تشکیلات :

- ۱- مدیریت انتهائی هرات بمدریت عمومی تعدیل یافته .
  - ۲- مدیریت های نظا بمدریت های ذیل تعدیل یافته :
اول - مدیریت انتهائی شعبه اول ولایات	:	ص ، عبدالغفور خان مامور بحیث کفیل مدیر
دوم - « « « دوم »	:	« ، عبدالقدیر خان
سوم - « « « سوم »	:	« ، نادر احمد خان بحیث مدیر ابتدائی

مقرریهای جدید :

- ۱- مدیر اجراییه و مامورین
  - ۲- « کنترول
- ص ، حبیب الله خان
« ، محمد ابراهیم خان

۸- صنفی جواز نامه دار : سیمسار ، بنجاره ، بزاز ، و جلاب به مواضع ذیل در ذیل ۱۳۲۵ جدید در تحت مالیه آمده اند و برای سال ۱۳۲۵ به تصویب انجمن مشوره ولایات و حکومت اعلی و کلان در تحت ریاست نایب الحکومه ها و حکام اعلی و کلان مالیه یکساله بست و برای سالهای آینده تجویزی علیحده بعمل آمده .

شهر کابل - (۱) چاریکار (۲) غزنی - گردیز (۱) خوست - قندهار - فراه - هرات (۱) قلعه نو (۲) مرغاب - میمنه (۱) اندخوی - مزار شریف (۱) شبرغان (۲) آفچه (۳) سرپل (۴) تاشترغان (۵) ایبک - بغلان (۱) فندوز (۲) تالقان (۳) حضرت امام صاحب - فیض آباد (۱) رستاق - جلال آباد (۱) لغمان .

مدیریت مالیات بر عایدات میمنه .

مدیریت مالیات بر عایدات که اداره آن قبلاً در اندخوی بود ، در مرکز میمنه نقل داده شد ، و اضافی های ذیل را که دارای جوازنامه ها بودند ، تحت مالیه دهی آورد :

۱ - بزاز ها .

۲ - سیمسار ها .

۳ - بنجاره ها .

۴ - جلابها (وساطت کنندگان پوست) .

این چهار صنف از مرکز میمنه و اندخوی تحت مالیه دهی آمده اند ، که باقیات سال ۱۳۲۵ شان فرار استیکه از طرف مجلس مشوره حکومت اعلی ترتیب یافته و بعد از منظوری مرکز در سال ۱۳۲۶ حصول خواهد شد .

عایدات سال ۱۳۲۵ مدیریت مالیات بر عایدات مذکور بالغ بر ۱۶۴ ، ۲۴۲ ، ۱۰ افغانی میباشد .

امور تفتیش عمومی محاسبات

- ریاست عمومی تفتیش محاسبات در سال جاری اجراءات ذیل بعمل آمده :
- ۱ - تفتیش حسابات دو نیم ساله دافغانستان بانک .
  - ۲ - « پنج ساله ریاست مؤسسات صحتی علی آباد .
  - ۳ - تدقیق اوراق تفتیش شرکت شمالی .
  - ۴ - بازدید اوراق تفتیش فابریک و لوای سوار قوماندانی قوای مرکز .
  - ۵ - برخی موضوعات دیگر از قبیل تفتیش بیلانس سال ۱۳۲۳ شرکت ارزاق ، و تفتیش سه ساله حسابات مدیریت عمومی حمل و نقل و غیره هنوز زیر اجرا است .

امور ریاست عمومی محاکمات مامورین ملکی

این ریاست در ابتدای برج میزان سال جاری تاسیس گردیده و درین عرصه چندماه ریاست مذکور در تقرر مامورین و تنظیم امور دفاتر و موازنه بودجه و غیره مسائل اداری اجراءات لازمه نموده .

امور ریاست قبائل

ریاست قبائل طبق مقررات همه ساله امور محوله خود را ایفا و انجام نموده است .

ریاست المپیک

ریاست المپیک علاوه بر مراقبت و بازرسی متعلق ورزش و ورزشکاران در طول اوقات سیورت پروژه نسبت به توسعه و پیشرفت سیورت ترتیب و جهت تطبیق آن اقدامات لازمه نموده مؤسسه بنام (انجمن المپیک قندهار) در ولایت مذکور افتتاح و آغاز به فعالیت های ورزشی نموده است، در آخر برج قوس سال جاری دسته از ورزشکاران (باسم تیم هاکی افغان) تحت نظارت رئیس المپیک بفرض اجرای مسابقه های (هاکی) در کشور دوست و همسایه ما هندوستان فرستاده ، قرار معلوم نتایج آن اطمینان بخش است .

اجراآت ولایات و حکومت اعلیٰ

امور ولایت کابل

مدیریت تعلیم و تربیه قوماندانی امنیه :

مدیریت تعلیم و تربیه قوماندانی امنیه ولایت کابل بر حسب وظیفه خویش در حفظ امنیت و تعقیب قضایای جنائی اقدامات اصولی نموده ، چنانچه در تمام وقائع که در سال جاری بوقوع رسیده تقریباً هشتاد فیصد مجرمین را گرفتار نموده و از مجاری شرع و اصول جزا دیده اند ، و علاوه چیزیکه در امور قوماندانی امنیه در هذالسنه قابل ذکر میباشد ، واقعات ترافیکی است که نسبت به سالهای قبل بواسطه زیادت نقلیه قابل اعتنا دیده میشود ، که درین باره هم توسط شعبه مربوطه تجاویزی بعمل آمده .

محکمه مرافعه ولایت کابل :

در محکمه مرافعه کابل از ابتدای ساری الی اواخر ماه دلو که (۱۱) ماه می شود فقرات و مبالغ ذیل فیصله وعائد گردیده :

فیصله حقوق (۴۶) قطعه - فیصله جزائی (۱۹۱) قطعه - از درک فروش تکتها (۲۴۳۵۴) افغانی از درک فروش نسکاحنامه (۱۵۵۲۰) افغانی - از درک اخذ محصول (۵۰ ر ۷۳۹۴۶۶) افغانی .

محکمه ابتدائیه ولایت کابل :

فیصاه های حقوقی و جزائی وعایدات محکمه ابتدائیه حسب آنی است :

ابراخط جزائیه (۲۶۶) قطعه - فیصله جزائیه (۱۳۸) قطعه - فیصله حقوق (۱۰۴) قطعه - فروش وثایق (۳۷۱۷) افغانی - پول عائدات از درک نصب صکوک (۱۴۸۵۵) افغانی .

مدیریت حقوق :

اجراآت مدیریت حقوق قوماندانی امنیه حسب ذیل است :

عرایضیکه در مرور سال جاری عارضین بمدیریت حقوق داده اند - ۱۳۳۱ قطعه
» از طرف مدیریت حقوق اجرا شده - ۴۱۵
» توسط محکمه که فیصله گردیده - ۱۴۶

- از حيث ارتباط بمربوطات راجع شده
 عرايضيكه نظر به بعضى ايجادات اصولى حفظ گردیده
 عرايضيكه تحت اجرا آت دفتر و محاکم است
 » تا به اخير سال احتمال فيصله آنها ميروند
 تحصيلات يازده ماهه ۱۳۲۵ ۴۶ ر ۸۳۰۲۱۵ - ده يکه ۸۳۰۷۶ - افغانى
 از روى تخمين يك ماهه برج حوت ۱۳۲۵ ۰ ر ۱۰۰۰۰۰ » ۱۰۰۰۰۰ »
 مدیریت عمومی تعمیرات ولایت کابل :

عماراتيكه در هذالسنه ۱۳۲۵ از طرف مدیریت عمومی تعمیرات تکميل وقابل نشيمن
 گردیده :

- ۱ - تعمیر حکومتى ده سبز .
- ۲ - « مکتب بگرامى .
- ۳ - « گدام سيدآباد وردك .
- ۴ - « چاریسكار .
- ۵ - « بركى برك .
- ۶ - « سيدان .
- ۷ - يك حصه تعمیر دومنزله مکتب نجات .

مدیریت عمومی مجلس :

مدیریت عمومی مجلس در حین شدت جنگ عمومی که را های تجارتي بروی اکثر
 ممالک مسدود بود شعبات صناعتی مجلس در اثر اقدامات جدیدانه خویش تا يك اندازه
 احتیاجان اهالی را از قبیل منسوجات و غیره که طرف ضرورت و احتیاجات عامه بوده
 (خصوص از مرکز کابل و مربوطات آن وسائر ولایات دور دست داخلی را) تهیه
 نموده و بدسترس استفاده ضرورتندان به نازلترین قیمت گذاشته و بهمان سلسله تا کنون
 صنایع دستی و فابریکه های مجلس مصروف کار بوده و بيشرفت خوبی در آن
 مجلس و میشود ، اشیای که در شعبات صناعتی مجلس ساخته میشود قرار ذیل است :

- ۱ - پارچه های نخى بر خورد و بر کابلان .
- ۲ - بوتهای متنوعه زنانه ، مردانه ، بچه گانه .
- ۳ - چائنه ، کربشند ، بوت ، موزه عسکری .

- ۴ - جراب ، بنیان ، جاکت دامن زنانه ، دریشی های ساختمانی بچپه گانه .
- ۵ - سرچ عسکری .
- ۶ - نلپهای سمپتی وغيره .
- ۷ - دروازه های در آمد وروی کار عمارات .
- ۸ - دوختن البسه عسکری ، پولیسی و ژاندارمه
- ۹ - گلیم و سطرنجی
- ۱۰ - سامان آهنگری و حلبی سازی
- ۱۱ - دستمالهای زمستانی دور گوش و گلو و غیره

اشیای متذکره فوق به پیمانۀ وسیعی بااستثنای اشیای کار آمد عسکری بدکانهای مجیس در بازار بفروش رسیده ومیرسد ، در هذالسنه علاوه بر فابریکهای سابق که در مجیس تحت کار بوده دو فابریکه جدید دیگری هم افزود گردیده ، که یکی فابریکه تکه سازی و دیگری فابریکه ندافی است در فابریکه تکه سازی فعلاً هررقم تکه های خورد وکلان شاخی و مصالحه ئی در آن ساخته میشود و در بازار بدکانهای مجیس در معرض فروش گذاشته شده ، و برای ساختن جلپت یعنی آب کردن استخوان و آنرا بشکل منجمد در آوردن که به بسیار سرعت ازان تکه ساخته میشود نیز ترتیبات گرفته شده است . فابریکه ندافی که بواسطه آن پشمهای ردی و جری و اضافکی تارهای خامه سطرنجی ندافی شده واز آنها به بسیار خوبی کار گرفته میشود .

امور ولایت قندهار

ریاست بلدیه :

- ۱ - کار تعمیر دیو که در سال ۱۳۲۴ شروع گردیده بود ، در سال جاری به پوشش رسیده است .
- ۲ - « د گلخانه کافی بابا ولی صاحب که سابق شروع شده بود ، در سال جاری بیوشش رسیده و مسطح هم شده است .
- ۳ - « د دکانهای بازار بردرانی که قرار نقشه زیر کار گرفته شده بود ، در هذالسنه اکثر دکانهای مذکور بیایه تکمیل رسیده .
- ۴ - متصل دروازه شکارپور یک آبرو اساسی واصولی پخته کشیده شده .

- ۵ - کار ترمیم مسجد گنذر قاضی غلام طریق برآورد مرتبه از طرف بلدیہ تحت اجرا گرفته شد .
- ۶ - یک تعداد ایاتمان مطابق نقشہ بلدیہ واقع بیرون دروازہ توپخانہ از طرف اشخاص شروع گردیده کہ آباد کرده شود .
- ۷ - یک تعداد کوفی بین نہر پاتاب و دہ خواجہ بیرون دروازہ ہرات قرار نقشہ از طرف اشخاص تحت تعمیر گرفته شد .
- ۸ - کار تعمیر ۱۷ باب دکانہای منزل اول خرفہ شریف کہ سال گذشتہ شروع شدہ بود در ہذا سنہ تکمیل و قابل استفادہ گردیدہ است .
- ۹ - بدھن دروازہ ارگ قندھار کہ ۳۱ باب دکانہای بلدیہ طور مخروبہ بود ، در ہذا سنہ دکانہای مذکور مرمت کاری گردیدہ و برای فروش آرد وغیرہ مواد ارتزاقیہ تخصیص دادہ شد ، کہ فعلاً یک عدہ دکانداران دکانہای مذکور را اشغال کردہ اند .
- ۱۰ - ترمیمات مسجد جامع سردار مدد خان از طرف بلدیہ قرار برآورد مرتبہ بعمل آمدہ .
- ۱۱ - در سال جاری از حد دوراہی الی مکتب احمد شاہ ایسہ تماماً سر کھاچفلہ اندازی شدہ .

محکمہ ابتدائیه :

فیصلہ ہای جزائی و حقوقی و عایدات محکمہ ابتدائیه ولایت قندھار در سال جاری حسب ذیل است :

۱ - فیصلہ جزائیه کہ قطع و فیصلہ شدہ	۱۶۴ فقرہ
۲ - حقوقیہ	۲۹۷ >
۳ - محصول محکمہ	۳۱۱۲۸ - افغانی

محکمہ مرافعہ :

۱ - فیصلہ جزائی کہ قطع و فیصلہ شدہ (۱۳۳) قطعہ	۲ : فیصلہ حقوقیہ (۲۰) قطعہ
۲ - یول عایدات از درک فروش وثایق وغیرہ	۱۷۱۳۴۰ - افغانی

امور بلدیہ منرار شریف

ریاست بلدیہ :

- ۱ - شروع کار تسطیح و پختہ کاری جادہ شرقی روضہ شریف از حصہ چہار رای با زار مسگری الی متصل جای سید ابراہیم خان بہ طول - ۱۱۰۰ متر
- ۲ - سنگ کاری و پختہ کاری جادہ غربی روضہ شریف از حصہ چار سوق دروازہ بلخ الی خواجہ بخوش بطول - ۱۳۰۰ متر
- ۳ - پختہ کاری سړک شاہی از حصہ مقابل روضہ شریف الی دروازہ نادر شاہی و ختم کار آن بطول - ۱۰۴۰ متر
- ۴ - ترمیمات جوی و ریگ اندازی تمام جادہ های داخل شهر از قبیل سړک شاہی و غربی و سړک دورہ های روضہ شریف .
- ۵ - ریگ اندازی تمام جادہا در حصہ روضہ شریف الی باغ حضور
- ۶ - اختتام کار تعمیر اساسی دیو و دوا خانہ کہ در سال گذشتہ شروع و در سال جاری بسکملی تسکیمیل و قابل استفادہ گردیدہ .
- ۷ - ترمیم و رنگمالی عمومی عمارت حکومتی و دوائر رسمی داخل باغ حضوری
- ۸ - تمدید لین های برق تماماً سړک و بازارها و دوائر و بعضاً خانہای اهالی و روضہ مبارک .

امور ولایت جنوبی

الف - قوماندانی امنیہ .

قبلاً در مجلس ولایت جنوبی شق صنعتی وجود نداشت ، در سال ۱۳۲۵ یک شعبہ بنام شعبہ صنعتی تاسیس گردیدہ و مبلغ یک لک افغانی سرمایہ آن منظور و تحت اثر قوماندانی امنیہ پول مذکور بہ کار انداختہ شدہ ، فعلاً درین شعبہ کار ہائیکہ تحت اجرا گرفتہ شدہ از قبیل سطرنجی بافی ، بنیان بافی ، دستمال گردن ، گلیم بافی ، بوت دوزی ، چپلی دوزی ، سلیر دوزی و غیرہ میباشد .

ب - تعمیرات :

- ۱ - تعمیر کلوب عسکری کہ در سال ۱۳۲۴ سنگ کاری آن تسکیمیل گردیدہ بود ، در سال جاری بقیہ کارهای آن جاری و بہ اتمام رسیدہ است .

- ۲ - تعمیر شفاخانه ملکی که در سال گذشتہ شروع شدہ بود ، در ہذا السنہ تکمیل کردیدہ
وبہ یوش رسیدہ است .
- ۳ - تعمیر تہانہ گورگیری جاجی میدان کہ در ۱۳۲۴ شروع شدہ بود ، در سال جاری کار آن
تمام شدہ و قابل بود وباش کردیدہ .
- ۴ - در سال ۱۳۲۵ حسب منظوری مقامات صلاحیت دار شش باب مکاتب جدید نیز تاسیس
و منظور کردیدہ است .

ج - احداث سرکھا :

- ۱ - یک سرک جدید از قریہ دیری پیران بہ طول چارمیل و عرض ہشت متر باستقامت کوه
شین کی بہ مکتب لکن درین سال احداث کردیدہ .
- ۲ - یک سرک جدید از مکتب لکن بہ استقامت قریہ دکوخیل لکن بہ کوه تالی احداث شدہ
عرض ۸ متر طول شش میل
- ۳ - یک سرک جدید در مکتب لکن از قریہ ایونجیل بہ سرک عمومی قریہ مند کور بعرض
ہشت متر و طول پنج میل جدیداً احداث شدہ .
- ۴ - یک سرک جدید بعرض ہشت متر و طول ہشت میل از شہر نو بطرف کوه متون بہ استقامت
قلعہ را غہ احداث شدہ .

امور حکومت اعلیٰ میمنہ

بلدیہ :

- تزیید ہائیدات ریاست بلدیہ میمنہ و اندخوی در سال ۱۳۲۵ نسبت بسال ۱۳۲۴ قرار ذیل است .
- ۱ - از ریاست بلدیہ مرکز میمنہ ۶۰۰۰۰ - افغانی
- ۲ - » » » اندخوی ۱۳۰۵۷۳ - »

محاکم عدلیہ :-

- ہائیدات محاکم عدلیہ از درک فروش و شائق نسبت بہ سال ۱۳۲۴ در سال ۱۳۲۵ تزییدیکہ
بعمل آمدہ عبارت از مبلغ ۴۳۷۳۹ - افغانی میباشد .

سائر دوائر مر بوطه :

- ترتیب عوائد مالیاتی دوائر مر بوطه حکومت اعلای مینه نسبت بسال ۱۳۲۴ در سال ۱۴۲۵
۱ - در شق مالیه	۱۲۱۶۷۳ - افغانی
۲ - » » داخله	۴۲۲۹۱ - »
۳ - » » زراعت	۶۹۰۸۳ - »
- جمله ۲۳۳۰۴۷ - افغانی

امور حکومت اعلای بدخشان

- ۱- کاریکه در سال ۱۳۲۵ بعمل آمده عبارت از نرمیم سرک ها و ساختن یلهای ظفر و درایم و ترگنی و چند یل دیگر میباشد که تا بک اندازه برای عبور و مرور موترها قابل استفاده گردیده اند و همچنین راه بهارک و جرم که به نسبت تنگی راه (شخک) موتر رو نبود ، در موضوع مذکور سرنگ پیرانی زیاد بعمل آمده و حصه مذکور فراخ گردیده که فعلاً موتر از فیض آباد الی جرم به بسیار خوبی رفت و آمد کرده میتواند .
- ۲ - راه تجارتی چترال که از چندیر سال باینطرف مسدود بود ، در سال جاری جهت رفاهیت اهالی بدخشان اجازه داده شده که تجار از طریق مذکور رفت و آمد نموده و مال التجاره خود هارا صادر و وارد نمایند .

قوماندانی امنیه :

شعبه صنعتی مجلس قوماندانی امنیه بدخشان در سال ۱۳۲۵ دوسه نفر معملین بافت و غیره را از مجلس کابل خواسته و دستگاہ زیادی را بکار انداخته و شق صنعتی خور را توسعه داده است ، چنانچه هر رقم پارچه ها از کار گاهای مذکور در معرض استفاده گذاشته شده است .

بلدیه :

ریاست بلدیه بدخشان در هذالسنه به نسبت قلت غله و نرسیدن آن در بازار فیض آباد ، با تمام زمینداران عمده بدخشان مذاکره و مفاهمه نموده ، که تا رسیدن فصل سال ۱۳۲۶ غله خود هارا در بازار وارد کرده و بالای اهالی خوش برضا بفروش برسانند ، زمینداران مذکور هم قبولدار شدند که غله خود را وارد نمایند .

ماموریت احصائیه :

کارات احصائیه و دفاتر مرتبه حکومت مربوطه بدخشان مثل حکومتی درواز و علاقه داری خواهان و حکومتی زیباک و علاقه داری شغنان و علاقه داری واخان و حکومتی واخان و حکومتی جرم ازقید تفتیش و ملاحظات و تطبیق اصولی برآمده است .

تصویبات و مقررات سال اول دوره

ششم مجلس شورای ملی

- ۱ - انتخاب ع ، ج سلطان احمدخان و کیل شهر کابل بریاست شورای ملی .
- ۲ - « ع ، ص محمدعزیرخان و کیل شهر فندهار به معاونی اول شورای ملی .
- ۳ - « ، « ، « سیدعمر خان » اهالی غوری و بلان به معاونی دوم شورای ملی .
- ۴ - « ، « عبداللطیف خان به هیئت سرمنشی مجلس شورای ملی .
- ۴ - ص ، حافظ محمدانور خان به صفت منشی .
- ۶ - تشکیل هیئت های انجمن اول و دوم و سوم و تفریق وظایف آنها .
- ۷ - معاهده منعقد شده بین حکومت افغانستان و اتحاد جمهیر سوسیالیستی شوروی در مسایل سرحدی .

- ۸ - موازنه عمومی واردات و مصارفات سال ۱۳۲۵ مملکتی .
- ۹ - بودجه معاشات و مصارفات قرض بانکی ۱۳۲۵ .
- ۱۰ - تشکیل حکومتی درجه (۲) سرکانی و ۳ علاقه داری درجه (۳) و تبدیل علاقه داری چوکی بحکومت درجه (۲) در منطقه کنرهای ولایت مشرقی .
- ۱۱ - تعدیل و الغای بعضی مواد اصولنامه مامورین و متقا عدین مملکتیه .
- ۱۲ - ضمیمه اصولنامه حاضری و رخصتی مامورین در تعدیل اوقات حاضری ماه رمضان .
- ۱۳ - الغای علاقه داری احمدزائی و طوطی خیل و تشکیل حکومت درجه دوم سید کرم ولایت جنوبی .
- ۱۴ - انفکاک قریه بابا صدیق از علاقه داری کلدار و مربوطیت آن بحکومت خلم مراز شریف .

- ۱۵ - تاسیس دارالمساکین .
- ۱۶ - ضمیمه اصولنامه ویزا و اقامت اتباع خارجه در افغانستان در موضوع ویزه کثیر المسافرت
- ۱۷ - موضوع تبدیلی نوت های مدرسه و تعین هیئت مدققه آن .
- ۱۸ - اصلاح امور حمل و نقل و القای بعضی محصولات و وضع بعضی محصولات جدید گمرکی
بر اجناس رخت باب .
- ۱۹ - ضمیمه اصولنامه مکلفیت عسکری تبدیل اصل (۶۱) دو خصوص اخذ و ضعی اشخاص مفرور .
- ۲۰ - انفکاک قریه سیخ سر از میل کرکی و ارتباط آن بحکومتی چغانسور .
- ۲۱ - « مموودیلی از حکومت ارغستان ولایت فندهار و ارتباط آن بحکومتی شنکی .
- ۲۲ - اصول ترتیب شکل و العباد بیرق رسمی دولت افغانستان .
- ۲۳ - قرار داد کنفرانس هواوردی کشوری بین المللی .

تصویبات سال ۱۳۲۵ مجلس اعیان

- ۱ - لایحه اصولنامه زیاست عمومی تفتیش امور اداری حکومت
- ۲ - « تشکیل محاکم و اصول محاکمه مامورین ملکیه
- ۳ - « دارالمساکین
- ۴ - « اصول ترتیب شکل و ابعاد بیرق رسمی دولت افغانستان
- ۵ - ضمیمه « پاسپورت تبدیل اصل (۱۵) اصولنامه مذکور
- ۶ - « تقاعد راجع به تعدیل و القای بعضی مواد اصولنامه مذکور
- ۷ - « مسافرت و اقامت اتباع خارجه در افغانستان
- ۸ - « حاضری و رخصتی مامورین تبدیل اصل (۲) اصولنامه مذکور
- ۹ - « مکلفیت عسکری تبدیل اصل (۶۱)
- ۱۰ - « تقاعد راجع بماموریت و کلا بعد از ختم دوره و کالت شان
- ۱۱ - « معاهده راجع به تعدید سرحدی بین افغانستان و شوروی

پناغلی احمد علی خان « کھڑاد »

گوشانیہای خور کیداری

در سالنامه ۱۳۱۷ بصورت عمومی راجع به گوشانی ها و رول بزرگ آنها در تاریخ قدیم افغانستان و در سالنامه ۱۳۲۴ راجع به بزرگترین امیرا طو ر آنها کنشکای کبیر مقالات مفصلی نوشته و نشر نمودیم. برای اینکه صدای پینتو تولنه بی جواب نماند امسال خواستم در اطراف گوشانی های خور د که به اساس مسکوکات بیشتر به « کیداری ها » شهرت دارند چند صفحه ئی نوشته و توسط سالنامه به خوانندگان گرامی تقدیم داریم.

گوشان و گوشانی ها را در تاریخ افغانستان عموماً به دودسته بزرگ تقسیم میکنند « گوشانی های بزرگ » و گوشانی های خورده. اولی شامل دو خاندان است یکی دودمان کد فیزس ها و دیگری دودمان کنیشکا که روی هم رفته از اوائل عهد مسیحی تاریخ اول قرن سوم را در بر میگیرد. دسته دومی یعنی گوشانی های خور د در حقیقه وارث همان گوشانی های بزرگ میباشد که به اساس نام موسس یا اولین پادشاه آنها (کیدارا) به خاندان کیداری شهرت یافته اند و نام قرن سوم را تاریخ اول قرن چهار اشغال کرده اند.

دوره عظمت گوشانی های بزرگ طو ریکه ذکر شد از اوائل عهد مسیح تاریخ اول قرن ۳ پیش از دود سال دوام نمود در این عرصه دو نیم قرن سلاله اول گوشان (کجولا کد فیزس و ویا کد فیزس) امیرا طو ری با عظمتی تاسیس نموده و سر حلقه دوم خاندان سلطنتی گوشانی های بزرگ کنیشکای کبیر با سیاست عاقلانه و کار دانی و به نیروی قوای بزرگ خود دامنه این

امپراطوری را از هامون سیستان تا وادی ترم و گندگا انبساط داد چند نفر پادشاهان مقتدر دیگر که تاریخ اسمای بعضی آنها را از قبیل کینشکای دوم و هو و یسکا ثبت کرده مسدول پشت هم سلطنت کرده اقتدار خود، آبروی مملکت عظمت امپراطوری و سلطه اعتبار کشور درین گوشه آسیا در میان امپراطوری های بزرگ چین و روم حفظ کردند طوری که این امپراطوری های مقتدر (چین و روم) به برقراری و استحکام روابط خود با ایشان کوشش و اطوار زیاد داشتند زیرا با نیروی امپراطوری کوشان و موقعیت آن سیادت سیاسی و تجارتی و مراقبت راهها و در نتیجه عبور اموال و مال التجاره ترانزیتی همه در دست امپراطوری کوشان بود. عروج این امپراطوری در (آریانا) یکی از مهمترین دوره های جلال و عظمت افغانستان قدیم را نشان میدهد زیرا مملکت در اثر امنیت و آرامش با دوام دوقرنه در همه شبات حیاتی، صنعت، تجارت، زراعت، ادبیات و بسط علوم و نشر معارف ترقیات شایانی نموده بود و اقتدر مبادی و عوامل نیک بهم بکجا شده بود که از آن یک «مدنیت کوشانی» میان آمد و اثر آن ممالک همجوار مخصوصاً هندوچین تا شرق اقصی مستفید شد.

شروع انحطاط کوشانی های بزرگ:

در اوائل قرن سوم مسیحی دوره دوسده ساله عظمت کوشانی های بزرگ به تدریج روبه انحطاط گذاشته و معمولاً سیر همبر انحطاط را ملاحظه کرده و دوره کوشانی های بزرگ با سلطنت «واسود واک» خاتمه میدهند.

پوره معلوم نیست که علت سقوط کوشانی های بزرگ چه بوده معذالک سه چیز در آن بی مدخلیت نیست یکی: توجه و پیشرفت در خاک هند. دوم ظهور سلطنت مقتدر ساسانی در غرب سوم: خطرات فشار و مهاجرت اقوام بادیه نشین آسیای مرکزی مثل ژوان ژوان و یفتلی ها چون تفصیل مسایل موضوع را روشن میکنند به تشریح آنها می پردازیم:

فتوحات در خاک هند: یکی از اختصاصات سلطنت های مقتدری که در کهنستانات مرتفع

آریانا تشکیل شده چه پیش از اسلام و چه بعد از آن این بود که بعد از استحکام مبانی سلطنتی و جمع آوری فواید طرف خاک هند متوجه شده و بنای فتوحات را گذاشته آنهایی که محض به فتح و کشور کشائی یا الحاق بعضی اراضی هندی به خاک آریانا اکتفا کرده و به مملکت خود مراجعت کرده اند هم از اراضی مفتوحه خود خریدیدند و هم از کشور خود آسوده مانده اند برعکس بعضی کسانی دیگر که هند را فتح کرده در آنجا ماندند یا آهسته آهسته به تدریج مرکز ثقل حکمرمائی خود را از زمین های بلند آریانا به جاگه های هموار هندی نقل داده اند روزگاری نگذرا نیده اند که دوچار ضعف شده و نیروی تازه دمی از کهنستانات فرود آمده و ایشان را بر داشته است. کوشانی های بزرگ تا وقتیکه در آریانا سلطنت

داشته و بنا بعد از فتح بعضی حصه های هند هم مرکز خود را از کابسا و پوراشابورا (پشاور) به خک های ماورای شرفی اندوس منتقل نموده بودند سلطنت نیرومند و مقتدری داشتند. که امپراطور رومن و چین به دوستی آن احتیاج داشت و درین وقت سلاطین بزرگ کوشانی هم از مملکت خود آریانا هم از مساعدت موفقیته جغرافیائی آن بین هندوچین و امپراطوری روم وهم از متصرفات خود در هند و ترکستان چین استفاده میتوانستند یعنی در مرکزی نشسته بودند که به گرد و نواح و متصرفات ماورای سرحدات حاکمیت داشتند. بعد از اینکه بنا «ویما کدوفیس» راه فتوحات هند به روی پادشاهان کوشانی باز شد و دامنه نفوذ آنها تا سواحل گننیکا انبساط یافت کیشکای کبیر و هوویشکا دو پادشاه مقتدر کوشان بدون اینکه به وضعی متوجه شوند از متصرفات خود برخوردارند. مقارن عصر «واسودوا» توجه کوشانی ها بیشتر مبدول بخاک هندی شده عرف و عادات و بسیار مراسم مدنی و اداری آنها هندی شد و اصل خاک آریانا خالی ماند و دو عادت دیگری که گفتیم زمینه پیدا کرد.

ظهور سلطنت ساسانی: بعد از اینکه در اواخر قرن دوم مسیحی فرای خاندان ارساسی های

بلغی در صحنات فارس روبه ضعف گذاشت ملوک الطوائفی در آنجا بمیان آمده و تقریباً در هر شهری شاهی سر بلند کرد و معروفترین آنها (گوتشیر Gotchir) از خانواده (بزرنجی) Bazrangی بود که در شهر «استخر» پایتخت قدیم شاهان «پرسید» سلطنت میکرد.

ساسان نام پسر یکی از خانواده های روشناس که با خانمی از خانواده بزرنجی ازدواج نموده بود در استخر مجاور معبد «اناهیدا» یا «اناهیتا» بود. پسرش «پابغ» Pabagh که بعد از پدر عهده دار نسکه بانی معبد مذکور شد از روابط خویشاوندی که با خانواده بزرنجی داشت استفاده نموده برای پسر کلان خود «اردشیر» وظیفه بلند عسکری «ارگید» Argubad «داره شهر» «درب گرو» گرفت و چون قوا بدست ایشان آمد «پابغ» در مقابل «گوتشیر» برخاسته و میخواست پسر خوردش شاه پور را شاه ولایت (پرسید) سازد ولی «ادوان» یا ارتبان پنجم آخرین شاه خاندان ارساسی ایشان رایاگی خواند تا اینکه پابغ مرد و جایش را شاه پور گرفت و بعد از رقابتها بین دو برادر شاه پور هم بر گت ناگهانی (۱) مرد و اردشیر وضعیت خود را مستحکم ساخت.

ادوان یا ارتبان چندین نفر شاهان ولایات را بر علیه اردشیر تحریک کرده آخر خودش با او مصاف داد ولی به نتیجه نرسیده و اردشیر در ۲۸ آوریل ۲۲۴ مسیحی شهر (ستیز فون) را گرفت و خانواده ساسانی را بمیان آورد. و تا ۲۴۱ م سلطنت نمود.

بیشتر گفتم که مقارن سلطنت «واسودوا» کوشانی ها بیشتر بخاک هند توجه نموده و آریانا از نفوذ مستقیم آنها خارج مانده بود «واسودوا» در حوالی ۲۲۰ مسیحی وفات کرد و اردشیر در ۲۲۴

(۱) سنگی ناگهانی از دیوار عمارتی بر سرش افتاد و مرد.

بنای سلطنت ساسانی را در فارس گذاشت ازین دو تاریخ یوره معلوم میشود که انحطاط کوشانیهای بزرگ و ظهور سلطنت ساسانی نزدیک و معاصر هم بوده و طبیعی به افتداز آمدن ساسانی ها در انحطاط دولت کوشانی بی تاثیر نبوده و از همین جهت بعضی از کوشانی های کوچک و بعضی قسمت های خاک آریانا در حواشی سرحدات غربی و حتی بعض حصص داخل مملکت تا نزدیکای های کابل زیر نفوذ و گاهی تحت تیول آنها آمده است .

اقوام فعلی آسیای مرکزی : تاریخ افغانستان از رهگذر مهاجرت يك سلسله افوامی که از دوره های قبل تاریخ تا زمان تهاجمات چنگیز به کشور ما آمده اند با آسیای مرکزی یکنوع علاقه دارد که حدبحد توجه مارا بخود جلب میکند و نویسنده تاریخ افغانستان ناگزیر است که وقت بوقت برای ایضاح مطلب بدان سو متوجه شود .

مقابله های آریانا با توران یا مجادله آریانی و تورانی از کشمکش های کهن تاریخ کشور ما است که اوستا خاطره های آنرا حفظ کرده لذا همان طوریکه یونانی های مستقل باختر در اثر ورود اسکائی ها و شعبات تخاری و اخیرا اند کر بواسطه ظهور شاخه دیگر سیتی (یوچی ها) بیجا گردید کوشانی های بزرگ را هم در زمانی که مرکز ثقل خود را بطرف خاک های هند کشیدند اقوام بادیه نشین خصوصا ژوان ژوان ها تهدید می نمود و در میان علل سقوط عظمت آنها فراریکه بیشتر اشاره شد یکی هم همین تهدید ژوان ژوان ها بود که در قرن ۳ مسیحی از ماورای آمو حس میشد و در حوالی ۳۵۰ مسیحی کوشانی های بزرگ را از باختر بیجا کرد . چگونگی سقوط کوشانی های بزرگ : باعدلی که ذکر کردیم دولت کوشانی های بزرگ

در اوائل قرن ۳ مسیحی روه سقوط گذاشته و « واسودوا » کسی است که معمولا اورا آخرین شاه این سلسله تصور میکنند چیزیکه در اینجا مهم و شرح میخواهد چگونگی سقوط دود مان بزرگ کوشان و تفصیل وضعیتی است که در قلمرو امپراطوری ظهور میکنند .

اگرچه طوریکه ذکر شد سقوط دوره کوشانی های بزرگ عللی متعدد و بزرگ دارد ولی این سقوط مانند منقرض شدن يك دودمان سلطنتی و باقتل آخرین شاه يك خاندان و غیره عوارض ناگهانی یکدفعه بیان نیامده است . عبارت دیگر این سقوط يك سقوط معنوی است که بیشتر به عظمت و جلال کوشانی ها ربط دارد و گرنه از نقطه نظر ادامه احفاد و نسل و رگ و خون چندین قرن دیگر دوام میکنند که تاریخ تا یک حدی ایشان را به نام « کبداری و کوشانی های خورد » میخواند و بعد از آن که یفتلی و عناصر (توکیو) یعنی ترکان غربی به دو طرفه هندو کش انتشار می یابند خون کوشان به پیمان و وسیع به آنها داخل شده و به همین جهت « عنصر کوشانو یفلی » تا زمان مقارن ظهور دین مقدم اسلام و فتوحات عرب سلطنت هائی داشته اند و تا چندین قرن شاهان این مملکت اسلاف خود را به کنشکای بزرگ نسبت میدهند و موضوع

این فصل محض صحبت در اطراف کوشانی های خورد یا کبداری ها میباشد کوشانی ها همان طوریکه در ابتدای وهله حکمفرمائی يك نوع سلطنت ملوک الطوائفی داشتند و پنج شهزاده در پنج قطعه مختلف سلطنت می کرد و ازان پنج نفر یکی دیگر آن رامطیع خود ساخته و سلطنتی بمیان آورد بعد از اختتام دوره جلال و بزرگی هم امپراطوری آنهاشکل ملوک الطوائفی بخود گرفت . حصه اصلی امپراطوری آنها در خاک آریانا بعد از وفات «واسود وا» دوکانون مهم داشت یکی در باختر و دیگری در دره کابل . که در آن ها به تفصیلی که می آید دودمان « کبداری » سلطنت میکرد .

قسمت متصرفی امپراطوری کوشان در خاک هند هم طبعاً بعد از وفات واسود وا دچار هرج و مرج شده تا وقتی نایب الحکومه های کوشانی به عناوین مختلف به حکمفرمائی خویش ادامه دادند و بعد از آن دودمان هندو با « بهار شیوا Bhar. Siva » موفق شد کدرء ض حکومت های کوچک و مجزی سلطنت مقدر و بالنسبه بزرگی در کنار گنگا بمیان آورد . سلطنت (اندرا) Andhra و (سورا شترا) Surashtra هم از جمله حکومت هائی است که بعد از سقوط نفوذ نایب الحکومه های کوشانی از شبه جزیره کتاوار Kathiawar و جلگه مرتفعه دکن قتلند نموده است و تا ظهور سلطنت گوپتا دوام کرده است و چون جزئیات آن مربوط خاک هند است ازان صرف نظر شد .

کبداری ها ؛ بالا ذکر شد که با «واسودوا» دوره کوشانی های بزرگ تمام شده و بعد از او شخص دیگری « کبدارا » نام از همان احفاد کوشانی در باختر به سلطنت رسید . اگر چه معمولاً وفات «واسودوا» حدین دودوره کوشانی های بزرگ و خورد است معذالك بعضی ها کیدار اراهم از جمله شاهان کوشانی بزرگ حساب میکنند به زبان دیگر « کبدارا » آخرین شاه کوشانی های بزرگ و اولین و موسس دودمان کوشانی های کوچک میا شد چون بنام « کبدارا » اقلاً دو نفر و از احفاد او چندین نفری به سلطنت رسید .

خاندان سلطنتی آنها را « کبداری ها » گویند و ذکر حال و وقایع مربوطه آنها که خیلی ها تاریخ و منحصراً به مطالعه مسکوکات و بعضی تذکار نویسندگان خارجی است موضوع مطالعات این فصل میا شد .

کوشانی های خورد و منابع چینی ؛ منابع چینی در چندین موارد خصوص در قسمت یوچی ها یعنی کوشانی ها هم از بزرگ گرفته تا خورد پاره معاوماتی میدهند اگر چه این معلومات مفصل و مسلسل نیست و عموماً فاقد سنه و تاریخ است و اسمای جغرافیائی محلات متذکره را تلفظ و صورت تحریر زبان چینی تاریخ ساخته معذالك خالی از فائده نیست و در خطوط اساسی مسایل روشنی های خوبی می اندازد .

مهمترین منبع چینی که از کوشانی های بزرگ و خورد صحبت میکنند سالنامه های
 خا نواده شاهي «وی Wei» است که آنرا «وی شیو Wei shu» گویند و وقایع سال های
 بین (۶۰۶ - ۳۸۶ ب م) را دربر میگردد که چند نفر به زبان های اروپائی ترجمه کرده یکی
 آن ترجمه فرانسوی Specht است قسمتی ازین سالنامه ها و سالنامه های قدیم تر در
 دائرة المعارف (ماتوان ان Maton - lin) (قرن ۱۳ ب م) هم آمده که قسمتی ازان را
 Renusat رموزات و ژولین Julein ترجمه کرده اند و نام های محلات را (مار گوارت)
 Marquart تعین نموده است . (۱)

قسمتی از «وی شیو» که دران از کوشانی های بزرگ و تهدید (ژوان ژوان ها) و غیره
 ذکر کرده قرار آتی است :

پایتخت سلطنت تایوچی شهر لو - کین شی Lou kien chi است که بطرف غرب فو - تی
 شا Po ti cha فاصله ۱۴ ، ۰۰۰ لی از تای Tai افتاده . تایوچی از طرف شمال مورد
 تهدید «ژوان ژوان» ها واقع شد و چند دفعه زیر تهاجم آنها آمدند بناه علیه تایوچی بطرف
 غرب مهاجرت کرده و در شهر (یو - لو Po lo) که ۲۱۰۰ (لی) از فو - تی (شا) فاصله
 دارد مستقر شدند . چون پادشاه آنها (کی - تو - لو Ki to lo) شهزاده رشید و جنگجوی بود
 و قشونی گرفته بطرف جنوب کوه های بزرگ آمد، بر شمال هند هجوم آورد و آنجا پنج سلطنت
 شمالی (کان - تو - لو) مطیع او شد.

تشریح نام ها :

تایوچی . . . . . کوشانی های بزرگ
 لو - کین - شی Lou-Kien-Chi . . . . . بلخ
 فو - تی - شا Fou Ti sha . . . . . یا میان
 تی Tai . . . . . پایتخت خاندان شاهي وی Wei
 در شانشی شمالی .

ژوان - ژوان . . . . . قبیله تی از اقوام آسیای مرکزی
 یولو Po Lo . . . . . بلخکان در شمال مجرای قدیم اکوس
 کی - تو - لو Ki-to-lo . . . . . کیدارا صورت صحیح نام اودر رسم الخط
 برهمی مسکو کات اودیده شود.

(۱) آنچه درین باب اینجا صحبت میشود از روی مقاله «مارتن» M. F. C. Martin میباشد
 که در مجله رایبل اشیاتیک سوسا یتي آف بنکال جلد سوم نمره ۲ نشر شده است .

کوه بزرگ . . . . . سلسله کوه هندوکش
کان - تو - لو Kan- iho- lo- . . . گندهارا دره کابل و پشاور

ضمون فوق در صورتیکه عوض نامهای چینی ترجمه آنرا قرار دهم چنین میشود
«پایتخت سلطنت کوشانی های بزرگ شهر بلخ است که بطرف غرب بامیان افتاده (۱)
و از پایتخت خاندان شاهی (وی) که در سانشی شمالی است ۵۰۰ - ۱۴۰ لی فاصله دارد . کوشانی
های بزرگ از طرف شمال مورد تهدید ژوان ژوان ها قبیله از آسیای مرکزی واقع شده
و چند دفعه زیر تهاجم آنها آمدند بنا علیه کوشانی های بزرگ بطرف غرب مهاجرت کردند
و در شهر (بلکان) که ۲۱۰۰ لی از بامیان فاصله دارد مستقر شدند . چون پادشاه آنها
کیدارا» شهزاده رشید و جنگجوی بودقشونی گرفته بطرف جنوب هندوکش آمد و بر شمال
هند هجوم آورد و آنجا پنج سلطنت شمالی گندهارا را مطیع او شد .»

با چند سطر فوق منابع چینی يك سلسله وقایع مهم را خاطر نشان میکنند ولی سنی برای هیچ
کدام آن نمیدهند از برای این مطلب به ماتوان لن مراجعه میکنم دائرةالمعارفی (ماتوان-لن)
که در قرن ۱۳ مسیحی نوشته شده تاریخ عمومی کوشانیهای بزرگ را داده می نویسد « بعد از
ازینکه کوشانیها در زمان «ویما کد فیزس» شمال هند را مسخر کردند (حوالی ۹۰ م) نیرومند
و قوی گشتند به همین وضعیت (یعنی نیرومند و قوی) تا زمان دو مین خوا نواده شاهی همان
(۲۶۳ - ۲۲۱ مسیحی) ماندند آنکاه از طرف شمال مورد تهدید ژوان ژوان ها واقع شده
و چند دفعه زیر تهاجم آنها آمدند .
سالنامه های چینی بعد از حمله کیدارا به هند از تاریخ کوشانیهای بزرگ چیز دیگر
نمیدهند . بالا به بنیم راجع به کوشانی های خورد چه معلومانی دادند :

اقتباس از صفحه ۲۵ جلد ۳- نمره ۲-۱۹۳۷ مجله انجمن شاهی آسیائی بتنگال (۲)
« پایتخت یوچی های خورد کوشانیهای خورد شهر فو - لو - شا Fou-leaucha (پشاور)
است . پادشاه آنها یسر - کی - تو - لو» است . او را پدرش وقتی درین شهر به این عهد مامور
ساخت که خودش در اثر حمله ژوان ژوانها مجبور شد بطرف غرب حرکت کند .»

اقتباس از وی شیو Wü shu از زوی ترجمه Specht
« چون « کیدارا » راهبر آنسگ نوها تعقیب میکردند خود را بطرف غرب کشیدند یسرش را
امرداد تا خود را در شهر « فو - لو - شا » برقرار کنند بنا علیه این مردم را یوچی های خورد نامند »

- (۱) اگرچه بلخ بطرف شمال شمال غرب بامیان است
(۲) مارتن صاحب مقاله مجله مذکور حصه مطلوب را از ما - تو ان - ان از روی ترجمه
رموزات Ramusat گرفته

تبصره : ملتفت باید بود که در متن (وی شو) ترجمه (اسیخت) متهاجم «هیوانگک تو» و در (ما- توان- لن) «ژوان ژوان» اسم برده شده.

علاوه بر یادداشت‌های فوق منابع چینی در اب تاریخ کوشانی‌های خورد معلومات دیگری نمیدهند فقط در موقع تعریف مملکت آنها اینقدر علاوه میکنند که در عصر سلطنت دومین خانواده سلطنتی (Wei وی) در زمان پادشاهی (تی وان Tai Von) (۴۰۹-۳۹۸ مسیحی) در اثر ورود تجاری که در آنجا به چین می‌آمدند ترقیات بزرگی در صنعت شیشه‌سازی نصیب چین شد. ازین شهادات این نکته بر می‌آید که استقرار سلاله کوشانی‌های خورد در گندهارا باید پیش از ۴۰۹ مسیحی بعمل آمده باشد. از منابع فوق الذکر چینی که ذکرش گذشت راجع به کوشانی‌های خورد و چو کات تاریخی آنها اساس ذیل بدست می‌آید :

در یک عصر بین ۲۲۱ م و ۴۰۹ م ژوان ژوان‌ها شاخه از کوشانی‌های بزرگ را از باختر کشیده و به دو سمت پراکنده شده اند.

الف: بطرف غرب در امتداد سرحدات شمالی امپراطوری ساسانی بطرف بحیره خزر.

ب: بطرف جنوب تیغه هندوکش در کاپیسا و گندهارا.

از منابع چینی چنین معلوم میشود که سر کرده شاخه جنوبی «کیدارا» بوده که از باختر برآمده و دره کابل و گندهارا را متصرف شد. و در صفحات جنوب هندوکش تاپشاور و ماورای آن سلطنتی تشکیل کرده است چندی بعد باز (کیدارا) نام که به تائید مسکو کات غیر از کیدارای اول الذکر پادشاه دیگری به این نام میباشد بازفشاری از طرف بعضی قبایل آسیای مرکزی که چینی‌ها به تعین هویت آن متیقن نیستند حس نموده پسر خود را در پشاور گذاشته و خودش به مناطق غربی یعنی علاقه کابل حاضر شد تا مانع شود که متهاجم از کوه‌های هندوکش عبور نمایند. بهر حال نتیجه شهادات منابع چینی راجعاً تا بهمین جا گذاشته به منابع و ذرایع دیگر مراجعه میکنیم. مسکو کات کوشان و ساسانی حکمفرما یا ن باختر: مسئله ظهور ساسانی‌ها و مداخلت

این مسئله در سقرط عظمت کوشانی‌های بزرگ بیشتر بیان شد. در زمانی که کوشانی‌ها به دوره انحطاط سیر میکردند ساسانی‌ها بصورت مستقیم و غیر مستقیم در امورات بعض حصص آریانیای غربی و حتی باختر مداخله نموده و زمانی هم از ضعف کوشانی‌های بزرگ و دیگر عوامل مساعد استفاده نموده و این قسمت را متصرف هم شده بودند تا بسلطنته‌های ساسانی مناطق بین مرو و بلخ و دیگر حکمرانان ولایات بعضی سکه هائی ضرب رسانیده اند که مدققین فن آنها را به نام سکه‌های «کوشان و ساسانی» یاد کرده اند مطالعه این مسکو کات حدود معلومات ما را راجع به کوشانی‌ها از آنچه که چینی‌ها داده اند وسیع تر ساخته و در بعضی موارد جزئیات دقیق تری میدهد. پروفسر «هرزفلد» این قبیل مسکو کات را به دو دسته تقسیم نموده :

اول مسکوکات شهزادگان خاندان شاهی ساسانی که بعنوان نایب السلطنه بلخ و مرو سکه زده آمد و عنوان «شاه شاهان کوشان» را اختیار کرده اند.

(۲) مسکوکاتی که از طرف حکمرانان ولایات در زمانه‌ی بعدتر بضرر رسیده و حایز عنوان «شاه کوشان» است بیشتر از روی منابع چینی دیده شد که کوشانی‌های بزرگ را (ژوان ژوان‌ها) از باختر کشیدند «مارتن» اظهار میکند که خروج کوشانی‌ها از باختر پیش از عصر ضرب دسته سکه‌های دومی بعمل نیامده است و بعد از حمله ژوان ژوان با احتمال زیاد حا کیت ساسانی از بلخ بر چیده شده است چنانچه خود تاریخ ساسانی‌ها هم تا حدی ورنگی به این مشکلات مقرر است.

«هرزفلد» در مطالعات خود راجع به سکه‌های فوق‌الذکر مینگارند که دسته اولی از حوالی ۲۳۰ مسیحی تا ۲۸۴ دوام داشت. چنینکه که ساسانی‌ها سکستان (سیستان) را متصرف شدند مرکز نهایت سلطنت را به آن ولایت انتقال دادند و دسته مسکوکات دومی ازین تاریخ تا کدام سال دوره سلطنت شاهپور دوم (۳۷۹-۳۰۹ م) دوام کرده است.

امیانوس مارسلینوس Ammianus Marcellinius میگوید که شاهپور دوم تقریباً در سال‌های بین ۳۵۰ تا ۳۵۸ مسیحی در جنگ‌های سرحدات شرقی مصروف بود و کوشانی‌ها در میان مخالفین او اسم برده شده‌اند. هرزفلد علاوه میکند که ضرب مسکوکات کوشان و ساسانی تا اخیر این جنگ‌ها دوام کرده است. «مارتن» سال ۳۵۸ مسیحی را که ختم جنگ‌های شرقی شاهپور دوم میباشد سال برآمدن کوشانی‌ها از باختر میداند که در دوره سلطنت «کیدارا» واقع شده است. (۱) معنی سمت صورت شاه در مسکوکات؛ سکه شناسان با مطالعات دقیق دریافته‌اند که چگونگی

نمایش صورت شاه خصوصاً سمت نگاه آن در مسکوکات معنی خاصی داشته آنچه که مربوط به این دوره است چیزی است که اصل آنرا باید در عادات زمان سلاطین خانوانه اشکانی یا رسانی ملاحظه نمود پروفیسر هرزفلد مینویسد: (۲) نمایش روی بطرف چپ مخصوص رسانی اول و تمام شهزادگان مربوطه بود که از راه ارت حق ضرب سکه داشتند و ارا ضی مربوطه آنها جزء لایتنجری امپراطوری بود نمایش روی به سمت راست نشانه احرار استقلال بود و این کاری است که ساسانی‌ها، بعد از برانداختن یوغ اشکانی‌ها عملی کردند. «هرزفلد» این را نیز میگوید که مخالفین خاندان رسانی تا زمان اردشیر اول و خود

(۱) موسیو کرل در سال ۱۹۳۳ از تپه مرنجان ۳۳۸ سکه شاهپور دوم ۲۴ سکه اردشیر دوم

و ۱۲ سکه شاهپور سوم را کشف کرده است.

(۲) به یاد داشت‌های مسکوکات کوشان و ساسانی ۳۸ کلکته ۱۹۲۰ مراجعه شود.

Aemoir or Kushano Sas anian Coins ly Professor Ernest Herzfeld

ذکابل کالنی

اردشیر در زمان مخالفتش با ارتبا نوس پنجم روبه مقابل سکه بضرپ رسا نیده اند . با نگارشات پرو فیسر مذکور چنین معلوم میشود که سا سانی ها این روبه را تعقیب کرده و شاهان آنها که صاحب تبول هم بودند رو بطرف راست سکه میزدند شهزاد گن صاحب تبول هم ایشان را تعقیب کرد ند و کسانی که از راه مخالفت پیش آمده و یا استقلال بدست می آوردند صورت خود را روبه مقابل یارخ بطرف چپ بضرپ میرسانیدند .

اگر مسکوکات خاندان کیداری به این ملاحظات فوق سر داده شود از آن نظریات ذیل بدست می آید چنین معلوم میشود که « کیدارا » در اوائل وهنه صاحب تبول از ساسانی ها بوده و بعد از آن مستقل شده . در وقت « پیرو » که از راه معمولاً پسر « کیدارا » و جانشین او در گند هارمیدانند سا سانی ها دوباره حق تبول خود را بر او نشانیدند زیرا او جانشین ور هران Varaharan یا بهرام هر دودر مسکوکات صورت های خود را رخ بطرف راست بضرپ رسا نیده اند . چون نوشته های مسکوکات هم از بر همی به پهلوی در عصر « پیرو » نفیر کرده است این هم نظر به فوق را تقویت میکنند و بر نفوذ سا سانی ها در گند هارا شهادت میدهند .

از روی منابع چینی و شهادت مسکوکات معلوم میشود که « کیدارا » در وسط قرن چهارم مسیحی در کمال شهرت بوده است علاوه برین مسکوکات گواهی میدهد که مشار الیه زمانی باج گذار شاه یور دوم سا سانی بوده و بعد از آن استقلال خود را بدست آورده است . آوازه این وقایع وصحت آن از خلال نگارشات بعضی مورخین معاصر و یک کتیبه ای که پرو فیسر « هر زفلد » از بر سه ویلیس کشف نموده واضح میشود . به این لحاظ موضوع را در ذیل از نقطه نظر مورخین مطالعه میکنیم :

بعضی اشارات مورخین به اوضاع قرن چهارم : امپراتور سلسله نوس

Ammianus Marcellinus یکی از صاحب منصبان قشون رومن که در اراضی ماوراءالنهر علیه شاه یوردوم ساسانی (۳۰۹-۳۸۰ م) می جنگید میگوید که این شاه بین سال های ۳۵۰ و ۳۸۵ مسیحی در محاربات قبایل سرحدات شرقی که مهم ترین و مقتدر ترین آنها خیونی ها Chion toe و او یو زنی ها بودند Euseni مصروف بود . با تحقیقاتی که در مورد این قبایل نموده اند می نویسند که در اصل مضمون اشتباه پیش شده و (ایو زنی) اصلاً (کو زنی) Cuseni بوده که مقصد از آن « کوشانی ها » میباشند همین طور خیونی (۱) ها هم قبیله ارکوشانی های خورداست که در حوالی کابل بود و باش داشتند و معروفترین سردار آنها (گرومباتس) Grumbates نام داشت شاه یور دوم در ۳۵۸ با قبایل کشور ما صلح کرد .

(۱) خیونی را عبارت از کوشانی های خورد و بغتلی ها دانسته اند .

و جنگ را با روم شروع کرده در ۳۵۹ به بن‌امانهرین حمله بر دو « امیدا » Amida قلعه جنگی روم‌ها که عبارت از (دیار بکر) باشد محاصره نمود و درین محاصره جمعی از دشمنان سابق اویمنی کوزنی‌ها یا کوشانی‌ها بسرکردگی سردار خود گرومیا تس با او یکجا در جنگ روم‌ها در محاصره قلعه امیدا شریک میباشند . اگر چه همین قسمت متن امیا نوس مار سلی نوس خیلی خراب شده باز هم با مطالعاتی که مارکو رت Marquart در ایران شهر صفحه ۳۶ - نوله ۵ نموده « کوزنی » یا کوشانی را خوانده و دسته قشون آنها را بیرون دیوار قلعه محاصره شده نشان میدهد . (۱)

کتیبه یرسه یو لیس : پرو فیسر هرزفلد کتیبه در یرسه یو لیس

یافته که به سال ۴۷ سلطنت شاه پوردوم سته خورده که ما دل ۳۵۶ مسیحی میباشند . این کتیبه را سلوک نام قاضی بزرگ کابل نوشته و درین دهه میکند که شاه یور بسلامتی بکابل مراجعت کند اگر متن این کتیبه میگردید شایو دوم زمستان سال ۵۷ - ۳۶ را در دورترین نقاط سرحدات خود در حواشی خاک خونی‌ها و ایوزنی‌ها به سر برده داده شود چنین برمی آید که محاربه بین شاپورو کوشانی‌های کابل را در سال ۳۵۶ م قرارداد کابل درین وقت بدست شاپور دوم بود و از آنجا بر علیه گندهارا جلال آباد و دهه و پشاور و غیره که در تصرف کیدارا بود میجنگید (۲) از اینجا خوب معلوم میشود که علاقه کابل - کاپیسا - گندهارا پیش از سال ۳۵۶ مسیحی بدست خاندان « کیداری » افتاده بود .

سرجان مارشال چندسکه از شاپور دوم را از تاگز یلایافته که اصلاً در شهر مرو بضر بر سیده فرار نظریه « مارتن » این مسکوکات در زمانه کوشانی‌های خورد در باختر هم رواج داشته و با تهاجم ایشان به هند در حوزه سنداتتشار یافته است . در میان بعضی مسکوکات دیگری که یروفیسر « هرزفلد » به خوبی‌ها نسبت میدهد یکی آن تصویر نیم تنه را رخ بطرف راست نشان میدهد که کلاه شاه یور دوم را بر سر کرده و به مسکوکات وراهان Varahran (بهرام) پنجم که در مرو ضرب زده شایهت زیاد دارد و احتمالاً خود آنها هم در مرو بضر رسیده اند چون سمت صورت سکه نشان میدهد که « خوبی‌ها باجگذار ساسانی‌ها بودند یروفیسر « هرزفلد » آنها را به زمانه بعد از صلح ۴۵۸ مسیحی نسبت میدهد چون یکس نوع سکه « کیدارا » ضرب « گندهارا » هم به سکه‌های فوق شبیه است « مارتن » آنها هم به همین عصر منسوب میسازد و نتیجه گرفته میگوید که « ایوزنی » یا « کوزنی » که

(۱) مفصل ازین کوشانی، کوشانی‌های خورد کیداری است (۲) ملنفت نباید بود که در سیال ۳۳ - ۹۱ از تپه مرنجبان (۳۳۸) سکه نقرنی شاپور دوم کشف شد است .

(امیانوس) ژنرال رومن ذکر نموده شاخه از کوشانی های بزرگ بودند و سر کرده آنها « کبدارا » بود و تهاجم آنها بر گندهارا باید پیش از ۳۵۶ مسیحی بوقوع پیوسته باشد. این تهاجم و جنبش های معاصر بعضی قبایل دیگر از بلخ بطرف بحیره خزر هلت عمده جنگ های شرقی شاه پور دوم بوده و به این جهت باید تاریخ تهاجم کبدارا را به هند در حوالی (۵۰ - ۳۴۸) و تاریخ تابعیت او را به شاه پور دوم در حوالی ۴۰۸ مسیحی قرارداد.

فوستس ییزا تنی Faustos Byzantium ، مورخ ارمنی که او را معمولاً « فوستس

ییزاتی » گویند کتاب تاریخی نوشته که وقایع را از ۳۲۰ تا ۳۸۵ دربر میگیرد و از مطالعه آن مطالب تاریخی راجع به گذارشات تاریخی افغانستان بدست می آید . مشار الیه در کتاب پنجم فصل هفتم وسی و هفتم از جنگ هائی که بین کوشانی ها و ساسانی ها در حوالی ۳۶۷ و ۳۶۸ مسیحی واقع شده صحبت میراند از روی نگارشات مورخ ارمنی مذکور چنین معلوم میشود که مستهاجم کوشانی ها بودند و دو مرتبه ساسانی ها را شکست فاحش دادند به این تفصیل که در دفعه اول بعضی از لشکرهای آنها را بکلی محو نمودند و در دفعه ثانی شاه پور دوم مجبور شد که از میدان جنگ فرار نماید (۱) .

بیشتر از روی مطالعه مسکوکات دیدیم که « کبدارا » بعد از یک دوره تابعیت به ساسانی ها ، مخالفت نموده و استقلال خود را احرار نمود . مورخ ارمنی صریح آرا تائید میکند و مارتین تاریخ این واقعه مهم را در ۳۶۷-۳۶۸ مسیحی قرار میدهد . چیز دیگری که این تاریخ را تائید میکند این است که کمنشکهم در چیه تیب نمره دوم سکه کبدارا سنه ۲۳۹-۳۳۹ را خوانده و آنرا مربوط به عهد کمنشکها حساب میکنند . اگر خواندن او صحیح باشد و جلوس کمنشکها قرار نظریه استن کتو ، بر تخت سلطنت در ۱۲۸ یا ۱۲۹ مسیحی مقرون به حقیقت باشد از ۱۲۸ یا ۱۲۹ علاوه ۲۳۹-۳۶۷ یا ۳۶۸ یعنی درست سالی بدست می آید که (مارتن) برای احرار استقلال کبدارا از سلطه ساسانی معین کرده است .

نتایج : مقصود از مطالعه منابع چینی ، مسکوکات ، شهادت مورخین کلاسیک رومن و ارمنی و غیره که قبل برین تفصیلات آن گذشت این بود تا مسته کوشانی های خورد و یا کبدارای با از پهاوهای مختلف دیده شده و بعد با ترکیب همه ملاحظات چند سطر اساسی از آن بدست آریم . بر کسی پوشیده نیست که در تاریخ قدیم افغانستان واقعات بعد از دوره کوشانی های بزرگ تاریک تر شده در قرن ۳ و ۴ مسیحی اوضاع خیلی پیچیده میشود و تاریخ این دوره بیشتر از هر عصری تفریحی ، تجسس - کنجکاوی بکار دارد تا سر رشته بدست آید و چند سطری که نوشته

(۱) صفحه ۳۲ جلد سوم نمره - ۲ سال ۱۹۳۷ . زور نال انجمن آسیائی شاهی بنگال .

می شود طوری شود که حتی المقدور موافق حقیقت باشد. بهر حال چون تا حال به چنین مسائلی آنهم بصورت مسلسل دست زده نشده از منابع و معلومات حاضره هر قدر مختصر و کوتاه هم است استفاده نمود قدمی میگذاریم و امید داریم به تعقیب آن در اثر روشنی های جدید قدم های تازه تری برداشته شود.

ژوان ژوان و اخراج کوشانی ها از باختر : قراریکه در « وی شیو » سالنامه خاندان

شاهی « وی Wei » تذکار رفته و در اول مطالعات خود از آن صحبت کردیم چنین مینماید که کوشانی های بزرگک بعد از طی دوره عظمت و جلال خود در دو طرفه هندو کش بنوبه خود مورد تهدید بعضی از قبایل آسیای مرکزی موسوم به ژوان ژوان ها واقع شده و از تهاجمات آنها در اذیت بودند. تا وقتیکه حکومت و نیروی کوشانی ها در آریانا استوار بود تهدیدات ژوان ژوان ها اهمیتی نداشت لیکن چون مرکز ثقل نیروی کوشانی با فتوحات هند آهسته آهسته به ماورای اندوس انتقال یافت ژوان ژوان ها بلاشبه جری تر شده و بطوریکه در ماخذ چینی مذکور دیدیم حملات خود را چندین مرتبه تکرار کردند تا اینکه بالاخره موثر افتاده و کوشانی های باختر به دو حصه تقسیم شدند دسته بطرف غرب بجانب سواحل بحیره خزر رهسپار شد و جمعی با پادشاه خود « کیدارا » که قرار شهادت سالنامه چینی مرد رشید و لاور بود بطرف جنوب هندو کش فرود آمد. پوره معلوم نیست که چرا کوشانی های باختر دو حصه شده اند بعضی ها علتش را چنین می نویسند که چون کوشانی های باختر قدرت محافظه باختر را به تنهای به خود ندیدند بطرف سواحل خزر و جنوب هندو کش روانه شدند تا کوشانی های این نقاط را بخود ملحق ساخته و در مقابل تهدید دشمن کارسازی کنند. شاخه جنوب هندو کو یا کیداری ها : اگر چه « کیدارا » نام شخص و شخص هم

شهرزاده یا امیری است که حین بیجا شدن دسته نی از کوشانی های بزرگک بطرف جنوب هندو کش بر آنها آمریت دارد باز هم مورخین چنین قرار گذاشته اند که این ها شاخه کوشانی ها را از روز حرکت شان بجنوب هندو کو « کیداری ها » میگویند پس کیداری هم نام سلاله یا شاهانی است که برین شاخه کوشانی ها سلطنت کرده و هم نام عمومی دسته از کوشانی های باختر که آنها را کوشانی های خورد هم میگویند.

مقابله کیداری ها با ساسانی ها در باختر : اگر چه با اشاراتی که شده روابط کیداری ها

با ساسانی ها آنقدر روشن نیست باز هم وقت برفت از اظهار بعضی نکته های مهم ناگزیریم. بیشتر در جمله حل سقوط کوشانی های بزرگک گفتیم که ظهور سلطنت ساسانی را هم در این امر بی دخل نبود چون عظمت ساسانی ها با ضعف کوشانی ها تصادف نموده است ساسانی ها تا چنانی

که دست‌شان میرسید از مداخلت‌های مستقیم و غیرمستقیم در خاک‌های آریانا خودداری نکرده و پیوسته مترصد موقع مساعد تری بودند تا قدمی جلوتر گذارند از طرف دیگر اگر در مراسم تشریفاتی لقب گذاری شهزادگان آنها نگاه شود دیده میشود که چشم حرص و آز همیشه به سرحدات امپراطوری کوشانی دوخته و برای بعضی حصه‌های غربی آریانا مثل آریانا و سیستان و مارجران و خوارزم که کم‌کم بدست آورده بودند حکومتی تشکیل داده و حکمران آرا حکمران خراسان و شاه کوشانی‌های پادشاه بزرگ کوشانی میخواندند، این حکومت و حتی حکمرانی در آنجا در نظر ساسانی خیلی مهم بود و شهزادگانی که یکروز بر تخت شهنشاهی ساسانی جلوس میکرد حتماً بایستی در دوره شهزادگی خود حکومت خراسان را دیده می بود چنانچه در میان شاهان ساسانی شاه پور اول هرمزد اول - بهرام اول - بهرام دوم این عهده را در زمان شهزادگی خود طی نموده بودند (۱) و بهرام ۳ و هرمزد ۳ در سیستان حکومت داشتند.

بیانیم به اینکه آیا ساسانی‌ها تازمانی که کیداری‌ها در باختر بودند به این قطعه رسیده توانستند یا نه؟ این مسئله با دقتی که مادر نظر گرفته ایم هنوز واضح مطالعه نشده زیرا چیز مهمی که برای این کار بکار است تاریخ صحیح خروج کیداری‌ها از باختر است که هنوز واضح معلوم نیست و آنرا بصورت تقریب بین ۲۲۱ و ۴۰۹ مسیحی قرار میدهند.

درین شبه‌نیست که ساسانی‌ها در دوره انحطاط کوشانی در حواشی قسمت‌های غربی و شمال غربی امپراطوری کوشانی (وسعت یافته) از زمان شاه پور اول تا بهرام دوم حکمران‌های آنها در خراسان بلقب «کوشان شاه بزرگ» یاد میشدند ولی چنین معلوم میشود که در عصر یک کیداری‌ها در باختر وجود داشتند به این خطه نرسیده بودند.

ناگفته نماند که مدققین تاحال کیداری‌ها و مخصوصاً دوره تمالی و سلطنت آنها را در طی قرن ۵ مسیحی قرار میدادند نظریه جدیدتر که متکی به منابع چینی و مسکوکات و شهادت مورخین کلاسیک است مبتنی بر این است که ایشان نه در قرن ۵ بلکه در قرن چهار سلطنت کرده اند. موافق به نظریه اولیه «گریستن سن» در صفحه ۱۸۷ «ایران در عصر ساسانی» می‌نویسد: «در اوائل سلطنت خود فیروز» «کیداری‌ها» را به پرداخت مالیه و ادار ساخت بود «کیدرا» (۲) پادشاه این قوم از تادیه مالیه ابا نمود و جنگ در گرفت. می‌گویند که پادشاه فارس کوشش نمود که با King khas (کنگاس) بسر کیدا را صلح کند و خواهر کنگاس را ازدواج نماید اما پیشنهاد نقشه او سر نگرفته و جنگ دوام کرد درین وقت

(۱) ایران در عصر ساسانیان تالیف گریستن سن متن فرانسوی صفحه (۲۲۲) ملاحظه شود.

(۲) آخرین شاه کوشانی شمال هندو کوه.

فیروز بفرگ طرح نقشه دیگر افتاد و چشم امپراطوری بیزانس (روم شرقی) را به خطر کوشانی‌ها باز نموده به حکمت مذکور نوشت: « برای اینکه دست این اقوام بربر از ارمنستان و دره‌های قفقاز بکوتاه شود و از تهاجمات آنها دولت روم شرقی محفوظ باشد برای من بول بفرست تا کیداری‌ها را پس باو مغلوب سزم. لیکن جوایی از امپراطوری روم شرقی نگر فت معذالک کیداری‌ها را کاملاً شکست داد و آنها را به سرکردگی کنگاس از شمال هند و کش به گندهارا محدود ساخت. چون فیروز بین سال‌های (۴۸۴ - ۴۵۹) سلطنت کرده است و کیدارا به نظریه جدید در نیمه دوم قرن چهارم خیکمفر مانی داشت واقعات از هر رهگذر بهم موافقت میکنند و صورت تجاوز ساسانی ها و علت فرود آمدن کیداری‌ها از شمال به جنوب هندو کش تو ضیح میشود.

ولی منابع چینی واضح علت خروج کوشانی‌ها را از باختر بطرف سواحل بحر خزر و جنوب هندو کش فشار و حملات متعدد یکه از قبایل آسیای مرکزی ژوان ژوان هامیداند. از طرف دیگر قرار یکه مطالعه مسکوکات روشنی می‌اندازد کوشانی‌های خورد فقط در زمان شاه پور دوم که منتهای عروج ساسانی‌هاست موقتاً تابع این دولت شده و پسان باز استقلال خود را بدست آورده بودند این هم دلیل واضحی است که ساسانی‌ها در اوائل برای مغلوب ساختن کیداری‌ها کوشش کردند ولی تا زمان سلطنت شاپور دوم (۳۰۹-۳۷۹) به این کار موفق نشدند و سپس موقتاً در کابل هم نفوذ یافتند.

شاخه غربی کوشانی و مقابله با ساسانی‌ها، بیشتر متذکر شدیم که بعد از خروج از باختر دسته از کوشانی‌ها بطرف غرب رهسپار سواحل بحیره خزر شد قرار یکه معلوم میشود ایشان مانند شاخه جنوبی یعنی کیداری‌ها بیسکار ننشسته و مانند دسته اخیر الذ کر با امرا و شاهان ساسانی مصروف جنگ و بیسکار بودند کریستن سن می‌نویسد (۱) «بهرام پنجم با اقوام بربر شمال که منابع عربی و فارسی بدون تشخیص ترک میخوانند جنگ نموده است این اقوام حتماً عبات از خوبی‌ها Chianites هستند که اصلاً آنها را شاخه از هن‌ها حساب میکنند و بعضی عناصر آنها در قشون شاه پور دوم بود اما به تعهدات دوستی آنها اعتمادی نبود. این قوم درین وقت عموماً در وادی‌های مرو مسکون بودند و بعد از وفات شاه پور در خراسان ریخته دشمن عمده ایرانی‌ها شدند. بهرام ه شخصاً در مقابل آنها قشون کشیده برادرش «نرسه» را در غیاب خود نایب السلطنه مقرر کرد و در جنگ فاتح شد»

بالا از زبان کریستن سن دیده میشود که «منابع غربی و فارسی بدون تشخیص این اقوام

(۱) صفحه ۲۷۵ ایران در عصر ساسانیان بزبان فرانسه تالیف کریستن سن

را ترك ميخوانند » يعني اگر تشخيص شود ترك نيستند بلي «خيوني» هستند وخيوني با حقيقتي كه شده عبارت از همين عناصر كوشاني خورد و كوشانو يفتلي و يفتلي ميباشد كه پشت هم به سلطنت رسیده اند پس صحت منابع چيني واضح معلوم ميشود كه همه از آنها از باختر بطرف غرب رفته و در مرو و خوارزم و سواحل بحيره خزر منتشر شده بودند و از جانب شمال امپراطوري ساساني را تهديد ميكردند و با ساساني ها دشمني مي ورزيدند .
سلطنت كوشاني هاي خورد در جنوب هندوكش : از منابع چيني معلوم ميشود كه كيداري

دلاور چون بالشكريان خود به جنوب هندكوه فرود آمد پنج « ايالات شمالي كندهارا مطيع او شد » اين جمله اگرچه کوتاه و مختصر است ولي عنوان مفصلي است كه شرح يك فصل بزرگ را در آن ميتوان يافت و قتيكه كيدا را از باختر به جنوب هندوكش فرود مي آيد چنين معلوم ميشود كه با كسي مقابل نشده است علت اين مسئله واضح است كه بعد از سقوط كوشاني هاي بزرگ و برهم خوردن نظام امپراطوري عوض يك سلطنت مقتدر حكومت هاي ملوك الطوايفي در هر گوشه و كنار بميان آمده بود و از ان ميان دسته كوشاني هاي باختر در شمال و دسته كوشاني هاي كابل در جنوب اهميت بيشتري جايز بود آمدن كيدارا با لشكريانش از باختر ب كابل حمله و با تهاجمي نبود كه در بين جنگ واقع شود و با مقايله بعد آيد بلكه برعكس دوشاخه يك تنه بود كه بهم يگجا ميشد يعني كوشاني هاي شمال به جنوب پيوست ميگرديد از اين جهت حين آمدن كيدا را از باختر به علاقه كابل جنگي واقع نشد و نقاط جنوبي هندوكش كاپيسا - كابل - كندهارا - بختيا همه سلطنت واحد تشكيل دادند . دامنه قلمرو سلطنت كيداري يا حكومت كوشاني هاي خورد از طرف غرب تا باميان از طرف غرب تا باميان از طرف شرق تا اندوس انبساط داشت شمال آنرا دامنه هاي جنوبي هندوكو و خط جنوبي را كهستانات جنوبي تعين ميكرد بعضي ها حد جنوبي قلمرو اين سلطنت را تا بنو Banu هم پيش ميبردند . چنين مينمايد كه مركز اين حكومت دراوايل وهله « كاپيسي » بوده و بعد ها بواسطه تهديد بعضي قبائل آسياي مركزي كه هويت آنها پوره معلوم نيست به پشاور منتقل شده است

مؤسس سلطنت كوشاني هاي خورد : مؤسس سلطنت كوشاني هاي خورد شخصي است كه در همه

منابع بنام (كيدارا) ياد شده اصلا خودش در جمله آخرين پادشاهان كوشاني بزرگ باختر هم بحساب ميرود . چون اسم او در مسكوكات سائر منابع زياد ديده ميشود و در سینه هاي دوازدهم ذكر رفته احتمال قوي ميرود كه به اين نام چند نفر يا اقلا دو نفر در زمانه هاي مشخص سلطنت نموده باشند بر علاوه « كيداري » نام خانواده سلطنتي آنها هم شده و خود « كيدارا » از موفخ خروج از باختر تا زماني كه مقر سلطنت را در پشاور ميگيرد پيوسته ذكر شده .

مسکوکات : مسکوکات « کیدارا » وسایر شاهان کوشانی خورد عموماً نقره‌ای و نازک

است و چند سکه مسی آنها از « بنو » هم یافت شده است ولی با تحقیق نمی‌توانیم که درین زمینه شده اینقدر واضح گردیده که مسکوکات نقره‌ای مخصوص شاهان و سکه‌های مسی مربوط به حکمرانان ولایات میباشد که ازان پسان صحبت خواهیم کرد تشریح سکه‌های خود کیدارا فرار دلیل است .

سکه نقره‌ای :

روی سکه : نیم‌تنه شاه به نیم‌رخ راست فیتنه دور سردارد که منتها الیه آن عقب سر متعرج است تاجی دارد بشکل کنگره سربرج که سه دندان آن مانند مسکوکات شاه پور دوم معلوم میشود بالای دندانها مرکزی تاج شکل ماه نو کره دیده میشود. موهای سر او از پشت گردن برآمده ریش ندارد. گوشواره بگوش دارد و تنه او چهار حصه تقسیم شده است برسم الخط برهمی نوشته است : کیدارا کوشان شاه .

پشت سکه : آتشکده‌ای دیده میشود که قسمت فاعده و حصه فوقانی آن سه مرتبه دارد

و در وسط بدنه ، آتشکده قرار گرفته . بالای زبانها های آتش نیم تنه هر مزد به نیم رخ راست معلوم میشود به دوطرفه آتشکده روبه جانب آتش دو نفر محافظین شمشیر بدست دیده میشوند .

نوع دیگر سکه نقره .

روی سکه : نیم تنه شاه روبه‌قابل دیده میشود . فیتنه که علامه‌شاهی است به دور سردارد انجام آن

بالای شانه‌های او موج است . تاجی پوشیده که از سه حصه مرکب است . حصه مرکزی ه یروحصه‌های اطراف هر کدام سه‌پر دارد تاج او بایندهای موج و کره‌ای مزین است . موهای او به دوطرفه گردن مشاهده میشود . ریش ندارد . گوشواره و گلو بند دارد . بالای شانه‌های او سرشانه‌ای دیده میشود . برسم الخط برهمی نوشته است (کیدارا کوشان شاه) .

تصادفات بین کبداری و ساسانی : چه از روی قانون نمایش صورت در مسکوکات

چه از روی حضور سیاهیان « خوبی » یا کوشانی در سلك قشون شاه پور دوم حین چنگک با رومن ها در محاصره شهر امیده Amida و چه از روی شهادت بعضی مورخین ارمنی مبنی بر وجه از روی کتیبه پرسیوایس معلوم میشود که « کیدارا » یا کبداری هاجند گاهی مطیع ساسانی ها بودند ولی یوره معلوم نیست که در چه وقت و کجا . آیدر اول وهله که کبداری هادر باختر بودند به ساسانی ها اطاعت میکردند ؟ یا حینی که در جنوب هندو کش

در دره گند ها را تازه و اصل شده بودند . اگرچه بعضی ها تسلط آنها را بر کیداری هادر باختر اشاره میکنند لیکن اکثر فراین دلالت برین میکنند که این تسلط موقتی بر کیداری ها در دره کابل صورت گرفته باشد و انهم در موقعی بوده که کیداری ها تازه به این قسمت فرود آمده بودند . « امیانوس مارسلی نوس » میگوید که شاه یور دوم از ۳۵۰ تا ۳۵۸ مدت ۸ سال در جنگ سرحدات شرقی بر علیه کوشانی ها مصروف بود احتمال زیاد می رود که این سلسله جنگ هائی که مدت چندین سال طول کشیده است معاصر زمانی باشد که کیداری ها از باختر بر آمده و به دره کابل و گند هارا مستقر میشدند و ساسانی ها از همین بیجا شدن آنها استفاده کرده نمیخواستند موقع بدهند که کیداری ها یعنی کوشانی های باختر به کوشانی های جنوب هندو کو ملحق شوند و از اتحاد آنها قوه مغوف تری بر علیه دولت ساسانی ها عرض اندام کنند ساسانی ها این موضوع را خوب درک کرده بودند ولی کوشانی ها هم از جنگ و مغاصه دست نمیکشیدند و این وضعیت جنگ و نبرد مدت ۸ سال کما مل طول کشید ولی چون کیداری ها تازه از باختر بیجا شده و هنوز در جنوب هندوکش به تمرکز قوا و جمع آوری نیروی خود وقت نیافته بودند مطیع ساسانی ها شدند و نفوذ ساسانی ها تا کابل بسط یافته و شاه ساسانی برای اینکه یکی قوای عسکری آنها را ضعیف و دیگر از رشادت آنها کار گرفته باشد جمعی از آنها بر علیه دشمن غربی خود رومن ها استعمال کرد و این همان واقعه معاصره قلعه Amida است که گر و مباتس کوشانی و سپاه او در اطراف دیوار های آن دیده شده است .

احراز استقلال و تشکیل سلطنت بزرگ : از روی مسکوکات و شهادت منابع چینی

و مخصوصاً اظهارات واضح و دقیق « فوستس » یزانی مورخ ارمنی واضح معلوم میشود که (کیدارا) و دولت کوشانی کیداری برای همیشه مطیع ساسانی ها نمانده و هنوز ۹ سال از کشمکش ها و نبرد با ساسا نینها نگذشته بود که تمام احتیاط های ساسانی برهم خورده و کوشانیهای خورد بسر کردگی شاه وزعیم ملی خویش کیدارا برای جنگ آزادی کمر بسته و داخل اقدامات جدی بر علیه سلطه ساسانی شدند . جنبشی که کیداریها بر علیه ساسانیها روی کار آورده بود چیز کوچکی نبود و میتوان آنرا ضربتی مهلکی حساب کرد که در نتیجه آن در شرق دامنه تصرف آنها از آریانا برداشته شد و در غرب بسیاری از قسمتهای ارمنستان از دولت ساسانی جدا و به رومن ها پیوست گردید ، زیرا وقتیکه هنگام آزادی خواهی در آریانا بلند شد ساسانیها دست و پاچه شده و برای اینکه یوره بسائل جنگی آریانا توجه بتوانند با رومننها از در صلح پیش آمده و امتیازاتی برای رومننها قایل شدند .

بهر حال قرار شهادت مسکوکات و نگارشات «فوستس» ارمنی جنگ استقلال خو اهی در سال ۳۶۷ - ۳۶۸ بر علیه شاه یور دوم ساسانی شروع شد با جزئیات که خوشبختانه مورخ مذکور میدهد واضح معلوم میشود که محرك و مسبب این جنگ ، کبیداریهای کوشانی بوده و حمله و تهاجم هم از طرف آنها شروع شده است و این خود دلالت میکند که این جنگ جنگ آزادی و جنبشی است که برای امحای سلطه شاپور دوم ساسانی بعمل آمده است .

با اظهارات مورخ ارمنی درین جنگ کامیابی های درخشانی نصیب دولت کبیداری آریانا شد و شاپور دوم ساسانی دومرتبه به شکستهای مدحشی مواجهه گشت ، یکدفعه یکی از لشکرهای او بکلی محو شد و در دفعه ثانی کار لشکریان ساسانی به اندازهائی دچار خرابی شد که شاه یور دوم برای نجات جان خود مجبور شد که از میدان جنگ فرار کند ، باین ترتیب کوشانیهای خورد که تقریباً ده سال قبل بواسطه هرج و مرج و تهدیدات قبایل آسیای مرکزی ژوان ژوان ها و غیره ضعیف شده و کم و بیش تحت سلطه مستقیم و غیر مستقیم ساسانی ها واقع شده بودند به آرزوی دیرین خویش موفق شده و استقلال خود و کذور خود را در سال ۳۶۷ یا ۳۶۸ بدست آوردند و به تشکیل سلطنت آزادی در جنوب هند و کش پرداختند که بیشتر حد و حدود آنها شرح دادیم ، سلطنت آزاد کبیداری اگرچه حکومت نیرومندی بود باز هم فلمرو آن محدود بود ، در غرب و شمال غرب نفوذ ساسانی ها انبساط داشت ولی ظهور یفتلی ها در شمال و شمال شرق آریانا و سلطنت مقتدر آنها که در فصل آینده از آن بحث خواهیم نمود نه تنها باعث عقب نشینی ساسانیها در خاکهای آریانا شد بلکه به موجودیت سیاسی آنها در مملکت شان هم رخنه وارد کرد .

ظهور یفتلیها و اختتام دولت کبیداری : بیشتر در اوائل مطالعات خود حین معاینه منابع

چینی مشاهده نمودیم که «کی - تو - لو» یعنی «کبیدارا» سرخود را در (فو - لوشا) یعنی بشاور جانشین خود مقرر کرده خودش بطرف غرب حرکت کرد تا در مقابل قوم متهاجمی فعالیت کند دایرة المعارف (ما - توان - ان) ترجمه «رموزات» این قوم متهاجم را ژوان ژوان خوانده و «وی - شیو» که (اسپخت Specht) ترجمه کرده آنها را «هیوانگک - نو» معرفی میکنند و حقیقت امر این است که (ژوان - ژوان) و (هیوانگک نو) اسباب جنبش اقوام در آسیای مرکزی شده و هیوانگک نو ها درین وقت از علاقهای شمال بحیره اورال و خنزر بطرف غرب آسیا و خاکهای اروپا انتشار یافته بودند و قومیکه از صفحات شمال آمو به بخارستان ر اختار وارد شده یفتلیها میباشد که بجای سلطنت کوچک کبیداری گندهارا دولت مقتدری در دو طرفه هند و کش تشکیل داده و سلطه ساسانیها را تا پدید ساخته اینها مطالبی

است که در فصل آینده از آنها مفصل صحبت خواهد شد اینجا محض از نقطه نظر ارتباط وقایع با کیداریها از استقرار يك شاخه یا قبیله یفتلی موسوم به «زابلی» مختصرآذ کریمکنیم .
شاخه زابلی وشهادت مسکوکات آنها ، در فصل آینده که برای یفتلیها و قف شده است

راجع به هست و بود ونامهای مختلف وقدیمی این قوم وصورت ورود ایشان در آریانا مفصل بحث خواهیم نمود. اینجا از نقطه نظر ارتباط باموضوع سقوطسلطنت کیداریها که سردست است از يك شاخه یا قبیله نیرومند آنها صحبت میکنیم که بنام (زاوی) یا (زابلی) درحوالی غزنی و بین غزنی وقندهار مستقر شده و این علاقه بنام زا یلستان شهرت یافت تا گفته نماند که جن ظهوریقتلیها در آریانا ساسانیها از قدرت خود وضعف کیداریها استفاده کرده بی هم در فکر تهاجم وحمله بولایات مختلف مملکت ما بودند وقتومحیط چنین تقاضا میکرد که عوض سلطنتهای کوچک یفتلی و کیداری در شمال وجنوب هندو کش يك دولت مقتدر بمیان آید تا با وحدت قوا با ساسانیها طرف شود بهمین اساس دولت کوچک کیداری بدست زاوی های یفتلی از علاقه گندهارا برداشته شد قراریکه «مارتن» میگوید این نام قبیلوی در مسکوکات به نوشته «یونان و کوشانی» بشکل Zabol «زوبل» آمده ، در رسم الخط برهمی «جابولا Jabula» و جا یوولا Jauvla و جاییووله Jabuvlah خوانده شده و در کتیبه «توارما» کی یورا Kyuera هم صورت (جاییوولا) Jauvla آمده است و چون در مسکوکات قدیمه زابلی دقت بعمل آید معلوم میشود که ایشان در اواخر قرن چهار در سرحدات هند رسیده ومستقر شده بودند .

تا گفته نماند که «مسن» از «توب بزرگ» هده مسکوکات زیادی از یفتلی ها مغلولط بامسکوکات ساسانیها یافته با مطالعاتیکه در «آریانا انتی کوا» (صفحه ۳۹۹ - ۳۹۶) درین زمینه بعمل آمده است اگرچه چندین سکه آن به نیمه دوم قرن پنج نسبت میشود اکثر مسکوکات ساسانی آن بسالهای اخیر قرن چهارم مربوط میباشد وباین دلیل قوی گفته میتوانیم که حصه زیاد مسکوکات یفتلی هم که در اینجا پیدا شده مربوط بهمین دوره میباشد اگر مسکوکات یفتلی که در توب بزرگ هده کشف شده پهن و نازک است و سرشاه به قوه تا به نقش شده است . اکثر آنها نوشته نئی به رسم الخط «گریک و کوشان» دارد که یا آنهاست یا با مضمون یونانی رسم الخط برهمی هم دیده میشود .

داکتر هاین ریش چونکر Dr. Heinrich Junkar در بعضی ازین نوشتنهای یونان و کوشانی خوانده ، که مسکوکات زابلی و در بلخ بضرر رسیده و چون مسکوکات ضرب بلخ تنها نوشته بر رسم الخط یونان و کوشانی دارد معلوم میشود که مسکوکاتیکه تنها بر رسم الخط برهمی نوشته دارد بجنوب هندو کوه بضرر رسیده اند چنانچه به تأیید این نظریه تخته نئی باعین همین نوشته برهمی باحزوف مجزی از پشاور کشف شده است .

از طرف دیگر رسیدن یفتلیها دریشاوری از ۴۰۰ با اظهارات زایر چینی فاهین Fahein هم تصدیق میشود زیرا اشار الیه میگوید که شاهی از یفتلی ها قبل برین سعی نمود تا کشکول گدائی بودارا ببردولی در اثر حوادث غیر مترقبه ناکام شد

بیشتر در باب مسکوکات کیدارا دیدیم که در چیه آن روی شعله های آتش آتشکده تصویر هر مزد دیده میشود این مسئله از اختصاصات قرن چهارم است در بعضی مسکو کات زابلی که از هده کشف شده همین آن دیده میشود .

یک سکه دیگر زابلی که شباهت زیادی به مسکو کات ضرب مرو بهرام پنجم دارد باید به مرو ضرب زده شده باشد باید که تاریخ آن به قرن چهارم نسبت شود زیرا از روی مسکو کات بهرام چهارم تقلید شده است .

خلاصه مقصد از این مطالعات دقیق و استشهاد مسکو کات این است که بیش از ختم قرن چهارم یفتلیها صفحات شمال تخارستان و باختر و مرو را در تصرف آورده و در شمال هندوکش در مرو و بلخ سکه ب ضرب رسانیده اند و حتی تا پشاور و او بصورت حمله اولی هم باشد رسیده اند و در اثر ظهور همین یفتلیهای بدخشان و مخصوصاً قبایلی زابلی آن بجنوب هندوکش و استقرار آنها در گردو نواح کابل و غزنی و نقاط مختلف سمت مشرقی دولت کیداری خاتمه پذیرفته است .

و قتی که قبایل « زابلی » از گردنهای هندوکو فرو می آمدند « کیدارا » خطرات را بخود متوجه دیده از سلطنت دست کشید پسرش را که چینی ها نام نمبرند و اورا بعضی ها « کنگکاس » میخوانند و مسکو کات پرو Piro مینامند (۱) عوض خود در پشاور شاه مقرر کرده و خودش با لشکر بیان خود برای دفاع بکابل آمد تا بجانب کاپیسا رفته و در مدخل دره های هندوکش از آمدن قبایل زابلی یفتلی جلو گیری کند ولی موفق شده نتوانسته و قبایل زابلی به پیشرفت خود ادامه دادند .

کنگکاس Kungkhas یکی از پسر های کیدارا که بعضی منابع از آن ذکر میکنند کنگکاس نام داشت مخصوصاً از او وقتی صحبت میکنند که پدرش هنوز در باختر بود « کریستن سن » پدرش کیدارا را آخرین شاه کوشانی شمال هندوکو خوانده و در وقت فرود آمدن کوشانی ها را تحت سر کردگی همین پسرش قرار میدهد ولی در مسکو کات به این نام کسی از کیداری ها دیده نشده .

پرو Piro : درین شبهه نیست که کیدارا پسر یا پسرانی داشت که بواسطه نبودن

منابع دقیق از نام و نشان آن ها واضح اطلاع نداریم . منبع چینی طوریکه دیدیم بدون ذکر نام از یک پسر او ذکر میکنند که در موقع ترک سلطنت اورا عوض خود در پشاور شاه اعلان کرده بود تاریخ ترک سلطنت کیدارا و جلوس پسرش را مد قبن به سال های

(۱) بعضی ها کنگکاس را حین فرود آمدن کیدارا از باختر با او یکجا ذکر میکنند احتمال دارد که کنگکاس و پرو دو برادر بوده باشد .

(۳۷۰ - ۳۸۰ مسیحی) قرار میدهند قزاق یکه از شباهت مسکو کات معلوم میشود پسر کیدارا که بعد از او به سلطنت رسیده پیرو Piro نام داشت. نمونه مسکو کات او ازین قرار است:

سکه نقره
روی سکه: تصویر نیم تنه پادشاه رو به مقابل دیده میشود. و در سرفیته (علامه شاهی)

دارد و انجام آن بالای شانه هایش موج است. تاجی به سر دارد که در آن دوشاخ کج به راست و چپ و در قسمت وسطی * بر ملاحظه میشود و فته های موج و کره آنرا مزین کرده است. موهای انبوه به دوطرفه کردن دارد. بروت ها او خورد و به تارهای موی ریشش مروارید آویزان است. گو شواره و گلو بند پو هیده و سر شانه نی دارد در رسم الخط برهمنی بطرف چپ (شاه) و بطرف راست بروزه Pirosa نوشته است.

پشت سکه: آتشکده نی که تهادت آن سه مرتبه دارد ملاحظه میشود. بالای شمله های

آتش هیکل نیم تنه هر مزدرخ بطرف راست معلوم میشود به دوطرفه آتشکده رخ به طرف آتش دو نفر محافظ با شمشیر مسلح میباشد.

در روی یک سکه دیگر برسم الخط برهمنی بطرف راست کلمه (شاهی) و بطرف چپ (پیرو Piro) تحریر است.

مداخله جدید ساسانی ها؛ چینیکه قبایل زابلی یفتلی بطرف دره کابل فرود آمده و در

اثر اضطراب آن کیدارا ترک سلطنت گفت و «پیرو» سرش بر تخت نشست ساسانی ها باز از موقع استفاده نموده بنای تجاوز و مداخلت را گذاشتند، حقیقتاً برای کوشانی های خورد موقع بسیار نازکی بود، زیرا ساسانی ها لایق قطع آنها را تمهید میکردند و یفتلی ها مجبور بودند که برای مقابله با ساسانی ها به سلطنت های کوچک محلی جنوب هندو کش خاتمه بدهند بهر حال اردشیر بنای تجاوز را گذاشته تا جایی پیش آمد و بعد از آن شاه پور سوم بسا نقاط دیگر را متصرف شده و «پیرو» را مجبور کرد که بصورت تیول نشین برگندها را حکومت کند به این صورت نفوذ ساسانی ها در دره کابل انبساط یافت، این وضعیت در اینجا تا زمان و زهران با بهرام کوشانی جانشین پیرو و در بعض جا ها دیگر مثل با میان در زمان برخی از امرای کوچک محلی دوام نمود. این امر را برخی از مدققین به عنوان «کوشانو ساسانی» خوانده و جز بعضی مسکو کات اثری از آنها معلوم نیست. موسبوها کن تصویر (پادشاه شکاری) را که از دره کیکرک با میان پیدا شده و یکی از امرای محلی بامیان در قرن ۵ نسبت میدهد در قطار این امر محسوب مینماید بهر حال روی هم رفته تسلط ساسانی ها بر دره کابل و گندها را طول زیاد نکشید زیرا یفتلی ها نه تنها خاک های آریانا را از تسلط ساسانی های بیرون کردند بلکه صد مات مهلك به شاهان و ارکان دولت ساسانی رسانیدند.

ورهران یا بهرام Varahran: از روی مسکو کات چنین معلوم میشود که بعد از پیرو،

شاه دیگری بنام وزهران به سلطنت رسیده باشد. «خاتمه»

یفتا لیان

«مصدقین تاریخ کشور بخوبی آگاهند که وقایع بعد از کوشانیان تا عصر اسلام و تاسیس دول ملی در آریانا چقدر مبهم و غیر واضح است. دوره یفتالیان از جمله آن دوره‌ها یکی ولی مهمتر از همه و پیچیده تر از همه است اینکه گفته اند تاریخ تاریک است بیشتر در مطالعه عصر یفتالی صدق میکند و چون تا امروز کوچکترین روشنی هم بر این صفحه تاریک از طرف تاریخ نویسان مملکت افکنده نشده بود لهذا این بنده که عشق مفردی در روشن ساختن تاریخ باستانی کشور عزیز دارد دنبال این مطلب افتاد و ناچار نیکه مأخذ موجوده مساعدت کرد، فی الجمله توانست که بار اول مجموعه در ذکر تاریخ یفتالیان تقدیم جامعه خویش نماید. البته معترف است که این مجموعه نواقصی دارد اما آنانی که از پیچیدگیها و غیر واضح بودن وقایع و عدم موجودیت آثار و نشدن تدقیقات علمی و فنی راجع باین دور باخبرند با همه نواقص آنرا استقبال میکنند.

(م. عثمان صدقی) عقرب ۱۳۲۳

یفتل؛ منطقه بدخشان که در گوشه شمال شرقی افغانستان واقع است مرکب از یک سلسله کوههای مرتفعی میباشد که دریای این کوهها دره ها و وادیهای خیلی قشنگ و زیبا وجود دارد. شمال و مشرق آنرا آمو دریا و جنوب و غرب آنرا منطقه فطغن جدا میکنند. آب و هوای آن در زمستان خیلی سرد بوده و کوتلها بنا بر برف های زیاد بسته و رود خانها یخ می بندد. مقدار ریزش باران بنا بر وجود جنگلهای آن کافی است. کوههای بدخشان از ثروت های معدنی غنی و لعل بدخشان ادبیات شرق را پر کرده است. سایر معادن چون نمک، یاقوت، لاجورد و گوگرد نیز به مقدار زیاد دارد. بدخشان از رهگذر مبهور نیز مشهور است.

شهر فیض آباد مرکز بدخشان است. این شهر معروف از خان آباد مرکز سابقه آن قطغن که از شهرهای معتبر افغانستان شمرده میشود یکصد و هفده میل بطرف شمال شرقی واقع شده. مضافات بدخشان: جرم - رستاق - زیباک، شفنجان - واخان - راغ، شهر بزرگه یقتل کشم و دراهم است. یقتل منطقه ایست که بصورت نیم دایره اطراف شهر فیض آباد را فرا گرفته و بدو قسمت منقسم است که یکی را یقتل بالا و دیگری را یقتل پائین خوانند یقتل بالا بطرف شرق و جنوب شرقی و یقتل پائین بجانب شمال و شمال غربی شهر واقع شده نزدیک ترین حصه یقتل از شهر قریب یک کروه و دورترین حصه آن به اندازه سی کروه به طرف راغ افتاده و راغ منطقه بین یقتل و درواز میباشد. منطقه یقتل یک منطقه آبادان و نفوس آنرا در حدود صد هزار میتوان تخمین نمود. قصبات مهم مربوط به یقتل سکه قشلاق گفته میشود عبارت است از:

لا با - حصاری - سرغیله دره زران - نقرک - شرون، بلخواه - قویز ترکان - شکراب
بیدکلان - پسته کلان - خرکش - کملوگی - نار دره - کندلان - فرغبول - دهندره،
کول دره - کهنه قشلاق - سرخاک، کشن دره، ننگر، سلخزار - سفید سنگ آب - ده بالا
توری آب - بوره کان - پهندره - خواجگان - خرچنگ - علی گدل و غیره.

مردم یقتل زراعت پیشه و مال پرورنده و به تجارت کمتر اشتغال می ورزند کشت و کار شان عموماً لالهم است. گندم و جو خیلی زرع میگردند، و جای فروش آن شهر فیض آباد است. دشت معروف شیوه که منطقه سستیپ و چراگاه و محل پرورش مالداران قطغن و بدخشان است بطرف یقتل واقع شده مزک دشت و ایش نیز از چراگاههای مهم شمرده میشود زیره خوب و پسته زیاد دارد. امامبوه بسیار زیاد نیست.

خورا که مردم رانان گندم و جو و لبنیات تشکیل میدهد. به خوردن گوشت تمایل زیاد نیست. از پشمی که حاصل می کنند نمند، جل، جوال، پلاس، برک، چکمن می بافند. کرباس خوب نیز در اینجا بافته میشود. یقتل ها مردمان تنومند و قوی هیکل - دلبر و سلحشورند و به این انتساب قدیمی یعنی یقتلی فخر می کنند به زبان دری حرف می زنند و حنفی مذهب اند. یقتل های موجوده از نقطه نظر عادات اخلاق - جولباس با سایر مردمان بدخشان اختلاف ندارند.

طوریکه گفته شد مشغولیت ایشان را زراعت و رومه داری تشکیل می دهد.

محصولات خویش را بر روزهای دوشنبه و پنجشنبه که روزهای بازار شمرده می شود در بازارهای فیض آباد عرضه کرده ما بحتاج خود را از آنجا خریداری میکنند. (۱).

(۱) از یاد داشت های جلالتاب میرزا محمدخان وزیر سابق مالیه و کتاب راهنمای قطغن و بدخشان و راهنمای افغانستان.

این بود معلومات بسیار مجمل راجع به اوضاع فعلی منطقه یقتل و یقتلی ها حال بر گردیم به تاریخ قدیم یقتل و امیراطوری یقتلی .
 اوضاع سیاسی افغانستان در اواخر قرن چهارم

در اواخر قرن چهارم مسیحی افغانستان دچار بحرانیهای سیاسی گردیده بود - چه از یکطرف ضعف دولت کوشانی و از طرف دیگر قوت و قدرت روز افزون دولتهای جوان ساسانی در غرب و دولت گویتا در شرق افق سیاسی این مملکت را تیره کرده بود. کوشانیهای بزرگ در سال ۲۲۰ م ازین رفتند و جای شانرا دوسلسله دیگر شاهان کوشانی بنام کوشانیهای باختر یا کیداریها و کوشانیهای کابل گرفته بود. چون اقسام قدرت و ازین رفتن وحدت اسباب ضعف دولت را نمایان ساخت از طرف غرب ساسانیان و از طرف شرق گویتاها بنای تعرض و پیشقدمی را در خاک آریانا گذاشتند و طبعاً چون مانعی در پیش نبود و این دول کوچک به تنهایی نمیتوانستند جلو این پیش آمدها را بگیرند رفته رفته حوضه حکمرانی تنگتر گردید، تا اینکه دولت ساسانی بعد از تسلط بر قسمت های غربی مملکت تا حوالی باختر پیش آمده از پادشاه کیداری طالب خراج گردید. کیداریها که نمیتوانستند باین دلت تن در دهند بعد از مجادلات زیاد مجبور به ترك باختر شده و جنگ کنگان با ساسانیان به کابل آمده باشاخه دیگر کوشانیان که در کابل حکومت داشتند پیوستند .

شاخه کابلی با وجودیکه منطقه نفوذ و حکمرانی ایشان مشتمل بر کابل و بامیان و حوالی آن بوده بیشتر از سیاست و تدبیر کار گرفته و دولت خود را در برابر قوت ساسانی و گویتا و یقتلیها (از شمال) نگهداری کردند. رویهم رفته در اواخر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم میلادی افغانستان از طرف غرب زیر نفوذ و تصرف ساسانیان و از طرف شرق زیر سلطه گویتاها در آمده در وسط یعنی کوهستانهای کابل دولت بسیار ضعیف کوشانی مانند شعله کم نوری روشن بود که روشنائی آن بجز بر ساحة محدودی پرتوافشانی نداشت .

ظهور یقتلیها در چنین وقت بحرانی و تیره بود که طائفه دیگر از قبایل پنجگانه یوچی بنام یقتلیها خراج کرده ابتدا دول ضعیف شده کیداری را ازین بردند، بعد مانده تنها نفوذ اجانب را از مملکت برداشتند بلکه دایره قلمرو خود را در شرق و غرب و شمال و جنوب وسعت داده امیراطوری مرکب از چهل ولایت تشکیل دادند که در تاریخ بنام امیراطوری یقتلی یا دولت هیاطله شهرت گرفت، در آوانیکه کوشانیان یکی از قبایل پنجگانه یوچی قدرت پیدا کرد. بطرف باختر رفتند و تشکیل دولت معظم کوشانی را دادند یقتلیها با دیگر طوائف یوچی از قبیل یوناها (Yonas) چستنوها (Chasthanos) و یوچی چینها در منطقه تاهیا و حوالی آن

زندگی داشتند. همینکه قدرت و نفوذ کوشانی‌ها رو به تقلیل گذاشت بر قدرت و نفوذ یفتلها افزوده شد. رهنگامیکه دولت کوشانی بزرگ خاتمه یافت و دولت های ضعیف کیداری و کوشانی کابل رو بکار آمد قدرت و نفوذ یفتل بعد کمال رسید. چه بزودی این اقتدار به ساحه فعالیت در آمد و ابتدا دولت کیداری را که در زیر فشار دولت ساسانی دست و پا میزد از پادار آورده و مجبور شان کرد که کیدارا یا گنگهاس پسر خود و پاتنها گنگهاس بنام کیدارای دوم ترک باختربانه گوید و به کوشانان کابل پیوندد با ازین رفتن دولت کیداری کار یفتلها بالا گرفت و بزودی دولت معظم ایشان تشکیل یافت که ما از چگونگی ایشان در صفحات مابعد مفصلتر صحبت خواهیم کرد.

نام یفتل، متأسفانه قرن پنجم و ششم تاریخ افغانستان به اندازه تار یک و آتبار آنقدر کم است که میتوان آنرا بقول ونسن سث نقطه سیاه تار یک خواند. دوره حکمرانی یفتلها از یکطرف زود گذر و از طرف دیگر در کشکیش و جهگت با اجانب سیری شده. حفریات و باستان شناسی هم هنوز نتوانسته برین نقطه سیاه روشنی اندازد تا بدید. میشد که نام یفتل در اصل چه بوده و چه سان یفتل شده و تحریرات بیگانه‌نگان ما نندچینی‌ها و هند یبها و مولقین رومی و یونانی از روی چه اسمانی برین قوم گذاشته اند.

به حال مهمترین مرجع برای کنجکاوی در اطراف نام یفتلی ماخذ چینی است. در ماخذ چینی ایشان بنام هوا (Hoa) و هوآتun (1) و همچنین ابنا Epta یستا Yetta دیده شده اکثر مورخین جدید. نام یفتل را از کلمه یبتای چینی مستخرج دانسته که یونانیان کلمه افتالیت و فارسیان و اعراب نام هبطل و هیاطله و یزانتین‌ها اسم هون سفید و هندیها عنوان هونا و سینه هونا را بر آنها گذاشتند. برسی سایکس نام اصلی آنها را به استناد ماخذ چینی هوا و هوآتun میدانند که رفته رفته این قبیله مقتدر خود را بنام فامیل حکمران خود یعنی نهها Ye-ihā موسوم کردند و بعد هیتل و افتالیت شد. (۲) بر طبق نظر یه پرو فیسر بار کر تلفظ چینی یفتل یبتا Yetta و یا Epta بوده که در زبان محلی یبتان Yiptal و در زبان کور یا Yoptal خوانده میشد. (۳) بار تولد گویند که بطولو می در ردیف تخارها و یا تو خارها از قوم یات سخن میرانند (۴)

(۱) ص ۶۴۶ انشیکلو پیدیا ی ریستا نیکا جلد ۸

(۲) ص ۴۱۳ جلد اول تاریخ افغانستان

(۳) ص ۴۳۴ تاریخ هزار ساله تارها

(۴) ص ۲۲ جغرافیای تاریخی ایران

ریشه اصلی این کلمات یینها چینی - ایقتالیت نویسنده گان کلاسیک غربی وهیتل فارسیان و اعراب همه کلمه یی تی آیتو Ye-tai-li-to است که به معنی « رئیس » و « بزرگ » است (۱) طبری هباطله را به فرسی هبتال دانند که معنی آن مرد قوی ودلیر است (۲) از طرف دیگر تا ریخ خانواده مانچوی (Manchu) چین نشان میدهد که افغانستان امروزه افتهاه (Ephthah) قرن پنجم بوده و افتهاه یوچی های قدیم اند (۳) و کیتان وود یوچی را بشکل یینها Yetha همان هباطله وهون سفید می داند (۴) انسبکلو پیدای بریتانیکاسم معمول ایشانرا افتتالیت دانسته ولی تلفظ صحیح آنرا هفتالیت میگوید. بار تولد دانشمند روسی درین باره چنین گوید: اعراب یفتاله را باسم هیطل (و هباطله در جمع) می شناسند و در مجمع البلدان یا قوت نیز تلفظ آن به همین شکل ذکر شده است. املا ی این کلمه که بزبان یونانی هفتالیتای و آبد لای وبشامی ابدل Abdel وبار منی هپتان Hep'tal است ظاهراً فلات بدان دارد چنانچه توماشک نیز ملتفت شده است که بجای کلمه هیطل و هباطله (بابا) باید هیطل و هباطله (بابا) خوانند و همین کلمه است که بشکل یقتل درآمده است. «
 رو بهمرفته میتوان گفت مورخین هر قسم که با کلمات با زی میکنند اصل نام هقتل - یقتل - اقتل - ایتلو یا هپتیل است که تا به حال به همان صورت قدیم حفظ شده و چینیان آنرا بزبان خود یینها خوانده اند. مورخین یونانی از روی تلفظ اصلی افتتالیت Ephthalite خوانده و مورخین - اسلامی آنرا هبطل از روی نام هپتل و یا هیطل شاید از کلمه یینهای چینی ساخته و جمع آنرا به هباطله وهباطله کرده که اسم دومی بیشتر آمده و اینکه یقتلها در نزد مورخین غربی بنام هون سفید معروفند غالباً نقل از ماخذ هندی باشد که بنام هوناما Hunas و سپیته هونا ذکر یافته که اغلباً به معنای هجوم آورو بیگانه و یا هجوم آورو بیگانه سفید پوست باشد. و نیز چون لشکر کشی های یقتلها با سیلاب هونهای وحشی زرد پوست در یک عصر قریباً واقع شده زیاد تر اسباب اتکاء مورخین موصوف شده.
 بعضی هم کلمه ایتل (یقتل) را اسم تر کبیبی دانسته و اصل آنرا آب تله گمانه می کنند که بمعنی ساحل نهرو مراد از آن مردم ساحلی میباشد (۶) که خیلی ضعیف بنظر

۱ - ص ۴۲۳ جلد اول تاریخ فارس موافقه سایسکس

۲ - ص ۳۰۴ جلد سوم تاریخ طبری چاپ نولکشور.

۳ - ص ۲۱ تاریخ هزار ساله تا تارها.

۴ - ص ۲۷ سفر بر منبع آمو در یسا. ص ۶۵ جغرافیای تاریخی ایران.

۶ - ص ۹۴ کتاب تلفیق الاخبار و تلیق الاثار مؤلفه زمزی چاپ دورم برده ۱۹۷۰

میخورد برخی هم هیتل - وید هال و ابدال را شکلهای دیگر کلمه یقتل می دانند. که اگر کلمه ابدال به تحقیق ببینند و ابدال یقتل باشد آنکاه دوره دوم یقتل ها را نیز ضمیمه دوره اول باید ساخت . کریستن سن این نام را در کتاب خود چنین آورده که یقتل : هفتالان در بند هشن ایرانی ، هیتال در ارمنی ، هتال در فارسی و هیتل در عربی است (۱) . نژاد یقتلها :- یقتلها طوریکه در بالا اشاره رفت طایفه ازینج طایفه یوچی بودند که مرکز

ومقر شان تاهیا یعنی ولایت تخارستان بود . راجع به نژاد یقتلها صحیح ترین مأخذ آثار و منابع چینست که بر طبق آن ایشان شعبه از یوچی ها اند (۲)

پرس سایکس می نویسد « در منابع چینی دیده میشود که یک شاخه یوچی های بزرگ معروف به هوا (Hoa) یا هواتن (Hoa-tun) بوده رفته رفته هواقیله مقتدری شد که خود را بنام فامیل حکمران خود یی تنها (Ye-tha) میخوانند که بالتوجه از طرف یونانیان اسم افتالیت بر ایشان اطلاق شد . فارس ها ایشانرا هیتال (Haythal) و برانین ها هون سفید خوانند .

بارتولد محقق روسی گوید: این طایفه (یقتالیان) بعقیده اکثر علما شاخه از یوچی ها (یوچی ها) ویا تخار ها بودند . (۳)

پرو کونیس Procopius گوید که ایشان تنها در میان هونها بشره سفید داشتند و زبان شان زبان اندو اروپائی بود (۴)

ای اچ پارکر (E. H. Parkor) پروفیسر زبان چینی درو کستوریا یونیور سٹی مانچستر که تاریخ هزارساله تاتارها (A Thousand Years of the Tartars) اثر اوست چنین مینویسد که « یقتلها قسمت خوردی از همان طایفه اند که چینی ها یوچی خورد » خوانده اند (۵) کپتان ود (Wood) مواف کتاب سفر بر منبع آمودریا بر طبق نظریه (M. Vivien de st. Martin) یوچی را بشکل یثا (Yrtha) همان هیاطله یا هون سفید میداند . (۶)

(۱) ص ۴۱۵ ایران در زمان ساسانیان چاپ تهران .

(۲) ص ۶۴۶ انسایکلو پیدیای بریتانیکا طبع چاردهم .

(۳) ص ۶۵ جغرافیای تاریخی ایران

(۴) ص ۱۳۴ جلد اول تاریخ افغانستان مولفه سایکس .

(۵) ص ۱۲۴ طبع لندن ۱۹۲۴ .

(۶) A Journey to the Source of the R. Oxes by Cap. J. Wood - ۲۷

مواف تاریخ قدیم هند آقای ت. ل. شاه (T. L. Shah) میگوید که گمان غالب است که هونها و کوشانها از نقطه نظر خون قرابت دارند (۱) و در جای دیگر واضح مینویسد که هونها (مراد یفتلایان) آریایی اند (۲).
از مشاهده یفتلای موجوده که یقیناً بقایای یفتلای قدیم اند نیز معلوم میشود که ایشان از نژاد آریایی اند.

بعضی مولفین از روی نام هون سفید که از طرف یزانتین ها و هندی ها برای شان گذاشته شده اشتباهاً آنها را با هونها یکی میدانند و چون هونهایانی که بر اروپا در قرن پنجم هجوم کردند از منگولیا و نژاد زرد بودند ایشانرا نیز زرد پوست خوانده اند. غافل از اینکه پیوسته با کلمه هون صفت نیز ذکر گردیده که این خود نشان میدهد که از نژاد زرد نیستند بلکه یفتلای طوریکه اشاره شد طایفه از جمله طوائف یوچی و آریایی نژاد بوده اند. چنانچه این مسئله را و نسبت ستم مورخ معروف چینی مینو یسد : شك نیست که در اثنای قرن پنجم و ششم يك تعداد زیاد مردم بسیار خشن از آسیای مرکزی به هند و فارس سر ازیر شدند که ایشانرا هندیها «هیوناها» Hunas وانگراستان هونها خوانند. این اصطلاح مانند «ساکنها» بر چندین طایفه مشتمل بوده. هونها نیکه بر یورپ هجوم کردند از نژاد منگولی بودند اما این هجوم آوران هند را یفتلای یا هونهای سفید خوانند زیرا ایشان سفید بوده اند «در هند هم بعضی کاستها ویا کلانها مانند جت ها (Jats) - گوجارها Gujars یا از احفاد هونهای سفید اند و یا از نسل قبائلی که در همین وقت بهند سر از یر شده اند. از روی احفاد میتوان بشکل وقواره اسلاف بی برد که عموماً مردمان بلند قامت ، سفید و مقبول اند . . . . .» (۳)

تشکیل دولت یفتلی : در صفحات قبل راجع به یوچی های کبیر اشاره رفت و گفتیم هنگامیکه یکی از طوائف پنجگانه یوچی بنام کوشان امپراطوری بزرگی تشکیل داده بودند یفتلای با یوناها و جت ها و یوچی چین ها (۴) به آرامی بسر می برده مطیع طایفه اولی بودند. اما روز بروز ب قوت و اقتدار ایشان افزوده شده و مخصوصاً یفتلای که هم از حیث تعداد و هم از حیث سلحشوری و دلیری بر دیگران رجحان داشتند بیشتر قوی گردیدند. هنگامیکه کوشانان کبیر از بین رفتند و جای خود را به دو شعبه خورد و حکم قوت

(۱) ص ۲ جلد چهارم

(۲) ص ۸۴ جلد سوم و ص ۴ جلد چهارم طبع احمد آباد

(۳) ص ۹ چاپ دوم ۱۹۲۱ The Oxford Hist of India by V. A. Smith Oxford

(۴) ص ۷ هند قدیم جلد چهارم تالیف شاه

کوشانی های کوچک معروف اند گذاشتند در اقتدار و قوت یفلها از دیاد تامی بعمل آمد . شرازه امپراطوری کوشانیان کبیر مخصوصا بعد از مرگ « واسودوا » یعنی سال (۲۲۰ م) بسکلی از هم گسیخته شد ، و آن امپراطوری وسیع را از طرف غرب دولت ساسانی و از طرف شرق دولت کویتا های هند زیر تهدید گرفت . چنانچه دائره نفوذ ساسانیان بر ساحات غربی مانند ولایات سسکستان و آریه وسعت یافته و کم تا حدود - باختریانه نیز سرایت کرد . بهین صورت ولایات شرقی امپراطوری ابتدا مستقلاً بدست نائب الحکومه های کوشانی و با هندی افتاد و ارتباط خود را از مرکز مملکت قطع کرده بودند ، و پسانها زیر نفوذ دولت قوی و مقتدر کویتا های هند در آمدند . و آنچه بنام دولت کوشانی در آریانا باقی مانده بود عبارت از دو دائره کم نفوذ و غیر مقتدر بود که یکی در باختریانه و دیگر در کابل بسر می برد . دائره نفوذ شعبه باختری که از طرف جنوب تا هندو کوه میرسید روز بروز تنگتر گردیده رفت چه از یکطرف منطقه تحت اشغال ساسانی آهسته آهسته بطرف شرق پیش می آمد و از طرف دیگر در تخارستان بنا بر قوت روز افزون یفلها سلطه و اقتدار حکمرانی کوشانیان باختری بی تاثیر گردیده رفت چنانچه در اوائل قرن پنجم میلادی این نفوذ از تخارستان بسکلی برداشته شد . یفلها که مردمان قوی و بقول نویسندگان چینی جنگجویان دلیری بودند بر سه طایفه دیگر یوچی و غیره مردم باشند . تخارستان سیادت حاصل کرده و بقدری هم قوی و بزرگ شده بودند که بزودی توانستند اساس دولتی را بگذارند . ازجانبی هم دوات کیداری بادولت کوشانی کوچک باختر در اثر تجاوزات روز افزون ساسانیان محکوم به فنا گردیده بود . پس در چنین وقتی تقاضای مردم جوانتر و قویتر میرفت تا مملکت را در برابر نفوذ وسط سلطه بیگانه حراست و نگاهبانی نماید . همان بود که خان قبیله یفتلی تاج شاهی بر سر گذاشت . و آغاز بنیادسیس دولت جوان یفتلی نمود . ابتدا مرگرایشان در تخارستان بر رود آمو تا *Tahia* و یا تخاری *Tokhari* بود . راجع به نام و هویت اولین یاد شاه یفتلی تا کنون تاریخ بکلی تاریک است ، اما این مسئله محقق است که آغاز این جهانداری در سالهای اخیر قرن چارم و یا سالهای اول قرن پنجم روی داده . یاد شاه یفتلی به متانت تمام بطرف غرب پیشرفت زیرا ضعف دولت کیداری باختر و قوت و توانائی متجاوزین ساسانی بر او پوشیده نبود . بنابراین درین سالهای ۴۲۰ و ۴۲۵ برخلاف این دولت ضعیف شده اقدام کرد تا جای آرا بادولت جوان و توانای یفتلی پر ساخته اجانب را از خاک خود براند .

راجع به کوشانیان کوچک باختر نیز تاریخ روشن نیست چه بعد از سقوط کوشانیان بزرگ که سال ۲۲۰ م باشد تا انقراض دولت کیدارا بدست یاد شاه یفتلی که سال ۴۲۵ م است در باختر بجز کیدارا و پسرش گنگهاس که او را کیداری دوم نیز خوانده اند شخص

دیگری بنظر نمی خورد . طبیعت که این مدت دو صد ساله را همین دوفتر پر کرده نمیتوانند .
 گیریم که کیداری اول عمر طولبی داشته ومدت زیادی بر باختر حکمرانی داشت اما یقین است
 که سلسله پادشاهان دیگر نیز قبل از او وبداز کوشانیان بزرگ وجود داشته اند که ما را از
 آنها فعلا اطلاعی نیست و آنچه بخصوص کیدارا و پسرش میدانیم از روی نوشته های خارجی
 مخصوصا مناسبات ساسانیان با کیداریهاست - ورنه ممکن بود ایشاث نیز در پرده ظلمت بمانند .
 بهر حال کیدارا و پسرش را میتوان آخرین شاهان کوشانیان باختری خواند - وایشان اند
 که دولت خود را قریب هشتاد سال زنده نگاه داشتند . کیداریان در اثر یکسلسله جنگه های
 خسته کننده ، قوت وهستی خود را باختند وبالاخره نتوانستند در مقابل هموزادگان خود یفتلیها
 یایداری نمایند . پادشاه ساسانی که با کیدارا جنگیده بصورت واضح معلوم نیست و اینکه بعضی
 مورخین او را بزم فیروز ساسانی قید میکنند اشتباه است ، چه فیروز ساسانی بیست و پنج سال
 بعد از سقوط دولت کیداری وفتح باختر بدست یفتلی ها بکمرک پادشاه یفتلی بر تخت فئارس
 نشسته - همچنین بهرام گور را که دست دیگر نوشته اند که از کیدارا باج خواست اما از
 مخالفت کرد وجنگه درین شان واقع شد وبادشا ساسانی حمله نموده خواست که گنجهاس
 سر کیدارا را طرفدار خود بسازد وباو وعده نمود که وی پادشاه باختریانه خواهد ماند درست
 نیست و آنرا افسانه باید حساب کرد زیرا یزدگرد اول (یزدکرت) در سال ۴۲۰ م بنا بر سوه قصدی
 فوت کرد . بعد از یزدگرد پسرش شاه پور که در ارمنستان حکومت داشت خواست بجای پدر
 بر تخت بنشیند ولی هیری نگذشت که بزرگان ونجبا او را کشته یکی از خویشوندان یزدگرد
 را که خسرو نام داشت به تخت نشانند . بهرام پسر یزدگرد که نزد نعمان ملک حیره (شهری
 در یک فرسخی کوفه) بود باعسکر گران بطرف تبسفون آمد و منازعه او با خسرو بسالمت انجامید
 وبهرام بر تخت نشست . بهرام نسبت به مسیحیان تعقیب سیاست پدر نمود وازین جهت بین او
 وتیو دوس امپراطور روم شرقی جنگ آغاز گردید که تا سال ۴۲۲ م هم دوام داشت
 وآنگاه صلحی بین طرفین برای صد سال روی کار آمد و طرفین قبول کردند که مذهب
 عیسوی در فارس ودین زردشتی در روم آزاد باشد . پس از سال ۴۲۲ م تا ۴۲۵ که حقوق
 کیداریان است مدت کمی باقی می ماند .

علاوتاً بر طبق روایات فارسیان پادشاه یفتلی قوت گرفته بود وبهرام پادشاه ساسانی
 مصروف همیش ونوش بوده و اوقات خود را به بازیهای گوناگون سیری میکرد بزرگان ایران
 نزد بهرام رفته او را ملامت کردند که مملکت در خطر است و اومشغول تفریح وایشانرا تسلیم میداد
 ولی موثر نمی افتاد بهرام در نهان مشغول جمع آوری لشکر بوده وآنگاه بطور ناگهان بر یفتلی ها
 حمله کرد که این روایت نیز موثرد قول ماست .

خلاصه مسئله بهر نحوی که باشد باشد این هم مسلم است که پادشاه کیداری در عین حال از یکطرف با پادشاه یفتلی در سرتاج و تخت و از طرف دیگر با قشون ساسانی زدو خورد داشت چنانچه هنگامیکه پایتخت خویش را برای همیشه ترك گفت و بطرف کوشانیان کابلی عریض نمود در راه با ساسانیان جنگ میگرد.

در سال ۴۲۵ م پادشاه یفتلی بالشکر انبوه خود وارد مرکز باختریانه گردید و دولت کیداریان را خاتمه داد و خود بر تخت ایشان بنشست و تاجی مکمل به جواهرات بر سر گذاشت و آئین چهارنداری پیش گرفت. از چگونگی فتح بلخ و اخراج کیداریان تفصیلات مزیدی در دست نیست اما اینقدر معلوم است که پادشاه یفتلی بمدافعت بلخ و استیلا بر دولت کیداری بزودی نفوذ ساسانیان را از خاک آریانا برچید و تامل و تواضع متجاوزین پاک ساخت. یفتله غالباً شهرتایقان را که بر رود مرهاب است درین وقت بصورت عسکر گاهی تاسیس و خود تاملو پیش رفتند گاریز M. Garrez تصور میکند که نام تالیقان (واقع بر رود مرغاب) از نام بیاطله برآمده چونکه این نام را در یکی از نوشته های ارمنی بشکل ایدالسان (Idalagan) خوانده و از آن چنین منم شده و نتیجه گرفته بدین قرار تالیق نیکه بر سرحد بدخشان است نیز از همین مبدا برآمده باشد (۱) و بدین حساب هر دو تالیقان از آثار یفتلهها بوده. پیدایش دولت جوان یفتلی و سقوط دولت کیداری و تسلط ایشان بر باختریانه و نفوذشان بطرف غرب پارسیان را با اضطراب و هراس در افکنده بود. زیرا یفتلهها مردمان قوی و تازه نفس بودند. نزدیک شدن پادشاه یفتلی ارکان دولت ساسانی را سست ساخت. مردم به بهرام گور که پیوسته مصروف عیش و سماع تبری بود رجوع کردند و او با عده از عسکریان منتصب خود مرکز دولت خود را ترك گفته و برادر خود نرسی را بجای خود گذاشت. پادشاه یفتلی میخواست دولت خود را بطرف غرب و سمت بخشد و علاوتاً ساسانیان متجاوز را بسزا رساند. فارسیان که چاره را بر خود حصر دیدند همیشه به زردشاه یفتلی فرستادند و دم از اطاعت و بندگی زدند بر طبق روایات رئیس این هیئت موبدی موسوم به همای بوده (۲) همای به زردشاه یفتلی رسید و سفارت خود را انجام داد. گفت فارسیان حاضرند هدایا و باج بدهند و تمکین کنند. زیرا تاب جنگ را ندارند. پادشاه یفتلی از این پیغام خوشنود شد و او را نوازش کرد و گفت چون فارس باطاعت مادر آمد بمر و آئیم و در آنجا منتظر تاج و باج فارس باشیم رسول برگشت و آنچه شنیده بود بوطنداران خود بردشاه یفتلی جانب مرو شتافت و در آنجا منتظر بزرگان و تاج و باج فارسیان شد و قشون خود استراحت داد و خود به عیش و شکار پرداخت. بهرام که مرکز خود را بهزم آذربایجان ترك گفته و اعلان کرده بود بدان دشتها و پیشهها بشکار پردازد در خفا مشغول جمع آوری لشکر گرانی شده متواتر از وضعیت

(۱) ص ۲۷ حاشیه سفر به منبع آمودریا مولفه جوهرن وود.

۲- داستانهای ایران قدیم تالیف حسن پیرینا ملاحظه شود.

واحرال پادشاه یفتلی اطلاع داش . چون از خبر تسلیم فارس واستراحت وقشون یفتلی آگهی یافت به سرعت زایدالوصفی با آن لشکر گران حرکت کرده و خود را به سپاه هیاطله رسانید . پادشاه یفتلی در شکار گاه مرو مشغول عیش وطرب بود که بهرام در طلیمه صبحی بدانجا رسید و ایشان تاخت عسکر یفتلی چون آماده کارزار نبودند شکست یافتند و پادشاه یفتلی در میدان جنگ کشته شد .

شرح این واقعه در تاریخ طبری چنین مذکور است . « ۱ »

خاقان دوست و پنجاه هزار سوار گرد آورد و آهنک ایران کرد . این خبر به مردم فارس رسید و از آمدن خاقان با چنان لشکر ایشان را سهم آمد . . . . . بهرام لشکر بیاراست و سوی آذر بانیجان شد و از آجا به ارمنیه ، تا بدان دشتها و بیسه ها لشکار کنند و هفت تن از مهران با خود ببرد و سه صد سوار گزید . برادر را خلیفه کرد بر فارس تا کار همی را ند مردمان بیگمان شدند که بهرام بگریخت . پس گرد آمدند بدانکه رسول فرستند بسوی خاقان و گردن بوی نهند و فرمان بر دار وی گردند از آنکه بمالکت ایران در آید و ویرانی کند و بیراهی نماید . خاقان از این امر آگاه شد که مردمان به امرش گردن می نهند و بهرام بگریخت . خاقان و سپاهش این شدند و بهرام جاسوس فرستاده بود بیامد و آگاه کردش از کار خاقان و این کشتن او . پس بهرام برفت با آن مقدار سپاه خویش و شب خون کرد بر خاقان و او را گرفت و بسکست بدست خویش . «

بهرام با این حیل و فریب پادشاه یفتلی را بکشت و لشکر یفتلی را شکست داد و غنائیم زیاد بگرفت . تاج شاه هیاطله که جز و غنائیم بود زینت آذر گشتا سپ آتش کده معروف شهر شیز (شیز گنزک است که با ارد بیل دو کرسی آذر بانیجان همان وقت بود و گنزک تخت سلیمان امروزیست) گردید . (۲)

این حیل و خیانت بهرام گور یک ضربت مدهشی بود که بر پیکر دولت جدید اتباسیس یفتلی وارد آمد ولی یفتلی ها دم در کشیده به فکر انتقام به تقویة دولت خویش کوشیدند . تا اینکه بعد از سال ۴۳۸ م که تاریخ مرگ بهرام گور است بار بار بر دولت فارس تاختند و مغلوب کردند .

ظهور یفتلیها ، انداره در شرق و غرب هراس افکننده بود که بر طبق روایات فارسیان بهرام بعد از فتح خود نسبت به هیاطله به هند رفت و پادشاه هند در ازای جاو گیری از هیاطله که برای آن ممالکت هم بسیار خطر ناک بودند ایالت سند و مکران را باو واگذارند .

۱ - ص ۳۰۱ جلد سوم طبع اولکشور .

۲ - ص ۱۶ ایران قدیم تألیف حسن پربن .

افتلا نوس کبیر و تاحیس امپراطوری یفتلی : بعد از مرگ او ابن یاد شاه یفتلی معلوم نیست که پادشاه یفتلیان کی بود و درین مدت چه اقدامات کرد . اما میتوان گفت که پادشاه مابعد شخص مدبر و دانا و سیاستمدار بود و وقت خود را در تقویت و اصلاحات قشون و جمع آوری لشکر گذرانید تا در وقت حمله محتاج نباشند . این مدت که آنرا میتوان مدت احضارات و تجهیزات نامید از سال ۴۲۵ م تا ۴۴۳ م طول کشید

پیرام کور در سال ۴۳۸ م وفات کرد و یزد کرد دوم پادشاه ساسانی گردید یزد کرد از خطر آنکه از طرف یفتلیها متوجه دولت او بود میدانست لذا در صدد آن شد که بر این طایفه لشکر کشی کند و نگذارد آینده دولت او معرض خطر ایشان گردد . همان بود که از سال ۴۴۳ تا ۴۵۱ م به یک سلسله جنگها با یفتلیها آغاز کرد که در اکثر این جنگها شکست یافت و بهر مندی نصیبش نه گردید . تفصیلات زیادی از این جنگها و موقعیت جنگها و چگونگی آنها در دست نیست و اینک پادشاه یفتلی که بوده بطور صحیح چیزی نمیتوان گفت .

بهر حال پادشاه نامدار اممظم یفتلی که غالباً سومین پادشاه ایشان باشد افتلا نوس (Ephthalans) است که آنرا فارسبان (آخ شنوا) و (خوشنواز) می نامند . نام افتلا نوس یک کلمه یفتلیست چنانچه کلمه یفتلی در آن موجود و غالباً تلفظ نسبتاً صحیح تر آن یفتلا نوس و یا هفلا نوس باشد اما علاوه (نوس) در اخیر بان شیوه یونانی داده بدن حساب تلفظ اصلی آن فعلا معلوم نیست . تیوفانس (Theorhanes) در قرن پنجم پادشاه هیاطله را بنام افتلا نوس یاد کرده و چنان بنماید که از نام وی نام قبیله برآمده (۱) کلمه آخ شنواز (Akhsunvaz) یا خوشنواز که در روایات فارسی و تواریخ عربی ذکر آن شده معاون نیست از روی چه گرفته شده بعضی مورخین آنرا به عالی جناب و با عالی فکر (High-minded) ترجمه کرده اند که اگر این ترجمه صحیح باشد گویا یک نوع لقب خواهد بود نه نام کنما نها (Clément Huart) مؤلف کتاب فارس قدیم و مدنیت ایرانی گوید که آخ شنواز یا خوش نواز که او را بر سکس (Priscus) کنجاس (Cunchas) نوشته . . . (۲) کرستن سن در ملحقات کتاب ایران در زمان ساسانیان خود به خصوص نام خوشنواز نوشته که : در منابع عربی و ایرانی که منتهی به خوزایتا مک (خدای نامه) میگردد اسم این پادشاه اخشونوار (Akhsunv. r) اخشوان یا خوشنواز آمده است و پیداست که نام اصلی او در خط عربی تحریف گردیده است . در بندهش ایرانی این رسم الخط پهلوی دیده میشود و ظاهراً شبیه

(۱) ص ۲۷ حاشیه سفر بر منبع آمو دریا (۲) ص ۱۳۱

خوشنواز است . اما چون آن عبارت در فصلی از بند هشتم واقع شده که اکثر مطالبش ماخوذ از خوزاینا مک های فارسی یا عربیست بنابراین کلمه مذکور را هم نمیتوان معتبر شناخت (کرستن رساله کیانیان) چنین بنظر می آید در زیر همه این تعریفات کلمه خشیون Kl.shewan که در زبان سغدی به معنی یاد شده است پنهان می باشد . این حدس را مولر در کتاب متون سغدی زده است . (۱)

بدین حساب نام این پادشاه به شکل های دیل وارد شده : افلا نوس اخشنواز - خوشنواز ، اخشنوار - اخشووان و کنچاس که فعلا بنظر ما بهتر است او را بنام افلا نوس از نقطه نظر دلالت نام بر ماهیت یفتلی و بنام خوشنواز از جهت آهنگ و زیبایی کلمه قبول کنیم . خلاصه این پادشاه بزرگ که هم عصر فیروز پادشاه ساسانی است ممکن است که در اواخر سلطنت یزدگرد بیاد شاهی رسیده زیرا طوری که در سطور مابعد خواهد آمد فیروز بکمک خوشنواز بر تخت نشسته و از دست وی هم شربت مرگت چشید . به همین صورت قباد پسر فیروز هنگامیکه میخواست تخت را از کاکای خود بلاش بستاند به خوشنواز پناهنده شد امادر ۴۸۷ که بلاش مرد قباد به پادشاهی ساسانی گزیده شد ، که اگر ما حساب کنیم از آغاز پادشاهی فیروز تا مرگش قریب ۲۵ سال و از مرگ فیروز تا تخت نشینی قباد ۴ سال و فرضا چند - ال هم قبل تر از سلطنت فیروز و چند سال هم در سلطنت قباد زمان سلطنت خوشنواز طول کشیده باشد رویهم رفته قریب چهل یا چهل و پنج سال میشود که یک دوره طرلانی سلطنتش باید خواند . نام خوشنواز در تواریخ درین دوره که تخمین کردید گرفته شده پس بدین قرار میتوان گفت که جنگهای یزدگرد دوم قبل از - خوشنواز آغاز یافته و در خلال جنگها پادشاه سابقه در گذشته و خوشنواز جوان سلطنت یفتلی رسیده و یزدگرد راسکتهای پیهم داده دوره حکمرانی یزدگرد ساسانی از ۴۳۸ تا ۴۵۷ م ۱۹ سال دوام کرد و همینکه یزدگرد بعد از هفت سال جنگهای متواتر و شکست خوردن های پیهم با لایحه در سال ۴۵۱ شکست قطعی خورد دیگر دست از منازعه با دولت یفتلی کشید و تا زنده بود آهنگ این کار نکرد . و درک یفتلی را بر سمیت شناخت و تصدیق مبرود که خوشنواز بعد از بن شکستی که یزدگرد را داد یک قسم نفوذ سیاسی بر ساسانیان قائم کرده بود زیرا یسان دیده میشود که مرجع داد خواهی و تظلم در بار پادشاه یفتلی قرار می یابد و شهزادگان حق بطرف برای احقاق حق خود باو رجوع می کنند .

افلاوس بعد از آنکه از مهم ساسانیان آرام شد اساس دولت خود را درست کرده بلج را مرکز قرار داده از تخارستان تا رتیا را زیر سلطه در آورد و برای پیش بینی از خطر

(۱) ص ۴۱ ایران در زمان ساسانیان .

آینده ساسانیان در باد غیس شهر نظامی با مین را بساخت و مرکز دومی قرارداد و مقصدش آن بود که در موارد ضرورت بحمله بر فارس نزدیکتر باشد - اما این شهر بنا بر اینجایات لشکر کشی بزودی اولیت را احراز کرد خوشنواز درحینیکه از یکطرف با ساسانیان مشغول زد و خورد بود از طرف دیگر قشونش ما مور تخیل صفحات جنوب هند و کوه گردید و بعد از قوط کوشانیان - کابل بسرعت خیلی زیاد اولاً افغانستان امروزه را فتح و بعد به تسخیر پنجاب و ایالات شرقی افغانستان عزم کرد و گریبا تا سال ۴۷۰ م خوشنواز تا سرحدات هند وستان را زیرنگین داشت و در همین سال است که سر لشکر دلیر او تورانا با فر مان او بطرف هند سرازیر گردید . کوشانیان کابلی که در برابر هجوم سیل آسای قوای یفتلی تاب مقاومت نداشتند . سمت شرقی افغانستان در کوهستانهای چترال و گلگت بنا هنده شدند و در آنجا بصورت نا معلوم می زیستند تا ۵۶۷ حال شان بر همین منوال بود تا دولت یفتلی افغانستان سقوط کرد و ایشان بازگشتند و سرازیر دولت کوشانی را بنام کابل شاهان زنده ساختند که تا قرن ۲ هجری دوام کرد . خلاصه افتلا نوس پادشاه یفتلی افغانستان بود که یک امیرا طوری دیگر بجای امیرا طوری کوشانی بر قرار ساخت

اگر چه در سالیهای ما بعد با فتح هند و فارس بر و سعت آن خیلی ها افزود اما در این وقت که هنوز بشرح جنگهای فارس و هند نیرداخته ایم دولت او از سرحدات هند تا فارس و از سمرقند و قسمت های شمالی سند یانه تا ولایت گرم سیر گد روز ایا و سعت داشت اما یانتر که سلسله فتوحات او در هندتا مرکز آن کشورو سیم پیشرفت و سلطنت گوینا به آن ملحق شد و در غرب دولت فارس تحت الحمایه سلطنت یفتلی گردید پهنای عظیمی گرفت که در آن عصر در آسیا دیگر دولتی بمقابل این امیرا طوری وجود نداشت چنانچه سمونل بیلمتر جم کابسی بوکی اثر معروف هوانتسانگ چین را راجع به پهنای دولت ییتا چنین مینویسد: بر حسب گزارش سونگ یون (Sung Yun) ییتا رو بهمر فته متجاوز از چهل مملکت را که از تی لو Tich lo در جنوب تا به لی له Lea lih در شمال و شرقاً و غرباً از ختن تا فارس وسعت داشت فتح کرده بودند . تی لو معلوم میشود که غالباً همان تیرا بو کنی (Tirabukti) یعنی تیر هوت (Tirhut) حالیه محل قدیم ویر یچی Vrijji بوده وریچی ها غالباً همان سیت های مهاجم بودند که اقتدار شان تا حدود دریای کنسک در پتنا میر سید و در آنجا اجاتو شاترو (Ajalastru) سد راه آنها شد - ویدها بشمال شرق بکوه های اطراف نیپال رانده شدند . ییتا نیز قوود خویش را تا به این حدود شمالاً تا بله یعنی مالوه بسط داده بودند . چون این فتوحات دو نسل قبل تر از زمان سونگیون

وانع شده پس آنرا میتوان در حدود ۴۶۰ م قیاس کرد (۱). البته در نظر باید داشت که که حدود دولت یفتلی در هندوستان از طرف شمال و جنوب تعدید شده نه گل امپراطوری پس شمال آن قسمتهای شمالی سفدیانه و جنوب تیرهوت و شرق حتن و غرب فارس بوده.

خوشنواز و فیروز شاه ساسانی، طوریکه گفته آمد بزگرد در سال ۴۵۷ م بمرد و از وی نو پسر بجای ماند یکی هرمز و دیگر فیروز. در هنگام مرگ پدر فیروز برادر بزرگتر در سیستان بود و سیستان آن وقت را فارسین هنوز زیر نفوذ داشتند.

پناه هر مز (آو هر مزد) بر تخت نشست و در صدد استیصال برادر خود فیروز افتاد. فیروز چون از یکطرف از مرکز دور و از طرف دیگر آنقدر قوت نداشت که با برادر زود آزمائی کند چاره در آن دید که دست نیازبدامن امپراطور یفتلی یعنی خوشنواز برسد و از وی استمداد جوید. همان بود که پادشاه یفتلی ورود او را پذیرفت و چون او را مستحق تریه پادشاهی فارس میدانست و عده استرداد، ترحم و تخت را با او داد مدت زیادی نگذشته بود که پادشاه یفتلی بر طبق وعده خود لشکری مرکب از سی هزار مرد جنگی (۲) از میان عسکریان خود جدا کرد و بسردار لشکر داد که فارس را فتح کند و تخت و تاج را به فیروز برگرداند. فیروز با این لشکر بطرف فارس حرکت کرد هر مز سوم که فتنه برادر را میدانست از اول کار ترتیباتی گرفته بود و وقتی که از حرکت عسکری یفتلی خیر یافت قشون بزرگی را برای دفاع از ملک خود به میدان سوق داد. اما این قشون طوریکه او انتظار داشت در برابر لشکر کوچک وی جنگ آزموده یفتلی مقاومت نتوانست و فارس بدست عسکری یفتلی فتح شد. و سر لشکر یفتلی بو کالت از امپراطور خود التاج و تخت فارس را ب فیروز بخشید و او پادشاه آن مملکت گردید. هر مز که از دست یفتلیان شکست یافته بود بزودی اسیر گشت و ناسه تن از نبرد بنگان خود کشته شد.

این جنگ در سال ۴۵۹ اتفاق افتاد.

فیروز همینکه بر تخت ساسانی جاوس کرد حقوق وی نعمت خود یعنی امپراطور یفتلی را شکلی فراموش نمود و تصور کرد که خطری از ایشان به مملکت وی رسید نیست حالا نکه پادشاه یفتلی چنین منظوری نداشت زیرا او خود تخت و تاج ساسانی را برای او بخشیده بود و همیشه خود را حامی و طرفدار فیروز میدانست. فیروز اگر چه در ظاهر دم از اطاعت فرمان براداری میزد اما در باطن خود را قوی میساخت تا دولت یفتلی را بردارد. بنابراین به حدیث تمام به ترتیب و تنظیم داخلی پرداخت و چون از آن امور فراغت حاصل کرد بطرف شرق لشکر کشید. اگر چه پادشاه یفتلی وقوع چنین جنگ را تصور نمی کرد معهداعسا کر

(۱) ص ۱۵ مقدمه کتاب سی بو کی (Si vuki) ملاحظه شود

(۲) ص ۲۵ قلب آسا

سرحدی و دسته عسکری که از باد غبس حرکت کرد فیروز ساسانی را شکستی سخت داد و ویرا بجائی آورد که او خواهان صلح شده بار دیگر اطاعت سلطان یفتلی را قبول کند و وعده پرداخت تاوان جنگ را بدهد که از طرف سردار عسکر یفتلی بشرط از دواج دختر فیروز بشاه یفتلی پذیرفته شد. فیروز قبول کرد تاوان جنگ و خراج را بپردازد اما دختر خود را نفرستاد و در عوض کبیزگی را بنام دختر خود ارسال کرد. مدتی نگذشت که مشت وی باز شد و پادشاه هیاطله برخدعه او آگاهی یافت و خواست که از ساسانیان انتقامی بگیرد. لذا از پادشاه فارس طلب کرد که چندی از صاحب منصبان خود را جهت کمک در جنگ بیکه پیشرو دارد بفرستد. فیروز که تصور نمی کرد حمله اش فهمیده شده و رازش از پرده بیرون افتاده سه صد نفر از صاحب منصبان خود را نزد خوشنواز فرستاد و او وعده را بکشت و وعده را ناقص عضو کرده باز گردانید و به فیروز پیغام کرد که اینست جواب دروغ و بد فوئی فیروز نیز بعد از شکست اول خود را آماده ساخته. عسکر را زیاد و اسلحه را اصلاح کرده بود. فیروز که میخواست یک بار دیگر زور آزمائی کند این مسئله را برای پدید آوردن جنگ بهترین بهانه یافت بنا بران کرگان را مرکز عسکری قرار داده قشون گزیده خود را امر داد که از تمام نقاط مملکت جمع شوند. ذخائر و اوازم جنگ را بی حساب تهیه کرد و آنگاه بر خراسان لشکر کشید. خوشنواز که از جمله سپاه داران بزرگ جهان است فیروز را با عسکرش بیکی از چالهای حربی گیر کرد و او را بداخل تله کشانید و آنگاه مدخل دره را بگیرفت و ارتباط او را از مرکز عسکری گرفتار گانش قطع و همه را محصور و محکوم بفنا گردانید. فیروز چون خود و عسکر خود را قریب هلاکت و نخت و تاج ساسانی را باخته دید از راه نیازمندی پیش آمد و بزرگواری و مردانگی شاه یفتلی پناهانده شد و عفو و تقصیرات طلب کرد. پادشاه یفتلی که در چنین مواقع سنجیه جوا نمردی و مردانگی را از دست نمیداد نخواست که بزندگی این دشمن بدقول و بی اعتماد خانم داده مملکتش را تصاحب کنند اما در عین زمان میخواست با او یک درس عملی بدهد که دیگر بچنان اقدامی نپردازد. لذا بوی اعلام داشت که در صورتی بر جان و مملکتش بی بخشد که پادشاه ساسانی بحضور پادشاه یفتلی بر خاک بیفتد و عفو بخواند و بگوید از کرده پشیمان است و او را ولی نعمت خود بشناسد و جان و مملکت خود را یکبار دیگر از سلطان یفتلی طلب نماید و وعده کند در آینده نیز خود را مباشر شاه یفتلی نهمرده او را ولی نعمت و حامی خود بداند. گویا بدین صورت پادشاه یفتلی میخواست بوی بداند که قدرت و قدرت تو در برابر قوت و مهارت جنگی یفتلیان ارزشی ندارد و ثانیاً خود را هم نبرد و هم چشم شاه یفتلی نهمرده و بر ذلت مملکت خود اعتراف کند. بشک بیفتد و طلب بخشایش کنند و بدانند که قریب چه نتیجه دارد. و علاوه اطاعت و پرداخت باج را یکبار دیگر اقرار نماید.

پادشاه ساسانی چاره جز تسلیم نداشت بنا بر آن شرائط صلح را پذیرفت و از قبول خود به دربار یفتلی اطلاع داد. همان بود که روزی را تعیین کردند لشکر یفتلی و ساسانی جمع گردید سلطان یفتلی با عظمت و جلال زائد الوصفی بر تخت پادشاهی جلوس کرد. اراکین و امرای دولتش صف بستند و آنکاه به عرض رسانیدند که فیروز شاه ساسانی بار میخواست تارحمت شاهنشاه یفتلی بر جرائم او قلم عفو فرو کند - شاهنشاه با اشاره فهماند که آمده میتوانند - مهمه مردم برخاست و بزودی با مشاهده سیاهی فیروز فرو نشست - پادشاه ساسانی ازدور باعده ازوزراء و اراکان دولتش نمودار گردید - فیروز باقبای پادشاهی خودرا آراسته بود ووزراء و اراکان نیز لباسهای درباری خودرا پوشیده بودند - ذات و مسکنت عظمت و شکوه پادشاهی فیروز را خبره ساخته بود -

فیروز نمی توانست به اطراف نگاه کند و بکسره برف شاهنشاه یفتلی که با جلال و عظمت برمسند شاهی جلوس کرده بود پیش می آمد - سرش بائین افتاده بود چون نزدیک رسید نگاه شرمگینی به شاه یفتلی همان شاهیکه ولی نعمت او بود و تخت شاهی ساسانی را بوی بخشیده بود افکند و آنکاه شاه را خطاب کنان به خاک افتاد و بالهجه که ذات و خجالت از آن می یاریه رحم و عطوفت سلطان یفتلی را تحریک کرد و به عجز و لابه عفو خواست و قسم کرد که ازستون سرحدی تجاوز نکند - سلطان یفتلی که دشمن خودرا در جلو خویش - دریای مسند خود با کمال انکسار و عجز بخاک افتاده دید بروی بخشید و گفت برخیز که ما از سر گناه تو در گذشتیم تخت تو و تاج ترا باز بتو اعطا کردیم برخیز و بفارس باز گرد و هنگام حاجت مدد ما را بخواه نادولت تو استوار بماند (۱) -

فیروز شکر کنان برخاست و چنانیکه شاهنشاه وعده داده بود بوی اجازه داده شد که بسوی فارس برگردد - بعضی مورخین نویسنند که دختر فیروز که اسیر جنگ گردیده بود داخل حرم شاه یفتلی گردید - مبلغ هنگفتی جهت غرامت جنگ برفیروز قبولانیدند و تا ادای آن قباد (کواز) پسر فیروز بگروگان آمد و دو سال بماند تا آن مبلغ پرداخته شد (۲) -

عاقبت فیروز ساسانی ، فیروز اگرچه قسم خورد و اظهار پندگی کرد اما قلیاً چنان نبود در فکر آن بود که یکبار دیگر ولوبه هر قیمتیکه باشد مبارز شود تا مگر انتقامی گرفته بتواند زیرا او خودرا از طرف شاه یفتلی تعقیب شده می پنداشت و تصور میکرد این لشکر را جز به خون به چیز دیگری نمیتوان شست - همان بود که از تمام مملکت خود لشکری گرد کرده و عزم خود را بر سر داران قشون خود ابراز داشت و اطمینان خودرا امبار بر فتح بیان کرد -

(۱) کتتاب ایران قدیم تالیف حسن یرینا بحث فیروز ملاحظه شود

(۲) ص ۱۰۴ ایران در زمان ساسانیان تالیف کرستن سن

در کان دولت و علمای ملت او را از نتایج نقض عهد و شامت پیمان شکنی تخویف و تهدید نمودند خصوصاً سپاهبد و هیرام جداً ممانعت کردند - او روی بیچید و با هفتلبان وارد جنگ شد - اما بن لشکر کش در سال ۴۸۴ م عاقبتی بسیار وخیم یافت. (۱) خلاصه فیروز با وجود قسم و عهدنامه یکبار دیگر بز خلاف یاد شاه یفتلی برخاست و لشکر عظیم خود را بطرف سرحدات خراسان سوق داد و چون در قسم نامه ذکر بود از منار سرحدی که حد فاصل بین مملکتین را نشان میدهد تجاوز نمیکند امر داد آنرا ازجا بسکندند و پیشاپیش لشکر بپیرند تا مخالف قسم حرکتی سکرده باشد - ترتیبات جنگی وی این نوبت خیلی ها مکمل بود و علاوه از عسکر زیاد یا نصد هفت جنگی نیز آورد که در آن وقت کار تاك این عصر را میداد - شاه یفتلی از دور او را تعقیب میکرد و دانست که دیگر رحم و شفقت درباره چنین شخص خطاست لذا ترتیباتی در مقابل وی گرفت و پادشاه ساسانی را اولاً شکست داد و پس چنان تعقیب کرد که با عسکر یانش محو و نابود شد - این تعقیب که از نقطه نظر فن حرب اهمیت بسزائی دارد در سال ۴۸۳ م (۲) ۳۷۴ م (۳) واقع شد - چه یک از دوی معظم با یاد شاه و سرداران و لشکر یان چنان تعقیب شوند که همه معروض دنیا کردند از مو قیبت های مهم جنگ است - مورخین مجعلاً نوشته اند که فیروز با این عسکر گران و با نصد قیل جنگی بطرف بلخ رواند سپاه ساسانی کدریبا بانی پیش فیرفت که بالا خره در جنگ از دست عسکر یفتلی مغلوب بلکه معدوم گردید - و فیروز با سپاه خود درخند فیکه خوشنواز در سر راه لشکر او کنده بروی آنرا پوشیده بود افتاد و همگی تلف شدند غا لباً وقوع جنگ چنین بوده که خوشنواز پادشاه یفتلی همینکه دید فیروز مراعات و بخشش و حفظ حقوق را نمیداند در آن فیکه رشد که باید او را چنان شکستی بدهد که توام با مرگش باشد - بنا بران گذاشت عسکر او در میدانی که او خود انتخاب کرده بود بیاید و طوری چالهای حربی را بیکار برد که خند قهای کنده گئی او که روی آنرا پوشیده بود در مسافت دور از میدان جنگ اما در عقب قشون ساسانی باشد و فیکه که در اجرای این کار نقشه های او کامیاب شد و قشون ساسانی در چنان موضعی صف آرای میدان محاربه شدند خوشنواز بجمله برداخت و با هنر مندی تمام قشون کثیر التعداد ساسانی را بانه آمادگی های آن شکست قطعی داد - چون فیروز مغلوب شد و در فرار گذاشت از وی بسرت تعقیب کرد - برای فیروز راهی بجز همان یک راه که در آن

(۱) ص ۲۰۵ ایران در زمان ساسانیان تألیف کرستن سن

(۲) ص ۱۷۲ ایران قدیم تألیف پرینا و ص ۴۷ جلد اول تاریخ فارس مؤلفه
مایکس ص ۷۶ تاریخ ایران عبدالله رازی

(۳) ص ۲۰۵ ایران در زمان ساسانیان مؤلفه کرستن سن

خند قهلا کنده شده بود نمائد لذا فیروز و لشکر یانش بهمان راه رو بفرار نهادند و در کودا
 مر گک فرو رفتند که حتی جسد شان هم هر گز بدست نیامد. و در نهایت این تعقیب به چنین
 کامیابی منجر گردید و غنائم بشماری بدست آمد.
 آنگاه یفتالیان داخل فارس شدند و آنرا متصرف گردیدند و خراج بیشتری - لانه بر فارسین
 تحیی نمودند و دولت - سانی که تا آنوقت خراج برداز بود بکلی زیر حمله و سلطه یفتالیان قرار یافت.
 کرستن سن اوضاع فارس را بعد از مغلوب و معدوم شدن فیروز چنین - مینویسد: موقع
 خیلی سخت بود: ایران (فارس) بواسطه تسلط باد شاه - هفتالیان دچار خواری و خفت شده
 بود. بهمین مناسبت سر دار ایرانی موسوم به کشنیداد ملقب به نوارک Nakhvaragh که
 از مهر اورا مامور مذاکره - ارمنین بوده بود در ضمن صحبت باوهان (سر دار ارمنه) چنین
 گفت: او (فیروز) کشوری چندان بزرگک و آبادان را تسلیم هفتالیان کرد تا تسلط این
 طایفه بقیست کشور ایران از قید عبودیت و زنجیر هولناک اسارت نجات نخواهد یافت بهترین
 افراد سیاه هلاک شده بودند و دولت در خزانه خود پولی که حقوق - یاهان را کافی باشد نداشت. (۱)
 دولت سانی در زیر حمایت دولت یفتلی:

بعد از شکست قطعی فارسین دیگر دولت ساسانی از جمله دول تحت الحما به یفتالیان شمرده
 میشد. بلاش (ولگاش) Volagases برادر فیروز بر تخت نشست - (۴۸۳ - ۴۸۷ م) و او
 فوراً سوخر انام یکی از ما مورین عالی رتبه خود را مامور کرد که باخشنواز امیر اطور یفتلی
 داخل مذاکره شده انقیاد و تسلیم اورا بعرض رساند و بر داخت مبلغی که پادشاه یفتلی تعیین
 کند قبول نماید. سو خرا باخشنواز باب مفاهمه را باز کرد و به شرا یطیکه فارس تحت الحما به
 آریانا باشد و سالیانه خراجی تادیه کند صلحی بپایان آمد و با این صلح نامه پادشاه ساسانی
 رسمیت یافت و دولت یفتلی او را بر سر ائین ترجیح داد چنانچه قباد پسر فیروز در زمان
 پادشاهی بلاش خواست تخت را از او بستاند موفق نشد و شکست یافت و نزد پادشاه هیا طله آمد
 تخت و تاج فارس را از سلطنت یفتلی در خواست کرد. اما پادشاه یفتلی اگر چه در ظاهر
 اورا پذیرفت و وعده داد که دولت را باو بدهد اما در باطن میخواست بلاش پادشاه باشد.
 زیرا قباد پسر فیروز بود و فیروز ساسانی نزد پادشاه یفتلی بی وفا و همدشکن ثابت شده بود. بدین
 قرار مدت سه سال اورا منتظر ساخت ولی فشونی بوی نداد. بلاش پادشاهی بود که در رعایت
 عهد و پیمان محتاط بود و میدانست که سلامت وی و دولت وی در اطاعت از پادشاه یفتلی است مخصوصاً
 وجود قباد پسر فیروز که وارث مستقیم تخت ساسانی بود بیشتر اورا درنگها داشتن روابط حسنه
 با سلطنت یفتلی و امید داشت.

بلاش یس از ۴ سال پادشاهی بمرد (۴۸۰ م) ونجای فارس قباد یس فیروز را پادشاهی بر گریه دند و خواستند که بوسیله انتخاب او که سالها دربار شاه یفتلی بوده وزیر نفوذ واسطه و منظور نظر شاه یفتلیست روابط فارس و آریانا بهتر از بیشتر شود. چنانچه کرستن سن این نکته را چنین مینویسد: کواچندین سال یس از شکست فیروز نزد پادشاه هفتالیان به عنوان کروگان بسر برده بود و روابط نیکوئی بان طایفه داشت. ایرانیان امید داشتند که انتخاب او از فشار هفتالیان بکاهد. ظاهراً یس از منصب کواچ با وجود اینکه کمافی السابق هفتالیان از ایران خراج میسر فتنه در روابط آنها سهولتی ایجاد شد (۱).

قباد در سال ۴۸۷ م پادشاه ساسانی شناخته شد و سلطان یفتلی آنرا بستید قباد حقیقتاً زیر نفوذ روحی شاه یفتلی قرار داشت و تا خوشنواز زنده بود ابداً به کاریکه خلاف مرام او بود اقدام نمی کرد. اماد اطراف دیگر برای استحکام دوات خود میکوشید چنانچه خزرها را که قومی از نژاد زرد بودند شکست داد و غنائم زیادی از ایشان بگرفت. اماد درین زمان مزدک معروف صاحب کیش مزدکی ظهور کرد اساس این کیش باطریقه اشتراکی سر میخورد. چه مزدک زمین زر وزن رمال همه میدانست معلوم نیست که قباد قلباسر این کیش را اختیار کرد و یا اینکه برای شکست دادن نفوذ روحانیان و ارباب مذهب بچنین کاری اقدام نمود.

بهر حال هر چه بود بود نتیجه آن شد که این رویه بر گشای حساس مذهبی فارسیان بر خورد و قباد وجهت و هام بستدی خود را باخت و بر اثر آن نجبا و روحانیون اجتماع کرده او را خلع و جاماسب برادر او را بر تخت نشاندند در ابتدا خشم مردم به اندازه بود که قتل او را می خواستند و لیکن جاماسب مردم را ازین خیال منصرف کرده او را در قلعه فراموش حبس کردند و این قلعه را از آن جهت قلعه فراموشی می خواندند که اسم محبوسین آن را هر که در نزد شاه می گرفت معدوم می شد. اما چندی بعد قباد به مدستی زانش گلمگرد Gilgird خود را از حبس رهائی داده و باز پادشاه یفتلی متوسل شد. خوشنواز از او استقبال کرد و چون در دوره پادشاهی خود امتحان خوبی نزد یفتلیان داده بود فوراً اردوئی برایش تخصیص داده شد تا باز بر تخت بنشیند. مورخین گویند که خوشنواز دختری را که از فیروز دخت دختر فیروز ساسانی داشت و موخر الذکر در جنگ اسیر شده و داخل حرم او گردیده بود، به نکاح قباد در آورد (۲) و میگوشند نوشیروان معروف از بطن همین زن است.

قباد با اردوئی که شاه یفتلی با او داد طرف فارس رفت. مردم چون قوت یفتلی را در پهلوی قباد دیدند دیگر از ابراز احساسات و تمصبات مذهبی در گذشتند و دوباره پادشاهی او را قبول کردند.

۱- ایران در زمان ساسانیان

۲- س ۱۳۲ فارس قدیم و مدنیت ایران موافق کلی مان هار.

واودوباره بر تخت بنشست (۵۰۱ م) دشمنان خود را بسزارسانید جاماسب برادرش هافلانه حرکتی کرد و تخت را برای قباد طیب خاطر گذاشت. قباد نیز غالباً به توصیه پادشاه یفتی آئین مز دکی را رها کرد و حتی پیروان آنرا بسختی تعقیب نمود.

درین باره برگستن سن مورخ در اثر مزدك خود که از تاریخ سریانی مولفه یسوع سنی لیتس (Joshu Stylites) که در حدود سال ۵۰۷ م نگارش یافته و از وقایع سنوات ۴۹۴ تا ۵۰۶ م سخن می‌راند و از طرف رائت (W. wright) از زبان اصلی سریانی ترجمه گردیده و در سال ۱۸۸۲ در کمبریج چاپ شده است گویند قبادیسر فیروز را با سلطنت برداشتند شهریار جدید از آن استازا مبرطور در روم مبالغی برسم کمک مالی خواست و او را تهدید کرد که هر که آن مبلغ را نفرستد بر سرش لشکر خواهد کشید ولی امپراطور چون پیغام درشت وی را شنید و از رفتار ناپسندیده او آگاه شد که او از تعداد یلید مجوسی زرد شیطان را که امر به اشتراک زنان می‌شد و مطایبق آن هر کسی میتوانست با هر زنیکه بغواهد نزدیک شود از نواقم ساخته و با ارامنه که در اطاعت او بودند به علت آنکه برستش آتش راتن نداده اند ستمکاری بسیار روا داشته در خواست او را رد کرد و پیغام فرستاد که تا شهر نصیبین به روم شرفی تسلیم نشود قبول آن ممکن نیست. (فصل ۲۰) ارامنه نیز سر بشورش برداشته سپاهیانی راده که قباد بدفع ایشان فرستاده بود درهم شکستند. (فصل ۲۱) کادیشی‌ها و تاموریه‌ها نیز طغیان کردند اعراب هم که در اطاق شهر بار ایران بودند چون احوال دولت قباد را آشفته دیدند کوس مخالفت زدند و تاحد توانائی در خاک ایران از قتل و غارت دریغ نکردند. (فصل ۲۲) بزرگان ایران نیز نهانی بر صد قبادییمان بستند و بران شدند که او را کشته مملکت را از خوی زشت و فواین ناپسند وی بر هانند قباد چون ازین امر آگاه شد مملکت را ترک گفته بسر زمین هپاطه گریخت و بیاد شاه ایشان که ایام گروگانی رانیز نزد وی بسر برده بود پناهنده شد (فصل ۲۳) پس برادرش گاماسب (جاماسب) بجای او بر تخت سلطنت ایران نشست.

قباد نیز در سرزمین هپاطه با خواهر زاده خویش مز اوچت کرد خواهرش در جنگیکه موجب هلاک فیروز شد در دست هیاطه اسیر افتاد و چون دختر شاه بود همخواه پادشا ایشان گشت و از وی دختر بوجود آورد. چون قباد به شاه هپاطه پناه برد خواهرش دختر خویش بدو داد قباد پس از آنکه داماد شاه شد گستاخ گشت و همه روز پیش او به حجرو ولا به نشست تا لشکری همراه وی کند و او را در تنبه بزرگان ایران بیاز گرفتن سلطنت از دست رفته یاری دهد پدر زنی نیز بدین خواهش او را لشکری فراوان داد و قباد رو به ایران آورد. برادرش از خبر وصول او بگریخت و قباد بمقصود خویش رسید بزرگان ایران را بکشت تا موری‌ها

و کساد یابی ها هم از بیم سیاه هیا طله کردن با طاقت وی نهادند . (۱) قباد در همین زمان برای طلافی ازین کجکو همراهی یفتا لیان معهد شده بود مبلغ هنگفت بر دازد . اما در خزانه وجه کافی نبود ، درین موقع بخاطر قباد آمد که موافق عهد نامه آخرین که برای شصت سال بین یزد گرد دوم ویتودوس امپراطور بیزانس منعقد شده دولت ، وم شرقی می با یست سالیانه مبلغی برای نگاه داشتن ساغلو ی قوی در بند بپردازد اما امپرا طور بیزانس آنرا نپرداخته بود لذا مطالبه اقساط نمود و اناستاس (Anastase) امپرا طور بیزانس متعذر شد که چون ایشان در موقع خود مطالبه نکرده مرور زمان این حق را از ائیل داشته برائز این جواب جنگه بین دولتین شروع شد ، قباد برای اینکه مجالی بدشمن جهت تجهیزات ندهد با سرعت حیرت آوری داخل ارمنستان روم گردید و ارض روم را محاصره کرده گرفت و امیدوارا نیز تسخیر کرد و قشون بیزانس را شکست داد . (۲) امپرا طور بیزانس که از روابط ساسانیان با هفتا لیان آگاه بود قصد در پرداخت اقساط بول صلح نامه تملل کرد . زیرا می دید که شاه ساسانی مجبور است خراجی به شاه یفتلی بپردازد لذا تصور کرد که عدم پرداخت این مبلغ موجب سردی محبت سلطان یفتلی و یاد شاه ساسانی خواهد شد لذا به کواذ آن مبلغ را نپرداختند اما این مسئله سبب خرابی روابط فارس و آریانا نگرددید و پادشاه یفتلی که غالباً بعد از خورشواز بیادشاهی رسیده قشونی به امداد پاد شاه ساسانی فرستاد که بکمک آن قوت توانست عسکر رومی را شکست بدهد چنانچه گریستن سن این واقعه را چنین می آرد : کواذ برای اینکه خراج موهود را بخاقان یفتا لیان بپردازد از قیصر روم آناستاز مبلغ وام خواست و قیصر به امید اینکه عدم پرداخت خراج موجب سردی محبت خاقان هفتالیان و شاه ایران خواهد شد خواهش کواذ را رد کرد پس کواذ در ۵۰۲ م لشکر به روم شید و برخلاف انتظار سیاسیون بیزانس در میان سپاه ایران فواجی از هفتالیان نیز دیده شد واقعه مهم این لشکر کشی فتح امید بود که بدست کواذ افتاد اما هجوم قبا یز هون (مرادهون های زرد نواد است) که از در بند (دره داربال) بیش آمدند او را مصمم کرد که صلحی مدت هفت سال با قیصر منعقد کند (۳) ام سلح بین دولتین معوق بماند . اینکه ما گفتیم پادشاه ساسانی بکمک قوت یفتلی توانست برد را سرزم غالب شود در اثر مزدک تالیف دیگر گریستن سن که راجع به آن در صفحات قبل اشاره رفته چنین ذکر است : پس از چندی قباد از آناستاز امپرا طور روم مبلغی وام خواست تا باری سپاهیان هیا طله را پاداش بدهد . امپرا طور

(۱) ح ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ شماره اول سال اول مجله شرق مقاله سلطنت قباد و ظهور مزدک ترجمه آقای نصر الله فلسفی
 (۲) ص ۱۷۴ ایران قدیم پیرینا
 (۳) ص ۲۴۷ ایران در زمان ساسانیان ترجمه رشید یاسمی

ابرخی از نزدیکان مشورت نمود و به صوابدید ایشان درخواست شاه ایران را رد کرد. چه مساعدت در استعظام دوستی ایرانیان و هیاطله از خردمندی دور بود. پس قباد به یاری لشکریان هیاطله بجنگ رومیان برخاست و برار منستان حمله برده شهر (آمید) را پس از محاصره طولانی بگرفت (۱) درین بین خوشنواز شهنشاه یفتلی وفات کرد که تاریخ فوت او بطور صحیح نمیتوان تعیین کرد اما اینقدر متون گفت که وفات او قبل از آغاز قرن ششم مسیحی بود. زیرا درین وقت در طرز سیاست و اداره دولت یفتلی تغییر بارزی دیده میشود. چه از یکطرف در سال ۵۰۳ قباد باهتالیان می جنگد و از طرف دیگر توره مانا سردار لشکر یفتلی که مامور فتح مند میگردد در سال ۵۰۰ م اعلان استقلال کرده از بابط خود را با مرکز قطع میکند چنانچه ذکر این مسئله در ضمن شرح فتح هند در صفحات مابعد به تفصیل بیاید، و عجلتاً ما از آنچه را جمیع قباد ذکر کردنی هستیم تعقیب مائیم؛ خلاصه قباد در ضمن زدو خورد با امیر اطوری بیزانس مجبور شد که بطرف شرق بر گردد از یکطرف خطر هونهای زردنژاد را جلو گیری کند و از طرف دیگر بمقابل لشکر یفتلی بر آید. درین وقت پادشاه یفتلی که در حفظ سیاست دانائی و تدبیر خوشنواز را نداشت، بیهم درخواست خراج دولتی را کرد و چون دولت ساسانی او را بیوسه منتظر گرفتن خراج یا قرض از دولت بیزانس میساخت او تصور کرد که حیلۀ در کار است و غالباً پادشاه ساسانی از ادای خراج سر باز نزنند. این بود که برخاک دولت ساسانی لشکر کشید. دولت او را تهدید کرد. بنابراین قباد مجبور شد که از سال ۵۰۳ تا ۱۳ م بیک سلسله جنگهای خسته کن با یفتالیان بپردازد. اگرچه تفصیلات این جنگها در دست نیست اما اینقدر معلوم است که قباد با وجود پرداخت مبلغی که از بیزانس بدست آورده بود مجبور شد که ده سال در برابر یفتالیان مدافعه کند. اما یفتالیان نتیجه ازین جنگها نبرداشته و نفوذ یفتالیان را با وجودیکه امیر اطور بزرگشان از میان رفته بود نتوانست زائل کند. چه درت ساسانی تا هنگام اتحاد باترکها بر علیه یفتلیها و سقوط دولت یفتلی ۵۶۷ م مجبور بود که خراج سالانه بدولت یفتلی بپردازد و این مسئله در جای خود باید.

فتح هندوستان؛ در صفحات قبل اشاره کردیم که یفتلیها در عین حال که مصروف جنگ با ساسانیان بودند و هنوز نفوذشان در صفحات جنوب هندو کش سرایت نکرده بود در صدد توسعه قلمرو و نفوذ خود بطرف حصه های جنوب افغانستان شدند. پس از فتح همه افغانستان بهند حمله بردند. حکمرانان آخرین کوشانیان کابل چون توان مقابله ایشان را نداشتند دست از مبارزه برداشته بکوهستان های صعب العبور چترال و کلسکت متواری شدند.

اولین حمله شان در هند بسیار قوی نبود چه مصروفیت زیادی در جنگ با ساسانیان داشتند و هنوز آمادگی فتوحات هند را نکرده بودند. یفتلیها بعد از فتح گندهاره و علاقه پشاور

(۱) ص ۸۷ شماره دوم سال اول مجله شرق تحت عنوان سلطنت قباد و ظهور مزدک ترجمه نصر الله فلسفی.

از رود اندس عبور کرده و نریانجاپ لشکر کشیدند ، امیراطور قوی هندوستان موسوم به (سکندا گوپتا) که پایتختش اجودها (نزدیک فیض آباد هند) بود در مقابل ایشان شتافت . غلها چون تعداد زیاد نبودند و هلاوتی از مرکز کمک با ایشان نرسید شکست یافتند و عقب نشسته پشاور را در ولایت گندهاره مرکز قرار دادند . وقوع این جنگ در سال ۴۵۵ م (۱) و سال مذکور آخرین سالهای حیات یزدگرد ساسانی بود .

همینکه خوشنواز پادشاه یفتلی از منازعات ساسانی ها رهائی یافت موقع فتح هند رسیده بود لذا لشکر تازه نفس و قوی را در زیر قیادت سرفسر معروف یفتلی توره مانه (Teramana) بفتح هند مقرر نمود . زمان این لشکر کشی ده سال بعد از قشون کشی اول یعنی سال ۴۶۵ م بود . منابع چینی اشغال گندهاره و افغانستان جنوبی و آغاز فتح هند را در همین سال (۴۶۵ م) تائید میکنند (۲) ، تصرف ممالک کوشانی در هند برای وی مشکلات تولید نکرد و آنها را بدون زحمت بدست آورد .

توره مانه در سال ۴۷۰ م بطرف وادی گنگ پش آمده بر سکندا گوپتا (Skanda gupta) امیراطور قوی هندوستان حمله برد ، اگرچه در اوائل کفۀ مدافعه سکندا گوپتا چریتر بود اما بزودی شکستهای پیهم نصیب وی گردید و در سال ۴۸۰ م که سال مرگ سکندا گوپتا است بیان امپراطوری گوپتا های هند از هم پاشید ضعف دولت یارس مخصوصا بعد از سال ۴۸۰ توجیه یفتالیان را بطرف هند زیاده تر معطوف ساخت و روز بروز در تعداد ایشان که بطرف هند سرازیر میشدند افزوده شد .

توره مانه بفتوحات خود در هند ادامه داد و ممالک را یکی بعد از دیگر فتح کرده خراج گذار دولت یفتلی ساخت و خود را سر لشکر و نائب السلطنه یفتلی در هند میشمرد ، این وضع تا مرگ خوشنواز دوام کرد ، اما بعد از مرگ وضعف درمرکز سلطنت برای توره مانه موقع داد که دولت یفتلی هند را تسیس کند . ۵۰۰ م که ما شرح آنرا در صفحات آینده ذکر میکنیم .

انعطاط دولت یفتلی آریانا ، دولت یفتلی آریانا پس از مرگ خوشنواز بیشتر از نیم قرن ادامه یافت ، این امپراطوری وسیع که غرباً بمملکت تحت الحمایه ساسانی شرقاً تاختن و شمالاً تا تاشکند و خوارزم امتداد داشت کم و بیش تا سال ۵۶۳ م ازمرکز باختر بانه

(۱) ص ۳۳۴ تاریخ قدیم هند مولفۀ ولسنت سمت و ص ۱۰۳ - اکسفورد هستری آف انڈیا

مولفۀ مذکور و ص ۸ رهنمای تسکبیل مولفۀ جوهرن مارشل

(۲) ص ۱۳۸ تاریخ افغانستان مولفۀ سایکس جلد اول

اداره میگردد. اما روز بروز بنیان آن سست تر میشد، و اساسات مستحکمی که امپراطور یان لایق برای اداره آن وضع کرده بودند آهسته آهسته از میان رفت و مبتلا به ضعف و بی پروائی گردید، طبعاً دواتی چنان پهناور با وضع اداره چنین ضعیف محکوم به فاسد طوری که در بالا اشاره رفت خوشنواز امپراطور معروف یفتلی غالباً در سال ۴۹۹ یا ۵۰۰ م. در گذشت و پادشاهی که بعد از وی بر تخت نشست هر چند در مقابل بزرگی و قوت اداره افغانوس قابل مقایسه نیست اما بیقین از پادشاهان مابعد لایقتر بود اگر چه در مقابل دوات فارس و مخصوصاً قباد ساسانی که در حقیقت خویش را مرهون یفتالیان - مبدانست سیاست خوبی بکار نبرد و برای تحصیل خراج و با وامی که ساسانیان از امپراطور سیزانس جهت پرداخت خراج به یفتالیان مطالبه میکرد بسی حوصله شد، و زود به جنگ پرداخت و نیز نتوانست از قطع ارتباط هند جلوگیری کند؛ مهندا سگزاشت قباد از زیر سلطه یفتلی - خراج گردد و ده ساله کشمکش قباد ساسانی برای دولت ساسانی بسی نتیجه ثابت شد و دیگر قباد تا زنده بود (۵۳۲ م.) نتوانست در برابر یفتالیان مقاومتی کند.

اگر چه تفصیلات مزیدیکه علل حمله یفتالیان را نشان بدهد در دست نیست اما بنا آ آنهم اعتراضیکه برین پادشاه وارد میشود ترك حوصله که از ارکان مهمه جهانی است - میباشد از نام و هویت این پادشاه معلوماتی نداریم و نیز هنوز مکشوف نگردیده که ادامه سلطنت وی تا کدام سال بوده، در تواریخ خارجی نیز تا جائیکه معلومات بدست ماست از اسما و تفصیلات سلطنت پادشاهان یفتلی ذکر نیامده و چند سکه که درین اواخر بدست آمده و گفته اند که مربوط به شاهان یفتلی افغانستان است هنوز خوانده نشده و امید داریم از آن کسب طبع خواندن این سکه ها میتواند ما را اقلاً به اسمای شاهان یفتلی رهنمائی میکند حفريات و تحقیقات علمی نیز تا کنون درین باره جستجوئی ننکرده و برین صفحه تاریک روشنی نیفکنده است بنابراین تدقیقات تاریخ هیاطله از اول تا اخیر ما را به یک سلسله مجهولات - دست و گریبان می سازد برای اینقدر معلوماتیکه هم بدست داریم بایست تواریخ خارجی را شکر گفت که اگر آنها اشاره نمی کردند بیقین میتوان گفت که امروز برای یافتن کرچکترین نقطه که دلال بوجود آنها میگشند تدقیقات خسته کننده لازم بود.

گفتیم هدا از خوشنواز تا سقوط دولت یفتلی افغانستان نمی دانیم که چند پادشاه بر تخت سلطنت نشسته - اسمای شان چه بوده از کدام سال تا کدام سال سلطنت داشته اند - بهر حال اینقدر میتوانیم بگوئیم که آخرین پادشاه یفتلی موسوم به کاتولفس Katu'phus بوده (۱) ولی سال جلوس و خصوصیات دوره سلطنت او پوره معلوم نیست.

(۱) ص ۱۳۹ تاریخ هزار ساله آثارها تالیف یار کر.

بصورت عمومی گفته می‌توانیم که پادشاهان اخیر هیاصله قوت اداره و چه ننداری خود را از دست داده بودند، و نیتوانستند باین امپراطوری په‌نور رسیدگی کنند این وضع طبعاً ممالک زیر نفوذ را موقع داد که بخود حرکتی داده و از زیر نفوذ یفتالیان بدر آیند. مهم ترین حادثه که دیگران را نیز بضعف شاهان یفتلی آگاه ساخت جد شدن هندوستان است از آریانا چه‌تور مانا سردار لشکر و نایب‌السلطنه یفتلی هندوستان بعد از مرگ خوشنواز روابط خویش را از مرکز سلطنت قطع کرد دولت تازه را اساس گذاشت که ما از آن پسانتر حرف می‌زنیم این مسئله که در سال ۵۰۰ یا ۵۰۱ م واقع شد حتی قباد ساسانی را جرئت مجادله در برابر یفتالیان داد که از ۵۰۳ تا ۵۱۳ م بیک سلسله جنگها پرداخت.

دولت ساسانی اگرچه تا سال ۵۶۷ نتوانست خود را از بلع گذاری یفتالیان رها نئی بخشد اما ضعف دولت یفتلی را حس کرد و روز بروز در تقویه خویش افزودند. مهمترین واقعه که در اتمام کار یفتالیان افغانستان رول بزرگی بازی کرد ظهور نر کها بود در شمال افغانستان. چه در ۴۳۳ م در منگولیا و آسیای مر ذری اقوام زرد پوست جوان - جوان و تپو کیوها بر سر اشغال اراضی مشغول جنگها شده و در نتیجه تپو کیوها بطرف غرب تغییر محل داده رفتند و در ازمنه بعد بدو حصه منقسم شده قسمت شرقی در اراضی واقع بین اورال و منگولیا سکینی گزیدند و قسمت غربی مناطقی را به دست آورد که در بین کوه‌های آلتائی ورود خانه سیجون بود و چینیان آن‌ها را تپو کیو Tu-Kiué می نامیدند (۱) اجداد ترک‌ها بیک طایفه از هیوننگتو‌ها موسوم به اسینا Assenat بود که‌مه ترک را تصور می‌کنند از کوهی است شبیه به کلام خود و کلا خود را در زبان ترکی دورک Durk گویند او این خاقان ترکها تومن Tumen نامی بود که در حدود (۵۰۳) م فوت کرده.

ترکها از ضعف دولت یفتلی استغافه کرده از ربع دوم قرن ششم به بعد کم کم بخاک دولت یفتلی تجاوز کرده رفتند و چون فونی که آنها را بتواند جلو گیری کنند وجود نداشت لذا این تجاوزات روز بروز جدی شده رفت و بالاخره تمام منطقه بین کوه‌های آلتائی و سیجون را فرا گرفت و کم کم دایره نفوذ شان تا نزدیک سرحدات (توخاره) (تخارستان) و جنوب دریای سیجون سرایت کرد.

در فارس بعد از سال (۵۳۲) م که مرگ قباد است نوشیروان معروف را نوبت سلطنت رسید. نوشیروان در امور کشور داری خیلی زیرک و با تدبیر بود و بزودی سلطنت خسته ساسانی را چنان رونقی داد که دوره او را برجسته ترین زمان ساسانی می خوانند نوشیروان

(۱) ص ۲۹ قلب آسیا مولفه هنری سکر این وادوردروسی

برای قائم ساختن امنیت داخله و رفع خطر مزد کیان او لا بایشان پرداخت و بزودی آن خطر را رفع کرد.

کرستن سن می گوید: فی الواقع اگر چه نظری که مرد لیسان در داخل کشور متوجه دولت نموده بودند مرتفع شد لیکن اوضاع خارجی کاملاً کوشش کسری را در امور لشکری ایجاب می نمود. هر چند بین ایران و بیزانس در سال (۵۳۲) یعنی دومین سال سلطنت کسری (۱) صلحی منعقد شد لیکن همواره انتظار تجدید جنگ داشتند، از طرف دیگر در مقابل هفتالیان ایران هنوز احساس سرافکندگی میکرد که چه مجبور بود سالها نه خراجی بیادشاه آنقوم بپردازد (۲). اقدامات این پادشاه بخصوص تقویت مادی و جمع آوری و تربیه لشکر خیلی زیاد بود. نو شیروان با وجود اینکه بجز آن تمام با امپراتوری بیزانس می جنگید بر انداختن نفوذ یغمتلیان را که از سالها دولت فارس را زیر سلطه داشتند ناچیز نمی شمرد و برای آن آمادگیهای فوق العاده در نظر داشت. همان بود که در ظرف سی سال آمادگی توانست بر قوای خویش فریباً آن اعتماد پیدا کند که با قشون یغمتلی بجنگد. معهد اجرات آن نداشت که با دولت یغمتلی به تنهایی بیابانزد و بر پیشرفت خود اطمینان نداشت (۳). ظهور ترکها و فریب شدن شانرا بسرحدات توخاره یک امداد غیبی تصور کرده باموکان خان (Mokan Khan) که در سال ۵۳۳ بیادشاهی رسیده و مردم جاه طلب و حادثه جو بود باب مذاکرات را کشود و در نتیجه توانست باوی اتحادی بر علیه یغمتلیان بوجود آورد. موکان خان که آرزو داشت دائره نفوذ او وسیع تر گردد از موقع استفاده نمود و هر دو قوا یکی از طرف غرب و دیگر از جانب شمال شرقی برخاک یغمتلی تجاوز کردند. آخرین پادشاه هفتالی موسوم به کاتولفس مرد کاری بود اما نوبت سلطنت باو دیرتر رسیده بود و نتوانست اصلاحاتی در سازمان کهنه شده خود بکند. قشون او در دو جبهه در برابر دو قوت بزرگ و جوان مجبور بود بجنگد. اگر چه حمله تیوکیوها (ترکها) مدتی قبل تر در زیر قیادت سرداری موسوم به سین جیبو (Sindjibu) (سلزببول) (۴) شروع شده و خسارات زیادی بقشون یغمتلی رسانده بود. اما هنوزها منتج به نتیجه نشده بود. در سال ۵۶۳ م نوشیروان نیز آغاز به حملات شدید نمود. قشون ضعیف و خسته یغمتلی در برابر مهاجمین غرب و شمال شرقی تا سال ۵۶۷ یعنی چار سال تمام ایستادگی کرد و میدانهای جنگ به تدریج صائب

(۱) ص ۲۶۲ ایران در زمان ساسانیان

(۲) در سایر کتب این تاریخ سال جلوس نوشیروان است.

(۳) ص ۱۸۰ تاریخ ایران قدیم مولفه پیرینا ملاحظه شود.

(۴) ص ۲۶۲ ایران در زمان ساسانیان.

کاتولفس اداره گردید اما درجن یسکی از جنگها کاتولفس که خودش عسکر خود را قیادت میکرد کشته شد . وعسکریان یفتلی در هر دو محاد شکست یافتند . بامر گک کاتولفس شیرازة دولت یفتلی در افغانستان ازهم گسیخت و دولت شان بین سا سانیان وتر کها تقسیم گردید . بدینقرار که رود جیحون سرحد مملکتین فارس وتر کها قرار یافت . قسمتی از تخارستان و باختر و هرات و یارتیا جز و دولت نو شیروان شناخته شد و منطقه بین آمو دریا و سیر دریا که مشتمل بر علاقه های بخارا ، سمنند و تاشکند و قسمتی از تخارستان بود ، بتور کها تعلق گرفت . معهدا سا سانیان این مملکت را بدست شاهزادگان یفتلی گذاشتند و رسماً ایشان را تحت الحمایه قرار دادند . چنانچه راواند می گوید :

« شهزادگان خانواده یفتلی شاید درین وقت بصفت تحت الحمایه ساسانی بر افغانستان و باختر یانه تازمان خسرو دوم (۶۲۸ - ۵۹۰ م) حکومت داشتند . » (۱)

اگرچه نوشیروان با این اتحادی که باموکان خاقان تر کها بست سبب سقوط دولت یفتلی افغانستان گردید اما این تر کها برای ساسانیان یسانتر خطرناکتر از یفتلیان شد ند چه دیری نگذشت که هر دو قوت را موقع تصادم رسید .

اتحاد تر کها و ساسانیان برهم خورد و تر کها به تخارستان و باختر و حتی صفحات جنوب هندو کش نفوذ یافتند و ساسانیان در حاشیه غربی پسیا شدند .

درین بین بقایای کوشانیان کوچک کابل که در هنگام ظهور یفتلیها مجبوراً کابل راترك و در منطقه های کوهستانی چترال و گلگت متواری شده و بهمان جا قناعت میکردند زمینہ را مساعد یافته دوباره بکابل عودت نمودند و بزودی توانستند اساس دولت دیگریرا که پسانها اقتدار کافی یافته بود بریزند ، این دولت در تاریخ بنام دولت کابلشاهان یا ربیل شاهان خوانده میشود .

دولت یفتلی در هند : در صفحات قبل نوشتیم که در ۴۵۵ م با وجود مصروفیت های شدید

با ساسانیان اولین دسته قوای یفتلی برای فتح هند وستان مامور شد که ایشان بعد از اشغال ولایت گندهاره تارود اندس رسیدند وازان گذشته در آن طرف شروع به پیشرفت کردند اشغال ممالک کوشانی اشکالی تولید نکرد اما همینکه بطرف داخله هندوستان پیشرفت کردند سکتدا گوپتا امیراطور هندوستان از اجودها لشکری بمقابل ایشان کشید از تفصیلات این جنگک معلوماتی در دست نیست تنها اینقدر معلوم است که در نتیجه این جنگها یفتلیها بتاثر کمی تعداد و عدم رسیدن کمک از مرکز افغانستان عقب نشسته و بهمین طرف رود سند باقیماندند ، ولی روز بروز در تعداد ایشان افزوده میشد .

۱: ص ۵۰ نگارستان هند و آسیای مرکزی وسیلون مولفه راواند چاپ بوستن .

در سال ۴۶۵ م دومین حمله یفتلی بر هندوستان آفرز شد و بر امر خوشنواز امپراطور بزرگ یفتلی سپاه قوی بقیادت سردار معروف یفتلی موسوم به «تورامانه» از رود سند بگزشت و بطرف هند سرازیر شد، و تمام ولایت پنجاب را فتح کرده در ۴۷۰ م بردولت سکندرا گوپتا حمله برد، سکندرا گوپتا پادشاه بزرگ و قشون معظمی داشت و از مدت ها قبل خطری که از طرف شرق دولت او را تهدید کردنی بود، حس میکرد، و ازین سبب در تقویت حسگری و استحکامات سرحدی خود افزوده رفت نتایج این آمادگی مدافعه های شدیدی بود که در برابر هجوم یفتلی کرده شده اما این مدافعه و مقاومت پایدارنماند و فوای خستگی ناپذیر یفتلی پیهم حمله کردند تا بالاخره قوت مقاومت پادشاه هند را بشکستند و بعد ها توانستند که این پادشاه قوی پنجه هندی را متواتراً در هر میدانیکه مقابل شوند مغلوب کنند.

جنگهای تورامانه و سکندرا گوپتا ده سال دوام کرد اما در نتیجه هرچنگ قسمت بزرگی از اراضی دولت او تحت اشغال و تصرف یفتلیان درمی آمد که فوراً در زیر حکمرانی حکام یفتلی گذاشته میشد، در سال ۴۸۰ م که تقریباً همه فوای سکندرا گوپتا در جنگهای بیاطنه از بین رفته و مملکتش تحت اشغال ایشان در آمده و خزائن خالی شده بود برای آخرین بار شکستی یافت که دیگر معنای هم مغلوب شد و دانست که در برابر ایشان قطعاً ناکام است و از همین غصه مریض شد و بمرد.

با مرگ سکندرا گوپتا (۴۸۰) م مانع پیشرفت یفتا لیان از بین برداشته شد و لیان امپراطوری گوپتا از هم یاشید و بدین ترتیب هندوستان نیز یکی از ولایات چهل گانه امپراطوری یفتلی گردید، تورامانه با عنوان تگین Tigin یعنی شهزاده نائب السلطنه هندوستان مقرر شد و مدت بیست سال بعد از شخص امپراطور صاحب اختیار مطلق هندوستان بود، رای و رای زادگان هند مطلع او بوده بکیف او رفتار میکردند، تورامانه مرکز خویش را در مالوه قرار داد و پادشاه یفتلی وفادار بماند فرار معلوم کشمیر را نیز از دست کوشانیان کبابلی که باوجود شکست هنوز آنجا را در تصرف داشتند، گرفت.

در بالا اشاره رفت که بعد از وفات خوشنواز عملاً نفوذ سیاسی مرکز آریانا در هندوستان برداشته شد اما تاچندی این نفوذ بنام پایداری داشت، در سال ۵۰۰ م تورامانه خویش را امپراطور اعلان کرد (۱) و خطاب امپراطور و مهاراجه را اختیار نمود، طبعاً این اسم زینده چنان پادشاه بودچه شاهان مانند بهاندو گپتا Bhandugupta پادشاه ولابهی Valabhi

(۱) در بعضی تواریخ این سنه را ۴۹۹ م هم نوشته اند مثلاً ص ۱۰۳ اگسفردهستری

و بسا از شهزادگان هندوستان مطیع و فرمان بردار (۱) خرا جگزار او بودند .
 تورامانه مدت زیادی بر تخت امپراطوری هندوستان نماند چه بزودی همین که سازمان
 امپراطوری او سر و صورت گرفت وفات یافت ، (۵۰۴ م) و تاج و تخت را به پسر خود
 مهیرا گولا گذارده . کلمه تورامانه معلوم نیست که دراصل چه بوده بعضی از مدققین عقیده دارند
 که این نام شرقی است (۲) برسی سائکس او را بنام تگین یا تگن Tigin می خواند و معنی
 آنرا فتح میداند چنانچه گوید : قائد اعظم یفتلی بنام تگین یعنی فتح خوانده میشد که
 پاتورامانای کتیبیه های هندی موافقت میکنند (۳) اما تگین نام نی بلکه يك کلمه است که
 عنوان فرار یافته و معنی آن غالباً شهزاده است و امرای بزرگ را باین نام میخوانده اند .

در تواریخ هند ازو بنام تورامانه پادشاه سینه هونا یاد کرده اند ، کتیبیه های که نام
 او در آن ثبت شده عجالتاً سه کتیبیه است که یکی در اران Eran در ضلع ساگر Sagar
 ولایات مرکزی که تاریخ آن حاکی از سال اول سلطنت اوست .

دومین کتیبیه در کوزا Kura در کوه نمک (Salt Range) است اما تاریخ آن زائل
 شده و کتیبیه سوم در گوالیار هند مرکزی که تاریخ آن پانزدهمین سال سلطنت مهیرا گولا
 پسر تورامانه است .

سکه های نقره تورامانه که به تقلید سکه های سورا شتری Surashtra ستراپی های
 غربی و گیتاها میباشد ، تاریخ سال ۵۲ را داراست که ظاهراً عصر مخصوص یفتلی را نشان
 میدهد که غالباً از سال ۴۸۸ م شروع شده است (۴) سکه های تورامانه در کشمیر بسیار زیاد
 یافت می شود (۵) از چگونگی دولت و تشکیلات اداری آن بصورت مفصل چیزی در دست نداریم
 اما آنچه راجع به آداب و مراسم آن دور حاصل کرده ایم در صفحات آینده بزیر عنوان
 مدنیت یفتلی گذاشته خواهد شد .

مهیرا گولا : گفتیم در سال ۵۰۲ م امپراطور بزرگ و پانی دولت یفتلی هند و ستان

وفات کرد و تخت و تاج خود را برای پسر خود مهیرا گولا Mibiragula گذاشت .
 مهیرا گولا در حکمرانی هندوستان خط مشی پدر را تعقیب کرد و بنام کامنگاری و شکوه
 سلطنت برآید ، هیچ قوتی در سرتاسر هندوستان نبود که بر علیه او برخیزد اگر چه بعضی ممالک
 هندی در ابتدا می خواستند سراز اطاعت بکشند و فرمان او کار نکند اما قوت سیکوری که
 داشت بزودی آنها را مطیع و متقاعد گردانید .

- (۱) ص ۴۳۵ تاریخ قدیم هند موافق و سنت سنث .
 (۲) ص ۶۴۸ انسیکلو پیدیای بریتانیکا جلد ۸ (۳) ص ۱۳۸ تاریخ افغانستان جلد اول
 (۴) ص ۳۳۵ تاریخ قدیم هند مولف سنث (۵) ص ۶۴۶ جلد ۲۸ انسیکلو پیدیای بریتانیکا

سیاح یونانی موسوم به کوزماس انند یسکو *CosmasIndico pleustes* که هندوستان را در عصر این پادشاه بزرگت (۵۳۰ م) سیاحت کرده . در سباحتنامه عجیبی که در سال ۵۴۲ م نوشته را جمع به پادشاه یفتلیلیان و نفوذ و قدرت وی شرحی داده او را گولاس *Gollas* می خوانند که مورخین موثق ما ننند و تسنت سمث و ساکس گولاس را قطعا مهرا گولامی دانند این سیاح گولاس را صاحب اختیار مطلق هندوستان می خوانند که مقاصد خود را (در صورت لزوم) بندریه دو هزار فیل و عسکر بیشمار سواران تعقیب میکرد (۱) مر کزش سکاالا *Sakala* یا سیالکوت در پنجاب بود . سی سال اول پادشاهی مهرا گولا بیگمال راحت و آسایش عمومی سپری شد : تشکیلات او منظم و عسکرش همیشه آماده بود . اما در حوالی سالهای ۵۳۲ م بعد از آن بعلتی که معلوم نیست غالباً خلی در دماغ او راه یافت که رفته رفته اداره وی را متزلزل گردانید و روز بروز نقصان کارها مشهود تر گشت و حرکات پادشاه از حال طبیعی خارج گردید آئین کشورداری گزاشت و بظلم گرائید . در ضعف و خلل دماغش همین بس که گویند فبر هارا امر میکرد از کوه بلولاند و مرگ آنها را با شادی و سرور تماشا میکرد و از ناله ها و چیغهای آنها حظ می برد بسی معابد را خراب کرد و بسی مردم را بکشت ظلم و جفا احترامات مقام سلطنت را از دل رعایا برداشت مخصوصاً که بمعقدمات و معابد شان تعرض رفته بود نتوانستند خود داری کنند همان بود که در سال ۵۳۲ م چار طایفه را جیوت نام مردم زیاد دیگر در کوه ابو *Abu* در حضور آتش قسم یاد کردند که برخلاف سلطنت بشورند و متحداً به مقاومت و اغتشاش بمقابل مهرا گولا آغاز کردند . تأیید شورش ها را چه هند مر کزی موسوم به یاسود هر من *Yasodharman* بود چون ضعف دماغ قوت اداری مهرا گولا را خراب ساخته بود درین مجادله مغلوب شد و قوت یقینی در برابر قوای متحده هندوستان مقاومت نتوانست اگر چه برا در مهرا گولا که اسم او دردست مانده است برای مدتی توانست خود را در سالها کما (سیالکوت) قائم ساخته در برابر اغتشاشیون مقاومت نماید اما بفایده ثابت شده و بالا آخره او هم مجبور گردید که خود را عقب کشد . مهرا گولا بعد از شکست از یاسود هر من خود را مجبور بیک آمادگی دانست همان بود که بطرف شمال پنجاب شتافته بالاخره به کشمیر رفت و در صدد جمع آوری لشکر شد اگر چه مهرا گولا در اول امر میخواست در جمع آوری لشکر و تیاری فسون بر علیه را جیوتان از پادشاه کشمیر که از جمله پادشاهان فرمانبردار او بود استفاده کند اما چون او آننگه مخالفت داشت او را خلع کرد و زمام امور را بدست خود گرفت مورخین می نویسند که مهرا گولا از کشمیر بر علیه

(۱) ص ۳۳۶ تاریخ قدیم هند مولفه سمث و ص ۱۳۹ جلد اول تاریخ افغانستان مولفه ساکس

حکمران گند هاره لشکر کشی کرد که اوهم يک نفر از زعمای يفتلی بود علت لشکر کشی او پوره معلوم نیست اما اینقدر میتوان گفت که مهپرا گولا هنگا میکه برای استر داد تخت سکالا مشغول جمع آوری لشکر و آمادگی حزی بود از حکمران گند هاره طلب معاونت کرد و غالباً باوی طوری پیش آمد که او خواهش مهپرا گولا را جواب رد داد همان بود که مهپرا گولا بر گند هاره لشکر کشید و در کنار رود اندس جنگ سختی بین دو دسته يفتلی رخ داد ، حکمران يفتلی گند هاره کشته گردید و مردم زیادی درین جنگ در ساحل رود خانه اندس بقتل رسیدند .

بعض مورخین حکمران گند هاره را پادشاه گند هاره می نویسد مثلاً سبث چنین نویسد (۱)
 « بعد ازین موفقیت بر سلطنت همسایه یعنی گند هاره حمله کرد پادشاه گند هاره که غالباً هون (يقتل) بود در جنگ کشته شد خانو اده شاهی منقرض گردید و عده زیاد مردم در ساحل رود اندس بقتل رسیدند » اگر مستثنه برین قرار باشد و حکمران گند هاره پادشاه گند هاره بوده پس میتوان تصور کرد که حکمران گند هاره بنابر ضعف دولت مرکزی از چندی قبل سراز اطاعت باز زده و خویش را پادشاه گند هاره اعلان کرده چه میدانیم که دولت يفتلی افغانستان دومرکز داشت که مرکز اول و مهم با مئین در باد غیس هرات و مرکز ثانی عبارت از مرکز قدیمی بلخ بوده است . از روی تدقیقات تاریخی مرکز گند هاره درین عصر واضح نیست غیر از اینکه بگوئیم حکمران گند هاره خود را مستقل کرده بود و چون قوت و قدرت کافی نداشت در برابر پادشاه يفتلی هندوستان شکست خورد و کشته شد پس میتوان گفت که درین عصر هر دو دولت يفتلی در هندو افغانستان دچار بحران و ضعف بودند و قوت دولت افغانستان بدو حصه گند هاره و با مئین منقسم بود . رو بهمرفته مهپرا گولا قوتی را که برای استر داد تخت خود از یاسود هرمن جمع کرده بود از ضعف دماغ برخلاف حکمران یا پادشاه گند هاره بکار انداخت و خود را ضعیف گردانید . مهپرا گولا شیوا Sival پرست بود که شیوا رابرت النوع تپاهی گویند لذا در دوره های مرضی خود نسبت به ستوبه ها و یادگار های بودا اندیشه نداشت و آنها را خراب و ویران میکرد ولی برودی همرش فرا رسید تاریخ مرگ او صحیح معلوم نیست اما مورخین این وقایع را در سال ۵۴۷ هجری در حدود همین سل تعیین می کنند که بدین حساب گویا مهپرا گولا بعد از ده سال سرگردانی وفات یافت . گویند در وقت مرگ او رعد و برق و طوفان و تاریکی وزلزله برپا شد . نام مهپرا گولا در کتیبه های هندی مذکور و به معنی گل آفتاب پرست (مهر گل) است .

سکه های اوبه تعداد زیاد در چینوت Chiniot شاه کوت Shahkot که علیحده علیحده در ضلع های جهانگ Jhang و گجرا نواله Gujranwala پنجاب یافت می شود «۱» اکثر سکه های مهیرا گولا گاو نانندی Nandi که سیمبول شواست دارد و نام پادشاه با عنوان شاهی Sahi دیده می شود که این نام قبلاً از طرف بنی امام ایشان کوشا نیان استعمال میگردید «۲» با مرگ مهیرا گولا دولت یفتلی هند وستان خاتمه یافت و دیگر کسی از یفتلیان رادر هند نوبت پادشاهی نیامد. بعض مور خین گوجار ها Gujars و جت ها Jats را که در هند و پنجاب بسر می برند از بقایای یفتلیان می شمارند.

بعد از ختم دولت یفتلی هندوستان دولت یفتلی افغانستان بیشتر از بیست و پنج سال دوام نکرد و در سال ۵۶۷ م در اثر اتحاد ساسانیان و ترکان به تفصیلی که در صفحات قبل گذشت بیابان رسید و باین ترتیب امپراطوری بزرگ یفتلی که از سز حدات چین تا سر حدات پارس شرقاً غرباً وسعت داشت و شامل چل مملکت بود دوره خود را سپری نمود.

خصوصیات دوره یفتلی:

در صفحات قبل ملاحظه کردیم که دولت یفتلی در تحت چه عوامنی ظهور کرد و دیدیم که اوضاع بحرانی افغانستان از داخل و خطراتی که از خارج (شرق و غرب) وارد شدنی بود حیات آن دولت را بسکلی تهدید می کرد. برای رفع خطرات خارجی وجود یک دولت و تشکیلات تاما مسکری بسکار بود همان بود که با این شرا بط این دولت به این آمد این دولت در مدت دوام خود بیشتر اوقات خود را به لشکر کشی های شرق و غرب گذرانید و از طرفی مدت دوام ایشان که مجموعاً بسکنیم قرن از ۴۲۰ م تا ۵۶۷ م و یا اگر دوره اقتدار و ساطه را حساب کنسیم از ۴۳۳ تا ۵۶۷ یک قرن وانندی بوده طبعاً درین مدت کوتا و گرفتاریهای فوق العاده لشکری مجال آن نبود که توجه کاملی در مدنیت و پیشرفت و عمرانات کرده شود. معهداً بنا بر اینجبات بعض شهر ها ساخته شد. صنایع و عرفان نیز در تحت تاثیر عوامل فوق قرار یافته بود که اگر ما آن را در ذیل دوره درخشان کوشانی قرار دهیم در حکم آنست که صنایع و عرفانی وجود نداشته اما با وجود آنها صنعتگران دست از کار نکشیده و نتایج کارشان بر سیاحان چینی سونگ یون و هیوان تسانگ و سیاح یونانی کوزماس مشهود گردیده بود. ولی اگر خصوصیت این دولت را ثبت کنسیم همان است که دولت یفتلی یک دولت ملی و یک دولت مسکری بود که برای نجات مملکت بوجود آمد و بالاخره موفق گردید که امپراطوری بزرگی مانند امپراطوری بنی امام خود کوشانیان تشکیل دهند.

۱: حاشیه صفحه ۳۳۵ تاریخ قدیم هند.

۲: ص ۶۶۶ جلد ۸ - انسایکلو پیدای بریتانیکا.

متأسفانه در اثر جنگ ها و کشمکش های دوره یفتلی و بعد از آن تا زمان قیام شدن سلطنت طاهری پیوسته يك قسمت مملکت دچار جنگها و معاملات هسكری بوده و از آن جهت آثار و عمران این دوره از میان رفته و بمانرسیده و یا هنوز در ته خاکهای مجبولات باشد که بعد از کاشوشهای علمی چهره آن با مکشوف گردد . عجلنا آنچه بخصوص اوضاع دیپلوماسی و سیاسی، اوضاع اجتماعی و آثار شان در دست است ذیلا ثبت میگردد :

اوضاع سیاسی و اجتماعی یفتلیان : بر اوضاع اجتماعی یفتلیان قبل از جهانبانی شان معلوماتی نیست جز آنکه بگوئیم مانند سه طایفه دیگر یوچی از کوشانیان اطاعت داشته در نغارستان و حوالی آن بسر می بردند و چون ایشان از سه طایفه دیگر یوچی قوی تر بودند لذا بعد از کوشانیان سیادت شان بر آنها تحمیل شده بود . مخصوصاً قدرت و سلطه ایشان بعد از کوشانیان بزرگ بیشتر گردید چه بزودی بعد از اینکه دولت کیداری باختر دچار کشمکش با اساسا نیان بود ایشان من حیث يك دولت ملی قد علم کردند .

از آداب معاشرت ایشان چیزی بدست نیست . بر طبق نگارش سیاحان چینی این مردم البسه نمدی می پوشیدند (۱) از البسه نمدی یقیناً مراد پشمک ها و انواع آنست در تابستان این مردم بخصص سرد کوهستانی میرفتند و در زمستان در قریه ها منتشر می شدند . مال پروری بدرجه اول و زراعت بدرجه دوم از مشغولیت آنها شمرده میشد . اما سلاح برداشتن و پهلوانی شعار مردم بوده همه جوانان بداشتن اسلحه و مردانگی و اسپ سواری افتخار میکردند . یفتلیان خویش را بر سایر مردم بلند می شمردند که این عنعنه تا کنون در میان این قوم باقی است و کمتر با دیگران مزاجت میکردند . مردم راست و يك پهلور بوده ، حيله بازی و دروغ را نمی دانستند .

یفتلیان در ابتدا از ادیان مروجه پیر و هیچکدام نبوده و از عناصر طبیعی اطاعت میکردند اما رفته رفته قسماً زیر نفوذ کیش برهمی در آمدند و قسمی هم بحال طبیعی باقی ماندند . در مسائل مذهب عصبی و مستحکم بودند . چنانچه مهیرا گولا که شیوا (Siva) را می پرستند با مذهب بودا سخت مخالفت داشت و میخواست همه مردم بکیش مقبول وی داخل شوند از پیرو مخالفین مذهبی خود را کشت و بعضی آثار و معابد بودائی را خراب کرد اما در ولایت گندهاره بر طبق نگارش سونگک یون بودائیت نزد آنها شوع داشت و خانقاهها و ستوپه های زیادی درین منطقه موجود بود اما یفتلیان پوره به آئین بودائی اعتقاد نداشته در همین زمان معبودهای موهوم هندسی ها را نیز می پرستیدند .

امنیت و عدالت در سرتاسر کشور یفتلی حکمفرما و چنانیکه شهنشاه یفتلی میخواست در همه
چل مملکت او برقرار بود و این زمینه را سونگ یون زائر چینی که (در سال ۵۲۰ میلادی
به گند هاره رسیده و با حکمران آنجا مصاحبه کرده بود) از راه واخان و چترال به ایود یا ته
(سوات و بنیر) نیز فرود آمده، روشن کرده و راجع به حکمران آن می نویسد : حاکم سوات
و بنیر از تابعین امپراطوری هیاطله بوده بعدالت و راستی رفتار میکرد . حاکم موسوف بطلوع
آفتاب سبزیجات را ناشتا و شام (بودا) را پرستش میکرد . درین علاقه قاتلین را بقتل نمی رسانند
بلکه ایشان را به کوهپای خشک و خالی فرار کرده آنها را آب و نان میدهد (۱) شهر های
دوات یفتلی بی دیوار بود و برای قیام امنیت تشکیلاتی مانند پولیس و ژاندرم داشتند که دائماً
اجرای وظیفه میکردند در کتاب سی یوکی چنین ذکرست که : شهر های ایشان (یفتلیان)
بی دیوار بوده و انتظام و امنیت را بواسطه یک عسکر دائمی که این طرف و آن طرف حرکت
می کنند قائم نموده اند (۲)

راجع بزبان شان نیز معلومات مکمل در دست نداریم . تنها اینقدر آن بصحت معلوم است که
زبان شان مانند نژاد ایشان یک شعبه از زبان هند و اروپائی یعنی آریائی بود (۳) و میتوان
گفت که زبان یفتلیان با زبان کوشانیان قرابتی داشته و حروفی که می نوشته اند از القبای
یونانی اشتقاق یافته و علاوه بر خط هندی معروف به براهمی را نیز استعمال نمیکرده اند ، چنانچه
این مسئله را کرستن سن مولف تاریخ ساسانیان چنین نوشته :
« چند سکه از هفتالیان را می شناسیم که روی آن خطوطی با حروف کوشانی و یفتلی
منقوش است (که از القبای یونانی مشتق شده و بعضی هم بخط هندی معروف به براهمی است -
کتاب یونکر در باب هفتالیان) (۴)

راجع به تقسیم سال و ماه معلومات ماورای یادداشت های چینیان ترکیه می کند . درین مورد
در کتاب سی یوکی آمده که : « یفتلیان از اجرام سماوی علمیت ندارند و در حساب گرفتن سال
نه کدام ماه دراز و نه کوتاه و نه میانه دارند . فقط سال را به دوازده حصه مساوی تقسیم
می نمایند و بس (۵) » مبدأ تاریخ بعد ها در نزد شان آغاز کشور کوشانی یفتلی قرار یافت .

(۱) از یادداشت های مولوی یعقوب حسن خان که در شعبه تاریخ موجود است .

(۲) ص ۸۰ و ۸۱ سی یوکی .

(۳) ص ۱۳۴ جلد اول تاریخ افغانستان مولف سائیکسن .

(۴) ص ۴۱۴ .

(۵) ص ۸۰ ترجمه سموئیل بیل .

ویاد شاهان از همان مبداء واقعات را می شمردند و بیکار می بردند چنانچه در سکه های نقره توران مانده که بدست آمده و به تقلید سکه های سوراشری Surashtran سترایی های فربی و گویتاهاست تاریخ سال ۵۲ ذکر یافته که ظاهر آن برعصر مخصوص یفتلی شهادت میدهند . آغاز این عصر را می توان از سال ۴۴۸ م دانست . «۱»

صنایع اگرچه رونق دور کشانی را باخته بود اما هنوزها بکلی از بین نرفته بود . صنعت بافتندگی از قدیم در بین یفتلیان رواج داشت و ازبشم گوسفند کرک و برک می بافتند و می پوشیدند که سیاحین چین البسه آنها را ندی خوانده . همچنان فالین بافی ، تزئینات ، زرگری وغیره اهمیت زیاد داشته که ما از ملاحظه یاد داشتهای زائرین چینی بر آن بی برده ایم و از آن در سطور ما بعد در ضمن وضعیت در بار و خانواده سلطنتی ذکر میکنیم . آلات موسیقی نداشتند . «۲» اکنون برگردیم به تشکیلات سیاسی این دور :

در دوره یفتلیان امپراطوری معظم شان به چل ولایت ویا برطبق نگارش چینیان بر چل مملکت منقسم بود که هر ولایت از طرف يك نائب الحكومه اداره میگردد نائب الحكومه را «اتگین» که به معنی شهزاده است می خواندند . تگین در منطقه حکمرانی خود عسکر منظم داشت و حکام مناطق را خودش تعیین میکرد و با اطاعت از مرکز سلطنت یعنی بائین و تادیبه مالیه بساخواه خود حکمرانی مینمود و خودش در راس امور کشوری و لشکری قرار می یافت .

یاد شاهان یفتلی عنوان شاهی (Sahi) که قبلا از طرف بنی اعمام شان کوشانیان استعمال میشد گرفته بودند «۳» و علاوه تا القاب و نامهای جدا گانه نیز داشتند مثلاً خوشنواز که آن را به عالی جناب و عالی فیکر ترجمه کنند .

یادشاه یفتلی در بار با شکوهی داشت . چنانچه کوزماس وقتیکه بدر بار یادشاه یفتلی وارد شد و عظمت و شکوه آنرا دید در تعجب ماند . در بار یادشاه یفتلی مراسم مخصوصی داشت و یادشاه لباس دراز و مخصوصی را در بر می نمود و تاج شاهی مکسل بر سر می نهاد . در کتاف سی بود که در بار یادشاه یفتلی را چنین شرح میدهد : وقتیکه ایشان با تحفه های خود بدر بار بحضور یادشاه می آیند در آنجا فالین بزرگی در حدود چل قدم مربع گسترده شده بود در آنجا آنها گرد می آیند و بدور آن يك قسم پرده تجیرمانندی می آویزند . یاد شاه پیراهن دراز رسمی خود را می پوشد و بر تخت کوچ مانند زرنگاری که بر چهار عنقای طلائی

(۱) حاشیه ص ۳۳۵ تاریخ قدیم هند مولفه سمت ملاحظه شود .

(۲) ص ۸۱ سی یوکی .

(۳) ص ۶۴۶ جلد سایکلو پیدیای بریتانیکا .

قرار دارد می نشینند . . . . در موقع دخول به مجلس مردی اسم و شهرت شمارا اعلام و معرفی می کند . پس از آن هر مسافر می آید می رود ، بعد از ختم چندین اعلام و معرفی مجلس را خاتمه میدهند .

زنهای قایل شاهی آرایش والبسه مخصوصی دارند : خانمهای شاهی تیهانیز پیراهن دراز رسمی که متجاوز از سهفت آن به زمین کشال می ماند می پوشند و برای برداشتن این پیراهن های دراز حاملین مخصوصی دارند . این خانمها شاهی (۴) (۱) را که بیشتر از هشت قدم طول داشته و از آن جمله سه قدم آن مرجان سرخ است بسرمی نهند و آنرا با هر گونه رنگهای شوخ رنگ کرده اند و این است کلاه سر آنها . خانمهای شاهی وقتی بیرون می روند برده می شوند (یعنی بر مرکوبی سوار میگرددند) و وقتی بغانه باشند بر کوچی زرانند که از (عاج) فیل شش اشکه و چار شیر (بعیت سایه های آن) ساخته شده است می نشینند . به استثنای این خصوصیت خانمهای وزرای بزرگ همانند خانمهای شاهی میباشد یعنی ایشان نیز سرهای خود را می پوشانند و شاخ را استعمال کرده از آن به تمام روی خود به مثل چترهای قیمتی نقاب رامی آویزند . . . .

بزرگان یفتلی خود را با جواهرات می آراستند و برای این کار اشپای گرانبهای هفت گانه که ممالک هندوچوار بطور باج می آوردند و مخصوصاً جواهرات را بوفرت استعمال میکردند . . . لباس اغنیاوغر با از هم متفاوت بود (۲)

آثار یفتالبان : تاریخ شاهد است که از دوره یفتلیان بعد این ممالک بیوسته دچار لشکر کشی ها و میدان جنگ ها بود . طبیعی است که اگر آثار عمرانی از ایشان مانده هم بود از بین رفت اما آنچه در حافظه تاریخ مانده و یادانایان تاریخ قیاس می کنند عبارت از چار شهر است که از جمله تنهاییکی مانده است و بس . این چار شهر عبارت از تالیقان واقع در سرحد بدخشان تالیقان واقع برود مرغاب شهر شاهی بامئین و شهر عسکری بوئن می شد و شهر بامئین در بادغیس (ولایت هری) از طرف شاهان یفتلی انتخاب و بعد از بلیخ پایتخت دولت یفتلی قرار داده شد ، انتخاب آن از آن جهت بوده که بسرحدات یارس نزدیک بوده و هر آن در برابر تعرضات یارسیان بسهوات آمادگی دیده می توانست و بوئن غالباً یکی از مراکز عسکری مستحکم درین منطقه بوده .

(۱) غالباً کلاهی بشکل شاخ و بنا . . . ؟

(۲) صفحات ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲ سی بوکی ملاحظه شود .

دیگر از بقایای یفتالیان شهرها تالیقان و تالقان یکی بر رود مرغاب و دیگری بر سرحد بدخشان است که بر طبق نظریهٔ گاریز Garrez تالیقانی که بر رود مرغاب واقع بوده از نام افتالی برآمده و این نام را در یکی از نوشته‌های ارمنی ایدا گمان دیده و جوئن و دتالیقان واقع بر سرحد بدخشان را نیز بگمان غالب از همین مبدأ میداند « ۱ » چنانچه در اوایل این رساله ذکر شد.

تالیقان واقع در حوزهٔ مرغاب با فاصله سه روزه راه از مرورالرود بطرف بلخ وقوع داشته و در قرن سوم هجری هم شهر با اهمیتی بوده اصطخری از آب و هوای گوارا و وسعت آن حرف زده پارچه‌های پشمی و نمد تالیقانی فوق العاده مشهور و یعقوبی از آن صحبت کرده قریب شهر مذکور قریه جزویه واقع بود که اولین بار در قرن دوم هجری در بین عساکر اموی و ابومسلم خراسانی جنگ واقع و شکست امویان انجامید در سنه ۶۱۷ هجری تالقان شش ماه از طرف چنگیز محاصره و بالاخره غارت و تاراج گردید ساکنین آن محکوم به قتل عام و ارگ آن بجا یکسان گردید.

بارتولند گوید که در تالقان بنا بر قول اصطخری در محل کوهستانی واقع بوده بر طبق گفتهٔ یعقوبی که اطلاعات تاریکی را جمع باین صفحات داشته در وسط دو کوه بزرگ واقع شده بود تالقان ممکن بود که یادرتز دیکی قلعه تخت خاتون و یادرمحلی قلعه قدیمی قورماخ و جنب صفحه جنوبی وادی ولی واقع شده باشد خود شهر محوطه را تارود قلعه و لی اشغال میکرد ارگ تالقان که موسوم به نصرت کوه بود و در تاریخ اسفار چنگیز خان ذکر رفته شش ماه در مقابل قشون مغز مدافعه کرد و در قرن نهم شهر بدرجهٔ بزرگ بود که دو مسجد جامع داشت با وجود آن موقعیت اصلی تالقان ولایت باختر مختلف فیه است « ۲ »

اما تالقان یا تالیکان Tayikan که در تخارستان شهر عمده بوده است در قرن چهارم هجری از شهرهای پرتغوس این منطقه بشمار میرفته باری التالیقان (چنانچه مقدسی ضبط کرده) و با

« ۱ » حاشیه ص ۲۷ سفر تاملنج رود امر ملاحظه شود

« ۲ » ص ۸۷ و ۸۸ جغرافیای تاریخی ایران

التائیکان تجار تغانه بزرگی داشته و در یک صحرائیکه باندازه یک تیررس از کوهها دوری دارد کائن و رقبه آن در قرن چار هجری ثلث رقبه بلخ بوده و اراضی بواسطه یکی از معاونین رود آمو موسوم به ختل آب سیراب می شود . این منطقه یک علاقه خوشنما و حاضیخیز است و بقول مستوفی مورخ فله و مپوه فراوان داشته و در قرن چار هجری اکثر ساکنین آن را بافندگان تشکیل میداد . شهر مذکور در آن اوقات حصار مستحکم داشته . علی یزدی نیز در ظفرنامه خود در ضمن لشکر کشی های تیمور مکرراً از آن نام برده و تالیقان قید کرده . این تالیقان هنوز موجود ولی اهمیت سابقه را از دست داده .

روابط دیپلوماسی یفتالیان : در عصر یفتالیان پنج دولت بزرگ وجود داشت که یکی بادیگر روابط سیاسی و دیپلوماسی داشتند : یفتالیان ، ساسانیان ، ایرانیان ، چینیان و ترکان . از مناسبات دولت یفتالی و ساسانی در صفحات قبل شرح ذکر نمائیم آمد و دیدیم که روابط دیپلوماسی دولت ساسانی با یفتالیان مناسبات یک دولت محلی با دولت حامی بوده و مطابق رسم و دستور همان زمان ساسانیان با جگزار این دولت بودند و این وضعیت از زمان اتحاد ترکان و ساسانیان که منجر به سقوط یفتالیان شد ادامه داشت . روابط دولت یفتالی با دولت چین روابط دوستانه و روابط دو دولت آزاد بوده مسائل متعلقه را با یک هیئت سفرا یک دیگر اعلام میکردند . در چین در زمان یفتالیان خانواده شاهی وی (Wei) بزرگ حکمرانی داشت چنانچه راجع به این روابط در کتاب سی یو کی چنین ذکر است : « وقتیکه سفرای سلطان سلاله وی بزرگ پیش کرده شدند (بادشاه) بعد از قبول تعظیمات و خم شدن های مکرر مکاتب و هدایای آنها را بگرفت . « ۱ » طبیعی است صکه بالمقابل سفرای یفتالی نیز از جانب امپراطور خود مکاتب و هدایای برای امپراطور چین می بردند و روابط بین المملکتین برقرار بود .

از مناسباتیکه بین دولت یفتالی و امپراطوری بیزانس بوده اطلاعی در دست نداریم اما میتوان حدس زد که روابطی در بین بوده چه دوست ساسانی دشمن مشترك یفتالی و رومی بود ،

فلېندا بېدې نېست که دولتین برای ضعیف ساختن دشمن یوکی با دیگر ارتباطی برای منافع خود و خرابی دشمن قایم کرده باشند . چنانچه در عهد خوشنواز بیزانسیان رای سقوط دشمن خود ساسانیان می خواستند روابط یفتالیان و فارسیان تیره گردد اما برخوشنواز موثر نیفتاد بعد از مرگ خوشنواز بخصوصاً در سالهای ۵۰۳ تا ۵۱۳ يك سلسله جنگهای متواتری که بین دولت یفتالی و دولت تحت الحمايه ساسانی بر سر پرداخت خراج سالانه شده غالباً دست تحریکات امپراطوری روم را در آن دخالتی بوده .

روابط یفتالیان و ترکان که در آسیای میانه تازه بساحه عمل آمده بودند ، خوب نبود . چه سطح نفوذ ترکان با نفوذ و افندار یفتالیان بر میخورد و پیوسته يك سلسله تصادمات سرحدی بین ایشان در جریان بود که بالاخره این تصادمات بخرابی و جنگ های دولتی انجام مید . نوشیروان از همین ترکی مناسبات ترکان و یفتالیان استفاده کرده با ترکان طرح دوستی ریخت و برای برانداختن دولت یفتالی بیکار آغاز کردند . مقابله یفتالیان بطوریکه در صفحات قبل گذشت مدت چهار سال در جبهات غرب و شمال شرق دوام کرد . که بالاخره در اثر مرگ آخرین شاه یفتالی در میدان جنگ دولت یفتالی سقوط نمود .

« انتها »

افغانستان

و

يك نگاه اجمالی به اوضاع و شئون مختلفه و حالات عموميت

مملکت مذکور

تدوين عبدالباقي لطيفي

کابل : دارالفنون

۳۰ داو ۱۳۲۵

عرض مرام مدون :

تقاضای شغل و وظیفه و مراجعاتیکه وقتاً فوقتاً به منظور ارسال معلومات را جمع بشون مختلفه افغانستان از دوائر و موسسات عرفانی وغیره از خارج مملکت و با داخل بعمل می آمد از مدتی اینجانب را وادار نموده بود بتدوین رساله که حتی الا مکان حاوی هر نوع معلومات در باب وطن عزیز باشد پرداخته ، و برای مطالعه بکنفر سیاح و ذوات دیگر بیکه مایل به کسب معلومات عمومی در باب این مملکت باشند بیک اثری را که فی الجمله (و او بصورت اجمالی و مختصر هم باشد) در هر رشته عرض معلوماتی کرده بتواند - تقدیم کرده باشم .

این است که به منظور فوق پس از کسب توفیق به گرد آوری و تدوین بیک سلسله معلومات از ماخذ مختلفه ، در قسمت های که نگارش آن بصورت مقاله های علیحده و از طرف فضلا و دانشمندان ذیصلاحیت در رشته های مذکور لازم شده می شد به فضلا گرامی و دانشمندان وطن عزیز که اسمای شانرا افتخارا در ذیل عرض مینمائیم مراجعه کرده به کمک و مساعدت لطف کارانه ایشان که در تحریر و نگارش مقاله های متوقعه ما با ما بذل توجه و مرحمت فرمودند اینک این اثر مختصر را در معرض مطالعه ار باب ذوق آن گذاشته و متذکر می شویم که گرچه شاید این اثر بالفعل چنان بیک اثر جامع و مبسوطی که از هر جهت حق مطالب را مطابق به مفهوم و اندازه بزرگی و عظمت عنوان خود ادا کرده بتواند شمرده نشود ولی مهمدا در رشته های که در آن بحث و صحبت شده اگر بصورت اجمال و مختصر هم معلوماتی عرض توانسته و برای دیگر ار باب ذوق و متتبعین که خواسته باشند درین زمینه اثرات مکملتر و جامعتری را بوجود آورند بیک ماخذی هم قرار گرفته بتواند باز هم برای من بیک خدمت و افتخاری عد شده و زحمت من بهتر فرشته خواهد بود . با عرض احترام ،

ماخذیکه در ترتیب این اثر طرف استفاده مولف قرار گرفته :

- ۱ - انسا بیکلو پیدی بریطانیکیا .
  - ۲ - گاید تو افغانستان - اثر پروفیسر محمد علی خان پروفیسر تاریخ مکتب حبیبیه کابل .
  - ۳ - سالنامه های کابل .
  - ۴ - افغانستان : بیک کتاب مسافرت (تالیف سهراب جی کاتراک) .
  - ۵ - معلوماتیکه از دوائر مربوطه مختلفه مملکت اخذ شده است .
- دانشمندان و فضلا محترمی که مقاله های مستقل نوشته و ما بر علاوه تذکار اسمای شان در ذیل مقالات ایشان در اینجا نیز تذکر اسمای شان می برداریم :

- ۱- بناغلی دانشمند سید قاسم خان رشتیا معاون ریاست مستقل مطبوعات .
- ۲- بناغلی دانشمند میر غلام محمد خان غبار عضو انجمن تاریخ .
- ۳- بناغلی دانشمند احمد علیخان کهزاد مدیر عمومی انجمن تاریخ و موزیم .
- ۴- بناغلی دانشمند محمد قدیر خان ترکی مدیر روز نامه شریفه اصلاح .
- ۵- بناغلی دانشمند عبدالحی خان حبیبی رئیس معارف قندهار .

مندر جات این رساله

فصل اول : حاوی معلومات عمومیه راجع به حالات جغرافی- تاریخی و غیره مملکت مشتمل بر

- بخش اول : مختصر حالات جغرافی مملکت .
- » دوم : تشکیلات سیاسی با تقسیمات ملکیه و شهر های عمده آن .
- » سوم : مردم افغانستان .
- » چهارم : آریان یا افغانستان قبل الا سلام .
- » پنجم : تحقیقات ار خیالوژی در افغانستان .
- » ششم : افغانستان در دوره اسلام .
- » هفتم : زبان و ادبیات : قسمت اول : زبان ادبیات حصه پشتوی افغانستان در تحت عنوان (زبان افغانستان : پشتو) .
- » قسمت دوم : زبان ادبیات حصه فارسی افغانستان .
- » هشتم : صنایع طریقه و علوم در افغانستان .
- » نهم : روابط تهدیبی افغانستان و هند .
- فصل دوم : شاه - حکومت و پایتخت مشتمل بر سه بخش :
  - بخش اول : پادشاه افغانستان .
  - » دوم : رژیم و طرز حکومت افغانستان .
  - » سوم : پایتخت افغانستان .
- فصل سوم : معلومات عمومیه راجع به منابع افغانستان مشتمل بر چهار بخش :
  - بخش اول : اقتصادیات افغانستان یا منابع اقتصادی .
  - » دوم : زراعت یا منابع زراعتی افغانستان .
  - » سوم : معدنیات یا منابع معدنی افغانستان .
  - » چهارم : مالیات یا منابع مالیاتی افغانستان .

فصل چهارم : معلومات عمومی راجع بمسائل خدمات عامه وشئون اجتماعی :

بخش اول : معارف ملی .

» دوم : صحت عامه .

» سوم : طرق وشوارع .

» چهارم : امور مخابراتی ویست وتلگراف .

» پنجم : مطبوعات .

» ششم : مجاداه با بیسرادی .

فصل پنجم : معلومات متفرقه :

بخش اول : واحد رسمی مسکوکات افغانستان ونرخ تبادلوی آن با اسعار خارجه .

» دوم : بانک ملی و د افغانستان بانک .

» سوم : بانکینوت وانواع ومحل صدور آن .

» چهارم : اوزان ومقادیر و پیمانہ ها .

فصل ششم : افغانستان از نقطه نظر توریست : (سیاحین)

بخش اول : قواعد مسافرت - اصول گمرکی کرایه مسافر درهوتل ها .

» دوم : شهر جلال آباد و حوالی آن و از جلال آباد تا کابل .

» سوم : کابل : موسسات دولتی وعمده ومشهور کابل .

» چهارم : مواضع مهم وزیبای حوالی اطراف کابل (چاردهی - یغان - سمت

شمالی « کوه دامن و کوهستان » لوگر - بامیان)

» پنجم : از کابل تا قندهار .

» ششم : از قندهار تا هرات (مواضع مهم وقابل دید هرات - از هرات تا اسلام قلعه) .

» هفتم : از کابل تا مزار شریف (از مزار تا بلخ - از بلخ تا اندخوی - از اندخوی

تا میمنه از میمنه تا بالامرغاب و از بالامرغاب تا قلعه نو و از قلعه نو تا هرات) .

» هشتم : از کابل تا « بغلان » شهر « بغلان » - بدخشان - شهر

فیض آباد .

افغانستان

« موقعیت افغانستان در آستانه آسیای مرکزی روی چهارراه بزرگی که از از منہ قبل التاریخ مورد رفت و آمد اقوام بود ا یجاب میکند که تاریخ آن طولانی و پرنسگامه باشد .

حقیقتاً تمام دوره های تاریخی افغانستان پر از هنگامه های بزرگ است که در عالم مهاجرت - سیاست - مملکت داری - کشور ستانی زبان و ادبیات - عمران - صنعت - و پرورش مدنیت های قدیمه باستانی - رول بس مهمی بازی کرده است . چنانچه نوعیت این هنگامه ها هر چه بوده تاثیر آن خا کهای مجاور و حتی نقاط دور دست آسیارا فرا گرفته است . پس بطور عموم کو مهای شامخ افغانستان را میتوان یکی از کانونهای جنبش و غلبان آسیا تلقی کرد .»
(احمد علی کهزاد)

فصل اول : معلومات عمومیہ راجع بہ حالات جغرافی، تاریخی

و غیرہ مملکت مشتمل برشش بخش

بخش اول :- مختصر حالات جغرافی مملکت

افغانستان یکی از ممالک مهمه اسلامی شرق وسطی و مرکز مهم تجارتی آسیای مرکزی است که در مابین ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه و ۲۸ درجه و ۳۰ دقیقه عرض البلد شمالی و ۶۰ درجه و ۳۰ دقیقه و ۷۵ درجه و ۵۰ دقیقه طول البلد شرقی نصف النهار گرنویچ واقع میباشد .

حدود اربعه و سرحدات : بطرف شرق و جنوب افغانستان هندوستان و بلوچستان و بطرف شمال و شمال غرب آن ترکستان چین و مملکت اتحادیه جماهیر شوروی و بطرف غرب آن ایران واقع میباشد .

مساحه سطحیہ : رقبه افغانستان (۲۵۰) هزار مربع میل و درین سلسله کوه های شامخ و بلند آسیای مرکزی وقوع پذیر بوده و با ارتفاع وسطی ۴ هزار فوت از سطح بجزا هر طرف با خشکه مربوط و محاط می باشد .

توپوگرافی یا تشکیلات ارضیہ : این مملکت که در آستانه آسیای مرکزی فلات مرتفعهائی تشکیل میدهد از طرف شمال با فرود رفتگی های آسیای وسطی و از طرف مشرق باقیادین هند محاط بوده ، رویهمرفته از طرف شمال مشرق بجناب جنوب مغرب یعنی از کوه های بر فکبر پامیر که تقریباً ۲۰ هزار فوت از سطح بحر بلندی دارد تا دشت های سیستان که بیشتر از ۶۰۰۰ فوت از سطح بحر بلندی ندارد یک وضعیت متحد و سرایشی عمومی داشته میباشد در قسمت شمال خود این مملکت بطرف اراضی پست و فرورفته که به دریای آمو (اکسوس) منتهی میشود - متماثل است در حالیکه از جانب شرق هم یک میلان و سرایشی ناگهانی را بطرف وادی سند اختیار کرده میباشد . قسمت شرقی و حصه های مرکزی مملکت به ارتفاع تقریباً ۶ هزار فوت یک قطعه مرتفعی را تشکیل میدهد و اما بالعکس اراضی که در سمت جنوب مغرب کساین است ارتفاع عمومی آن رویهمرفته از ۱۶۰۰ فوت پیش نمی آید . مرتفع ترین قطعه این مملکت پامیر است که معروف به (بام دنیا) بوده و عبارت از فلات وسیع و فراخ و یک سلسله دره های سرایش و متماثلی می باشد ارتفاع وسطی آن ۱۰۰۰۰ فوت و ارتفاع غالب قله های کوه ها که درین قسمت کساین است بالغ به ۱۸۰۰۰ فوت می شود .

کوه ها : مهمترین سیستم کوهی این مملکت را شعب و شاخهای مسلسل همالیا تشکیل داده است که از قسمت کنار شمال شرقی افغانستان از موضع واخان آغاز یافته و باستقامت جنوب مغربی در امتداد ۶۰۰ میل در قلم مملکت پیش رفته و لایات قطغن و بدخشان و بلخ را از علاقه نورستان

وادی های کابل و قندهار جدامی سازد - این سلسله عظیم که از حد پامیر الی هرات ممتد شده است در قسمت های مختلف مملکت بنام های مختلفی از قبیل هندوکوه (مثلا در قسمت شرق از نقطه آغاز آن یعنی پامیر الی معربامیان هندوکوه نامیده می شود) و کوه بابا (در سمت غربی) و فیروزکوه و سیاه کوه در حدود هرات یاد میشود این سلسله دوگانه آن قسمتی که در سمت جنوب واقع است سیاه کوه و آنسکه در قسمت شمال کابن است سفید کوه یا فیروز کوه خوانده می شود.

قسمت بزرگ مملکت واقع بجنوب این سلسله کوه عظیم عبارت از يك تعداد سلسله های کوچک - کوچک دیگری است که از طرف شرق بطرف غرب و یا عموماً از شمال مشرق بطرف جنوب مغرب .

ممتد گردیده واز تقاطع آن وادی های قسمت بزرگ علاقه های هزاره جات - غزنی - کتواز تشکیل یافته می باشد درحالیکه يك دسته کوه های دیگری که در جنوب هندوکوه شرقی وقوع پذیر است ولایت کابل و علاقه های نورستان و لغمان را تشکیل میدهد .

دریا ها: افغانستان گرچه برای آبیاری آب وافر داشته و زمین آن خوب مشروب

میباشد معهدا دریا های بزرگ آن به نسبت مملکتی باین بزرگی و وسعت خیلی قلیل و محدود میباشد . باستانی آمو (اکسوس) که در انتهای قسمت شمال مملکت جریان داشته و سرحد طبیعی بین افغانستان و ترکستان روس را تشکیل داده میباشد و رودخانه هیرمند که تقریباً از وسط مملکت میگذرد و سایر دریا ها کوچک و قدامت سیلابی میباشد افغانستان امروز حوزه محدود بوده و از هیچ جانب خود با بحر ربط و تماس ندارد . بدون دریای کابل و معاونین آن وده از رود های جنوبی که در یای سنده (اندوس) میریزد دیگر تمام دریا های افغانستان یا در خود مملکت یا در ممالک همجوار خشک یا جذب میشود . اغلب این دریا ها صفت سیلاب را داشته اگر چه با فشار و قوه زیاد و با مقدار آب فراوان جریان دارد ولی بزودی کم و مفقود گردیده و یا بصورت يك نهر کوچکی باقی میماند زیرا مقدار زیاد آب های این دریا ها بذریعه انهار یکسره به مقصد آبیاری منشعب شده میباشد - تقلیل یافته و بعضاً هم تقریباً بقدر يك نهر آب در بین راهیکه از منبع تا وصول به نقطه مطلوب طی مینماید کم میشود دریا های مذکور در اول بهار یعنی در موسم بارانی سال تمام به حالت مد بوده اگر چه اکثر آنها مستعد و قابل کشتی رانی نمیباشد ولی از طرف دیگر از حیث قوای آبیاری منابع خیلی توانا ویر فوئی محسوس میشود .

آب وهوا: افغانستان در منطقه معتدله شمالی ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه و ۲۸ درجه و ۳۰

دقیقه واقع و دارای آب وهوای بری می باشد ، در آن مناطقی که در سطح های مرتفع واقع

است با آنها و هوا های عجیب و مختلفی بر خورده میشود. مثلا جا هایی وجود دارد که درجه حرارت آن بالغ به ۶۰ میشود در حالیکه در نقاط سلیه دار همین موضع هنوز یسج بسته می باشد و بهمین نهج اختلافات بارزی درین هوای روز و هوای شب در همچو مواضع به مشاهده میرسد .

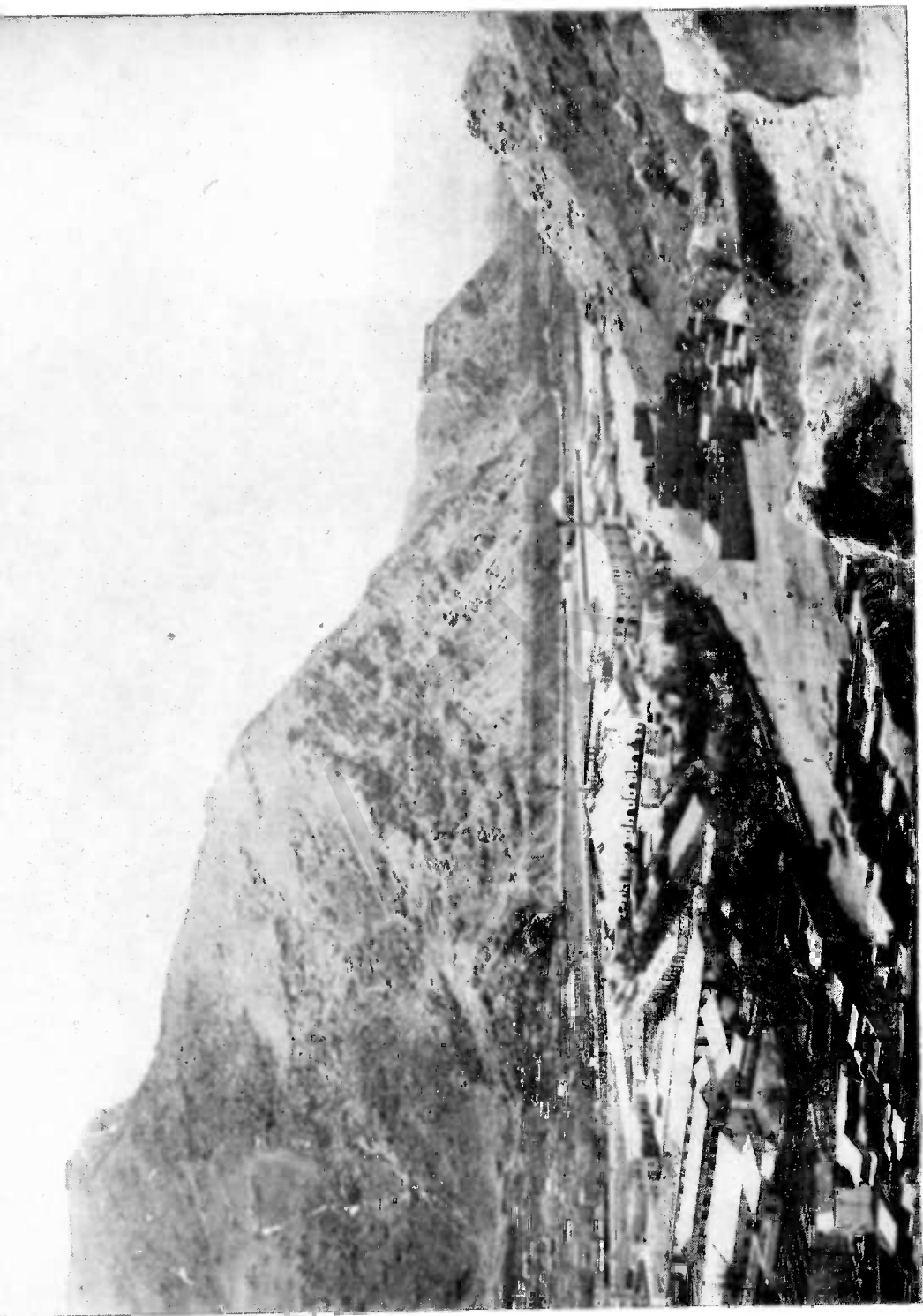
در تمام وادی های فشننگت و شادا بیکه در نقاط مرتفعه وقوع دارند و همچنین در مرغزارها و مواقع زیبا و دلکشی که در سرا شیبی های هند و کوه - سین غر (سفید کوه) کاین می باشد تقریبا انسان به هر نوع آب و هوا بر خورده میتواند مثلا در حالیکه درجه حرارت ماه جولائی کابل که به ارتفاع ۶ هزار فٹ واقع می باشد تقریبا در حدود ۸۰ درجه فار نهایت میرسد درجه حرارت صیفیه یغمان که به ارتفاع ۷ هزار فٹ کاین است مشکلا اگر به ۶۰ درجه فار نهایت برسد حالانکه قدری بالاتر در سرا شیبی ها و شبله های کوه یغمان هم حد وسطی حرارت از ۵۰ فار نهایت تجاوز نمی نماید ولی با آن در شب ها سردی و برودت فوق العاده که هیچ مناسبت با درجه حرارت روز ندارد مشاهده می شود .

بخش دوم

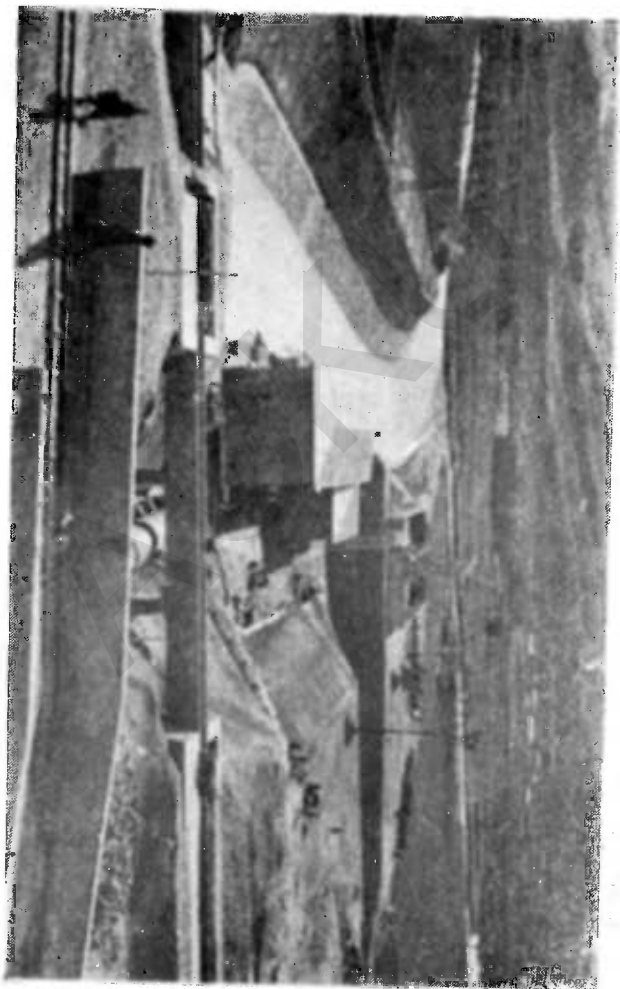
تشکیلات سیاسی یا تقسیمات ملکیه مملکت و شهر های عمده آن

افغانستان به هفت ولایت بزرگ تر و سه ولایت خورد تر منقسم شده است که هر یک بتخت اداره یک نایب الحکومه یا حاکم اعلی میباشد .
(بجدول مندرجه صفحه (۲۳۱) مراجعه شود) . ولایت کابل کو هستانی و قسمت زیاد آن ناهموار بوده تمام علاقه مرگزی افغانستان و حصه کمی از سمت شمال و شرق آن را در بر میگیرد این ولایت از نقطه نظر ودایع معدنی غنی بوده و قسمت های بزرگ اراضی زراعتی و حاصل خیز دارا میباشد . ولایت قطن و حکومتی اعلی بدخشان در انتها ؛ شمال شرقی این مملکت کاین بوده و از طرف شمال شرق با دریای آمو (اکسوس) و از طرف جنوب با هند و کش متحد و میباشد . این دو ولایت از سلاسل جبال شامخ و وادی های عمیق و ناهموار متشکل بوده و زراعت کمتر در آن انکشاف کرده میباشد .

در زمستان ها آب و هوای آن سرد و شدید بود و معابر کوهی آن با برف مسدود میگردد . و اخان که عبارت از بیک برآمدگی بدخشان و بطول ۵۰ میل میباشد در شمال شرق تا ولایت سرحدی چین و سوم به سنکیانگ امتداد یافته است و مشتمل از دو وادی است که با دریای پنجه آبیاری میشود . این حصه بسیار مر تفع و لهذا برای زراعت نا مساعد میباشد . پست ترین دهکده آن ۸ هزار فوت از سطح بحر ارتفاع دارد . ولایت مزار شریف و میمنه (که شامل

د کابل د بازار منظره.

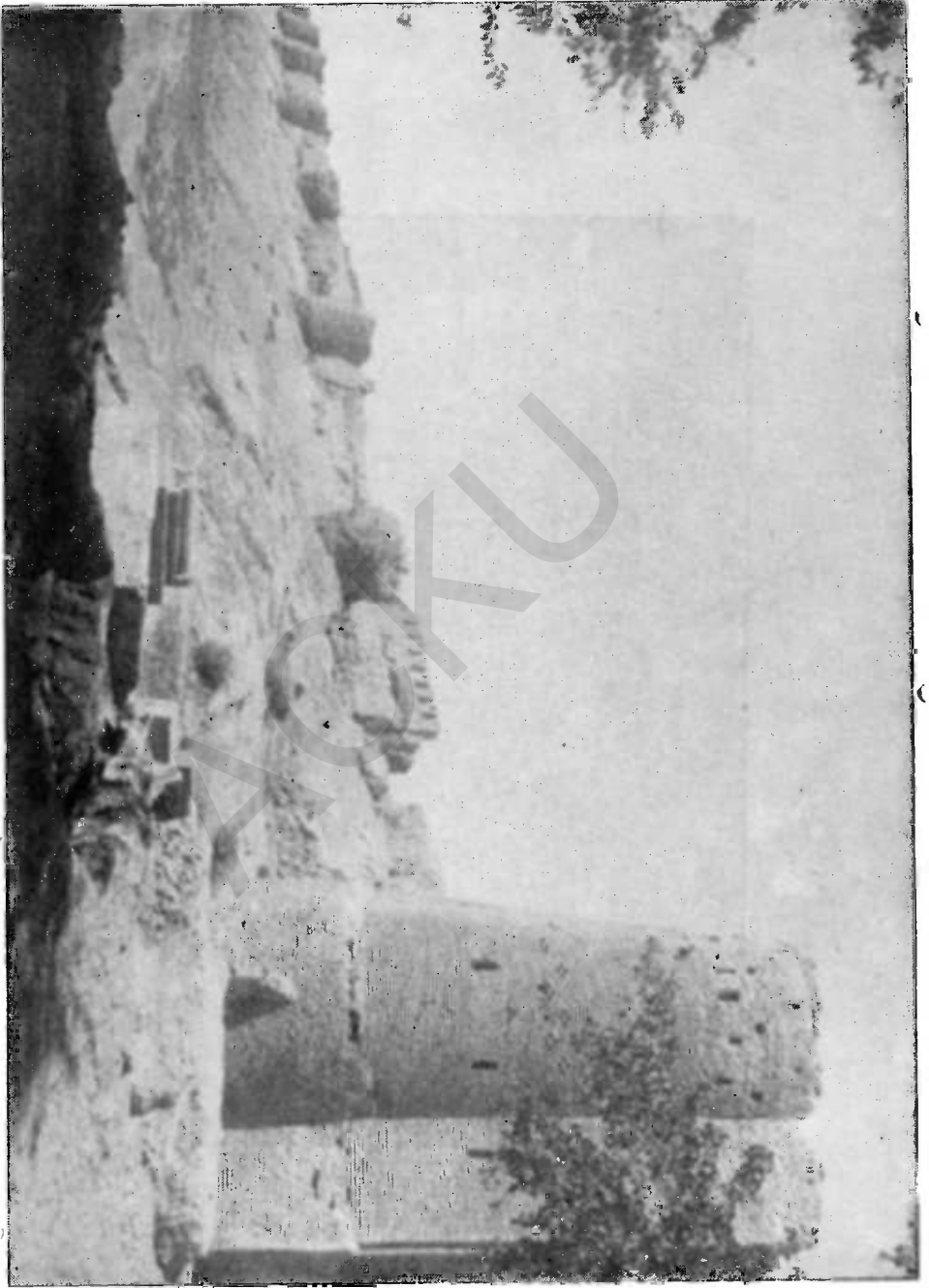
د چاڼك وړدك د قانبر يكي يوه برخه

د ۱۴۲۵ کال دونه کښي مېله په کابل کښي

د پلج زوی کله والی

افغانستان و يك نگاه اجمالی به اوضاع مملكت مذکور

قسمت زياد تر كستان افغانی و ولايت بلخ است) ؛ و ولايت هرات با اتصال سرحد شمالی و شمال غربی و غربی اين مملكت واقع است . ولايت هرات كه واقع در غرب افغانستان بوده و با خاك ايران و شوروی هردو تماس دارد دارای يك وادی خيلى حاصل خيز میباشد . به جنوب هرات ولايت (حكومتی اعلی) فراه و جقانسور واقع است كه با سيستان ايران در تماس است . قند هار كه ولايت بسيار مهمی است از هلاقه غزنی واقع از شرق افغانستان گرفته ، الى قسمت سيستان افغانی كه به قرب زاويه جنوب غربی افغانستان واقع بوده و با ايران وهم با بلوچستان هم سرحد میباشد ، يك ساحه بسيار وسيعی را در افغانستان مر كزی جنوبی و جنوب غربی دربر گرفته است . ولايت جنوبی واقع در گوشه جنوب شرقی وهم سرحد با بلوچستان و دييره جات و سرحد آزاد و ولايت مشرقی به جنوب شرق كابل و بر سرحد هند تا چترال و كافرستان دوره و محيط اين كشور را اكمال ميكند .

تقسيمات ولايت ها و شهرهای عمده .

ولايت	شهرهای عمده
كابل	كابل - غزنی - چار يكار
هرات	هرات - قلعه نو
قند هار	قند هار - قلات - كرشك
مزار	مزار - شيرغان - تاشقرغان - (خلم) آقچه - سريل و ايبك (سمنگان)
قطغن	خان آباد - بقلان - تالقان - قندوز ويل خمري
مشرقی	جلال آباد - لغمان - چغه سراي
جنوبی	گرديز - خوست
حكومتی اعلی ميمنه	ميمنه - اند خوي
حكومتی اعلی فراه	فراه - چقانسور
حكومتی اعلی بدخشان	فيض آباد - رستاق

نفوس ولايات مذکور قرار ذيل است .

۲۸۱۷۲۳۴ نفر

ولايت كابل

۱۰۶۳۴۹۶

» قند هار

۱۱۴۲۳۴۳

» هرات

۹۴۴۰۲۰

» مزار شريف

۸۸۴۳۹۰

» قطغن

د کابل کالنی

ولایات	نفر
» مشرفی	» ۱۴۰۱۲۱
» جنوبی	» ۸۸۲۱۷۰
» حکومت اعلی میمنه	» ۳۹۵۳۴۰
» » »	» ۳۰۰۴۶۲
» بد خشان	» ۴۳۰۴۲۴
» نفوس کوچی	» ۲۰۰۰۰۰۰

(دومیلیون)

ده شهر عمده افغانستان فرار ذیل است :

کابل (بایتخت)	۲۰۶۲۰۸	سکنه
قندهار مرکز ولایت	۷۷۱۸۶	»
هرات مرکز ولایت	۷۵۶۴۲	»
مزار شریف	۴۱۹۶۰	»
پغلان مرکز	۲۴۴۱۰	»
جلال آباد	۱۴۷۵۰	»
گردیز مرکز	۱۷۵۴۰	»
میمنه مرکز	۲۵۶۹۸	»
فراه مرکز	۱۵۲۵۸	»
فیض آباد مرکز	۲۵۷۷۰	»
بر علاوه شهرهای ذیل اهمیت تجارتي ومواصلاتی دارند .		
اند خوی (درولایت میمنه)	۱۸۴۳۸	سکنه
خان آباد (درولایت قطغن)	۱۸۰۴۲	»
غزنی در ولایت کابل	۲۷۰۸۴	»
چهاریکار درولایت کابل	۲۱۰۷۰	»
شبرغان درولایت مزارشریف	۲۲۴۶۴	»
تاشقرغان درولایت مزار	۲۰۰۰۰	»
بلخ در ولایت مزار شریف	۱۲۴۶۶	»

یل خمري در ولایت قطغن مرکز کارخانه نساجی ۱۲۲۴۶ سکنه .

نفوس شهرها بطور محسوس در ترقی است و بطور عمومی نفوس افغانستان از اثر بهبودی اوضاع صحی و مساعدت اقایم روه از دیا د میباشد .

بخش سوم

مردم افغانستان

تمام کسانی که در افغانستان زندگانی میکنند افغان هستند و این کلمه علمی السویه در مورد تمام باشندگان این کشور نسبت میشود. چون تقریباً تا شروع قرن ۲۰ حتی چندی بعد تر هم افغانستان کشور سر بسته محسوب میشد و اروپائیان بداخل آن تماسی نداشتند و تحقیقات علمی از نقطه نظر فیلولوژی و اتروپولوژی و غیره بعمل نیامده بود اصلیت حصه از باشندگان افغانستان یعنی پشتونها نژاد خارجی ها در شبهه مانده و ایشان را یهود و اولاد بنی اسرائیل و احفاد اسکندر و قبطنی خوانده و هزار چیز بی معنی دیگر درین باره میگفتند، از روی تحقیقات علمی زبان شناسی و اتروپولوژی و شکل قیافه و عنعنات و غیره بطور قطع ثابت است که پشتونهای آریائی و جزء کتله معروف باختری میباشد که شاخها و فروعات آن در دو طرف هند و کش و از اینجا به هند و فارس پراکنده شده اند آن دسته باشندگان افغانستان را که خارجی ها بنام تاجیک و کافری (نورستانی) علیحده تصور میکنند هم شاخه های خانواده آریائی باختری است که از زمان استقرار آریائیها در دو طرف هند و کش جزو باشندگان این دیار میباشد - پشتونها بیشتر حصص جنوبی و جنوب غربی و حاشیه غربی ممالک را اشغال کرده اند، حصه در قسمت صعب العبور کوهستانی به زندگانی - المالداری مشغول بوده و میباشد و حصه هم زندگانی کوچی المالداری دارند که بین وادی گرم سیر سند و نقاط مرتفع کوهستانی مرکزی افغانستان در فصول معینه سال رفت و آمد میکنند، تاجیک ها بیشتر بزراعت مشغول بوده و میباشد و جمعیت شهرها را عموماً ایشان تشکیل داده اند - نورستانیها هم با اینکه کوچی نیستند معیناً مردمان المالداری بوده و در دامنه کوه های جنوب مشرقی هندوکش زیست میکنند - پشتونها در مرور زمان به قبایل متعدد خورد و بزرگک متشعب شده اند یکی از قبایل مهم آن (ابدالی) است که بعد از سلطنت اعلیحضرت احمد شاه به درانی هم شهرت یافته است، یوسف زائی ها در علاقه زندگانی میکنند که بنام یوسف زائی در وادی پشاور کاین است، در صفحات شمال افغانستان يك عده از يك و در حصص مرکزی مردمانی زیست دارند که بنام هزاره یادو به مرور زمان هر دو کتله مذکور با آریاهای افغانستان مخلوط شده اند اکثر اهالی افغانی بامور زراعت و المالداری اشتغال دارند در افغانستان شهرهای بزرگک با جمعیت متراکم هنوز وجود خارجی پیدا نکرده و غیر از کوچی ها باقی مردم در شهرهای کوچک و دردهات و قصبیات زندگانی میکنند حتی عده زیاد هنوز در قلعه های مجزا و پراکنده زیست دارند و به ندرت قریه های خود را ترک میکنند - مردمان کوچی افغانستان در تردد اند و در

دووقت سال اول بهار و اوآخر خزان موقع حرکت آنها میباشد که به میان وادی های گرم سنده و حصص ماورای شرقی آن و کوهسار مرکزی تردد مینمایند - در شمال هندوکش قبایل کوچی میان وادی هموار اطراف مزارشریف و نقاط مرتفعه بدخشان تردد دارند. کوچی ها همیشه در غزدی ها زندگانی میکنند و در مالداری و اقتصادیات و تجارت رول عمده بازی مینمایند .
افغانها مقبول و قوی هستند ریش دراز می گذارند زن های افغانستان منتهی در چه فشنکگه و مقبول اندو از آن هادی مشرق زمین زیبا تر میباشد - زنهادر شهرها حجاب دار ندو در خارج شهرها در امور زراعتی و غیره بامود ها کمک مینمایند .
زنان افغانهای کوچی در زندگانی اجتماعی با مرد ها سهم بارزی دارند افغانها مردمان شجاع و دلا و رند و عسکر منش میباشد .
مردم افغانستان عموما مهمان نواز هستند و از مهمانان خودی و بیگانه در فریه ها و دهات و خانه های خود بغوشی استقبال میکنند . (احمد علی کهزاد)

بخش چهارم

آریانا یا افغانستان قبل الاسلام

کشوریکه در تاریخ معاصر بنام افغانستان یاد میشود در قرون وسطی بنام (خراسان) و در قرون قدیمه بنام (آریانا) یاد میشود. پس تاریخ این مملکت را باید تحت این سه اسم قدیم و وسطی و جدید آن مطالعه کرد .

آریانا : این اسم را مورخین و جغرافیه نگاران کلاسیک یونان و لاتین از قرن سوم ق م به بعد در مورد افغانستان استعمال کرده اند و معنی آن سرزمین آریاها می باشد و چه تسمیه این کلمه را منابع اولیه آریائی یعنی سرودویدی و مخصوصا از ستا تائید میکنند زیرا خاک های او ستائی و آریانا عبارت از یک چیز است . لذا صفحات شمال افغانستان (باختر) مرکز کتله آریاها یا باختری است که از دره های هندوکش به هند و ایران منتشر شده اند بلهیکه یا بخدی که عبارت از بلخ می باشد مرکز سلاوه ها و شاهان داسستانی اوستا و آریانا کشور آنها بود و در عصریکه از شاهان اخیر آن و شتاسپه - حکیم بلخی زراتشتر انقلابی در عقاید این گوشه آسیا تولید کرد. بعد از وشتاسپه سلطنت در میان اولاد او دوام داشت و آخر سلطنت مذکور رنگ ملک الطوائفی گرفت و در نتیجه اخا منشی های فارس با میکروس وارد مرحله تاریخی شده بر آریانا لشکر کشی کردند و بعد از چندین سال جنگ های سخت طو لانی هخامنشی هابر آریانا دست یافتند و این وضعیت تا زمان ظهور اسکندر دوام کرد .

مشکلاتیکه اسکندر در کوه های آریانا دید در هیچ نقطه آسیان دیده بود بعد از تجزیه شدن امپراطوری او دولت مستقل یونان و باختری در حوالی ۲۵۰ ق م در آریانا تشکیل شد و مدت تقریباً دو صد سال تا حوالی ۵۰ ق م دوام نمود مقرران همین وقت در حوالی ۲۴۰ ق م آئین بودائی در عصر آشوکا پادشاه موریان در آریانا منتشر شد و از امتزاج (آئین بودائی و صنعت یونانی صنعت محلی بنام کریک و بودیک) یا (صنعت باختری) ظهور کرد که معرف فریجه و اختعداد صنعتی آریانی میباشد .

دولت بزرگی که بعد از سلطنت مستقل یونان و باختری قابل ذکر است دولت کوشانیهاست . بعد از اوایل عهد مسیح امپراطوری در آریانا تشکیل شد که یک قسمت هند شمالی جزو آن بود . این امپراطوری بین امپراطوری های چین و امپراطوری رومن مقام ممتازی داشت و در عمران و تجارت و صنعت نقش مهمی بازی کرده است .

در نیمه دوم قرن سوم مسیح عظمت کوشانی ها بتدریج رو بسقوط نهاده و در موقعیکه توکیوها (ترکان غربی) ساسانیها و گوتهای هندی بنای مداخله را در آریانا گذاشته بودند - یفتلی ها از بدخشان برخواسته مدتی ایشان و چند قرنی هم عنصر مغلوط از ایشان و کوشانی ها و دودمان های (کوشانو یفتلی) که عبارت از کیداری ها - رتیل ها و وریان برهمنی کابل باشد تا قرن های ۸ و ۹ مسیحی درین گوشه آسیا سلطنت کردند . (احمد علی کهزاد)

بخش پنجم

تحقیقات اریکیا لوزی در افغانستان

تحقیقات باستان شناسی و حفاریات (اریکیالوزی) بیشتر در کشور هائی عملی می شود که در مراتب مدنیت های قدیم بیشتر سهمی داشته و در اثر پیش آمد های مختلف روزگار آثار تهذیب و مدنیت های مذکور در سینه زمین مخفی و فراموش شده باشد . خاک افغانستان از نقطه نظر جغرافیسه و تاریخ دارای شرایطی است که از تحقیقات باستانی آن انتظار زیاد برده من شود موقعیت جغرافیائی افغانستان در آستانه آسیای مرکزی بین هندو ایران و چین این کشور را در سایه کوه های بلند و رودخانه های بزرگ و خروشان آن که به چهار گرد افق جریان دارد یگک نوع مرکزیت داده و عبور راه های کاروان رو قدیم بری آسیای و انشعاب آن از افغانستان بطرف شرق (چین) و جنوب شرق (هند) و غرب (ایران و خاک های آسیای غربی) عامل دیگری شده است که باید افغانستان

مانند پيك كانون مراتب تهذيب محلي خوښ و مدنيت های کشور های مجاور را پيك ديگر انتقال دهد .

باداشتن چنين موقعيت و چنين رول ميتوان بی باهريت آثار باستاني افغانستان برد و بی صبری و مراق مدققين را به تحقيقات کشور ما فهميد .

تدقيقات باستان شناسی افغانستان برخلاف تحقيقات که در اکثر کشور های ديگر شده نه تنها برای خود مملکت مفيد است بلکه در اثر ايجابات جغرافيايی و تاريخی که اشاره کردم علاوه بر خود مملکت در قدم اول برای کشور های مجاور و در قدم ثانی برای تمام خاک آسيائی کمال اهميت را دارد و از جنبه عمومی بلاشبهه گره های مهمی را در تاريخ مهاجرت های اقوام و مسائل زبان و صنعت و آلات خواهد کشور و بطور مثال به رؤس موضوعات مذکور اشاره می کنيم :

در زمينه قبل التاريخ موضوع ارتباط مدنيت اندوس و اکسوس و هير مند با مدنيت حوزه بين النهرين و نيل . در موضوع مهاجرتها ، انشعاب آرياءا بهند و فارس و مسائل اقوام سیتی - آسکائی کوشانی - يفتلی و غيره از نقطه نظر ديانت ، مبدأ عناصر پرستی و تهذيب آريائی - اوستائی - ميترائی - اناهیتی - بودائی - آفتاب پرستی و غيره .
در مطالعات لسان - مبدا اشتراك خانواده السنه (هندو آريا) و (هند وایرانی) در زمينه صنايع مستظرفه ، - صنعت گریکو باخترا - گریکو بودائی - کوشانی - ساسانی - هند و غرنوی با مکاتب فرعی آنها .

روپه معرفته حفريات و تحقيقات باستان شناسی از حوالی ۱۸۲۳ یعنی از (۱۲۲) سال باينطرف در افغانستان شروع شده و شامل دو دوره ایست معين که یکی مکمل و مصدق ديگری گردیده است بدینقرار :

دوره غير رسمی : که از سال ۱۸۲۳ شروع و به ۱۹۲۲ خاتمه یافته و پوره يك قرن را در بر گرفته است . درين دوره مدققين اروپائى مخصوصاً علمای انگلیسی در خلال جنگ های افغانستان و انگلیس به ممالک آمده در تعین موقعیت نقاط باستانی ، تاريخ آبادات قدیمه - کلدکسیون و جمع آوری مسکو کات ، حتی کاوش و حفريات منتشر شده آثار و کتب متعدد و مفیدی در زمينه های مختلف به میان آورده اند که یکی از مهمترین آن آريانا (انتیکوا) یا شرح آثار باستانی افغانستان تالیف (ایچ . ایچ . ولسن) می باشد . رای ایشبا تک سوسایتی آف بنگال که در سال ۱۷۸۴ از طرف ولیم جونز در هند تشکیل شده بود با مجله معروف خود در تعلیم باستان شناسی این دوره افغانستان دخالت زیاد دارد - زیرا مدققين انگلیس ثمره تحقيقات خویش را مبنی بر آثار و شواهد باستانی

و مسكوكات قدیم افغانستان درین جانشر می کردند و در نتیجه در اكثر كللكسیونهای بزرگ مسكوكات (یونانو باختری) و (كوشانی) و غیره كه مسترمن در آن پیشقدم است (تنها كللكسیون مسكوكات مسترمن را در بگرام ۸۰ كيلومتری شمال كابل به ۲۰۰۰ سكه تخمین میكنند) در افغانستان استخوان بندی سلاله های باستانی به بیان آمد كه دامنه امپراطوری های خود را از افغانستان كم و بیش در خاك های مجاور مخصوصاً اراضی هند انبساط داده بودند مانند دودمان شاهان مستقل (یونان باختری) و سلاله (هند و سیتی) مثل اشكائی ها و پهلوا ها و كوشانی های بزرگ و غیره .

دوره رسمی : این دوره از ۱۹۲۲ یعنی سالی شروع شده است كه حكومت افغانستان امتیاز حفريات را برای مدت (۳۰ سال) به فرانسه داده و بنام (ولگاسیون) كه اولوزيك فرانسیز (علمای فرانسوی با همکاری نمایندگان موزه كابل حفريات و تحقیقات را در چند نقطه مختلف شروع و ادامه دادند . آثار مكشوفه در موزه كابل و قسمتی هم در (موزه كیمه) پاریس است و نتیجه تحقیقات علمی مذکور غیر از مقالات تحت عنوان عمومی (خاطرات هیئت اعزامی باستان شناسی فرانسوی در افغانستان) در جلد های علیحده منعكس نشر شده است .

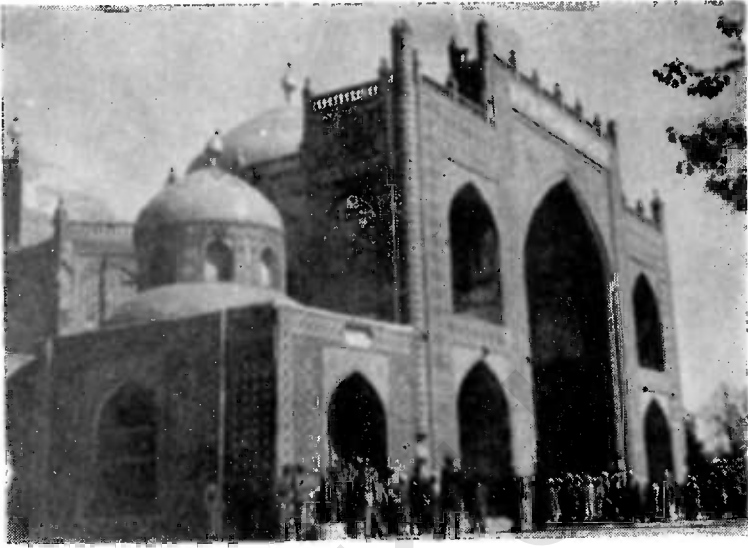
نقاطی كه فرانسوی ها درین عرصه بیست و سه سال حفريات نموده اند با مختصر اهمیت تاریخی آن ذیلاً شرح داده می شود :

۱ - هده : هده به ۸ كيلومتری جنوب جلال آباد واقع است اینجارا زوارچینی هیوان تسنگك بنام (هیلو) و علاقه آنرا با اسم (نسكارا هارا) یاد کرده كه شهر و علاقه قلب منطقه معروف (گندهارا) را تشكيل میدهد بقرار شهادت زائرین چینی فاهین (قرن پنجم) و هیوان - تسنگك (قرن هفتم) هده از قرن سه تا قرن شش از نقطه نظر كثرت معابد و رفت و آمد زائرین یکی از نقاط مهم و معروف گندهارا بوده . حفريات هده را در سال ۱۹۲۳ (موسیو فوشه) رئیس هیئت حفريات فرانسوی شروع نموده . (موسیو گدار) ادامه داد ، وین سالهای ۱۹۲۶ - ۱۹۲۸ (موسیو برتو) انبساط بخشید . از معابد واستویه های هده با اندازه های كچلی بودا ، بودیس اتوا - ارباب انواع فرعی - شیاطین راهین - اهانه دهندگان ، صحنه های افسانوی بودائی - حیوانات مختلف - كشف شده كه (موسیو گدار) آنرا (يك موزه صنعت) (گریكو بوديك) تعریف کرده است . از نقطه نظر هیكل تراشی آثار هده بصورت مجموع مربوط به صنعت (گریكو بوديك) است كه در تمام دره گندهارا (یعنی از كابل تا پشاور) و پنجاب و شمال غرب هند عمومیت داشته و مهمد تولدی آن در سالهای اخیر بعد از كشقیات قندوز در شمال هندوكش

در باختر تثبیت گردید، چنانچه در موقعش از آن حرف خواهیم زد. عجالتاً این نقطه رامی خواهیم خاطر نشان کنیم که در اترحسن مخصوص و متنوع هیسکلها و مجسمه‌های خود، همه در تمام گندهازا و پنجاب و شمال غرب هند بهترین کانون صنعت (گریکو بودیک) محسوب میشود.

۲ - بامیان: بامیان که در مأخذ پهلوی بامیکنان و در مأخذ چینی: بنام های مختلفی از قبیل (فن - ین) (فن - ین) (تا) و غیره یاد شده بقاصه ۱۵۰ کیلو متری شمال غرب کابل روی معبر قدیم واقع است که شاخه جنوبی راه ابریشم را در جنوب هندوکش بطرف هند تشکیل داده میباشد. درین دره از قرن اول تا قرن هشتم مسیحی یعنی تازمان مقارن ورود مسلمانان معابد خیلی مهم بودائی وجود داشت که بقایای آن در جدار کبیر بامیان به طول ۲ کیلو متر و تا ارتفاع ۶۰ متر بصورت صدها سموج باقی مانده است. بامیان مانند اجانتا در هند و توئن هوانیک در آسیای مرکزی و (وینکا تک) و (لانگ من) در چین معابدی یازد دارای تصاویر رنگه دیواری در دل کوه که دو هیکل عظیم ۳۵ متری و ۵۳ متری بود که بزرگترین مجسمه های جهان است آنرا در میان نقاط فوق الذکر آسیائی امتیاز بخشیده. اگر چه در ۳۰ حفریاتی که از طرف موسیو هاکن در بامیان بعمل آمده، مجسمه هائی هم از آن جا کشف شده است ولی اهمیت آن بیشتر در مطالعه تصاویر رنگه دیواری و ارتقای سبک تزئینات از رنگه آمیزی بعوامل قالب گرفته شده و برجسته شده میباشد. بصورت مجموع تصاویر رنگه دیواری بامیان دارای عوامل تزئیناتی هندی - ایرانی - آسیا صغیر و آسیای مرکزی میباشد. این تصاویر بعد از تصاویر دیواری اجانتا (هند) و میران (آسیای مرکزی) مهمترین و قدیمترین تصاویر رنگه بودائی دنیا است. از نقطه نظر سبک و مکاتب مختلفی در اینجا تشخیص می شود از قبیل گریکو هندی - ایرانی هندی - کوشانو ساسانی آسیای مرکزی و هندی. در اثر حفریات که بالا اشاره شد از بامیان نوشته هائی روی پوست تازک درخت کشف شده که بزبان سانسکریت و رسم الخط های مختلف بود و از نقطه نظر ادب مذهبی کمال اهمیت را دارد.

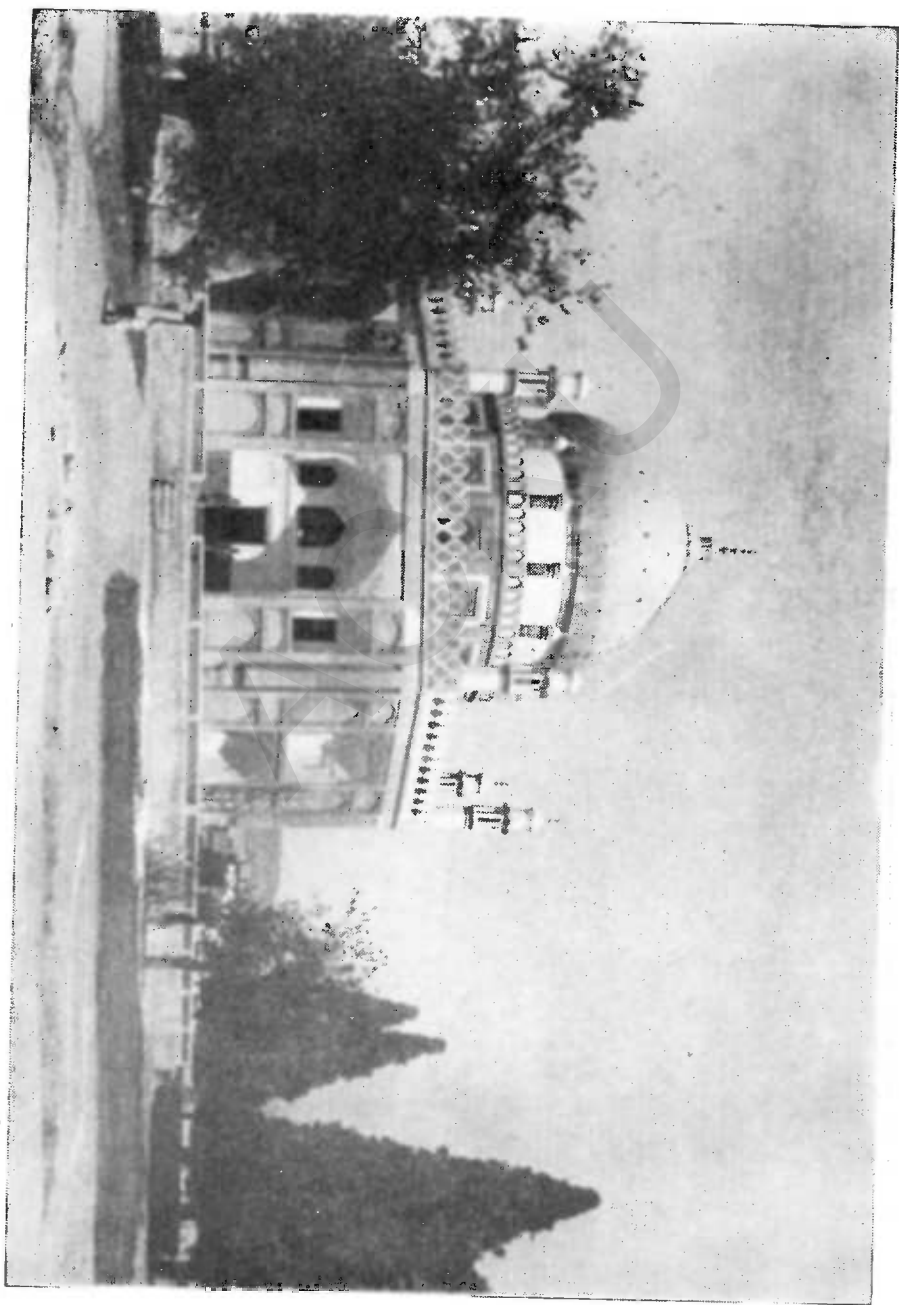
۳ - ککړک: ککړک اسم یونکی از دره های فزعی بامیان است که در ضلع جنوب شرقی بدره عمومی باز گردیده است. در اینجا هم هیکل ده متری بودا و مجموع معابد وجود داشت. که بقایای آن هنوز مشهور است در ۱۹۳۰ موسیو هاکن معابدی را در اینجا کشف کرد که بودائیان خود شان ورقه گلی را روی تصاویر رنگه آن زده بودند این تصاویر رنگه فعلاً در موزه کابل میباشد مهمترین کدکسیون و تصاویر رنگه دیواری موزه ما را تشکیل میدهد. در میان تصاویر شکل پادشاهی است موسوم به پادشاه شکاری که بلاشبهه یکی از شاهان کوچک محلی کوشانی میباشد.

د مراز اشريف

د پلغمري صنعتي بازار

د احمد شاه بابا مقبره

به قندهار کښی د حیواناتو په ترپه خانه کښی د مریټوس یسوک

د بند کورو د ټولې یوه برخه

- ۴ - کوتل خیرخانه، کوتل خیرخانه به ۱۲ کیلو متری شمال غرب کابل بین حوزه کابل و کوه دامن واقع است - در اینجا بار اول در تاریخ باستان شناسی افغانستان معبد برهمنی کشف شد که در تاریخ مذهبی مملکت کمال اهمیت را دارد. از روی یاد داشت های ژانر چین هیوان تسنگ اینقدر میدانستیم که معابد برهمنی در گرد و نواح اطراف کابل وجود داشت - کشف معبد مذکور با مجسمه مرمری رب النوع آفتاب سوریاتائید گردید.
- ۵ - قندوز: در شمال هندوکش تقریباً در حوالی میان دو ولایت قدیم باختر (کهندژ) یعنی قلعه مستحکم قدیمه و بنام قندوز یکی از مراکز مهم پشه افغانی معروف گردیده است در ۱۹۲۶ اتفاقات با مجرای جوی آبیاری چند عدد سر مجسمه ئی بما داد که بعد از تقریباً ۴۰ سال انتظار علما اولین سر های بودائی است که از شمال هندوکش از صفحات باختر کشف شده است. موضوع مهد توادی صنعت (گری-سکو بود یك) از سالیان میدیدی مدققین اروپا را مشغول ساخته و هیئتقدر میدانستند که گندهارا محلی است که آثار این مدرسه در اینجا به کثرت دیده میشود - چند عدد سر های بودائی قندوز که فعلاً در موزه کابل و مزار شریف موجود است موضوع را حل کرده و موسیوها کن بانشر رساله (صنعت بودائی باختر و مبدأ صنعت گریکو بود یك) ثابت نمود که این صنعت در اخیر دوره نفوذ شاهان مستقل یونان باختری در صفحات شمال هندوکش در باختر تولد شده و در جنوب در بنام تیغه کوه مذکور در دل گندهارا در هده به معراج ترقی خود رسیده است.
- ۶ - بگرام: بگرام فعلی که فاصله ۸۰ کیلومتری شمال شرقی کابل در حوزه شاداب کوهستان و کوه دامن واقع می باشد عبارت از شهر (نیکایا) یا (نیسه) یونانیست که محتملاً در قرن ۲ ق م آباد شده و در جنوب هندوکش بخش مرکزی (کالیست) میبست چندین قرن پایتخت شاهان یونان باختری و پایتخت تابستانی پادشاهان بزرگ کوشانی بود و تا نیمه اول قرن مسیح هنوز در شهر ویرامون آن اهالی زندگانی داشتند.
- حفریات اصولی در ۱۹۳۶ از طرف (موسیو کرل) تحت نظارت موسیوها کن در بگرام شروع شد. در نتیجه يك محله شهر باد کانهائی ظاهر گردیده و ظروف سفالی گلی باسكوك مسی مربوط به قرن اول تا سوم مسیح کشف گردید. در همین سال و سالهای آینده تا ۱۹۴۲ از حصه مرکزی خرابه های شهر بگرام آثار خیلی مهمی کشف شده است از قبیل:
- گیلاسهای منقوش باصحنه جنگه جوان گریک و رومن - مدال های گچی که در آن ها نقشه های میتولوژی یونانی باسبك صاف یونانی نقش است صندوقچه ها و قطعات منقش عاجی - ظروف مختلف شیشه ئی - ظروف سنگ رخام - ظروف مفرغی - مطالعه و معاینه آثار بگرام برای فهمیدن تاریخ صنایع مستظرفه آسیا کمال اهمیت پیدا کرده است.
- ۷ - شترک: در ۵ کیلومتری شرق بگرام یکی از پوزه های شرقی کوه بچه را که موسوم به

زېږوان کوه) می باشد - یوزه شترک گویند اینجا تا اوایل قرن ۷ مسیحي يك هده معابد مهم بودائی وجود داشت. درینجا (موسیومونیه) تحت نظارت موسیوها کن حفريات کرده و يك هده هیکلها و صحنه های بودائی در سنگ سلیت (شیست) کشف شده است. اهمیت شترک در اینجا است که در خود همین نقطه یادرجاورت آن معبدی بود که شهزادگان یرغمل چینی را کنشکسای کبیر امیراطور مقتدر افغانستان مسکن داده بود.

۸- فندقستان: فندقستان دره فرعی وشادابی است که درین وسط کابل وبامیان به دره غور بند ملحق می باشد. ازینجا از يك معبد بودائی قرن ۶ یا ۷ مسیحي يك هده مجسمه ها و تصاویر دیواری ومسکویکات پیدا شده است. این هیکلها آخرین محصول مجسمه سازی های بودائی افغانستان است واز نقطه نظر سبک نفوذ صنعت ساسانی و گوپتا هندی در آنها هویدا است.

۹- سیستان افغانی: در سیستان افغانی بار اول در ۱۹۳۶ باره تحقیقاتی در زمینة قبل التاريخ از طرف موسیوها کن وموسیو گریشمن وهمکاران آنها بعمل آمد. چون از ۲۰ تا ۳۰ سال باینطرف در چهار کرد افغانستان در حوالی مرو از طرف هیئت امریکائی تحت مدیریت (پومیلی) در حوزه سند در موهنجو دیرو از طرف سرچان مارشال انگلیس ودر سیستان ایران از طرف سراورلستن تحقیقاتی بعمل آمده وشواهد مدنیة ۵ هزار سال قبل از مسیح کشف شده بود وموضوع ارتباط این مدنیة بزرک بامدنیة حوزه های بین النهرین ونیل در میان بود هیئت حفريات فرانسوی در افغانستان خواست هموائی با هیئت های دیگر نموده و تحقیقاتی درین زمینة در داخل خاک افغانستان نماید تا اینکه در سال ۱۹۳۶ موسیو گریشمن در تپه های (نادعلی) به ۱۲ کیلومتری جنوب (قلعه کتنگ) مرکز امروزی سیستان افغانی شروع به حفريات نمود واز تپه که ۳۰ متر بلندی داشت فقط در ۱۲ متر بالای آن کار کرد وبقیه آن تا امروز باقی مانده - درین ۱۲ متر اول تپه طبق انتظار شواهد هزار سال اول مدنیة مذکور قبل از عهد مسیح ظاهر شده وقراریکه موسیو گریشمن در يك مقاله منتشره در سالنامه ۱۳۱۷ کابل اظهار داشته است باحفر ۲۲ متر بقیه تپه امید است ظروف کلمی و اشیای ۳ - ۴ هزار ساله ازینجا کشف وموضوع ارتباط مدنیة سند - باحوزه بین النهرین برقرار گردد.

اگرچه درین ۲۳ سال حفريات رسمی علاوه بر نقاطیکه فوقا ذکر شد جاهای دیگری از قبیل بلخ شهر بانو (خلم قدیم در مجاورت تاشقرغان) معابد سنگی هیک (سمنگان) تصاویر رنگه دختر نوشیروان نزدیک روی تقریبا درصد کیلومتری شمال غربی بامیان - ساکاشیوکی (خرابه های کابل بودائی) وبعضی جاهای دیگر معاینه ومطالعه وحفريات شده است. باز هم نظر باین تناسب ادوار مدنی که افغانستان گذرانیده ونظر به تعداد ووسعت خرابه های شهری باستانی هنوز حفريات در مرحله ابتدائی است. نظر به دلچسپی زیادی که برای روشن ساختن تاریخ وتهذیب قدیم در مملکت پیدا شده امید زیادی میرود که در آینده قدم های بزرگتری درین راه برداشته شود. (احمد هلی کهزاد)

بخش ششم

افغانستان در دوره اسلام

مقارن قرن ۷ عیسوی واقعه تازمه در مشرق زمین اتفاق افتاد که در سرنوشت اجتماعی قسمت بزرگ از روی زمین موثر و ذی مدخل بود. این حادثه بزرگ تاریخی عبارت از ظهور مرد خارق العاده در جزیره نمای عربستان بود که دین جدیدی در دنیای قدیم پدید آورد و انقلابی در روح و ماده عالم بشر ایجاد نمود. این شخص بزرگ همانا حضرت (محمد) پیغمبر اسلام است که تعالیم او در طی ۱۴۰۰ سال هنوز در قلوب سه صد میلیون مسلمان حکومت مینماید.

این وقت تمدن قدیم عالم به از کشور کهن یونان سرچشمه گرفته بود نفس های آخرین خویش را می شمرد و امپراطوری عظیم روم که دستخوش تجزیه و فساد گردیده بود - ایطالیا جلال و جبروت گذشته را از دست داده و اروپای شمالی و غربی در زیر چنگال درنده اقوام بربر و وحشی دست و پا میزد اسپانیا نظم و آبادی خودش را در رینجه و بزگوتهای باخته بود - و از بر اعظم امریکا اثر و خبری در جهان نبود - در آسیا امپراطوری فارس رو به اضمحلال گذاشته و نفوذ آیین مزدک نظم اجتماعی آن کشور را به نابودی تهدید میکرد - کشور پهناور چین و مملکت وسیع هند یکی در مقابل استعداد امپراطوری که خودش را معبود و سلطنتش را آسمانی میدانست و دیگری در برابر مظالم ملوک الطوائفی که سینه مخلوق را فشار میداد سجده تعظیم و عبودیت مینمود و الحاصل در بیشترین حصص روی زمین جهل و نادانی - ظلم و خانه جنگی - تعدی فرمان روایان و قصاصات پیشوایان مذهبی خیمه زده و اینهمه با تعصب ذوقی یکجاشده سدشیدگی در مقابل ترقی و تقدم بشری افراخته بودند. در چنین وقتی کشور قدیم و ملت قدیم آریانا (افغانستان امروز) که تا قرن پیشتر دارای امپراطوری مقتدر یفتلی و مدنیت دیرینه باختری بود در حالت آشفتگی زندگانی داشت - زیرا امپراطوری ساسانی فارس بر اراضی غرب و شمال او تجاوز کرده بودند - و تورکان نو خواسته ماوراءالنهر در خاک های شمالی مشرقی او قدم گذاشته بودند - امپراطوری چین نیز که بر جنبش تورک در ماوراءالنهر غلبه نظامی حاصل کرده بود در تخارستان افغانی یادراز کرد - گرچه فرمان روایان محلی هنوز قسمت بزرگ افغانستان را در دست داشته و در تمام ولایات مرکزی - شرقی و جنوبی بالاستقلال حکم میراندند و از تجاوز خارجی مناطق خویش را محفوظ میداشتند مگر ملت افغانستان در قرن ۷ عیسوی احساس میکند که از سه طرف در زیر تضییق و فشار چین - تورک و فارس کوفته می شوند - در حالیکه غلبه ملتی واحد بر سه دولتی چنین مقتدر و نیرومند متعسر بود - ولی قوای معنوی ملت هنوز با برجا بود زیرا خاطره تهذیب و تمدن قدیم کشور و یاد مفاخر ماضی سرزمین آریانا مانند

مشعل درخشانی در قلوب قوم روشن بوده و ایشان را به اغاده جاه و جلال - عظمت و اقتدار از دست رفته امید وار میداشت - مردم یقین داشتند که چراغ زندگی کشور نمی میرد و قضایای چین - تورك و فارس نیز بالاخره مثل ما چرا های هخامنشی - بوانانی و هندی به نفع مملکت تمام خواهد شد ولو زمان بیشتر گذرد و ایام نا کامی بدراز کشد .

در چنین موقعی بود که پیغمبر اسلام با دین روشن و محکم و اصول نوین و مفیدی ظهور کرد و قبایل پراکنده اما شجاع و آزاد منشی عربستان در دور قرآن جمع شد - ملتی که استعداد جنگ و ادب هر دو داشت اینک خودش را مامور آسمانی میدید که منشور توحید - عدالت - آزادی - مساوات و نوع پروری را در گوش ملل گیتی اعم از سیاه و سفید - زن و مرد - آقا و بنده - غنی و فقیر یکجا بخواند و در راه ایقای این وظیفه الهی عقل و هوش - نیرو و توان - مال و جان - فرزند و زن خویش را نثار کند - این است که اردو های عرب با امپراطوری های روم و فارس مقابل شد و ملو و وحدت نصب العین - احساس ایثار و فدا کاری اصول عدالت و آزادی - چنان در قدرت و قوای معنوی عرب افزوده بود که مقابله و دفاع از غلبه و پیشرفت آن برای بزرگترین شهنشاهی های آن عصر نیز ناممکن گردید . ده - دوازده سالی از سقیات نگذشته بود که بیرق فتح و ظفر آنها در فراز دمشق شام مرکز ۷ قرنه آسیائی امپراطوری روم شرقی و مداین پایتخت چندین قرنه شهنشاهی ساسانی و همچنین در کشور های نیل افراشته شد - دولت های عظیمه روم و فارس بالاخره افلاس مادی و معنوی خود شان را در مقابل قدرت فوق العاده ملت نه ملیونی عرب اعلام کردند و هنوز قرنی نگذشت بود که طوفان این فتوحات حیرت انگیز از پشت دیوار های قسطنطنیه تا کناره های اطلس و از آبشار های نیل تا دریای قزوین پیش رفت و قسمت بزرگ و معمور جهان در قبضه اختیار عرب درآمد - دوصد هزار نفر عسکر بی نظیر و یک هزار دوصد کشتی عربی اینک از سواحل بحیره خزر و سیاه تا بحر عرب و عمان و از کناره های غربی اسپانیا تا نواحی فرغانه زمین جولان و آب های مدیترانه را می شگافتند .

معمدا فقط این دریای دیوارهای سربه فلک کشیده جبال هندو کش و قلب افغانستان بود که سیلاب پیشرفت عرب برای همیشه متوقف گردید، آری تدبیر و شمشیر خراسان زمین درین مجادله عظیم دو قرنه چنان امتحانی از خود داد که نظیر آن کمتر در تواریخ روی زمین به نظر آید .

در سال ۲۲ هجری (۶۴۲) امپراطوری فارس از پا در افتاد و یزدگرد شهنشاه آن کشور در مملکت افغانستان پناهنده شد - سیاه عرب پادشاه فراری را تعقیب می کردند - افغانستان راه را برای آنها در کشور خویش باز گذاشتند تا بدست دشمن نرسیده خصم

دیرین را از یا براندازند این مساعدت و دیپلو ماسی افغانستان سبب شد که امپرا طوری چین از حمایت فارسیان یا یس کشد و لذا یزد کرد با آنکه از طرف کرو تورک به ماوراءالنهر تقویه شد - در مقابل هجوم عرب مغلوب و از طرف افغانیان مرو معدوم گردید - یس شهنشاهی فارس و از گون گردید و تورکها به ماوراءالنهر عقب نشستند و چینی ها نیز د یسگر یادی از تخارستان نه نمودند - باین ترتیب از سال ۲۲ تا ۳۱ هجری (۶۴۲-۶۵۱ م) افغانستان از نفوذ سه قوت دولت بزرگ چین و تورک و فارس رهائی یافت - ولی کار او با طرف یر قوت و تازه دم دیگری چون عرب باقی بماند - این است که بلا فاصله دست بیکار زدند و تقریباً دو صد سال مبارزه سیاسی و نظامی بین طرفین دوام نمود - بالاخره هم افغانها شاهد فتح را در آغوش کشیدند .

چنانچه گفتیم از سال ۲۲ (۶۴۲ م) سقیات عرب از غرب کشور افغانستان شروع شد و مغرزه های عرب و قوماندانهای دلیر آنها چون احنف - سهل - عبدالله - عاصم - حکم و ساریه از جنوب مشرق بحیره خزر تا آبهای عمان در افغانستان ریختند - تا سال ۳۱ هجری (۶۵۱ م) عرب شهرهای مرو - نیشاپور - کرمان - زرنج و غیره را در دست داشته و از هرات به بلخ به عنوان تعقیب یزد کرد پیش رفتند ولی همینکه ماهویه افغان سوری یزد کرد را در ۳۱ (۶۵۱ م) در مرو بیکشت - قارن هراتی در (۶۵۲ م) به قرار گاه عمومی عرب در نیشاپور حمله کرد و مردم حاکم و نایب ربیع بن زیاد را از سیستان را نداند و باین ترتیب جنگهای جدی افغان و عرب آغاز یافت .

عرب ها چون جدیت مسئله را احساس کرده بودند فریب فتوحات سهل الحصول اولی را نخوردند و به هر قیمتی بود قارن را مغلوب کردند ولی باز هم در سال ۳۷ (۶۵۷ م) خراسانیان دروازه خراسان را در سرحدات نیشاپور بر روی عرب ها بستند و حکام آنها را راه ندادند - در سال ۴۲ (۶۶۲ م) خلافت اسلامی عرب به امپراطوری اموی شام انتقال یافت و سقیات آنها در افغانستان افزونی گرفت - حکم بن عمر و غفاری گرچه در مقابل ولایت غور تا کام شد ولی توانست شهر مرو را عوض نیشاپور مرکز عرب در افغانستان قرار دهد چنانچه در سال ۵۱ (۶۷۱ م) ۵۰ هزار عرب با اهل و عیال آنجا وارد و مقیم گردید مهندا عرب در مرو تمرکز داشته و بیشتر به فتوحات ماوراءالنهر مشغول بود زیرا ولایات افغانستان هنوز در دست حکام بومی قرار داشت - در سال ۴۶۱ (۶۸۰ م) سرکردگان بومی که به حملات نا بهنگام ضد عرب می پرداختند در یکی از شهرهای خوارزم به حمله سخت مهتاب افسر بن سلم بن زیاد دچار شدند و متعاقباً در هرجا انقلابات ملی مشتعل گردید در سال ۶۵ (۶۸۴ م) خراسانیان توانستند استقلال خود را توسط عبدالله خوارزمی حاکم عربی

خویش اعلام کنند۔ در سال ۷۲ (۶۹۱ م) این اعلان توسط بکر بن وشاح تجدید شد در سال ۷۷ (۶۹۶ م) امیه حاکم عرب به بلخ سوقیات نمود ولی شکست سختی خورده به مرو مراجعت و فطاعت نمود .

پایتخت دمشق از مدافعه طولانی افغانستان خسته شده بود ولذا برای يك رویه کردن کار مشهورترین افسران خود قتیبه را اعزام کرد ولی قتیبه نیز مدتی مجبور بود با سرداران ملی خراسان چون حکمرانان مرغاب-میمنه - شبرغان - بلخ - بدخشان و غیره دست و پنجه نرم نماید مخصوصاً نیز که مشهور حکمران بادقیس که در سر این اتحادیه قرار گرفته بود - قتیبه مردد لیزی بود و خون بسیار ریخت ولی در او آخر همین قرن اول بود که در یکه انقلاب عسکری عرب و ملی خراسان گشته شد - درین وقت ۳ هزار مرد جنگی عرب برخراسان شمالی تمرکز داشت مهربان دیگر کار مهمی در افغانستان انجام داده نتوانسته بلکه در عوض مصروف ما و رانهر بودند .

اسد سردار مشهور عرب در غرستان مصالحه امضا نمود و در سوقیات بغور دو بار ناکام شد - ۱۸ هزار عسکر اعزامی عرب در تخارستان نیز نتوانست در سال ۱۱۲ (۷۳۹ م) موفقیت محکمی احراز کنند - تنها عربها در مرو و نیشابور تسلط مستقیم داشته و سایر ولایات افغانستان مثل جنوب هندو کش بسکلی آزاد و بامثل شمال هندو کش با عرب داخل معااهده بوده و بقبول باج و خراج اکتفا نمی نمودند .

عربها که در اغلب ممالک عالم به حمله کشوری می کوشیدند البته در افغانستان عکس آن را دچار شدند ولذا محاذ جنگ را در جبهات مختلفی تقسیم کردند . چنانچه شمال خراسان را به قوماندانی جداگانه سپردند - غرب و جنوب انرا (از کرمان تا بلوچستان) بقوماندانی دیگری دادند و قسمت جنوب شرقی یعنی ولایت سند را جبهه سومی شمر دند و اما در جبهه اول چنانکه دیدیم در مرو یکصد سال از نیشابور تا تخارستان گرفتار مشکلات بوده و از عبور هندو کوه و اشغال غور عاجز آمدند - در جبهه دوم نیز قوماندانانهای نامور عرب چون سهل بن عدی عبدالله بن هستان - عاصم بن عمر - حکم بن عمر - مجاشع مسعود - ربیع بن زبید و عبدالرحمن بن سمره و غیره با مقابلات جدی امالی دوچار شدند - گرچه اینها کرمان - زرنج و مکران را اشغال کردند و حتی آخرتا کابل سوقیات و زمین داور راتا مین نمود مگر اینها و اخلاف اینها از قبیل عبدالله و عباد یزید و ابو عبیده - عبدالعزیز بن عبدالله - عبدالله بن امیه عبدالله بن ابی بکره - عبدا لرحمت بن ا شعب و حتی قتیبه مشهور تماماً در نبرد نظا می و سیاسی مقابل کابلستان ناکام ماندند در حالیکه از سال ۲۳ (۶۴۳ م) تا اواخر قرن اول هجری زحمات سفربری و جنگ را قبول کرده بودند - بناچار ازین بعد عرب از کابلستان منصرف

و به سیستان قناره نمود اما در آنجا نیز حال بدی داشتند. و ملیون افغانی همیشه آتش اغتشاش و انقلاب را فروزان نگه میداشت.

قوماندا نهایی عرب در مکران و بلوچستان از سال ۱۲۲۳ تا ۶۱ (۴۳-۶۸۰م) پای خو یستن را محکم نتوانسته و امثال مغیره بن عاص حارث بن مره - راشد بن عمرو - سردا ران مشهوری کشته شدند فقط ابن منذر بن جارود بود که قصدارا فتح و پنجه عرب را قائم کرد - در جبهه سوم یعنی سند ه گر چه هجوم های اول و دوم عرب از راه بحر نا کام ماند ولی حمله سوم محمد بن قاسم ثقفی آنقدر قوی بود که در سال ۹۳ هجری (۷۱۱م) ولایات سند و ملتان هر دو در دست عرب افتاد مگر اهالی البته بزودی آرام نماندند و در آینده افسران عرب حبیب بن مہلب - عمرو بن مسلم و غیره بجنک های سختی با اهالی گرفتار شدند جنک قندا بیل یکی از مشاهیر رزمهائست که هر اردوی عرب در عصر خلیفه یزید بن عبدالملک در آن کشته بسیار داد جنید بن عبدالرحمن حکم بن هوانه و غیره ایشمه حکام عرب در سند بودند که متصلا با جنک های داخلی دچار شدند و الحاصل این ترتیب به تمام افغانستان مفتوحه عرب از سال ۲۳ تا ۱۲۹ هجری (۶۴۳ - تا ۷۴۶م) در مدت زیاد از یک قرن طول کشیده و در تمام این مدت عسکر و افسر عرب از کثرت جنک ها و ضدیت مردم افغانستان بستوه رسیده و خسته شدند - ولی افغانها نیز نتوانستند به تغلیص تمام حصص مفتوحه از دست عرب موفق گردند - زیرا قوای ملی افغانستان در نتیجه هجوم و تعرضات سابقه تورک - فارس و چین در ولایات متعدد تغارستان - بلخ - غور - غر جستان - جوزجان - مرو - هرات - بادغیس - خوارزم - سرخس - نیشابور - کرمان - مکران - سند ه - بلوچستان - کشمیر - زمین داور - قندهار و کابلستان منقسم و در زیر اوامر قوما ندانها و حکام جدا گانه و مستقلی به صورت ملک الطوائف اداره می شدند - لهذا مرکزیت مفقود و قوای متعده مدافعوی معدوم بود - مخصوصا که از قرنهای پنجم تا ششم در طرف تعداد ادیان زرتشتی که مبنی بر جدال خیر یارس بود و بودائی که بیشتر از جمله دینی بود نظری و بر مبنی که از شرک و بت پرستی و فاقده هر نوع مساوات حقوقی بود معنا در تفرقه و تشتت سیاسی می افزود اما بزودی مردی از افغانستان بنام ابو مسلم خراسانی ظهور و در سال ۱۲۹ (۷۴۶م) در شمال کشور دولت قوی تشکیل و بلا فاصله قوای عرب را در تمام صفحات شمال غرب جنوب کشور از بین برد - ابو مسلم نه تنها افغانستان مفتوحه را بعد از یک صد سال زمان از نفوذ عرب خلاص و مستقل ساخت بلکه کشور های ما و راملنهر و فارس را نیز فتح و امیرا طوری عظیم بنی امیه را معدوم نمود - چون در آنوقت شخص امیرا طور - خلیفه اسلام و نائب پیغمبر محسوب و دارای اقتدار سیاسی و مذهبی بود با یشی شخصی باین مقام نائل گردد که نژاد عرب وارتباطی

بحضرت پیغمبر اسلام داشته باشد. ابو مسلم بر عایت این ذهنیت ملل مختلفه مسلمان مجبور بود که امپرا طوری اموی را به خاندان عباسی عرب انتقال دهد و خود بیعت شهنشاه افغانستان و ماوراءالنهر و فارس مرکز امپرا طوری اسلام را زیر کنترل خویش نگه دارد. در هر حال ابو مسلم که از بزرگترین سرداران جهان و نمونه کامل از لیاقت عنصر افغانی بود در سال ۱۳۷ (۷۵۴ م) بدست خلیفه دست نشانده خویش ابو جعفر منصور عباسی بغدر و حیلله کشته شد و مجدداً نفوذ این امپرا طوری جدید عرب در کشور افغان کشیده شد مگر طبعاً افغانها تن نداده و بر ضد امپرا طوری عباسی در هر کنج و کنار مسلح شدند. فیروز ملقب به سنباد هراتی - استاد سیس باد غیسی مجدد آدرویه سیستانی - حکیم مقنع مروی - حضمین بن رقاد رون جوبی - سیستانی - امیر حمزه سیستانی - اینهمه سرداران ملی افغانستان بودند که تا اوایل قرن سوم هجری تقریباً مدت یک قرن دیگر امپرا طوری عباسی را در افغانستان مقنن و حاکم گرفتار جنگ های خونینی نمودند - شاهان کابل نیز در طول این مدت با تحمل رزم های صعب سردرگمند عرب نیاوردند - تا آنکه در سال ۱۹۳ (۷۰۸ م) مردان افغانی چون فضل بن سهل و طاهر بن حسین خراسانی ظهور و در پایشخت خلافت عباسی (بغداد) سو قیسات و کشور های عربی را اشغال و متقاعد دولت جدید التاسیس افغان نمودند - در راس این دولت جدید مامون عربی النسل قرار داشت و هنوز امید عناصر عرب را بسوی خود می کشید ولی رجال افغانی هم بر خود او و هم بر بغداد و تمام امپرا طوری وسیع او حکومت میراندند .

مامون توانست به خدعه ، فضل خراسانی را در سال ۲۰۲ (۸۱۷ م) از بین بردارد و مجدداً بغداد را پایتخت امپرا طوری اسلام اتخاذ کند - ولی هنوز طاهر خراسانی زنده بود و او توانست در سال ۲۰۵ (۸۲۰ م) عنوان حاکم خراسان حاصل و در سال ۲۰۶ (۸۲۱ م) استقلال ولایات شمالی و غربی افغانستان را اعلان کند - و این اولین دولت مستقل ملی افغانستان در دوره اسلام بود .

در همین قرن صفاری های افغان ولایت مرکزی افغانستان را (کابلستان) جز این دولت قرار دادند و متعاقباً در قرن بعد سلسله سامانی های بلخ ماوراءالنهر و قسمتی از فارس را با آن افزودند - غرنوی های افغان تمام مملکت را از نظر دین و سیاست وحدت بخشیدند و غوری ها تا قلب هند و ستان رسیدند در هر حال افغانها در دو قرن اول اسلامی قسامدین اسلام و زبان عرب را پذیرفتند و بزودی در علوم اسلامی ترقی شایانی نشان دادند .

ابن المبارک مروی محدث معروف قرن دوم - امام اعظم ابوحنیفه نعمان کابلی الاصل فقیه مشهور و بزرگ قرن مذکور - الحافظ ابی عبدالله بن محمد نصر المروزی الشافعی اعلم علماء حدیث

قرن سوم بوداؤد سجستانی محدث بزرگ و امام احقاد بن حنبل مروی محدث و فقیه معظم همین قرن و ده‌های دیگری همه علمای اسلامی افغانستان بودند که در قطار اول علمای تاریخ اسلام بشمار میروند. افغانها بسرع حیرت بخشی در دوره اسلام چنان استعداد ارثی خویش را در راه تقدم ترقی و تمدن اسلامی نشان دادند که توان گفت نظیر آن کمتر است. ابو موسی جابر بن جهان خراسانی شیمت معروف قرن دوم - محمد بن موسی خوارزمی ریاضی دان بزرگ قرن سوم - ابن قتیبه مروزی عالم جامع قرن مذکور و بالاخره ابن سینای بلخی فیلسوف و عالم بزرگ دنیای اسلام و امثالهم همه مردان مشهور افغانی و نماینده استعداد این کشور قدیم بحساب میروند. همچنین بشار بخار ستانی شاعر قرن دوم و ابو عطای سندی شاعر قرن سوم و ابو الفضل احمد بن ابی ظاهر - تیغور خراسانی شاعر همین قرن و امثالهم همه شعرای عربی زبان افغانی قرون اولیه اسلامی بشمار آند. تا اینکه زبان نوین فارسی در افغانستان از ترکیب زبان قدیم و زبان عرب بوجود آمده و شعرا از قبیل عنصری - فردوسی - سنائی و مولوی قدم بهر صه وجود گذاشته و ادبیات فارسی را در زمره ادبیات مشهور ملل جهان ممتاز ساختند. افغانها نه اینکه در زبان و علوم عرب و اسلام تخصص و امتیاز حاصل کردند بلکه تهذیب و تربیت قدیم کشور خویش را در بین عرب و تمدن جهان شمول داخل کردند و هم بواسطه ادخال علوم این مدنیت را تقویه نمایانی نمودند موسی برمکی یوسف برمکی - محمد بن جهم برمکی - فضل بن سهل سرخسی اینهم افغانهایی بودند که شخصاً به ترجمه کتاب های یهلوی در زبان عرب پرداختند و در نتیجه آن زبان را اثر و تمند و آن ملت را به علوم ملل دیگر آشنا ساختند - خاندان برمکی افغان بود که بواسطه ترجمه کتب (منکه در طب) (سندهند در نجوم و فلکیات) و قصه (سند - باد) از هندی به زبان عربی و تدوین مذاهب مختلفه هند در کتاب واحد - با احضار ادویه و گیاه های سودمند ماورای رودخانه سند - در بغداد - عالم عرب و اسلام را به علوم فارسی و هند چون الهیات و طب هند - تاریخ و قصص فارسی خوبتر آشنا ساخت. رجال افغانی انشاء و ترسل و ریاضی - تهذیب و تربیت افغانستان را در بین عرب داخل نمودند و باین ترتیب در تشکیل تمدن اسلامی حصه مهم و بزرگی گرفتند - افغانها نه تنها از راه علوم و مدنیت به تشکیل تمدن اسلامی خدمت بزرگی نمودند بلکه در راه نشر دین اسلام نیز خدمات گرانبهایی کردند - امیر اطوری های غزنوی و غوری افغانستان در قرن ۵ و ۶ هجری ملیونها نفوس هندی را بدین اسلامی آشنا ساختند.

و الحاصل ملت افغان و کشور افغانستان به تاریخ اسلام مقام معلوم و ممتاز دارد - فقط این سیلاب بربریت مغل و چنگیز بود که در قرن ۷ اسلامی کشور تمدن افغانستان را و از گون نمود - و این داستان دیگر است که در جای دیگر گفته آید. (میر غلام محمد غبار)

بخش هفتم

زبان و ادبیات افغانستان

قسمت اول : زبان و ادبیات حصه پشتوی افغانستان (زبان افغانستان : پشتو) :

اصل پشتو :

پشتو زبانی است که قرار تحقیقات آخرین علما در حد و چهارملیون متکلمین دارد و زبان ملی افغانستان و صوبه سرحد هند و یک حصه بلوچستان است ، این زبان اصلا در دسته زبان های هند وارویا (هند و ژرمانیک) شامل و بالسنه قدیم آریائی مانند سانسکریت و زند (اوستا) قرابت مستقیم دارد بلکه قرار نظریات علمای زبان شناسی حلقه ارتباط السنه هند ایرانی است که در سرزمین افغانستان باقی مانده است .

از کلمات و لغات تاریخی السنه قدیم آریائی مانند خود کلمه (آریا - آریانا و یجه - آریا ورشه) که اکنون در زبان پشتو ریشه های آن موجود و زنده و مستعمل است (۱) میتوان دریافت که این زبان با زبان اصلی آریائی که بقول گوستاولوبون (آریک) نام داشت نزدیکی زیادی دارد و متلیکه السنه سنسکریت و زند ازان زبان اصلی در هند و باختری پیدا شده اند یا زبان فارسی قدیم Old Persic در فارسی از ان منشعب شده زبان پشتو هم مستقیما ازان زبان پیدا شده و در حوالی جنوب هندو کش تا در یای اندوس و سیستان زنده مانده است و بقول دکتر تر و مپ Dr. Trumpp و دار مستتر Darmisteter حلقه ارتباط زبا نهی هند و فارس است و در بسی از کلمات و الفاظ و قواعد گرامر سنسکریت و اوستا قرابت دارد .

نام پښتو :

پشتو زبانی است منسوب به ملت پشتون که این نام در ریگ ویدایا پکت Paktas آمده و با نام (بخدی ، بختی) که در کتاب اوستا برای باخترو بلخ ذکر شده ربط مستقیم دارد بعد ازان دهر دوت مورخ یونان آنرا پکتیس و پکتویس Paktves و سرزمین آنها را پکتیکا Paktyea ذکر نموده (۲) و بطلموس هم آنرا پکتین نوشته است .

- (۱) کلمه آریا از ریشه آره Arah به معنی اصل و زراعت ساخته شده و معنی اصیل و زارع را میدهد و و یجه اکنون در پشتو (اویجه) Avyja h به معنی سرزمین و بوم زاد است و ورشه در پشتو بصورت ورشو Varsho به معنی مرتفع و جای مناسب و خوب مستعمل است .
- (۲) در ادبیات پشتو این نام پشتو نخواه Pashtunkhaw آمده .

نام پشتو از همان (پکھت - پکنویس - پکنین) ساخته شده و پشتو و پختو تلفظ می شود . که وید امسای است با (خ) اوستا (K) یونا نی ، که اکنون هم پشتون به (ش) و پختو به (خ) تلفظ می شود .

اصوات و حروف و حرکات پشتو :

اصواتیکه در پشتو موجود است عدد آن بیسی میرسد و این اشکال نما ینده گی آنرا میکنند :
اصوات صامتہ یعنی حروف صحیح Consonants عبارت است از (۲۶) حرف ب پ ت ث ج چ خ ش ل غ د د ر د ر ز س ن س ن غ ک گ ل م ن ن ی) اما چهار حرف دیگر (او ه ی) حروف صایت (علت) و اوایل Vowels است . که الف نما ینده فتحه و (ه) نما ینده فتحه مخصوصه و (و) نما ینده ضمه و (ی) نما ینده کسره است . از حروف صحیحہ (ت) در پارسی نیست - ولی در سانسکریت موجود است و (ش) که آواز (تس) میدهد در السنه آریائی اروپا مانند روسی و آلمانی موجود است (ل) صوتی است ما بین (ذ ج) که در اوستا حرف (dh = ذ) با این صورت نزدیک است .

(د ر) هم با سانسکریت مشترک و در اوستا و پارسی نیست - (ز) صوتی است بین (ژ ، گ) مخصوص پشتو است . (ش) صوتی است که در سنسکریت و اوستا و روسی نزدیک بان اصواتی موجود است ، و (ن) هم در سنسکریت نظیری دارد .

ادبیات پشتو :

آثار ادبی این زمان ، پیش از اسلام بدست نیامده ، ولی بعد از قرن اول هجری یکعده اشعار و منظوماتی موجود است که بر حیات ادبی این زبان در اوائل اسلام دلالت میکنند کتاب پته خزانہ (گنجینه پنهان) که به سال (۱۱۴۲ هجری) مطابق به (۱۷۲۹ ع) در قندهار نوشته شده باستاند کتب قدیمه پشتو برخی از منظومات و اشعار پشتو را که بقرن دوم هجری تعلق دارد ، نقل میکنند .

شعراى قدیم پشتو که اشعار شان تا کنون بدست ما رسیده قرار ذیل اند :
شاعر قدیم ترین پشتو که یک منظومه حماسی اورا مؤلف کتاب پته خزانہ باستاند تاریخ سوری نقل کرده امیر کروڑ Krur ولد امیر یولاد سوری است که به سال ۱۳۹ ه - ۷۵۶ ع در مندش فور امیر بود ، این شخص بسال ۱۵۴ ه - ۷۷۰ ع در جنگلهای پوشنج هرات مرده و با ابو مسلم خراسانی معاصر بود .

دیگر از شعراى قدیم که اشعارش را پته خزانہ از کتاب ارغونی پشتهانہ Larghoni Pashtanah یعنی افغانهای قدیم نقل کرده ابو محمد هاشم ابن زیاد السروانی بستی است که بسال ۲۲۳ ه

د کابل کالنی

مطابق ۸۳۷ ع در سروان هلند متولد گردیده ، وی بزبان پشتو کتاب د سالو وژمه یعنی نسیم ریگستان را در بیان فصاحت و بلاغت اشعار عرب نوشته است .

دیگر از شعرای قدیم پشتو شیخ رضی اودی برادر زاده شیخ حمید اودی پادشاه ملتان است که در حدود ۱۰۰ ع زندگانی داشت .

شعراى دیگر که پیش از ۱۰۰۰ ع گذشته اند مشاهیر آنها قرار ذیل اند :

بیتهنى Bitnay حدود هزار ع - اسماعیل سر بنی حدود هزار ع - شیخ اسعد سوری شاعر در بار سور بهای غور (متوفی ۴۲۵ هـ - ۱۰۳۳ ع) شکار ندوی Shkarondoi

بن احمد کوتوال فیروز کوه غور حدود ۱۱۵۰ ع ، ملک یار غرشین Malkyar Gharshin حدود ۱۱۵۰ ع تایمنی Taimani حدود ۱۱۵۰ ع قطب الدین بختیار کاکامی بن احمد بن

موسی متولد ۵۷۵ هـ مطابق ۱۱۷۹ ع و متوفی ۶۳۳ هـ مطابق ۱۲۳۵ ع و شیخ تیمین بن کاکامی Kaker حدود ۱۱۵۰ ع و شیخ متی Mati بن شیخ عباس بن عمر بن خلیل متوفی

۶۲۳ هـ - ۱۲۲۶ ع و بابا هوتک Hotak متولد ۶۶۱ هـ - ۱۲۶۲ ع و متوفی ۷۴۰ هـ ۱۳۳۹ ع و سلطان بهلول اودی متوفی ۸۹۴ هـ - ۱۴۸۸ ع و خلیل خان نیازی حدود ۱۴۸۸ ع و اکبر

زمین داوری حدود ۱۳۵۰ ع و شیخ عیسی مشوانی Mishwoni حدود ۱۴۶۵ ع و شیخ بستان بریغ Barich حدود ۹۹۸ هـ - ۱۵۰۹ ع و ملا الف هوتک حدود ۱۵۹۱ ع ملا مست زمند

Zamand حدود ۹۵۰ هـ - ۱۵۴۳ ع میرزا خان انصاری حدود ۱۵۹۱ ع - دولت الله لوانی Lawani حدود ۱۵۹۱ ع زرغون خان نورزی Zarghon فرامی متوفی ۵۹۲۱ هـ ۱۵۱۵ ع دوست محمد

کاکامی حدود ۹۰۰ هـ - ۱۴۹۴ ع علمی سرور اودی حدود ۱۰۰۰ هـ - ۱۵۹۱ ع .

بعد از سال هزار ه در پشتو شعرا و مصنفین زیاد گذشته اند که مشاهیر شان خوشحال خان

ختک - عبدالرحمن بابا متولد ۱۰۴۲ هـ - ۱۶۳۲ ع و حمید مهمند حدود ۱۶۹۰ ع و پیر محمد کاکامی حدود ۱۷۷۰ ع و غیره است .

مؤلفین و کتب مهمه قدیم پشتو :

بعد از سال هزاره در پشتو تالیفات و دواوین زیاد اشعار موجود است که عدد آن به ۵۰۰۰

کتاب میرسد این کتب عبارات است از کتب دینی - تصوف - تبلیغ - شعرا و ادب و فلسفه و اخلاق و فقه و طب و غیره ولی در اینجا فقط برخی از کتب قدیمه مهمه زبان که بیش از هزار هجری نوشته شده ذکر می گردد :

۱ - قدیم ترین کتابیکه بزبان پشتو نوشته شده و نسخه آن موجود نیست و مولف پته خوانه

از آن ذکر میکنند کتاب سالو وژمه یعنی نسیم ریگستان Breez of desert است که مولف آن

زبدة الفصحایو الحمد ماشم ابن زیار السروانی البستی است و به سال ۲۲۳هـ - ۸۳۷ع در سروان هلمند متولد و به سال ۲۹۷هـ - ۹۰۹ع در بست وفات یافته. این شخص از شاگردان ادیب معروف عرب ابن خلاد ابوالعینا است و کتاب دسالوزمه را در بحث اشعار عرب نوشته است و مولف کتاب پسته خوانه وجود این کتاب را به حواله ارغونی پشته نوشته است.

۲ - کتاب مهم دیگری که بزبان پشتونوشته شده تذکرة الاولیای افغان است که بعد از ۶۱۲هـ - ۱۲۱۵ع در ارغسان Arghasan فندهار نگاشته شده و مولف آن سلیمان بن بارک خان قوم ماکو صابزی (Mako-sobzi) است این کتاب شرح حال بسی از شعرا و اولیای افغان را دارد و به سال ۱۳۱۹ شمسی در کابل ۶ صفحه آن در جلد اول پشتهانه شعرا هکس گرفته و نشر شده است.

۳ - کتاب دیگر قدیم پشتود خدای مینه یعنی محبت خدا Love of God است که مجموعه اشعار شیخ متی قوم خلیل است و این شاعر در ۶۲۳هـ - ۱۲۲۶ع متولد و در ۶۸۸هـ - ۱۲۸۹ع وفات شده و در قلات Kalat فندهار مدفون است.

۴ - اهلام اللوذعی فی الاخبار اللودی : کتابی بود بزبان پشتو که مولف آن احمد بن سمید لودی است و به سال ۶۸۶هـ - ۱۲۸۷ع در شرح حال خاندان شاهان لودی نوشته و اشعار آن در آن کتاب نقل شده.

۵ - تاریخ سوری : تالیف محمد ابن علی البستی در شرح حال خاندان شاهان غور که قصاید قدیم دربار شاهان سوری و غوری بزبان پشتودرین کتاب آمده است و زمان تالیف آن در حدود ۱۲۰۰ع است.

۶ لرغونه پشتهانی : یعنی افغانهای قدیم Ancient Afghans تالیف شیخ کتبه Kata بن یوسف بن متی قوم خلیل است که در حدود ۷۰۰هـ - ۱۳۰۰ع نوشته شده و شرح حال بسی از مشاهیر شعرا و علما و بزرگان را دارد و مولف کتاب پسته خوانه بسی از آثار ادبی زبان پشتو را ازین کتاب نقل کرده.

۷ - تذکرة الاولیای افغان : تالیف شیخ قاسم بن شیخ قدم بن محمد زاهد بن میر داد بن سلطان بن شیخ کتبه سابق الذکراست که شیخ قاسم در ۹۰۶هـ - ۱۵۴۹ع در بدنی Badni پشاور متولد و به سال ۱۰۱۶هـ - ۱۶۰۷ع وفات شده است.

۸ - دفتر شیخ ملی Mali مولف آن آدم بن ملی بن یوسف بن مندلی بن خوشی بن کند بن خرشبون سابق الذکر است که در شرح حال فتوحات سوات و تقسیم زمین های آنجا در حدود ۸۲۰هـ - ۱۴۱۷ع نوشته شده.

۹ - تاریخ کجوجان رانی زی Ranizi حاوی تاریخ سوات و بنیر که در حدود ۹۰۰هـ - ۱۴۹۴ع نوشته شده.

- ۱۰ - فرغشت نامه Gharghasht Nama منظومه دوست محمد کا کر ولد بابرخان که به سال ۹۲۹ هـ - ۱۵۲۲ ع نظم شده و حاوی شرح فرغشت و دیگر بزرگان افغان بود.
  - ۱۱ - بوستان اولیا Garden of Saints تالیف شیخ بوستان ولد محمد اکرم قوم بریسج Borich که به سال ۹۹۸ هـ - ۱۵۸۹ ع در شورواوک Shurawok قندهار نوشته شده و مولف آن در سال ۱۰۰۲ هـ ۱۵۹۳ ع در احمد آباد کجرات وفات یافته.
  - ۱۲ - خیرالبیان تالیف بایزید - بیرروشان ولد عبدالله متولد ۹۳۲ هـ ۱۵۲۵ ع مدفون بته پور Batapur حاوی تبلیغات مسلکی این شخص مشهور.
  - ۱۳ - مخزن الاسلام اخوند درویره بن گدا بن سعدی متوفی ۱۰۴۸ هـ - ۱۶۳۸ ع که در پشاور مدفون است و کتابش حاوی مسایل دینی و تبلیغات مخالف بیرروشان است.
  - ۱۴ - کلید کامرانی تالیف کامران خان بن سدوخان سرسلسله قوم سدوزائی Saduzi است که بسال ۱۰۳۸ هـ - ۱۶۲۸ ع آنرا در شهر صفای قندهار نوشته و شرح حال بسی از شعرا و بزرگان افغان را در آن نگاشته است.
  - ۱۵ - تحفه صالح تالیف ملااله یارالکوزائی ، تذکره رجال مشاهیر افغان در حدود ۱۵۹۰ ع
  - ۱۶ - سلوک الفزاة The ways of champions of Faith تالیف ملامست زمند در حدود ۱۶۱۰ ع حاوی مضامین تبلیغی در باره جهاد.
  - ۱۷ - ارشاد الفقراء منظوم خانم نیک بخته بنت شیخ اله داد قوم مموزی که به سال ۹۶۹ هـ ۱۵۶۱ ع منظوم شده است.
  - ۱۸ - ترجمه منظوم بوستان سعدی که زرغونه بنت ملا دین محمد کا کر در سال ۹۰۳ هـ ۱۴۹۷ ع منظوم داشته.
  - ۱۹ - دیوان رابعه حاوی اشعار این خانم در سال ۹۱۵ هـ ۱۵۰۹ ع.
  - ۲۰ - پته خزانه یعنی گنجینه پنهان Hidden Trespure تالیف محمد ابن داؤد خان هوتک تذکره الشعراى مهم زبان پشتو که در سال ۱۱۴۲ هـ ۱۷۲۹ ع در قندهار بامر شاه حسین هوتک نوشته و این کتاب در سال ۱۳۲۳ در کابل به تصحیح و تحشیه عبدالحی حبیبی از پشتو توانه نشر شده - محمد هوتک متولد ۱۰۸۴ هـ ۱۶۷۳ ع دو کتاب دیگر را هم به پشتو نوشته که یکی خلاصه الفصاحه و دیگر خلاصه الطب نام دارد.
- غیر از این کتب زیاد نظم و نشر در پشتو موجود است که در اینجا ذکر نشده و بسی هم غیر مطبوع مانده است.

پرورش پشتو :

از عصر اعلیحضرت احمد شاه بابا پشتو در افغانستان زبان دربار شاهان بوده و اولین کتاب درسی آنرا در عصر احمد شاهی پیر محمد کاکړ بنام (معرفت الافغانی) نوشته است بعد ازان اولین گرامر گردان افعال زبان پشتو در سال ۱۲۲۰ هـ ۱۸۰۵ ع در هند بنام ریاض المحبت از طرف نواب محبت خان ولد حافظ رحمت اله خان مشهور قوم بریخ افغان نوشته شده و نواب اله یار خان پسر دیگر حافظ رحمت خان به سال ۱۲۲۲ هـ ۱۸۰۸ ع کتاب لغات پشتو را بنام عجائب - اللغات نوشت .

در حدود ۱۲۹۰ هـ ۱۸۷۳ ع اعلیحضرت امیر شیر علیخان القاب مامورین و عناوین عسکری را به پشتو ترجمه و بعد از ۱۳۰۰ هـ ۱۸۸۲ ع کتب زیادی بزبان پشتو در کابل شرسد بعد از ۱۹۲۰ ع که پشتومر که Pashtu Marka یعنی Literary Society of Pashtu در کابل تاسیس شد کتب درسی و گرامر و لغات پشتو را نوشتند ، ولی در حدود ۱۹۳۷ در کابل پشتو توانه Pashtu Academie تاسیس و بسی از کتب درسی - علمی و ادبی زبان پشتو طبع و نشر شد و حکومت افغانستان این زبان را زبان درسی معارف و مکاتب قرار داد و هر روزه پیش میرود . نویسند «عبدالهی حبیبی» :

قسمت دوم : زبان و ادبیات حصه فارسی در افغانستان :

مطلب از ادبیات افغانستان در اینجا فقط در موضوع علم ادب Literature که عبارت از دوفن نظم و نثر وطن آنها در حالت موجوده باشد - چیز نوشتن است - شك نیست این مقصد واجب مینماید کم و بیشی از او ضاع پیشین ادبی این سر زمین بحثی را نده آید - ولی تفصیل این مجمل نه آن است که علمی العجا له از ادبیات قرون قدیمه و وطن تذکری داده شود . چه مسایل بسی پیچیده و مرور دهور آن را در زوا یا ی فرا موشی جهان مد فون نموده است . جستجوی این جنس مطالب باقیمت نفاست و اهمیت واجبی که دارد محتاج بزحمات سنگین - و عاقبت نه امر قریب به یقین - بلکه آمیخته با شك و تخمین خواهد بود . و این است حال تاریخ های ادب و السنه ازمنه متقدمه اکثر ملل جهان .

بارعایت این مراتب باید گفت زحمت و مجاهدت درین راه از واجبات روحیه اقوام است اما این مراعات از وظائف صفحات تاریخ ادبیات مملکت خواهد بود . نه از تکالیف مقاله بسیطی که اراده و ضیق صحائف این رساله با اجازه طول کلام نمیتواند داد .

برای آنکه حالت موجوده ادبیات وطن تا اندازه آشکار و روشن گردد - بایستی قدری

به گذشته نظر افکند - و این خود واجب مینماید در زمینه ادبیات فارسی کوهستانی این مملکت سخن کشاده تر گفت .

شیوع دیانت مقدسه اسلام در وسط آسیا مصدر تغییرات بزرگه مادی و معنوی اکثر ملل مخصوصا افغانستان گردیده است - در طی تطورات مهمه - السنه و طنبیه این سر زمین از دستبرد تبدلات و تحولات روزگار تغییر ماهیت نمود . مذهب مقدس اسلام در اثر نفوذ عمیق روحانیت و حاکمیت - با سهولت حیرت آوری اسان عرب - را جانشین السنه اغلب ممالک مفتوحه آسیا نمود . تقدم عرب در علوم فلسفه کمک کرد با اینکه زبان علمی و ادبی بلاد متعدد ده عالم ، عربی باشد ، چنانیکه آثار بهت آور او با عظمت مقام خویش هنوز باقی و پایدار است .

بعد از این پیش آمد و انقلاب عظم - مملکت افغانستان با السنه و طنبیه خویش وداع نمود این السنه و طنبیه از قبیل زاوولی - هروی - سگزی - رخت جانب دیار نیستی بر بستند .

افغانستان از عهد قدیم در بعضی از منته و برخی امکانه با مملکت فارس اشتراك زبان داشتند این اشتراك از پهلوی قرابت جوار و منافع اقتصادی و اختلاط یولتیک و غیره تأیید می گردد یس چنانیکه زبان زند Zend معروف به باکتر یانی Bactran زبان قدیم افغانستان در هزار سال قبل میلاد با کتاب مشهور اوستا Avesta و مذهب جدید روشنی پرست از ساحه افغانستان در مملکت فارس عربیت فرمود - و هکذا در زمانهای بعد تری - زبان پهلوی فارس جانشین زبان زند در افغانستان گردید . زیرا مملکت فارس مثلیکه در نژاد آریای افغانستان شرکت دارد - در بعضی السنه و طنبیه نیز با هم مشترك بودند . زبان های هردو مملکت مثل زبان سفدی ماوراء النهر از یک شجره مشتق بود .

و العاصل جریان عظیم عربیت این زبانها را روی هم رفته بشست : تنها درین میانه زبان (پشتو) در دره های مهیب و بلندی های جبال وطن محفوظ و مامون ماند و قسمای پهلوی ساسانی از روی بروبحر عبور کرده در سواد اعظم هند پناه برد .

از ظهور اسلام سه قرن نگذشته بود که نقلت تحمیلات لسان دوردست تر سامی احساس شد لهذا ادبای صحیحه در صدد چاره بر آمده خواستند با ایجاد زبان مشترك نویسی جلو گیری از هجوم لسان نو وارد نمایند .

افغانستان و ادبای آن برای حصول این مقصد از همه بیشتر و بیشتر راه سعی و مجاهدت گرفتند زبانیکه از آمیزش پهلوی ساسانی و عرب میرفت یا بعرصه شهود نهد - به پرورش و ترقی آن سعی و غیرت ورزیدند . نتیجه آن مساعی ، موجودیت زبانی شد که آنرا فارسی امر ورزه شناسند . اولین ادیبی که شعر باین زبان سرود از اهل افغانستان ابوالعباس مروزی است در اوایل قرن سوم هجری .

عمال عرب برای ازین بردن السنه و آثار این ممالک مفتوحه بی نهایت سعی ورزیدند . ولی بالعکس سلسله صفاریان نیمروز (نیمروز نام تاریخی قسمتی از افغانستان) درسیستان به پرورش و نوازش زبان جدید بذل همت نمودند . شعرای افغانستان از قبیل ابوشکور بلخی - محمود و راق فیروز مشرفی - حنظله هراتی و غیره در آن دوره بسی خدمات شایان و نقیسی درین راه نمودند . این جنبش اولین ادبی در اواخر قرن سوم هجری واقع شد .

در قرن چهارم هجری خانواده سامانیان بلخ بر مسند سلطنت افغانستان و ماوراءالنهر عروج کردند - هرات و بخارا و سمرقند - پایتخت علم و ادب گردید - این خانواده - فارسی جدید را از افغانستان به ماوراءالنهر داخل نمودند . شعرای افغانستان در آن زمینه رنجها بردند و زحمتهای کشیدند - تا ادبیات فارسی را جمیل ساختند - از قبیل شهید بلخی - دقیقی بلخی - مرادی - طغاری و غیره - ازین به بعد است که ادبیات فارسی تورکستان در جهان فضل و دانش شهرتی بسزا حاصل نمود . سلاطین غزنویه افغانستان در قرن های پنجم و ششم هجری - ادبیات فارسی کوهستانی افغانی را در منتهای عروج جلال و جمال رساندند . آری جمال ادبی آن عهد - هنوز نظیری در عرصه گاه جهان ندارد .

شعراى مشهور افغانستان - در آن دوره - موافق بحکم زمان و مکان - سجایا و اخلاق محیط و سیاست - قرائح و استعداد - نفیس ترین معانی را با سلوب خاص این سر زمین در قالب الفاظ بامین ترین صورتی ریختند - در استعاره و تشبیهات و ترکیب جملات - اسلوب خاص ادبی کوهستانی افغانستان را به منصف ظهور آوردند . ازین جا عنوان شعراى خراسان (اسم قدیم افغانستان که مسلمانان او را با آن نام میخواندند) صفحات تاریخ ادبی جهان را کشاده - و زرین ترین سر لوحه را اختیار نمود . ادبای این دوره افغانستان - از مشهور ترین ادبای آسیا هستند - از قبیل - عنصری - منوچهری - فرخی - عسجدی - سنائی - ناصر خسرو ابورچاو ابو الفتح بستی و غیره .

شعراى افغانستان بعد از آل ناصر - دوره های ادبی ممالک سلاجقه - و خوارزمشاه را بمیدان علم و ادب بر آوردند و در تمام آن اسلوب های ادبی - تسلط و نفوذ شعراى غزنوی و افغانستان حکومت مینمود .

سلاطین غور افغان خود طبعی است - با سلوب وطنی افغانستان ادبیات را ترقی دادند . ادبای این عهد از مشاهیر شعراى افغانستان بودند از قبیل رفیع - جوهری ارزقی جیلی - انوری - ترمزی - مولوی معنوی - وطواط بلخی و غیره . شعراى مملکت فارسی که یادر عرصه وجود نهادند روی هم رفته با سلوب ادبی افغانستان افتدء کردند و اقتفا جستند تا دوره ادبی عصر حاضر بر روی کار آمد .

والحاصل ادبیات افغانستان بی نهایت ترفی نمود . در محیط مستعد اونه شعراحتی شاعر ه های نامداری عرض جمال قریحه وذوق و علم و فضل نمودند از قبیل امینیه ها ومغفیه ها، مهریها - بیدلی ها - اغایکها و عایشه ها و امثالها .

رزم سرائی ها و حماسه های شعرای غزنی مثل دفیقی ها - رافعی ها ، منینی ها - هنوز در گوش ها طنین مهیجی می اندازد . - مولوی ها - سنائی ها فیلسفه توحید و تصوف را در قالب اشعار چنان روح پرور ودلاویز ریختند که هنوز نظری در عرصه گاه جهان ندارند . ازبزم سرائی های مهیجه - قصاید فرا - اشعار دلکش و روح نواز - افغانستان خود چه وئیم که در فضای بی انتهای ادبیات عالم هر يك ما می اندتابنده و آفتابیی اند در خشنده . سیلابهای خانمان خراب کن مهاجمین خوارزم مغول اگر چه طور مار علم و ادب افغانستان را درهم پیچیدولی جواهر لایموت ذوق واستعداد فطری وقرایح ملی بکلی نبرد - هرزمانی که تندباد حوادث ناموافق مجالی میداد - جواهر متلائی ادب - چون اشکر درخشانسی از زیر خاکسترهای ویرانه این سرزمین به نور افشانی آغاز نمود - و ازین قبیل اندجای های ناظم ها - حاذق ها سالک ها - امامی و پتانی ها - ذلالی و طاهری ها و امثالها .

درین دوقرن اخیر که نسبتا مملکت را در داخله آرامش سکونستی نصیب افتاد - و اجانب متجاوز از مملکت رانده شدند - دوباره شعرای شیرین وطن بشعر سرائی ها آغاز نمود - از قبیل : افغانها - عاجزها - جائز و عزت ها - و واسع ومهر دل ها وبالاخره الفت اطواف ها - واصل وفاضل ها - عشرت و وحشت ها وغیر ها .

مانمی خواهیم را جمع باد بیات گذشته وطن - زیاده ازین داخل بحث شده و در باره آنها انتقادی یا حکمی عیالنا نمائیم - لهذا میرد از بیهاد بیات موجوده و حالت شمعی شعرای معاصر خواه نظم باشد خواه نثر . پس می گوئیم :

ادبیات هر ملت - مثبیکه به حکم و خوب قرایح و اذواق ، استعدادها ، ومحیط - احتیاج وسیاست - اخلاق وسویه علمیه والحاصل سائر موثرات طبیعی - باهم متفاوت و متمایز اند - همچنان د ورهای مختلفه ایی یک ملت در زیر اثر عوامل مذکوره ازهمدیگر فرق و تفاوت دارند - چنانچه نمیشود روح رزم سرائیهای - شعرای افغانستان را - در کمال نازک خیالی ها وخضوع گارانه ادبیات هندیافت و یا فلسفه تصوف فارس را در خطابه های یونان یالید - همچنان نمیتوان حماسه های همد فاتیحان غزنوی وغور رادرد وره تسلط مغلول در افغانستان جستجو کرد پس واجب شد هر دوره در عالم ادبیات - از خود مقتضیات جدا گانه از روی احتیاجات ماده و معنویه - و ساختمان فکری ملت - در یک ملت داشته باشد (میر غلام محمد غبار)

بخش هشتم

صنایع ظریفه و علوم در

افغانستان

۱- صنایع : صنایع به مفهوم عام که مقصد ازان صنایع مستظرفه و غیره آن میباشد در افغانستان از زمانهای باستانی باینطرف همیشه برنگ خاصی وجود داشته - مدققین همواره باین عقیده هستند که افلاک در سه قرن قبل از میلاد کانون صنعتی درد و طرف هندوکش مخصوصاً در باختر وجود داشت که آنرا میتوان مبدأ الهام صنایع مرکزی هند و ایران و ماوراءالنهر خواند . بعضی این مدرسه صنعتی افغانستان را بنام گریکو بکترین یا یونانی باختری هم یاد میکنند . مصادف با اوایل عهد مسیحی از امتزاج روح صنعتی این مدرسه و افکار و داستانهای بودائی . مکتب جدیدی در افغانستان به میان آمد که معمولاً بنام مکتب یونان و بودائی معروف است و با اساس ظهور آن در افغانستان آنرا مدرسه باختری هم می خوانیم عصر عروج این مدرسه قرن اول و دوم مسیحی و محل ترقی آن در جنوب هندو کش گندهارا (هده) است . این مدرسه در هند و سنگیافنگه حتی چین و شرق اقصی بر روش های میکال تراشی کشور های مجاور و دور دست تاثیر افکند و تا قرن هشت و نه مسیحی در افغانستان از بین نرفته بود و آخرین مظاهر آن مر بوطیه قرن هفت مسیحی تا حال از فندقستان (فوربند) کشف شده است . در افغانستان قدیم هیچکس تراشی در احجار کوهی ، حفر سوج یا به اشکال هندسی نقش تصاویر حکاکی روی احجار گریه و لواجیح سنگی ، ترکیب و ساخت الوان معدنی ، هر کدام بجای خود ترقی زیاد داشت و نمونه های هر کدام در موزه کابل موجود است . منبت کاری روی چوب - ساختن ظروف فلزی - منبت کاری استخوان و عاج - دباغی پوست حیوانات ، بافت پارچه های پشمی و پنبه ئی و ساختن قالین و گلیم به پیمانیه خوبی ترقی کرده بود . قراریکه معابد قدیم افغانستان و تصاویر رنگه دیواری و صحنه های میکال تراشی و غیره مظاهر فنون جمیله نشان میدهد ، افغانستان قدیم استعداد صنعتی و ذوق لطیفی داشته و این ذوق و استعداد این مملکت را از نقطه نظر صنایع زیبا - مر کز دینی درین قسمت آسیا داده بود .

بادوره اسلام (اوایل قرن هفت ع) در اکثر صنایع افغانستان تحولاتی رونما گردید . در اول مطابق مقررات دین و آئین جدید روی هم رفته صنایع میکال تراشی و تصاویر سازی از بین رفت

و جای آن را نقوش و تزئینات صنعتی گرفت که محدود به خطوط کوفی و رسوم و اشکال هندسی و نباتی بود. اسلوب معماری نیز محسوساً تغیر کرد و دوره غزنویان مخصوصاً اولین مرحله ترقی صنایع دوره اسلامی افغانستان بشمار میرود.

صنایع معماری - نقاشی - کتیبه نویسی - فلز کاری - حجاری - کنده کاری های روی چوب و آجر - کاشی سازی - استنساخ و ساختن سلاح جنگی نهضت کامل یافت، و فن تصویر سازی درین دوره دوباره بصورت غیر محسوس بنای زنده شدن را گذاشت گرچه با حمله مغول در شرق - این پیشرفت جدید صنعتی در افغانستان بطلی شد اما با روی کار آمدن سلاله تیموریان هرات که با شاهرخ (۱۳۷۷ - ۱۴۴۷ ع) شروع و با سلطان حسین بایقرا (۱۴۳۸ - ۱۵۰۶ ع) خاتمه می یابد، مجدداً سریع گردیده به منتها ترقی و تکامل خود رسید، در عصر شاهرخ اکادمی معروف صنعتی در هرات تاسیس شد و مخصوصاً صنایع میثاتور سازی - نقاشی و خوش نویسی به پایه های عروج خود رسید. گرچه بدواً درین دوره به صنایع افغانستان تاحدی نفوذ اسلوب چینی و مغولی محسوس می شد اما به کمک استادان چیره دست مانند بهزاد و غیره این نفوذ حل و مزج گردیده اخیراً سبکی به میان آمد که مخصوص خود افغانستان است و در پارس و ماوراء النهر و حتی هند نفوذ و تاثیر خود را بخشیده است باید خاطر نشان نمود که این نهضت صنعتی افغانستان درست معاصر با دوره رنسانس اروپایی باشد. صنایع سوزن دوزی - ابریشم بافی - زر دوزی و قالین بافی افغانستان نیز در تمام دوره های اسلامی شهرت داشته است پس از تیموریان هرات، از سه قرن بدین طرف که دوره صنعتی افغانستان بشمار میرود علاوه بر صنایع محلی صنایع جدید و عصری نیز کم کم ترویج و اکنون چندین کارخانه های پارچه بافی و اسلحه سازی و برقی و مکتاتب تکنیکی و صنایع ظریفه مشغول کار است و مرتباً با اصول فنی جدید پیش میرود.

۲ - علوم : درازمنه متقدمه افغانها در علوم نجوم - طب و ادب دست داشته و در قرن و سطر
اغلب علوم و فنون اسلامی مخصوصاً ادبیات عربی و فارسی، طب و ریاضیات - نجوم - هیئت - شیمی فلسفه و اخلاق را فرا گرفتند در قرن ۱۹ مخصوصاً از ۶۰ سال باین طرف به تدریج علوم و فنون جدید اروپا وارد افغانستان گردیده و از ۲۵ سال بدین سو مکتاتب جدیده دائر و فا کولته های سائنس حقوق - ادبیات - طب و غیره تاسیس گردیده و روز بروز در تمام این رشته ها پیشرفت ها حاصل می شود. همچنین مکتاتب صنعتی و تاسیس فابریکه ها در پیشرفت صنایع ظریفه افغانستان کمک شایانی می نماید.

(احمد علی کهزاد)

بخش نهم .

روابط تهذيبي افغانستان و هند

متتبعين افغانستان که روشن کردن تاريخ و هستی خود را مانند اولاد هر مملکتی فریضه ذمت خود قرار داده ، آثار باستانی را که در خاک مملکت شان بمیان آمده اساس عمومی مطالعات خود قرار میدهند و باستناد آن کاخ موجودیت جغرافی و تاریخی و سیاسی و ادبی و تهذيبي خویش و کشور خویش را استوار کرده تعلقات خود و مملکت خود را در زمینه های مختلف با همسایگان از خلال آن معاینه میکنند .

سرود ویدی و اوستائی که مدت تقریباً دو قرن دانشمندان تاریخ و ادب جهان را بخود مشغول ساخته و ازین بعد هم مشغول خواهد ساخت حاوی قدیم ترین صفحات تاریخ افغانستان است که متون هر کدام آن معلوماتی راجع باوضاع و حدود جغرافیائی و مبادی زبان و ادب و سنخ تفکر و عقیده و آئین و فولکور و داستانهای باشندگان قدیم آن بدست میدهد و خالیکاه یکی از منابع مذکور را در هر زمینه که باشد دیگری برمیکنند و از تجزیه به و ترکیب متون آن دو منبع بزرگ ، معلومات مفید و قیمت داری استخراج میشود .

میدانیم که فراعنه مصری با پاره علائم تصویری با القباى هیروگلیف قصه های تاریخی خود را در ستون های سنگی میکنند - سومری ها - کلدانیها - آشوریها - بابلیها در لواحق سنگی و پارچه های گل حکایات خود را نقل میدادند ، کتله هند و ارو یائی یا مشخص تر بگوئیم شاخه از آنها که در سرزمین بین اکسوس و اندوس خویش را بنام (آریا) میخواندند سرودی بیادگار گذاشتند که در طی چندین هزار سال زبان بزبان ذکر و دل بدل حفظ شد . مهاد رهائش آریاها را مدققین ملل هر کدام از زاویه مفاد خود نگاه کرده و باسناد دلچسپی های خصوصی به جاهائی قرار داده اند ولی باستناد و شهادت متون ویدی و اوستائی که قدیم ترین و مستقیم ترین یادگار ادبی و مذهبی خود آنها است و تحقیقاتی که اخیراً علمای روسیه بعمل آورده اند ایشقدر معلوم میشود که (آریانا و یجور) مهاد وایه رهائش آریائی بین حوضه علیای اکسوس و سردریا در ماحول فرغانه فعلی وقوع داشت .

مسیبوقیم که در جغرافیای ویدی رود خانه های (کوبها) کابل (کرو مو) کرم (گوماتی) گومل (راسا) کنر (سوتی) سوات (سرا سواتی) هریواتی اوستا یعنی ارغنداب (سند هو) سند ه و دیگر رود خانه های پنجاب و آخر از همدیگر دفعه هم گنگا ذکر شده ، بلهیکا (بلخ) گندهارا (دره کابل) کوه منجوات (کوتل منجان) تذکار یافته ، شهادت این حقایق

تردیدی نیست که آریا های ویدی پیش از اینکه از (سند هو) بگذرند و در علاقه (سپته سند هو) یعنی پنجاب منتشر گردند در دوطرفه هند و کش میزیستند .

اوستا منبع موثق دیگر آریائی که معلوماتش متمم و مکمل سرود های ویدی است و نسبت بشقاضای عصر روشن تر - مربوط تر - متمرکزتر و کاملتر میبا شد در شانزده قطعه خاک ز بیای آریائی نشیمن تمام نقاط افغانستان را بحیت يك کشور احتوا میکنند و تفصیل تعبیر قطعات مذکور قرار آتیست :

(آریانا ویجو) فرغانه (سفده) سفدیان (مورو) حوزه مرغاب (بخدی) بلخ و باختر (نیسایا) میمنه (مریو) حوزه هریرود باهرات (ویسکره ته) حوزه کابل (اوروا) روه یا علاقه بین قند هار و سند - (خننتا) هیر کائیا .. (هره ویتی) حوزه ارغنداب (هیتو منت) حوزه هیرمند و سیستان (راقا) راغ بد خشان یا ری (کهره) حوالی غزنی (وارنا) وانای و زیرستان (هپته هندو) پنجاب (رانسکه) قطعه درحوزه علیای سردریا یادری بد خشان ؟

این قطعات بعضی بصفه متمم هم یاد شده مثلا (هره ویتی) یا ارغنداب فشنسکه (هیتو منت) یا هیرمند و سیستان در خشان (بخدی-م سریرام اردو و درفشام) یا بلخ کزین با یرجم های بلند .

علاوه بر قطعات فوق اوستا از یک سلسله کوه ها ورود خانه های د یگر افغانستان هم ذکر میکنند مثل (یویائی ری سنا) یا (ایارسین) که فرار (بنداهش) و (زاد سیرام) از (سیستان تاسیستان) یعنی از سیستان تا چین انبساط داشت و عبارت از کوه بلند و بزرگ هندو کس است (پورانا) یعنی کوه و معمور کوتل پروان در شمال کاپیسا .

(سییتا گونا گیری) یعنی سین فردر ولایت بختیا در جنوب شرقی افغانستان .

(ستیرا) یا تیرا که مقصد از کوه هائیس در حصص شرقی افغانستان .

(پورا واتا) یا کوه (پروت) که امروز هم بهمین نام در علاقه ننگر هار در جنوب غربی جلال آباد افتاده است .

(هریتی بارز) که معنی آن (کوه های بلند) است و گاهی یگر آنرا عبارت از توده مرتفع یا میر میداند .

(سیامکه) سیاک اومند (بنداهش) یا سیام کوه بشمال شرقی هریرود .

(وفره یانت) و فار اومند (بنداهش) یا کوه یربرف که فرار بنداهش شاخه از کوه اپار سین یعنی هندو کش است .

در قطار رود خانه های کوچک تر میتوان هوا کتر - هوا سیه - فرادانا - هوار - نو هیتی را نام برد که عبارت از (خاش) و (خسپاس) (فرارود) و (هاروت) معا و نین هیرمند میباشد

باين ترتيب از روی جغرافياي وبدو اوستا تنها وبصورت بسيط تر واز تر كيب آنها بهم بصورت جامع ودقيق معلوم می شود كه خاك های بين آمو دريا وسند وها مون سيستان مهد رهايش كتله آريا های هندوكش بود .

اين دومنيع قديم را اينجا گذاشته وبه نيكارشات قديم ترين مولفين كلاسيك يونان (اراتوس نس) و (استرابون) و (بطليموس) مراجعه ميكنيم .

اراتوس نس درنيمه اول قرن سوم ق م مطالعاتی راجع بلكشور مانو ده كه متاسفانه متن آن ازبين رفته ولی خوشبختانه (استرابون) تذكراتی ازو دارد كه بااصل نظريات خودش لكشور اريا نشين ویدی و اوستائی را بنام واقعی آن (آريانا) با حدود ذيل بيان ميكنند .
شرق : رود اندوس (سند)

جنوب : بحيره هند .

شمال : كوه های كه از شمال هند بطرف بحيره خزر ميرود .

غرب : خطی از گوشه شرقی بحيره خزر تا خليج فارس كه پارتيا و كرمان و مكران را از فارس ومديا جدا ميكنند .

به تعبير واصطلاح خود استرابون بسكتريانا يا باختر مرواريد آريانا بود .

بطليموس جغرافيه نيكار يونانی مصري (قرن ۲ م) در مورد جغرافياي آريانا وارد شده وولايات آنرا شرح ميدهد وما آنرا به تعبيرات ييلو ذكر ميكنيم .

(مار جيانا) (حوزه مرغاب) (بسكتريانا) باختر و بدخشان (اريا) حوزه هر يرود ولايت هرات (پارويا مزوس) هزاره جات و كابل تا سواحل اندس مده نورستان و دارستان (در انجيانا) سيستان . (ار كوزيا) حلافه قندهار و غزني و سلسله كوه سليمان تا اندوس (گندروزيا) كنج و مكران يا بلوچستان .

يس از روی متون وید و اوستا وقرار نظريات اراتوس نس و استرابون و بطليموس افغانستان مهد اريا های ویدی و اوستائی بوده و به همين مناسبت بياد خاطره های باستانی مولفين كلاسيك آنرا بصفت خاك اريا (آريانا) خوانده اند ونام قديم مملكت ما در چوكا تيكه تصريح شد آريانا بود .

جغرافيه نيكاران عرب در قرون وسطی همين لكشور باستانی را بنام (خراسان) يا تقريباً همين حدودی كه بالا ذكر شد ذكر کرده اند ودر قرون جديده اسم افغانستان جای آنرا گرفت .

در آخر اين محث ياد آوری می كنيم كه يروفيسر ولسن يكي ازاعضای بارز انجمن آريائی بشكال ۱۰۰ سال قبل در اثر مهم خویش موسوم به آريا نای عتيق) تقريباً صد

صفحه اثر خود را در اطراف سابقه باستانی آریانای قدیم وقف کرده و باستاند مدرک کلاسیک ولایات و شهرها و قبایل ما را شرح داده و تهدایی برای هستی تاریخی و جغرافیائی افغانستان قدیم وضع نموده و بر ما منت گذاشته اند .

از روی قرابت فوق العاده متون ویدی و اوستائی و از روی شباهت های زبان و دیانت و افکار و فولکلور و بسا چیزهای دیگر معلوم می شود که بیروان (ودا) و (اوستا) در مهد مشترک خویش در آریانا زندگانی داشتند و با مهاجرت های قبایلی دامنه تهذیب ویدی بشمال غرب هند و دامنه دیانت و تهذیب اوستائی بخاک های ایران گسترنی انبساط یافت . از روی مطالعه اسمای قبایل ویدی معلوم می شود که عده در کوه های افغانستان مانده و عده از پنجاب به پنجاب مهاجرت کرده اند . این موضوع بسیار وسیع است و بصورت نمونه دو قبیله را اسم می بریم یکی (پکتیه) یا (پختانه) که شاخه ها و عشایر آن بیشتر در علاقه (پکتیکا) یا (پختیای) افغانستان مسکون می باشند و دیگر (بهارته) که بعد از مهاجرت شاخه ها و عشایر آن پنجاب را فرا گرفته و آن قطعه را بنام (بهارتورشه) یا (چراگاه بهارت) موسوم ساختند و این اسم را این نام تاریخی و ملی هند شد .

آریاهای ویدی با سیر مهاجرت خود از دامنه های جنوبی هندوکش به طرف شرق ماورای سند و خاک های بین این رودخانه و گنگارا یکدفعه اشغال نکر دند - مدتی گنگار اندوس متوقف بوده جنگ های میان خود شان و بومی های هند بعمل آمده سپس اراضی بین (سندج) و (امونا) را اشغال و آنرا (کوروکشترا) یعنی (میدان کورو) خواندند . باز بین (امونا) و (گنگا) داخل شدند و آنجا را بنام (مدها دیسه) یعنی (سرزمین وسطی) یاد نمودند .

(بهارت) یا (بهارته) کتله مهم آریائی را دربر میگردد که از هندوکش فرود آمده برخی از راه وادی ارغنداب و برخی از دره های (کوبها) و (کرومو) و (کوماتی) به پنجاب انتشار یافته اند و (مهابهارته) مجموعه رزمی آنها بعد از ویدها و اوستاسو مبن منبعی است که از آن راجع به بعضی قبایل و مهاجرت آنها از افغانستان به هند معلومات بدست می آید و اما اینجا موضوع مهاجرت عشایر (بهارته) را مطالعه میکنیم .

مهابهارته از عشایر بنام های (Malas) (مالا) یا (Malavas) صحبت میکنند که قسراً نظریه واله دیوسن قرابت زیادی به (Madas) یا (Madavos) (مادراس) و (Madras) (مادرا) دارند و این نامها هم با اسمای دیگری که بصورت (Bhadros) (بهادراس) و (Bhallas) (بھالاس) آمده اند شباهت

زیادی بهم میرسانند. مدقق مذکور باسّاس نظریه پانینی میگوید که تمام اسمای فوق: **يا** يك عمده قبایل و عشایر دیگر بصورت مجموع **بيام** (بهییکه Bahika) یاد شده اند و (بهییکه) در ادبیات سانسکریت بصورت (بهلییکه Bahlika) هم آمده و بلهیکه نام ویدی بلسخ است که در پهلوی شکل (بهیل) و (بخل) هم دارد. به این ترتیب واضح میشود که چطور عشایر (بهارته) و دیگر قبایل آریائی از باختر و دره های هندوکش و افغانستان شرقی و جنوبی به پنجاب رسیده اند. پروفیسر (پرزولسکی) میگوید که با احتمالات زیاد (بهلییکه) های پنجاب و بلسخ يك چیز بوده اند.

زبان سانسکریت مخصوصاً در مرحله اول حیات که آنرا سانسکریت ودا گویند در دو طرفه هندوکش در عصر ویدی معمول بوده و از جمله سرود های ویدی که مجموع آن چهار کتاب اساسی (ودا) را تشکیل داده است قدیم ترین آن (ریگوید) بین کاپیسا و پنجاب سروده شده است. پس گفته میتوانیم که ادبیات باستانی سانسکریت ویدی در افغانستان شروع و در خاکهای پنجاب ادامه یافته و (پانینی) که در قرن چهارم در نزدیکی اتک میزیست آنرا در صرف نحو خود از حشو و زواید يك کرده و (سانسکریت) یعنی (سنکریت) یعنی اسم و برابر) شده نامید.

یکی از آفتخارات بزرگ (سرویلیم جونز) موسس دانشمند انجمن آسیائی بنگال که در اوایل سال ۱۹۴۶ در کلمکتته بیاد بود دوصد مین سال تولدی او جشنی گرفته شده بود وضع اصول مقایسه در زبانها و فیلوژی مقایسوی است که به اساس آن اول شباهت بین دو زبان سانسکریت و زند و باز شباهت بین این زبانها و السنه یونانی و لاتینی را ملاحظه نمود. رویکه مشارالیه به اساس کتاب (زنداوستی) دانشمند فرانسوی (انتکیل دو پرون) لغات (زند) را میخواند از شباهت تمام آن زبان سانسکریت در تعجب میشد. او اشتراك زنده گانی متکلمین این دو زبانرا از نقطه نظر فیلوژی نشان داد. زبان (ویدی) (واوستائی) با اندازه بیم شبیه اند که میتوان جمله های شعری يك زبانرا بزبان دیگر در آورد. این دو زبان یکی بمددیگر در کوهای هندوکش حرف زده میشد و از آنها شاخهائی منشعب شد که به اساس اصطلاحات علمی آنها را خانواده هندی و ایرانی مینامند و مار کنستراخت اشتراك دو خانواده السنه مذکور را روی تیغه های هندوکش رسم میکنند.

افغانستان بعقیده دانشمند نورویزی برای مطالعه شاخهائی السنه هندوآریائی خیلی مهم است و میگوید که دره های هندوکش یادگار های دست نخورده از شاخهائی السنه هندواروپائی در خود حفظ کرده این قبیل مطالعات برای افغانستان و تاریخ ادب باستانی آن نهایت مفید

است و مرکزیت این کشور را با انتشار لغات و کلمات و لهجه ها که با مهاجرت ها بخاک های همسایه به بعمل آمده است وانمود میکنند .

پس زبان سانسکریت ارغوا نیست که با مهاجرت قسمتی از قبایل ویدی از کپهستان افغانستان به هند آمده و بر علوم لهجه های هندی تاثیر بخشیده است این زبان در عصر پادشاه بزرگ مویا (اشوکا) با آئین بودائی هندی از هند مجدداً به افغانستان آمده و در دوره کوشانی زبان مذهبی هند و افغانستان بود .

همانطور که جغرافیه منابع اولیه آریائی سرود ویدی و اوستائی در مورد افغانستان با آریائی یا آریانای قدیم قابل تطبیق است نصوص تاریخی آن که واسطه قدامت و تعبیرات مذهبی شکل داستانی بخود گرفته اولین فصول تاریخی مملکت ما را تشکیل میدهد همه منابع قدیم آریائی سرود ویدی ، اوستا ، مها بهارا ته ، حصص ، رزمی دارد که کار نامه های پهلوانان و قصص جنگهای شهزادگان و شاهان را ترسیم میکنند . سلاله هائی که اوستا به اسم (یاراداتا) و کاوی و (اسپه) ذکر کرده کسانی اند که در اراضی شانزده گانه قشنگ منذکره فرکاد دوم و نیدادایا آریانای مولفین کلاسیک سلطنت کرده اند . ایشان همان دود مانهای پیئدا دی و کیانی واسیه بلخ اند که شاهنامه ها به ذکر سلطنت و کار روائی های آنها رنگین است و صحنه های فعالیت آنها را در کابل و زابل و بلخ و سمنگان و قندهار و هرات و سیستان و غیره قرار میدهند .

آریاهای ویدی بعد از اقامت خویش در شمال غرب هند جامعه بودائی را بمیان آوردند که به تدریج از سر زمین دیانت خیز هند به افغانستان نفوذ و انتشار یافت . اشو کاه کبیر که از معروفتترین پادشاه موریان ، اولین خاندان سلطنتی هند است در فرصتی که دامنه امپراطوری موریان در جنوب هندوکش هم انبساط داشت به اعزام مبلغین و تبلیغ آئین بودائی هند به کشور های همسایه و دور دست تصمیم گرفت .

(مچهان تیکا) و (دامارا کی تا) و (مهارا کیتا) مبلغینی بودند که بطرف افغانستان و کشورهای غربی آسیا اعزام شدند و در نتیجه در نیمه اول قرن ۳ ق م آئین بودائی در حصص شرقی آریانارام یافت گندهارا یعنی دره کابل در سر تا سر مسیران سرزمین موعود بودائی شد و حیثیت (مکده جدید) را بخود گرفت . در اثر تحقیقات موسیو (فوشه) دیانت بودائی از راه (ننگاراهارا) ننگرهار موجوده ، جلال آباد و (لمیا کا) لغمان و تیکوونچرو به حوزه کاپیسا و کابل رسید و از اینجا هالزراه دره غور بند و قندهارستان به بامیان واصل شد و بعد از عبور در شمال هندوکش صفحات باختر و تهارستان را فرا گرفت و اتشکده (وهران) Vahran که قرار یکی از نسخ اوستا مکشوفه از سمرقند ، آنرا (سیندات) بسر (ویشاسپه) که در (بغل بامیک) یعنی بلخ درخشان بنا نهاده بود بنام

(ناوا و بهارا) یا (نوبهار) مبدل به معبد بودائی شد و تا نیمه اول قرن هفتم مسیحی حين عبور زاپین (هیوان - تسنگ) هنوز بلخ بخت (راجا گریها) یعنی (شهر کوچک شاهی) و معبد بودائی آن به نام (ناوا و بهارا) یاد میشد. و (پرا جانکارا) سر حلقه علمای معابد مذکور از استاد چینی استقبال کرد. آئین بودائی هندی بسرعت در افغانستان در نیمه شرقی خط (بلخ - قندهار) انبساط یافت بان زبان سانسکریت پس به افغانستان عودت نمود. و از روی پارچه های خطی که از بامیان کشف شده معلوم میشود که تا اواخر قرن هشت و اوایل قرن ۹ هنوز نویسنده گان و روحانیون این زبان را بر رسم الخط های مختلف در معابد افغانستان می نوشتند. آئین بودائی فلسفه و تخیل و افکار و خرد و بنداز هندی را در افغانستان رواج داد، استوپه ها و معابدی در عصر خود (آشوکا) در دره (گندهارا) و کاپیسا آباد شد اوبسیاد کارهای قیمتی بودا در مباد مجلد هده و بلخ بودیعت گذاشته شد، افغانستان و تاثیر دیات زور آستری آن فلسفه قدیم بودائی را که رنگه محدود تری داشت و سبع تر ساخت.

آئینی که در (مکده) و (بنارس) در قرن ۶ مسیحی بیان آمده بود تنها یک طریقه محدود (هنایاتی) یا (راه کوچک نجات) داشت علمای (مکده جدید) یعنی گندهارا در عصر امپراطور کنشکا پادشاه بزرگ کوشانی افغانستان طریقه (مهایا) یا راه بزرگ نجات را بیان آوردند که دران مدرسه (سراوستی داون) افق وسیعی باز کرد آنچه آشوکا از نقطه نظر آبادی های مذهبی در هندو افغانستان کرده بود کنشکا در افغانستان و هند کرد تراش هیکل های عظیم الجثه بامیان یا افلا تراش مجسمه ۳۵ متری آن درین عصر شروع شد و بلند ترین استوپه بودائی جهان را در مقر زمستانی خود شهر (پوراشاپورا) «پشاور» بنا نهاد.

افغانستان آئین بودائی را از هند گرفت و در مقابل برای نمایش تخیل و افکار مذهبی آئین مذکور صنعت پخته نی شمال هند داد، در اواسط قرن سوم ق م ذوق بونانی باقر بجه استادان قدیم باختری سبک صنعتی در شمال هندو کش ایجاد کرد که آنرا معمولا بنام مدرسه (گریکو باکریان) یا (بونو باختری) یاد میکنند و مدققین روسی مسیو و دلم ترپور آنرا یکی از چشمه های الهام صنایع مستظرفه هندو ایران و سنکیانک و مغلستان میدانند، نفوذ آن توسط مدرسه کوشانی بر آثار ساسانی ذی دخل است و استادان بودائی مذهب افغانستان از ان تخیلات بودائی مدرسه (گریکو بودیک) را در افغانستان بیان آورده اند.

مهد تولدی صنعت گریکو بودیک را تا چندی قبل به گندهارا یعنی دره کابل نسبت میداد ولی در اثر کشفیات پروفسور هاکن در ۱۹۳۶ در قندز (کهاندز) و کشفیات علمای شوروی در حوالی ترمز معلوم شد که این مدرسه بزرگ صنعتی در شمال هندو کش تولد یافته و مهد ظهور آن باختر است؛ چنانچه این مکتب را مسیو هاکن در رساله کوچک صنعت گریکو باکتریا

و صنعت گریکو بودیک باختر با دلایل ثابت کرده است ، پس صنعت گریکو بودیک در باختر تولید شده و در جنوب هند و کش در ساحت گندهارا مراتب ترقی و عروج خود را در اواخر قرن اول و اوایل قرن دوم مسیحی در عهد کنیشکا طی کرده است و برای اینکه نفوذ این مدرسه در شمال هند فهمیده شود مختصراً به مکاناب صنعتی خاص هندی اشاره میکنیم : مراتب صنعت خاص هندی را به مدرسه های (سانشی) و (ماتورا) و (اماراواتی) و (گویتا) تقسیم میکنند . مدرسه سانشی از ظهور صنعت درین کشور یعنی از قرن ۴ یا ۳ ق م تا شروع اوایل عهد مسیح دوام کرده است و عهد موریای و سونگا را در بر میگردد و در صحنه های حیوان و نبات هندی را با جزئیات نشان میدهد ولی از نقطه نظر مجالس مذهبی بودائی نظیر آن محدود است زیرا شخص بودا را با سببول و علامه نشان میدهد ، بعد از مدرسه سانسی در خاک پهناور هند سه مدرسه در سه نقطه معین بمیان آمد ، در مرکز و شمال مدرسه ماتورا در طی قرن یک تا ۴ م روح مدرسه سانسی را دوام داد ، در جنوب هند مدرسه اماراواتی موازی با سبک ماتورا از قرن ۲ تا ۴ م وجود داشت و در شمال غرب هند مدرسه گریکو بودیک داخل شده و بر مدارس خاص هندی ماتورا و اماراواتی اجرای نفوذ کرد - باین ترتیب صنعت گریکو بودیک باختر از گندهارا به شمال غرب هند انتشار یافت ، اگرچه میان آثار تخت بامی (حفريات دا کتر D . B . Spooher و تا با کیلا (حفريات سر جان مارشال) یکطرف و آثار مکشوفه کاپیسا و هده از جانب دیگر شایهت های زیادی موجود است و موسیو فوشه از نقطه نظر سبک از جلال آباد تا راول پندی یک مدرسه شمرده ، معذاک بعقیده هاکن هده با آثار زیبا و مهیج خود در تمام ساحت مدرسه مذکور مقام ممتاز دارد .

آخرین مدرسه هند مدرسه گویتا است که بین قرن ۵ و ۹ میلادی از بختگی مدارس فوق الذکر پیدا شده و از خود دو مرحله دارد یکی سبک اول گویتا بین قرن ۵ و ۶ که آثار (اجانتا) نماینده آن است و دیگر سبک دوم گویتا بین قرن ۷ و ۹ که - افنتا - و الورا ازان نمایندگی میکنند ، این مدرسه هندی به نوبه خود در طی قرن ۷ به آثار صنعتی افغانستان نفوذ افکنند و این مطلب از آخرین شواهد صنعت بودائی افغانستان در دره فند قستان (غوربند) معلوم میشود .

بیشتر گفتمیم که آئین بودائی ، نیمه شرقی افغانستان را برای هزار سال احتوا کرد در نیمه غربی مملکت آئین زوراستری و فروعات آن دوام داشت - چنانچه مسکوکات کوشانیها تمام ارباب انواع اوستائی باختری و هندی را نشان میدهد ، بعد از دوره کوشانیهای بزرگ از قرن ۴ م به بعد ، آفتاب پرستی هم ازان به میان آمده و از زمین

داور جبل الزور گرفته تا کابل و کاپیسا و لوگر در جنوب هندوکش منتشر شد و صاحب معابد مجلیل و بنا شکوهی گردید. این دیانت باز از افغانستان به هند انتشار یافت. هاکن در کتاب تجسسات عتیقه شناسی کو تل خیر خانه که در ۱۹۴۶ در یاریس به طبع رسیده و موضوع آنهم مطالعه معبد سور یا - رب النوع آفتاب کوتل خیر خانه است. بعد از ذکر نظریه موسیوها کن و موسیو کومون که در قرن ۴ م پرستش آفتاب در عالم شرقی عمومیت داشت مینگارند: « پرستش آتش و آفتاب که بقایای آئین زوراستری میباشد از مدت مدیدی در سیستان شیوع داشت و قدم بقدم تا باستانه هند رسید بلکه در داخل هند هم انتشار یافت چنانچه از روی شواهد متعدد معلوم می شود که آئین آفتاب پرستی در عصر دودمان گویتا در نقاط مختلفه هند وجود داشت و زایر چین هیوان تسانگک حین مسافرت خود معا بد معروف آفتاب پرستی را در فوج و ملتان دیده است. از روی (بها و شیایورانه) معلوم میشود که آفتاب پرستی در سا که دوزیا - یعنی سیستان معمول بود و بعضی از موبدان آن بنامهای: (پوجگه) و (ماگه) اسم برده شده اند.

مقارن ظهور دین مقدس اسلام دودمانی از عرق کوشانو یفتلی وبا دیانت برهمنی و بودائی از کابل بجنوب هندوکش بین هامون و سندن سلطنت داشتند که بنام کابلشاهان برهمنی یا (رایان - کابلی) معروف اند. شاهزادگان هندوبرهمن هند با ایشان هم آهنگی و مرادوات دوستانه داشتند. در همین وقت ها معبد سکاوند او گرم مهم ترین کانون مذهبی افغانستان در جنوب هندوکش شمرده می شد. قراریکه محمد عوفی مینگارند سالانه هندوها به تعداد زیاد از اقصی نقاط هند بزیارت اینجا می آمدند. با توسعه دین مقدس اسلام در افغانستان مرکز رایان کابلی از کابل به وپندگنا رانک و از آنجا بداخل هند انتقال یافت و صفحه ارتباط تهذیبی قدیم افغانستان و هند درین جا خاتمه یافته و با نشر آئین اسلامی صفحه جدیدی باز شد.

افغانستان و هند در سایه آئین اسلامی وارد مرحله جدیدی شدند که به تهذیب و ادبیات و صنعت و افکار آنها تاثیر زیاد بخشید و همه را رنگ نو داد.

گرچه در نیمه اول قرن ۷ مسیحی عربها از راه سیستان بطرف افغانستان و هند پیش می آمدند - در افغانستان مقاومت ترتیبی ها بیشتر فت آنها را به تعویق افکند ولی بعد از مقاومت باهمی مکران و سندن محمدبن قاسم تقفی در ۷۱۲ سند را با شهرهای آن منصوری قصدار - قندابیل - بیضا - محفوظه و ملتان فتح کرد. در افغانستان آئین اسلامی تا نزد یکی های کابل رسید و عربها از سند پیش رفته نتوانستند واداره او این ولایت اسلامی هند از طرف خلیفه معتمد به یعقوب لیث صفاری سپرده شد.

این موقعیت که هنوز دین اسلام به تمام افغانستان و حصه معتنا به هند نشر نشده

وروابط افغانستان و هند اسلامي وجود خارجي نداشت - دسته از فرزندان افغانستان يعني وزراي برمکي بلخي که در دربار خلافت بغداد نفوذ زياد داشتند از تهذيب و علوم و ادب هندي در مرکز خلافت اسلامي خيلي پستي باني ميکردند و گفته ميتوانيم که روابط تهذيبي و علمي هند و عرب توسط ايشان شروع شد زيرا به توجه ورهنمائي آنها شاگرداني براي تعليم طبابت و نجوم و شناخت ادويه هندي بهند فرستاده شد و از دانشمندان هندي به بغداد دعوت بعمل آمد تا کتب علمي سنسکريت را به عربي ترجمه نمايند. با خود عربها دين اسلام از ولايت سند پيش نرفت و اقلاً دو صد سال از بين گذشت تا اینکه دودمان غزنوي بميان آمد و با ايشان مخصوصاً محمود در انوش ديانت و ثقافت اسلامي باهماق هند باز شد. غزنويها در هند از نقطه نظر دين و ادب دو فصل جديدی باز کردند که يکي آن ثمره اجتهاد علماء و ديکري نتيجه زحمات ادبای افغانستان يا خراسان اين وقت است از جمله سرآمد علمای افغانستان که مقارن ختم سلطنت مسعود بهند آمدند خاندان هجويري غزنويست که در محله (اجوير) و (جلابي) شهر غزنه زندگاني داشتند. به (جلابيها) هم مشهور اند. رکن برجسته اين خاندان جليلعلي بن عثمان اجويري است که در ۴۳۱ بقصد تعليم اسلامي و ترويج طريقه صوفيه وارد لاهور شده و درين جا اقامت گزيده و به (داتا گنج بخش صاحب لاهوري) معروف شد. علمي در مدت ۳۴ سال تبليغ اسلامي کرد و به پيروان خود اسلوب صوفيه کرام را ارشاد فرمود. و آثار ي از قبيل (منهاج الدين) (البیان لاهل العيان) (اسرار الخرق والو ثينات) (کشف الاسرار) (الرايات بحق اله) و بالاخره (کشف المحجوب) را تاليف کرد. که از مهمترين آثار آنجناب محسوب می شود. مشارالیه بعد از يك عمر بذل فيوضات معنوی به محيط هند در ۵۶۵ هـ وفات نمود. و سلطان مسعود غزنوي اولين پادشاهيست که بزيارت آرامگاه فرزند عاليمقام و عالم مجيد غزنه آمده و مقبره مبارکش را تعمير نمود.

فصل ديکري که بدست غزنويها مخصوصاً محمود در هند باز شد فصل ادبي است. شعراء و فضلاي افغانستان مانند فرخي و عنصری و عسجدی و عوفي و برونوی وغيره با محمود به تعقيب عصر محدود به هند مسافرت کرده و باب تملقات ما و هند را کشودند. زبان فارسي يا زبان دری خراسان با سبک منحصر بفردی که تا اين وقت داشت و کانون نهضت آن دربار غزنه بود بخصيص شمال غربي هند راه يافت. گرديزی قصه خوبی از ادب پروري محمود در هند نقل ميکند - می نويسد: در فتح قلعه کالنجر، خود را جای آن (ندا) بعد از مفتوح شدن قلعه پارچه شعری گفت و برای محمود فرستاد، سلطان آنها بشعراي تازی و هندي فرستاد و همه تصديق کردند که سخن از بين بلخ تر و بلندتر نتوان گفت. آنکاه محمود امارت يازده قلعه را بصفت صلح در اختيار او گذاشت.

بدین طریق محمود از شرای هندی که در السنه خود هند هم شعر میگفتند تشویق بعمل آورده است و ذوق ادبی را تقویت کرده است - از اواخر قرن ۴ گرفته در تمام قرن ۵ ه علیا و دانشمندانی از افغانستان بهند مسافرت کرده و بعد از مطالعه آثار و زبان و قصص و روایت هندی حین اقامت در هند ویا بعد از مراجعت باافغانستان آثار مهمی به میان آورده اند از آن جمله اند: بیر و نسی - گردیزی و یک قرن بعد تر محمد عوفی آنکه از همه بیشتر و بیشتر هند و روح هندی را فهمید و برای معرفی آن خدمت فراموش نداشتنی انجام داد مردیست از دهکده بیرون خوارزم که در دربار غزنه زندگانی میکرد و معاصر حیات محمودی به هند مسافرت کرد - سانسکرت آموخت و در مذهب و ادب و علوم و عرف و عادات هندی عمیق شد و بعد از مراجعت به غزنه کتاب بس قیمت دار و مفید (مال الهند) را نوشت ابوریحان بیرونی و اثرش در روابط تهذیبی و معارفی افغانستان و هند مبدا نیست که مقدمه انقلاب بزرگ ذهنی و فکری در هند میباشد و بهتر از هر سیاحی تمدن هند قدیم را معرفی کرده است .

مشارالیه علاوه بر معرفی هند و تهذیب هندی با ترجمه آثاری مثل مبادی اقلیدس المجستی بطلمیوس - رساله در شرح اسطرلاب و غیره از عربی به سانسکرت در توسعه مبادی علمی هند کمک شایان و فراموش نداشتنی بعمل آورده است . همین قسم پنجاه سال بعدتر عبدالجی ضحاک گردیزی در زین الاخبار خویش فصولی در اطراف مراسم اعیاد مذهبی و معارف جامعه هند وقف کرد .

جانشینان غوری ها در هند یا سلاطین مملوک در زمینه زندگانی تهذیبی و معارفی و عمرانی هند و در انتشار مبادی فکری افغانستان در هند بی مدخلیت نیستند - به عقیده من اصول عمرانی غور مخصوصاً طرز از برج ها در طرز آبادی های غوری در هند بسی تاثیر نیست . همانطور که در عهد غزنوی ابوریحان بیرونی و گردیزی را عامل معرفی هند باافغانستان معرفی کردیم مربوط به عصر غوری از قاضی منهاج السراج جوزجانی صاحب طبقات ناصری و محمد عوفی صاحب لباب الالباب و جوامع الحکایات حرف میزنیم که در دربار غور بهادر هند مصروف نگارش آثار قیمت داری شدند که برای معرفی تاریخ و ادب و ثقافت و تهذیب افغانستان و هند خیلی گرانها و مهم است . طبقات ناصری از نقطه نظر سلاله های تاریخی افغانستان مخصوصاً دودمان غزنوی و غوری - لباب الالباب برای معرفی و شرح

حال شعرای هند و افغانستان و جوامع الحکایات برای نشان دادن سویه زندگانی - عرف و عادات و روحیات طبقات مختلف افغانستان و هند کمال اهمیت دارد و برای هردو مملکت مجاور گنج شایگانی بشمار میرود .

بعد از تهاجمات چنگیز و تیمور در آسیا، احفاد اخیر الذکر در افغانستان و هند دو سلطنت جدا تشکیل کردند که سلطنت افغانی آنها بیشتر بنام تیموری های هرات و سلطنت هندی به مغول های بزرگ معروف است . درین عصر در افغانستان و هند روناسن صنعتی و ادبی به میان آمده خراسان با نگارستان هرات کانون میناتور کشی و خطاطی و تہذیب و کاشی کاری شد و هنر وزانی مانند بهزاد و میرعلی و سلطان محمد نور به دنیای ذوق تقدیم کرد و هند مرکز عمرانی و صنایع و بزم ادب فارسی گردید .

زبانیکه در عصر محمود با شعراء و ادبای افغانستان وارد شد در عصر مغول ها مخصوصاً در دوره سلطنت جلال الدین محمد اکبر پادشاه در فضای هند نسج پیدا کرد و صاحب مدرسه و سبک شد که آنرا در عالم ادب سبک هندی خوانند و به نو به خود در افغانستان سرایت نمود و طرفدارانی پیدا کرد و افغانستان بهتر از هر جای از آن محظوظ می شود .

در دربار مغول ها جمعی از شعراء و فضلاء افغانستان گرد آمده و در حلقه های ادبی و تاریخی و علمی خدمات بزرگ انجام داده اند که فهرست آنها و آثار ایشان مطالعات جدا گانه و مبسوط بکار داد و این جادو عالم تاریخ بیک تن از ایشان نظام الدین احمد هروی مولف طبقات اکبری یا اکبر شامی اشاره میکنیم . ازین دوره به بعد روابط تہذیبی افغانستان و هند تخفیف یافته ولی بکلی قطع نشده است و هر دو کشور همسایه به مقتضای روحیات خود پیش رفته و امروز ضوریکه در حلقه های ادبی و تاریخی و علمی طرفین محسوس می شود زمینه همکاری تہذیبی میان افغانستان و هند مجدداً خیلی مساعد گردیده است .

« احمد علی کهزاد »

فصل دوم : شاه - حکومت - پایتخت ، مشتمل بر سه بخش .

بخش اول : پادشاه افغانستان

شهر یار معظم و پادشاه جوان افغانستان اعلیحضرت محمد ظاهر شاه خلد اله مملکت و اطال اله عمره و دولته است که ذات همایونی شان امسال یا به مرحله ۳۱ عمر شریف خویش می گذارند - ذات همایونی در سال ۱۲۹۳ هجری به ۲۲ میزان در کابل تولد گردیده اند . بعد از آنکه عمر شان مقتضای تعلیم گردید اولاً به مکتب مقدماتی و متوسطه و سپس تعلیمات شان را در مکتب عالی بانجام رسانیدند . هنگامیکه پدرفقید و شهید شان اعلیحضرت محمد نادر شاه کبیر ببحث سفیر افغانستان در یاریس مقرر و عازم آنجا گردیدند - ذات همایونی همراه آن شهریار فقید برای تحصیلات مهمه بفرانسه تشریف فرما گردیدند - زبان فرانسوی و تحصیل علوم عالی را در رشته های مختلفه و مکتب عالی و فامیل های دانشمند بانجام رسانیدند . و در اطراف مسایل داخلی وطن تعلیمات خصوصی از پدر بزرگوار خود حاصل کردند - راجع به اخلاق ملی و کسب مطالب و خصائص عمده نسبت بوطن هم از طرف آن پدر نامور با یشان تعلیم داده شده بود .

بعد از انقلاب افغانستان (که نجات آنهم بدست حق پرست پدر شهید شان انجام یافت) پادشاه جوان که در آن مملکت بود و تعلیمات شان به پایان رسیده و برای خدمت بوطن مستعد گردیده بودند - در ۳۰۹ شمس در ۲۰ برج میزان بسکابل تشریف فرما گردیدند . محض بر اثر آن عشقی که برای عالم عسکریت افغانستان داشتند و بنا بر تعقیب از قدم های پدر بزرگوار خود به تعلیم گاه عالی نظامی کابل در شق عسکری شامل شدند . در ۱۳۱۰ شمس با صبیبه والا حضرت سردار احمد شاه خان وزیر دربار و پسر هموی اعلیحضرت شهید از دواج نمودند . و در اخیر همین سال چندی بکفالت و زارت جلیله حرابه و بعد به کفالت وزارت معارف موظف گردیدند .

درین دو وزارت استعداد فطری و قابلیت ذاتی شان در اجرای وظیفه واداره کردن بوجه احسن و بصورت خوب واضح و مبرهن گردید .

در ۱۳۱۲ یعنی بعد از شهادت اعلیحضرت شهید بتاریخ ۱۶ عقرب باثر خواهرش و اتفاق وکلای بزرگ ملت و تمام افراد کشوری و لشکری پادشاه افغانستان مقرر شدند . امسال سال ۱۳ جلوس این شهریار جوان است .

اولاد اعلی حضرت همایونی :

- ۱- شهزاده بیگم بلقیس تاریخ تولد ۲۸ حمل ۱۳۱۱ ش
- ۲- والا حضرت شهزاده احمد شاه خان تاریخ تولد ۲۱ سنبله ۱۳۱۳ ش
- ۳- شهزاده بیگم مریم تاریخ تولد ۱۰ عقرب ۱۳۱۵ ش
- ۴- والا حضرت شهزاده محمدنادر خان ۳ جوزای ۱۳۲۰ شمسی
- ۵- والا حضرت شهزاده شاه محمود خان ۱۳۲۵

بخش دوم

رژیم و طرز حکومت افغانستان

افغانستان حکومت پادشاهی مشروطه بوده، شاه مجلس شورای ملی یا مجلس و کلا و مجلس اعیان پارلمان را تشکیل میدهد. لهذا قوای دولت که مصدر آن ملت یعنی مشفق از ملت میباشد به سه حصه که هر کدام آن از یکدیگر جدا و مشخص شمرده میشوند تقسیم شده است :
حصه اول - فوه منقنه است که از طرف از املنه ملی (مجلس شورای ملی) و سنا (مجلس اعیان) اعمال و تطبیق میشود.

۱- از املنه ملی یا (مجلس شورای ملی) مرکب است از نمایندگان اهالی که از طرف ملت انتخاب میشوند. این هیئت عضو یا اورگان صحیح تمثیلی ملت افغانستان هستند که افکار و آرای عموم طبقات ملت از هر عقیده و مسلک را در محیط یولتیکی مملکت تمثیل مینمایند.

طرز انتخاب اعضای این مجلس بطور مستقیم و بلا واسطه میباشد. باین صورت که اهالی حوضه انتخابیه در یک محل معین که قبلا از طرف حکومت محلی حسب مقررات اصولی تعیین و اعلان میشود. اجتماع نموده بعد از جریان مذاکره اصولا و کبیل خود را بصورت علمی انتخاب می نمایند. حقوق انتخاب شدن برای این مجلس مساوی بوده و عموم تبعه افغانستان حسب مقررات اصول حق انتخاب شدن را دارند. یعنی از حیث مذهب و عرق فرقی وجود ندارد. مدت یک دوره انتخاب درین مجلس سه سال بوده. مهندا برای انتظار کشیدن جهت ختم شدن دوره مجبوریتی وجود نداشته و اهالی می تواند و کبیل سابق خود را تکرار انتخاب نمایند. تعداد و کلاهی شورای ملی یکصد و بیست نفر و شرایط انتخاب شدن آنها حسب ذیل است :

الف - تبعه افغانستان باشند

ب - از تبعه خارجه کسانی که بعد از استحصال تذکره تابعیت ده سال دیگر در افغانستان اقامت کرده باشند.

- ج - سن شان کمتر از ۲۵ و بیشتر از ۷۰ سال نباشد .
- ه - معروف بصدافت و راست کاری بوده مرتکب جنایت نشده باشند .
- چون سه ماه قبل از اختتام یکدوره انتخاب دوره جدید شروع میشود بناء علیه تشکیل مجلس در آغاز دوره جدید که اول ثور مطابق ۲۱ اپریل است صورت میگیرد .
- تصویب و تعدیل قوانین از طرف مجلس شورا به ترتیب ذیل صورت میگیرد .
- الف - ترتیب تصویب قوانین خواه لزوم آن از مجلس شورا عنوان و خواه از طرف وزراء اظهار و تقدیم شده باشد .
- اگر وضع کدام قانون از طرف وزارت یا ریاست های مستقله لزوم دیده شود وزارت یا ریاست مستقله لایحه آنرا ترتیب کرده بعد از ملاحظه مجلس وزراء برای مذاکره و تصویب بشورای ملی تقدیم میکنند و پس از تصویب مجلس شورا بر ریاست اعیان فرستاده میشود و بعد از تصویب مجلس اعیان بصفه شاهانه نشر میشود هر گاه لوایح مذکور از طرف وزارت و ریاست مستقله مجلس اعیان تقدیم شده باشد پس از تصویب مجلس اعیان برای طی مراتب اصولی بشورای ملی از سال میشود و حسب فوق مراتب اصول را ا کمال می نماید .
- ب - تردید قوانین : اگر لایحه پیش نهاد های وزراء را مجلس قبول نماید با ملاحظات خود عودت خواهد داد . این لایحه وقتی بمجلس ثانیا اظهار خواهد شد که دایره منسوبه آن با دلایل مقننه نظریات خود را با اسباب موجب آن تکرار بمجلس عرض و تقدیم نماید .
- واما ترتیب و تعدیل قانون اساسی عنداللزوم بتصویب مجلس شورای ملی و اعیان و منظوری شاهانه صورت میگیرد .
- تدقیق و تصویب بزرجه مملکت بعد از ترتیب و پیشنهاد وزارت مالیه از جمله وظایف شورای ملی است . هکذا وضع اصولنامه جدید یا تغییر و فسخ قوانین مقرره بتصویب شورای ملی صورت خواهد گرفت خواه لزوم آن از مجلس عنوان و خواه از طرف وزراء اظهار شده باشد .
- تصویب امتیاز تشکیل کمپانی ها و شرکت های عمومی از هر قبیل و بهر عنوان که باشد از طرف شورای ملی خواهد شد .
- عقد مقاولات و معاهدات ، اعطای امتیازات (انحصار) اعم از تجارته و صنعتی و فلاحتی و غیره خواه از طرف داخله باشد یا خارجه بتصویب مجلس شورای ملی میرسد .
- استقراض دولتی اهم از این که از داخله یا خارجه بهر عنوان و اسم باشد با اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی کرده خواهد شد .
- تمدید خط آهن و شوره به یول ، وات و یا بخرج شرکت و کمپانی های داخله و یا خارجی تمام وابسته بتصویب مجلس شورای ملی است .

مجلس شورای ملی حق دارد که در اوقات لازمه عریضه به پیشگاه همایونی تقدیم دهد اما تقدیم این عریضه به حال توسط هیئتی مرکب از رئیس و شش نفر اعضاء که سایر طبقات از بین خود انتخاب میکنند خواهد بود. وقت شرفیابی حضور هم اولاً توسط وزارت دربار استیذان میشود.

۲- سنایا (مجلس اعیان) : تعداد اعضای مجلس اعیان پنجاه نفر بوده و مستقیماً بارادۀ

اعلیحضرت پادشاه افغانستان انتخاب و تعیین شده و دواموظیفه در مجلس مذکور هم مربوط بارادۀ سنیۀاعلیحضرت همایونی میباشد.

مطالبی که در مجلس اعیان تصویب و به مجلس شورای ملی فرستاده میشود در صورتیکه به مجلس شورای ملی قبول نشود نظریاهمیت مطلب مجلس دیگری مرکب از یک عده اعضای مجلس تشکیل میگردد. تعداد اعضای این مجلس که با تساوی انتخاب میشوند اقلأ بیست نفر خواهد بود. مجلس منتخبه به مسئله متنازع فیه غور و دقت نموده رای خود را به مجلس شورای ملی ارائه میدهند اگر برای مجلس منتخبه مجلس شورای ملی موافقت نکند موضوع بحضور ملوکانه معروض میگردد و باراده سنیۀ فیصله میشود.

حصة دوم : قوه عدلیه است که وظیفۀ آن تطبیق و اجرای عدالت میباشد. کار تطبیق و توزیع

عدالت هم ذریعۀ محاکم عدلیه که بنامهای محکمۀ ابتدایه و محکمۀ برافعه یاد میشود و محاکم ابتدایه در مراکز حکومتات ثلاثه و حکومتات کلان و محاکم ابتدایه و برافعه در مراکز ولایات و ایالات وجود دارد اجرا میشود. به محکمۀ برافعه در افغانستان که محکمۀ استئناف هم گفته شده میتواند فعلاً میتوانیم مفهومهای کورت یا محکمۀ عالی را بدینم.

وزیر عدلیه که وزارت آن مرجع و گانون قوه عدلیه شمرده میشود شامل کسبینه وزراء و هیئت حکومت میباشد. محاکم عدلیه با اساس دساتیر شریعت اسلامی صرف بامور عدلی و قضایای حقوقی و جزائی که از معاملات شخصی نشئت کرده باشد رسیدگی کرده و به قضا یاائی که تعلق بحقوق اداره شمرده شود یعنی محاکمه و بازپرس مامورینیکه مربوط به کار دو وظیفه شان مستوجب آن گردند تا اندازه در محاکم اداری که (مبارت از انجمن های مامورین وزارت و ریاست های مستقل و مجالس مشورۀ ولایات و حکومتات اعلی میباشد) و بصورت عمومی بذریعۀ تشکیل و اداره علیحده که بنام ریاست محاکمات موسوم بوده و بمقام صدارت عظمی مربوط میباشد رسیدگی و فیصله بعمل می آید.

علاوه بر محاکم عدلیه یک تشکیلی و موسسۀ عالی عدلی دیگری بنام ریاست مستقل تمیز در مرکز مملکت دایر میباشد که حیثیت سوپریم کورت یعنی محکمۀ یاد یوان عدالت علمایرا داشته

و عندالایجاب بهم قضاایای حقوقی و سایرہ کہ چه از محاکم عدلیہ و چه از محاکم اداری نان ارجاع گردیده و حل طلب باشد رسیدگی میکنند .

یک محکمہ دیگری بنام دیوان عالی برای معا کمة و وزرای دولت عندالافتضا موقفا تشکیل می یابد و بعد انجام اموریکہ باوسپردہ میشود فسخ میگردد .
حصہ سوم قوہ اجرائیہ است : کہ مخصوص وزیر و پادشاه بوده . وزرا و مامورین دولتی

بنام اعلیحضرت قوانین و فرامین را بمطابقت و ہم آہنگی ہمراہ نبود و مواد قانون اساسی در ساحت تطبیق و عمل میگذازند .

لہذا قوہ اجرائیہ از طرف شاه و بالواسطہ کابینہ کہ در رأس آن صدراعظم قرار گرفته میباشد اداره و اجرا میشود . کابینہ متشکل از سیزده وزیر و رئیس مستقل است کہ از طرف صدراعظم انتخاب میشوند . ہر یک از وزرا در سیاست عمومیہ دولت مشترک و در امور مربوطہ وزارت متعلقہ خود مخصوصا در نزد شورای ملی مسئول اند و بناءً علیہ ذات شاہانہ غیر مسئول میباشد . وزرا بہ جواب دادن چیزہائی کہ مجلس شورای ملی از آنها توضیحات بخواہد تا کنون مسئول و در بدون عذر موجب و علاوہ از اقتضا بتعویق و تأخیر جواب ہم مجاز نمیباشند الا در صورتیکہ مطالب محرمانہ و در اختفای آن برای یک مدت صلاح مملکت و دولت باشد . بعد موافقت مینہ با ہر از مطالب مذکور بحضور مجلس مکلف هستند .

وزرا و امور مربوطہ متعلقہ خود را با اندازه اختیار خود اجرا و مافوق آن را بحضور صدراعظم تقدیم میدارند و صدراعظم بدرجہ صلاحیت و ظایف خود اجرا نموده و مافوق آن را بحضور ملوکاتہ عرض و ہدایت میکند .

در خطبہہا ذکر نام پادشاهی و ضرب سکہ بنام پادشاه تعیین رتب و مناصب ، اعطای نشان تمیین صدراعظم ، منظوری وزرا ، عزل ، و تبدیلی ایشان ، تصدیق اصولات مصوبہ شورای ملی ، اعلان مرعیت و محافظت آنها ، حفاظت و اجرای احکام شرعیہ و اصولیہ ، قوماندانی عموم قوای عسکری افغانستان و اعلان حرب و مقدم صلحہ و علی العموم معاہدات ، عفو و تخفیف مجازات تہزیری مطابق شرع شریف از حقوق جلیلہ پادشاهی شمرده میشود .

بخش سوم : کابل پایتخت افغانستان :

شہر کابل با قدمتی کہ دارد زمانہا و ادوار تاریخ را قدم بقدم پیونہ است . اما ولایت کابل بر حسب وقت و زمان مساحت آن گاہی کم و گاہی وسیع میگردد . در وقتیکہ صورت

د کابل کالنۍ

ایالت رامیداشت وسعت آن خورد و در زمانیکه پای تخت سلطنت میگردید ظاهراً جمیع اراضی مفتوحه بدان الحاق یافته همه را یکجا سلطنت کابل یا کابلستان میخواندند در اغلب اوقاتیکه کابل بصورت ولایت اداره میگردید حدودش از طرف مشرق دریای سند، از جانب غرب غور بند، از جهت شمال اندراب، از جنوب گردیز بوده. اما شهر کابل در قدیم الایام بموقعیکه حالاً از آن بنام (بگرام) (۱) یاد میشود کاین بوده و هم در همان جامدنیت های قدیمه را کهنه کرده است، سبب انتقال از شهر قدیم بشهر جدید چندان معلوم نیست اما زیاده تزدن اثر خرابی هائی خواهد بود که کابل بذکر مقاومت خود از دست جهانگیران مثل سکه ندر ما کدونی و تورامان هونی وغیره دیده است - همچنانکه از کابل قدیم امروز آثاری موجود نیست بانی و حدود شهر آن هم دربرده خفایانده و معلوم نمی شود چه کسی آرادراول بنا نموده است و در ادوار تاریخ تاچه معموریت هارسیده خواهد بود؟

بهر صورت آنچه برای ما معلوم است کابل از زمان موجودیت خود یکی از تجارتگاهای مشهور شرق بوده و تا وقتیکه بحر شاهراه ننگشته بود مال التجاره چین و هند و خراسان تماماً در کابل میرسیده و هم از بازار کابل برای شمال ایران و آسیای صغیر با اروپا حمل و نقل می شد. ابوالورخین هردت (Heradoti) یونانی (۴۸۴ - ۴۰۶ ق م) که رواج مال التجاره کابل را در بازارهای یونان و روم می گوید ازین جاست. من دریک تاریخ جرمنی دیده ام که کلمه اسمیه کابل تحریک یک لغت سندی است که معنی آن تجارتگاه است و شاید سبب تسمیه این نام برای این شهر هم ازجهتی است که اکثراً کاروانهای سندی مال التجاره هند را در بازار کابل که تجارت گاه مشهور بوده در معرض من یزید می گذاشتند.

کابل با همه تخریبات که شده و با همه لشکر کشی ها و فتوحات که بالای آن اجرا گردیده باز هم موقعیت تجارتی خود را از دست نداده و کاروانهای تجارتی از هر سو در آن آمد و شد داشتند. در زمان امیر معاویه (رض) دریک روز بازار - تنهایی که از کابل خریداری شده بقیمت ۸ لک دینار بوده - حالانکه در زمان سلالة آخرین که پیش از فتح قطعی اسلام در کابل سلطنت می کردند خریدنیل کابل تادو ملیون هم رسیده بود - ظهیر الدین محمد بابر که در اواخر آنرا فتح کرده در ترک خود مخصوصاً از تجارت و زراعت کابل بحث کرده مینویسد که اشیای خراسان - روم - بابل و چین همه در کابل یافت می شود و مالیات آن ۸ لک شاه رخی که هر شاه رخی یک منقال نقره می شود - بود.

(۱) بگرام درجه شمال شهر موجوده کابل به حوزه وسیع کوه دامن و کوهستان در فاصله ۲۴ میل واقع است.

معدن نقره پنجشير کابل از معدنیست که از اوایل دران کار شده و ممکن است همچنان که پنجشير دار الضرب يعقوبیث شده بود برای ضرب خانه بسیاری از شاهان گذشته نقره صاف و خالص خود را دریغ نکرده خواهد بود .

از روی تاریخ . کابل از بلاد بسیار معروف و قدیم دنیای کهن بوده و در قدامت خود با بلخ

و بامیان حتی با نینوا و بابل که امروز از روی دنیا ناپدید شده اند همسری داشته در کتاب وداس (۱) Vedas که تقریباً دوازده قرن قبل المیلاد تصنیف شده و از قدیم ترین یادگار های زبان سانسکریت است برای کابل نام (کبیا) داده شده و باشنیدن نام کابل حکایه های شانزده سال یناه جستن جمشید در نزد (کورنک) مرزبان کابل - و آمدن (سهزرا) پسر ضحاک دران - و قصه های افسانه نمای محراب شاه کابلی و رودابه دختران که مادر رستم است و سلطنت خود رستم بالای قندهار و سیستان و غرني و کابل و بالاخره قتل رستم دریکی از کند های کوتل سفید خاک یا تنگی لندر کابل - بخاطر خطور میکنند .

تاریخ این شهر از زمان اسکندر کبیر بتزود نویسنده کاملاً مجهول بوده و فقط اینقدر معلوم است که کابل و تمام افغانستان در قرن پنجم داخل فتوحات سبروس [کبیسرو جلوس ۵۰۰ ق م] گردیده و در زمان کشتاب و فتح داریوش در میدانیکه امروز کابل و ملحقات آن کائن است يك قومیکه معنون (به دنداری) بود زیست میکنند .

داریوش در سنه ۵۰۰ یا ۵۱۶ ق م از راه هریوا (هرات) و ذ تنگوش (هزارجات) کابل را عبور نموده از دره خیبر داخل هند گردید و در این وقت که سلطنت (مسکه) در هند بدست (اجاسترو) نام بیجه راجه (بهار) بود تمام حصه مغربی هند را در حکومت خود شامل کرد که بعد از آن دریای سند حد فاصل حکومت فارس و سلطنت خود مغنا ر هند گردید - در کتیبه نقش رستم که منسوب به داریوش شاه است و در آن شهر های مفتوحه آن نقر گردیده از شهر کابل ویشاور (گند هارا) نام برده شده . خلاصه کابل در تحت این وضعیت ها تا وقتی دوام نمود که اسکندر کبیر بایک هجوم بنیاد کن داخل افغانستان گردید .

(۱) (ودا) از کلمه (وید) گرفته شده که به معنی دانش است - مذهب برهنی را پانزده قرن قبل المیلاد از مذهب قدیم (ویدی) ماخوذ نموده اند که کتاب مقدس او همین کتاب (ودا) است - آن قوم که به مذهب (ویدی) بوده اند از آریین هائی بوده که در ازمنه قدیمه در حوالی گنگگا زیست داشتند و شهر بنارس را آباد کرده باب السماء می گفتند .

کابل در وقت اسکندر :

اسکندر بزرگ در ۳۲۸ ق م هندوکش را عبور نموده با کتريا را تسخير و بطرف اورا-النهر گذشت و از فتوحات شمال اکسوس (آمو) عنان گرفته در سال بعد آن که ۳۲۷ ق م باشد از دشتی که امروز کابل بروی آن آباد است بطرف دره خيبر مزور کرد . اگر منار (چکری) و منار (سنجک) (۱) و (منار هائیکه در کوتل پای منار بوده و خراب شده) از آثار هندو یا علائم سرحدی شاهان فارس نباشد ممکن است نشان عبور اسکندر و نشون او خواهد بود زیرا اکثرأ راه های دشوار را به منارها نشانی می کردند . نه در وقت پس گردیدن غلط نسکنند . اگر چه در نزد مورخين اسکندر ، از کابل نامی برده نشده اما (نیکبای) آنها با کابل امروز موافقت دارد و در اطلس های تاریخی هم (نيسا Nysa) که تعريف نیکبای خواهد بود عين بعدیکه حالا کابل است دیده می شود . جغرافيه دانهای مشهور يونانی که در قرن اول حیات داشته اند مثل بطليموس و سترابون (۲) هم کابل را (کابورا) و (ارتو سیانا) یاد کرده اند .

کابل بعد از اسکندر : اسکندر بعد از فتح پنجاب در آن جا يك سلطنت يونانی تشکیل نموده بطرف مغرب از راه ژدرژی (بلوچستان) عودت و در سال ۳۲۳ ق م فوت شد اما درین وقت کابل مانند سایر افغانستان در تحت اداره سلوکوس نیکبایتر اول يك سردار يونانی که نام اصلی آن هم اسکندر بود (۳) و در با کتريا از ۳۱۲ تا ۳۸۱ ق م سلطنت داشت - اداره میشد ، اما همقرن همزمان وقت هندوستان در تحت قیام (چندر گیت - موريا) آثار حکومت مکدونیه را از هند پیرانداخته در ایالات واقعه در جنوب جبال هندوکش که کابل هم در آن جمله است دست یافت - سلوکوسها اگر چه در اثر کوشش های فاتحانۀ خود میخواستند پنجاب را مجدداً بدست آرند اما مغلوب شده و بشاه هندی (چندر گیت موريا) Cgandraguptomorya تسلیم

(۱) ارتفاع منار چکری	۲۲ متر	۴ دسی		
دوره	۱۳	۸	۶	۶ میلی
ارتفاع منار سنجک	۱۲	۲	۶	۶
دوره منار	۸	۵	۳	۳

(۲) این شخص ۵۰ سال قبل الیلاذ کتاب جغرافی خودش را در چند مجلد تالیف نموده که بعد ها بحکم ناپلیون اول موسیو (کوری) آنرا بفرانسه ترجمه کرد .
 (۳) مبداء تاریخ اسکندری از جلوس همین اسکندر گرفته شده نه اسکندر کبیر .

گردید و باین صورت ایالت پارو پامیسو Paropamisus (هندوکش و پامیر) و جدرچی (بلوچستان) داخل حکومت موریان گردید (۳۰۰ ق م) . این سلطنت در وقت حکمرانی مہاراجہ (آشوک) Acaka نوا سہ چندر گپت نہ از ۲۷۳ تا ۲۳۲ بہ ہندوستان - بلوچستان و افغانستان حکومت داشت ترقی و وسعت زیاد پیدا کرد مہاراجہ آشوک در اول برہمن و شیوائست بود اما در سال ۲۶۱ ق م بہ مذہب بودائی درآمد ویک نائب الحکومہ خود را در تیکسیلا (بین راول پندی و اتاک) مقرر کرد کہ بالای پنجاب و بلوچستان و افغانستان حکومت می کرد .

گریک و باکتریا :

بعد از فوت آشوک، سلطنت موریان تنزل پیدا کرده و در سال ۲۵۰ ق م با کتریا ہم بواسطہ (دیو دو نوش) Didotas یونانی استقلال خود را حاصل ساخت این پادشاہ کہ از آن بنام های (دنتود و نوش) و دیو دوتوس و (دیو دوتوس) یاد میشود خود را لقب شاہ ہزار شہر با کتریا داد و بلخ را پایتخت حکومت جدید خود قرار داد .

از سلسلہ شاہان مستقل با کتریا کہ قریباً دو صد سال دوام نموده اند (دمتریوس) پسر (اوتیدوس) چہار مہن پادشاہ آن تمام افغانستان و پنجاب را بحیطہ تصرف داشت کہ شاید سکہ آن در موزیم کالی ہم باشد . ولی بہ باعث رقابت یارت ہا و بعد از آن از تہاجمات اقوام خانہ بدوش ترکمنہا کہ از وسط آسیا بدان سمت تاخت و تاز می نمودند سلطنت باختہ رو بہ تنزل نهاد (۱۲۶ ق م) . درین فرصت (منان دروس) یونانی بر کابل و پنجاب سلطنت می کرد کہ (سلطنتش از ۱۶۰ تا ۱۴۰ دوام ہم نمود) . عین در وقتیکہ گریک و کتریا از دست آخرین پادشاہ یونانی ہلیو کلس می بر آمد آخرین شاہ یونانی در کابل ہم ہرمایوس بود کہ توانائی و اقتدار خود را با یک رئیس یوشی (کوشان) قوی کردہ از سنہ ۲۰ تا ۲۵ عیسوی در کابل سلطنت کرد .

کوشانشاہی بزرگ : در سنہ ۹۰ قبل از میلاد یک قوم تازه باسم قوم کوشان کہ

چینی ہا از آن بہ یوچی تعبیر مینمایند با کتریا را استیلا نموده - در شمال افغانستان دست یافت - این قوم مطابق یک ترجمہ ناقصی کہ از دائرۃ المعارف اسلامی بزبان المانی از قام لونگورت دیس Longuortk Dames نزد ما موجود است از آراین های افغانستان بوده و در مسکو کتابیکہ از ایشان روی دست است معلوم می شود کہ عموماً اشخاصی بوده اند ، پر ریش و طولیل الحیہ و بینی درشت - و از این جہت میتوان گفت کہ افغانہا

و تاجک های امروزه از اخلاف و اعقاب آنها هستند. زبان آنها نیز اصلاً از لهجه های آریائی بوده است و مسکوکات آنها عموماً بزبان آریائی و خط یونانیست. پهر صورت شاه اولین کوشانی کبفرس Kdphsis (کدفایسز) اول (کو جولا) بوده است که چهل یا پنجاه سال بعد از میلاد سلطنت رسیده و در زمان خود بکثرت با کابل و پنجاب را فتح نموده بود و عقب وی گوند و فرس بر تخت بر آمده و در سال ۸۰ بعد از میلاد بعمر ۷۷ یا ۷۸ سالگی پدر و د حیات ~~کرد~~ و بعد ازین پادشاه نوبت پسرش کدفرس دوم (هیمبا) رسید که در کابل از ۸۵ تا ۱۱۰ عیسوی سلطنت می کرده این پادشاه حدود مملکت خود را به فتوحات پی در پی وسعت داده و تا دریای گنگس (گنگا) رسانیده و در سال ۹۰ از ترقی نظامی چینی ها شنیده یک یرانس چینی را باز دواج طلب کرد. مگر شاه چین این خواهش را بی احترامی تصور کرده جنگی پیش آمد. کادفرس میخواست بمقابل چینی ها خوب جنگ کند. اما قبیله اش اظهار ناراضی کرده متشت شدند و حدود بسیاری حتی کابل هم از دست او بر آمده در سال ۱۱۰ مسیحی مرد. امامتغاف آن کنشک Kanishka قابشقه اول که از همین قوم از سنه (۵۰) عیسوی در قندهار حکومت میکرد کابل و با کتربا را و ا پس فتح کرده، چینیان را در کاشغر شکست سخت داد. اگر وسعت سلطنت عمومی او را نظر کنیم عبارت از تمام سر زمین حالیه افغانستان و ترکستان چینی کشمیر و پنجاب و هند تا حد دریای جمیل چمن امتداد داشت. این پادشاه بسیار مدنی طبع بود. و در زمان اوصنایع بسیار رواج پیدا کرده، عمارات متعدد دی هم بنا گردید و این موقع صنایع (گریگو بود یک) بود که فورم صنایع بودائی به صنایع حجاری یونانی ها افزود شده بود چون این یاد شاه برای نشر دین بود بسیار سعی بود می گویند ت های بامیان راهمین حکمدار ساخته است بعد از فوت این پادشاه کشکای ثانی از ۱۲۰ الی ۱۵۰ حکومت رابد ست گرفته مرد و بعد از ان اوشکاه Havrisha جانشین آن گردید و اوشکاه در تمام این مملکت پنهان و از ۱۵۰ تا ۸۰ سلطنت نموده بعد از خود واسودیوا Wasudewa را گذاشته وفات نمود. ولی بدبختانه در سال ۲۲۶ عهد این پادشاه مملکت بزرگ به قطعال تقسیم شده و تحت اداره ساسانیها رفت. اما یک قسمی از اعقاب این سلسله مانده بود که در کابل تا قرن پنجم پادشاهی میکردند. خلاصه سلاطین کوشانی با او شکستیان رقابت و جنگ ها مینمودند و با ساسانیان دارای روابط دوستی بوده اند حتی هر مزدوم پادشاه ساسانی (جلوس ۳۰۳ م) دختر یکی از انها را به مزاجت گرفته و در روی سکه خود نام خودش را از دو دمان شاهانه کوشان بزرگ ضرب کرده بود. اما اعقاب اینها چنانکه گفتیم در کابل سلطنت میکردند و سلطنت

آنها تا استیلای قوم (هیاطله) یا افتالتت ها دوام داشت، (تا بیکی مالیک) که آقای غبار در تاریخچه کابل از آن نامی برده اند از جمله همین شاهان است. اگرچه مذاهب بودائی در کابل از زمان اشوک موریای شروع گردیده بود اما در زمان این شاهان مستحکم تر شده، صومعه ها و زیارت گاه های اشخاص مقدس بودزم جا بجا در کابل بنا گردیده. سیاح مشهور چین که اروپائیان نام آن را سیانسیان و هندی ها هیون سانگ یا هیوان ستانگ می نویسند در این واقع و قتی که بکابل رسید کابل را کاملاً بودستی دیده معابد حتی زیارتگاه خود (بودا) را هم دیده بود.

قوم هیاطله: این قوم اصلاً از شعبه قوم تخارها بوده در اواخر قرن پنجم میلادی در

ناحیه اوکسوس (آمو) بناخت و تا ز آغازیده و در سنه ۵۰۰ میلادی کابل را از دست بقایای کوشانی نیز کشیدند و سلسله فتوحات آنها به تحت اداره (توره مانا) Toromana تا هند دامنه پیدا کرد.

بابتخت این طایفه Sakala سکالا (سیالکوٹ) بود. در اواخر سال (۵۰۰) که کابل را تصرف نمودند مملکت شان آنقدر وسیع گردید که از فارس شروع شده و تا ختن دارای چهل نایب الحکومگی بود. در وقت مهر گل Mehrgal جا شین تورا مان از طرف بالاد تیه راجه مکد، این گروه از اطراف کشمیر رانده شدند و قریباً در اواسط قرن ششم ناحیه اکسوس را هم از نزد شان ترک ها استیلا کرد و بالاخره از طرف خسرو اول (نوشیروان) کاملاً از صفحات شمال شرق رانده شدند و کابل که تا نیمه قرن ششم بزیر اداره این قوم بود خلاصی یافت. درین وقت (۶۵۰) مسیحی ترکانیکه بر حصص دریای امور (ناحیه اکسوس) Oxus استیلا یافته بودند از طرف چینی ها رانده شده و کافرستان ضمیمه حکومت چینی ها شد.

سلسله دوم کوشانشاهی و فتوحات اسلام:

بیایی زمانیکه هیاطله از صفحات افغانستان طرد و تبعید می شدند در کابل از کوشانیها سلسله دومی تاسیس پادشاهی نمودند که آنها را در تواریخ شاهان کابل می نویسند.

اگرچه موسس این سلسله چنانکه باید اخلاف آنها بدرستی برای ما معلوم نیست اما اینقدر میدانیم که این شاهان تا سنه ۸۸۰ م مطابق ۸-۲۶۷ هـ یکی بعد دیگری زمام سلطنت کابلستان را بدست گرفته اند و هم در زمان اینها بوده که اعزاب داخل کابل گردیدند.

اولین دفعه فتح کابل بدست اعراب .

در سنه ۲۸ یا ۳۲ که زمان خلافت حضرت سیدنا عثمان (رض) بود مسلمین بسر کر دگی عبدالرحمن بن سموره بن حبیب قریشی از راه غزنی بر کابل حمله آوردند - این وقت کابل شاه کوشانی شخصی بود که اعراب آنرا در تواریخ (اعرج) نام برده اند - اعرج بالشکر خود که قوای معاونه از هند هم داشت بیرون شهر جنگ کرده و بعد از شکست داخل شهر گردید . عبدالرحمن هم شهر را محاصره کرده و در پایان کار بحکم غلبه شهر را بکشوده بسیاری از سپاه کابلشاه را عرضه تیغ ساخت و زنهای و فرزندانشان را اسیر گرفته سالانه یک ملیون درهم بطور خراج بروی قبولانید . درین وقت اعرج هم که دستگیر گردیده بود بحضور عبدالرحمن کلمه بر زبان راند و مسلمان گردید .

وقتی که شهر فتح گردید و شاه مسلمان شد عبدالرحمن تمیم (رض) بن قیس و جبیر را با چند نفر صحابه برای تعلیم فرائض و آداب اسلامی در کابل گذاشته رفتند .

چون بیابای فتح کابل شهادت حضرت عثمان به میان آمد و اعرج شه هم فوت گردید دیپال نام که بعد از وی شاه کابل شده بود از شهادت حضرت عثمان و جنگ های موقع خلافت استفاده کرده از تادیبه خراج ابا نمود و حضرات تمیم و جبیر را با اصحابان معیت وی در موضعیکه حالا بشهدای صالحین مشهور است در شب علی الفلقه بشهادت رسانید (رضی الله عنہم) . اگر چه از طرف اعراب بعد ازین چندین لشکر کشی دیگر هم سر کابل شده اما این لشکر کشی ها آقدر مشهور نبوده و چنان معلوم می شود که بجهت اختلال در بار مقام خلافت اگر از طرفی کابل را گرفته اند بیابای آنرا از دست داده و حتی بعضا به شکست فاحشی دچار هم شده اند مثلا در سنه ۶۹۸ ع - ۷۹ هـ که زمان عبدالملک مروان است حجاج بن یوسف ثقفی عبیدالله بن ابابکر صدیق را که در بعضی از تواریخ آنرا عبدالله ابی بکره و در بعضی هم یزید بن زیاد می نویسند حاکم سیستان نمود او لشکر هارا جمع کرده به آویره کابل شاه آمد - این وقت رطبیل Rutbil یا زنتبیل Zuntabeel بن جبیل شاه کابل بود که از سنه ۶۳ هـ تخت کابل بدو رسیده بود خلاصه این لشکر بیک حالت بسیار اسف ناک شکست خورده و در تنگناهای کابل اکثر اسیر و شهید گردیدند . چنانچه گفتیم این شکست برای قشون اسلام آقدر خساره و تلفات رساند که بقایای مسلمین بر علاوه همه تلفات ۷ لک درهم برای کابلشاه داده و خود را رنده کشیدند .

فتح دوم اعراب : دو سال بعد ازین یعنی در ۸۱ هـ ۷۰۰ م عبدالملک يك فوج كثیر التعداد

را بسر كرد كي عبدالرحمن بن اشعث برای فتح كابل و انتقام از زنبیل شاه نامزد فرمود . چون این لشكر مانند سبل جوشان و خروشان رو بسكابل شد زنبیل هر اسان شده بالای اهالی شهر و تمامی قشون بسرعت تمامی گردا گرد شهر دیواری (۱) بنیاد نهاد و آنرا با بروج مشبده و دروب محكم استوار گردانید این یاد شاه كابل در عین زمان عیاش هم بوده و بسیار زنها نگاه میداشت چون قشون اسلام سیستان - بست - قند هار را فتح کرده بغزنی رسید ند خود عبدالرحمن برای فتح غزنی معطل شده و يك عده از نفری خود را به تحت ادارت ایلث بن قیس بن حضرت عباس (رض) یعنی نواسه كاكای حضرت رسول الله (ص) برای فتح كابل بیشتر فرستاد این عسكر چون گرد و دور شهر رسید ند زنتبیل لشكر خود را بر تبر كش ها برای جنگ تفسیم کرده خودش به فراغت نشست اما دیری نگذشت كه مسلمان چند موضع دیوار را از حد معبر دهمز نكك سوراخ نموده و به غلبه داخل شهر گردیدند . در بین وقت آنچنان جنگك شدیدی اجرا گردید كه یکی را از دیگری فرق نمیتوانستند .

اگر در همین فرصت جناب عبدالرحمن كه از جنگك و فتح غزنی فراغت یافته بود نمیر سید مسلمان تماما بشهادت میرسیدند - اما چون جناب عبدالرحمن رسید شهر تماما تسلیم گردیده و زنتبیل به قلعه گردیز گریخت - عبدالرحمن جناب ایلث را كه درین جنگك شهید گردیده بود به موضع كه حالا بشاه دو شمشیره معروف است دفن كرد و این جناب چون در آن روز كه شدت حرب بود بهر دودست شمشیر میزدند بشاه دو شمشیره مشهور شده اند .
جناب عبدالرحمن بعد ازین واقعه تمام (مما بعد) در مسال های هنوز را كه در دو طرفه دریا

(۱) این دیوارها همان است كه تا حال بالای كوه ها آثار آن باقیست . اگر از اهالی شهر در باب بانی این دیوار پرسیده شود میگویند آنرا (زنبورك شاه) تعمیر نموده و بلا فصل از ظلم و احجافيكه در وقت بنای آن کرده تفصیل میرانند ماهم كه می یشیم زنبورك - زنتبیل - زنتبیل - زمبر - اینها همه تحریف يكدیگر اند و معلوم می شود كه صحیحا بانی این دیوار هم کسی است كه یکی ازین نامها را داشتند - اینكه می گویند دیوار مذکور را جغتائیان ساخته اند و یا جهانگیر و یا نادر افشار غلط خواهد بود - زیرا در وقت جغتائیان كابل سرحد بوده و در وقت دیگرها اینطور مهمی كه باعث دیوار ساختن گرد كمال شود پیش نشده ممكن است اینها دیوار شهر را هر يك به نوبه خود مرمت کرده خواهند بود .

آباد بود خراب کرده تنهایک درمسال را که دریایان کوه بود و حالا هم است بعال خود گذاشت
واولین مسجد را درپهلوی مشهد جناب لیث (شاه دوشمشیره) اعمار فرمود (۱)

پس ازان جناب عبدالرحمن درموضع شهدای صالحین گذر کرده و جسد حضرات تمیم
(رض) و جبیر (رض) را که تا اینوقت درطی خاک سلامت مانده بودند شناخته و معروف نمودند
اما دیگر جنابان معیت ایشان شناخته نشدند در اینوقت کدام خبری بجناب عبدالرحمن رسید
که به بسیار دهشت کابل را تخلیه کرده و بطرف سیستان بنای حرکت را گذاشت .

اما درعین حال موزن غضب حجاج واقع گردیده باز نتبیل که بعد از تخلیه اعراب - کابل
را مجدداً متصرف شده بود به تفصیل که در تواریخ تصریح شده ملحق گشت و بالاخره زنتبیل
عبدالرحمن را که بعد از شکست پناه هنده شدن دربست بکابل آورده بود درسنه ۷۰۳۵۷۴ م
برای حجاج فرستاده درعوض ۷ سال ازادی خراج معافی گرفت و عهد الرحمن هم خود را
در راه هلاک ساخت .

فتح سوم و چهارم کابل :

چون امر کابل بدینصورت ماند دیگر تا عهد خلیفه هشام اموی بد آنطرف توجه تامه
میدول نگر دید و در عهد این خلیفه درسنه ۱۰۷ هـ ۷۲۵ م امین بن اسد بن عبداللہ قشیری
(حاکم خراسان) غور و غرجستان کابل را تصرف نموده و تمام افغانستان را بحکومت خراسان
شامل نموده اما چون درهمین اوقات درحکومت امویان اختلال شروع نموده بود و کابل دوری
داشت از عهد نگهداری آن برآمده نتوانسته فتح کابل بازملتوی ماند تا آنکه نوبت خلافت
به عباسیان رسیده در زمان هارون الرشید درسنه ۱۷۱ هـ ۷۸۷ م ولایت خراسان به جعفر بن
محمد بن اشعث داده شد و او پسر خود عباس را برای فتح کابل گماشت - عباس با قشون
متعدد دی بر کابل تاخته آنرا مسخر و با غنائم کثیری عودت کرد ولی طولی نکشید که شاه
کابل باز تمرد نموده از اطاعت دربار خلافت سر باز زد .

سلطنت صفاریان و فتح پنجم کابل :

و قتیکه یعقوب ابن لیث صفار به تخت سیستان جلوس نمود (۲۵۳ هـ - ۲۶۵ م) قشونی
برابر کرده میخواست فارس را استیلا نماید اما در عین زمان المعتمد بن المتوکل عباسی

(۱) این مسجد که حالا بنام مسجد شاه دوشمشیره معروف است اولین مسجدی است که
در کابل بنا شده عمارت آخری آن از نصیرالدین همایون بن بابر شاه بود که آنرا در دورامانی
تجدید نمودند .

(۲۵۶ - ۲۷۹) فرمانی وسفیری نزد او فرستاده خواهش نمود که از فتح فارس همان گرفته متوجه ولایت بلخ و تخارستان و سیستان شود و آن نواحی را صفائی نمود به سلطنت یردازد برسیدن این فرمان یعقوب بلخ هرافتح نموده در سنه ۲۵۷ هـ ۸۷۰ م بر سر کابل تاخت آورد باد شاه کوشانی کابل درین وقت هم رتبیل یا زنبیل (۱) نامی بود که شکست فاحشی خورده و تمام فامیل شاهی آنطرف دریای سند چلا نمود. لیث صفار کابل را ضمیمه فتوحات خود ساخته از تمام بت هائی که در کابل بود بعضی آنرا منهدم و برخی را برای خلیفه فرستاد. يك سکه مذکور که دارای تاریخ ۲۶۰ میباشد و در پنجشیر کابل ضرب شده در دست است ازین معلوم میشود که لیث صفار معدن نقره پنجشیر را بیکار انداخته بود و بلکه کابل دارالضرب او بود. بعد ازین اغلبا کابل تاوقتی مفتوح ماند که سلطنت صفاریان در مراحل عروج بود اما چون سلطنت صفاریان رو به تنزل نهاد معلوم است که کابل باز از دست آنها بر آمده بود. بهر صورت بقایای کوشانی که پایتخت خود را در یکی از نواحی سند نقل داده بودند در آنجا بدست يك قوم هندی که بعدها موشس جدیدشاهی کابل شدند انقراض قطعی شان شد. (۲) از آثار این سلسله که در کابل مانده و مشاهده می شود یکی چندین قلعه چه هائی است که تا حال در دره های کوه (شاخ برنتی) مشاهده میشود. میگویند يك علمی در مذهب بودا بنام (برمت) بوده که طالبین آن - برای خواندن و بخته کردن آن باین کوه انزوا مینمودند و بعد از مردن در قلعه ها دفن میشدند نام این کوه که برنتی مشهور شده اغلبا تعریف همان برمت است. نهر مشهوریکه مشهور به (نهر درسن) و از اختتام چاردهی کابل شروع شده از درمسال آسمانی میگردد و پنج دهی کابل را مشروب میسازد نیز از آثار این سلسله خواهد بود زیرا اصلاً نام این جوی نهر درشن (جوی دیدار) است و این نام با درمسال آسمانی شاید بی مناسبتی نباشد.

(۱) ازینکه شاه کابل در وقت هجوم عبدالرحمن اشعث و یعقوب لیث صفار هر دو نزد برخی رتبیل گمان شده بعضی ها چنان میدانند که یاد شاهان کوشانی کابل تماماً رتبیل نام داشتند و این صورت لقب را داشت اما بخیال مانه چنان است بلکه هر يك نام علیحده بدون لقب داشتند. یادشاهی که در وقت عبدالرحمن اشعث بود زنبیل یا زنبیل یا زنبورک بوده و این شاه رتبیل نام داشت اگر نام این شاه با آن شاه ارایه موافق باشد انگاه ممکن است همین دو یاد شاه يك نام بوده اند نه تمام این سلسله.

(۲) بیشتر نویشتیم که سقوط قطعی سلطنت کوشانی در کابل در سنه ۸ - ۲۶۷ هـ . (۸۸۰ ع) بود و این چون قول صحیح است معلوم میشود که صفاریان درین سنه بار دوم هم کابل را فتح نموده باشند.

سلطنت شاهي جديد در کابل :

مقارن ضعف سلسله صفاريان از کوهستان مشرقی کابل يك قوم ديگری قوت یافته که آنها اصلاً هندی و مذهب برهما داشتند سر کرده آنها (کالاله) Kalalah نامی بود که سلطنت کوشانی را از آن طرف دریای سند برانداخته تاسیس يك سلسله شاهي جدیدی را در کابل نمودند، اگرچه مورخ اسلامی ابوریحان محمد البیرونی هفت تن ازین یادشاهان را در کتاب خود ذکر نموده اما از روی مسکو کاتبکه در دنیا ظاهر شده اسامی ده نفرشان تا بحال معلوم گردیده است .

سلطنت این سلسله مذهب برهما در کابل رواج یافت و اینها شاهي کابلستان را داشتند تا آنکه شاه آخرین شان موسوم به جایاپایا Jayapaya فوت گردید و کابل در ۳۶۶ هـ ۹۷۷ م داخل فتوحات سبکتگین شاه (۳۶۶ - ۳۸۷) غزنوی شد، در ۴۷۰ هـ که غزنوی را علا والدین غوری مستاصل گردانید و سلطنت غزنویان به لاهور منتقل شد کابل هم بدست غوریان در آمده تا ۶۱۲ که سلطنت غوریان بدست علاو الدین محمد تکتک خوارزم شاه به آخر میرسید تحت اداره غوریان ماند - در ابوقت که ولایت غور و غزنوی و کابل بریر اداره جلال الدین منکبری بسر علاو الدین خوارزم شاه بود سبب فتوحات چنگیزی از معبر ترمز بطرف افغانستان سرازیر شده و تمام وطن عزیز را بظاک و خون نشانید . اگرچه جلال الدین لشکر چنگیزی را در غزنوی چند بار شکست هم داد اما چون خود چنگیزخان در ۶۱۸ به غزنوی رسید جلال الدین تاب نیاورده و طالب دریای سند پس نشست که در همین هجوم - کابل هم به تصرف سپاه مغول در آمده از نهب و غارت بحق خود رسیده بود، در وقتیکه چنگیزخان ممالک مفتوحه خود را بین اولادان خود تقسیم کرد کابل سرحد حکومت چغتائی و بلخان ایران واقع شده بود چون درین جا نشینان این سلسله زد و خورد بسیار زیادی به میان آمده و بجز از خرابی - بهبودی برای کابل متصور نبود نویسنده نمیتواند از میان آنهمه خانه جنگی ها و فتح و شکست وضعیت کابل را در آن وقت ها تعیین بدهد .

علی ای حال وضعیت مذنب دوام داشت تا امیر تیمور کورگان بر تمام آن خاتمه داد .
 امیر تیمور کورگان : در وقتیکه امیر تیمور کورگان بنا می جها نگیری را گذاشته بود کابل در تحت اداره امیر حسین بن صلاحی بن امیر قرغان بود و چون صاحب قران با امیر حسین قرابت دامادی داشت در اول با وی یکجا بکابل آمده و کابل را از دست (فولاد بوقا و ابوقا) که اظهار بغاوت کرده بودند فتح نمود و نیز بعد از آنکه امیر تیمور امیر حسین را کشته خود پادشاه گردید کابل هم در تحت اداره او

در آمده چندی امیرجا کوبرلاس و چندی ابوسعید نامی را در آنجا گماشت وقتیکه امیر تیمور فتح هندوستان را پیشنهاد خاطر ساخت در سنه ۸۰۰ هـ به دند کابل نزول نموده در موضع بگرام (کابل قدیم) نهری را که امروز با اسم ماهیگیران موسوم است بیک فرصت اندک بالای لشکر خود حفر نمود و هم زمانیکه از فتح هند بر گشته رهسپار سمرقند بود روز ۹ رجب ۸۰۱ هـ را بکابل گذرانده عازم سمرقند شد.

در وقت حیات تیمور کابل - غزنی - قندهار، قندوز - بلخ و بلخ را تا سرحدات هند میرزا غیاث الدین جهانگیر پسرش اداره میکرد - اما چون او در حیات پدر فوت شد حکومت او به پسرش میرزا پیر محمد بن میرزا جهانگیر داده شده بود که بعد فوت تیمور در ۸۰۷ هـ بکابل پادشاه گردیده و در سنه ۸۰۹ هـ به شبرغان بقتل رسید.

بعد ازین کابل در تحت سلطه میرزا شاهرخ بن امیر تیمور که در هرات شاهی مینمود درآمد و پسر چهارمش سیور قتمش در کابل و زابل الی حدود هند - والی گردید اما چون سیور قتمش در سنه ۸۳۰ هـ وفات نمود مجدداً از طرف شاهرخ شاه امیر شیخ علی مغول والی کابل شد و این همان شیخ علی است که در ۸۳۳ هـ و ۸۳۴ هـ بالای هند حمله نموده.

بعد ازین رفت و آمد های حا کمان و بعد از چندین کشمکش دیگر روزی آمد که سلطنت به میرزا ابوسعید بهادر خان شهید بن سلطان میرزا بن سلطان جلال الدین میرانشاه بن امیر تیمور رسید، و کابل را که از جمله متصرفات اوست میرزا الغ بیگ پسرش اداره مینماید مگر دیری نمیگذرد که الغ بیگ در ۹۰۷ هـ در کابل فوت میگردد و امیر پسرش عبدالرزاق را از بی کفایتی که داشت فرار میدهند و درین بین که آخر سنه ۹۰۷ هـ است محمد مقیم نام پسر امیر ذوالنون بالشکر خود آمده کابل را منصرف میشود (۱).

این خبر که به ظهیر الدین محمد بابر رسید از جهت آنکه عبدالرزاق عم زاده او بود بر سر کابل هجوم آورده در آخر ربیع الثانی ۹۱۰ کابل را تسخیر و آنرا دار الحکومت خود قرار داد.

کابل که از دیر زمان مرکزیت خود را باخته بود باینصورت برای چندی باز پایتخت گردید و در همین سال در کابل زلزله عظیمی واقع شد که نصیب های قلع و ا کثر منازل بالاحصار و شهر افتاده، خانه های تمام یغمان بظنک یکسان شد اگر چه تا یک ماه زمین روز

(۱) امیر ذوالنون بیگ ارغون از امرای سلاطین کور گانیه بود و بفرمان سلطان حسین میرزای کور گانی در ۸۸۴ حکومت داور و غور یافت پس قندهار و فراه بگرفت و زمین داور را نشیمن ساخت پس ازو پسرانش شجاع بیگ که به شاه بیگ معروف است و محمد مقیم در قندهار و گرمسیرات بحکومت رسیدند.

دو و سه دفعه میچینید اما در يك روز جنبش زمین به ۳۳ دفعه رسید که اکثر مردم را تلف کرد - در میان یغان و بیکتوت يك تکه زمین هریضی را ازجا کهنده و دور افگند که از جای این زمین چشمه ها در فوران آمد - از حد استرغیج الی میدان که قریب شش فر سنگ می شود - در زمین پشته ها بر آورد و کسند ها تشکیل داد. (۱)

در کابل آثار بابر شاه و اخلاف او بسیار دیده می شود از ان جمله یکی باغ بابر واقع چاردهمی که قبر خودش هم در آن است مشهور و مانده - دیگر باغ عالم گنج امروز است که بابر بنام جهان آرام در ۹۲۵ طرح نموده است .

در سنگ کالنی که در حصه قعه هزاره های کابل بکوه شیر دروازه متعلق بود در سنه ۹۱۴ يك تخت سنگی برای خود ساخته در آن می نشست و نظر گاه آن را که تمام باغ ها بود تماشا میکرد .

می گویند يك حوض سنگی بالای این تخت ساخته بود و در آن فرد ذیل را که زاده طبع خود اوست حك کرده بود :

نوروز نوبهار و بت دلربا خوش است بابر به عیش کوش که عالم دو باره نیست

در سنه ۱۰۱۶ که جهانگیر اکبر جلال الدین بن بابر شاه برای تماشای کابل آمده بود

برین تخت سنگی حوض دیگر کهنده و در تکیه گاه آن عبارت ذیل را نقر نمود :

(۱) کذا در هفت رمضان ۱۲۹۱ که زمان اعلیحضرت امیر شیرعلی خان مرحوم است بعد الظهر يك زلزله شدید بوقوع انجامید که قریبا ۱۵ دقیقه زمین از جنبش سکون نیافت در کابل هیچ سنج و صندوقه آباد نماند از کوه آسمانی و شیردر و ازه سنگهای بزرگه سرا زیر شده راه ها را تماما مسدود نموده بسیار خانه های درون شهر خراب گردید - در کوهستان و کوهستان خرابی بسیار نمود از ان جمله - قلعه سرورخان پسر رجب خان بروانی را از بیخ کسند آن طرف افگند سه چهار باغ په حد پروان (جبل السراج) در زمین فرورفت که تنها نوك در خانش برای عبرت ظاهر مانده بود - زمین هاشق گردید تلفات جانی این زلزله در کوهستان و کوهستان ۱۲ اندازه هزار نفر بود - در قنمه ده قاضی بر سر دروازه و جای غلام جان خان صاحب زاده تلفات نفوس این زلزله را در سنگ نقر نموده اند که مصرع آخر آن این است (شش هزار آمد حساب اندر دو بار) - زلزله زمان امیر مرحوم و اول سلطنت امیر شهید و زلزله چند روز پیشتر در پنجشیر خرابی کرد شاید حاجت به تحریر نخواهد داشت زیرا اکثر از ان یاد دارند .

« تخت گاه پادشاه بلادهفت اقلیم نورالدین جهانگیر پادشاه بن جلال الدین اکبر شاه » (۱) کذا عمارت سابق مسجد شامد و شمشیره آباد کرده نصیرالدین همایون بابر شاه بوده است احاطه بالا حصار پايان را که شهر بالا حصار را تشکییل می داد وانگیس ها آن را شمار نموده اند در سنه ۹۰۴ کامران میرزا ولد بابر شاه تعمیر کرده بود.

باقی که امروز در آن سفارت روسی سکنا دارد در سنه ۱۰۱۶ بمقابل باغ جهان ارای بابر جهانگیر نواسه او طرح کرده و موسوم به شهر آراء کرده بود *
مسجد سنگی باغ بابر تعمیر کرده شهاب الدین شاه جهان است که در سنه ۱۰۵۶ بصرف مبلغ ۴۰ هزار روپیه آباد کرده است.

چهارچته مشهور کابل با همان تزیین که هر کس شنیده است از آثار علیمردان نام صوبه دار کابلی است که در عهد شاه جهان ساخته - مسجد علیای شور بازار و جامع کدیری از بنا های اورنگ زیب است.

خلاصه چنانکه گفتیم کابل در عهد بابر و اخلاف او بسیار بارونق شده بود تا وقتی که پایتخت بود هر روز در عظمش می افزود و درخت او با او را اول بابر در کابل غرس نموده اگر چه کوشش داشت که در کابل نیشکر هم زراعت شود اما آب و هوای آن مساعدت نکرد - باغ های تانگ انگور را در گرد و نواح کابل که اکثر آنها امروز دیده می شود بسیار تر تیب و انتظام داده.

کابل در عهد بابر و تمام شاهان مغولی بابر دار الضرب بوده و در وقت اکبر جلال الدین طلا هم در کابل سکه می شد - سکه آخرین شاهن بابر که در کابل زده شده دارای تاریخ ۱۱۳۸ است.

بعد از آنکه مرکز کابل بدلهلی منتقل گردید کابل بقسم يك صوبه مستقل اداره می شد که از آنک تاهندو کره ۱۵۰۰ کره طول و از قره باغ قندهار تا چغانسرای (چفته سرای) ۱۰۰۰ سمار صد کره عرض داشت.

فادر شاه افشار :

کابل تا سنه ۹۳۲ که پایتخت بود از طرف بابر شاه مستقلا در زیربانی آن توجه می شد بعد از سنه مذکور که مرکزیت آن به دهلی منتقل گردید از توجه خصوصی افتاده و تنها از طرف

(۱) شنیدم حوض سنگی این تخت را در موزه کابل نقل داده اند - اما خود سنگی با همین بزرگی خود که بعضی تخت همایون و بعضی تخت سفر می گفتند در یکی از شبهای ماه حمل ۱۳۰۸ هجری شمسی از کوه جدا شده و در معبر عام افتاد که تا امروز هم در همان راه موجود است.

د کابل کالی

والیایه که وقتاً فوقتاً شاهان مغول می فرستادند اداره می گردید در وقت هجوم نادر شاه ترک والی آخرین از طرف شاهان دهلوی در کابل نصیر خان بود که بدون جنگ ارگت کابل را برای شاه نیکشود یعنی همیشه روز سه شنبه ۳ ربیع الاول سنه ۱۱۵۱ نادر افشار در هند کی ورود نمود رحیم دادخان کوتوال بالا حصار را محکم نمود حتی در روزیکه شاه برای تماشای حصه شرقی شهر در سیاسنگ میرفت بالایش هجوم ناگهانی هم کردند و شاه را این آوردند که با تمام قوه که برای حمله هندوستان می برد متوجه فتح بالا حصار کابل شود با وجود آن تا نادر شاه در شهر بسیار خرابی نرسانید امان نخواستند بعد از فتح کابل از ظاهر شهر خروج کرده بطرف هند رفت و عین در غره رمضان ۱۱۵۲ بود که نادر شاه با عنایت هندوستان واپس وارد کابل گردید . فری افشار نایک چی - افشار رتبه - چند اول از بقیه عساکر نادری است که در کابل گذاشته و رفته است .

کابل در عهد شاهنشاه بزرگت احمد شاه :

چون در سنه ۱۱۶۰ اعلیحضرت احمد شاه درانی پادشاه افغانستان گردید و مالیات چند سائۀ کابل و پشاور را که ناصر خان صوبه دار کابل برای نادر شاه می برد قبض نمود در همان سنه ناصر خان را بدستور عهد نادرشاه والی کابل مقرر نموده باینجه سوار درانی بکابل عودت داد - اما مشروط بر اینکه فوری پنج لک روپۀ دیگر هم از خزانه کابل بفرستد . چون ناصر خان بعد رسیدن کابل مردم نموده وجه را نرسناد اعلیحضرت احمد شاه هم که جهت تسخیر هند در حرکت بود در آخر سنه ۱۱۶۰ کابل را گرفته ناصر خان را اول به جلال آباد و بعد از آن به هزاره چیج فرار داد و بجز همین پیش آمد خفیف دیگر هیچ بندشی در کابل برای اعلیحضرت مذکور پیش نشد بعد از آن چنانچه در تمام حملات هندی منازعت از همین راه عبور و مرور فرمود در سنه ۱۱۶۴ که اعلیحضرت احمد شاه نیشاپور را فتح و تصرف نمود عباس قلی خان مختاری بیات را که رئیس نیشاپوریان بود با عایله اش مقیداً به کابل فرستاده و بعد از چندی بهمان رتبه ریاست رخصت و وطنش فرمود .

اعلیحضرت احمد شاه نسبت به کابل نظریه خوبی داشت و از جهتی که کابل تقریباً در وسط افغانستان واقع بود میخواست مرکز را در کابل نقل بدهد چنانچه برای همین مطالب در سنه ۱۱۶۶ هـ امر احداث یک دیوار بزرگت را در شهر کابل داده با تمام سردار جانان یونان سیه سالار سر انجام آن را گذاشت . سردار جانان این دیوار را به چهار ماه دور کابل اعمار نمود و با ختم رسانید . یک ضلع دیوار مذکور از حد ماشین خانه اندرابی را در بر گرفته الی آخر گلستان سرای و ضلع دیگر حد سلامخانه خاص

وبالای زیارت بابا کیدانی را عبور نموده بهمین وضع از کدام حدی کج شده تا دروازه لاهوری میرسید - همچنین قسمت دیگر آن بالای چند اول را عبور نموده در حدود ماشین خانه تمام می گردید .

دروازه قندهاری درد همرنگت .

» سفید درحد سلامخانه خاص .

» سردار جانخان درحد بابا کیدانی .

» بیت در حد داشهای پشت مسجد هید گاه .

» گذر گاه - لاهوری - خاقیا - شاسمند ها - کبری ها - قرت ها - شیرازی ها

دروازه های این دیوار بود .

این دیوار بزرگت یازده مهره داشت و امروز يك حصه آن که در يك گوشه اندرابی داخل عمارت است و تا به حال مانده بعرض ۳ ونیم متر میباشد و يك گوشه دیگر آن دزمندنی (میان دهی) خربوزه فروشی داخل خانقاه آنجا تا هنوز است .

عزیزی بنای این دیوار را نظم نموده و از مصرع اخر تاریخ آن را یافته است که ما عینا آن قطعه را می نویسیم :

آنکه شد از امر حق عالم شکار
گر شود عالم همه آئینه وار
آنکه گردد اسم ازو گردون وقار
آنکه گیرد جان ز خصم شهر یار
از سر چاه و جلال و اقتدار
دور کابل همچو گردون پایدار
از ارادت آن امیر نامدار
کو بسر برداشت چرخ زر نگار
سال چهار و پنج گردد استوار
دیگر از سعی امیر بختیار
شد تمام از التفتات چهار یار

تانی محمود احمد یاد شاه
غم نبندد صورتی در عهد او
با ایاز خاص خود یکتای دهر
(۱) خان خانان آن امیر با کهر
امر کرد از نطف آن کیهان خدیو
تا کشد حصنی ز بهر حفظ خلق
شد بی اجرای امر شه به جهد
شهر بسندی کرد بنیاد آن امیر
گرچه دور از عقل بودی کاین بنا
لیک ز اقبال شه والا نصیب
ماه پنجم این اساس با شکوه

(۱) مراد از سردار جان خان فوفلزائی است که در عهد احمد شاه منصب خانخانان

و میر برزن وسیه سالاری داشت .

سال تار یخش چو چستم از خرد
در فشان شد از سر اعزاز و کفیت
شد معینم لطف خاص کرد کار
(همسری دارد به کردون این حصار)

۱۱۶۶

کابل در عهد تیمور شاه :

اعلیحضرت تیمور شاه کابل را نسبت به دیگر امصار افغانستان وقت زیاد می دادند
و همین که در سنه ۱۱۸۶ هـ شاه شدند بعد از تنظیم قندهار برای سیرو و تفریح به کابل آمده
و دیگر بجز حسب ضرورت به قند هار نرفتند تا آنکه در سنه ۱۱۹۰ هـ - ۱۷۷۶ م رسماً
کابل مرکز سلطنت قرار داده شده و دوایر کار های شاهانه از قند هار منتقل گردید .
و همان است که کابل تا حال دیگر مرکزیت را از دست نداد .
چون بعد ازین واقعاتی که بالای کابل آمده باشد در کتاب های تاریخ مفصلاً درج
است . ما این تاریخچه را به همین جا ختم کرده برای مطالعات و اقامات آینده کابل قارئین
را در خود تواریخ مبسوط تکلیف می دهیم . (حافظ نور محمد)

فصل سوم : معلومات عمومیہ راجع بمنابع افغانستان مشتمل بر چهار بخش

بخش اول :

اقتصادیات یا منابع اقتصادی افغانستان

افغانستان یک مملکت مستعديست که برای هر گونه توليدات استعمداد داشته و از آن می توان بوسیله زراعت و صنعت فواید زیادی بر داشته ودر سایه آن تجارت مملکت به پیش برده شود . این است که در ذیل بصورت مختصر موضوعات راجع به توليدات زراعتی حرفتی و معدنی و صنایع ماشینی و دستی و تجارت وارداتی و صادراتی افغانستان از نظر گذرانیده میشود . تا بتوان به وسیله آن ولو مختصر هم باشد درباره بنیه اقتصادی مملکت افغانستان صاحب فکر و اطلاع باشد . افغانستان مملکتیست که از یک طرف دارای مزارع و مراتع وسیع و از جانب دیگر صاحب جبال زیاد و مرتفع بوده برای زراعت و تریه حیوانات و بدست آوردن معادن و فلزات مهمه صنعتی منبع بزرگی میباشد از همین جهت میتوان گفت که افغانستان اکثر از مواد صنعتی - معدنی و نباتی و مواد ارتزاقی را دارا بوده در اثر بسکار انداختن منابع و مواد آن تجارت وسیع بین المللی خواهد داشت و این است در ذیل موضوعات تذکره فوق تحت عناوین علیحدہ از نظر گذرانیده میشود .

۱ - در زمینه توليدات :

الف : توليدات زراعتی - افغانستان با داشتن آب و هوای مساعد و معتدل و نفوس زحمت کش و فعال زراعت پیشه ، بهترین مواد ارتزاقی از قبیل گندم - برنج - جو - جواری - نخود - و اکثری از حبوبات و سبزی جات و میوه ها و مواد صنعتی زراعتی مانند پنبه - سند و غیره را دارا بوده و بوسیله توليدات آنها در تمام ادوار تاریخی حیات مرفه و صنعت عالی و خوبی داشته است و افغانستان جدید میخواهد بوسیله توریید فن و تکنیک و اتغاذ تدابیر علمی و تجربه که در مملکت های دیگر در زمینه ترقی و پیشرفت زراعت مرعی است منابع مذکور را ترقی بدهد - مثلاً از یکطرف ریاست زراعت بوسیله انتشار تعلیمات علمی و فنی نواقص زراعت را رفع واز جانب دیگر به وسیله دفع آفات زراعتی زراعت را از آفات نگاه میدارد واز همه مهم تر در تمام ولایات افغانستان فارم های زراعت موجود است که بهترین نمونه و سرمشق زراعتی را در دست رس عوام گذاشته اجناس و انواع خوب و بهتر حبوبات و نباتات را ترویج و تعمیم و اجناس ضعیفه را از بین میبرد . گویا ریاست زراعت در دایره اقتدار مالی و تشکیلاتی خود که جزئی از بودجه و بنیه مالی

دولت است پروگرام دارد که می‌خواهد بوسیله آن به تدریج نواقص زراعت افغانستان را از هر حیث اصلاح و با تجربه هائی که از قرون مدیده و به طور توارث بدهاقین این مملکت رسیده علم و تخنیک را هم وارد و رنسانسی در زراعت مملکت بوجود آورد.

در ولایات و نقاطیکه آب نسبتاً فراوان است البته اراضی از قدیم باینطرف منبت و حاصل خیز میباشد ولی در جاهائیکه آب موجود نیست و اراضی زیادی بصورت بایر افتاده چنین اندیشیده است که در پلان وزارت فوایدعامه تشکیلات و بودجه وسیعی جهت حفر انهار و بستن بندها برای آبیاری نمودن زمین‌هائیکه تا کنون لامزروع است بوجود آورده شود و اینک وزارت فوایدعامه در راه اجرای این پلان خود به حفر و اعمار چندین نهر و بند پرداخته و بعضی از آنها بسر رسیده و برخی هنوز زیر کار است و چنان تخمین شده که اگر این بندها و انهار اعمار و سفر کردند تولیدات زراعتی افغانستان و عاً و مقداراً ترقی محسوسی خواهد نمود و در تقویة بنیة اقتصادی افغانستان مراحل بزرگ پیموده خواهد شد.

ب - تولیدات حرقتی - افغانستان دارای مراتع و چراگاه‌های زیادی بوده و بنا بران برای پرورش حیوانات مخصوصاً انواع گوسفند هائیکه محصول پشم و پوست دارند - مساعدت کاملی بهم میرسانند از همین جهت پشم، پوست‌های قره‌قل و عادی و بالنتیجه صنعت قالین - شال - پتو و غیره از پیداوارهای مهمه افغانستان میباشد.

حکومت افغانستان از یک طرف بوسیله مختلفه تشویقیه مردم را به تربیه و تزیید نسل گوسفند - گاو و سایر حیوانات و اداری می‌نماید و از جانب دیگر بوسیله تأمین چراگاه‌ها و اعانت فنی به مالداران نواقص اجناس شانرا رفع و اجناس صحیحه حیوانات را تأمین مینماید و در سال یکبار در سر سال بدارندگان حیوانات خوب و قوی و عادی از نواقص عضوی انعام و بخشش میدهد.

علاوه بر پشم و پوست که از قدامت عمده اقتصادیات افغانستان است از ناحیه گوشت - پوست برای صنعت دافی و شیر و تمام مشتقات آن برای اغذیه استفاده‌های مهمی به عمل می‌آید. پشم و پوست (وقالین که ماده مصنوعی پشم است) در تجارت افغانستان رول بزرگی داشته و سالانه یک یک مقدار عمده ازین مواد به اروپا - امریکا صادر و در بازارهای خارج با علاقه متدی مورد - داد و ستد قرار می‌گیرد - پشم پوست شیر و غیره محصولات حیوانی در تمام افغانستان تولید میشود ولی تولیدات مذکور مخصوصاً در ولایات شمالی مملکت بیشتر است.

ج تولیدات معدنی - با اینک افغانستان از نقطه نظر داشتن جبال رفیه و مسلسل و مملو از معادن متنوعه در زمره ممالک مهمه شمرده میشود ولی تا کنون چنانچه شاید از معادن

مملکت استفاده بعمل نیامده است و علت آن این است که افغانستان جدید ، در سایه سیاست عمرانی حکومت موجوده ، تازه شروع نموده است اقتصادیات خود را سر و صورت جدید و نوینی بدهد از همین جهت در پیلان اقتصادی مملکت حفر معادن و استخراج مواد معدنی بوده و به تدریج مطابق قوه و اقتدار مالی و اقتصادی مملکت به حفر و استخراج معادن پرداخته میشود و تا امروز صرف از همان معدنی کار گرفته که از قوه و اقتدار مالی و فنی مملکت ساخته است مثل معادن ذغال سنگ - نمک - و امثال آن اما معدنی که استخراج آنها مستلزم سرمایه زیاد و صنایع ثقیله و تاسیسات عظیمه است مانند آهن - مس و سایر فلزات و بطورول تا کنون دست نخورده و مورد توجه خاص دولت و موسسات مالی و اقتصادی مملکت مانند دافغانستان بانک و بانک ملی و غیره قرار گرفته است . گفتیم افغانستان از نقطه نظر دارائی معادن غنی است . بلی افغانستان معادن متعدد آهن - مس - سرب - نقره - جست - قلعی - سرمه - ابرک - گوگرد - چونه - سنگک ریشه - ذغال سنگ - نمک - گرافیت - و اکثراً از چیزهاییکه لازمه صنایع ماشینی (ایندوستری) و کیمیای و غیره است وجود دارد و اگر طوریکه در پیلان اقتصادی مملکت شامل است روزی این معادن استخراج گردد - افغانستان در صنایع عمومی و مخصوصاً صنایع ثقیله جایز مقام برجسته خواهد شد .

صنعت .

۱ - صنایع دستی - طوریکه در فوق گفته شد افغانستان بواسطه دارائی مواد ابتدائی صنعتی مثل یشم ، ینبه ، یت - سند و ابریشم و انواع چوبهای صنعتی و سنگ های نرم و قابل صنعت و غیره استعداد خوبی برای صنعت دارد ازین جهت تاریخ صنایع افغانستان مثل تاریخ سیاسی و اجتماعی آن مشتمع و درخشان است . از صنایعیکه در افغانستان به وجود آمده و ترقی نموده و جایز شهرت بین المللی گردیده است صنایع دستی است مانند قالین بافی - شال بافی - پتو بافی - برک - گلیم - قاغمه - کرباس - و سایر منسوجات و بعضی از مصنوعات دستی دیگر که برای رفع زندگانی یومیه مورد عمل بوده و هر کدام از روی نقاست شهرتی داشته مثل نقاشی چکن دوزی ها و یا دیگر مصنوعات که مربوط صنایع نفیسه بوده و بیرون از مبحث اقتصادی است و لهذا خارج از موضوع روی دست ما می باشد . چیزی که در اینجا جادارد بحث شود صنایع نساجی مثل قالین - برک ، کرک ، قاغمه ، گلیم و غیره است .

در اوقاتیکه هنوز افغانستان داخل در حیات تجارتنی بین المللی نبوده و حواجی خود را از جنبه البسه در داخل مملکت تکافو مینمود از یشم - ینبه - سند و ابریشم داخلی هر گونه البسه و فرش تهیه می نمود ولی وقتی منسوجات اروپا در بازار های افغانستان وارد شد صنایع دستی داخلی رو به ضعف می رفت تا اینکه درین چند سال اخیر دولت توجه جدی خود را

درین زمینه معطوف نموده و به سرعت جلو این سقوط را گرفته و در وزارت اقتصاد دائره یا مصرف کافی برای تشویق و اعانت صنایع دستی بوجود آورده هیئت های سیاری مقرر نمود تا در تمام حصص مملکت گردش کرده امکانات ترقی صنایع را تجسس و با ارباب آن اعانت فنی و مالی نماید و حتی موضوع صنایع دستی به اندازه طرف توجه جدی دولت قرار گرفت که هیئت های سیار فوراً بولایات اعزام شد و تا حدی در کار خود کامیاب هم گردید و هنوز سلسله این اقدامات جریان دارد .

ب - صنایع ماشینی . صنایع ماشینی و تدویر آن در افغانستان یکی از آرزوهای اولیه دولت افغانستان است زیرا افغانستان جدید باین حقیقت مستشعر شده که باید از مواد ابتدائیه داخلی خود در داخل مملکت کار گرفته از یک طرف شعب حاصل مملکت را بیکار انداخته و از جانب دیگر صنعت را در داخل مملکت وارد و مساعی و زحمت افراد افغانستان را برله اقتصادیات ملی استعمال کرد .

برای نمایاندن آرزوی حکومت افغانستان که راجع به ایجاد صنایع ماشینی در مملکت دلد از قسمت مربوطه پلان اقتصادی پنج ساله که در ۱۳۱۹ طرح و تصویب نموده و مقرر داشته بود که آنرا سر از ختم جنگ عمومی اروپا یعنی بعد از این مورد عمل قرار بدهد بهتر چیزی نیست لذا ما هم این قسمت را از همان پلان که لامجال در پلان اقتصادی دیگر یکه ترتیب آن جدیداً سر دست میباشد هم قسمت زیاد آن شامل خواهد بود اقتباس مینمائیم و انگهی از روی این پلان هم میتوان تا درجه زیاد روش اقتصادی مملکت را چنانچه در عرض سالهای اخیر و سال جاری بوده درک و استنباط نمود .

پلان صنعتی برای پنجسال آینده که عملی شدن آن از خاتمه محاربه او رویا در نظر گرفته شده بود :

- ۱ - توسعه کار خانجات نساجی تا به ۳۰۰۰ دستگاه و تکمیل آن
- ۲ - توسعه کار خانجات یشمینه بافی الی ۱۰۰ دستگاه
- ۳ - کوگرد سازی برای رفع حوایج تمام افغانستان
- ۴ - توسعه کار خانه جات چرم گیری برای تهیه و بخته نمودن سالانه ۴۰۰۰۰۰ پوست
- ۵ - توسعه کار خانه جات پرزه سازی که حصه زیاد و مهم پرزه جات کار آمد ماشین خانه های افغانستان و حصه زیاد پرزه موتر را تهیه میتواند .
- ۶ - توسعه تیل کشی برای ۸۰۰۰ خروار تیل که کلیه صابون کالا شوئی و یک حصه روغن خورا که را تهیه مینماید .

- ۷ - سمت سازی .
- ۸ - دو کارخانه جدید قند سازی .
- ۹ - کارخانه سودا کاستک .
- ۱۰ - کارخانه های برق در کابل ، خان آباد ، قندهار .
- ۱۱ - این ها فابریکه هائی است که مطابق پلان اقتصادی بعد از آنکه اوضاع تجارت بین المللی بحال نور مال آمده و قیمت اموال و ماشین های وارداتی بحال عادی در آمد تاسیس و آغاز خواهد یافت و در صنایع ماشینی تطوراتی وارد خواهد گردید . در قسمت صنایع ماشینی باید گفت سیاستی را که وزارت اقتصاد ملی نسبت به افغانستان اتخاذ نموده بسیار مهم و پسندیده است زیرا هر فابریکه از فابریکه های بزرگ مملکت در جهتائی بنا شده اند که مواد ابتدائی شان در مجاورت فابریکه وجود دارد مانند فابریکه قند بغلان که در مجاورت خود مزارع زیاد لبلبو دارد فابریکه نساجی پلخمیری که قریب مزارع پنبه است و فابریکه پشمینه بافی قندهار که در سر زمین پید اواری پشم واقع میباشد و امثالهم . البته واضح است که این فابریکه ها در تهیه مراد ابتدائی خود به مشکلات بر نخورده و در قسمت قیمت تمام شد محصولات خود به صرفه و اقتصاد تمام کار خواهند کرد .

(ج) فابریکات : از چند سال باینطرف مخصوصا از زمانیکه حکومت موجوده جفا

در پی اصلاحات و ترقیات مملکت برآمده و به اقتصادیات افغانستان توجه زیادی مبذول نموده است رفته رفته فابریکات مملکت هم از روی عدد و مقدار تولیدات ترقی شایانی نموده است چنانچه امروز در سایه توجهات حکومت به اقتصادیات مملکت تقریبا برای هر شعبه از احتیاجات مبرمه مملکت فابریکه توریید و تاسیس و بکار انداخته شده است و در بکار انداختن و تاسیس نمودن فابریکه ، مقدار احتیاجات رون بازی دارد مثلا در افغانستان احتیاج به صنعت نساجی از هر چیز زیاده تر بوده پس حکومت متبوعه در ضمن پلان اقتصادی خود به صنعت نساجی توجه زیادی معطوف و برای تولید منسوجات نخی و پشمی ، سندی و ابریشمی و غیره فابریکه های بزرگ نساجی از قبیل فابریکه نساجی پلخمیری و فابریکه های نساجی کابل قندهار و غیره را تاسیس و جهت تولید پارچه باب از صنایع دستی به تشویق فائین بافان و نساجان پارچه و غیره پرداخت و به این هم مکتبفی شده میخواهد فابریکات نساجی را به پیمانۀ بزرگتری روی دست داشته باشد از همین جهت پلان اقتصادیت بعد از جنگ افغانستان مینویسد

۱ - شرکت نساجی سرمایه آن از (۵۵) میلیون به (۲۰۰) میلیون افغانی توسعه داده

د کابل کالنی

شود که به تفصیل ذیل شرکت‌های افغانی اسهام آن را خریداری مینمایند .
اول) دافغانستان بانک ۰ (۴) ملیون افغانی

۲) بانک ملی (۳) ملیون افغانی
۳) شرکت بنیه (۲) ملیون افغانی

ازسنه ۱۳۱۹ به بعد هر تاجر صادرکننده مال که مال میذکور تحت تادیه محصول می آید
ازهرده افغانی محصول یک افغانی سهم نساجی را خریداری کنند .

ازختم محاربه اروپا به بعد هر تاجریکه مال وارد میکنند به استثنای قند ، شکر ، پتروول ،
موترازهرده افغانی که محصول گمرک تادیه مینمایند یک افغانی سهم نساجی را خریداری مینمایند
دافغانستان بانک یک کریدت (۱۵) ساله برای آن باز کرده و درحین پنج سال اول با ساس
قرارتخته بانک سه سالانه (۴) ملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکنند و در وقت
ضرورت شرکت در تصرف آن می گذارد که مجموع آن (۲۰) ملیون شود .

دوم: برای بشمینه باقی دوشرکت تاسیس میگردد یکی در کابل و دیگری در قندهار .
اکنون این دو شرکت تاسیس شده و بموفقیته و بوظیفه خود میزدازد و در مغازه های فروش
انواع پارچه های نفیس را به هر مقدار بیکه خواسته شود حاضر داشته میباشد .
سوم: سرمایه شرکت قند به پنجاه ملیون افغانی ترقی داده میشود که سرمایه موجوده آن (۳۰)
ملیون افغانی است .

باین صورت گویا حکومت افغانستان خواسته است به مرتبه اول برای ترقی دادن این دو صنعت
به فابریکه (نساجی) و قند توجه زیادی معطوف نماید در اثر این توجهات اکنون فابریکه
های نساجی یک مقدار معین لباس و فابریکه قند یک اندازه زیاد مصارف شکر مملکت را تهیه
و به قیمت مناسب بدسترس عموم می گذارد که این خود برای اقتصاد بسات مملکتی
افغانستان موفقیته است .

در پهلوی این فابریکه ها فابریکه های دیگری هم مانند فابریکه های برزه سازی - چرم گری
کوگرد سازی وغیره در پلان ذکر شده و چاره های پیشرفت آن در نظر گرفته شده و در کات
پور و بودجه مذکور تعیین شده است ،

فابریکات افغانستان بنا بریک سلسله لزوم و وجوب عقلی و علمی بوجود آمده یعنی اولاد رهر
زمینه که احتیاج بیشتر بوده زودتر فابریکه بوجود آمده و بکار انداخته شده است و امروز
عدد فابریکه هادر افغانستان زیاد است و روز بروز روبه زیادت میباشد و اگر جنگک نمیشد
بموجب پلان اقتصادی مملکت عدد فابریکات چندین چند امروز افزود میگردد ولی چه
چاره که جنگک اخیر عایق بزرگی در راه صنعتی گردیدن افغانستان تولید نمود و به مجرد بیکه
راه تجارت بازو ممالک بزرگ باصدا ماشین آلات بپردازند روبه صنعتی شدن افغانستان

و توريد ماشين در مملکت و ايجاد فابريكات به مقياس بزرگي روي دست گرفته خواهد شد . دولت افغانستان در زمينه اقتصاديات مملکت روش مستحسني دارد و آن تقويه تشبثات مليه و ايجاد صنعت و تشويق و حمايه آن مي باشد مثلاً : دولت در ابتداء يك فابريكه راه وجود مي آورد در اثر هر گونه تشويق و مصارف مالي آنرا تقويه مينمايد ولي همين كه ديد فابريكه مذکور چنان گرفته و آن را بشرکتی مي فروشد چنانچه دولت فابريكات گوگرد سازي ، چرم گري و بعضی از فابريكه های نساجي راه وجود آورد ولي همين كه ديد محتاج حمايه مستقيم نيست بفروش رساند و امروز فابريكه های مذکور بدست اشخاص يا شركت های ملي اداره ميشود . وقتي بتاريخ صنايع مراجعه ميكند مي بينيم كه رويه دولت افغانستان به مبادي قويه علمي و تجربی اتكاء داشته و تمام ممالك از همين راه بسوي اقتصاديات سير کرده اند .

(۳) تجارت : تجارت افغانستان مثل ممالك ديگر سه شق دارد : تجارت وارداتي ،

تجارت صادراتي ، تجارت براي داخل مملکت .

(۱) تجارت داخلي - اين تجارت تجارتي است كه مال التجاره را از پيداوار مملکت حمل و نقل و در داخل مي فروشد اين نوع تجارت اگرچه از نقطه نظر حيات و معيشت ملي مهم است ولي از جنبه مالي و گمركي اهميتي ندارد زيرا از مديريت كه در گمركات افغانستان محصول صرفيات يعني محصول گمركي از ماليكه از داخل حمل و در داخل نقل و در بازار های داخلي بفروش مي رسد گرفته نميشود از اين جهت اين نوع تجارت تقريباً از لست انواع تجارت خارج گرديد است .

(ب) تجارت صادراتي : تجارت صادراتي افغانستان در حال حاضر منحصر به مواد ابتدايه

پيداوار داخل مملکت است و هنوز از مصنوعات خود صادرات قابل ذكري ندا ريم . مهمترين مواد يكه از افغانستان به خارج صادر شده و اقلام صادراتي ما را در تجارت خارجي تشكيل ميدهد پوست ، پشم ، قالين ، پنبه ، پسته ، كشمش ، بادام ، انواع ميوه های تازه خشك ، نباتات طبيعي و بعضی از مواد معدني و . . . مي باشد . صادرات افغانستان اگرچه در حال حاضر ميتواند براي واردات كفايت کرده موازنه تجارت خارجي مملکت را حفظ كنند اما بعضی از قلمت آن مانند قوه قل ، قالين و ميوه جات قابل تقدير و مايه اميد واري است و بلان اقتصاد مملکت روزي راپيش بيني مي نمايد كه اگر صادرات ما بر واردات ما افزود نگردد اقلام موازنه كه قايم خواهد شد . زيرا بلان صنايع و زراعت اين اميد را تقويه مينمايد و آرزوي دولت افغانستان اين است كه در اثر تشويق و تقويه صنعت و تزويد فابريكات ، و توليد چيز ها ييكه از خارج وارد ميكنيم و قلمت تجارت وارداتي ما را تشكيل ميدهد تقويه و توسعه زراعت بوسيله حفرا و بوستن بندها و غيره روزي خواهد آمد كه صادرات ما مطابق بواردات موازنه تجارت خارجي برله ما باشد زيرا اين هدفي است كه ما بسوي آن ميرويم و زود يادير بدان واصل خواهيم شد و باس و ناكامي بي معني است

(ج) تجارت وارداتی - باید اعتراف کرد که تجارت وارداتی ما هم از روی عدد اشیاء و هم از قیمت آن ها بر تجارت صادراتی ما زیاد است زیرا در قسمت مصنوعات محتاج به خارج مخصوصاً درین اوقاتیکه صنایع را در مملکت اساس گذاشته محتاجیم آلات ماشین را از خارج وارد کنیم حجم تجارت وارداتی ما را بزرگ تر جلوه میدهد چیزیکه راجع بان بیشتر به خارج محتاج نبوده و در حالات عادی و نورمال میتوانیم ما به احتیاج خود را از رهگذر مند کور از داخل فراهم کنیم مواد زراعتی و محصولات فلاحی است لهذا از همین جهت قیمت تجارت واردات ما را مصنوعات و منسوجات خارجی تشکیک داده یلان صنایع و زراعت افغانستان معطوف باین است که این احتیاج را تاحدی که امکان دارد و منافی مناسبات حسنه بین المللی در زمینه آزادی تجارت نباشد بکاهد در موازنه تجارت افغانستان مسبب تطوری گردد

(د) سیاست تجارت خارجی افغانستان : افغانستان در معاملات تجارت خارجی هم سیاست آزادی تجارت را پسندیده تمام قوانین و نمایلات تجارت بین المللی را رعایت و در موارد همسایه گان از پرنسیب (همسایه نیک) کار گرفته است ازین جهت او میخواهد یک عضو صالحی در تجارت بین المللی بوده و صادرات خود را بدون فرق و تفاوت با اصول رقابت آزاد بد سترس همه گذاشته در واردات خویش نیز همین اصول را بکار برد چنانچه اصول گمرکات افغانستان این ادعا را به خوبی میتواند اثبات کند .

رژیم گمرکی در مورد تجارت خارجی : گمرکات افغانستان در مورد تجارت خارجی

راه معینی دارد و آن راه را بذریعهٔ دو نوع محصول گمرکی تعقیب مینماید .

(رسوم حامی و رسوم مالی) این تفریق معنی تجزیهٔ نصب العین را میدهد که محصول گمرکی را به دو تا گوری تقسیم مینماید و مطابق است با تقسیماتی که در گمرکات ممالک دیگر مورد عمل می باشد .

رسوم حامی : این رسم بالای اموالی تطبیق میگردد که نظیر آن را در داخل مملکت موجود

داشته باشیم و از اینککه صنعت داخلی از باعث ورود صنایع اجنبی مغتنق نگردد این محصول گرفته میشود . مثلاً در اوقات عادی یعنی خارج از ازمئهٔ بحرانی هر وقت حکومت صنعتی را میخواهد حمایت کند تا در رقابت با مال همجنس خارجی خود مغلوب نگردد ازال خارج همجنس آن محصول گمرکی میگردد و این است که این محصول را محصول حامی میگویند .

همچنان در گمرکات افغانستان محصول دیگری در پهلوی محصول حامی گمرکی ماموجود است که آنرا محصول مالی میگویند این محصول با امید تامین واردات برای دولت وضع شده و به حساب معین از تجار وارد کننده ازال های معینی گرفته میشود و تمام این اموال در لست تعرفهٔ گمرکی باعتبار نوع قید میباشند .

این است سیاست گمرکی افغانستان و نا گفته نماند که در مقابل این دو محصول هیچ امتیازی در بین اموال ممالک نبوده و بهمه کس یکسان نفوذ دارد .

واردات و صادرات از روی احصائیه که در اواخر سال ۱۳۲۴

از دوایر مربوطه بدست آورده شده است.

احصائیه واردات

اول مواد نباتی

الف منسوجات -	۱۴۲۰۰۰۰۰۰	یارد	۷۰۷۸۲۲۰	دالر مساوی	۹۲۳۰۰۰۰۰۰	افغانی
ب - چای -	۱۶۶۴	تن	۱۶۳۷۲۳۵		۲۱۴۴۹۵۴۹	
ج - شکر -	۲۱۶۲۳	تن	۸۲۶۲۴۴		۱۱۱۳۵۰۳۴	
د - باقی مواد	.....		۴۵۸۷۱۹		۵۹۸۱۷۰۰	
			۱۰۰۳۰۴۱۸		۱۳۰۶۶۶۲۸۳	

دوم مواد معدنی

الف - تیل و روغنهای	۲۱۹۳۹۰۸	کیلین	۴۹۰۱۰۸		۶۳۹۱۰۱۵	افغانی
ب - موتر	۸۰۴	عراده	۵۶۹۱۷۶		۷۴۲۲۰۶۲	
ج - باقی مواد معدنی	.....		۱۱۷۰۲۷۵		۱۵۲۶۰۳۹۸	
			۲۲۲۹۵۵۹		۲۹۰۷۳۴۷۵	
			۴۳۶۹۰۰		۵۶۹۷۱۷۸	

سوم مواد حیوانی

			۲۶۶۶۴۵۹		۳۴۷۷۰۶۵۳	
		از بابت میزان اول	۱۰۰۳۰۴۱۸		۱۳۰۶۶۶۲۸۳	
	جمع کل		۱۳۶۸۶۸۷۷		۱۶۵۴۳۶۹۳۶	

احصائیه صادرات

اول مواد حیوانی

الف - قره قل -	۲۴۰۰۰۰۰۰	جلد	۲۸۸۰۰۰۰۰۰	دالر مساوی	۳۷۵۵۵۲۰۰۰	افغانی
ب - بفته و سائر پوستها	۶۱۴۰۶۲		۷۶۳۷۶۴		۹۹۵۹۴۷۸	
ج - پشم	۷۰۰۰	تن	۳۵۲۰۹۲۵		۴۵۹۱۳۰۰۰	
د - باقی مواد حیوانی	.....		۴۲۷۱۹۴		۵۵۷۰۶۱۶	
			۳۳۵۱۱۸۹۳		۴۳۶۹۹۵۰۹۴	

دوم مواد نباتی :

الف - میوه خشک	۱۴۷۱۱ تن	۷۳۰۰۸۲۵	دالر مساوی	۹۵۲۰۲۷۶۳	افغانی
ب - میوه تازه	۱۶۳۰۲	۴۰۸۱۳۸۲	»	»	»
ج - پنبه	۸۰۰۰	۶۱۳۴۹۷۰	»	»	»
د - تریاک	۳۰ تن	۹۶۰۰۰۰	»	»	»
ه - سایر مواد نباتی	۰۰۰۰	۲۱۳۲۳۶	»	»	»

» ۲۴۸۹۳۶۳۸۰ » » ۱۹۰۹۰۲۱۳

سوم مواد معدنی :

»	۴۶۴۵۶	»	»	۳۵۶۳
»	۴۳۶۹۹۵۰۹۴	»	»	۳۳۵۱۱۸۹۳
»	۶۸۵۹۷۷۹۳۰	»	»	۵۲۶۰۵۶۶۹

میزان مواد حیوانی فوق

جمع کابل

از مطالعه معلومات و تشریحات فوق راجع به روش اقتصادی این مملکت و چگونگی اجراات که درین زمینه از چند سال باین طرف الی سال ۱۳۲۵ (۱۹۴۶ - ۱۹۴۷) جریان داشته و مثلاً روی چه اساسات ویرنسیب هائی کار میشده البته قارئین محترم تا درجه کفای اطلاع و معلومات بهم رسانده خواهند بود اینک بیش از اینکه مقاله هنا را ختم کرده باشیم نتایج کنفرانسهای اقتصادی را که اخیراً در هفته های اخیر ماه سنبله ۱۳۲۵ در اثر اجتماع یکصد نفر رؤسای شرکت ها در صالون بانک ملی تحت ریاست شاغلی وزیر اقتصاد ملی بعمل آمده بود چون تصمیماتی که در نتیجه کنفرانسهای مذکور برای انکشاف امور اقتصادی و عرفانی مملکت اتخاذ و به عملی نمودن آن بصورت یک پرو و تو کول از طرف رؤسای شرکت ها موافقه بعمل آمده و مطالعه آن یکقسمت آرزو و تمنیات ملی این کشور را برای انکشاف امور اقتصادی و عرفانی ما تا درجه زیادی حالی و خاطر نشان کرده میتوانند نیز در دست رس مطالعه قارئین محترم خود میگزاریم .

نتایج کنفرانسهای اقتصادی اخیر :

امضای پرو تو کول های مهمه :

تهیه دو صد کرور افغانی برای پلان های عرفانی و عمرانی و صناعتی مملکت در ظرف ده سال از طرف شرکتها و موسسات اقتصادی :

چهار نیم کرور افغانی اعانه نقدی :

ماامضا کننده گان این پرو تو کول روسا و هیئت های عامل شرکت های ولایات شمالی هرات ، و قند هر ، کابل ، بانک ملی و شرکت های صنعتی که در کنفرانس شرکتها بهمرکز اشتراک نموده بودیم ، بر علاوه شور و مذاکراتی که در اطراف اصلاحات امور جاری و تغییرات سیستم اداری مؤسسات متعلق به صورت گرفته و مورد حل و فصل واقع و پرو تو کول های آن باامضا رسید اینک از یک طرف به تاسی افکنکار بهی خواه اعلیحضرت پادشاه محبوب ما و بروی هدایات و ارشادات مرد بزرگ والا حضرت اشرف صدر اعظم سیه سالار غازی ما که فرموده اند :

(سعادت خود را در سعادت مملکت جستجو نمائید و باید از باب سرمایه سر مایه های خود را چنان بکار اندازند که ترقی مملکت و رفاه ملت در آن متضمن باشد) و از جانبی چون در اطراف این نظریات عالی حکومت و پلان اقتصادی مملکت و وضعیت پر مشکلاتی که در اثر محاربه و محدودیت اموال و ازدانی و بلندی قیمت اشیاء و صعود بی سابقه قیمت های مواد از تنزاتی بواسطه خشک سالی دچار گردیده غور نموده و تمام این مسائل را درین کنفرانس مورد مذاکره و تحقیق قرار دادیم در نتیجه مجلس بنا بر اینکه شرکت ها وظایف ملی شانرا مقدسانه در راه ترقی و تعالی مملکت بافدویت کامل اجرا نموده باشند و هم بنا بر خصیصه نوع یرستی که تهداب اخلاق و اجتماعات ملی افغانستان بااساس شما بر مذهبی و قومی بران بنا یافته کما مل مراعات شده باشد به فیصله های ذیل اتفاق و اتحاد نمودیم :

۱ - موضوع ترقی و پیش رفت مملکت .

در کنفرانس چنین مطرح بحث شد که برای وصول به این مقصد عالی بدون پیشرفت معارف و توسل بدامن صناعت ابتدائی و زراعت مملکت دیگر امکاناتی موجود نیست . به این جهت برای تقویه این دو موضوع ماامضاء کنندگان این پرو تو کول به فیصله های ذیل رسیده ایم :

الف - صناعت نساجی و تولید برق تقویه گردد . سرمایه شرکت نساجی به میزان ۳۵۰ میلیون و سرمایه شرکت برق در حدود ۲۵۰ میلیون تو سه داده شود تا در ده سال اول تولیدات برق به صد هزار کلووات رسیده نه تنها رفع احتیاج صنایع شود ، بلکه شهر های ذیل نیز کاملاً تنویر گردد :

قندهار ، هرات ، میمنه ، اند خوی ، شبرغان ، ایبک - سرپل - افچه - مزار شریف - تاشقرغان - خان آباد - بدخشان - جلال آباد - گردیز .

هرجا نیکی امکان تولید قوه برق از آب باشد از آن استفاده و در بقیه مواضع از دیزل کار گرفته شود و در وقتی که تولید برق ذریعه ابشار ها بعمل می آید حتی المقدور کوشش شود که در زراعت افغانستان نیز آب آن استفاده گردد .

شرکت نساجی دردوره ده سال اول بایستی تولیدات نغی خود را افلا به میزان ۷۰ میلیون متر تکه برساند .

ب - شرکت سمنت سازی و تهیه مصالح تعمیراتی تاسیس و سرمایه های انها به ۵۰ میلیون توسعه داده شود . در ده سال اول باید سه کارخانه سمنت سازی یکی در کابل دیگری در هرات و سومی در ولایت خان آباد تاسیس گردد .

ج - یک شرکت استخراج نمت تاسیس و این شرکت باید به سرمایه داخلی و برای مصرف داخلی کار کند سرمایه ابتدائی آن ۵۰ میلیون افغانی تعیین شود .

د - یک عده شرکت های صناعتی از قبیل توسعه چرم سازی - شکر سازی - گوگرد سازی - حجاری و نجاری - تیل کشی در نظر گرفته شود و تاسیس صناعت شیشه سازی - کاغذ سازی و توسعه شرکت حمل و نقل مدنظر باشد .

توضیح ما گروه شرکت های اتحادیه امضاء کنندگان این پرو تو کولو بانک ملی متعهد میشویم که جهت تهیه سرمایه برای توسعه شرکت های صناعتی و تاسیس آنها عندالاحتیاج موازی به پیشرفت کار این موسسات متدرجا بدین قرار سهم بگیریم .

الف - دردوره ده سال آینده یک میلیارد افغانی تعهد میکنیم که به شعب صنایع فوق بنام سرمایه تادیه نمایم بدین قرار

۱ - همه ساله مناصف مفاد خالص موسسات مابعد تادیه مالیات بر عایدات برای خرید سهام شرکت های صناعتی فوق و توسعه سرمایه آنها به مصرف میرسد .

۲ - جلدانه پوست قره قل که تا الحال سالانه فی جلد سه افغانی سهم نساجی خریدار میشود برای ده سال آینده نیز دوام داده خواهد شد .

بصره - چون شرکت نساجی فعلاً باندازه کافی سرمایه دارد ولی سرمایه شرکت برق محدود است لهذا سر از امسال شرکت های قره قل عوض سهم نساجی سهم شرکت برق را خریداری خواهند نمود .

۳ - هر گاه مدارک فوق برای سرمایه کار آمد سالانه پیشرفت و توسعه شرکت های صناعتی فوق کفایت نکند متعهد میشویم که از ذخایر و سرمایه های خود همیشه باندازه کافی توسعه شعب صناعتی سرمایه تهیه نمایم تا در امور صناعتی مملکت از مدارک سرمایه تعطیلی رخ نهد .

۴ - چون در حین مذاکرات کنفرانس معلوم شد که در ده سال آینده انکشافات و بلان های صناعتی مملکت محتاج به ۲ میلیارد افغانی میباشد و از آن جمله در حدود تخمین چهار صد میلیون افغانی فعلاً در شرکت نساجی - برق - قند سازی - و شرکت های پشمینه باقی

و سمنت سازی و غیره موجود و يك مبیارد را هم ما گروه اتحادیه ها، شرکت های فرقه و بانك ملی متعهد شدیم بپردازیم پس مجموع این دو قلم يك مبیارد و چهار صد ملیون میشود لذا باقی شش صد ملیون باید قرار ذیل حاصل گردد .

الف - ذریعۀ قرضه داخلی و خارجی چهار صد ملیون افغانی که این قرضه باید چنان عملی شود که در ده سال اول قرضه بتدریج اخذ گردد و در ده سال مابعد ده سال اول به تدریج تادیه شود این تادیات را مفاد خود شرکت های صنعتی و ادامه سهم گرفتن اتحادیه ها و بانك ملی که ما بعد از ده سال اول صورت میگيرد تأمین خواهد نمود .

ب - دو صد ملیون باقی را باید تمام شرکت ها و تجار انفرادی مملکت که خارج گروه اتحادیه ها و شرکت های فرقه و بانك ملی مینمایند به خریداری اسهام شرکت های صناعتی تعهد و تکمیل بدارند تقسیم و توزیع مبلغ مذکور که آیا شرکت ها و تجار به چه اصول سهام صناعتی را بصورت مساویانه خریداری نمایند در مجلس اطاق تجارت کابل مورد مذاکره و فیصله قرار داده شود .

۲ - موضوع معارف و دارالمساکین .

چون نه صنعت و زراعت و نه امور تجارت مالی - عمرانی - صحتی و غیره بدون علم و موجودیت و امداد متخصصین عالم و لایق اهل مملکت صورت گرفته میتواند بدین جهت کنفرانس شرکت ها اهمیت بسزائی باین موضوع مهم حیاتی قابل گردیده و حاضر شده با تمام قوا و توانائی خود هم امروز و هم آینده به تقویه و توسعه نیروی عرفانی با حکومت متبوعه یعنی وزارت معارف همکاری نموده و امداد های لازمه مالی را دریغ نکنند و در مقابل استدعا نماید که امور عرفانی مملکت با اقتصاد ملی آن هم آهنگ گردیده و پروگرام مصارف برای رفیع احتیاج اداری این امور تطبیق داده شود - در عین زمان موضوع دارالمساکین نیز مورد بحث کنفرانس قرار گرفت و کنفرانس درین زمینه نیز امداد و اعانه را لازم دانستند .

بنا برین طوریکه وزیر اقتصاد ملی در کنفرانس معلومات دادند جهت احتیاج سه سال آینده معارف مملکت و مصارف تعمیر دارالمساکین به مبلغ ذیل ضرورت حس میشود :

الف - برای استخدام تقریباً یکصد نفر معلمین خارجی در سالهای ۲۶ - ۲۷ (۱۰) ملیون افغانی
ب - برای مصارف مکتب متوسط لیلیه که درین مکاتب در سه سال آینده همه ساله

شش صد و سی نفر متعلم فارغ التحصیل ابتدائی قبول میگردد ۸ ملیون افغانی

ج - برای مصارف ساختمان و سایر لوازم مکتب تجارتنی ۳ ملیون افغانی

د - برای تعمیر عمارت فاکولته حقوق و لوازم آن ۳ ملیون افغانی

د کابل کالنی

- ه - برای تعمیر عمارت فاکولتہ سیانس و لوازم آن
و - برای تعمیر عمارت فاکولتہ ادبیات و لوازم آن
ز - برای تعمیر عمارت دارالمساکین
- ۶ میلیون افغانی
۳ میلیون افغانی
۵ میلیون افغانی

۸ : میلیون افغانی

مجموع

لذا کنفرانس موضوع را مورد مذاکره قرار داده و با کمال افتخار فیصله نمودند که با این مقصد عالی همراهی و مبالغ فوق را قرار ذیل فراهم نمایند .
الف - بانک ملی سه میلیون مصارف تعمیر فاکولتہ ادبیات و یک میلیون با بست تعمیر دارالمساکین را تعهد نمود .

ب - شعبه خیریه بانک ملی مصارف تعمیر فاکولتہ حقوق را قبول نمود ۳ میلیون افغانی
ج - شرکت نساجی - برق - قندازی - پشمینه بافی قندهار - کابل شرکت شمالی شرکت پشتون متعهد گردیدند که به تناسب سرمایه های شان جهت تعمیر فاکولتہ سیانس شش میلیون و برای مصارف مکاتب لیلیه ۲ میلیون و جهت دارالمساکین یک میلیون بردارند .
د - شرکت های قره قلی متعهد شدند از آنچه پوستی که در سنه ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - به خارج صادر نموده و یا مینمایند فی جلد دو نیم افغانی برای مصارف استخدام معلمین خارجی و لیلیه ها و تعمیر دارالمساکین تادیه کنند ۱۷ میلیون .

ه - دیوبی تعاونی تعهد نمود که مصارف ساختمان و سایر لوازم مکتب تجارتی را با باقیمانده یک میلیون مصرف تعمیر دارالمساکین از یول تفاوت فروش دکان های آزاد تادیه کند ۵ میلیون مجموعاً ۳۸ - میلیون .

توضیح : هجده میلیون افغانی که به مصارف مکاتب لیلیه و استخدام یکصد نفر معلم خارجی مربوط است ذریعہ بانک ملی تقدأ در ۲ سال آینده به وزارت معارف تادیه میشود و مبالغ ۲۰ میلیون افغانی که برای مصارف ساختمان فاکولتہ ها و مکتب تجارتی پیش بینی شده از طرف تعهد کنندگان عندالاحتیاج به بانک ملی تادیه میشود تا بانک ملی ساختمان عمارات مذکور را بایکمی از شرکت های عمرانی خارجی و با داخلی قرار داد نموده تعمیرات را تکمیل و به وزارت معارف و ریاست پوهنتون تسلیم دهد .

۳- موضوع مشکلات مواد ارتزاقی و اموال وارداتی

کانفرانس در اطراف وضعیت موجوده که عموم طبقات ملت از نقطه نظر صعود قیمت های مواد ارتزاقی و اشیای خارجی بدان گرفتار و در مضیقه هستند مذاکره نموده و به نتایج ذیل رسیده اند :

الف مواد ارتزاقی .

كانفرانس درین باره اقدامات والا حضرت اشرف صدراعظم سیهسالار غازی را که جهت خریداری غله امریکا مبذول فرموده اند قابل همه نوع تمجید دانسته و انرا یگانگانه راه علاج قلت مواد ارتزاقی میدانند علاوه تا اتحادیه شرکت های صنعتی و تجارتي و بانک ملی بر علاوه اقدامیکه تا حال نموده اند لازم می بیند در حدود توان جهت تنزیل قیمت اشیای ارتزاقی خصوصاً غله توجه بیشتر صورت گرفته و خاصتاً طبقات بی بضاعت از زیر بار شکنجه و مضیقہ رها شوند لذا با فیصله ذیل موافقه مینمائیم :

برای اینکه بر قیمت غله که از خارج وارد میشود نرخ کرایه اثری نیندازد کانتفرانس تعهد مینماید که درین باره امداد ذیل را عملی کنند :

اتحادیه ها و بانک ملی متعهد میشوند که کرایه غله را که از خارج می آید از راه پشاور الی کابل و از چمن الی قندهار صورت اعانه بپردازند تا بدین ذریعہ قیمت غله مذکور تنزیل یافته و به تمام شد سر سرحد بداخل مملکت فروش شود و همچنان اگر غله مذکور از کابل و قندهار بطرف ولایت دیگر نیز نقل داده شود کرایه آن اعانتاً تادیه خواهد شد. برای اجرای این مقصد ما امضا کنندگان پروتوکول هذا مبلغ ۷ ملیون افغانی را اعانتاً تخصیص میدهیم اما اگر این هفت ملیون از مصرف حمل و نقل غله مذکور اضافه بماند آن علاوه گی بمصرف تقویة دارالمساکین رسانده شود .

تاذیات مذکور را بانک ملی از حساب خیریه بانک تادیه بدارد ما تعهد میداریم که آن مبلغ را به تناسب سرمایہ های خود و ایس به شعبه خیریه بانک ملی تادیه بداریم .

الف - اموال وارداتی .

موضوع رخت در کانتفرانس مورد مذاکره قرار گرفت چون در دسترس اتحادیه ها دیگر قدرتی موجود نیست بجز اینکه تجارت رخت را بکلی ترک نموده و مبلغ هفتاد ملیون افغانی بدون منفعت تا حال بدسترس دیو گذاشته ایم و یک عده اشخاص زیادی را که اعضای شرکت های ما و تاجرانفرادی میباشد بدون معاش به معاونت موسسه دیو گذاشته ایم و از طرفی چون تا این موانع و مشکلات خارجی برداشته نشود و واردات به صورت فراوان و کافی توسعه نیابد و این هم متأسفانه در دسترس ما نیست بنابراین امروز چاره بجز طرق ذیل جستجو نمیتوانیم :

۱- وزارت اقتصاد ملی و وزارت امور خارجه با جدیت تمام سعی نمایند مشکلات خارجی ما مخصوصاً در هند رفع گردد تا باین صورت واردات قدری منظم تر گردد .

۲- اداره دیو بیشتر تقویہ شود تا اموال وارده بصورت مساویانه در بین توده ملت تقسیم گردد .

۳- سیستم دکانهای آزاد توسعه یابد .

۴- به تجار انفرادی امداد شود تا از هر طرفی که میتوانند مال وارد نمایند و مال آنها آزاد هم گذاشته شود .

تبصره - اگرچه اینها در وهله اول استفاده جوئی های ناجایزی خواهند نمود اما بدون این راه چاره دیگری هم نیست لذا لازم است آنها فعالیت نموده و دامنه واردات را توسعه دهند .
۵- مال لایسنسی را خود دیو وارد کنند و ذریعه توزیع کوپون و مغازه های فروش آزاد سعی کنند که در بازار تعادلی را فراهم آرد .

ما اعضای کنفرانس در مقابل دیوی تعاونی بهر نوع فدویت و کمک حاضر میباشیم تا اگر خدا بخواهد این بحران شدید که وضعیت تمام طبقات ملت را پریشان نموده برودی رفع گردد. در عین زمان ما به نوبه خود صدای خود را خلاصانه به تمام طبقات ملت میرسانیم که از تحمل کار بگیرند و باید بدانند این مشکلات فقط با روح تعاون با همدگر حل گردند خواهد توانست، همچنان باید تمام دوایر و موسسات متحداً بکوشند تا از استفاده جوئی های ناجایز جلوگیری بعمل آید و آنها از اینکه میخواهند برای مقاصد شخصی و یا مقاصد دیگران نظم و اداره را برهم زده و باعث پریشانی افکار جامعه شوند جلوگیری کردند .

پیر و تو کول نمبر ۵ :

و فئیکه اعضای کنفرانس در شق مالی پلان اقتصادی مملکت مذاکره می نمودند بهراتب ذیل مواجه گردیدند :

۱- تولید صنعت در مملکت و توسعه تجارت داخلی و خارجی آن محتاج به تمهید و ازدیاد مواد خام می باشد مثلاً در وقتیکه ما فیصله نمودیم برای توسعه صناعت نساجی سرمایه تهیه کنیم و تولیدات نساجی به میزان هفتاد میلیون مترتکه نخی برسد البته برای این مقدار تکه به ۲۲۰ هزار تن پنبه احتیاج داریم لهذا باید ارمین امروز عملیات توسعه زراعت پنبه را شروع بداریم از طرفی برای انکشاف صناعت چرم سازی لازم است امور سلاح خانه های مملکت اصلاح شود تا اینکه پوستها در وقت پوست نمودن ضایع نگردد علاوه بر گوسفندهای قره قلی ما در آن مناطق مملکت تمرکز یافته که علف چر و مواد علوفه زمستانی با اندازه کافی در آن جاها موجود نیست ازین رو توسعه بیشتر گوسفند قره قلی امکان پذیر نبوده و کنفرانس در اطراف این مسایل بدین نتایج رسید که تادریین دوایر ملی و حکومتی و اشخاص منور صاحب فکر و علم و طبقات پیر و جوان روح هم اهنگی و تعاون با همی پیدا شود و همه متفقاً بطرف هدف ملی سوق نباشند مملکت مانند گذشته بجائی رسیده نخواهد توانست .

پس در وقت تاسیس کابینه جدید تحت ریاست والا حضرت سپه سالار غازی جای بسی خوشبختی

است که از همه اطراف شنیده می شود که هر وزارت و هر اداره مشغول طرح خطمشی و پلان ها و پروژه های خود می باشند. کافرانس نیز که دعوت شده بود پلان های اقتصادی این مملکت را ملا حظہ و دران سهم بگیرند آنچه متعلق ما بود بکمال افتخار و مسرت کما مل قبول نمودیم ولی درین جا وظیفه ملی خود میدا نیم تا تذکر دهیم که اساس کامیابی پلان های کوچک و بزرگ حکومت و وابسته بروح تعاون اعتماد و هم آهنگی تمام دوایر با همدیگر شان می باشد و امکان پذیر نیست که يك حصه پلان اقتصاد دی ما پیش برود اگر حصه دیگر آن فلج مانده باشد و یا اگر مجموع دوایری که در پلان سهم میگیرند بتمام معنی شخصیات را فراموش نکرده بروی هدف ملی صمیمانه با اتفاق حرکت نمایند .

۲ - برای پیشرفت پلان انکشاف صادرات و تأمین مواد خام ما به الا احتیاج آن کنفرانس فریضه خود میداند که بوسیله وزارت اقتصاد ملی بدوایر حکومت ذی بلا پیشنهاد بکند :
الف - موضوع آبیاری زمین های هژده نهر و سرریل و اند خوی باید مورد مطالعه قرار گیرد تا بزودی ممکنه مسئله ازدیاد آب از مزار شریف تا شبرغان حل شود . در صورت حل این پرو بلم چندین مفاد متصور است :

۱ - تأمین پنبه برای صناعت

۲ - تأمین علوفه زمستانی برای گوسفند های قره قلی

۳ - توسعه مواد ارتزاقی مخصوصا مواد روغنی که به آن در مملکت اشد ضرورت حس میشود

۴ - پیدا نمودن کار برای مردان بیکار از راه زراعت .

چون ولایت مزار شریف تا اند خوی فوق العاده به بحران قلت چوب سوخت و تعمیر

گرفتار می باشد البته وقتی که آب زیاد شد این پرو بلم نیز حل خواهد شد .

۵ - موضوع برق برای صناعت مملکت .

ب - موضوع بند کوه گان هرات تا اینکه ممکن شود در آنجا يك کارخانه قند سازی دائر

کر دیده و هم به مواد ارتزاقی ولایت موصوف امداد شود .

ج - توسعه فرس نهال های توت جهت تولید ابریشم و صناعت مواد ابریشم .

د - انتظام مسلخ ها از نقطه نظر جنسیت پوستها .

ه - روی کار آمدن يك نظام جهت جلوگیری از امراض حیوانی .

و - جلوگیری از امراض و آفات های میوه جات و سایر امراض نباتی .

اگر چه ما یقین کامل داریم که تمام دوایر مشغول به نوبه خود متوجه همه امور مربوطه

می باشند با آنهم از فریضه و وظیفه خود دانستیم تا یکبار دیگر توجه حکومت را بطرف

مسائل فوق و امثال آن معطوف بداریم . (محمد قدیر تره کی)

بخش دوم

زراعت یا منابع زراعتی افغانستان

در زمینه زراعت با وصف این حقیقت که افغانستان تا هنوز يك کشور فلاحتی شمرده می شود در نتیجه کوهستانی و صحرائی بودن خاک آن صرف در حدود يك خمس مساحت آن در تحت زراعت می باشد. وانگهی برای اصلاح و علاج این تقصیه است که حکومت تعمیر و حفر بند و آنها را برای انکشاف و ترقی زراعت و هم تهیه منابع قوه آبی در تحت يك پرو گرام سنجیده وجه همت گماشته.

باین مناسبت گفته می توانیم که زراعت در حال شکل معالی و ناحیه وی را داشته می باشد یعنی بصورت متکثیف بیشتر در اطراف و حومه های شهرها و قصبات عمده مثل کابل - قندهار - هرات - غزنی - جلال آباد و جلگه های ولایات شمال هندوکش و سمت مشرقی و شمالی که دارای آب نسبتا وافر می باشد - وجود داشته و در سایر قسمت ها بدرجه دوم می باشد.

مناطق قابل زرع افغانستان: از لحاظ اختلاف حرارت و اختلاف ارتفاع و ساختمان

طبیعی، فیزیکی و ژئو لوژیکی، افغانستان برشش حصص مختلفه مرکزی و شمال شرقی و جنوبی و جنوب غربی و مشرقی و مغربی تقسیم شده است. خصوصیات زراعتی هر کدام آنها قرار ذیل است:

۱ - حصص مرکزی - حصص مرکزی مدعا از هزاره جات و کابل و نواحی آن که از کوه های گرانیتی تشکیل یافته و دارای ارتفاع (۲۵۰۰ تا ۱۸۰۰) بوده در بین آن دره های شادابی که برای احداث باغهای میوه دار مساعد است و به استثنای قتل برف گیر (حصص مرتفع هزاره جات) میتوان در بین آن به تکثیر و تربیه اشجار پرداخت. میباشد. و در حصص هموار و دامنه ها به زرع غله جات از قبیل گندم - جو - جواری و غیره می پردازند و علف های خود روی حصص هموار هزاره جات که به ارتفاع ۲۰۰۰ متر واقع اند برای تربیه گاو و گوسفند مساعد بوده و با نتیجه يك مقدار زیاد روغن و بشم و غیره محصولات حیوانی از هزاره جات حاصل میگردد.

۲ - حصه شمالی - که مراد از نقاط مختلفه قطن و مزار شریف و مینه است روی هم رفته دارای میدان های وسیع و هموار و حاصل خیز بوده ارتفاعات آن بصورت تپه ها است که با جنگل های بسته و بادام و بلوط و ارچه پوشیده می باشد و با طبعاً ملوف بوده برای چراه

حيوانات و زراعت المی - گندم - جو مساعدت دارد. این میدان های و سبج برای زرع نباتات صنعتی از قبیل پنبه - زغر - سند - تنباکو - بلبوی قندی-ترياك - سویا بین - پسته وغيره مساعد بوده- زرع بعضی از این نباتات مثل پنبه ولبلبوی قندی وزغر وسعت زیادی داشته و يك مقدار زیاد پنبه به خارج هم بفروش میرسد .

۳ - حصص شمال شرقی - مدها از بدخشان و کوه های نورستان است که دارای کوه های بلند و گرانیزی بوده در حصص مرتفعه خویش دارای جنگلات طبیعی یعنی ارچه - بلوط - انار جلغوزه- چهارمغز و بادام خودرو و زرشك بوده و دره های بدخشان برای تشكیل باغات مساعدت طبیعی دارد و در بعضی انواع میوه های آن از قبیل ناك و سبب و انار و شفتالو شهرت خاصی دارد .

۴ - حصص جنوبی و جنوب شرقی افغانستان : روی هم رفته افغانستان متشکل از کوه ها - تپه ها و دره های جنگل دار است زمین هموار زراعتی به استثنای بعضی حصص مثل خوست در دگر نقاط کمتر است و نسبت به وجود علوفه بن دره ها و جنگل ها - اهالی به تربیه مواشی زیاد تر میلان دارند . تپه ها اکثر دارای جنگل ارچه و بلوط و جلغوزه وغيره بوده در جنگل های جدران و خوست و جنگل های اسمار بعضی اشجار کوهی دیگر نیز از قبیل ناك وحشی - زیتون - زرشك - چهارمغز کوهی - و بته های كوچك مثل توت زمینی وحشی و گلاب کوهی وغيره نیز یافت می شود و هكذا بته های طبیعی بظنر می رسد .

۵ - حصص مشرقی - دارای زمین های حاصل خیز که میدان های حاصل خیز انعمان و تج آباد را تشكیل داده بنا بر حرارت و آب کافی زراعت ممالك گرم سیر از قبیل نارنج - مته - مالته - خرما - پنبه - سند - نیشکر وغيره هم ممکن است و میتوان در يك سال دو فصل برداشت .

۶ - در حصص غربی که مراد از جلگه هرات است و اهالی به زراعت غله جات و سبزیجات و تربیه حیوانات خصوصا تربیه بيله مشغولیت داشته و منطقه شمالی این جلگه تپه های معلوف مشجری را داراست که بنام بادغیسات هرات یاد می شود- دارای اشجار پسته و بادام خودرو بوده و برای تربیه مواشی خیلی مساعد است. پسته بادغیسات به خارج صادر می شود- در حصص کوهی هرات مثل غورات - جوند - مرغاب - و غیره اشجار جنگلی مثل ناچو - شیرخشت- خنجك- و بعضی بته های طبیعی مثل کتیره و هنگك یافت می شود . در حصص جنوب مغربی به استثنای قندهار که ولایت معمور و دارای باغات انار - انگور - انجیر - شفتالو - بادام - شلیل-شکرپاره- و چهارمغز وغيره بوده اراضی هموارش يك مقدار زیاد غلهجات بارمی آورده روی هم رفته زمین افغانستان قابل زراعت و حاصل خیز بوده ، حاصلات گندم سالانه در

حدود ۶۶۶ ر ۹۱۶ ر ۲ تن و از جو ۱۳۸۸۸۸۰ تن و از جوار ۳۴۷۲۲۲۲ تن و از پنبه ۸۳۵۰ تن و از البو ۳۷۶۵۴ تن و از برنج ۲۵۰۰۰ تن و از دیگر حبوبات ۱۸۹۰۸۳ تن تخمین می شود .

تربیه حیوانات اهلی در خصوص جنوبی به پیمانۀ خورد و در حصص شمالی بصورت رمه و پیمانۀ وسیعتر معمول بوده مهم ترین این حیوانات اسب گاو - گوسفند - اشتر و طیور است . انواع مشهور گوسفند - گوسفند بلخی و کاکری و گدی و قره قل است . گو سفند بلخی به بزرگی جسم و اسکلت و کلانی دنبه و کمی یشم و درازی پا های خویش مخصوصیت دارد . گوسفند کاکری و غلجائی اندام متوسط داشته و بداشتن گوشت لذیذ و یشم فراوان و سفید و یا ابلق مزیت دارد . گو سفند قره قلی که پوست آن بخارج بفروش رسانیده می شود در میدانهای تپه های قطن و مزار شریف و میمنه تربیه می شود .

انواع گاو مراد از نوع قندهاری و سیستانی و خوستی است که دارای جسم موزون و قوی بوده و شیر زیاد میدهند - گاو کثری در مشرقی زیاد تراست - جسم خورد داشته نسبت به ساحت جسم خود شیر زیاد تر میدهد .

زنبور عسل در حصص جنگلی مشرقی مثل اسمار - ماما خیل و کنر ها و در جنوب مثل منگل - جدران - ارگون یافت می شود و از عسل و موم آن در داخل مملکت استفاده می شود . احصائیه اخیر نشان میدهد که در افغانستان روی هم رفته ۳۵ میلیون موشی وجود دارد که ۳۰ میلیون آن از قسم خورد یعنی گوسفند و بز و باقی موشی بزرگ از قبیل اسب - اشتر - گاو و خر می باشد .

حاصلات یشم سالانه (۷۰۰۰ تن) و پوست قره کلی ۲۴۰۰۰۰۰ جلد و چرم های مختلف ۶۱۴۰۶۲ جلد میباشد .

بخش سوم :

معادن یا منابع معدنی افغانستان

مملکت افغانستان دارای معادن متنوع می باشد ولی قسمت زیاد آن نامکشوف و دلیل آن هم قلت آلات و متخصصین و مشکلات ترانسپورت میباشد یک تعداد معدودی که کشف گردیده نیز مستلزم تحقیقات مفصل طبقات الارضی و نقشه برداری و برمه کاری و غیره بوده و تحقیقات زیاد فنی را ایجاب میکنند که مشکلات موجوده جهان این اقدامات را نیز تا کنون ملتوی گذاشته است .

در افغانستان معادن زیاد آهن به ذخائر بزرگ وجود دارد که بعضی از آنها از مراکز ذغال بفاصله بعدی واقع شده است در علاقه شغنان و قطن آهن راذوب و اهالی سامان کار آمد

خودها را ازان تهیه میدارند - معادن ذغال که دارای جنسیت اعلی و نسبتاً ذخائر بزرگ می باشد در قسمت شمال هندوکش واقع اند . مسترگر پس یکی از متخصصین معادن موجودیت یکی از معادن ذغال را که در ناحیه دره سوف مکشوف گردیده در حدود پنجاه ملیون تن تخمین نموده بود ولی تحقیقات اکتشافی که در این اواخر از طرف هیئت جیالوجیکل سروی آف انڈیا در نواحی ذغال دار دره سوف بعمل آمد موجودیت ذغال دره نور و شیشک را در راپورت خویش بمقدار (۱۴۶۱۳۲۴۴) تن توضیح نموده اند همچنان هیئت موصوف موجودیت ذغال ایش پشته و بر فک را (۲۱۹۷۳۶) تن تخمین کرده اند و معدن ذغال کر کر که در ده میلی فابریکه قند بغلان و فابریکه نساجی بلخمری واقع است - فعلا در تحت عملیات اکتشافی و استخراجی بوده و موجودیت ذغال آن به چندین ملیون تن بالغ می شود و اکنون ذغال مذکور عوض تیل دیزل در محروقات ماشین قندسازی بکار میرود ذغالی که برای احتیاج ضروری مرکز است از ایش پشته نقل داده می شود .

قسمت خاکه ذغال بتوسط ماشین های بریکت بصورت قالب ریختا نده و بمصرف محروقات میرسد در نقاط مختلف افغانستان معادن متعدد مس کشف شده ولی تماماً مستلزم عملیات و تحقیقات اکتشافی می باشد - معدن انٹی منی (سرمه) در موضع تولک هرات جدیداً کشف گردیده .

سرب در افغانستان در نقاط مختلف پیدایش دارد ذخائر بزرگ آن در هرات قابل تحقیقات بوده معدن سرب فرنجل غور بند يك معدن قدیمه و فعلا برای رفع احتیاجات لازمه داخلی مورد استفاده قرار داده شده است . و مقدار زیاد ذخائر تیل تا کنون بصورت صحیح در افغانستان معلوم نگردیده - لاکن راپورت های متخصصین بیشتر جنبه مثبت را تائید میکنند . پدایش نقره دروادی پنجشیر مسوعی است شاید درازمنه سابق پیدا و ازان کار گرفته میشود . طلای قندهار مستلزم تحقیقات و عملیات اکتشافی بوده و از دریا های شمال افغانستان بصورت ریگی حاصل میشود . نمونه های سنگ ریشه که از نقاط مختلف کشف گردیده تا جائیکه معلوم می شود غالباً خام و جوان بوده و بصورت ریشه های دراز جدا نمیگردد - صرف معدن ریشه که در قسمت جنوبی افغانستان پیدا شده ریشه های آن بدرازی ده تاسیزده انچ بوده ولی معدن آن ایجاب تحقیقات و عملیات اکتشافی را مینماید . معادن ابرک نیز در نقاط مختلف پیدا شده و بهتر مستلزم تحقیقات می باشد ابرک پنجشیر و میدان که از قسم (مسکو ویت) می باشد بسبب نزدیکی مرکز و تسهیلات ترانسپورت قابل فروش واقع شده میتواند - معادن نمک سنگی در ولایت مزار شریف و اندخوی و نمکسار غوریان هرات و فراه و قندهار به بیمانه بزرگ موجود است - معادن گچ در علاقه مشرفی و وردک و ولایت مزار شریف و قطغن و هرات و قندهار به مقدار کثیر پیدایش دارد .

معادن گرافیت که تا کنون کشف گردیده تماماً مستلزم تحقیقات می باشد - معادن بزرگ مرمر در افغانستان موجود بوده و از مرمر میدان و خواجه بغرا و سنگ رخام بهسود و دایزنگی و قندهار و میمنه در فابریکه حجاری مرکز موبلها و اسباب زینت تیار میکنند - سنگ های (امی تیسست که از خاندان کوارتس) و برنگک بنفش پیدا می شود معدن آن در قندهار کشف و در جواهر سازی بقسم آلات زیور مورد استعمال قرار داده می شود. لعل و تورمالین که از معدن مکشرف بدست آمده دارای صفات خوب نبوده صرف یک قسم نمونه تورمالین موسوم به روزلینت که دارای رنگ گلابی و از موضع سروبی دستیاب شده در جواهر سازی مورد استعمال قرار داده شده میتواند - لاجورد افغانستان که در نوعیت و صفات خود بهترین لاجورد های دنیا محسوب می شود بدخشان را شهرت بین المللی داده است - ذخائر بزرگ گوگرد در مزار شریف و میمنه موجود است و استخراج آن در نظر می باشد.

بخش چهارم :

مالیه و محصولات یا منابع مالیاتی :

در افغانستان عایدات عمدتاً از محصولات گمرکی و مالیات اراضی و انکمتیکس (مالیات بر عایدات) تشکیل می یابد که مطابق قوانین مخصوصه اخذ می گردد - مالیات اراضی به تناسب طرز آبیاری هر موضع استحصال میشود عایدات عمومی از منابع فوق و دیگر منابع حاصل میشود .

فصل چهارم : معلومات عموميہ راجع بمسائل خدمات عامه و شئون اجتماعي

بخش اول

معارف ملي

پروگرام تعليمي افغانستان که مثل اغلب ممالک ديگر بدرجۀ بلندی متمرکز می باشد از طرف وزارت معارف اداره و تطبيق می شود. بر طبق ماده ۲۰ قانون اساسی افغانی تعليمات مقدماتی اجباری، در سرتاسر مملکت در مکاتب ابتدائی مجاني داده میشود. ثلث این مکاتب دارای عمارات عصري و جديد بوده و ابوسایل و آلات تعليمی و حفظ الصحه مجهز می باشد در حالیکه پلانها برای تهیه همان نوع عمارات و تجهيزات برای دولتک ديگر هم به سرعت طرح شده می رود. طوری که پیشتر هم ذکر شد تعليم درین مکاتب حکومتی مجاني بوده حتی کتب و ديگر لوازم تعليمی هم از طرف حکومت تهیه میشود. مقصود مرام این تعليمات ابتدائی این است که به اطفال افغان فنون ابتدائی، خواندن و نوشتن را آموخته و آنها را راجع باداب و شعایر ملی و مذهبی شان بصورت ساده و مختصر، و راجع به آداب انسانیت بصورت بزرگتر آراسته بسازد.

علاوه بر مکاتب ابتدائی رسمی متذکره مراکز تعليمات اکابر نیز در قسمت های مختلف مملکت به منظور تقليل دادن بی سوادی تاسیس شده است. يك دارالمعلمين در کابل که دارای چندین صد متعلم می باشد وجود دارد که معلمين تربیه یافته ولایق برای مکاتب ابتدائی تهیه میکنند. کورس های مخصوص در کابل و ديگر شهرها برای استفاده و تربیه آن معلمين که از مکتب دارالمعلمين فارغ التحصيل هستند وجود دارد - بر علاوه معلمینی که آرزو دارند به دانش و معلومات علمی خود بیافزایند میتوانند باین آرزوی خود بيك موسسه تعليمی مخصوصی که بنام (پوهنځای) در کابل وجود دارد توفيق حاصل کنند.

تعليمات ثانوی در تحت دو کته گوريهای عمده که هر يك سه سال وقت می گیرد صورت داده می شود. کورس های کته گوری اول یا در مکاتب متوسط در مراکز ولايات پندر اثنای سه سال اول مکاتب عالی ایسه ها داده می شود. کورس کته گوری دوم در سه سال آخر مکاتب عالی داده می شوند. معلمين کورس قسمت اول عموماً از مکتب دارالمعلمين فارغ التحصيل می باشند در حالیکه معلمين مکاتب باقاعده عالی قسماً افغانهای فارغ التحصيل کالج های ممالک خارجه بوده و قسماً خارجی ها هستند.

مکاتب پیشه و هنر نیز بيکی از دو کته گوری های متذکره تصادف میکنند مثل مکتب میخانيسکی، مکتب مساحت، مکتب اصول محاسبه و انشاء و بعضی شعبات مکتب صنایع ظریفه

که په کته گوری اول تصادف مینماید در حالیکه مکتب تجارت- زراعت - طبابت و بعضی شعبات عالی مکتب صنایع ظریفه په کته گوری دوم تطبیق می شوند .
کورس های تعلیمات عالی در دارالفنون افغانستان (پوهنتون) که دارای فا کولته های ذیل است داده می شود :

۱ - فا کولته طبی .

۲ - فا کولته حقوق و علوم سیاسی .

۳ - « ساینس » .

۴ - « ادبیات » .

توقع می رود که یک فا کولته عالی تکنیک هم در مستقبل به فا کولته های فوق الذکر علاوه شود یک مکتب الهیات اسلامی مانند دبستانهای الهیات عصری هم در کابل تاسیس شده می باشد .
شایان تذکر و یادداشت است که همه موسسات تعلیمی فوق الذکر کاملاً از طرف حکومت اداره شده و مجانی می باشد و علاوه تا کتب - سامان درسی و حتی لوازم ورزشی و سیورت هم به مصرف حکومت به متعلمین داده می شود .

مسئله عمده که در جلو وزارت علوم و معارف قرار گرفته ربط نزدیکی به وظیفه تعمیم معارف تنویر توده عمومی، و تربیه زبان پشتو و بلند بردن سوبه تعلیم حرفه‌وی و غیر حرفه‌وی داشته می باشد .
بر علاوه پروگرام تعلیمی مسایل عمومی انکشاف صحت عامه و اقتصاد ملی مملکت را نیز دربر داشته می باشد .

خلاصه هدف یگانگه تعلیمی حکومت افغانستان و رؤسای آن اینست که برای افغانستان که تاریخاً قدیم و متمدن است ممکن بگرداند که موقعیت و مقام صحیح خود را در بین جامعه ملل دنیا کسب نماید .

بخش دوم

صحت عامه

افغانستان با آنکه از نظر مقایسه با دول مترقی همسری نتوانسته و در مرحله متوسط دیده می شود اما ترقیات موجوده بخش صحی مملکت باده یا نژده سال قبل تفاوت بارزی نشان میدهد .
هوای صحت بخش و گوارای مناطق مختلفه این مملکت با موسسات کافی صحیه همدست شده و مردمان تنومند و بنیه‌های متناسب بار آورده است . سالغوردگان زیادی پیدا می شود که عمر شان از صد تجاوز کرده باشد . اما با وجود آن به برخی اشخاص ضعیف و ناتوان نیز ندرتاً تصادف شده میتواند . ناچوری های محلی و منطقه وی کمابیش موجود بوده و حکومت با تمام مساعی

بطرح يلانهای پنج ساله در تنقيص وازالۀ اين امراض اقدام و بايك يروگرام دقيق و محسوس به مجادله قيام ورزیده و درين راه پيش ميرود و در موقع بروز امراض ساری هر گونه واكسين طرف احتياج بالای اهالی را يگان تزريق ميکنند - در معرفي ادويه عصري و اجتماعي پيشرفت حاصل و طبابت يونانی جای خود را برای طبابت عصري ترك کرده و در شرف از بين رفتن است شفاخانه ها و موسسات صعيه متعدد و شعبه صعيه بلدی لاير اتوار ها - موسسات تداوی حکمی دندان سازی ها با کترو لوزی ها - ادويه فروشی ها دایرو اقدامات جدی برای تاسيس کود کستانها بعمل آمده و در شفاخانه های حکومتی قسم ملکی و عسکری و بلديه ها تداوی و ادويه را يگان است - برای تربيه و تهيه دوکتورها - دوا سازان - پرستار ها و پرستاره هادر موسسات حکومتی قدمهای خوبی بر داشته شده و شفاخانه ها و کلينیک های سيار نیز در اکثر نقاط تاسيس یافته است - در مکاتب و موسسات صنعتی و فني های عسکری توجه مخصوصی مبذول صحت عامه شده است - راجع به آبرسانی هم توجه معطوف شده و در يلانهای صحت عامه موقعی برای ترفی اين شعبه نیز گذاشته شده است .

بخش سوم

طرق و شوارع

از از مننه بسیار قديم موقعيت جغرافیائی افغانستان سبب شده است که راه های اين مملکت نقطه تقاطع بس مهم مواصلاتی را تشکيل داده ، تا اروپا و ايشای کوچک را به هند و حصه جنوب شرقی اقصی متصل سازد .

اگرچه کشف راه بحری بطرف هند علی الخصوص احداث کانال سويس اين راه بری را بکلی حذف نمود اما ميتوان گفت که تکامل و سايل نقلیه عصري يعنی او تو مو بیل و طياره اهميت قديمی اين راه اقتصادی را نه تنها دوباره احيا کرده بلکه شاید با اهميت آن افزوده و هنوز هم بيفزاید .

وضع طبیعی اين سرزمين علاوه از اهميت بين المللی که دارد و بصورت اجمال بدان اشاره شد عبور و مرور از طرق بری را نسبتاً بعد کافی بسط داده خشکه در افغانستان يگانۀ نوع ترافیک به پيمانه بزرگ است که زندگی و بورتکامل کشور منوط و منحصر به آن ميباشد چنانچه اگر فرض کنند که ترافیک راه های خشکه در آينده اين مملکت نیز

موقعیت بارزی را خواهد داشت بر غلط زرفته ذ بحق خواهند بود وعلی الجمله فراموش نشود که مسئله اهلیت داشتن قطار آهن و جنبه اقتصادی آن در افغانستان - باید بانهایت احتیاط تحت مصالحه ووند قیق فرار گیرد . احتمال می رود که فقط یک یادو خط عمده که میتوان مقصدانته اش دانست بانسج خط آهن بین المللی قابل اتصال با شد اما همه ترا فیک بری دیگر مخصوصا ترافیک داخلی مملکت بالای سرک صورت خواهد گرفت .

تمام طول سر کها وراه های خشکه در افغانستان قریب ۳۷۸۳۲ کیلو متر است که از جمله ۸۰۰۰ کیلومتر آن اوتوموبیل رو گفته میشود لاکن در بعضی مواضع مشکلات زیاد مافع عبور و مرور عراده ها میباشد مخصوصا قطعاتی که رویه خامه دارند وحصصی که محل تقاطع دریا ها با سرک می باشند - مزید بر آن برف کویه در دره های کوهستان موانع زیاد پیش میکنند .

از لحاظ اهمیت اقتصادی و اداری تمام سرک ها و راه های کشور به سه درجه منقسم است :

سر کهای درجه اول ، سر کهای درجه دوم و سوم و دره های کناروان رو .

طول سر کهای درجه اول یعنی لین های عمومی حاضره بالغ است بر ۳۵۵۷ کیلو متر مساوی ۷، ۲۲۱۱ میل و طول سر کهای درجه دوم و سوم به ۶۶۸۵ کیلو متر مساوی ۸، ۲۹۱۱ طول راهای کناروانی متجا و زاز ۲۹ هزار کلو متر مساوی ۴، ۱۸۰۱۷ میل و حسب است .

تشکیل نسج سر کها و صورت لین بری آن با وضع طبیعی و طویو گرافی مملکت از تباط کلی و کاملی داشته و با اینکه در حصص وسطی افغانستان یک سلسله جبال شامخ و صعب المرور وقوع یافته معینا سرک های عمده که ما انرا لین عمومی میخوانیم - صورت یک حلقه رادر محیط کشور بخود داده و با مناسبت تمام ازان شاخها منشعب نمده و رهنمونی به خارج مینماید .

بالای این حلقه ، شهرهای مهمه کابل - غزنی - قند هار - فراه - هرات - میمنه - اند خوی مزار شریف - پل خمری - دو آب واقع است .

منجمله سر کهای شعاعی که از مراکز منتشر شده و به مواضع مطلوب به می رسد چندی را که مهم پنداشته می شود بایست متذکر شد :

۱ - از کابل الی جلال آباد و بیشتر ازان تا تورخم که سر حد افغانستان با هندوستان است ، بطرف پشاور مسافه بین کابل و تورخم برآمته بنسومله ۸۱۶۲ میل می باشد . بین

کابل و جلال آباد کوتل معروف لته بند واقع شده که به علت سلامی های نامنا سب یعنی نشیب و فراز مفرط و مار پیچ های خطرناکش نزد عابرین مخوف و ناپسندیده است .

افضا فتاً در زمستان برف بسیار دارد و سبب اذیت مسافرین و عراده ها می گردد برای رفع نمودن تمام ناگواری های سرک فوق الذکر حکومت شاهی افغانستان تصمیم گرفت که سرک جدید تنگی غارو را بسازد این سرک در دره های کوهسار یکه دریای کابل انرا بستر خودش گزیده واقع است در حصه مشهور به ما هی پرعینا از بالای ابشار آن می گذرد . در اثنا ی ساختمان این سرک جدید مشکلات زیاد تخنیکمی موجود بوده که بطور عموم حل شده و همین حصه معروف به ماهی پرهنوز زیر کار است اما با مقابل زحمته که درین راه کشیده شده و میشود راحتی هم در نظر است - یعنی این سرک بی کوتل و بی برف و بر علاوه قریبا ۲۴ میل کوتاه تر خواهد بود و از جهت موقعیت در کوهستان عظیم الشان و کنار دریا یکی از قشنگ ترین سرک های دنیا بشمار خواهد رفت .

- ۲ - از کابل تا قندهار ۳۱۹ میل
- ۳ - « » تا گرد یزو جاجی ۹۶ ر ۱۸۰ میل
- ۴ - « » تا پغمان که یک نر هتگاه تابستانی است ۲ ر ۱۶ میل
- ۵ - از قندهار تا سیمین بولدک (سرحد بلوچستان) ۷۷ ر ۶۲ میل
- ۶ - از « » تا فرام ۲۳۳ میل
- ۷ - « » تا هرات ۴۰۷ میل
- ۸ - « » هرات تا اسلام قلعه (سرحد ایران) ۷۶ میل
- ۹ - « » تا کشکک (سرحد روسیه) ۵ ر ۷۴ میل
- ۱۰ - « » کابل تا مزار شریف ۳۸۱ « » میل
- ۱۱ - از مزار تا ترمز (سرحد روسیه) ۳۲ میل
- ۱۲ - « » کابل تا بغلان ۲۷۴ « »
- ۱۳ - « » یل خمزی طرف بغلان و خان آباد ار ۶۲ « »
- ۱۴ - از دو آب سمت بامیان که محل تاریخی بوده و از احاطه ابدات معروفیت کسلی دارد ۱۵ میل

بخش چهارم

امور مخابراتی و تلیفون و تیلیگراف

در افغانستان

افغانستان با تحدیة پستی و تلگرافی بین المللی از ۱۹۲۸ با بنظر طرف مربوط است .
پسته توسط موبتریسر حدات هند - روسیه و ایران حرکت میکند - درین مملکت هم استانشه
های تلگراف و تلیفون بی سیم و چندین مرکز تلیفون می باشد . که باممالک مختلفه
آسیا و اروپا وحتى امریکا مستقیما مخابرات می کنند .

عده تلیفوننها به ۳۰۰۰ بالغ می شود . یک مرکز بزرگ بی سیم در کابل موجود است
که با اروپا - امریکا و شرق اقصی و شرق وسطی در تماس می باشد . تلیفون بی سیم کابل
نیز با تمام نقاط دنیا مخابرات می تواند . علاوه برین در تمام ولایات مملکت دستگاه های بی سیم
وجود دارد که با نقاط داخلی افغانستان و برخی نقاط ماورای سرحد در تماس میباشند
تلگراف سیمدار و تلیفون در تمام مملکت وسعت داشته و طول لین های عمومی به ۵۰۰۰ میل
و از لین های فرعی به ۲۵۰۰ میل بالغ میگردد - رویهمرفته کو چکترین نقطه در تشکیلات
ملکیه بواسطه خطوط تلیفون به مرکز مربوط می باشد . وسایل مخابراتی رو به تسکامل بوده
افغانستان برای توسعه آن بلا نهایی بزرگی ترتیب داده است .

دستگاه ورود کاست کابل از قسم موج متوسط و بیست کلیوات فوه دارد و برای داخل
مملکت و ممالک مجاور نشریات میکنند در ولایات آخذنه هانصب است که صدای رادیو کابل را در داخل
شهر هاوربخی دهات ذریعه لود دسیپکر ها نشر مینمایند . فعلا برای توسعه را دیو بلان بزرگی
سر دست است تا این وسیله مهم نشر علوم و عرفان تا کو چکترین قسمت های مملکت وسعت
پیدا کنند . تعداد آخذنه های را دیو فعلا از ۵۰۰۰ متجاوز است و روز بروز درازد یاد
می باشد .

مطبوعات در افغانستان

مطبوعات به معنی امروزه آن در افغانستان ابتداء در عصر امیر محمد اعظم خان یعنی در سنه ۱۸۶۷ ع درست ۷۸ سال قبل ازین به میان آمده است. مطابق اسنادیکه تازه بدست آمده اولین جریده در افغانستان بنام (کابل) در سال فوق الذکر به معرض انتشار گذاشته شده که بانی و موسس آن نیز مرحوم سید جمال الدین افغانی مصلح بزرگ و فیلسوف عالی مقام افغان بوده است. این جریده که متأسفانه در اثر انقلابات و خانه جنگی های آن عصر بجز نام چیز دیگری از آن با نرسیده است. باچیده شدن بساطت سلطنت کوتاه آن پادشاه و خارج شدن حضرت سید جمال الدین از افغانستان. از انتشار باز ماند. ولی بزودی جانشین پادشاه مزبور امیر شیر علیخان - آنرا بنام دیگری که عبارت از (شمس النهار) باشد احیاء کرد. می گویند تَبَسِیس این جریده که خوشبختانه شماره های آن فعلاً در دسترس مافزار دارد نیز از جمله مواد همان پروگرام اصلاحی بود که حضرت سید جمال الدین حین خروج از افغانستان بامیر موصوف تقدیم کرده بود.

جریده شمس النهار از روی محتویات خود در آن عصر نه تنها جریده ابرو مندی برای افغانستان بشمار میرفت بلکه در سائر ممالک شرقی نیز کمتر نظیر بخود داشت. در سال ۱۸۷۵ ع شروع به نشریات خود نمود و تا آخر سلطنت امیر شیر علیخان مرحوم یعنی تا سال ۱۸۷۹ ع دوام داشت. این جریده که شرح چگونگی مندرجات آن مضمون جدا گانه بیکار دارد مع الاسف با حدوث واقعات ناگواری که منجر به خاتمه سلطنت این پادشاه معارف پرور افغانستان گردید از بین رفته و از سبب انقلابات داخلی و اوضاع ارتجاعی که بعد از آن در مملکت رونما گردید. تا مدت درازی یعنی تا عصر سلطنت امیر حبیب الله خان شهید حیات خود را تجدید کرده نتوانست. اگر چه رسایل موفوته و کتابچه هائی مبنی بر انتباه مردم درین دوره هم از مطبعه کابل اشاعه می شد. چنانچه رساله های موسوم به اکسیر التجار در عهد سلطنت پدر این پادشاه اخیر الذکر اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان بمنصه اشاعه گذاشته شده است.

در سال ۱۹۱۲ که بازیک پروگرام مدنی و عرفانی در مملکت سردست گرفته شد جریده سراج الاخبار افغانیه از فراز قله بلند کوهستان افغانستان شروع به نور افشانی نموده و این جریده از هر جهت یک جریده آبرومند و عصری بود و یک پروگرام بیداری حقیقی را در بین مملکت تعقیب مینمود که در عصر خود ازین پهلو در ممالک همسایه افغانستان با لخصه هندوستان نیز تأثیرات واضحه داشته است و بسی مردم منور از مضامین مفید و جدید آن

استفاده می کردند و میتوان گفت که این جریده در بیداری ملت افغانستان که منجر بحصول استقلال افغانستان شد سهم بارزی داشته است .

و خوشبختانه که این اولین جریده است که حیات نشریاتی آن با نقیر سلطنت قطع نگردیده و به مجرد تبدیل سلطنت در سنه ۱۹۱۹ بنام امان افغان خدمت نشریاتی خود را ادامه داد . ناگفته نماند که از طرف سراج الاخبار نشریات دیسگری از قبیل سراج اطفال و کتب مختلفه علمی و ادبی دیسگری نیز انتشار می یافت .

بعد از حصول استقلال - مطبوعات نیز مانند سایر شقوق مدنی و عرفانی در مملکت روبه انکشاف گذاشته علاوه از جریده نیم رسمی پایتخت - در سایر ولایات مهم مملکت نیز جراید دیسگری عرض اندام کرد که بعضی ماهیت موقتی و برخی دائمی داشته اند - از قبیل اتحاد مشرقی در جلال آباد - طلوع افغان در قندهار - فریاد (اتفاق اسلام امروزه) در هرات - اتحاد اسلام (بیدار امروزه) در مزار شریف - اتحاد خان آباد در قلعن - ستاره افغان در کوهستان الغازی در سمت جنوبی - افغان و البلاغ و ارشاد النسوان و معارف معارف در کابل - متعاقب آن در سنه ۱۹۲۳ ع جریده دوم در کابل بنام حقیقت تاسیس یافت و در سال ۲۶ جریده انیس که اولین جریده ملی بود در کابل بوجود آمد و این جریده خدمات شایانی در نهضت فکری محیط انجام داد - علاوه برین اکثر وزارت خانهها مجلات مسلکی تاسیس کردند از قبیل آئینه عرفان در وزارت معارف - مجله عسکری (مجله اردوی امروزه) در وزارت حریه - جریده ثروت در وزارت مالیه -

در سنه ۱۹۲۷ ع جریده ام-ان افغان روزانه شد و جراید دیسگری از قبیل نسیم سحر (ادبی) و جریده نوروز (اجتماعی) و جریده مکتب (مخصوص طلاب معارف) و غیره نیز از طرف یک عده فضلا و اشخاص با حس مملکت شروع به نشریات نمودند - لیکن انقلاب داخلی باز محلی برای نهضت عرفانی باقی نگذاشته مانند سایر موسسات عرفانی دامن نشریات جراید را نیز بر هم چید ، یگانه جریده که در طول مدت خانه جنگی در کابل انتشار می یافت جریده بنام حبیب الاسلام بود که یک پروگرام لرتجاعی را برای پیشبرد مقاصد رژیم ارتجاعی مزبور تعقیب می کرد . اما در عین زمان و طنخواهان در هر گوشه و کنار مملکت برای تبلیغ نظریات ملی خویش و دعوت ملت باتحاد - شروع به نشر جرایدی نمودند از قبیل غیرت اسلام و (دکور غم) در سمت مشرقی و اتحاد افغان و اصلاح در سمت جنوبی که جریده اخیر الذکر در تحت نظر اعلیحضرت محمد نادرشاه غازی انتشار می یافت ، چون اعلیحضرت موصوف از سابق طرفدار مطبوعات و نشریات بودند (چنانچه تاسیس جریده اتحاد مشرقی و اتحاد خان آباد نیز در وقت حکمداری ایشان درین ولایات صورت گرفته بود) بشا بران

بافاصلهٔ پس از ورود خود بسمت جنوبی جریدهٔ را بنام (اصلاح) تاسیس نمودند (تابستان ۱۹۲۸) که غرض از آن ندای اتحاد ملت بمقابل ارتجاعیون و تشکییل حکومت و نظم و نسق صحیح بود که بعد ما با خاتمه یافتن خانه جنگی و آغاز سلطنت اعلیحضرت محمد نادرشاه همین جریده حیثیت جریدهٔ مهم مرکزی را پیدا کرده و تا امروز بهمین اسم و عنوان مشغول خدمات عرفانی و اصلاحی می باشد و میتوان گفت که اصلاح امروزه ما ادامهٔ همان جراید مرکز است که در هر عصر فقط نام آن تبدیل شده ولی حیات نشریاتی آن قطع نگردیده است و بنا بران قدیم ترین جراید افغانستان شناخته میشود.

بهر حال بارویسکار آمدن حکومت صحیح بار دیگر نهضت مطبوعاتی در مملکت شروع شد و اکثر جراید مقطوع الاشار دوباره احیا گردیدند و برخی مطبوعات تازه نیز عرض اندام نمود از قبیل مجموعهٔ صحبه روزارت صحبه مجلهٔ اقتصاد در وزارت اقتصاد ملی مجلهٔ پشتو در قندهار مجلهٔ ادبی هرات و مجلهٔ بلدیهدر هرات - مجلهٔ کابل از طرف انجمن ادبی کابل که این مجله و انجمنی که مجله از آن انتشار می یافت در خور تذکار مخصوصی بشمار میرود زیرا انجمن ادبی نه تنها اولین انجمن ادبی در مملکت شناخته میشود بلکه اولین مرکزی بود که برای توسعهٔ آیندهٔ مطبوعات افغانستان و طرح خطمشی و هم آهنگی نشریات وطن و معرفی مملکت بخارج بوجود آمد و ازین حیث خدمات شاندار و فرا موش ناشدنی باافغانستان نمود که در تاریخ نهضت عرفانی مملکت برای همیشه ثبت خواهد ماند.

انجمن ادبی که بانی و سرپرست آن شخص اعلیحضرت محمدنادر شاه شهید بودند، نه تنها سبک تازهٔ در ادبیات کشور به میان آورد بلکه برای روشن ساختن تاریخ درخشان و باستانی افغانستان اولین قدم اساسی را برداشته، چشم نسل جوان را به مفاخر گذشته بازوبه تجدید آن مفاخر متنبه و متوجه گردانیده و علاوه بر آن برای احیای زبان ملی مخصوصاً بعد از تشکییل پشتو ژولنه پلانهای اساسی را طرح کرد.

سالنامه های کابل اولین آثار داخلی بود که برای معرفی افغانستان بخارج انتشار یافت و بزودی توجه اکثر مجامع علمی و ادبی ممالک خارج بالخاصه همسایگان افغانستان را جلب نمود. از اثر نشریات همین انجمن بود که در سال ۱۹۳۲ ع یک دسته فضلی برجسته هند از قبیل علامه داکتر محمد اقبال مرحوم جناب سید سلیمان ندوی و سرراس مسعود مرحوم برای سیاحت باافغانستان آمدند و از طرف انجمن ادبی پذیرائی شدند. همین قسم فضلی مختلف و موسسات علمی و ادبی از کشور های دور و نزدیک در اثر رهنمائی سالنامه های کابل و سائر نشریات انجمن ادبی باافغانستان جمع شده یا خود یا نمایندگان شان باافغانستان آمدند و یا باب مکاتبه و تبادل افکار و آثار را باز کردند. بالاخره همین انجمن بود که اساس توسعه و تکامل نهضت مطبوعاتی

رادر مملکت بطور محکمی گذاشته منتج به تاسیس ریاست مستقل مطبوعات در سال ۱۹۳۹ گردید و باروی کارآمدن این موسسه اخیر دوائر و موسسات عرفانی مهمی از قبیل آژانس باختر (سرویس خبررسانی) .. رادیو کابل (نشرالصوت) انجمن تاریخ- پشتو تولنه- صحفۀ تمثیل- دائرةالمعارف - مطابع عصری - کورس های اکابر - کتابخانه ها و فرانت خانه ها کنفرانسهای مطبوعاتی - جوائز مطبوعاتی و امثال این وسایل نشر و تبلیغ علم و عرفان در مملکت عرض اندام کرد و جراید و مجلات سابقه شکل جدیدی اختیار کرده بر علاوه جراید و مجلات تازه در مملکت ظهور نمود از قبیل روزنامه شدن انیس (که سابق جریده هفته گمی بود) تاسیس جریده ورنانکه درست جنوبی - جریده ستوری در میمنه - روزنامه شدن طلوع افغان در قندهار و اتفاق اسلام در هرات (که سابقا هفته گمی بودند) مجله پشتون ژغ (حاوی پروگرام رادیو کابل و مضامین ادبی) و مجله آریانا (تاریخی) و نشر کتب تاریخی - علمی - ادبی و امثال آن که شماره این نشریات مستقل از بدو تاسیس انجمن ادبی به (۱۰۰) و از روز تشکیل ریاست مطبوعات به (۵۰) بالغ شده است .

متأسفانه که جنگ جهان و مشکلاتی که در توريد لوازم طباعتی و سایر ضروریات مختلفه بمیان آورد تا اندازه زیاد در اجرای بلان توسعه و انکشاف مطبوعات سکتته عاید کرده و بسی جراید از رهگذر همین مشکلات مجبور شده اند از قطع و حجم خود بکاهند - لیکن باز هم ساحه افاده معنوی شان علی الرغم این محدودیت ها روز افزون بوده و از هر حیث مرام عرفانی خود را بشکل آبرومندی پیش می برند و امید است که درین دوره نوین بعد از جنگ جهان سوز که مفکوره همکاری تمام ملل مدنظر عموم قرار گرفته نهضت مطبوعات باقره بیشتر و شکل اساسی تری ادامه یابد . (سید قاسم ریشتیا)

مجادله بابی سوادى

د ر

افغانستان

در قرن های اخیر افغانستان به سبب خانه جنگی و تفرقه و نفاق داخلی از هم و عرفان دور مانده و بنا بران خط و کتابت که قدم اول علم و معارف است و محتاج امنیت و مرکزیت حکومت می باشد بدرجه زیاد پس مانده بود. از شروع قرن بیستم مسئله معارف عمومی مورد توجه مخصوص قرار گرفته و مکاتب عصری بوجود آمد. اما باز هم انقلابات داخلی این پروگرام را چندین بار قطع کرد که آخرین دفعه آن در زمان اغتشاش ۱۹۲۸ - ۲۹ بوده از آن پس حکومت نادر شاه شهید و سپس حکومت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه برای توسعه معارف پلانهای بزرگ و وسیعی را طرح نمودند که از آن وقت تا امروز به اساس آن اقدامات می شود. اما از آنجا که چون معارف عصری

طبقه جوان و نسل آینده را دربر گرفته و طبقه موجوده ازان خارج میماند از چندسال باین طرف برای تعلیم و تربیه کلان سالان وزارت معارف و سپس ریاست مطبوعات داخل افتد مات شده و اخیرالذکر از سال ۱۹۴۰ باینطرف درین راه مساعی بزرگی بخرج داده است در نتیجه در تمام شهرهای افغانستان کورسهای اکابر تاسیس شد و کتب درسی با الفبای مخصوص و تخته های سیاه به همه نقاط توزیع گردید و علاوه از کسبه و مردم عام - این نهضت در بین عسا کر که زیر انضباط مخصوصی می باشند و عبارت از جوانان همه نقاط مملکت اند که برای مدت معین برای خدمت عسکری جلب می شوند ترقی محسوسی نموده به مساعی مشترک ریاست مستقل مطبوعات و وزارت جلیله حریه نتایج خیلی بارز و مثبت ازین کورس ها در فاصله های عسکری گرفته شده است فعلا تعداد کورسهای اکابر در مملکت به (۳۰۰) بالغ شده و اصولیکه تعقیب شده هم طور یست که در ظرف شش ماه شخص ناخوان راولو که عمرش از چهل و پنجام متجاوز باشد نه تنها سواد خواندن و نوشتن ابتدائی را می آموزد بلکه بر علاوه یک قسمت معلومات ابتدائی در باره امور زندگانی روزمره - داده و معاملة اطلاعات افاقی - جغرافی - تاریخ - حفظ الصحه معلومات دینی و اخلاقی و مدنی و حساب و دفتر داری ساده را هم باو یاد میدهد و شخص میتواند به کمک آن بدون نیاز مندی به معلم - تحصیلات خود را ادامه دهد و کتب دیگر را بخواند و سوبه خود را ترقی بدهد - این سیستم خیلی کامیاب بوده آینه درخشانی دارد - در کورسهای بلدی معلمین فخری که عبارت از جوانان تعلیم یافته مملکت است داوطلبانه معلمی همو طنان خود را به عهده می گیرند همچنین است در فابریکه ها و در فاصله ها که ضابطان جوان این وظیفه مقدس و ملی را افتخار آبول میکنند -

قرار یکه سنجدیده شده است در اثر تطبیق این اصول تنها در فاصله ها سالانه بین ۵۰ و ۱۰۰ هزار نفر باسواد میشود و این باسواد شدن برای عسا کر نه تنها برای آینده شان مفید است بلکه عمدتاً در فرا گرفتن تعلیمات عسکری که بدون خواندن و نوشتن فرا گرفتن آن مشکل میباشد بانها کمک میکند - (سید قاسم رشتیا)

فصل پنجم معلومات متفرقه

بخش اول : واحد رسمی مسکوکات افغانستان

و نرخ تبادلوی آن

واحد رسمی مسکوکات افغانستان (افغانی) است که دارای ده گرام نقره و عیار آن فیصد ده می باشد و یک افغانی بر صد یول تقسیم میشود از حیث اعتبار تبادلوی ۴ افغانی معادل یک کلدار (رویه هندی) و پنجاه وسه افغانی و ۴۳ یول معادل یک یوندا انگلیسی و ۱۳ افغانی و سی وسه یول معادل یک دالر امریکائی میباشد .

بخش دوم : بانک ملی و د افغانستان بانک

۱ - بانک ملی : در ۱۹۳۳ (۱۳۱۳ هـ) یک کمیانی یا شرکت سهامی

(سوسایتی انونیم) که سرمایه آن از دارائی حکومت و شخصی عبارت بود - تشکیل گردید و در آسیا و اروپا و بعدها امریکا (نیویارک) شعبات قائم کرده و نام آن بانک ملی افغان نهاده شد . سرمایه آن که در ۱۹۴۳ عبارت از ۶۰,۰۰۰,۰۰۰ (شصت میلیون) افغانی یعنی به شصت میلیون افغانی بالغ شد . بود . اینک به ۱۱۲ میلیون افغانی رسیده است . مردم خارج سهام این بانک را خریداری کرده نمیتوانند . معاملات حساب جاری و غیره این بانک در سال ۱۳۲۴ به این قرار بود :

الف - معاملات حساب جاری آن : ۹۷۵۴۲۶۷۸۹ - افغانی

ب - امانت بامقاد آن : ۹۴۱۵۴۰۴۱ - »

ج - « بی » : ۶۱۶۴۳۰۰۰ - »

۲ - بانک شاهسی یا د افغانستان بانک : این بانک در سنه ۱۳۲۰ هـ

(۱۹۴۰ م) بمفهوم بانک مرکزی دولت و بنام د افغانستان بانک با حقوق مخصوص صدور نوت و کنترل تبادلات خارجه تأسیس شد . سرمایه این بانک هم عبارت از ۱۲۰ میلیون (۱۲۰,۰۰۰,۰۰۰) افغانی است که تمام آن به اتباع افغان تعلق دارد . مردم خارج سهام آن را خریداری کرده نمیتوانند . معاملات حساب جاری و غیره این بانک در سال ۱۳۲۴ بدین قرار بوده .

الف: معاملات حساب جاری آن ۱۶۱۵۹۲۳۲۱ - افغانی

ب : امانت بامقاد آن ۳۸۴۶۶۹۱۲ - »

ج : « بی » ۱۸۱۹۸۶۰۵ - »

تیسره - اینک اصولی را که در خصوص دو بانک مذکور یعنی بانک ملی یا افغانستان بانک در سنه ۱۳۲۲ هجری (۱۹۴۲ م) اعلان شد ذیلآ برای مزید معلومات توضیح می دهیم :

بانک دولتی علاوه ازین که بانک عمومی صدور نوت است - تمام محاسبات مسکوکات را در دست دارد و حسابات تبدلات خارجه را اجراء می کنند و تمام امور بانکی شعبات دولتی را به جز محاسبات پس انداز ها کار می کنند و اما بانک شرکت های سهامی که فعلاً بانک ملی خوانده میشود اجرا آت خود را با مور بانک تجارتی محدود ساخته و محاسبات پس انداز ها را با دوام نگاه می کند . امور دیپوزیت های محفوظ ، قروض تجارتی و شخصی و خرید و فروش سهام در مؤسسات تجارتی و افغانی و استعمال و مالیه گیری معاملات تجارتی خارجه برای صادر کنندگان افغانی از جمله کار های بانک مذکور است . نماینده شرکت مذکور در نیویارک برای فروش تولیدات افغانی مثل پوست قره کسل و پشم ترتیبات میگیرد و مساحت تجارتی افغانستان را خریداری میدارد و نماینده بانک دولتی در نیویارک تمام محاسبات دالری حکومت و بانک ملی افغان را اجرا می کند . و تمام مسایل خریداری مواد را نماینده های حکومت افغانی معامله دار است .

بخش سوم - بانک نوت و انواع و محل صدور آن

تا سنه ۱۳۱۵ ه (۱۹۳۵ م) در افغانستان مسکوکات فلزی متداول بوده که در ضرابخانه شاهی سکه زده میشد . و بعد از آن نوت یا پول کاغذی نخست از طرف وزارت مالیه و بعد ها از طرف افغانستان بانک که چنانکه گفتیم یگانه محل صدور بانک نوت است در معرض انتشار گذارده شد . اقسام آن قرار آتی است : پنجاه صد افغانیکمی - یک صد افغانیکمی - پنجاه افغانیکمی - بیست افغانیکمی - ده افغانیکمی - ۵ افغانیکمی و دو افغانیکمی پشت وانه و ضمانت آن قرار اسانامه بانک پنجاه فیصد به صورت طلا و نقره و اسعار خارجه میباشد اما فعلاً این پشتوانه در حدود صد فی صد رسیده است .

بخش چهارم - اوزان و مقادیر و پیمانها

از مدتی است که در افغانستان در امور مقایسات و مقادیر (سیستم متریک) مورد تطبیق قرار گرفته و معاملات را سا با مقایس و پیمانها های متریک جریان داشته - اوزان و مقادیر سابقه میرود آهسته آهسته متروک و از بین برود :

بخش پنجم - برود کاستنگ - کتابخانه ها - موزیم - مؤسسات و

انجمن های علمی و کلوب ها :

۱ - برود کاستنگ یا نشرالصوت :

افغانستان در حاضر فقط يك استیشن برود کاستنگ (نشرالصوت) بنام (کابل رادیو)

داشته میباشد .

دستگاه ترانسیشن رادیو کابل که از نوع موج کوتاه است در بیکه توت نام موضعی که به دومیلی شوق کابل کائن است واقع میباشد در حالیکه ستودیوی برود کاستنگ (نشرالصوت) آن در وسط شهر کابل در موضعی مشهور یاغ عمومی واقع میباشد .

برای توريد دستگا های دیگر موج کوتاه برای مرکز جهت نشرالصوت به خارج مملکت و دستگا های مهم برای ولایات که برای خود حوره ولایتی برود کاست نماید و همچنین تعداد زیادی مکروفون ها (مکبر الصوت) برای دهات و محلات اقدامات لازمه به عمل آمده است .

ب - کتاب خانه ها :

۱ - کتاب خانه قصرشاهی کابل .

۲ - کتابخانه ریاست مطبوعات که در سال ۱۳۱۰ تاسیس شده و در خود ریاست مطبوعات در کابل است .

۳ - کتابخانه ملی یا کتابخانه وزارت معارف که در سنه ۱۳۰۰ (۱۹۲۰) تاسیس شده و در کابل در وزارت معارف وجود دارد .

۴ - کتابخانه بانک ملی که در سنه ۱۳۱۶ هجری ۱۹۳۶ م در بانک ملی تاسیس شده و در کابل در کلوب بانک دایر می باشد .

علاوه بر کتاب خانه های فوق الذکر هر مکتب و کالج از خود کتاب خانه های علیحده علیحده داشته و در ولایات هم کتابخانه های نسبتاً کوچک کوچکی موجود می باشند .

ج - موزیم : يك موزیم بزرگ و مهمی در کابل وجود دارد که بنام (موزه کابل) مشهور بوده و در سنه ۱۳۰۳ هجری تاسیس یافته می باشد که اشیای نفیس و قیمتی این موزیم در سه قسمت یاسه کته گوربهای ذیل منقسم و جا داده شده میباشد :

۱ - آثار و اشیای قدیمه : - این قسمت عبارت است از اشیا و آثار قبل التاریخ متعلق با افغانستان و سیستان - آثار گریکو بود يك هده - بامیان - فند قستان - کابل و اشیای عاجی کابل و ظروف گریکورومن و غیره و غیره .

۲ - آثار اسلامی؛ در این قسمت کتابهای خطی نفیس و قیمت بها - کتابهای نوع دیگر میناتورها - ظروف فلزی عصر سلطان محمود غزنوی و غیره چیزها دیده میشود .
۳ - قسمت مردم شناسی :

در این قسمت البسه مردم و باشندگان افغانستان از جاها و محلات متعلقه این مملکت و متعلق به عهد های مختلفه و هكذا اسلحه های مختلف النوع مشاهده میشود .

در این موزیم چنان اشیائی وجود دارد که منحصر بفرد و بی نظیر بوده و مثل آن در دیگر موزیم های دنیا یافت شده نمی تواند .

د - موسسات و انجمن های علمی :

یوهنتون (یونیورسیتی یا دارالفنون) کابل ،

این یوهنتون که بتاریخ ۲۵ حمل سال ۱۳۲۵ در کابل تاسیس و افتتاح گردیده فعلاً دارای فاکولته های چهارگانه ذیل که تاسیس آنها در سال های قبل بالذمه بعمل آمده و همه آنها قبلاً دایر بوده اند میباشد :

۱ - فاکولته طب و جراحی

۲ - « حقوق و علوم سیاسی

۳ - « سا ینس

۴ - « ادبیات

رئیس یوهنتون مذکور شاغلی دانشمند عبدالمجید خان و پروفسر ان آن ذوات فاضل

و دانشمند ذیل میباشد :

شاغلی داکتر غلام فاروق خان

» » عید الر حیم خان

» » محمد اسماعیل خان

» » عبد المجید خان

» » ابو بکر خان

» » سید اسحق خان

» » محمد انس خان

» » پروفسر محمد اسماعیل خان غزنوی

» » عبدالملک خان

۲ - پشتو تولنه (افغان اکادمی)

این انجمن که در سال ۱۳۱۰ هجری باراده سنیه پادشاه معارف دوست و ادب پرور افغانستان

اعلی حضرت محمد نادر شاه شهید تاسیس یافته است او لا بنام انجمن ادبی کابل موسوم شده و پسانها پانہضت زبان ملی یشتو اقدام برای تعمیم و پرورش مزید آن نام یشتو تولنه (افغان اکادمی) را بخود اختیار نمود و اینک در تحت اسم متذکره یشتو تولنه موجودیت دارد .

مدیر عمومی آن ښاغلی دانشمند عبدالرؤف خان بینوا بوده و تعداد اعضای دائمی و رسمی آن به بیست نفر بالغ میشود و علاوه تا بسیار اعضائی هم در ممالک خارجه داشت میباشد که آقای جارج مارکن سترن فاضل دانشمند و مستشرق نارویجی و موسیو ماسینان فاضل دانشمند و مستشرق فرانسوی در جمله اعضای انجمن مذکور هستند

تعداد نشریات این انجمن تا حال به ۷ جلد بالغ گردیده و در عین زمان انجمن مذکور یک مجله ماهانه را به نام مجله کابل و یک سالنامه را بنام سالنامه کابل طبع و نشر مینماید .
۳ - انجمن تاریخ :

این انجمن که قبلا یکی از شعبات انجمن ادبی کابل بود پسانها به پیشرفت و توسعه کار آن جهت تدوین تاریخ افغانستان کسب و وسعت نموده ماهیت یک انجمن علمی علیجده را برای تعقیب یک مرام معین یعنی تدوین تاریخ افغانستان کسب نمود . تعداد نشریات این انجمن تا حال با اندازه نسبتاً خوبی بالغ گردیده و در عین زمان یک مجله ماهانه تاریخی هم بنام (آریانا) از انجمن مذکور شایع میشود .

مدیر عمومی این انجمن ښاغلی دانشمند احمد علی خان کهزاد که در عین زمان مدیر موزه کابل هم هستند میباشد ، فاضل دانشمند شاعری میر غلام محمد خان غبار (مشاور ریاست مطبوعات) فاضل دانشمند سرور خان گویا (مشاور ریاست مطبوعات) و دانشمندان محترم ښاغلی علی احمد خان نعیمی و ښاغلی محمد ابراهیم خان خلیل از ارکان و اعضای برجسته و دائمی انجمن مذکور میباشد .
۴ - اداره علمی دایرة المعارف :

این اداره علمی هم که مرام آن تدوین و تالیف یک دایرة المعارف عمومی برای افغانستان میباشد قبلا یکی از شعبات یشتو تولنه بوده و اینک با پیشرفت و توسعه کار آن ماهیت یک انجمن علمی علیجده را کسب کرده و با جدیت تمام بکار تدوین دایرة المعارف افغانستان که مواد آن تقریباً تکمیل یافته مصروف میباشد که امید است با شروع سال جدید ۱۳۲۶ جز های اول آن بطبع رسیده و در معرض استفاده ارباب ذوق و علاقه مند ان آثار علمی گذاشته شود .

کفیل مدیریت عمومی آن فاضل دانشمند شاعری محمد هاشم خان پریس و از اعضای دائمی و رسمی آن دانشمندان محترم محمد ارسلان خان سلیمی و شاعری عطا والله خان و شاعری عبدالقادر خان میباشد .

۵ - کلوب ها .

فعلا دو کلوب در کابل پایتخت مملکت وجود دارد که یکی آن بنام کلوب عسکری موسوم بوده و مخصوص صاحب منصبان وضا بطان ار دوی افغانی وصاحب منصبان و ما مورین وزارت حربیه بوده و دیگر آن بنام کلوب بانک موسوم بوده و مخصوص ما مورین بانک ملی و افغانستان بانک و ما مورین موسسات اقتصادی میباشد، کلوب اخیر الذکر دارای یک کتابخانه مهم میباشد.

بخش ششم

لست و آدرس جراید و مجلات که در افغانستان نشر میشود .

شماره اسم	محل نشر	زبان	شرح اشتراك سالانه
۱ اصلاح (روزنامه)	کابل	پشتو و فارسی	در داخل مملکت ۳۰ افغانی
۲ انیس (روزنامه)	کابل	پشتو و فارسی	» ۴۰
۳ اتفاق اسلام (روزنامه)	هرات	پشتو و فارسی	» ۵۰
۴ طلوع افغان (روزنامه)	قندهار	خاص پشتو	» ۲۲
۵ اتحاد (هفته وار)	جلال آباد	خاص پشتو	» ۷
۶ ویرانگه (هفته وار)	گردیز جنوبی	خاص پشتو	» ۱۰
۷ بیدار (هفته وار)	مزار شریف	پشتو و فارسی	» ۱۴
۸ ستوری (هفته وار)	میمنه	پشتو و فارسی	» ۱۸
۹ بدخشان (هفته وار)	فیض آباد	پشتو و فارسی	» ۱۸
۱۰ اتحاد	پلانی	پشتو و فارسی	» ۷
۱۱ مجله کابل (ماهوار)	کابل خاص پشتو		» ۲۱
۱۲ مجله آریانا (ماهوار)	کابل فارسی		» ۴۰
۱۳ مجله پشتون زغ (ماهوار)	کابل فارسی و پشتو	از طرف نشریات رادیو ۳۰ - افغانی	یکتیم یوند
۱۴ مجله اقتصاد (ماهوار)	کابل فارسی و پشتو	مربوط وزارت اقتصاد ۵۱ - افغانی (۴۰)	شلنگ
۱۵ روغتیا (ماهوار)	کابل فارسی	مربوط وزارت صحیه ۱۲ - افغانی	۱۲ شلنگ
۱۶ مجله افغانستان (سه ماهه)	کابل فرانسوی و انگلیسی	مربوط مدیریت نشریات ۳۰ - افغانی	یکتیم یوند
۱۷ مجله حقوق (سه ماهه)	کابل فارسی	مربوط فاکولته حقوق یک شماره به ۱۲ افغانی	
۱۸ مجله اردو (ماهوار)	کابل فارسی	مربوط نشریات ارکان حربیه (وزارت حربیه)	۱۸ افغانی

فصل ششم

افغانستان از نقطه نظر توریست (سیاحین)

قواعد مسافرت :

اصولات برای اخذ پاسپورت : هر شخصیکه خواهش مسافرت با افغانستان را داشته باشد پیش از آنکه به طرف کشور مذکور حرکت نماید بایستی پاسپورتی از حکومت خود که دارای ویزه افغانی باشد داشته باشد. ویزه افغانی را شخص مسافر میتواند از هر یکی ازین نمایندگان افغانی که به وی قریب باشد از قبیل وزارت مختاری ، جنرال قونسلسگری و اداره ویزه افغانی حاصل نماید، فیزی که برای ویزه افغانی تادیه می شود عینا مساوی است با فیزی که حکومت خودش در مقابل ویزه پاسپورت های مسافرین افغانی اخذ مینماید .
برای مسافرین لازم است که در تمام پست های سرحدی (سرحد داری ها) افغانی درحین ورود و خروج پاسپورت خود را ارائه کرده و بملاحظه سرحد داری مذکور برساند هکذا درحین داخل شدن بیک شهر لازم است بلافاصله با اداره نظمی شهر مذکور رفته و رقه اقامت حاصل نماید. اگر در هتل حکومتی خیال رهاش را داشته باشد مدیر هتل مذکور این کار را برای مسافر اجرا میدارد .

اصولات گمرک کی :

اسباب و لوازمات مسافرت یک نفر مسافر خواه از افغانستان خارج و یا داخل میشود از قبیل بستره - پوشاک و لباس که تحت استعمال بوده و کاملاً جدید نباشد باندازه که در دستور العمل های گمرک کی معین است از رسومات گمرک کی معاف مییابد - تو ریبد کتاب - روز نامه - مقالات نگاشته شده و یا مطبوع - تصاویر برهنه منافی اخلاق، دیگر تابلوها و بو ستیکارد ها و تمام این قبیل اشیا که باعث اخلاص امنیت و برخلاف دساتیر اسلامی و برضد و منافی اخلاق قبول شده مملکت شناخته شود شد یبدأ ممنوع است . همینطور تو ریبد همه انواع سمیات - تریاک - مورفین - کو کاین - مشروبات الکولی و دیگر اشیا مخدر و نشه آور - گوگرد - کبیدی و اشیا مختلفه دیگری که سامان تجملی شناخته شده ممنوع مییابد . تو ریبد اسلحه و جبه خانه ورننگ هائیز مستلزم تحصیل اجازه نامه های مخصوصه مییابد . هکذا اخراج و صدور - اسب - گوسفند - قاطر - گاو - تازی (سگ شکاری) و طلا و نقره مسکوک و غیر مسکوک همه و همه انواع اشیا عتیقه از قبیل : بت ها - مجسمه ها - تابلو ها - نقاشی ها و رسم ها - کتب خطی - شمیر - کمان - تفنگ چقمقی و غیره - پیدا وار زراعتی از قبیل - گندم - آرد جو - برنج ممنوع است .

نرخ و قیمت اشیاء :

گرچه نرخ و قیمت اشیاء گاه وقت نسبت به بعضی موجبات تغییر و تبدیل می پذیرد ولی برای اینکه يك معلومات عمومی به سیاحین داده باشیم گفته میتوانیم که روی هم رفته نرخ و قیمت اشیاء در افغانستان نسبت به اکثر ممالک ارزان و باین وسیله رهائش در افغانستان خیلی سهل و آسان می باشد چنانچه میوه های این مملکت و استفاده ازان برای سیاحین يك نعمت و موهبت عظیمی شمرده میشود .

کرایه مسافر:

گرچه موتراهی شرکت سرویس که بغرض تسهیلات مسافرت بداخل مملکت در تحت اصولات منظم و مکمل در تمام نقاط مملکت رفت و آمد داشته و يك تعداد معین مسافرین میتوانند ذریعۀ لاری های سرویس مذکور بهر طرف و نقطه که بغوا اهند مسافرت نمایند ، علاوهً لاری ها و موتراهی خصوصی نیز دایماً در دسترس استفاده موجود میباشد . اینک لست مظنه کرایه ها را از مرکز باطراف مملکت ذیلاً معلومات میدهم :

۱- کرایه یک نفر بموتر لاری از کابل الی پشاور ۳۳،۷۵ افغانی

از پشاور الی کابل ۷،۸ کله دار

از کابل الی قندهار ۵۲،۵۰ افغانی

» از قندهار الی هرات ۶۰،۰۰

» از کابل الی مزار شریف ۴۵،۰۰

۲- کرایه در بست موترتیز رفتاریک طرفه فی میل پنج افغانی و پنججاه پول دو طرفه فی میل چهار افغانی و ده پول .

۳- کرایه در بست سرویس يك طرفه فی میل هفت افغانی و هشتاد و هشت پول دو طرفه فی میل شش افغانی .

۴- یک نفر بموتر های سرویس الی دونیم آثار بستره باخود برده میتوانند- اضافهً از آن را که مال التجاره گفته شود موتراهی سرویس برده نمیتوانند تا گفته نمایند که موتراهی شخصی نیز در عوض تادیهً يك محصول اندک بداخل شدن در افغانستان مجاز میباشد .

هوتل ها به علاوهً يك تعداد هوتلهای شخصی و خصوصی هوتل های نفیس و منظم حکومتی نیز در تمام شهرها و قصبات عمده و منزل جاها وجود دارد . هوتل های عمده در مواضع ذیل وقوع پذیر میباشد :

کابل- جلال آباد - نلماه- مزار شریف- ایبک - دو آب - میخ زرین - بامیان - غزنی- مقر

فلات - غلزائی - قندهار - پغمان (صرف برای تابستان) دل آرام - انبد خوی - میمنه
 تاشقرغان، این هوتلها با تمام لوازم راحت مجهز و دارای فرنیچر مکمل بوده انواع اغذیه
 مطلوبه در آنها دستیاب شده میتواند. معینا برای اینکه مسافر اغذیه مطلوبه به موافق
 ذوق خود را از قبل تهیه یافته بتواند. بهتر است از یک منزل فریب تر بهوتلی که
 اراده شب گذشتانندن با صرف طعام را به آن داشته باشد قبلا خواهش خود را تیلفونا
 فرمایش بدهد :

از راه جدید	معلومات مختصر راجع به راه ها و سرك های عمده از راه قدیم
۱۷۵	از پشاور تا کابل (فاصله به میل انگلیسی) ۳۰۸
	از پشاور تا سرحد افغانی (تورخم) ۳۵
۱۴۵	از تورخم الی کابل ۱۷۳

تورخم :

درین موضع تنها (فراول خانة) عسکری افغانی و مقابل لندی خانة اینگیلیسی کابن
 و پاسپورت در اینجا معاینه شده تلگراف - تیلفون و تانک بطرول هم در این موقع وجود
 داشته میباشد .

از تورخم الی دکه (۷ میل) فاصله و از دکه الی جلال آباد (۴۲ میل) میباشد .
 مسافریکه قصد سیاحت افغانستان را از طریق هند و ستان دارد با قطع و پیمودن سرك
 فوق اول باول داخل صفحه تاریخی و زیبای سمت مشرقی (گندهارای قدیم) میشود لذا
 پیش از آنکه مسافر و سیاح را داخل شهر جلال آباد مرکز این ولایت عمده نموده و بوصف
 ما هیت این شهر و دیگر مواقع دیدنی و زیبای ولایت مذکور بپردازیم خوب است تا بلوی
 عمومی این صفحه زیبا یعنی سمت مشرقی را تا جائیکه از عهده ترسیم آن بر آمده
 بتوانیم به پیش نظر ارباب نظر و اصحاب ذوق تقدیم نمائیم .

سمت مشرقی افغانستان همچنانکه از نقطه نظر تاریخ دارای اهمیت است و خزینه های
 قیمتی هده - دره نور - لغمان - سرخورد - خوگیانی از امتیازاتی بخشیده از حیث
 اوضاع طبیعی و جغرافیائی هم مقام بزرگی را احراز میکنند و با نظریه علمای آثار
 عتیقه و مورخین، معدن شناسان و اطباء به کشفیات تاریخی، معلومات سنگ شناسی و گیاه
 های طبیعی آن فرحان می شوند. سیاحان خارجی نیز همینکه از خط سرحد می گذرند و
 کوه بزرگ شمشاد را که گوئی طبیعت به عنوان نمونه و نماینده جغرافیای این مملکت
 کوهسار در مقابل آنها استاده کرده است می بینند - تا آنکه منظره فشنک دریای کثر
 و زیبائی های دهات لعل پور - هزارناو گوشته - خوازی را یکی بعد دیگر از نظر گذرانیده

شهر جلال آباد داخل می شوند، بهر قدر می که بر میدارند بوجد و مسرت شان افزوده می گردد هیچ کسی نمیتواند آسمان صاف و نیلی - افق لاجوردی - رودهای سیمایی - درختان همیشه بهار - کشت ها و مزارع سرسبز - کوه های بزرگ و جنگل دار - قمل فولادی و کوه بچیه های رنگارنگ این منطقه را فراموش کند - این منطقه نه تنها در جنگل های بزرگ آسمار از حیث درختان بلند - چوب های صنعتی گرانها - انواع مرغان و مرغان جنگلی اقسام پروانه ها و شب پر کها - رمه های آهوان رنگارنگ - شیر - یلنگ - خرس و گور خر - کبک و تندرو - سیمی و مرغ زرین بهترین منبع اقتصادی اولین دستان حیوان شناسی و بزرگترین شکار گاه دنیا بشمار میرود بلکه در کنار سرك و راه عام نیز دارای باغ های فشننگ - قصر های زیبا منظرو فرحت بخش و طبیعی است که در یر تو ماه و خورشید ، در سایه ظلمت و نور ، تبسم روز های آفتابی - اشك ریزی های باران - طراوت نوهار - گرمی های تموز - خون سردی یائیز - وضع خنک دی - تطورات سمائی و گذارشات ارضی از جمال آنها ننگاسته و بر جمال آنها افزوده می گردد . و برعکس تمام مناطق ، تقیر فصول و مواسم در اینجا تبدیلی لباس جدید و زیبا تری بیش نیست ، که دوشیزه طبیعت آنرا به بر نموده مقابل آینه حساس قلوب زنده می ایستد و در خلال تبسم جانبخشی چشمش را باسماں افتخار برداشته با آهننگ غرور حسن و جمال نعره میزند ، - صرف همین جاست که حوادث جوی و ارضی نمیتوانند بدامان تراکت و فروغ من چنگک انداخته و سیمای مرا تقیر بدهند .

مائیز نمی خواهیم سیاحان و مهمانها را که میخواهند با بنای نوع دور دست خدمت نمایند تکلیف داده و به کوهسار های صعب المرور تشویق نمائیم بلکه موضعی چند را که بر سر راه و انفع و دیدن آنها به کمال استراحت ذریعه سواری موثر امکان پذیر است قرار آتی شرح داده و فعلاً قناعت می کنیم :

شهر جلال آباد :

ارتفاع آن از سطح بحر ۹۵۰ فوت - شهر قدیم تاریخی و تجار تیس که مرکز ولایت مشرقی و در میدان وسیع واقع میباشد - این شهر که در بین بلاد افغانستان منزلت شمع را داشته میباشد همینکه بساط بزم از امنیت و سکون فرا چیده شده یعنی آتش رزم و انقلاب افروخته شده است سوخته و خاموش گردیده و چندین بار طعمه حریق شده است - خوشبختانه اخیراً به تأسیس حکومت موجوده افغانستان فروغ جدیدی گرفته و بصورت اصلی آباد و احیاء گردیده است . از حسن موقعیت از زیبا ترین بلاد این مملکت بشمار میرود

قصر های بزرگ و فشننگ - باغهای فرحبخش و تفرج گاهای دلکش آن بی نظیر است چنانچه در زمان شاهان گذشته پایتخت زمستانی بوده و و قنیه مناظر روح افزای چاردهی و یغان در برف های سیمین مستور میشوند جلال آباد بدارائی درختان نارنج و دیگر درختان همیشه بهار مانند صفحه زمردین ولاجوردی سبز بوده مهد آرامی و استراحت بشمار میرود آنهاهوی دی - ناله فقرا - سایه ابرو و اوضاع سرد طبیعت له حصه بیشتر دنیا را به نشویش دچار میسازد در اینجا خاموش و ساکن گشته حرکتی که دیده میشود چیز آه های سرد زمستان که گاهی بعنوان باد خفیفی از راه عجز و مغلوبیت بهوا میرود پیش نیست .

قصر کوکب در باغیکه بهین اسم شناخته میشود ستاره ایست که در آسمان سبزینه درختان باغهای مجاور مانند الماسیکه بر صفحه لاجورد یش نشانه باشند می در خشد . باغ شاهی و سراج العمارت هر یکی بزبائی و فروغ مخصوص جلب توجه میکنند . از طرفی هوای خوشگوار و ملائم از جانبی مناظر داربا و روح بخش از طرف دیگر قصرهای شاهانه و باشکوه ، از سویی آثار تجدید و شهر جدیدالتعمیر ، این شهر کوچک را مظهر جلال و جمال ساخته و هر دلی را که به طبیعت آشناست باو می سپارد و از اقدامات جاری و پلا نهائی که سنجیده شده است امید میرود که در آینده فریبی همچنانیکه از حیث مزایای طبیعی امتیاز دارد از جنبه بزرگی و نفوس نیز در قطار شهر های درجه اول اینمملکت قرار گیرد . اگرچه ولایت سمت مشرقی علاوه بر مرکز آن شهر جلال آباد که از آن ذکر می نمودیم بسیار جاهای قابل دید دیگر هم دارد که باجنتاب از طوالت کلام از تمام آنها صرف بندکر پاره خصوصیات مرکز آن یعنی جلال آباد اکتفا کرده و اینک مسافر خود را به طرف کابل رهنمونی می کنیم :

از جلال آباد تا کابل :

سرك در طول این خط گاهی در دامنه های سلسله جبال و گاهی در بالای تپهزارها و زمانی هم از بین دره ها و کنار دریا ها عبور و به بتخاك نزدیک ترین منزل این راه شهر کابل واصل میشود - از بتخاك تا کابل (فاصله ۱۲ میل میباشد) . سرك ازین جا درست سمت غرب ممتد میشود بفاصله ۵ میلی کابل در جائیکه سرك دریای لوگر را قطع میکنند باغ فشننگ و خوشنمای بگرامی وقوع پذیر بوده و اینجا يك استراحتگاه خوبی برای کسانیکه باهستگی مسافرت می نمایند شمرده میشود . در کوتل يك لنگه که عبارت از گردنه کوچکی بقریب کابل است يك تپانه یولیس وجود دارد

که مسافرين خارجی مجبور هستند باسيورت خود را در اين جا تحويل داده و کمی بعد تر از دائرهٔ پوليس مرکزی (قوماندانی) دو باره تحصیل دارند از اینجا تا کابل صرف دو ونيم ميل راه میباشد .

کابل: (ارتفاع ۶۰۰۰ فٹ جمعیت ۲۰۶۲۰۸):

شهر کابل در بين يك در بند مثلث نمائی که از دو سلسله کوه های مرتفع موسوم به آسمانی (۶۷۹۰) و شير دروازه (۷۱۶۶) فٹ تشکیل یافته - وقوع پذير میا شد . اين دو سلسله که اول آن طرف مغرب و دوم آن سمت جنوب مشرق ممتد شده میباشد در سمت مغرب شهر تقريباً با هم تلاقی مینمایند . در حالیکه در مابين خود يك معر تنگي و کم عرضی باقی میگذارد که دریای کابل و سرکیکه از غزنی می آید از بين آن عبور مینماید - باينصورت شهر مذکور از دو جانب خود با کوه های متد کمره محاط بوده و در بالای این کوه ها ديار طولانی که در فواصل متعدد آن بر جهای مدوری تعبیه شده میباشد کشیده شده است . و از قلهٔ این کوه ها منظرهٔ با شکوه و بر عظمت وادی ها و سلسله کوه های مجاور بخوبی مشاهده شده میتواند ، حتی قلهٔ برف دار کوه هندو کوه را نیز میتوان از بالای این قله ها مشاهده نمود . محیط شهر موجود بیش از ۸ ميل می آید و چون وجود دو کوه متد کمره نظر بافکار و تمايلا نسیکه تا این وقت در بين توده وجود داشت مانع تمدید و انبساط شهر در ماورای کوه های مذکور یعنی سمت جنوب و مغرب تلقی شده بود لهذا هر قدر وسعت و انبساطیکه تا این اواخر متدرجاً در شهر بعمل آمده میرفت در جانب شمال و مشرق صورت می گرفت (چنانچه همین علت بوده که بشهر کابل يك هبثت و شکل مثلثی داده است) اینک از طرف حکومت یهی خواه حاضره تازه افکاریکه پیدا شده شهر را در ما ورای در بند فوق یعنی بجانب مغرب هم توسیع و امتداد بخشیدند و بناسی این مفکوره بلان تعمیر عمارات نوی کابل (کابل جدید) که خوش بختانه بطرز عصری و موافق با تازه ترین اصول معماری شناخته میشود در سمت مغرب و تقریباً بالحاق شهر موجوده طرح و تقسیم گرد یده و با مساعی و اقدامات سریعی کار آن در دست اجرا گرفته شده است .

در بالای يك برجستگی سنگلاخی که بجانب جنوب شرق شهر وقوع پذیر است قلعه وار گت تاریخی بالاحصار کائن بوده و در سطح مرتفعی که متصل بدامنهٔ شمالی این برجستگی با تپهٔ سنگلاخ فوق الذکر واقع است مدرسهٔ عالی عسکری بنا یافته می باشد .

عندالوردو بشير اولین چیزیکه چشم سباح بان بر میخورد مینار مرتفعی است که در وسط يك میدان بنا یافته این مینار در ۱۳۰۸ هـ (۱۹۲۹) بیا دگار نجات وطن از پنجۀ رئیس دزدان و اشقیاء بجهٔ سقاو تعمیر یافته و این مناسبت موسوم به مینار نجات میباشد . در سمت راست یا جانب

مشرق شهر چمن حضوری که عبارت از ورزشگاه عمومی بوده پریت و سان د بدن قشون افغانی نیز وقتاً فوقتاً در اینجا بعمل آمده و جشن های استقلال افغانستان (در ۲۴ جولائی مطابق اول اسد هر سال) هم در همین موقع گرفته میشود۔ کابین است یک بازار عصری در سمت چپ این میدان مقابل به چمن مذکور واقع و کمی بیشتر چشم سیاح بدویشای جسیم و خوش منظری که یکی عبارت از عمارت سابقه فواید عامه و آن دیگر مرکز اداره آژانس باختر میباشد بر میخورد۔ هکتا مسجد بزرگ عید گه نیز در سمت چپ این سرک و بمقابل اداره آژانس مذکور واقع است در شرق این میدان تپه کوچکی موسوم به تپه مرنجان که مقبره خاندان شاهی نیز در آن کابین است واقع می باشد۔ آراکگاه و قبر اعلیحضرت شهید سعید محمد ادر شاه غازی و سردار سلطان محمد خان در همین مقبره وجود دارد۔

در فاصله که بجانب شمال این میدان واقع است شفاخانه عسکری - وزارت حربیه و دوائر گمرک واقع بوده و سیاح از همه اول بدائرة گمرک میرود۔

در ماورای وزارت حربیه کلوب عسکری و عمارت انجمن اولمپیک افغانی، میدان هوا بازی و قرارگاه یا فاشله عسکری جدید موسوم به قلعه جنگی کابین می باشد۔ در مابین وزارت جلیله حربیه و اداره گمرک مینار مشهور استقلال که در سنه ۱۹۱۹ میلادی (۱۲۹۸ هـ) بعد از سومین جنگ افغانستان و انگلستان بتقریب فتح و مغرب مشعشع و درخشان بطل و قبر مان استقلال اعلیحضرت شهید سعید محمد ادر شاه غازی مارشال و سپه سالار انوقت فوای افغانستان تعمیر یافته است - بر پامیباشد در ماورای مینار مذکور ارگ شاهی - قصر دلکش قصر سلامخانه قصر و عمارات خاندان شاهی - قصر صدارت عظمی - مدرسه غازی - سفارت فرانسه وزارت خارجه - مدرسه عالی استقلال - مقبره امیر عبدالرحمن خان و عمارات وزارت معارف - تجارت - مالیه و عدلیه واقع میباشد۔

کمی جلوتر سفارنخانه های حکومت ترکیه و ایران کابین بوده و از اینجا بعمارات نوی که ملحق بسمت شمال شهر اخیراً تعمیر یافته و نیز بشهر نو مشهور شده میباشد شروع میشود۔ بعد از عمارات شهر نو عمارات ولایت کابل - (مرکز دوائر نائب انجکومگی کابل و اداره نظمی ولایت کابل) - عمارت قدیم مکتب علی حبیبیه (که حالا منهدم گردیده ، سفارت انگلیس کمی جلو تر بطرف غرب بفاصله دو نیم میلی شهر کابین می باشد در مقابل سفارت انگلیس هم در بالای یک تپه ، باغ بالا که حالا شفاخانه عسکریست واقع میباشد۔

هیئت عمومی شهر کابل که بذریعه دریای کابل بدو حصه تقسیم شده است بجنوب ارگ واقع میباشد در بالای دریای مذکور در چندین جایل متین و خوش سلیقه وضع گردیده - کوجه ها و معابر عمده و عمومی تماماً پخته و تسهیلات ترافیکی (عبور و مرور) فراهم میباشد۔

در گوشه غربی شهر عمارت ماشین خانه یعنی فابریکه اسلحه سازی - دارالضرب و نساجی دولتی و هکذا در همین قسمت سفارتخانه های جاپان و روسیه و مکتب عالی نجات و فابریکه های ترمیم موترها و غیره وقوع پذیر میباشد .

مؤسسات عمده و مشهور دولتی داخل شهر کابل :

۱ - مکتب عالی حبیبیه - ۲ - استقلال - ۳ - مکتب نجات - ۴ - مکتب صنایع نفیسه
۵ - مکتب حریبه - ۶ - مکتب احضاریه - ۷ - مکتب میخانیک - ۸ - دارالعلوم عربیه - ۹
دارالمعلمین عالی - ۱۰ - پشتو تلوئه (اکادمی افغان) - ۱۱ - فاکولته طب - ۱۳ - فاکولته ساینس
۱۳ - فاکولته حقوق و علوم سیاسی .

بر علاوه هتل های خصوصی ملی در شهر کابل هتلی بنام هتل کابل وجود دارد که تقریباً در مرکز شهر واقع و نیم میل از وزارت خارجه بعدت داشته میباشد. فرنیچر و لوازمات این هتل خیلی اعلی و همه گونه وسایل راحتی مسافری در آن زیر نظر گرفته شده و فراهم میباشد همینگونه ترتیبات صحی بدرجه اعلی و با اصول عصری در آن اتخاذ شده میباشد. برای مشغولیت مسافری همه گونه اسباب بازی موجود و میز بلیارد مخصوصی داشته میباشد. مهمانان این هتل از بهترین فوا که و میوه های هر موسم با قیمت های خیلی مناسب استفاده توانسته مطبخ هتل هر گونه اطعمه و اغذیه لذیذه شرفی و اروائی را مطابق ذوق و خواهش مشتریان خود همیشه حاضر و آماده داشته می باشد .

بفاصله صد زرع بطرف شمال هتل مذکور عمارت ساده و با شکوه بانك ملی افغان و دافغانستان بانك کابین بوده و درین بانکهاست که انواع معاملات بانکی و معاوضه اسعار خارجه تام در موقعیکه مراجعه شود در دسترس و قابل الحصول میباشد - ایتساع و فروش اسعار خارجه ظروف و آوانی و زیورات طلائی و جواهرات در این بانک ها میشود .

مواضع مهم و زیبای حوالی و اطراف کابل

وادی چاردهی :

بطرف غرب شهر کابل وادی یا جلگه وسیعی که بذریعه کوه های متحد کره از شهر جدا شده است وقوع دارد . عرض این وادی ۸ و طول آن ۱۲ میل آمده و نظر باینکه از هر پهلو به کوه های پست و درشتیکه یکی بعد دیگر متدرجا تا قله برف پوشیده هند و کوه بلند شده رفته، محاط میباشد . يك منظره آملی تیار مانند بس قشنگ و زیبائی را بخود اختیار نموده که بیسندنده در حین این منظره نظریه باه از بالای قله یکی از کوه های مجاور بی اختیار

دریغ قدرت کلك بدایع نگار خلاق کائنات جل عظمته سرتسلیم و عجز خم مینما ید .
 زیبا ئی ها و جمال این وادی را که به بهترین یرایه های طبیعت اراسته و متجلی بوده
 و بی مبالغه مظهر جلال و جمال طبیعتش میتوان گفت - قلم بخوبی ترسیم کرده نمیتواند مگر اینکه
 خود ارباب ذوق بیسکی از تسیه های همجوار این تپه خضرا فرارفته جد اول سیمین نقره فامی
 را که انهار و جویچه های منشعبه از دریای کابل و یغمان درین وادی تشکیل داده و همچنین
 مزارع و کشت زار های سرسبز و متبسم آنرا که با قطارهای اشجار بید و چنار و سنجد حاشیه
 کاری شده به عیان ملاحظه نموده - دلربائیهای ازهار و ریاحین و مملو از درختان میوه دار
 آنرا با نظردقت بین و ذوق مخصوص خود نظاره و مشا هده کنند . در یای کابل و یغمان که
 حسن و جمال آنها با یرایه اشجار زمردین که در دو کنار آنها بسته شده دوبالا کرده است
 ازین همین وادی در جریان بوده در موضع گذر گاه نام قصبه با صفای فرحت افزاء چون
 مشتاق هجران دیده درد کشیده هم اغوش وصل و اشتیاق گردیده وجود واحدی را تشکیل
 و ازین در بند اسمائی و شیر دروازه بنام دریای کابل چنانچه بیشتر ذکر یافت شهر شهیر محبت
 تخمیر کابل را عبور مینما ید .

در همین وادیت که عما رات قشنگ و عمده و موسسات صحی و عام المنفعه دولتی از قبیل
 شفاخانه عمومی رفقی سناتوریم - شفاخانه مجانین - دائره نسل گیری و زراعت و تربیه حیوانات
 دارا لغنون کابل - موزیم کابل - باغ و مقبره بابر شاه امیر اطور افغانستان و هندوستان -
 قصر چهل ستون - قصر ماهتاب قلعه و بسا قصور و ابنیه عالیه دیگر و وقوع پذیر بوده ، در عین زمان
 منظره يك شهر عصری بسیار زیبا و جذابی را بوادی مذکور بخشیده است . رفقی سنا توریم یا
 شفاخانه مسلولین واقع علی آبادی سکی ازان موسسات خیریه ایست که شالوده آن بدست حق
 یرست اعلیحضرت شهید سعید رحمة الله علیه گذاشته شده و در ۱۳۱۱ (۱۹۳۳) در عهد
 زمامداری اعلیحضرت شان اتمام پذیر و با بهترین سنا توریم های غربی همسری کرده میتواند .

یغمان : - صیفیه قشنگ و مینو نشان شاهان افغان

بفاصله ۱۶ میل بسمت شمال مغرب شهر کابل صیفیه قشنگ و دلنشین شاهان افغانستان که
 معروف و مشهور به یغمان می باشد به بلندی هفت هزار فوت از سطح بحر کابین است تقریبا
 دومیل پایاتر . از موضع انجام دره صفا منظره و آغاز نقطه که ازان به بعد بایست به کوه صعود
 نمود - این وادی با صفا و صیفیه زهت افزا در حالیکه از همه اطراف و جوانب با کوه های
 خرم و شاداب محاط میباشد واقع و در سرتاسر آن خیابان مشجر و دلربائی ممتد است که در هر دو
 طرف آن درخت های خوشنما و ظریف بید و چنار ساپه افکن می باشد - قصور و مهارت اعیان

و متولین و ائمه های جسم دولتی از قبیل هوتلها، قهوه خانه ها و دوائر و وزارت عمارت تياتر و سينما و ميدانهای سيورت و اسپ دوانی که تماما بسبك وستيل اروپا ساخته شده با با غچهای روح بخش و فرحت افزائی که عموماً پيشروی هر کدام از ان قصور طرح گردیده میباشند - چنان يك منظره دلربا و باشکوهی را پيش نظر جلوه داده و مجسم مينمايد که بيننده گمان میکنند عيناً يك منظره نوين درجه اول موافق کوهی اروپا را مشاهده مينمايد . در تابستانها که هوای کابل و اطراف آن نسبتاً گرم می باشد از حد قرغه نام قریه باصفائی که نقطه آغاز منطقه نعمان شمرده می شود - هر قدر جلورفته شود همانقدر هوا تبدیل بسردي و نزاهت گردد و انسان وقتی بطاق نصرت نعمان که به منتهای نفاست و ذوق سليم تزئين و بيادگار روز استقلال تعمير شده است داخل میشود بلا فاصله چنان تصور مينمايد که بيکی از شهرهای اروپائی ورود نموده است .

در تابستانها عصرانه در باغ عمومی اين محل زیبا در حالیکه تمام فواره های آن سر داده شده و از ترشحات مرواريد آسای آبهای تفره فام آن يك حصه معتناهی هوای نسیمی اطراف اين فواره ها بصورت لطیفی طراوتناك و نفيس شده میباشد - اشخاصیکه برای استراحت و تغذیه روحی وارد این صيفیه دلنشین شده میباشد دسته دسته و جوفه جوفه مشغول سیر و گردشها و تنزه و هوا خوری گردیده از هوای جید و يك و شمیم ترو تازه عطر آگین گلها و ریاحین آن که جابجا با ذوق و سلیقه مخصوصی کاشه و تریبه شده میباشد کذب تلذذ و استفاده مينماييد مخصوصاً در شامگاهان که ضیاء الکتریک آغاز ششمه یاشی و نور افشانی مينمايد منطقه مذکور را طوری درخشان و متلاو میسازد که انسان در پيش مناظر دلنشین و نظریه یای چراغان مذکور غرق حیرت و استعجاب میگردد . این وقت است که نور الکتریک به ترشحاتیکه از بازیها و جست و خیزهای بیخودانه آب های الماسگون فواره ها بعمل آمده میباشد - انعکاس و آنها را بکانون نور و منبع روشنی شبیه ساخته و رو بهر فته نعمان را بيک مرکز بديع و يك شهرستان حسن و جمال تحول و تبدیل میدهد .

سمت شمالی :

این ناحیه قشنگ و زیبا خیلی به نزدیکی پایتخت وقوع پذیر میباشد چنانچه بعد عبور معبر یا کوتل خیرخانه که فاصله آن تقریباً ۵ میل و در شمال کابل واقع است سیاح بلافاصله باین وادی سرسبز و شادابیکه طول آن پنجاه میل و عرض آن ۱۵ الی ۲۰ میل منی اید واصل می شود - این وادی از حیث دره ها و کوه پايه ها و مناظر طبیعی دلکش و خوش آب و هوا و همچنین باغ های میوه دار و مخصوصاً باغ های انگور نهایت غنی و متمول میباشد .

مقدار عظیم و سزرگ انگور کشمی که از افغانستان براه پشاور بهند وستان حمل و نقل می شود از همین ناحیه میباشد . از مشهور ترین دره هاو کوه پایه های خوش منظرو زیبای این سمت اول شکر دره است که قریب ترین و فاصله آن از کابل ۱۵ میل می آید . بعد ازان گن دره و فرزه و بس ازان استالف می آید که ۳۳ میل از کابل فاصله داشته و از بهترین نز هتگاهای خوش آب و هوای سمت مذکور بشمار میرود . پس از استالف از مواقع مهمه این سمت جبل السراج است که ۴۵ میل از کابل فاصله دارد .

فابریکه جسیم برق که تنویر شهر کابل و تدویر غالب کارخانه های موجوده افغانستان بوسیله آن می شود در همین موضع واقع و همچنین کارخانه های نسج تابی و نساجی که اخیراً تورید و نصب گردیده در همین جا میباشد . بعد از جبل السراج از مواقع مهمه و نز هتگاهای زیبه و فشننگک این سمت گلپهار نام وادی فشننگک و موقع باصفای فرحت افزا نیست که ۵۰ میل از کابل فاصله داشته و با عبور در یای تند و خروشان پنجشیر از بین آن و مواقع و مناظر طبیعی متعدد دی که در دوکنار این دره باوجود داردیگی از بهترین مواقع این سمت گفته می شود بافصله ۱۲ میل بشمال گلپهار وادی فشننگک و زیبای دیگری که پنجشیر خوانده شده و تفصیل مزایای قدرتی و ذکرمال و فروغیکه طبیعت باین دره دلکش و زیبا اعطا نموده و خود در خور مقاله علیحده است - وقوع پذیر میباشد . تا هنوز نوبت تمدید سرک میکه قابل موتورانی با شد تا اخیر دره نرسیده و لهندا سیاحت باین دره ذریعه موتور شده نمیتواند یعنی لازم است سباحینیکه ذوق مشاهده آنرا داشته باشند بذریعه اسب در ناحیه مذکور گشت و گذار نمایند . در گلپهار که نقطه آغاز این محل فشننگک می باشد سهولت ازین قسم اسب های پیدا شده و کرایه آن مبلغ قلیلی می باشد . از گلپهار سرک موتور رو بجانب دره دلربا و مطبوع و زیبای دیگری که نجراب و تگاب خوانده می شود تمدید گردیده و فاصله این دره از نقطه گلپهار ۴۵ میل آمده و ذکر مزایای طبیعی آن در خور مقاله علیحده بوده در اینجا تنها همینقدر نگاشته میشود که مثل پنجشیر و دیگر دره ها و مواقع طبیعی افغانستان یکی از بهترین جاهای قابل دید این مملکت شمرده می شود . قریه او بیان - صفحه وسیع بگرام و قریه یتاوه که از نقطه نظر آثار عتیقه - مواقع بس مهم و عمده بشمار میرود نیز در همین سمت واقع می باشد - بگرام که شهر و پایتخت باستانی افغانستان بوده و در اثر کوش و حفر یا تیکه درین چند سال اخیر دران بعمل آمده از نقطه نظر قدامت آثار گرانها و نقیسی ازان مکشوف و کشف این آثار روشنی های جدیدی برتاریخ و تمدن قدیم و درجه را قیت تمدن قدیم افغانستان انداخته است - در قسمت شمالی این سمت به قریب چهار یکار واقع است . همچنین از یتاوه و او بیان و دره های نجراب و تگاب مجسمه ها و آثار

تاریخی متعددی مکشوف گردیده که هر یک آن نقطه از نقاط تاریک تا ریخ این مملکت را روشن کرده میباشند. آثار مکشوفه و نتیجه کاوشها و حفریاتیکه در دیگر اوضاع تاریخی بعمل آمده تماما در موزه کابل گرد و کالکسیون و در دسترس مطالعه و استفاده از باب ذوق گذاشته شده است.

لوگر:

۲۰ میل بجنوب کابل وادی پر حاصل و زر خیز لوگر واقع است. قسمت عمده اذوقه و غلجیات کار آمد و ما یحتاج کابل را همین وادی پر برکت تهیه و فراهم میکنند. رو بهمر فته فراوان و قصبیات گرد و نواحی کابل عمومًا حاصلخیز و دارای میوه های متنوع و وافری بوده همه انواع اذوقه و مواد ارزاقی در آنها بوفرت دستیاب گردیده بهترین انواع خوراکی و میوه ها حتی از حبوبات و غله جات هم ارزان دستگیری کرده میتوانند. باغ های عمده و مهم حوالی شهر کابل عبارت از باغهای بابر (دومیل بطرف غرب شهر) چهل ستون (۴ میل بطرف جنوب غرب شهر) دارالفنون (۵ میل بطرف جنوب غرب شهر) و گلبلغ (۷ میل بطرف جنوب غرب شهر) که همه اینها در وادی مشهور و قشنگ چاردهی واقع است و هکذا باغهای بینی حصار و سیاه بینی که در سمت جنوب کابل در قصبه هائی بناهای فوق و فوق پذیر است میباشند. بقاصه کمی بطرف شمال کابل در قریه جات برکی - باغ بالا و نانه چی باغهای متعدد و خوش سلیقه وجود دارد که بیشتر آنها فقط منحصر به تاگستانها بوده وانگور آن از حیث طعم و لذت و نفست و تنوع با انگور های بهترین مواقع دنیا همسری و رقابت میتواند.

بامیان:

از موضع یا یانتر از باوله یکی از منظر لکاه های بین راه کابل و مزرا ر شریف از سرک بزریکه بطرف ولایت ترکستان افغانی بامزار شریف میرود سرک نسبتا کوچک تری بطرف بامیان جدا شده که دره دامنه شمالی سلسله کوه هند و کوه که بنام کوه بابا خوانده میشود تا موضع تاریخی مشهور بامیان ممتد شده میباشد. برای سیاحت و حینیکه قصد مشاهده بامیان را بنمایند بر علاوه استفاده از مطالعه آثار تاریخی موضع مذکور تنها عبور از راهیکه فاصله بین کابل و بامیان را فرا گرفته می باشد نیز دلچسپی زیادی فراهم میکند.

و اما مزرای خود بامیان و وصف تمام جزئیات آثار تاریخی آنرا نمیتوان درین مقاله کوچک گنجاند و البته اهمیت آن مستغنی از توصیف بوده و همینقدر کافیست که گفته شود از قدیم ترین از منته تا حال بسی از باب فضل و سیاحت کنج کاسو که برای کشف

د فایق ورموز احوال عالم و معاینه معالم مدینت های باستانی زحمت چهار انگریدی را بخود هموار کرده انداز قبیل - هیون تسانگ (۶۳۶ م) در اثار قدیمه و همچنین هم یکعمده زیاد از مستشرقین و عتیقه شناسان در قرون معاصر هو سکار مشاهده این محل تاریخی شده و هر کدام در نوبت خود اثنای در وصف و تزیای ابدات تاریخی محل مذکور از نقطه نظر قدامت تاریخی و بسی نقاط نظردیگر از خود بیادگار گذاشته اند که محض ذواتی را که ذوقمداطلاعات مفصل این موضع باشند بطالعه اثار متذکره از قبیل (مغاره های سنگلاخی و مجسمه های بامیان اثردهون - بلی - م - جی تالیو) و (رهنمای بامیان اثر موسیو هاکن مدیر هیئت حفريات افغانستان) و (اثار عتیقه اثار بودائی بامیان موسیو گودار) حواله داده در اینجا فقط را جمع بدو هیاکل بزرگ بودا که عمده ترین اثر تاریخی این محل و یکی از شاهکار صنعت میکمل تراشی گفته میشود و بعضی اثر تاریخی دیگر مختصراً ذکر مینمائیم .

بعده طی ۶ میل در سر کیکه از سرک کلان مزار شریف بطرف بامیان جدا شده اولین چیز یکه در ناحیه بامیان از جمله ابدات تاریخی ان بنظر سیاح بر میخورد بقایای يك قلعه قدیمه است که بر قلعه يك سنگلاخ نشیب داری وقوع پذیر بوده و بشهر ضحاک ماران یادشاه اساطیری مشهور میباشد . قدری جلوتر وادی یهن و فراخ گردیده و سمت راست ان بفاصله تقریباً امیل از معبر مذکور شهر مغاره ها (که تعداد این مغاره ها بالغ برد و هزار میشود) یعنی شهر تاریخی بامیان که حالا مغروبه است بدامنه تپه وقوع داشته میباشد که ارتفاع ان از سطح بحر ۸۴۰۰ فتمی آید .

بامیان در ازمنه قدیمه و قرون وسطی يك مرکز تجارتنی عمده بود و در عصر یکه هون تسانگ زوار چینی این موضع را زیارت کرده بود ساکنین ان تماماً بودائی مذهب بوده اند . بقرار گرفته سیاح مذکور در آن وقت بیش از ده معبد و بالغ بر يك هزار ناسکین و مرتاضین در بامیان وجود داشته بود . مجسمه های عظیم الجثه دو گانه که هم اکنون وجود داشته و بهترین ممثل صنعت کنندهارا و معرف اثرات نفوذ بودائی در دوهزار سال قبل درین نقاط افغانستان میباشد ، در وقتیکه این زوار بامیان را زیارت مینمود نیز وجود داشت . هیکل بزرگ که در قریه غربی شهر واقع است ۵۳ متر ارتفاع داشته و بشکل مردمیباشد . کوچکتر آن که بفاصله ۲۰۰ زرع بطرف راست مجسمه فوق الذکر واقع و ۳۵ متر ارتفاع دارد هیکل زنی را معرفی مینماید . گرچه در مرور دور واز طرف دست های مجهولی - درین هیکل که بودا (گواتاما) را بصورت استاد و به قیافه متفکر معرفی مینماید بعضی خرابیهای بیرحمانه وارد گردیده ، معهد اتیسم فشنگک و شیرینی را که همیشه در اب های بودا مراسم می بود با کمال فن و نهایت زیبایی و جذایت در اب های این مجسمه مشاهده توانسته و انسان بخوبی ملتفت شده

میتواند که این هیاهو در حالت اکمیت خود تاچه پایه صنایع قشنگ و شاهکاری بود است . هون تسانگ زوار چینی که در ۶۳۶ بامیان و این مجسمه ها را در حالت شکوه و احتشام انهدیده است مجسمه های مذکور را کامیلا مطلا مشاهده کرده است . نقاشی ها و تزئینات خیلی دقیق و اسناداته که برنگک لاجورد و طلا در طاق محتوی میا کل مذکور کنار شده حتی اکنون وضاحت دیده می شود و با مشاهده بعضی اشکال منهدمه دیگر بودا که نیز بغا صله اندکی در موضع مذکور بنظر آمده بعضی بحالت تفسر و مراقبه و برخی به قیافه پدر و عده بشکل مادر دیده می شد و همچنین باثر مشاهده بعضی صورت ها و نقاشی های دیگر انسان بخوبی فهمیده می تواند که اشیای انوقته دران روز کار قدیمی که مفاره های مذکور از طرف راهب ها و مرتاضین بودائی معمور و مسکون بود مانند وشیه چه چیز هائی بوده . حکومت حاضره که علاقه و دلچسپی زیادی باثار باستانی گرفته این هیاهو را مرمت و بصورت صحیح در صدد تجسس و کاوش ابدات و یادگار های قدیمه برآمده است . برای فراهمی و سایل راحت سیاحتی که سالانه به تعداد زیاد درین موضع وارد می شوند از طرف حکومت هتل نفیس و عصری آباد گردیده است .

بطرف چپ شهر در بالای یک تپه بقایای شهر دیگری موسوم به شهر غلفه دیده میشود . همینطور تمام وادی مذکور پراز اثار و ابدات تاریخی و قدیمی میباشد که تند کارهه آنها نگارش کتاب علیجده را درخور میباشد . در حدود ۴۰۰ میل بطرف غرب بامیان بندامیریك حوض طبیعی که از هر طرف با کوه بچه هی مرتفع و متلونی احاطه شده است منظره بس قشنگ و جذابی داشته می باشد . ابهای حوض یادریاچه مذکور سبز آبی رنگ و نهایت شفاف و درخشنده می باشد ۱۸ نهر بلیخ که در تاریخ مجلی داستان مشهوری دارد از همین بر که یادریاچه قدیمی قشنگ سرچشمه میگردد . چون تند کار تمام او صاف و مزایای بامیان وقت زیاد می گیرد لذا نظر باقتضای این نگارش مختصر از ذکر بامیان خاتمه داده و اینکک سیاح را بجناب قندهار رهنمائی مینمائیم .

از کابل تا قندهار (فاصله ۳۱۹ میل) .

الف - از کابل تا غزنی (فاصله ۹۰ میل)

ب - از غزنی تا قندهار (فاصله ۲۲۹ میل)

الف - از کابل تا غزنی :

منازل بین راه از کابل تا ارغنده (۱۴) میل از ارغنده تا میدان (۱۲) میل از میدان تا شیخ اباد (۱۷) میل از شیخ اباد تا تکبسه (۱۴) میل از انجا تا شش گاو

(۱۶ میل) از انجاناغزنی (۱۷) میل .

غزنی : (ارتفاع ۷۲۸۰ فٹ جمعیت ۲۷۰۸۴)

غزنی پایتخت سلاطین غزنوی و منزل عمده بین کابل و قندهار از نقطه نظر حربی بواسطه که بر ممبر گومل حاکم میباشد دارای اهمیت بزرگ است . شهر مذکور بر سطح مرتفع وادی ترنگ واقع بوده و وادی مذکور بایک سلسله تپه‌هایی که شرقاً-غرباً گردیده و این وادی را از وادی کابل جدا و علیحده می‌سازد خاتمه پذیر شده است . این شهر روی یک ارتفاع جدا گانه یک توده طبیعی که قسمتی از آن سنگ و برخی خاکست تعبیر یافته است . در حصه بلندترین شهر یعنی سطحیکه از میدان ۱۵۰ فٹ ارتفاع دارد آنگی دیده می‌شود که هر چند دیوار شمالی شهر را تماس میکند قریباً در مرکز آن بوده و چون بر بلندی بنا یافته تمام شهر غزنی را میتوان از آنجا تماشا کرد . گرد شهر فصیلی کشیده شده است که رقبه آن یک میل و ربع است ساختمان آن یک شکل مربع غیر منظم احداث نموده و دیوار طوری بلند شده است که خطوط تپه وضعیت طبیعی آنرا که یک شکل مربع غیر منظم بوده و شهر روی آن آباد گردیده است محاط نماید . اساس دیوار کمی بالاتر از سطوح گرد و نواح بوده و چون گردا گرد تپه صعود میکند منظره قشنگی احداث مینماید . بالاخره این تپه قلعه ایست که ارگ قبل‌الد کر مانند تاجی در فراز آن نمودار میباشد .

باهمه شهر امروزه غزنی آقدر قشنگ و جذاب نیست . ولی معینا عظمت و بزرگی ، نفاست و قشنگی تاریخی این شهر که آنرا از نقطه نظر تعمیرات عصر عتیق و مزارهای مقدسه اش در چشم همه کس مقدس می‌سازد این شهر کوچک امروزی را خیلی بزرگ و با عظمت نشان میدهد و مزار ای سلطان سبکتگین (۹۷۷-۹۹۷ میلادی) سلطان محمود غزنوی (۹۹۷-۱۰۳۰) مسعود (۱۰۳۰-۱۰۴۰) بهرام‌شاه (۱۱۱۷-۱۱۵۳) خک غزنه را از جنبه تاریخ و زیارت های مقدسه حکیم سنائی شاعر بزرگ و متصوف عالی جناب - علی لالا - بهاول دانا و سید حسن از جنبه علمیت و اخلاق سرمه چشم مردم می‌سازد - اراضی گرد و نواح غزنی خیلی زرخیز بوده تا کسنانهای قشنگ و باغ‌های میوه دار آن از تحفه های گرمی طبیعی شمرده میشود . انواع فوا که و بقولات بکثرت پیدا میشود . مرغزارها و چراگاه‌های سرسبز نیز بر آن همه مختصات می‌افزایند . تابستان غزنی گرم تر از کابل و هوای آن حاوی هیچه مزیتی است که در ذیل خواشکواری فضائی تشکیل میدهد که تنفس آزادانه در آن پر باز نماید .

ب - ازغزنی تا قندهار (۲۲۹ میل) :

بیشتر حصه این سرک هموار بوده و بامتنه‌های سهولت از شمال شرق بجنوب غرب میرود از غزنی تا قلات متدرجا سطح راه نزول نموده وقتی از شهر غزنی می گذریم داخل وادی ترنک می گردیم که بطور عموم تنگ بوده و در بعضی مواضع پهنائی آن بیش از نیم میل نیست ولی وقتی بقندهار رسیدیم این تنگناها فراختر گشته و وسعت آن قریب (۳۰ میل) میگردد . قذلی که برین وادی حاکمیت دارند ارتفاع شان از ۶۰۰۰ فـت تجاوز نمیکنند . این وادی هر چند عموماً هموار است باهم در اکثر حصص کوبچه هائی که از ساحل دریاچه ترنک شروع می شوند کیفیت سطحی آنرا میدهد . حصص پائین زرخیز و شاداب است ولی منطقه کوه بچه ها به منزله خار در گلستان بابته های خار دار مستور و با اینکه از آن نیز عاری و در آن همه قشنگی های آبدار خاکي و ساده جلوه میکنند .

- ۱- ازغزنی تا مقر (۶۲ میل) درمقر هتل عصری و دارای همه لوازم استراحت میباشد .
- ۲- از مقر تا قلات غزائی (۷۳ میل) ارتفاع قلات از سطح بحر ۵۵۴۰ بوده دارای قلعه محکمی در کنار راست دریای ترنک و همچنین هتل مکمل عصری میباشد .
- ۳- از قلات غزائی تا قندهار (۸۳ میل) .

قندهار (ارتفاع ۳۵۰۰ فـت جمعیت ۱۷۱۸۶) :

قندهار ۱۲۵ میل از کویته و تقریباً ۷۲ میل از راه آهن چمن دوری دارد یکی از ولایات تاریخی و قشنگ و پر برکت افغانستان است که در وسط دشت های خشک بصورت نخلستان تشکیل یافته وادی سرسبز ارغنداب با تا کستان های ذاکر و کرز زیبایی فوق العاده به آن بخشیده است . وادی قندهار در يك سطح هموار و حاصلخیزی که آخرین قسمت وادی ترنک را فرا گرفته و از دریای ترنک بایک سلسله کوتاه کوه بچه ها جدا و علیحده گردیده است واقع می باشد - سلسله مذکور که قسمت سفلی وادی ترنک را از قسمت علیای آن جدا نموده است تقریباً در طول ۲۰ میل مساوی با دریای ترنک مشد شده است .

وادی قندهار با اینکه از سه طرف با کوه های سنگلاخی نوك تیز خشک و عریان و مرتفع محاط است فوق العاده حاصل خیز و دارای آب و آفری بوده و میتواند به مرغزارها و مزارع سبز و خرم خود که با باغهای میوه دار و کشت زارهای پر برکت و حاصلخیز و مشحون با نهار وجوی های متعددی مشروب و آبیاری شده است فوق العاده بخود بالیده و مباحثات کند .

شهر قندهار که در عصر اعلیحضرت احمد شاه درانی (سال سلطنت ۱۱۸۶-۱۱۶۰هـ) ساخته شده یکی از جدیدترین شهرهای شرق و با در نظر گرفتن حوائج آن عصر - شکل عصری و فشنگ و موزونی را دارد . مقبره اعلیحضرت موصوف در همین شهر واقع بوده و گنبد مطالی آن که با میناره های زیبا و باشکوهی احاطه شده و بر تمام عمارات قرب و جوار آن حاکم میباشد از نقاط بسیار بعبیدی نظر مسافرین و سیاحین را بخود جلب و متوجه می سازد بعلاوه اصلاحتیکه در توسعه بازارها و تسطیح جاده های این شهر بعمل آمده شهر را موافق احتیاجات امروزه ساخته است . در سمت غربی شهر بدو طرف جاده که بسمت هرات می رود احداث شهر جدیدی بعمل آمده که دارای عمارات زیبای عصری و باغچه ها و جاده های خیلی فشنگ و اصولیست . در دو کیلو متری جانب غرب شهر آثار شهر قدیمی که در زمان هجوم پادشاه افشار خراب و حریق شده بود به مشاهده می رسد که علائم حصار و بعضی ابنیه آن هنوز باقی است . خیلی نزدیک همین شهر در قریب شهر جدید بنای تاریخی و نفیس چهل زینه واقع است که ساختمان آن از طرف پادشاه در یک پارچه سنگ بعمل آمده و از جاهای قابل دیدن بشمار میرود . حوزه ارغنداب بسمت شمال غرب شهر در عقب کوه های کم ارتفاعی وقوع دارد که اکنون یک جاده در امتداد نهر بزرگ (پاتاوا) تا آنجا با فاصله ده کیلومتر ساخته شده و این جاده از بین باغستانهای ارغنداب طوری عبور کرده است که بیننده در هر فصل خود را در تمام ده کیلو متر مذکور میان یک باغ بسیار بزرگ و فشنگی قیاس میکنند که در پیش چشم بطرف پانین رود بار ارغنداب افتاده و نظر ربائی میکنند .

در وسط این جاده مقبره حضرت باباولی صاحب علیه الرحمه برفراز یک کوبچه کوچک کابین و چون بر تمام حوزه ارغنداب و رود بار ارغنداب حاکم و ناظر است منظره خیلی جذاب و دلکشی داشته می باشد . باغ سرده که یکی از باغ های مشهور و محل تنزه و تفریح ارباب ذوق میباشد نیز در انجام همین حوزه وقوع پذیر میباشد خلاصه این منطقه در هر موسم قابل تماشا و زیبایی های جداگانه دارد . مسافریکه از طرف کابل و یا از جانب هند بقندهار می رسد ابتداء در دو کیلو متری شهر یک باغ و عمارت زیبایی را مشاهده میکنند که منزل باغ نام دارد و اولین نقطه سرسبز حوالی قندهار میباشد . این باغ در سابق مهمانخانه دولتی بود ولی اکنون در های آن برای تماشای عموم باز است . هتل قندهار در وسط شهر در میان باغ عمومی که از هر چهار جاده بزرگ شهر به آن راه کشوده شده واقع است اما هتل جدید در شهر نو برون دروازه هرات تعمیر یافته میباشد . دوائر دولتی و موزه بعضا در داخل شهر و متصل باغ عمومی وقوع پذیر بوده و بعضا در شهر جدید واقع میباشد عمارت خرقه مبارک که در عصر اعلیحضرت احمد شاه بابا ساخته شده هم بقریب مقبره اعلیحضرت

موصوف بداخل شهر بوده گنبد های با شکوه خوش ساخت آنها ازدور به نظر جاوه گیر و قابل دید و زیارت می باشند .

در کوه کران نام موضعی که بقرب شهر واقع است مقبره فهران شجاع و مشهور افغانها میرویس خان هوتک (دوره حکمرانی و قیادت آن از ۱۷۱۵ - ۱۷۰۹) واقع است که درین اواخر بقعه خیلی زیبا و با شکوه بران تعمیر شده است . چند میل بطرف شمال مغرب شهر - در خط سیر سرک قندهار و هرات منار یادگار پر هیبت و جلال (میوند) و قوع دارد که در عصر اعلیحضرت شهید سعید بذریعه ع ، ج ، ا ، ا نشان محمد گل خان رئیس تنظیمه آنوفته قندهار بیاد گارفتح درخشان و ابرومند افغانها بمقابل قوای متجاسرو متجاوز بریطانیای کبیر (۱۸۸۰) تعمیر یافته است هکذا دهکده ها و موضع قریب و جوار قندهار از نقطه نظر اریخو لوژی (آثار عتیقه) نیز غنی و متمول بوده و در اثر کاوش های اجمالی که تا حال بعمل آمده اشیا و آثار قیمتی ازین جاها پیدا شده است . در اطراف قندهار شکار گاهای معروف مثل شهر صفا که در (۵۰) کیلو متری شهر واقع است و همچنین تپه های قلات غلزائی که در یک صد کیلو متری شهر در سر خط سیر سرک قندهار و کابل واقع بوده و بشکار آمو مخصوص می باشد و منطقه خروطنی که در (۲۰) کیلو متری سمت غربی شهر وقوع داشته و مخصوص شکار تا رومی باشد وجود دارد .

بر علاوه اوصاف متذکره قندهار یک مرکز تجارتنی بزرگ افغانستان شمرده می شود که با هندستان از راه چمن تجارت بزرگی داشته میباشد .

آب و هوای آن در زمستانها نهایت خوش آیند و مطبوع و بهاران نیز خیلی پر کیف و دلکش میباشد و اما در تابستان هوای آن قدری خشک و گرم است .

(از قندهار تا هرات - فاصله ۴۰۷ میل) :

از قندهار بهرات ولایت مغربی افغانستان بذریعه سرکیکه ازین کرشک فراه - سبزوار عبور مینماید مواصلت دست میدهد در اکثر این حصص سرک در روی صفتحات اراضی هموار و پهنای ممتد شده است .

۱ - از قندهار تا کرشک (فاصله ۷۵ میل) : درین قسمت سرک هموار و شهر های

مخروبه متعددی در عرض راه دیده می شود که شهر تاریخی بست از معروف ترین و عمده ترین آنها می باشد دریای هلمند که پل نهایت بزرگ و متینی در بالای آن تعمیر یافته نیز در عرض

همین راه بقریب شهر گرشک واقع بوده قلعه گرشک تقریبا بفاصله يك ونیم میل بطرف راست ساحل همین دریا وقوع پذیر میباشد .

۲- از گرشک تا فراه (از گرشک تا دلارام ۷۰ میل و از دلارام تا فراه ۸۳ میل)

درین قسمت نیز سړک عموما هموار و آب مخصوصا در دشت مشهور به بکوا که حصه زیاد راه از بین آن عبور نموده کم و فلیل میباشد . دلارام که منزله ای کوچک بوده و اکنون هوتل عصری و مکملی نیز برای رهائش مسافری در آنجا تعمیر یافته است تقریبا در وسط راه بین گرشک و فراه در نقطه آغاز دشت بکوا وقوع پذیر میباشد . فراه مرکز ولایتی به همین اسم بوده ارتفاع آن از سطح بحر ۲۴۶۰ فو و به فاصله ۱۷۴ میل به جنوب هرات واقع میباشد . قلعه فراه یا شهر قدیمی فراه دارای حصار و برج های محکمی است که به دورا دور آن خندق عمیقی کشیده شده میباشد ، شهر مند کور با کهنگی و فرسودگی که از ظاهر حال آن هویدا است موقعیت جنگی بس مهمی را دارا است ، چه تماما بر سړک قند هار و هرات و مدخل شمالی سیستان حا کم می باشد . درین شهر نیز هوتل مکمل عصری و تانکک بطرول وجود دارد .

۳- از فراه تا سبزوار (فاصله ۹۲ میل) :

دریا های سه گانه فراه رود - خاش رود - و هاروت در عرض همین راه وقوع داشته و کناره های دریای اول ال بند کر تماما با تهرندی و گز بو شیده میباشد - منطقه بین فراه و سبزوار عبارت از یک واحه وسیع پر از قریه ها و کوچی های کوچک و میدانهای خورد بوده و غالبا با قبایل چادر نشین مسکون می باشند .

۴- سبزوار یا اسفزار (ارتفاع ۳۳۵۰ فو) .

موقع جنگی مهم بین راه قند هار و هرات بوده و تقریبا در نصف راه فراه و هرات بطرف چپ در یای هاروت بدا منته یکی از شاخه های مهم سیاه کوه واقع میباشد - قسمتی از اطراف شهر مند کور و اراضی دورتر آنرا صفحه وسیع و پهناور یکه از دریای هاروت آبیاری گردیده و نهایت حاصل خیز می باشد فرا گرفته است . خلاصه سبزوار یکی از ناحیه های مهم و پر حاصل ولایت هرات بوده شهر قدیم مند کور دارای دیوار های بلند و چهار دروازه میباشد .

۵- از سبزوار تا هرات . (فاصله ۸۰ میل) :

درست به جانب شمال و به فاصله ۸۰ میلی سبزوار یا اسفزار هرات یا به مفهوم عسکری مهم ترین شهر

اسیای مرکزی واقع است .

هرات، (جمعیت ۷۵۶۴۲ - ارتفاع از سطح بحر ۳۰۳۰ فـت) .

هرات يك ولایت حاصل خیزست که از دریای هربرود مشروب گردیده و (اثمار غله آسیای مرکزی) خوانده میشود . شهر هرات به شمال دریای هربرود وقوع داشته و از نقطه نظر بحر بر ملتقا و مرکز راه های عمده نقاط مهمه آسیا مثل راه های نیکه از بحیر و کسپین - مرو - بخارا و قندهار می آید گفته می شود دارای موقعیت بس مهمی می باشد . شهر قدیم در يك موضع نسبتاً فرو رفته و یست واقع و با دیوار های ضخیم و سطبر محاط و ذریعه يك ارگ یا بالا حصار خیلی متین و موفری مدافعه میشود این شهر نیز مانند شهر قندهار مربع و دارای حصار قوی و محکمی است تنها قرفی که این شهر با شهر قندهار دارد این است که قندهار فقط با دیوار ها محاط شده در حالیکه شهر هرات با يك تپه با فصلی خاک عظیمی که در روی آن حصار یا دیوار شهر تعمیر یافته است محاط می باشد - شهر بذریعه چهار کوچه با چهار بازو ریکه بصورت مستقیم از يك طرف شهر بدیگر طرف کشیده شده و در مرکز شهر در تحت يك گنبد بزرگ و مرتفع موسوم به چهار سوق تلافی و یکدیگر را قطع می نماید به چهار محله تقسیم شده است . اخیراً اساس يك شهر جدید در خارج حصار شهر کهنه گذاشته شده که کار تعمیر آن به تندی و بصورت محسوسی پیشرفت کرده میرود - عمارات عمده شهر قدیم عبارت از ارگ یا بالا حصار است که بر سطح مرتفع که بر تمام شریح حاکم و ناظر می باشد تعمیر یافته و از پنجا پیننده حول و حوش و قریب و قریبات اطراف شهر را تا مسافه بیهی دیده می تواند . عمارات عمده دیگر مابین شهر که از حیث جسامت و ارتفاع و اهمیت تاریخی تند کر آن لازمی و خیلی يك بنای قابل تماشا می باشد مسجد جامع يك بنای عظیم و باشکوه گنبدی ساخت است که در قسمت شمال شرقی شهر کاین میباشد - این مسجد در قرن یازدهم میلادی (۹ هجری) تعمیر یافته و در عصر مذکور با حجاری های زیبا و قشنگ و خاتم کاری ها و سایر تزئینات دقیق و استنادانه آراسته و مزین بود . مثلاً يك دسته از عمارات زیبا و عمده که در بیرون شهر ساخته شده و حالا اکثر خراب و منهدم می باشد نیز از عمارات قدیم و مهم این شهر بوده . بنای مذکور حاوی سه عمارتی که شرقاً و غرباً و شمالاً و جنوباً تعمیر یافته و يك مسافه تقریباً ۶ صد گز را از يك سر به دیگر سر فرا گرفته است - بود . از عمارت سمت شرقی آن که عموماً معروف به مدرسه است جز دو رواق های بلند و مرتفع که رو بروی يك دیگر کاین است و ۴ منار های مرتفع و باشکوه دیگر چیزی بر جا نمانده - ارتفاع طاق های رواق های

مذکور هشتاد فوت بوده و تماماً با بقایای کاشی کاری های نفیس که بصورت نهایت فشنگ و در تحت طرح های استا دانه خاتم کاری شده وجود دارد و حالا اکثراً خراب شده است پوشیده شده می باشد کاشی کاری های مینار ها در اثر فشار هوا و مرور از منة طولیه اغلباً خورده و بوسیده شده و از بین رفته است و اما خاتم کاری های فشنگ رواق های متذکره حالا هم کاملاً سالم و مکمل بوده و خیال و مفکور عالی و بلند ویر تجملی را که در مورد ابنیه و ساختمان دران از منة بعیده در دماغ ها وجود داشت به خوبی ارائه و ظاهر کرده می تواند میناره های مدرسه نسبت به سایر مینارها بلندتر و ارتفاع آنها در حدود ۱۵۰ فوت می آید - در مابین مدرسه و مصلی عمارت گنبد داری که عبارت از مقبره شاه رخ می باشد رفوع پذیر است - عمارات مذکور قبلاً به کلی با کاشی کاری های نفیس و کتیبه های آیات قرآنی مزین و آراسته بود که اکنون بسیاری از آنها از بین رفته و خراب شده هرات به نسبت مقابر و زیارت گاه های اهل الله و متصرفین و فحول علم و دانشمندان و دیگر زمام داران و رجال بزرگ که مشهور ترین آنها مولانا عبدالرحمن جامی - عبدالله پسر معاویه یکی از نواسه های ابوطالب - شهزاده قاسم - اعلیحضرت امیر دوست محمد خان و عبدالولی و خواجه عبدالله انصاری می باشد - شهرت به سزائی داشته مقابر و زیارت گاه های گازر گاه که زیارت خواجه صاحب مشهور به پیر هرات (خواجه عبدالله انصاری) نیز در همین موقع که به ۴ میلی شهر کاین است وقوع پذیر است که از حیث حجاری و صنعت مرمر کاری قابل دید و تماشا می باشد - چنانچه قبر اعلیحضرت امیر دوست محمد خان و همچنین مرمر کاری های مقبره حضرت خواجه عبدالله انصاری و بعضا مقابر دیگر خیلی هان نفیس و شهکارهای حجاری و مرمر تراشی شمرده می شود - ولایت هرات چنانچه از حیث مقابر و زیارت گاه های رجال بزرگ و دیگر اثار تاریخی خود شهرت دارد از جهت حاصل خیزی و شادابی نیز دارای مقام و اهمیت عمده می باشد - زیرا وفرت میوه های نفیس و خوش طعم و فروانی غله جات و حبوبات آن به همه کس معلوم و مسغنی از تریف بوده تنها تعداد انواع و اقسام انگوران به پنجاه می رسد که مشهور ترین و بهترین آن انگور موسوم به امل شمرده می شود -

باغ های مهم و زیبائی که در اطراف هرات واقع بوده و دارای همه انواع فواکه و میوه چات و گل ها و ریاحین میباشند عبارت از باغ تخت سفر - باغ شاهمی - باغ کارته - باغ رباط غوریان - باغ مولانا جامی و باغ کارته می باشد که هر یک صفات و مزایای مخصوصی داشته از باب ذوق از تاشا و هوا خوری در بین آنها خیلی محظوظ و متلذذ شده میتواند مخصوصاً باغ تخت سفر که با ذوق و سلیقه نفیس از طرف پادشاه با ذوق و شاعر مشرب چون سلطان حسین مرزای مشهور بردامنه یک سطح مرتفع در سمت شمال شهر طرح و آباد گردیده

وبر تمام جلگه پهناور و سرسبز هرات ناظر می باشد - از چنان مناظر بدیع و دلربائی می باشد که وصف آن را قلم نمی تواند .

انواع شکارها از قبیل شکار آهو - فر قاول - کبک زری و کبکک - آهوی مار خوار - خرگوش و انواع یرنده ها نیز در کوه ها و میدان های اطراف شهر پیدا می شود .

مواضع مهم و قابل دید هرات :

۱ - کینچ - عبارت از وادی حاصل خیزی است که از در بای هر یرود مشروب می شود - وادی مذکور به فاصله ۶ میل به جنوب سرک کلان واقع بوده و یک منطقه بسیار فشنگی است که بعضی آثار مهمه را نیز که عمده ترین و مشهور ترین آن ها یک مینار مرتفعی است دارا می باشد .

۲ - دره تیخت - ۳ - او بی ۴ - سیا اوشان

از هرات تا اسلام قلعه (فاصله ۷۶ میل) :

از هرات سرک مستقیم به طرف غرب کشیده شده که به اسلام قلعه همان پست سرحدی افغانی که مقابل یوسف آباد و کاریز پست سرحدی ایران واقع است - منتهی می شود - این سرک تا حصه زبادی در بین یک دشتی که پستی و بلندی های کم ارتفاع متعددی داشته می باشد مستد گردیده و در تیریل نام موضعی که در وسط راه بین هرات و اسلام قلعه واقع است چشمه مشهور بطرول کابین می باشد - قلعه قدیم اسلام قلعه حالا متروک و تقریباً به فاصله نیم میل به طرف غرب آن قلعه و عمارت جدیدی تعمیر گردیده است - مسافری که از ایران داخل افغانستان میشوند درین جا پاسپورت های شان را برای اول دفعه به ویژه افغانی می رسانند

با تشریحات فوق معلومات مختصری راجع براه ها و دیگر اطلاعات ضروری ولایات قندهار و هرات و مواضع که در بین ولایات مذکور و قوع پذیر هستند به قارئین داده شد اینک مجدداً به کابل پایتخت و مرکز ممالکت عودت کرده و از آنجا به طرف قطنن و مزار و میمه ولایات شمالی افغانستان رفته راجع به ولایات مذکوره نیز معاومات مختصر و اجمالی به قارئین محترم داده میشود .

از کابل تا مزار شریف (فاصله ۳۸۹) میل

د چاریکار (۴۰) د

چاریکار شهر نسبتاً کوچک و خوشنمای مرفقی است که با میوه های متنوع خود که نسبت به کابل پیش رس میباشد مشهور است - از چاریکار سرک منشب گردیده شعبه از

آن به طرف راست ممتد به گلبهار وادی زیبا و سرسبزی که به دامنه هندو کش واقع است واصل میشود. فاصله بین چاریسکار و گلبهار ده میل می آید. شاخه دیگر سړک مذکور به محاذی سلسله کوه پنهان ممتد گردیده بعد از عبور از پل آهنین مشهور به پل متک مجدداً منشعب گردیده شعبه از آن به طرف جبل السراج که قبلاً ذکر آن رفت و شعبه دیگر آن که به طرف چپ دور می خورد به دره غوربند که نیز قبلاً به ذکر آن پرداخته شده داخل گردیده و در طول ۶۰ میل از بین همین دره عبور می نماید. منازل مشهور این دره بعد از چاریسکار اول سیاه گرد است که ۷۰ میل از کابل فاصله دارد و بعد چهاردهی غوربند است که ۷۸ میل از کابل فاصله آن می آید و بعد فاضی بیضا است که در پای معبر یا کوتل شبر واقع بوده و ۱۱۱ میل از کابل فاصله دارد.

از شبر تا معبر دره شکاری :

تقریباً به فاصله ۱۹ میل به جانب غرب کوتل شبر سړک باز به دوشعبه منقسم گردیده شعبه از آن به طرف راست دورزده و به دره شکاری که به سمت مزار شریف می رود به رفتن دوام می کنند. در حالیکه شعبه دیگر آن به طرف چپ دور خورده به طرف بامیان شهر مفا ره ها که از موضع انفکاک سړک قبل الذکر ۱۵ میل و از کابل ۱۴۵ میل فاصله دارد ممتد می گردد.

دره شکاری از کابل ۱۳۰ میل فاصله داشته و فاصله که از آن به بعد تا مزار شریف باقی می ماند ۲۵۹ میل مسافه را اشغال می کنند. این مسافه ۲۵۹ میله را از نقطه نظر جغرافیائی میتوانیم بر سه حصه تقسیم نمائیم در قسمت اول که طول آن نود میل می آید سړک تقریباً از بین یک علاقه دشوار گذاری که در عرض خود به چندین کوه های متنوع لالوان مملو از بقایای آثار شهرها و قلعه های قدیمه برمی خورد عبور مینماید.

در قسمت ثانی که طول آن ۸۰ میل می آید - سړک از بین یک ضلع تپه زاری که تپه ها و کوه بچه های مذکور اغلباً بکلی از خاک تشکیل یافته می باشد عبور مینماید در تمام طول راه در اطراف و قرب و جوار سړک چشم انسان به بقایای (ستوپه ها) شهرهای قدیمه بر می خورد و اما قسمت ثالث و اخیر که طول آن ۹۸ میل می آید عبارت از صحرای پهناور و وسیعی است که میدانها یا صفحه هموار ولایت بکتریا یا بلخ قدیم را تشکیل داده است.

و الحاصل دریل خمیری نام موضعی که تقریباً وسط راه کابل و مزار شریف گفته شده و اکنون بسبب ساختمانهای فابریکات برق و نساجی یک مرکزیت و موقعیت بس مهم اقتصادی را احراز نموده است سړک باز دوشعبه گردیده شعبه بطرف شمال مشرق دور کرده و بجانب خان آباد می رود

و شعبه ديگر بطرف چپ دور خورد. بعد عبور ممبر باتك در صفحه هموار و پهناوری كه شهر تاريخی ايسك در آن كائن است داخل می گردد. ايسك و مواضع گردونواح آن تماماً با بقا يسای آثار نفيس استويهها - مناستريها (معبدها) و قلعه‌های كهنه و قدیم پر و مملو میباشند. و پهلووی شهر قدیم اساس شهر جدیدی نیز نهاده شده هتل عصری و مكملی هم در اینجا برای پذیرائی مسافرين و سياحين موجود بوده آرزوه و مايحتاج درين موضع خیلی فراوان میباشند. زیرا ناحیه ايسك كه از دریای خلم (ناشقرغان) آبیاری میشود نهایت حاصلخیز میباشند. سر ك قدیم كه از راه بامیان و سیغان و كهمرد بطرف مزار شريف كشيده شده و قبلاً مورد استعمال قرار داشت نیز در همین موضع با سر ك جدید دوباره ملحق می شود.

از ايسك تا مزار شريف ۹۰ ميل مسافه موجود بوده و مسافر بعد عبور منزل حضرت سلطان و نواب آباد بوادی زیبای تاشقرغان (خلم) كه باغ جهان نماي آن مشهور ترين و با نزهت ترين باغهای افغانستان شمار مرود داخل می گردد. از آثار تاريخی اینجا يکی بقا با و آثار شهر كهنه و قدیم شهر با نواست.

از این جا يسك سر ك درست بسمت شرق كشيده شده از راه ابدان میرهلم و قندوز بخان آباد منتهی گردیده و سر ك اصلی بطرف غرب دور خورده بعد عبور يسك میدان هموار از راه كوری مار بشهر مشهور و تاريخی مزار شريف مواصلت می کنند.

مزار شريف (جمعیت ۲۱۹۶۰ - ارتفاع از سطح بحر ۱۲۶۵ فوت).

به نسبت آرامگاه و مقبره جناب خلیفه چهارم حضرت علی كرم الله وجهه كه درين شهر واقع است این شهر موسوم به مزار شريف گردیده و از طرف تمام فرق مسلمین تعظیم و احترام میشود. مقبره مذکور حاوی دو گنبد های مرتفع و باشكوهی است كه تقریباً ۵۰۰ سال قبل تعمیر یافته مزار شريف مركز يك ولایت مترقی و ثروت خیز و يکی از شهرهای تجارتي افغانستان شمالی میباشند زیرا علاقه جات و نواحی مربوط این ولایت فوق العاده حاصل خیز و پر برکت بوده، تربوز و خر بوزه آن از جنس بسیار اعلی بوده و در تمام مملکت معروف است. هكدا درين ولایت مرايع و چراگاهای زیادی كه در آن رمه های كو سفند و اسپ و سائر مواشی تربیه و اعاشه میشود وجود دارد. كه در موسم بهار تماماً با گلها ي متنوع ا لرنگت پوشیده شده و ولایت مذکور را يك شهرستان گل و رياحين تبدیل مینهد هر ساله درين موسم میله و احتفالی موسوم به میله گل سرخ منعقد و اهالی دور و نزدیک در آن شركت جسته و چندین روز با شطارت و گرم جوشی زیاد اهالی دوام می کنند.

مانند هرات و قندهار مزار شريف - نیز يکی از ولایات عمده و ذي اهمیت افغانستان بوده و چندین علاقه جات حاصل خیز را كه عمده ترين آنها تاشقرغان - ايسك - دره صوف - سنگك چارك

سرپل - بلخ - دولت آباد - آقچه و شبرغان هستند حاوی میباشد. سرحد ولایت مذکور را از حد بدخشان الی خیابان نصف قسمت جنوبی - دریای آمو (اوکسوس) تشکیل داده یعنی دریای مذکور در طول مسافت مذکوره به منابۀ سرحد طبیعی مابین افغانستان و حکومت روس سویتی در سمت شمال قرار گرفته میباشد و اما سرحد جنوبی این ولایت را سلسله مرتفع هند و کوه کوه بابا - فیروز کوه تشکیل داده است. از مزار شریف ناهرات (ازراه بلخ - آقچه - شبرغان اندخوی - مرمه - وبالامرغاب قلعه نووممبر سبک فاصله (۵۰۷ میل) می آید.

۱- از مزار شریف تا بلخ :

سرك درین قسمت هموار و خاك اراضی مذکور خیلی توانا و مستعد حاصل میباشد شهر بلخ بطرف مغرب مزار شریف واقع است.

شهر بلخ که در يك وقتی ۲۰ مربع میل يك ساحه را حاوی بود و بواسطه عظمت و وسعت به ام البلاد موسوم بوده و ارروی تحقیقات و شواهد تاریخی در جمله شهرهای بسیار قدیم عالم شمرده می شود متأسفانه حالا از بجز عده آثار و خرابه زارهایی که شاه - عظمت و فدامت تاریخی آن شمرده می شود از شان و شوکت باستانی آن دیگر چیزی بجا نمانده و انگهی این خرابه زارهای مذکور از نقطه نظر تاریخ و ارجیالوژی دارای اهمیت فوق العاده بوده و دائماً بیل و کلمندارباب کاوش و عتبه شناسان را انتظار می برد تا باشد که با اثر مساعی آنها راز و گنجینه های پر بهای فاهیم و معالم مدنیت های باستانی چندین هزار ساله را که در سینه خود حفظ و حراست نموده به نسل امروزه که برای تکمیل و روشن ساختن این دنیای کهن نهایت تشنه و ذوقمند شناسانی آن میباشد مکشوف و افشاء نمایند. چیزهاییکه تا حال از صفحه مذکور در اثر کاوش های اجمالی پدید آمده عبارت از مسکوکات قدیمی - و مجسمه هایست که رو به مرافقه اهمیت زیادی داشته و در نوبت خود بسازوایای تاریک تاریخ این مملکت را روشن ساخته است.

نصبه فعلی که بایک عده خانه ها و عمارات محدود بروی خرابه زارهای شهر مذکور آباد است از حشمت و عظمت باستانی شهر مذکور جز سایه بیش گفته نمیشود. درین اواخر در همین موقع و نقطه که بلخ قدیم و فروع داشت اساس شهر جدیدی بنا نهاده شده که کار ساختمان آن جریان دارد. منظره خرابه زار بلخ خیلی ها جذاب و دلچسپ میباشد. از دیوارهای عظیم و سطیری که در يك وقت این شهر را احاطه کرده حال بجز قبلی برجا نمانده، یعنی چیزی که از آن باقی است فقط عبارت از يك تپه گل خشک است که در اثر طوالی ایام و لیالی بیشمار و تاثیر هوا و آفتاب خورده و از هم پاشیده گردیده، يك منظره متروک و يك شبهه خیالی را اختیار کرده است. همچنین قسمت شمالی آن نیز بسکلی عبارت از يك توده خاك گردیده و فقط در قسمت غربی سه عدد طاق و رواق های مرتفع و باشکوه مسجد جامع شهر مذکور که

یادی از شوکت این بلدة از عهد اسلام میدهد به نظر میرسد. بقایا و آثار دوعدد دروازه‌های شهر مذکور هنوز از جمله مخلفات تاریخی آن دیده می شود .

از بلخ تا اندخوی فاصله ۱۳۳ میل (از بلخ تا نصرت آباد ۴۰ میل تا آقچه ۵۶ میل تا شیرغان ۹۳ میل تا خواجه د کو ۱۰۱ میل و تا اندخوی ۱۳۳ میل) .

سرك تا قسمت زیادی هموار و خوب بوده و بعد از آقچه نیز که هموار است ولی قدری ریگک داشته میباشد .

اندخوی يك شهر تجارتمی بوده و با روسیه و بشارا تجارت معتنا بهی داشته میباشد .

از اندخوی تا مینه (۸۵ میل) ، سرك در طول ۵۳ میل اول در يك صفحه همواری پیش

رفته و بعد از آن در تارك اراضی که از تپه های كوچك كوچك تشكيل یافته میباشد سیر مینماید

مینه که در کتب سیر و تواریخ بنام جوز جان و شهر مرکز آن بنام یوردیه خوانده شده

است حالا شهر مرکز ولایتی به همین اسم بوده مثل اندخوی مرکز تجارتی بوده و فرت میوه های

کونا کون خود مشهور میباشد .

از مینه تا بالا مرغاب (۷۱ میل) - سرك در حصه زیاد ازین يك زمین که متشکل

از تپه های كوچك كوچك است عبور نموده متزالگا های عمده بین راه مذکور المار - قضا

چك تو - بوده و شهر قدیم و معروف منرو چك یا مارو چاق نیز در حوالی همین منزل

اخیر الذکر وقوع پذیر میباشد .

از بالا مرغاب تا قلعه نو (۱۸ میل) نیز شکل و هیئت اراضی مثل اراضی بین مینه و بالا

مرغاب بود و کدام تغییر عمده در آن مشاهده نمیشود . قلعه نو يك مرکز تجارتی عمده می باشد .

از قلعه نو تا هرات - ۹۱ میل ، بعد طی تقریباً سه میل مسافرت بسلسله باران یا مپسوس

برخورده و در طول هشت و نیم میل دیگر در بین یکی از دره های سلسله مذکور که به کوتل

بزرگ یا معبر موسوم به چشمه سبز منتهی میشود . طی مسافه مینماید . کوتل یا معبر مذکور

۳۴۰۰ فـت از سطح بحر و ۱۰۰۰ فـت از اراضی ماحول ارتفاع دارد معیناً مهابر مذکور

کدام موانع و اشکالاتی در پیش روی مسافر نمیکند .

بعد از عبور معبر مذکور سرك به جلگه هرات داخل شده و از آن به بعد تا مواصلت

بشهر هرات انواع علوفه و آذوقه بوفرت در اطراف آن پیدا می شود .

از کابل تا خان آباد (فاصله ۳۲۳ میل) :

طوری که قبلاً نیز ذکر گردید از موضع بل خمری سرك دوشعبه گردیده شعبه باز آن بطرف راست

دور خورده و از راه بغلان شهر صنعتی جدید که تازه اساس آن نهاده شده و فعلاً مرکز ولایت

قطن بوده و به فابریکه شکر و فارم زراعتی خود مشهور میباشد بغان آباد منتهی می شود .

فاصله خان آباد از بل خمری ۶۹ میل آمده و سرك در اکثر قسمت ازین مسافه هموار میباشد .

خان آباد مثل دیگر شهرهای افغانستان بدور خود حصار و دیواری نداشته و در يك جزوه
 هر سبز و شادابی وقوع دارد که از طرف شهر بایک سطح مرتفع هموار موسوم به دوزه و بعضی
 تپه های خاکی محاط بوده بجانب غرب آهم دریای خان آباد که از مجموع آب های رود های
 تالقان - فرخار و بنگی تشکیل یافته است در جریان میباشد و انگی مجاورت دریای مذکور
 و توافراشجار و باغ های قشک و مناظر و بیته های طبیعی که جایجا درین این شهر وجود دارد
 علاوه اصلاحات موزون و مناسبی که در جاده ها و دکا کین آن اخیراً بعمل آمده و باغ عمومی
 باسلیقه درین آن انشاء شده است منظره بس زیبا و دلچسپی باین شهر بخشیده می باشد
 از خان آباد بنقاط مختلفی سرک کشیده شده - چنانچه سرکی بطرف شمال کشیده شده
 و حضرت امام بسکی از علاقه جات مهم و عمده سرحدی قطن واقع بلب دریای آمو منتهی
 می شود درحوالی حضرت امام جنگل وسیعی که دارای حیوانات مختلف الانواعی می باشد
 وجود دارد

ناگفته نماند که ولایت قطن بداشتن شکارهای مختلفه خود خیلی ها مشهور است
 بعد از ولایت قطن ضلع کوهستانی بدخشان می آید که حالا حکومتی اعلی بوده و بشمال
 ولایت قطن وقوع پذیر میباشد - درین ضلع يك سلسله کوه های مرتفعی وجود دارد که در
 دامنه های آن دره ها و وادی های قشک و سرسبز بسیار جذاب و طبیعی موجود می باشد آب
 و هوای این منطقه در تابستانها خیلی سرد و معابر کوهستانی آن تماماً ببارف مستور گردیده
 دریا های آن کاملاً یخ بسته میکنند همچنین در این منطقه به نسبت وفرت جنگلات آن بارش
 زیاد باریده و از حیث معادن نیز خیلی غنی میباشد - چنانچه معادن نمک - یا قوت - لاجورد
 و گوگرد در چندین مواضع آن وجود داشته از رهگذر وفرت میوه و فواکه نیز مشهور میباشد
 شهر قبض آباد که مرکز این ضلع قشک و طبیعی میباشد بقا صده ۱۱۷ میل بطرف شرق
 خان آباد کائن بوده و ازان به بعد ضلع کوهستانی و اخان واقع میباشد - ضلع و اخان حاوی
 دو وادی های مرتفع است که بادریای پنج آبیاری می شود - وادی مذکور از هر طرف با کوه ها
 محاط بوده آن سلسله که بجانب جنوب آن کائن است قسمت شمالی هندو کوه را تشکیل
 داده که با معابر صعب المرور ازان عبور ممکن می شود - سهل ترین این معابر - معبر بر و غیل
 است که ۱۲۰۰۰ فت ارتفاع داشته و بطرف چترال و چلچت میرود - منابع عمده معیشت اهالی
 این موضع را تریه گرسفند و گاو میش های تبتی موسوم به خش گاو تشکیل میدهند زیرا
 بواسطه ارتفاع فوق العاده خود اراضی آن کاملاً بایر و ولم یرز می باشد چنانچه ارتفاع
 پست ترین دهمکده های این ناحیه ۸۰۰۰ فت آمده و بلندترین آنها بالغ بر ۱۱۰۰۰ فت
 از سطح بحر مرتفع میباشد

لیکونکی، شاہلی اکبر شاہ نجیب آبادی
مترجم، شاہلی عزیز الرحمن «سبھی»

خان جهان لودی

تمہید: محمد بن قاسم علیہ الرحمہ دھند دقتو خانو غنہ نبولی سلطان شہاب الدین غوری
دوفات اوامر گک نوخنہ پوری دھندوستان شمالی او مغربی سویا اکثر دمسلمانانو دحکومت او اثر
لانڈی اوسیدلی دی لیکن بہ ہندوستان کئی یوبیل اومستقل سلطنت دقطب الدین ایبک دزمانی
غنہ گنہل کینزی دقطب الدین ایبک اوشمس الدین التمش اوفیات الدین بلبن اودودی دا اولادو
دحکومت د دوری دخاتمہ نہ وروستہ دغلزبو کورنی تہ دھندوستان دحکومت پہ لاس ورفی
اودودی نہ وروستہ دتغلقانو دشہنشاہی دورہ شروع شوہ ددی دربو وادو کورنو دحکومت پہ دورہ
کئی ہوزیر اعظم چہ بہ نئی اصطلاح ورتہ صدر اعظم اور رئیس الوزرا ویل کینزی بہ الفخ خان
نوم او خطاب یادیدہ الفخ خان دترکی زبی بوم کلمہ دہ چہ سردار اعظم او خان جهان او خان خانان
او خان اعظم اومسندھالی او حضرت اہلی ددی کلمی ترجمہ نہ بہ کوم وخت کئی چہ تیمور
دتعلق پہ کورنی حملہ وکرہ اوددغی حملی پہ اثر دغی کورنی خاتمہ وموندلہ او پوی نوی
مجبہول النسبی کورنی تہ دحکومت موقع پہ لاس ورفلہ پدغہ وخت کئی ددغی کورنی اعلی مورث
خضر خان خیل خان تیمور نائب الحکومہ ونا کہ اودخیل خان دیارہئی دمسندھالی لقب تہویز کر
دمسندھالی خضر خان تہ وروستہ ددہ نحوی دیو خود مختار اومطلق العنان پاچا پہ حیت دسلطنت
پہ تخت او گدی کینہاست۔ لیکن دا الفخ خان ترکی خطاب بیا پہ ہندوستان کئی چاوانہ وریہ
دی خاندان تہ وروستہ دلودیانو دحکومت شروع شو اوہر کلمہ چہ دلودیانو دحکومت دورہ شروع
شوہ نوپہ دغہ وخت کئی پہ پوی وخت کئی خو غوتتو تہ دمسندھالی خان خانان او خان جهان خطابونہ
در کر شو دسکندر لودی او ابراہیم لودی دحکومت پہ دورہ کئی دہر خان خانان اودیر مسندھالی
اودیر خان جهان وو

دخان جهان خطاب دتلفاتو ددورهی څخه شروع شوی د شاه جهان د حکومت اود وری پوری رائج اوبانی پاتی و که څه هم دا خطاب دملو د حکومت به دوره کښې د جگو خطابونو په اړ کښې شامل ولیکن سره ددی هم د وزیر اعظم یا نائب السلطنه مفهوم په دی خطاب کښې نه ویاتی او وری اعظم په دخان خانان او امیر الامرا او وکیل السلطنت او نورو نومونو یادیده، جها ننگیر پرخان د دولت خان پخوی ته دخان جهان خطاب ور کړ او د هندوستان په تاریخ کښې هم داد جهان ننگیر خان جهان دتولو څخه زیات مشهور اودخان جهان نودی په نوم معروف دی او دبل خان جهان شهرت ددی جها ننگیری خان جهان گروته هم نشی رسیدلی او نه هغه شهرتونه ددی شهرت یازاتنگیر گڼل کښی، د تاریخ دطالبانو په مجلس کښې چه دخان جهان نوری او کلمه یاد شی نوددی کلمی څخه په دغه مجلس کښې پرته د جها ننگیری خان جهان څخه بل خان جهان نشی مرادولی اونه دچاهن پښو خواته انتقال کوی، لیکن سره ددی هم دیر داراز ناخبره اوناو افه خلک هم پیدا کښی چه ستره ددی شهرت هم هغوی دخان جهان دتفصیلی حالاتو څخه خبر نه دی اوله دی کبله په دیرو غلطو مبتلا کښی نونه دی کبله زه غواړم چه ان زه هغه فرض چه دخان جهان په باندی واجب دی ادا کړم او تر کومی اندازی چه ممکنه وی خپلو دوستانو ته دخان جهان اودی اصلی تصویر شکاره کړم

په دی موجوده عصر او په پښ عبارت زمونږ دزمانی ځینو مورخینو دخان جهان لودی په خصوص کښې دا خبره لیکلی ده چه دی یو مجهول النسب نوری او په قومیت هم دیر تبت و په دی خبره دوی خپل حماقت شکاره کړیدی او هم له دی کبله زه ن خپل لمان دخان جهان لودی مقروض گڼم او هم داسب دی چه زه په دی وخت کښې دتولو څخه وړاندی دخان جهان په کورنی یو سرسری نظر غور محوم

لودی قبيله: په کوم وخت کښې چه ساسانی سلطنت د بخارا د دربار څخه جلا شوی او الینگین

عوسقل چه په افغانستان کښې یو جلا خود مختار حکومت قائم کړی په دغه زمانه کښې دبحرین دفرامطه و مبلغانو خپل کارونه په افغانستان کښې شروع کړی وو. په مصر باندی قاطمیانو یعنی عبیدیانو قبضه کړی وه او په بغداد اودبغداد په عباسی خلفا ددیلمی خاندان داستیلا لاندی راغلی و او ددهراز وختو کښې دسلیمان دغره او د افغانستان په قبایلو کښې دفرامطه و خیالانو اواباحتی مذهب او خیالاتو شیوع اورواج د کوم تعجب ودرخیره هوه او نه دا خبره د تعجب ودره چه دسبکتگین دورخ په ورخ زیاتیدونکی طاقت څخه ویریدلی دلاهور هندو حکومت دعبیدخان لودی سره دوستانه تعلقات پیدا کړی او په ملتان باندی ښې دهنه قبضه یو جائز کارو گانه اود خپلو دغو چارو په اثرنی دی دسبکتگین په مخالفت پورته کړی. اوله دی څخه خو ورځی وړاندی دملتان او منصوری اسلامی

ریاستونه دفرامطه و دشوارت به اثر بر باد شوی وو او په ملتان کښې فرا مطه و خپل تېلېفنی مرکز جوړ کړی او دا سلسله ئې قائمه کړی ده چه دیوی خوا څخه به ئې هندوان اود بلی خوا څخه به ئې پښتانه د خپلو تأثیراتو لاندې راوستل . حمید خان لودی چه د سلیمان د فره په سلسله تېلېفنی او ملتان ئې نیولی ؤ دغه سړی د یوی خوا څخه دفرامطه و او د بلی خوا څخه دلاهور دراجا جیبال دامید او هیلو نحای او غالباً دافغانستان داودی قیام د ټولو څخه لمری شخص و چه دده نوم ته مؤرخانو دسکمرانانو او پاچاهانو په فهرست کښې نحای وړ کړی ابو الفتح دملتان پاچا اود جمیدخان لودی لمسی دسلطان محمود غزنوی په لاس توبه وو. یسته اود فرامطه و العبادی عقائد او اعمال ئې پرېښودل او دا هلې ځلېت والجماعت په لپار روان شو لیکن ددغینو سیاسی مشکلاتو لپه کیله ددغی لودی خاندان حکومت دپسره زر خاتمه وموندله که څه هم ابو الفتح لودی د سلطان محمود غزنوی په قید خانه کښې مړ شو لیکن سره ددی به هم سلطان دده اولاد او خپلو خپلوانو او قوم ته دودر او مهربانی په سترگه کتل لکه چه ملک سلیمان خان لودی سلطان دخیلو امر او په دله اوز مره کښې شامل کړی و او د هندوستان په جنگونو کښې به ئې له ده څخه دپسره لوی کارونه اخیستل دسومنات په جنگه کښې ملک سلیمان خان لودی د (۱۲) زرو سپر و سیه سالار اود سلطان خان دټولو څخه زیات معتمد جنرال ؤ - ده درې کاله د سلطان سره دسومنات په علاقه کښې ، دقدر وړ خدمتونه کړی وو

دسلطان شهاب الدین غوری په حمله کوونکو هغو لښکرو کښې چه دپښتو قبائلو ددیرد قبائلو خلک پکښې وو داودی قبیلې هم دیر خلک او افراد دغو لښکرو کښې شامل وو او په هغو مجاهدینو کښې هم د لودی قبیلې افراد شامل وو چه دغلی ئې بختیار سزه دپسره پتارا نومی سپند څخه پوری و تېلی او په آسام او تبت باندی ئې عمله کړی وه . په ۷۳۹ ه کښې چه دستار گناون صوبه دار ملک بهرام خان مړ شو اودده سیه سالار ملک فخر الدین خان لودی په ستار گناون باندی قبضه و کړه او خپل حکومت ئې شروع کړ . دلکهنو تی حاکم قدر خان دده سزه په مقابلته پیل و کړ او دیو څو مقابلو وروسته قدر خان ووژل شو او فخر الدین خان په متولک بنګالته قبضه و کړه . (۶) هغه وختو چه به دی وخت کښې سلطان محمد تغلق دا وو ۷ کالو د فحط د مشکلاتو سره په مقابلته مصروف او بوخت و او فی الحال د بنګالی خواته نه شو تېلی . د آخر په ۷۴۰ ه کښې تغلق د حاجی الباس غوښتنی سره سم بنګال ته ورسید او ملک فخر الدین ئې و نیو او مړ ئې کړ او د هغه دینن حاجی الباس ئې د بنګال حاکم مقرر کړ او بیرته راغی . دملک فخر الدین زو مظهر خان لودی چه د ملتان نوموړی حاکم حیدر خان لودی دمنزل څخه دملک فخر الدین دنیولو

او وژلونه وروسته د بنګال د خلیج د ساحل خواته و تهنید او له دغی لځای څخه به جهاز کښېناست او د جنوبی هند د طواف نه وروسته په ډیر مشکل او ډیرو تکالیفو د د ډیپل، کراچی، بندر ته ورسید اوله دغی لځای څخه خپل وطن د سلیمان غره ته بیرته راغی او په دی لځای کښې ده د سلطان محمد تغلق د مرګه او د سلطان فیروز تغلق د پاچا کیدلو د خبردار بدلونه وروسته هر کله چه دا خبره وار ویدله چه به حاجی الیاس سلطان فیروز تغلق حمله کړیده او په دغه وخت کښې دی د بوی لوئی دلی سره د خپل وطن څخه روان شو او په ۷۵۸ع کښې په کوه وخت کښې چه فیروز تغلق د بنګالی څخه ناکامه بیرته راغلی و دی یسلی ته ورسید او د پاچا په حضور کښې حاضر شو او د پاچا په حضور کښې ئی خپل پخوانی حقوق او د حاجی الیاس شکایتونه بیان کړل او هر راز فداکاری ته ئی خپله آمادګی ښکاره کړه سلطان هم خضرخان ته د خپلی مهربانی او عنایت اطمینان ورکړ.

شمس سراج عقیق د سلطان فیروز الفاظ په دی ډول بیان کړی او روایت ئی کړیدی:

«آن شهریار بمرحم شاهی و عواطف پادشاهی ظفرخان را بسیار پر سیده و بغایت نواخته فرمان فرمود که ظفر خان خاطر جمع دارد اندیشه را بسوی خود مگمارا کسر چه شدائد بسیار و مکائدیشمار دیدی و راه های مخالف و بیداهای مخوف بپودی المنته الله بمقصود رسیدی هر چه درستار گانون داشتی اضعاف آن بتو مفوض خواهد شد»

لکه چه سلطان ظفرخان د امر او په زمره کښې شامل کړ دی اول دوزیر نائب اودینه وروسته په سنه ۷۶۹ کښې د گجرات د صوبی حاکم مقرر شو او هر کله چه ظفرخان لودی په سنه ۷۷۵ کښې وفات شو نو دده زوی دریاخان لودی ته سلطان فیروز تغلق د ظفر خان خطاب ورکړ، او دیلار په لځای ئی د گجرات په حکومت مامور کړ ددی خبر ښه دری کاله وروسته یعنی په سنه ۷۷۸ ه کښې دریا خان لودی د گجرات حاکم ته د ظفرخان شانی خطاب ورکړ شو او د مهوره، حکومت ته د گجرات څخه لځکه تبدیل کړ شو چه ددی لځای د اشرارو سر کوی بی له دی سردار څخه بل چا نه شو کولی اونه دغه سرکشان پرته له ده بل چا ماتولی او په خپله قبضه او کنترول کښې را وستلی شو خان جهان ثانی دیو هندو لځوی چه په دغه وخت کښې د فیروز تغلق وزیر اعظم و او په دغه وخت کښې دی د شاهی خاندان او کورنی په خلاف په یوه دسیسه کښې شریک او ددغی دسیسی په اثر ئی ظفرخان ثانی چه د شاهی کورنی او د سلطان د لځوی ناصر الدین محمد شاه تغلق طرفدار و په سنه ۷۸۹ کښې په دسیسه بانندی سر کسرا او هم دغه قتل د تغلق د کورنی د زوال مقدماته شوه.

ظفر خان تانی نه غلور محامن پاتی شوچه دیونوم ملهوخان اودیل سارنگک خان او دبل عادل خان او دغلورم نوم محمودخان و اوهر کله چه تیمور په سنه ۸۰۰ هـ کښی په هندوستان حمله و کړه نوسارنگک خان په ملتان کښی د تیمور دلمسی پیرمحمد مقابله وکړه او دیو خو نری جنگک نه وروسته په ډیره زړه ورتیا سره دجنگک په موقع کښی ووژل شو او عادل خان په لاهور کښی دخپلویو ډیر مختصر جمعیت سره دتیمور (۹۲) زره منظم لښکر سره په مقابله پیل وکړ که څه هم دی په دی جنگک کښی کامیاب نشو مگر داراز مقابلی نی وکړی چه دوست اودښمن دواړو ددوی په میرانه اعتراف وکړ اوهر کله چه تیمور ددیلی ته ورسید نو دده مشر درور ملهوخان لودی چه اقبال خان خطاب نی درلود غلویښت زره لښکر سره چه تجربه کار خلک په کښی دگوتو په شمیر او ددیلی دښار نا تجربه کار خلک پیکښی ډیر زیات وو دتیمور دیولک او دوویش زره منظم لښکر مقابلی ته ووت هر کله چه دپیرمحمد عسکر هم دلاهور دجنگک نه وروسته شامل شوی وه دی کبله اوس دتیمور دلښکر شمیر یولک دوویش زره و لنډه داچه په هندوستان کښی تیمور دظفر خان لودی د اولاد سره ډیرو ډیر د جنگونو ته اړ اومجبور شو او دتیمور په وروسته ملهوخان لودی چه اقبال خان خطاب نی درلود ددیلی نه ورغی اوبه دغه محای کښی نی یواسلامی حکومت تاسیس کړ او هغه خضر خان مسند هالی نی چه دسارنگک خان دلاسه دمبوات په لمنکلو کښی پت کړئیده او دتیمور در اتلونه وروسته هغه څخه تملی او دهندوستان دحکومت مسندنی دتیمور څخه اخیستی وپه ددیلی باندی قبضی ته پری نیود. آخر داوه اته کاله آزاد حکومت کولونه وروسته دجمادی الاول په نهم سنه ۸۰۸ هـ کښی نی دملتان په خوا کښی دخضر خان او گجرات دمتحدو لښکرو سره په جنگک کښی دخپل پیر عزیز ملک شاه لودی چه دپیرام خان لودی محوی وو وژل شو او خضر خان ملک شاه لودی ته دخپل ورور دوژلو په مسئله کښی داسلام خان خطاب ورکړ که څه هم په ملتان کښی دخضر خان حکومت مستقل شو لیکن په ددیلی باندی نی قبضه ونه کړی شوه اوبه ددیلی کښی داقبال خان لودی ورازه دمحمود خان لودی محوی دولت خان دحکومت واگی په لاس کښی و نیول اوترا تونپو کلوپوژی نی دیو خوا دملتان دحاکم خضر خان او ددیلی خوا دابراهیم شاه شرفی جونپور دپاچاه سره کامیابی مقابلی کولی او ددیلی نی د دواړو د بیابیا مجلو اویو د شو نو څخه ساته او دښمنان به نی بیابیا ماتول اوبیرته به نی وروستو کول په سنه ۸۱۵ هـ کښی ناصرالدین محمود چه د شطرنج دپاچا څخه نی کوم زیات اهمیت او حیثیت نه درلود مړ شو او دده دمر کله نه وروسته ددیلی ټولو امر او اشرافو ارحمواو په اتفاق سره دولت خان لودی په دی خبره مجبور کړ چه دی ددیلی پاچا نشی اوبه دی ټول سره دسنه ۸۱۷ هـ پوری دولت خان لودی ددیلی پاچا اودا پاچا مورخین د دولت خان اول په نامه یادوی آخر خضر خان ددیلی په نیولو

او د دولت خان اول په وژلو کامیاب شو او د خضر خان او دده داوولادی د حکومت په دوره کښی ملک شاه لودی چه د اسلام خان خطاب ئی درلود دیره ترفی و کړه او هم د اسلام خان وراره بهلول خان لودی دهندوستان یاچاشو چه دده دلمسی ابراهیم خان لودی د حکومت په دوره کښی د دولت خان اول امسی او یا کړوسی دوهم دولت خان د پنجاب صوبه د اروچه بابرته ئی په هندوستان د حملی کولو ترغیب از تشویق ور کړی و دا دوهم دولت خان د سلطان سکندر لودی په زمانه کښی د پنجاب گورنر مقرر شوی و دده د نیکه دخوا او یو خیل ملک احمد لودی څلور واره بخامن دولت خان اونصرت خان او بهار خان اوموسی خان لاهور ته راغلل او دوهم دولت خان و دپته دیر او مناسب جا یادونه ور کړل اونصرت خان د ملک احمد لودی محوی ته ئی خپله لور ور کړه.

د خان جهان لودی کورنی

انصرت خان ورور دولت خان ته یوه ورځ د پنجاب د صوبه دار دوهم دولت خان په مجلس کښی چا آواز وکړ او دغه آواز ته دولت خان صوبه دار او دولت خان د ملک احمد محوی د واره متوجه شو ددی کار په اثر دولت خان صوبه دار وویل چه دولت خان نه ور وره یابو زه خپل نوم وگرځوم او یاته خپل نوم تبدیل کړه ده ورته په جواب کښی عرض وکړ چه ستادی ستا خپل نوم مبارک شی اوزما دپاره بل نوم تجویز کړه لکه چه د پنجاب صوبه دار د دولت خان دپاره شیرخان نوم وټاکه او دپته وروسته به په شیرخان نوم یادیده هر کله چه د پنجاب د حاکم دولت خان لودی او دهندوستان د سلطان ابراهیم خان لودی دواړو عمرونو او حکومت خاتمه وموندله نو په دغه وخت کښی شیرخان اونصرت خان او بهار خان دروازه ورونه د پنجاب څخه روان شو او دپهار صوبی ته ئی لمانځونه ورسول په دغه لمانځی کښی د پښتنو حکومت لاندراوسه باقی و او هر کله چه په پتنه کښی محمود خان د سلطان سکندر لودی محوی او د سلطان ابراهیم لودی ورور پښتنو امر او په سلطنت انتخاب کړ نو په دغه وخت کښی دولت خان چه په شیرخان نوم بانندی ئی شهرت درلود هم ددغی نوی سلطان په عسکر کښی شامل شو په دغه وخت کښی فرید خان چه په شیرخان لقب سره ئی شهرت درلود او وروسته دهندوستان شهینشاه شوی وه د سلطان محمود خان لودی سره د جو نبور خواته تللی و په دی سفر کښی دواړه شیرخان دیوبل سره آشنا اوله دی کبله چه دواړه په نامه کښی دیوبل سره شریک وو په خپل منځ کښی دیر خوازه دوستان شو د جو نبور په جنگ کښی سلطان محمود لودی مانی و کړه او دولت خان چه په شیرخان نوم ئی شهرت درلود ژوبل شوی بیرته پتنی ته راغی او د عسکریت څخه ئی لاس واخیست او په تجارت ئی پیل وکړ او هر کله چه شیر شاه مها یون اول کرت دیکس په خوا کښی مات کړ نو په دغه وخت کښی شیر خان (دولت خان) اخیستل

تجارت پریشود او شیرشاه خغه ورعی او شیرشاه پخوانی دوستی او بیژند کنوی د نظر لاندی نیولی ده سره ئی د مروت او عزت سلوک و کر او دی ئی دامراو په ډله کښې شامل کړ ، دینه وروسته د (مالو) زمیندارانو اورنيساو شیرشاه ته بدی مضمون عرضونه وکړل چه مونږ ستا مطیع او تابع یو او مونږ ته یو سردار دی د یساره راولپنډه چه مونږ د هغه سره یو لحای شو او د همایون کار نده له دی علاقی خغه وباسو شیرشاه خیل مشرخیوی قطب خان د مالو خواته ولپنډه او شیرخان ئی د یو اتالیق به ډول قطب خان سره کړ او له دی کښه چه د مالو امر او پخپله عریضی لپړلی وی او په دغو عریضو کښې یې د هر راز جانفشانو اقرار کړیو او همایون قطب خان سره ډیر عسکرونه لپنډه او ده دا خیال درلود چه د مالو ټول عسکرو د قطب خان خواته راټول او غوښتی لیکن ، هر کله چه قطب خان او شیر خان مالو ته ورسیدل نو همایون د آگری خغه خیل وده میرزا عسکری او میرزا هندال دغی خواته ولپنډل او د مالو امر او بد عهدی وکړه او قطب خان ئی یواځنی پریشود او میرزایانو سره یو لحای شو . هر کله چه قطب خان ته دده ملگرو وویل چه له دی لحای خغه وتښته نو دده ورته په جواب کښې وویل چه پرته له ما شیر شاه نور ډیر لحامن لری او لحما دمرگک هیش پروانه لری

لیکن که زه د میرزایانو د مقابلی خغه وتښتم ، ډوا کار به زموږ د خاندان او کورنی عزت او وقار ته نقصان ورسوی . دای وویل او د خپلو لټرو ملگرو سره ئی د میرزایانو په مقابله نیل وکړ او په ډیره میرانه ووژل شو . هر کله چه قطب خان ووژل شو نوشیرخان ته ملگرو وویل چه اوس په میدان کښې څه بدی یاتی او خیل لحان له دی میدان خغه روغ او سلامت وباسه شیرخان ورته په محراب کښې وویل چه زه به دا خپله سپینه برهه شیرشاه ته څه رنگه شیبیم دای وویل او په دښمنانو باندی ئی حمله وکړه او ډیر دښمنان ئی مړه او ژوبل کړل او پخپله هم وژول شو ، هر کله چه شیرشاه د قطب خان او شیرخان ددې واقعی خغه خبر شو نو د شیرخان څلور واړه لحامن محمود خان او عمر خان او قاسم خان او کمال خان ئی د پټنی خغه راوغوښتل او دی څلور واړو ته ئی لوی لوی جا گیرونه او طوغ او علم او نقاری ورکړی او د دوی ئی ډیر قدر وکړ او عمرخان ئی لحان خغه وساته اونور دروازه ئی دخپلو جا گیرونو خواته ولپنډل او هر کله چه د برهان پور د فاروقی پادشاه سپه سالار عالم خان اودی د شیرشاه په خدمت کښې حاضر شو نو شیرشاه د عالم خان لور د شیرخان محوی عمر خان ته واده کړه او شو ورغی وروسته ئی عمرخان هم د خپل جا گیر خواته رخصت کړ ددې څلور واړو وروڼو په خصوص کښې ډیر محله خلکو شیرشاه ته شکایتونه وکړل لیکن شیرشاه به د هر کړت او هر چا د شکایت په جواب کښې ویل چه تراوسه لا د ما لوه محمه د شیرشاه خان

په وینو سره ده او زه په هېڅ صورت د شیرخان محامن نشم څپه کولی ، د شیر شاه نه وروسته سلیم شاه عمرخان او محمود خان در پته او قونوج ، او گوالیار او بیانا نه او سنجهل خوانا نه د حکومت د ملکی انتظام د پاره ولېزل او په سنه ۹۵۷ ه کښې د عالم خان اودی د لور څخه د عمرخان محوی دولت خان د گوالیار په قلا کښې پیدا شو او هر کله چه د سلیم شاه دوفات ، وروسته عدلی د حکومت واکې په لاس کښې ونيولی نو دده د ورونو سره طبیعت نه لکېده او تل به له دوی څخه څپه و او په نتیجه کښې ده د محمود خان او قاسم خان او کمال خان څخه هغه ور کړی جا گېرونه بیرته واخېستل او د څپار په قلا کښې ټپې بندیان کړل ددې خبر په اړویدلو سره عمرخان و تنهید او د مالوه په یو نا معلوم ځای کښې پټ شو او هر کله چه عدلی د څپار څخه د عیوبقال د لاس لاندې لښکری نیولی او اکر س نه ولېزلی نو محمود خان او قاسم خان او کمال خان درې واړه ورونه ټپې د قید ځای څخه ایستلی او فاخر خلعتونه او راز راز لوازشونه ټپې ورته ور کړل او د ډېرو انعامونو او قدردانیو د وهدونه وروسته ټپې همیو سره دوی هم ولېزل او د یانې پټ په جنگه کښې محمود خان او قاسم خان د واړو ورونو د مغلو د لښکرو په ډېره ځوان مردی سره مقابله وکړه او په دغه جنگه کښې ووژل شو او هر کله چه عمرخان د خپلو ورونو د مرگه او له دی څېری څخه خبر شو چه حکومت د پښتنو دلاسه ووت نو د خپل اهل او عیال سره د گجرات خوانا روان شو او په سنه ۹۶۲ ه کښې احمد آباد ته ورسید او د گجرات مشهور سردار شیر خان فولادی سره نو ککر شو ، او هر کله چه د عمرخان محوی دولت خان محلی شو نو هغه د گجرات یو بل بهانې امیر حاجی خان سره نو ککر شو او د احمد آباد پخوا آقاوه نومی ځای کښې د دولت خان معاش د جاگیره ډول مقرر شو . او هر کله چه په سنه ۹۸۲ ه کښې د اکبر لښکرو په گجرات حمله وکړه نو بدغه وخت کښې عمرخان هم د شیرخان فولادی د محوی عمرخان سره د جنگه په میدان کښې ووژل شو په دغه وخت کښې د دولت عمر ۲۲ کاله و .

سند عالی دریم دولت خان ،

هر کله چه د مغلو لښکرو گجرات ونيو او دولت خان د احمد آباد څخه سوارت نه ولاړ او د سوارت راجا دولت خان سره د عزت او تکریم سلوک وکړ او د خپلو مصاحبانو ټوله کښې ټپې شامل کړ او په سنه ۹۸۳ کښې د گجرات معاسب شاه ابو تراب دولت خان و سوارت راوغوښت او خان اعظم میرزا عزیز د گجرات صوبه دار ته ټپې وېداندی کړ او میرزا عزیز کو که دولت خان د خپلو مصاحبانو په دله کښې شامل کړ او په جهان دار نومی ځای کښې ټپې جاگیر ور کړ ، او هر کله چه میرزا عزیز د گجرات نه آکری ته

و فوجتل شو نو دمرزا سره دولت خان هم یونهای به سفر روان شو او په لبار کښې د سروهي نومي گڼای په خوا کښې دراجیوتو یوی لوڼې دلی دمرزا عزیزه قافله ناڅایه حمله و کړه دا دیره ناز که موقع وه او په ظاهر کښې ددغو خلکو څخه د لمان ساتلو کومه چاره نه وه دولت خان په دغې وخت کښې لوی کار داو کړ چه دراجیوتو به مشرني حمله و کړه که څه هم پخپله ژوبل اوزخمی شو مگر دراجیوتو مشرني وواژه او د سردار دمرگه سره سم راجیوت و تهننبدل او په دې کار مرزا عزیز دیر شکروه و اېستل او په دغه وخت کښې ئې دولت خان ته دوه زره روپۍ او و آس دانعام په توگه ور کړل او چه مگر نه ورسید نو د دولت خان دغه کار نامه ئې پاچاهه واوروله پاچا دولت خان لمان څخه راو فوښت تر دغه وخته پوری د دولت د مخ پرهار لایه پوره ډول سره نه ورا جوړ شوی پاچاهده په دې کار دیر خوشحال شو او دخپلې ووزې څخه ئې طلوس شری او کښېه کوزه کړه او دولت خان نه ئې ور کړه خو ورغځی وروسته مرزا عزیز کو که د پاچا څخه څه پوښتنه وکړه او خپله وظیفه ئې پرېښودله او په کور کښې کښیناست لیکن دولت خان سره ددی هم دمرزا عزیز ملنگر تیا پری نه شو دلته مرزا عزیز عبدالرحیم دپرخان غوځی چه مرزا خان خطاب ئې دزلود او تر اوسه ور ته ددخان خانان لقب نه وور کړ شوی خپل لمان ته راو فوښت او دولت خان ئې دلایس نه و نیو او مرزا خان ته ئې وسپاره او دانی ورتوریل چه دایو امانت دی چه زه ئې تانه سپارم دده څخه هیڅ وخت غافل نشی اوتل ورسره دخپلو ورتو غوندی سلوک کوه به دی خبره مرزا خان دیره خوشحالی ښکاره کړه او دولت خان ئې دخپل لمان سره یو ته اودخپلو ورتو څخه به ئې ورسره زیات ښه وضعیت کتاوه او دیر پری گران و اوهیڅ کله به ئې نه خپه کلاوه په سنه ۹۸۴ هـ کښې د دولت خان او مرزا عبدالرحیم په منځ کښې تملقات قایم شو په سنه ۹۸۵ هـ کښې شهباز خان کښیوه او مرزا خان په اودی پوراو میواړه دخپلی دیاره ولېږل رانا یرتاب دبا سواری غرونو ته و تهننبد او په اونیلمیر او دی پور شاهي لیکرو قبضه و کړه په دې جنگ کښې دولت خان دیر جنگ اودقدر وړ څه متونه و کړل او دینه ورسره په سنه ۹۸۹ هـ کښې کښې کښې مرزا عبدالرحیم دمظفر کجراتی په خلافت په کجرات باندي دخپلی دیاره ولېږه او په دې جنگ کښې هم دولت خان مرزا عبدالرحیم وساته او داراز به میرانه اوزدور تیا ئې حملی و کړی چه دجنگک ټول مشکلات ور باندي آسان شو او د کجرات ددی کامیابی اوفتحی به مسئله کښې مرزا عبدالرحیم نه دخان خانان خطاب او پنج مزاری منصب ور کړ شو او دینه وروسته دسنده دتسخر به مسئله کښې دولت خان داسی میرانه او لغوان مردی ښکاره کړه چه پاچا ورته دوهزاری منصب ور کړ او دسنده (سنده) د کلمنایې او فتحی کاغذونه د دولت خان دنوم په عنوان معنون کړی شو او په کوم وخت کښې چه شهزاده مراد دکان په فتح مامور شو نو خان خانان ئې د شهزاده سره داتالیق به حیث ولېږه او دولت خان هم دخان خانان سره و او خان خانان به ئې د دولت خان دسلا او مصالحت څخه هیڅ کار نه کلاوه او هر کله چه مراد مرشو نو پاچا

دده وروږ دانیال دد کین ناظم مقرر کړ او خان خانان او دولت خان دواړه دده (داتالقی) په
 حیث مقرر شو او شهزاده دانیال د خان خانان زوم هم و، او هر کله چه دغه شهزاده ته دا خبره ښکاره
 او معلومه شوه چه د دولت خان څخه نه زه د شه فکړ او صحیح رای خاوند او ښه زده ورسری پیدا
 کولی شم نو خان خانان نه ی وویل چه دولت خان ماته را کړه ددی فرمایش به جواب کښې خان
 خانان باؤل خپل عدرو داندی کړلیکن هر کله چه شهزاده خپلی مینی یعنی د خان خانان لور ته
 ددی فرمایش په ملی کولو کښې د برزات تا کید او اصرار کړی و او پخپله هم شهزاده په
 دغه نظر به ټینګ ولاړ نو خان خانان شهزاده ته په جواب کښې وویل چه دامثله پخپله د دولت خان
 په اختیار کښې ده او ځما په اختیار کښې نه ده هر کله چه دا خبره دولت خان ته وویل شوه نو هغه په
 جواب کښې وویل چه ځما اختیار د خان خانان په لاس کښې دی که ځان سره می ساتی او که جلا
 کوی می او زه به هېڅ کله به خپله خوښه نه ده څخه د جلا کید او خیال و نه کړم په نتیجه کښې د دیر
 اصرار نه وروسته د صفری په مباحثه سنه ۱۰۰۹ هـ کښې دولت خان د شهزاده په منو سلینو کښې
 شامل شو او شهزاده دانیال د دولت خان په راوستلو او حاصلولو د دومره خوشحالی ښکاره کړم
 لکه چه یو دیر لوی سلطنت نی حاصل کړی او په یو دیر لوی حکومت نی قبضه کړی دی شهزاده
 دولت خان ته د مسند عالی خطاب ور کړ او دینه وروسته نی د خپلو ټولو چارو مدار الهام او اختیار
 دار کړ دینه وروسته اکبر پخپله برهان پور ته ولاړ او شهزاده نی د احمد نگر څخه برهان پور ته
 راوغوښت شهزاده د خپل پلار د حکم او غښتنی سره سم برهان پور ته ولاړ او دولت خان نی په
 احمد نگر کښې پرېښود په ۲۸ د شعبان سنه ۱۰۰۹ هـ کښې مسند عالی دولت خان په احمد نگر
 کښې پر شو او دده عمر په دغه وخت کښې (۵۲) کاله وه دده جنازه برهان پور ته یوړل شوه او
 په دغه ځای کښې ښخ کړ شو ، دامسند عالی دولت خان د عمر خان لخوا دی چه مؤرخین ور په
 دولت خان سوم یعنی دریم دولت خان وائی او که دریم دولت خان د ښککه نوم د دولت خان په ځای
 شیر خان به وي مشهور شوی نو هغه ته به دریم دولت خان او دغه څلورم دولت خان
 ویل کېدیده میرزا عبدالرحیم خان خان خانان به ویل چه که یو سری هر څومره
 دیر اوصاف ولری مگر کوم یو عیب او نقصه هم لری لیکن دولت خان یو داراز شخص و چه ما په
 هغه کښې پر نه له اوصافو کوم عیب نه دی لیدلی او که ایسان غوازی چه ارومرو دی دولت خان ته
 کوم عیب منسوب کړی نو هغه به داوی چه دولت خان د ضرورت څخه زیات همت در لود او داسو
 داراز عیب دی چه دیر اوصاف دی ور څخه زار او قربان شی
 د مسند عالی دولت خان څخه دده بخا من یاتی شوی وو چه دیو نوم محمد خان او دیل نوم پیر محمد خان
 و او دی دواړو ځمانو هم د خپل پلار سره یو ځای دد کین په جنگ کښې خپله مېړانه ښکاره
 کړی او د قنبر ور خدمتونه نی کړی و او دا دواړه ځوانان پرته له صکریت دفتو نو د مهارت څخه

دیوره علم و فضل خاوندان هم و وشهزاده دانیال دغه دباره نورونه به خیلو مصاحبینو کتبی داخل
کری، اوددوی هرراز رعایت بهئی کتوه اوددوی روزنی بهئی دیره توجه کوله به سنه ۱۰۱۱ ه
کتبی دولت خان محوی محمد خان مرشو اولده خغه یوخضر خان نومی محوی یاتی شو اوبه دی
وخت کتبی دستند عالی دولت خان صرف یو بیر خان نومی محوی یاتی شوم دغه بیر خان دولت خان محوی
دی چه وروسته ورته دخان جهان لقب ور کپوشی اوترنن وریمی یوری دخان جهان اودی به
لقب او خطاب شهرت لری اوهم دغه شی ددی کتاب دلیکلو اصلی باعث او حقیقی موجب دی

خان جهان لودی

به سنه ۱۰۱۱ ه کتبی بیر خان دولت خان لودی محوی دشهزاده دانیال به مصاحبت کتبی شامل
شود بیر خان قابلیت او اهلیت دیر زور دشهزاده توجه بخانه جلب کره اوشهزاده محوی دهلار
مهم بلبلد و گانه اودده اختیارات ایاقندار نی دیر زرات کره او دولت خان تولی چاری او
وظائف بی دته و بیارلی اود ذی الحجی به لری ورخ سنه ۱۰۱۳ ه شهزاده دانیال به کتبی
وفات شو

اودده مرگک نه شیر نیمی میاشتی وروسته دجمادی الثاني به دیار لسم ۱۳ ورخ سنه ۱۰۱۴ ه
اکبر هم مرشو اوشهزاده سلیم داکبر درگک نه وروسته چه جهانگیر لقب بی در لود به تخت
کیناست به سنه ۱۰۱۳ ه کتبی چه شهزاده دانیال ژوندی و دوه کره بی پیر خان خغه ددی
خبری بیغام او غیر ولبره چه نه ماخغه راسه غالباً جهانگیر بیر خان اودی کتبه خیل محان خغه
راو فوشته اود شهزاده دانیال خغه بی جلا کلاه چه هم دشهزاده دانیال دسلطنت د تخت به
نیولو کتبی دجهانگیر رفیب و اوهم نه دجهانگیر وفات کولی شو او بیر خان دخوا نردی
او قابلیت د شهرت زغ جهانگیر ته سیدلی و لیکن که خهم جهانگیر بیر خان ته هر راز اطمینانونه
اوطیمی در کری لیکن بیر خان داخیره غورمه کره چه دشهزاده دانیال خغه جلا شی به کوم
وخت کتبی چه اکبر وفات شو به دغه وخت کتبی خان خانان او بیر خان دوازه به برهان یور کتبی
ژاوددکن دمه مالاتو به اصلاح او حل کولو کتبی مصروف و میرزا مرز او مان سنگه دوازه ددی خبری
مخالف ووجه جهانگیر به تخت بانندی کتبی اودوی غوینتل چه دجهانگیر محوی خسرو به تخت
بانندی کتبی خسرو دمان سنگه خورنی اود میرزا عزیز داماد اوزومو که شهزاده دانیال
ژوندی وی نوخان خانان به ددانیال دباره دجهانگیر به مقابل کتبی دیر کوشین کری اودانیال
بهئی به تخت بانندی کتبی و او بیر خان به هم به دی کوشین کتبی بر خه اخیستی وی لیکن
بیر خان او خان خانان دوازه ددانیال دوفات لایخوا ددی تشکلیف او مصیبت خغه خلاص کری دو
اوبه دی وخت کتبی جهانگیر هم دخال خانان او بیر خان خغه کره اندیشه او ویره نه در لود

اوهم داسې وچه جهانگیر به نخت باندی، د کښناستلو سره سم خان خانان ته د دکن مهماتو دا هتمام مسند او خلعت ولېزه او پیرخان نی خیل لمان غنهر او غوښت خان خانان د شاهی ایلیچانو سره، د عریضی په ډول یو مکتوب په دې مضمون ولېزه چه پدی وخت کشی په بیخ صورت د پیرخان تڼگه اهدی لهای غصه مناسب اهدی هر کله چه جهانگیر لادېخوا غصه دا خبره غوښتله چه پیرخان خیل لمان غنهر او غوږی نو د خان خانان دغی پیشنهاد لاد جهانگیر دشوق اور تیز کر او دوباره تا کیدی حکم نی په دې مضمون صادر کر چه بلا توفه پیرخان ماغصه را ولېزه ددی حکم په رسیدلو پیرخان د برهان پور غصه روان شو او هر کله چه په لاهور کښی جهانگیر خسرو نیولی او حسن بیگه او نور و ته نی سزا ور کړی وه ددی د جهانگیر په خدمت کښی حاضر شو جهانگیر د پیرخان بهرانیو دیر خوش شو او د صلابت خان خطاب اودوه هزاری منصب نی ورته ور کر اودینه وروسته جهانگیر د کابل په اوږی روان شو او پیرخان اودی چه صلابت خان لقب نی درلود هم دخیل لمان سره کابل ته بوته په دې سفر کښی په ورځ تر ورځه د جهانگیر توجه د صلابت خان په خصوص کښی زیاتیدله او هر کله چه د کابل ته جهانگیر بیرته، لاهور ته راضی نو صلابت خان ته نی پنج هزاری منصب اود خان جهان خطاب ور کړ او په خپله فرزندی باندی نی هم مفتخر کر لیکه چه پاچا په خپله قلم د ابیت ولیکه

فرزند خاص شاه شد از قدرت الله
 خان جهان مرید جهانگیر یاد شاه
 او ددی بیت د لیکلونه وروسته نی ملا احمد مهر کن را وغوښت او ورته نی حکم ور کر چه د ابیت د گوتی په غمی کښی و کښه اورانی وده او هر کله چه ملا احمد گوته تیاره کړی د پاچا حضور ته را وده له نو پاچا په خیل لاس دغه گوته خان جهان ته ور کړه هر کله چه حاسدینو به خان جهان د پاچا د قومره لطف او مرحمت او عنایت ولیدو موقعه نی پیدا کړی او پاچا ته نی به خصوصي ډول وویل یو پښتون ته دومره چکه مرتبه ور کول او په نحو یوالی نیول د عقل او احتیاط غصه لری کاردی به جهانگیر د حاسدانو دغو خبرو اذولی او ماکوس اثر و کر اوبله ورځ نی په دربار کښی خان جهان ته مخصوص خلعت او مخصوص آس او د جواهر و تسبیح او مرصع خنجر او کمر بند اوبه زرو چرا و شوی توره ور کړه او د ټولو امر اؤ اړ د زیرانو غصه نی په یو چکه ممتاز لهای کښناووه اوا ه ټولو غصه نی ورته بجه رتبه ور کړه

هر کله چه جهانگیر دار السلطنت آکری ته ورسید نوده د مرزا عزیز کو که دو زلواراده و کړه او ټولو امر او د پاچا ددی ارادی تائید و کر خان جهان په دې مجلس کښی نه و شریک شوی او شاید چه ددی په دغی مجلس کښی چا قصداً نه و شریک کړی هر کله چه خان جهان د پاچا ددی ارادی غصه خبر شو نو یغبله د پاچا حضور ته حاضر شو اوبه دیره آزادی سره نی

ورته به دی دول عرض و کر چه دخان اعظم مور (جیبی) ستایلاز ته تی ور کریدی اودخان اعظم یلاز شمس الدین محمد خان (انگه) به هغه وخت کهنی چه سلطنت به خطر کهنی و پیرم خان ته سخت شکست ور کری دسلطنت بنیادنی کسک کری و او هم دغو کار نامو حاسدان دی خبری ته مجبور او آماده کرل چه هغه به تاباندی مر کری اوسره ددی چه هغه ستایه یلاز خپل بچان فدا کری دی - دمرزا عزیز کو که کار نامی او داخیره چه اکبر به هغه دیر اژونه وړل هرچا ته ښکاره ده مرزا عزیز ستا تره دی او ستا دعت او عظمت بچای دی او هغه به اضطرابی غلطی دومره سخت گیری کول او هغه سره دغه د بی مهری سلوک هېڅ کله ستا دشان سره مناسب نه وی به پاچا باندی دخان جهان وینا پوره اثر و کر او هم به دغه وخت کهنی ئی دمرزا عزیز چه خان اعظم لقب ئی درلود اول لغز شوته او سهوی معاف کری او اوه هزاری منصب او خلعت او آس ئی ور کرل .

که څه هم عبدالرحیم خان خانان دجهانگیر به تخت باندی د کیناستلو په موقع کهنی دجهانگیر مخالف اومزاحم نه واونه دی په دار السلطنت آکره کهنی په دغه وخت کهنی موجود ؤ لیکن دجهانگیر په تخت باندی د کیناستلو څخه لږی ورغی وړاندی دی ددغی کار مخالف و او هم له دی کبله به دغه وخت کهنی یعنی په تخت باندی د کیناستلو نه څه ورغی وروسته . دجهانگیر انتقامی جذبی حرکت و کر او ده دخان خانان پنځه زری منصب اودامارت اول سامان اول اول جاگیر او نور شیان ضبط کرل او خیال ئی درلود چه دی نظر بند کری او د دربار امراء هم دخان خانان مخالف او بد خواه وو او که چاده سره همدی هم لرله نو هغوی دومره جرئت نه درلود چه دخان خانان په خصوص کهنی کومه دخیر خبره و کری شی به دی ناز که موقع کهنی چه بمکه او آسمان اول دخان خانان مخالف لیږل کیدل خان جهان لودی خپل شرافت او انسانیت به دی دول ښکاره کر چه به آزادانه لېجه اودول ئی به دربار کهنی پاچاته به دی مضمون عرض و کر چه خان خانان دسلطنتی کورنی پخوانی نمک خور او روزل شوی دی او دده ذلیلول اوسوا کول او دته ضرر او تکلیف رسورد شاهانه ذات سره مناسب نه دی او دینه وروسته ئی داسم و لوست .

چو برآب فرومی نه برد از پی آنکه شرم دارد ز فرو بردن پرورده خویش

دخان جهان دی خبرو د فحجن او تازیانی کار ور کر او دجهانگیر په زده کهنی ئی دهغوی او دگذر ښکلی او غوره او صاف برته ژوندی شو اودخان خانان منصب او جاگیر ئی بیرته ور کرل او ددکن په نظامت ئی مامور کر . دینه وروسته جهانگیر بیادوباره دخان خانان څخه له دی کبله خپه شو چه ده دهنیر چی حبشی سره دوستی پیدا کری او دچاته نومی بچای

او نوروز بخارو خو کلي او باندي ئې په نيله خوښه غنبرجې حېشى ته ور كړې وې . خان خانان آگرې ته وغوښتل شو او زدى وه چه دته يوه دهرت وړ سزا ور كړې داواري هم خان جهان دسره و دنگل او د خان خانان سفارش ئې و كړ او په يو دا راز لطيف او عاقلانه ډول ئې پاچا يوه كړ چه دهنه ټول غيظ او فحش ساره شو او دخان جهان څخه ئې دخان خانان ضمانت واخيست او بيرته ئې دوكن نظامت ته ولېږه .

پورته مو داخبره ذكر كړې ده چه دخان جهان لودى يلاړ دريم دولت جان دمرزا عزيز او مرزا عبدالرحيم سره په كوم ډول تعلقات او دوستي درلوده خان جهان دخپل يلاړ ددى داودو محبانو او قدر دانانو حقوق په ښه ډول سره ادا كړل . ليكن د ټولو څخه د حيرت مقام دادى چه په كوم وخت كښن جهانگير دراجه مان سنگه داستيصال اراده و كړه نو په دغه وخت كښن هجا ددى خبرى خيال او گمان نه درلود چه كم پسو سړى به دمان سنگه په خصوص كښې سفارش اقدام و كړى او يا به په دى خصوص كښې خواه بيرته كړى مان سنگه هغه سړى و چه دغوښتل چه جهانگير دتخت څخه محروم كړي او دا كبر دمرگه نه وروسته ئې دى دپاره چه خبرو به تخت كښېنې ډېر زيات كوښښونه و كړل او هم ده خان اعظم مرزا عزيز كو كه غولولى او په دغه خيال او كار كښې ئې دلخان سره ئې شريك كړى وو جهانگير به خپل زړه كښې دمان سنگه څخه ډېر نفرت درلود او دى په راجيو نو باندى ډېر بد گمان شوى و جهانگير به دربار كښې هېڅوك داسې شخص نه و چه هغه دمان سنگه په خصوص كښې دخبر كومه خبره و كړې شى ليكن په دى موقع كښې هم خان جهان لودى وړاندى شو او هغه پاچاهه دمان سنگه دكارنامو او فدا كارو هغه داستان واوراوه چه دا كبر به دوره كښې ئې كړى دى او دى مطلب ته ئې هم پاچا ملتفت كړ چه دپاچاهپاره دسلطنت داستحكام اورونق دپاره دعقوى نتيجه دانقام څخه ډېره ښه او غوره ده . ليكه چه جهانگير دمان سنگه دقتل دارادى څخه صرف نظر و كړ او ډېر مناسب جا كبر دور كولو نه وروسته ئې ددكن خوا ته رخصت كړى او دى په هم دغه لحاى كښې مر شو . گوريا خان جهان لو دى ددى خبرى ټيكه كړې وه چه دهر شاهى معتوب سفارش و كړى او دهر معزز شخص عزت محفوظ وساتئ او تل به ئې ددى خبرو كوښښ كاوه او كه خان جهان لودى نه وى نو جهانگير به دغه دريواره امراء يعنى خان اعظم مرزا عزيز كو كه او عبدالرحيم خان خانان او راجه مان سنگه وژلى وو او دپاچا پاك لاسونه به ددوى په وځو سره شوى اودهندوستان په بدناميو پاچايانو كښې به شامل شوى و . داو د شاه جهان ددورى هيڅ يو مؤرخ د خان جهان لو دى هغه كار نامى او جهانگير په دربارو كښې دده هغه اقتدار چه دته خدای ور كړى و له دى كبله مفصل نه دى ليكلى او نه ئې ليكلى هو او دا ليكه چه د شاه جهان په وخت كښې خان جهان لودى دسلطنت دپهلو او

باغی اوطافی گنجل کبیده لکه چه به ورنندی کرینو کینبی به مونیزده زده زویلوو کینبی داستان بیان کرو، دا پورته ذکر شوی اکثر معلومات او حالات د معین افغانی نو می هغه کتاب خغه اخیستن شویدی چه دهانگیر به دوره کینبی حبیب الله هر وی تصنیف کریدی، ددکن دسلطنت نظام شاهی اودیلی تعلقات دهر خراب شوی وو جهانگیر شهزاده پرویز دکن خواته ولېزه لیکن شهزاده درخصتولونه وروسته ددی خبری ضرورت محسوس شو چه باید دغی خواته یوزیر دست سیه سالار اود تدبیر خاوند ولېزل شی، ددربار امر او د خان جهان لودی اثر او افتداری نه نشو کینلی او نولو به دده ته دحسد په ستر گو کینتل او له دی کبیله دوی داخبره غویشته چه به کومه وسیله خان جهان لودی دباچا خغه بیل او جلا کری او هم ددی مفکوری به اثر آواسه دا مشوره او دا نظریه نیککاره کیره چه یرته دخان جهان لودی بل دا راز غوره او د تدبیر خاوند شخص نشته چه هغه ددکن مهمات او مشکلات به ینه شان سره حل کری شی اودا مشوره بالکل معقوله اویه بجای وه اونه په دغه ددربار کینبی دخان جهان لودی غونیدی بل شخص و جهانگیر طوها او کرها دخیل بخان خغه دخان جهان جلا کیندل غوره کړل او خان جهان د سنه ۱۰۱۹ ه به اواندر کینبی شهزاده پرویز خغه برهان پورته ورسید اوددکن به مهماتو کینبی شریک شو اودصفری به ۴ سنه ۱۰۱۹ ه کینبی دملکیا پور دجنیک به میدان کینبی خان جهان اودده وراه خضر خان ددکن دلته کروسره به مقابله کینبی دخیلی بختون ولی حق ادا کیر او خپله بخوانمردی اومیرانه نی خدکوته نیککاره او به دکن کینبی نی د دیلی د سلطنت رعب او شان نیککاره کیر عبدالر حسیم خان خانان د اتالیق به سوگه د شهزاده سره و لیکن تراوسه دوی کوم یو کار نه وکری شوی دخان جهان لودی به رسیدلو ددکن د مهماتو رنگ او په بدل شو او هر کله چه د نظام الملک لیکرو د خان جهان لودی بمقابل کینبی شوواری ماتمی وکړه او یدغه وخت کینبی د عنبرجی حبشی له خوا دروغی درخواست راغی که خغه هم خان جهان لودی او شهزاده پرویز دواړه دروغی طرفداران نه وولیکن خان خانان او دلنیکر نور مشران روغی ته آماده شو او عنبرجی حبشی د بالا گهاټ او جالنه خو علا فی دوی ته ورکری او دیو مغلوب به حیث نی روغه وکړه - ددی روغی نه وروسته شهزاده د خان خانان او خان جهان سره برهان پورته راغی او دا بجای یدغه وخت کینبی ددکن د ناظم مر کیزو درجب د میاشتی به اوم سنه ۱۰۱۹ ه کینبی مهابت خان د باچا له خوا راو رسید او خانانان نه نی پیدی مضمون شاهی حکم راو رساوه چه فی الحال خپل قول و طائف خان جهان ته و سیاره او آگری ته راشه لکه چه عبدالرحیم خان خانان د شهزاده اتالیقی او ددکن قولی چاری خان جهان ته و سیاری او مهابت خان سره آگری ته روان شو خان جهان تر یوو یشو میاشتیو

پوری د شهزاده اتالیق او د بر آراز د کن ناظم او حاکم و - او در پیچ الاول په د و همه ورځ سنه ۱۰۲۱ کښې ارادت خان چه خان اعظم خطاب ئی درلود د شهزاد ، اتالیق مقرر شو او برهان پورته راغی او خان جهان لودی پخپل حال د سپه سالاری په هېده پاتې شو د شعبان په ۱۹ سنه ۱۰۲۱ ه کښې خان اعظم شهزاده پرویز د برهان پور څخه د خپل لمان سره دولت آباد ته روان کړ ، جهان گیر ددی خبری حکم و ر کړی و چه د بر سات د موسم د تیریدلو او د سهیل د ختلونه وروسته باید د برهان پور لښکری د شمال او مشرق له خوا او د گجرات حاکم عبدالله خان فدوی د علی مردان خان او خان هالم سره د شمال او مقرب له خوا په دولت آباد حمله و کړی ددی حکم او فرمان سره سم خان اعظم د برهان پور څخه روان شو لیکن پدغه وخت کښې د احمد نگرشاهی نظام لښکرو د خاندیس په صوبه حمله شروع کړی وه او له دی کبله د خاندیس د صوبی د حفاظت د یاره خان جهان مقرر شو خان جهان د رو هکپری پخوا کښې د نظام شاهی لښکری ماتې کړی او د دکن د لښکرو ملا ئی ماته کړه او په شلو ورځو کښې ئی دننه د ننه د خاندیس او د خاندیس د سرحداتو څخه حمله راوړو نکې وغفلول او ددوی خطرته ئی بالکل په اطمینانی دول سره ور که کړه او له دی لځای نه د شهزاده په لورچه ډېر ورو ورو د دولت آباد خواته وړاندی کیده روان شو او هغه سره یو لځای شو او دغه لځای ته رسیدلو سره سم ئی دا خبر واورید چه عنبرجی جشی یعقوبخان د شلو زرو سپرو سره د بالا گهاټ ته په خاندیس بانندی د حملی کولو د یاره لېږتی دی او ددی خبردارویدلو سره سم خان جهان لودی پدی خیال د بالا گهاټ په اورروان شو چه دغه نظام شاهی لښکری ماتې کړی او د هغی خوا څخه بیرته دولت آباد ته راشی او پدی چپاو کښې راجه مان سنگه او صورت سنگه هم خان جهان لودی سره ملگری وو - هر کله چه دی بالا گهاټ ته ورسید نو د د کښیانو لښکرو ته ئی ماتې ور کړه او دینه وروسته خان جهان لودی د دولت آباد خواته وخوزید په دولت آباد بانندی د حملی کولو تاریخ د پخوانه تا کل شوی و چه باید په همدغه ورځ عبدالله خان فدوی او خان جهان لودی د دواړو ددو څخه حمله و کړی خان جهان لودی د بالا گهاټ څخه فارغ شوی د دولت آباد خواته په یو دا راز وخت روان شوی و چه باید دی پدغه تا کل شوی تاریخ دغه لځای ته اړو مرو رسیدلی وی لیکن یوقدرتی مانع ده ته پېښ شو او هغه داو چه په لیار کښې په دوی بانندی یو دا راز سخت باران شروع شو چه لښکردی خبری ته اړ او مجبور شو چه دوه درې ورځی حصار او پسه یو لځای کښې پاتې شی او هر کله چه دباران څه قدرته دوی ته مهلت ور کړ نو دوی د دولت آباد خواته روان شو - سره ددی چه عبدالله خان فدوی ته دا خبره معلومه وه چه خان جهان لودی تراوسه دولت آباد ته ندی را نژدی شوی او دوه درې ورځی لځانده به و کړی لیکن سره ددی ده

یواحی بدی خیال چه دولت آباد فتح نما به یوم تمامه شی دخان جهان انتظار نمی و نه کر او حمله نمی و کره
 او د دولت آباد نه دولس گروهه بیرته به بیضا پور نومی نحای کتبی نمی د عنبر چی حشی
 سره مقابله وشوه او عبدالله خان بدغه مقابله کتبی مانی و کره او و تشید او علی مردانخان
 او مرزا میرخوردار خان چه خان عالم خطاب نمی درلود دواړه سرداران ژوبل او کرختیار
 کری شو خان جهان اودی د دولت آباد ۳۴ گروهه بیرته وچه ده د عبدالله خان دماتی
 او تشید لو او د دواړو سردارانو د ژوبلی او نیولو خبر واورید او دغه حال ورته معلوم شو به
 دغه نحای کتبی خان اعظم هم دخپلو لیکروسره دخان جهان سره یو نحای شو او شهزاده ورو ستو
 به ملسکا پور نومی نحای کتبی اقامت کری وهر کله چه شهی لیکر د عبدالله خان دماتی او
 علی مردان خان او خان عالم د واقعاتو اوماتی او نیوانه خبر شو نو ددوی ا ددوی د سردارانو
 حوصلی تبتی او خرابی شوی او نولو داخبره شه او مناسب و کله چه باید بیرته برهان پورته
 ولاړ شو لکه چه د دین لیکر دیر زبات اوشاهی لیکر وته د جنگ داواز مودرا رسولو کوم
 پوره انتظام نشته دی خان جهان لودی د بیرته نلانو څخه با لیکل انکار و کر او
 دوی ته نی وویل چه تاسی قول بیرته ولادشی اوزه یواحی دخپلو شخصی سره سره داته یانی کپنرم
 اوبه دین کوم دا اختلاف پرووژدشو او خبره دی حدته ورسیده چه خان اعظم اومان سنگه
 او نر سنگه یو بندیده او خواجه ابو الحسن اونور قول سرداران د خان جهان لودی خیمی
 و رغلیل و نولو داخبره غوښتله چه دی به هر راز عنبر بیرته تلوته آماده او دی به دی خبره
 رضا او ادارگری چه بیرته ولادشی مگر خان جهان با لیکل دی کار نه آماده نشو به دی
 اصرار او انکار کتبی دری ورخی تبری شوی او د نظام شاهی لیکر و تحینی د سستی ددوی
 دلنیکر نحایوته را نزدی شوی او خیل جسارت نمی دوی ته ښکاره کر چه دغه دستی دوی
 مانی کری او بیرته نی وغلغوی ددی قضیې د فیصه کولو او دخان جهان د بیرته یو تلوته دپاره
 مان سکه او خواجه او والحسن اونورو سردارانو داند بیر غوره کر چه باید یوسند تبار کرسی
 لکه چه به دی مضمون یوسند و لیکل شو چه خان جهان به هیچ صورت بیرته تلوته نه آماده
 کپنری مونتر د حکومت مفاد اوشاهی مقاصد به نظر کتبی نولی داخبره مصلحت گپو چه له دی
 نحای څخه بیرته وگرځو او دولت آباد خوانه بالیکل وړاندی ولادشو مونتر قول خان جهان
 به دی خبره مجبور و چه بیرته ولادشی لکه زمونږ د نظر به دباچا خوښه نه شوه نو مونتر به
 د شاهی غتابت مورد اومستحق یو او دخان جهان ددی خبری اومسئولیت سره کوم ربط او علقه
 نه لری مونتر دا کاغذ خان جهان ته د سند به ډول ور کوو هر کله چه به دغه سند نولو
 امضاء گانی و کری اومکمل شو اودغه سند خان جهان ته وړاندی کړشو نو دی بیرته تلوته

نیار اوماده شولینکن تراوسه لادوی روان شوی نه وو چه دملیکا پورنه دشهزاده کافسه به دی معنون را ورسیده چه داحمد نگر نظام شاهی حکومت دیبجاپور عادل شاهی حکومت به ذریه دروغی درخواست کردی او دیبجاپور سفارت نه مونترخه را رسبدلی دی . به هاراضی قول چنگ مکمل کری او قول سرداران او امراء د خیلو لیکرو سره ملکا پور نه نیز شه دی دیاره راشی چه دروغی به شا اوخوا کئی مشوره و کړو لکه چه قول ملکا پور ته ور سیدل اوصالح نامه ترتیب شوه .

هر کله چه به ملکا پور کئی صلح نامه لیکل کیده اوتکمیل ته رسیده به شلم دمحرم سنه ۱۰۲۰ ه کئی حبیب الله هروی دخان جهان لودی ملازم د مخزن افغانی نو می کتاب به لیکلوویل و کړ ، او به لسم دمحرم سنه ۱۰۲۱ ه کئی به برهان پور کئی می دا کتاب خلاص او ختم کړ . دصلح نامی دتحریر او تکمیل نه وروسته شهزاده پرویز دملیکا پور خغه روان شو او دمحرم میاشتی به آخر سنه ۱۰۲۰ ه کئی دامرا وسره برهان پورته ورسید او دربیخ الاول د میاشتی سنه ۱۰۲۱ ه پوری خان جهان لودی به برهان پور کئی شهزاده پرویز سره و او دربع الاول به دوهم تاریخ سنه ۱۰۲۱ ه شاهی حکم سره سم خان جهان لودی دبراردصوبی گورنر مقرر شو او دبرهان پورته دایلیج خواته روان شو جها نگیر دبرار دگورنری فرمان به خیل قلم لیکلی او دخلعت اونوری سره می ده ته لپزلی و به دغو وختو کئی د برار صوبه یوه سرحدی صوبه وه او ددی صوبی دحکومت دیاره دیر هو شیار او معتمد شخصی پکارو . اوهم به دی کال دشعبان به میاشت کئی دجهمی به شپه به ایلیجپور کئی خان جهان به خوب کئی د حضرت صلی الله علیه وسلم زیارت و کړ خان جهان چه سهار د خوب نه را ویش شو نو ددی خو شحالتیا به اثر می خیل قول مال اوشته به هریبا و وویشه او به ایلیجپور کئی خان جهان دذوالحجی ۱۰۲۲ پوری یاتی شو او ددی سرحدی صوبی انتظام می به دپرشه شان سره و کړ دلته به ده خغه دپرهلما او صلحا اوصوفیان را قول وو او به دی لحای کئی به دده دهمرا ووختونو دپره برخه دعالمانو اوینو خلکو په مجلس او مصاحبه کئی تیریده ریه ایلیجپور کئی دجهانگیر شقه چه باچاپه به خیل قلم لیکلی وه خان جهان خغه را ور سیده چه دهنی الفاظ دا وو ،

« فرزند سادات مند صاحب اقبال گوهر درج دولت واجلال منظور انظار مرید با اقتدار خان جهان باستفاضه انوار خاطر داش آرای منظور و ملحوظ بوده خاطر اشراف اقدس مارا نگران خود شناسد و چون مهمات دکن عمده الملک رکن السلطنت خان خانان سپسالار وابسته بالفعل مهمی که باعث توقف آن فرزند باشد در میان نیست با بد که خود را متوجه در گناه سازد و اگر درین باب تمطیل نماید بعد ازین بطالب او چیزی نوشته

نخواهد شد . . . ددی شاهی شقی به رسیدلو بگوان داس دسلطنت و کبیل چه به ایلیچپور کتبی و خان جهان ته نی ددی خبری مشوره ور کره چه باید ته ارومرو به دی خصوصی کتبی شاهزاده پرویز او خان خانان سره مصالحت و کبری ددی و بنا به اثر خان جهان برهان پورته اطلاع ور کره او شاهزاده به دی کیفیت خبر کر او ددی اطلاع او مصالحت به جواب کتبی شاهزاده فی الحال خان جهان ته و لیکل چه ته ایلیچپور بالیکسل پری نیر دی اوزه به اچاته ستایه خصوص کتبی و لیکم چه به دی موقع کتبی دایلیچپور خغه دخان جهان تللی به هیخ صورت مناسب نه دی . شاهی در بارته شاهزاده ددقی خط رسید لو او دخان جهان پاچا خغه نه ور تللو حاسدانو ته دخبرو جور ولو موقع ور کسره او هتو راز راز دروغ شکا ی تونه جور او دیاچا به زده او دماغ کتبی نی دا خبره کیتنوله چه خان جهان یغله داخبره نه غواری چه در بارته راشی او دا بخکه چه هنه دد کن دشاها نو سره دوستانه تعلقات قائم کریدی دی پرویا گنداو خبرو به پاچا دومره اثر کر چه پاچا خان جهان دبرار دصوبه داری خغه دگجرات حکومت ته تبدیل کر او دتبدیلی به فرمان کتبی نی ورته و لیکل چه دبرار دصوبی خغه دگجرات صوبه بنه ده او به دغه لمهای کتبی دگول او بهیل قام هفومت مردینوچه به غرونو کتبی نی لمهای نیولی دی اوسر کشی اومی لیاری توب نی اختیار کریدی ستایه ورتللو به دهفوبه بنه شان سره علاج او چاره وشی ، لکه چه خان جهان د ایلیچپور خغه روان شواول برهان پورته شاهزاده ولیداو دیاره ولاد اوله دغی لمهای خغه گجرات ته و خرمجید .

شاهزاده خان جهان سره دومره مینه پیداشویوه چه شاهزاده به هیخ صورت دا خبره نه غوخته چه خان جهان لودی له ده خغه بیلاو جلا شیه هر کله چه خان جهان گجرات ته ورسید نوبه تهال نسیر نومی قلا کتبی نی لمهای وینواو به غورر محو کتبی دغه صوبه دهر راز فتنو خغه پا که شوه . هر کله چه په گجرات کتبی دخان جهان خغه یونیم کال شیر شونو دینه و دوسته شاهزاده پرویز دیاچا حضورته یوه هر یضه به دی مضمون ولینله چه اوس به گجرات کتبی دخا جهان یاتی کیدلوتنه ضرورت نشته دی اوزه دا غوادم چه خان جهان ته ددی خبری اجازمه ور کری چه هغه ماسره به برهان پور کتبی وی - جهانگیر د شاهزاده دا هر یضه منظوره کره او خان جهان دشعبان به ۲۷ سنه ۱۰۲۳ دتهال نسیر دقلا خغه روان شواو درمضان به امری ورخ برهان پورته شاهزاده خغه ورسید هر کله چه به برهان پور کتبی دخان جهان شاهزاده سره نه مباشرتی تیری شوی نوزور جهان بیگم جهانگیر به دی خبره مجبور کر چه خان جهان دبرهان پور خغه دارالسلطنت ته راولو غواری لکه چه ددقی فرما یش به اثر جهانگیر یادو باره مکتوب و لیکه او به دغه مکتوب کتبی نی ده سره دخیل ملاقات شوق چکباره کر او لمهان خغه نی راولو غوخت به دی لمهای کتبی شاهزاده پرویز قول ته بیسرونه او

کوشنیه و بیسکاره اوی نتیجې ثابت شو او د جهانگیر له خوا د خازن جهان در اغو بشلویه
 د هتوس کښې مسلسل فرامین را ورسیدل او په ۴ د جمادی الثانی ۱۰۲۴ هـ خان جهان
 د پرمهال پورڅخه د اجمیر خواته چه جهانگیر هم په دغې لځای کښی و روان شو او شاهزاده
 د پور د خازن جهان لودی سره په دېر خپلگان او وینکو په د کوستر گوداغ و کره هر کله چه خان
 جهان اجمیر ته دوه درې منزله نزدی شرو جهانگیر دده د استقبال دپاره شاهزاده خورم
 (شاهجهان) دده مغی ته ولېږه اود خیل یو مخصوص معتمد به لاس ئی ورته خلعت او خاصه
 آس هم ولېږه او هر کله چه دی اجمیر ته یو منزل نزدی شو نو پاچا دده د استقبال دپاره
 دنور جهان یلار اعتماد الدوله او آصف خان وزیر اعظم او مهات خان دريواده دېر لوی
 وزیران ولېږل او په اجمیر کښې د خان جهان دپاره دېره عالی خیمه اوسرا پرده نصب
 کړی شو او دنور جهان له خوا راز راز میوی او شیرینی او دیناچا د مطبخ نه راز راز
 خوراکونه دغې څښی ته ، ولېږل شو او درنگ په درنگ او ساعت په ساعت به ئی
 کوم یوشی دغې څښی ته ، دتحفی په ډول لېږه ، دمازیگر دلمایه نه وروسته خان جهان
 دپاچا حضور ته حاضر شو او پاچا چه دارینه ولیدو ورته ئی وویل : « بابا خان جهان خوش
 آمدی پیش بیاید » هر کله چه خان جهان شاهي تخت ته نزدی ورسید نو پاچا په لڅنگه
 ودرید او فان جهان سره ئی معانقه وکړه او ورسره غاړی وت اودده تنه ئی پشکلی کړه
 اودینه وروسته ئی ورڅخه په دېره مینه اوخصوصی انصاف دسفر دخالاتو او دخیریت پوښتنه
 وکړه خان جهان دپاچا حضور ته دېری قیمتی تحفی او نذرانی وړاندی کړی او دشپې پیا
 دپاچا دی خپل لمان څخه دخصوصی صحبت دپاره راوغوښت اودتر دېره وخته یوزی ئی ورسره
 په هره موضوع کښې خبری اثری وکړی نزدی لځای یوزی کوم حالات چه دخان جهان
 لودی به خصوص کښې لیکل شویدی دغه اکثر دحیب الله خان هرزی د تصنیف ددغه
 واقعاتی دغه اخیستل شویدی او حیب الله خان هرزی دخان جهان لودی د واقعاتو غنی شاهد
 د اوهغه تراوی دی چه دغه واقعات ئی په خپلو سترگو لیدی ، دحیب الله خان هرزی بیان
 د خان جهان په اجمیر کښې خان جهان ته رسوی او په دی لځای دغه بیان ختمېږی او نزدی
 د لځای یوزی د خان جهان لودی زمانه دده دعروج اواقبال زمانه گڼل کېږی اود بڼه وروسته
 دده ازوان شروع کېدونکی دی

د خان جهان لودی د ژوندون نیمه وروستی برخه

خان جهان لودی یو زورور او وفادار او سکرنگ او پوځپه انسان و دسلطنت دربار
 په دده وخت کښې دسازش او مرکز او آصف خان وزیر اعظم داخبره غوښتله چه باید د
 جهانگیر هوروستی لځما لځوما او دایمان شاهزاده خورم (شاهجهان) په تخت کښی او دغه

خور نور جهان بیگم چه دسلطنت په چارو کښې دخیاه لود جهانگیر په زړه ئی قضه کړی وه داخبره غوښته چه دجهانگیر ته وروسته شهزاده شهریار پاچا شی اوپخپله جهانگیر شاهزاده یرویز دواپه دی دپاره تا کلمی و او خان جهان لودی او خان خانان او نور امراهم ددی خبری طرفدار وو، نور جهان بیگم خان جهان دبرهان پورته دی دپاره راغوښتلې و چه دی دخپل تاثیر او اثر لاندی راولی اوبه کوم ذریعه دی دشهریار هوا خواه او معاون کړی او آصف خان په دی کوشن کښې و چه خان جهان دخورم طرفدار کړی هر کله چه دجهانگیر دواړندی ددکن په معاملاتو خبری اتري اومذاکرات شروع شو اوپخپله خان جهان لودی هم په دغه مجلس کښې حاضر و ددربار دلولو حاضرینو او دنور جهان او آصف خان طرفدارانو په اتفاق سره دشهزاده یرویز بد شروع کړل او دواړو درباریانو د شهزاده یرویز سره مخالفت ښکاره کړ اوبه دی خصوص کښې ئی دخان جهان شخه چه به دواړو کښې ښه او شنه شاهدو تائید وغوښت که خان جهان دنورو امر او غوښتنی یو چا لاک او زمانه ساز شخص وی نو دومره خوبه ئی کړی وی، چه هېڅ به ئی نه ویلی اوددغی کار به مقابل کښې به ئی دخاموشی او چپ والی شخه کار اخیستی وی لیکن دی ددغی راز اشخاصو شخه نه و اوبه دپره آرادی او جرئت ئی د شاهزاده یرویز او خان خانان اوصاف او ښه والی بیان کړ او یواجمی ددغوی کښې ښکاره نه کړه بلکه دغه اوصاف ئی په یو دلا زاز دلالتو ښکاره او ثابت کړل چه باید دغوی دستاښی مستحق شی ددی بیان په مقابل کښې ټول غلی شو - یوه ورځ شهزاده خورم (شاهجهان) دخصوصی دربار په بی تکلفه صحبت کښې موقع و موندله او پاچا ته ئی وویل که زه دی ددکن ناظم مقرر کړم او د شهزاده یرویز په نحای دی برهان یورته و لپښم لم نوزه به په یو کمال کښې دا خدمت لکړم او بیجا یور دواړه دسلطنتو نه فتح او په محروسه وممالیکو کښې به ئی شامل کړم ، وزیر اعظم آصف دده تائید وکړ لیکن خان جهان لودی بی له کوم فکر او عمل شخه شهزاده خورم په دی مضمون مخاطب کړ چه دا خبره بالکل ستادشان شخه مخالفه ده ته دخپل مشروروزو تحقیر کوی اونه کشرنی آوغوازی چه په شر بانندی فضلت حاصل کړی اونه هېڅ کله گامیابی نشی حاصلوی - که شههم دخان جهان لودی په دی بی باکانه الفاظ جهانگیر خپه شو اونه ورباندی دالفاظ بدولکیدل لیکن دی الفاظو د شاهزاده خورم (شاهجهان) په زړه دغېښی اوخبر شخه کم کارونه کړیواجمی خورم نه بلکه دی الفاظو د آصف خان وزیر اعظم په زړه کښې هم ناسور جوړ کړ اودخان جهان لودی هم دا الفاظ دده دتباهی او بر بادی موجب شو اوزور جهان هم ددی آراف غشگری اوصاف وروښکی سردار شخه مایوسه شوه ددی خبرو نتیجه داشوه چه دواړو ددی خبری کوشن وکړ چه خان جهان دگجرات په حکومت اوشاهزاده یرویز دبرهان پور شخه

د بنگال حکومت ته ولپټې د شاهزاده پرویز د ټولو څخه لوی دوست او معاون خان جهان اودی و، او هر کله چه دوی دده دغه پرویز سره دوستی په دشمنی تبدیل نه کړی شوه، ویونی د امر څخه خوا او یلنی دلریریواته خواته واپښه اوداددی دپاره چه دیوبل سره مرسته ونه کړشی اوهر کله چه دغه خور اوورور یعنی نور جهان او آصف خان له دی کار څخه فارغ شونودوی د خپلو ساز شونو میدان په دیر به شان سره گرم اوتود کړاول نور جهان مهبت خان په ښه شان او راز راز وساتلو تقویه کړاوله ده څخه نی دخپل لاله جوړه کړه او آصف خان هم سپین بزیری سردار خان خانان اودهنه لغامن خپلی خواته راوگرځول مگر دغه دواړه سرداران ددغو دواړو په ښه رانه غل اونه نی دوی دپاره کوم کار کړی شو او آخریو دارازوخت راغی چه شهزاده خورم سرکشی اختیار کړه، اوهر کله چه هغه د بنگالی خواته ورسیدنو شاهزاده پرویز ته دمهابت خان په فریبه امداد ورسولی شو اود پرویز په مقابل کښی خورم ماتی وکړه اوهر کله هغه له چه دغی لغای څخه ددکن خواته متوجه شونودشاهی حکم سره هم پرویز د بنگالی حکومت مهابت خان ته وسپاره اودی بغیله دغه په تعاقب کښی روان شو اوداټول دنور جهان تدبیرونه وو چه پرویز د بنگال د حکومت څخه هم جلا کړی شو او که دانه وی نودخورم تعاقب خومهابت خان هم کولی شو هر که چه شاهزاده خورم داحمدنګر دلنګرو سره برهان پور محاصره کړ نو په دغه وخت کښی دخان جهان لودی دیر گران اوکاری دوست لودی خان نومی سردار چه په دغه وخت کښی په برهان پور کښی و په دغه چنگک کښی ووژل شو اوهر کله چه شاهزاده پرویز د بنگالی نه برهان پور ته را ورسید نو شاهزاده خورم نی مات او بلسکل بی سازه او بی سامانه کړ او شاهزاده خورم دبرهان پورانه په یوتباه او بربراد حالت د (تهپته)، نومی لغای خواته په دی خیال روان شو چه دایران خواته ولاړشی اوهر کله چه شاهزاده پرویز شاهزاده خورم دبرهان پور څخه وغللاوه نوخپله برهان پورته راغی او په دغه لغای کښی نی قیام وکړ اوله کوم لغای څخه چه دی ایستل شوی اوبنگالی ته لپټول شوی بېرته هم هغی لغای ته را ورسید په دغه وخت کښی، آصف خان هم دخپل زوم شاهزاده خورم له دی بد او خطر ناک حالت څخه خبره نه واودده هغه وړاندنی ساز شوه، په هم دغه وخت اوموقع کښی په کار شواوبه ښه نی ورغل اودیوی خوا څخه مهابت خان چه د بنگالی حاکم و د آصف خان سره یو لغای شو اود بلی خوا شاهزاده پرویز په ناخایی مرگه په برهان پور کښی مړ شو که هغه هم دشاهزاده پرویز دغه ناخایی مرگه دټولو څنګو د حیرت او تعجب موجب شو مگر دده ددی ناخایی مرگه اصلی سبب هچا ښکاره او معلوم نه کړی شو مهابت خان په بنگاله کښی سرکشی ښکاره کړه اودی وافتاتو د شطر نیچ په ټولو چالو نو کښی ښکاره اولوی تقریبدا کړ، خورم دایران، دفتخی اراده وکړه اوددکن خواته روان شو، هر کله چه پرویز مړ شو نودخان جهان لودی څخه خلك بالکل بیتم اودده دخوا دودی په زېږونو

کئی بیخ کومه اندیشه یانی نه شوه. خورم د کجرات صوبه دارخان جهان لودی خغه بیغام ولېزه چه ته سفارش و کره اودیاچا خغه لحما دخط معافی وغوازه او مهابت خان هم د پاچا خدمت ته دهنس و نصیرات یودرخواست ولېزه ددوارو نصیرات او خطاگانی و بغنل شوی خورم (شاهجهان) به دکن کئی یانی شو او مهابت خان د بشکال خغه شاهی دربار ته راوغوینتل شو او خان جهان لودی ددکن په ناطمیت لیا کول شوی او د کجرات نه برهان پورته تبدیل کری شو.

مهابت خان چه په یغوا دنور جهان په حکم او اشاره کارونه کول اوس ئی د آصف خان دمقاصدو په تائید پیل و کره ده د بشکال خغه خپل لمان په دیر به شان سره مستعد کری اود راجپوتو تازه عسکر ئی نوی بهرتسی کری دخپل لمان سره راسته او راغی او غالباً د آصف خان په مشوره او سازش ئی جهانگیر بندگی کره او جهانگیر د مهابت خان دقدید خغه د خلاصیداو نه وروسته لېزه موده وروسته یعنی د سنه ۱۰۳۷ د صفر په میاشت کئی مرشو او شهریار دده په تخت کئیناست او ووژل شو او د هندوستان حکومت شا هزاده خورم ته په لاس ورغی چه د شاهجهان په نوم د هندوستان مشهور پاچا شو.

هر کله چه شاهجهان په تخت کئیناست نو د آولو امر او منصبو نه ئی چنگه حضرت آصف خان په خپل یغوانی حال د سلطنت وزیر اعظم او مدارالهام یانی شو او مهابت خان ته د خان خانان خطاب ور کره شو. د خان جهان لودی خبری پاچا او وزیرانو آولو ته یادی او معلومی وی لیکن فی الحال ئی دده استیصال مناسب ونه گانه او اول ئی ددی خبری انتظام و کره چه باید خان جهان دبرهان پور خغه د (مالوه) نومی لمان په صوبه داری تبدیل او مهابت خان خانان ددکن ناظم مقرر کریشی او خان خانان ته حکم ور کره شو چه ته دخپلی خوا او خپل طرف نه خپل محوی خان زمان برهان پورته ولېزه خان جهان دبرهان پور خغه مالوه ته راغی او تر اوسه لا په اطمینان ناست نه و چه جهنجر سنگه ورسنگه یو بندیسله دسر کشی علامی ینکاره کری. دهنه دسر کوسی دیاره خان جهان خغه حکم ورسید او محبتی نور شاهی امرام په دی مهم مامور شو. خان جهان په دی مهم کئی لیکه خه رنگه چه توقع کیدایه خپل قابلیت او شجاعت ینکاره کرل اونو موزی بندیسله ئی مغلوب کره او د شاهی حکم سره سم ئی دهنه دمقبوضی لویه برخه دهنه خغه یله کره اود یو دروند تاوان داخیستلو نه و وروسته دهنه دغه خطا معاف کری شوه.

خان جهان لودی دغه کار نامه د شاهجهان د جلوس په امری کال کئی ینکاره کره ایکن دی کار نامه هغه غوټه پراخه نستلی شوه کومه غوټه چه دده په نسبت د شاهجهان په زده کئی وه او آصف خان وزیر اعظم اود دربار نور امرام په ده پسی ودا ولسه ده خغه د کسات او انتقام په فکر کئی وو او ددی راز سپیشلی او تور بالی شخص کوم

خطرناک مهم ته لېږل اود هغه د عمر کسه خلاصول کوم گران کار نه و او په دې تجوز پاچا له دې ارام او بدنامي څخه چه سرې ته پيژني او يا دقدر داني حس نه لري بالکل مامون پاني کيده ليکن په دې تجوز کيښي به دخان جهان لودي شهرت او عزت ته کومه صدمه رسيدله اونه په دې کار دپاچا او وزيرانو اولو دا انتقام جذبه سرېدله له دې کبله به دوی خان جهان ته ډير مهلت نه ورگاوه دې آکري ته راوغوښتل شو او پياي پخپله دې دپاچه حضور ته حاضر شو، چه دچچر سنگه بندړله دمهم فراغت او کاميابي مبارکي د پاچا حضور ته عرض کړي پاچا ده سره په ظاهر کيښي ډير ښه وضعت و کړ ليکن ده ته ئي مالونه نه ، د پيرته نسلو اجازه وره کړه اودي خو ورځي په آگره کيښي پاتي شو اوهره ورځ به دپاچا دربارته حاضرېده په دغه وخت کيښي د کوم صوبه دارپيرته خپلي صوبه داري ته نه لېږل کومه جز وي او معمولي خبره نه وه او خان جهان هم له دې طرز عمل څخه لاند پخوا نه و پريده او په دغه وخت کيښي دته دا خبره معلومه شوه چه دې به د خپل اهل او عيال سره گرفتار او په ډير بدمرگي به ووژل شي ، ددې خبري په اړوسيدلو خان جهان ډير پريشان شو اوده دخپلي دروازي په مخکيښي هغه پښتانه عسکر يان چه ده سره وو دپيره دارانو په حيث مقرر کړل او دربارته بدل ئي پريښودل دمنتخب البلباب مصنف ليکي چه دمناص خان زوی دخان جهان دزوی سره دوستي درلوده دغه دولت خان جهان زوی ته په نوکله يوه ورځ ويلسي وو چه خان جهان ته به ډيره زړسخته سزا ورکړ شي هم له دې خبري څخه دخان جهان په زړه کيښي وهم پيدا شو مگر دا دنوموړي مؤرخ يوه ساعت تيري اود شاه جهان يو غير مفيد وکالت دی اوداښکته چه خان جهان لودی نه کوم وحشي اود سياست نه ښي خبره سرې و او يو داسي دغرونو ښي تجربين سرې وچه د کوچنيانو په خبرواو اوکو به غوليده - دې ډير لوی سرې او اوله درجه امير وچه دخان جهان اود پاچا دغوی والي خطاونه ئي گټلي اودد کين دخلوروصوبو نایب المکونگي ئي کړي وه اود جهان نگير په دربار کيښي ئي د ټولو امراو څخه زيات عزت او وقار درلود او دا هغه شخص و چه عبدالرحيم خانغا نان او مرزا عزيز کو که اومان سکه غوندي مجرمان ئي پخپل سفارش د شاهزاده پرويزد سفارش په مرسته د شاهی عتاب څخه خلاص کړي وو او د جهان گير پخصوصي ، مشورو کيښي ئي د ټولو وزيرانو څخه زيات دخپلي رأى د اصابت او پخي او صحيح مشوري ورکولو امتحان ورکړي و دې د توري اولقم ددواړو خاوندو يعني برسیره دشجاعت اوتوريالي توب په مخصوصو صفتو ئي د پوره علم او فضل خاوند هم و دده قول عمر د جنگ په ميدان او سپه سالاری او دربارونو او دپاچا يا و په مجلسونو او نديمي کيښي تيرشوی اودده ناسته به تلد شاهزاده گانېو او وزيرانو سره وه او دې پخپله د صاف زړه او رښتيني ژبي او پوخ قول او لوز

خاوندو او تل به ئی پخیله هده و فا کوله او هیخ کله به د خیل لوز او قول خغه نه جارو نه لیکن قول عمرئی د دنیا دارانو چالاکی او غداری او چلونه هم لیدی وو ، نو د یو دی راز شخص به نسبت داخبره کول چه ده د یو کوچنی هلك به تو که د ربار ته تلل پر بنودل او پخیل کورئی د خیل قام دخلکو یشتنو پیره مقرر کره دیره د تسخر و خبره ده حقیقت دادی چه دغو خلکو د خان جهان د ذلیلوو ، او وژلو منصوبی لا پخوا تکمیل کری وی او خان جهان ارو مرو له دغو منصوبو خغه خبرشوی و او که دده به بحای کوم یوبل بسی همه سری وی زهغه به بسی دلاس او پیو د خوخلو خغه د دوی چری ته غارده غزولی وه - او که خان جهان حقیقتاً بخان خاین یا خطا کار گنلی نو پخیله به ئی هرراز سزانه غارده ایضوی او د هتی برداشت او لطفلو ته به ئی خیده امداد کی یشکاره کری وی لیکن هر کله چه ده حقیقتاً بخان د هرراز خیانت خغه یاک او بی خطا گانه بوله دی کیله ده د خیل بخان خغه تر آخره وخته پوری مدافعه کوله اولسکه د نورو توریالو غوندی سرور کولو نه تیار او آماده شو منتخب اللباب یدی مضمون روایت کوی چه هر کله شاهجهان د خان جهان لدی کناره گیری او گوشه گیری خغه خبرشو او دغه خبره ورته معلومه شوه نو اسلام خان ئی دته د تسلی د ور کولو د یاره ولپزه او دته ئی هرراز اطمینان ور کر لسکه چه خان جهان لسکه د پخوا غوندی دربارته نیک راتسکه شروع کر لیکن غورورعی وروسته بخونو مصاحبانو خان جهان ته ددی خبری پوره خبرور کر او ورته ئی وویل چه ته یدی خبره یقین و کره چه داخوورعی مهلت تا ته د مصلحت به دول در کرشویدی او ستا مرگه او هلاکت بالکل دهرتزدی اوقریب دی - منتخب اللباب د مصاحبانو دی خبروته هم غلط ویلی دی لیکن دا دیره عجیبه خبره د چه هرچا به هم دخان جهان سره تو کی او ساعت تیری کوله اودیره عجیبه خبره داده چه په راتلو نکو شو محدودو ورنحو کتبی دغه قول تو کی او ساعت تیری رهنیتا ثابتی شوی اودغو تو کوته دحقیقت جامه واقوستل شوه د شجاعت او توریالی توب نا آشنا کار نامی :

آخریوه ورغ چه د شبی خغه دوه ساعته وخت تیرشوی و خان جهان د آگری خغه روان شو چه ددغو تملو او روانیدلو تفصیل خافی خان یدی دول لیکلمی دی :

« شبی از شبها بعد از انقضای دو ساعت نجومی با سایر متعلقان صفیرو کبیر که بعضی را برقیلان و برخی را براسپان برفق پوش سوار نموده جریده خانه بدوش گشته معاً دو هزار جوار افغان جرار که اکثر آن از خویش و تبار و یک جان و دو قالب بودند و دوازده نفر فرزندان و داماد و دو صد سه صد پیاده و شاگرد پیشه هوا خواه قدیمی از آ کره نشاره و طبل زنان برآمده مرحله پیمای تبه جبرانی گردید »

هر کله چه شاهجهان ته د آگری خغه د خان جهان یدی دول د و تلو حال معلوم شو :

او پدغه وخت كښې دم في الحال خواجه ابوالحسن - خدمت پرست خان چه په رضا بهادر
 ميرا آتش نې شهرت درلود او سيد مظفر خان بارمه او نصير خان - او خواص خان بهتي او
 مرحمت خان بختی او راجه بتهلداس سه هزاری دراجه گوبال دایلی لوی - او راجه پرتی
 راج او معتمد خان او خان زمان او رای رایان او راجه جی سنگه او نور شل تنه مشهور
 سرداران د دیرشو خلویشتو زرو لیکرو سره چه په دېرو توپخانو مجهزود خان جهان به تعاقب
 پسی ولېزه او هر کسله چه شاهجهان دخان جهان دروا بندونه خبرشو نو دده د آگری څخه دوتلو
 او روانیدونه یونیم ساعت وروسته دغه لیکری به د پسی د آگری نه ولېزلی ؛ پدی لځای کښې
 دغور او فکر وږ خبره داده چه دننگیالو پښتنو دوه زره لیکر د تعاقب دپاره شل تنه لوی لوی
 سپهسالاران او تقریباً څلوېښت زره لیکر د پیر و توب خانو او تجهیزاتو سره ولېزل شو نیمه شپه وه
 او اولو ځمکه و آرام کړی و او په دغه وخت کښې دومره دېر لیکر په دومره بیزه او زرم تر پ کول
 او مسلح کول اولېزل د شپه پیدا کوی چه هم دغه شپه دخان جهان دبولو او وژلو دپاره د پخوا
 څخه تکمیل شوی وه او دغه ټول سرداران دخپلو خپلو لیکرو او توب خانو سره د پخوا نه
 مستعد او تیار او د حکم منتظر وو اوددی خبری انتظار ئی کاوه چه د حکم د رسیدلو سره سم
 دخان جهان کور محاصره کړی .

اتفاقاً خان جهان لږ ساعت وړاندی له دی کار او پروگرام څخه خبرشو او د حیرت او
 پریشانی په عالم کښې دخپل ننګ او ناموس د حفاظت او ساتنی دپاره په دی شان روان شو
 چه ښځو ته ئی چادری ور پسر کړی او په اسر نو باندی ئی سپرې کړی او که ده د پخوا څخه
 داراز خیال درلود چه وتښتی او یاله دی واقعی څخه شو ورغی وړاندی خبر شوی وی نو دته
 دا خبره گرانه نه وه چه دومره پیلان ئی نه په کړی وی چه خپلی ز نانه او ښځی ئی ور باندی
 سپری کړی وی - او یانې د پخوا څخه کوم لځای دخپل لځان د حفاظت دپاره ټا کلمی او خپلی
 ښځی ئی پخوا هنی لځای نه لږلی وی لیکن دغه واقعاتو څخه چه وړاندی به ده ته پیشتر ی
 هم دا خبره معلوم پترې چه خان جهان لودی پخوا له دی چه د لځان دپاره کرم منزل مقصود او
 دیناه لځای تعین کړی د آگری څخه روان شوی و - او دده رعب او هیبت د شاهجهان په زړه
 کښې تر کومی اندازی لځای بولی و ددی خبری اندازه له دی خبری څخه په ښه شان سره
 کیدلی شی چه دده دغه دوه زره لیکر چه ښځی او کوچنیان اومال او اسباب او شاگردان په دغه
 لیکر کښې شامل وو دومره یو خطرناک شی فرض کړ چه دده دغه دیر زیات لیکر چه دشپې ئی
 دده لږ لیکر به تعاقب پسی لېزل و کافی ونه گانه او سهار ئی دپا خیدلو اود خوب نه
 راویښیدلو سره سم د آگری نه مسلسل لیکر لېزل شروع کړل اودغه دشپې لېزل شوی لیکر
 دمرستی اوقوة الظهر دپاره ئی ووردیر زیات او مجهز لیکر و لېزه دغه راز تصور او هیبت

دخان جهان دزده ورتیا او توربالی توب او عسکریت اوسیه سالازی اولیاقت او مرتبی توجانی
 په ینه شان سره کولی شی او دخان جهان دزده ورتیا او میرانی اندازه له دی کار څخه هم
 په ینه شان سره کیدی شی چه دی د آگری نه پت و نه وت بلکه ددولتونو او تقارو سره په
 ښکاره ووت.

د چمپل جنگ

د آگری نه ۱۸ کرو په بیرنه چه لر څه قدرته را پورته شوی او د آسمان په غاړونی
 وړانگی خپری کړی وی خان جهان دچمپل نومی سیند څخه دپوری وتلودیاره بیری راغونډولی
 چه په دغه وخت کښې د شاه جهان لښکری دغه لځای ته ور ورسیدی خان جهان به ډیره پوره او
 تلوار خپلی ښځی او کوچنیان دسیند بلی غاړی ته پوری ایستل او پخپله دسیندی غاړه په پانی
 او د حمله را ډوډونکو لښکرو سره ښی په مقابله پیل و کړ او دغه لښکری سامانه لښکر دغه ډیر
 زیات مجهز شاهي لښکرو سره په جنگ بوخت شو د پوی خوا د شاه جهان لښکر و ته مسلسل
 قوة الظهر او نور لوازم را رسېدل او خان جهان دخپل ډیر لښ او بی سامانه لښکر سره دسیند
 په غاړه په یو داراز لځای کښې دلښکرو سره مقابل او مخامخ شو چه بالکل دیو خوا بل خوا
 کیدلو لځای او موقع هم ور ته یلاس نه ور تلله او دپوری خوا لښکر و او د بلی خوا سیند مجامره
 کړې و لیکن سره ددی هم هر کله چه دغه ډیر زیات لښکر ددغه ډیر لښو ، ښکاره او پښتو د
 لښکرو سره مقابله و کړه نو داخیره ورته ښکاره او معلومه شوه چه د چمپل په غاړه د لښکو
 دیوال نه و بلکه نن دچمپل په غاړه د فولاد ویو داراز غر تشکیل شویدی چه هر کله ورسره
 د شاهي لښکرو سیلاب تصادم کوی نو یو داراز هیئت ناک آواز ور څخه پورته کېدی چه د کبر
 چاپیره علاف و خلک ور ته میران پانی وی د مقابلې او تصادم نه وروسته د جنگ د میدان څخه ډیر
 سخت هیئت ناک آواز پورته شو او زده ورتیا او لځوان مردی او میرانی به دغه د کبر کښې
 دخپل مخ څخه بلو پورته کړ او دخپل جمال ننداره ښی نری ته و ښو د له شجاعت
 به ډیره مغونه مجول او تهور به و ښو کښې پراته او ژوبل تیریدونکي لځوانان په خپله جینه پوری
 منیل دوینو باران د لښکری مخ تک سور کړ او د مقنولینو په وینو ککړو وجودونو په دغه سور د کبر
 نقاشی کار شروع کړ او د سیند بلی غاړی ته ښځی او کوچنیان دسکښې په عالم کښې مېهوت او حیران
 ولاړ او دخپلو مړونو او ورونو او لځوانو د میرانی او توربالی توب ننداری کوی او د چمپل نومی
 سیند روانو او بو په خپل خوږ آواز په دی مضمون یوه نغمه وبله: «توربالی لځوان دهغه لځوان نوم دی
 چه د جنگ به وخت کښې د تښتیدلو دپاره ښی نه لری»

ددی جنگ او شخړی نتیجه داشوه چه دخان جهان دوه لځوان عظمت خان او حسین خان او پوزوم
 شمس خان او دشمس خان دوه ورونه محمد خان او محمود خان دغه ورتیا داراز (۷۰) تنو پښتو د مړو پوری جوړ

کړل او دشجاعت او تورپالی توب او بیتون ولی حق نی په پوره ډول سره ادا او په ډیر افتخار له دی فانی دنیا څخه دارالبقائه ولاړل - ددی پنځو سردارانو په خصوص کښی دپښتو مخالف اوبی درده مؤرخ خاکی خان داالفاظ لیکلی :

دهر پنج پنجه شیر ژبان را در ببرد رنجه می داشتند و در معر که مصاف فیل دمان را امان می دادند .

دخان جهان پورته ذ کړشوی تلفات دنظر لاندی نیولی دشاهی لښکر تلفاتو ته هم فکر وکړه خدمت پرست خان میر آتش او سید محمد دسید مظفر خان بارمه کړو سی او سید محمد شفیع دسید مظفر خان کړوسی اود راجه تبهیلداس دده ورونه او د بارمه دساداتو ۱۹ تنه پیاوړی او جنگیالی مشران اود ډیر راجپوت سرداران اویا تنه مغل سر داران ووژل شو اوراچه تبهیلداس اوراچه برته پی راج اوسید مظفر خان بارمه او خواص خان بهتی داسی ژوبل شو چه دمرو په ډیری کښی ژوندی وموندل شو اود ډیرو مودو د علاج او معالجونه وروسته دکښتاستلو او یاخېدلو او گرغیدلو ودر شو - دشاهی لښکرو د ټولو مقتولینو پوره شیر په صحیح ډول نشی شودل کیدلی لیکن ددوی دشیر اندازه په دی ډول کیدلی شی چه خان جهان لودی ددی شاهی لښکر دچمپل به غاړه ډیرو مقتولونه وروسته دچمپل دسیندڅخه پوری وت اوبه دغه ورځ چه خان جهان لودی دسیندڅخه پوری وت اوجنگل غلی اوتر یوی اندازی ختم شو له دغی وخت نه تر (۲۱) ساعتو پوری شاهی لښکر دومره فرصت نه درلود چه به خان جهان پسی پوری وویځی اودوی دغه ټول (۲۱) ساعته دخپلو مرو به پنځولو اوتدفین کښی تیر کړل - په دغه وقفه کښی دکړی نه هم ډیر نوی اوتازه دم لښکر راوړسید نو دخان جهان دیوری وتلو په دریه ورځ دغرمی په وخت کښی شاهی لښکرو دچمپل نومی سیند څخه دخان جهان دتماقب دپاره به پوری وتلو بیل وکړ دغه لښکر خپل ژول اوزخمیان به دهول پور کښی پریښودل اودوی دکوالبار خواته روان شو اوخان جهان په گوالبار چندیری بندیل گڼه بانندی تیرشوی گونډوانی ته ورسید - شاهی لښکر دخان جهان څخه دومره مرعوب شوی چه دخان جهان نه به وروسته وروسته اولری لری روان و خان جهان د گونډوانی ته د احمد نگر سلطنت نظام شاهی ته داخل شو اوبه دولت آباد کښی نی قیام وکړ - اوشاهی لښکر دمالوی دغرونو اومخنگلو څخه تیرشوی دخان جهان په تسکل کښی بکلانه ته ورسید اوبه دغه نحای کښی نی اقامت وکړ اوشاه جهان ته نی په دی مضمون خبر ورکړ چه پرته له دی چه ته پخپله رانشی اودا دراتلو تسکلیف په لحان وبه گالی تودا کار کیدونکی نه دی په دغه وخت کښی تبهیلداس اوبرته پی راج اوسید مظفر بارمه - او خواص خان بهتی اونور مجروحین ښه اوجود شوی وودغه مجروحین شاه جهان راوغوښتل اوقاشر خلعتونه او ډیر ډیر انعامونه نی ورته ورکړل او دهنو رتی نی هم پورته کړی - اوخواجه ابوالحسن اونور هغه سرداران چه دتماقب لښکر سره نی به بکلانه

کښي توفیق کړی و دتوسین او آفرین مورد وگرځیدل او منصوبونه یې هم پورته اوجک کړی شوه.
دخان جهان سره د شاهجهان مقابله :

دریغ الاول په لمړی ورځ ۱۰۳۹ پیغله شاهجهان د دیر زیات لښکر سره د آگری نه روان او د دیرومزلو او سفرو نو نه وروسته د نریدا نو می سیند څخه پوری وتلی د خاندیس په سرحد کښي داخل شو او ارادت خان او بنایسته خان او اعظم خان او راجه گج سنگه ته یې پتغوس زره لښکر ورکړ او ارادت خان یې ددغه ټول لښکر لوی منسبدار او زمه دار سپه سالار وټاکه او دده ته یې دخان جهان دنیولو دیر تاکید وکړ او پیغله د جمادی الاخر په میاشت ۱۰۳۹ کښي برهان پورته ولاړ او په دغه محای کښي یې قیام وکړ او دخپل قیام په دغه سلسله کښي یې دبرهان پور نوم دارا سرور کښینیود، خواجه ابوالحسن یوالمی برهان پورته راغی اود شاهجهان د ملاقات شرف یې حاصل کړ او دده ته یې هم دخان جهان د نیولو په خصوص کښي مؤکد هدایت ورکړل اوده سره یې شاه نواز خان هم د دېرو لښکرو سره واپزوه او شیرخان د کجرات کور نرته یې هم دا حکم واپزوه چه ته په احمد آباد کښي خپل وکیل مقرر کړه او پیغله د کجرات د لښکرو سره د ابوالحسن امداد ته نمان ورسوه اود بیکلاتی راجه ته فرمان ولېږل شو چه ته باید خپل ټول طاقت او ذرائع د شاهمی لښکرو په مرسته په کار واچوی که څه هم داحمد نگر د نظام شاهمی سلطنت اود شمالی هند مقبله حکومت په منع کښي دیغوا نه دیو راز جنگک حالت قائم و . مگر د شاه جهان ، په تخت باندی د کښناستلو نه وروسته ددواړو خواو نه کومه خاصه سر کرمی په دی خصوص کښي نوه ښکاره شوی او هر کله چه خان جهان دغی خواته ولاړ نو په دغه وخت کښي د شمالی هند لښکری په دېر زور او شور اود دېر زیات مقدار دغی خواته روانی شوی اوشاه جهان خپل ټول قوه او ممکن ذرائع دغی لور یعنی ددکن خواته متوجه کړل داحمد نگر ریاست هم د مقابلی تیاری وکړه اوشاه جهان د کالیی صوبه دار عبدالله خان هم را وغوښت او په دی حمله کښي یې دی هم شریک کړ اود تلنگانی او خاندیس او بیکلاتی د ریواړو خواته داحمد نگر په ریاست حملی شروع شوی او په دی جنگک کښي امام قلی خان، دجان سپارخان زوی اود شجاعت خان زوی او راجه ستر سال سنگه دمان سنگه وراره او دیانت خان او نور نامتو او پیاوړی سرداران په دغو جنگونو کښي مړه شول او گرد هرداس او نور دېر را جیوت سرداران ټول شو په دی وخت کښي شاهجهان داحمد نگر په ریاست یوالمی جنگی فشار را نوست بلکه ددی خبری کوښښ یې هم شروع کړ چه داحمد نگر امرا اونور رها یا خپلی خواته مایل کړی او دغه راز سیاست یې داحمد نگر په ریاست کښي جاری او شروع کړ لکه چه ددی سیاست په اثر ددی جنگک په دوران کښي داحمد نگر د ریاست دېر سرداران دیاچا

حضور ته حاضر شو او هڅونه چېک چېک منصوبه ورکړه شو په دې خلکو کېنې جادورای د (سبو امره نه نیکه) ساهو بهونسه دسیو امره ته یلار اود جادورانی روم اوچکد یودخا وروانی اخیښی او پتنگ راډ او تاوچی اونور مرهتیاو په خصوصی ډول سره د ذکر اویا دواو وردی چه دی خلکو ته شیا هچان ډېر ډېر جاگیرونه او چېک چېک منصوبونه ورکړیدی ، هم له دې وخت څخه د مرهتیاو حوصلی یگی شوی اوددی خیانت په اثر د نظام شاهي حکومت په سترگو کېنې هم ددوی اهمیت ډېر زیات شو ، اویه مسلمانانو سردارانو کېنې شریزه خان اوسادات خان هم محکمه د ذکر وړ دی چه دوی هم دشا هچان حضور ته حاضر شوی او چېک منصوبه ئی اخیستی دی اودشا هچان داتدبیر نه یواځی داحمد نگر ریاست ډېریشانی موجب شو بلکه دی تدبیر خان جهان لودی ، هم ډېر متفکر او حیران او یریشان کړ .

د راجوری جنگ

ډېرته ذکر شوو غدارانو مرهتیاو دخیانت او د شاه جهان دترغیب په اثر، د مرهتیاو جمعیتونو انگیلسان خپل پغان سره شامل کړل دسمندر دقاری دوی ته ئی داحمد نگر ریاست ته ډېر مشکلات پیداشو ، لیکن خان جهان ددوی خواځه شاهي لیسکری دوردندی نللو څخه منع کړی وی او دبلې خوانه ئی ددی خبری کوښښ هم کاوه چه دانگیلسانو او مرهتیاو دغه دفتنی او رهم غلی کړی ، کوم شاهي لیسکر چه د خسان جهان په مقابل کېنې چنگیسم خان اعظم ددغی لیسکر لوی سره سالار و او هم دالنیکرو توانه لوی او ډېر اوقوی لیکروؤ هر کله چه اعظم خان تر ډېرو وړخو پوری کوم کارونه کړېشو اودمخه ئی څه پوره نه شو نو شاه جهان داعظم خان په محای آصف خان دوزیر اعظم اوسپه سالار په حیث ډېر هان پور څخه ولېږه - هر کله چه اعظم خان په مچل گانئون نامی بجای کېنې د آصف د ماموریت اومقرری څخه خبرشو نو ډېر پښیمان او شرمنده شو - اوهم په دې وخت کېنې داخبرهم راوړ سید چه خان جهان لودی دمرهتیاو او انگیلسی باغیانو دسر کوبی نه فارغ شوی اود خپل ډېر لږ جمعیت او اهل اوعیال سره په راجوری نومی قصبه کېنې مقیم اودشاهی لیسکر له خوا بالکل مطمئن اوینه ددی اعظم خان دخپلو هغو باکامیو دللانی دباره چه تر اوسه ورته پېښ شوی وی دی دغه موقع غنیمت وگڼله او د آصف درا رسیدلو څخه وړاندی ئی دپو ډېر زیات او جراز لیسکر سره حمله وکړه او خان جهان لودی ئی گیر اومحاصره کړ : دا اعظم خان سره په دې حمله کېنې بهادر خان د دریا خان محوی او راجه جی سنگه او راجه تبهلداس اوسپهد اراخان او خواص خان او سردار خان او مرحمت خان او اعظم خان دتوږ خانی داروغه اوتهر داسی

جهاله او راجه اتوب سنگه پور راجه بهار سنگه بنديله او خان زمان او هر اسپ دامهات خان
 بخامن اوشیرخان او شا نوازخان او چندر من بنديله او کیلوجی مرهته او اجی رام مرهته او
 چکدیو مرهته اوصاف شکن خان او نور لوی لوی سرداران شریک او موجود وو۔ خان جهان لودی
 ددی ناخایی بلا او ناکهانی مصیبت به مقابل کیتی هم خیل عزم او استقلال دلاسه ورته کر
 او خیلی کهی او کوچیان بی دخیل نور اسباب اولوازموسره دزدو غروو درونه ولبنزلی او پخيله
 دخیل کوچنی جمعیت سره چه دده دوفادارانو دوستانو او خیارو خغه تشکیل شوی و به مقابله
 بوخت شو او دشا جهان لینکروته بی دوازه دچمیل جنگک ننداره ور وینود له - به دی
 شخره کیتی خاصه او دذکر او یادونی ور خبره داده چه بهادرخان ددریاخان محوی د شاهی
 مقدمه العیش سردار او به اولو کیتی زده و سری و اولی خوانه دده پلاردریاخان اودی دخان جهان
 اودی همدم اودوست اولوی سردارو او دا دوازه پلارو محوی دیوبل سره سخت د شیمان اودیوبل
 دویو تبری وو دخان جهان لودی دیوه وراره نوم هم بهادر خان و اودی به زده ور تیا او
 میرانه کیتی ددریاخان د محوی بهادرخان حریف او مقابل و خان جهان لودی اودده ملگری
 شاهی لینکر دا سی گیر او محاصره کرل چه به ظاهر کیتی ددوی د خلاصیدلو او کره خواته
 دوتلو کوم یوصورت نه لیدل کیده اوشاهی لینکرو رخیره به غشو او تورو او نیزو او خنجروو
 او بلو دشاهی لینکرو دیره برخه به تویکو هم مسلح وه به دغه لمهای کیتی دیرسخت جنگک او
 خونری مقابلی و شوی اویه دغو مقابلو کیتی بهادرخان ددریاخان محوی دشا جهان لینکرو
 پیآوری سردار دوه نمایه به غشو او یولهای به توره ژوبل اوله دغو برهارو نو خغه مژ شو
 اوده سره تاهر سنگه جهالا هم وو ژل شو دیوسخت جنگک نه وروسته به شاهی لینکرو کیتی
 دهاتی علامی شیکاره شوی او اول لینکر بوی خوانه را اول اودی بوی غوندی به خوا کیتی
 غونده شو او خان جهان به دغه وخت کیتی چه دخیل حریف به مقلوبولو کیتی مصروف و به میدان
 فایض او بریدل کیده شاهی لینکر دخیلو بخانو دسنبه اولونه وروسته بیا حمله و کر او به دی
 حمله کیتی دمرو دلی اودیبری چور شو او دتورو دبرینش او بریشنا دخلیدلونه وروسته د فره
 به درو کیتی دویو خوردنه و بهیدل او دنگیالو بیتنو میرانی او زده ورتیا د شا جهان لینکرو
 عقل سرته راوست اویه دی جنگک کیتی دخان جهان وراره بهادرخان جنگک به میدان کیتی شهید شو
 اودوست اودچمن تهئی دپیتون ولی او میرانی درس یریشود او خدکوته بی دا خبره شیکاره
 کره چه بیتون محلی دبرانی به دکر کیتی بخان چه رنگه فدا کوی د خافی خان لیکی چه
 د هر کرا زخم کاری مبرسید آرزوی زخم دیگر نموده قدم جرات بقصد سربازی پیش
 میگذاشتند تا آنسکه بهادرخان از طرف خصم از زخم پای پیاپی از پا درآمد بهادر خان که از
 بسیاری زخم افتاده بود چون رمقی باقی داشت بمدد غیرت از جای خود برخاسته باز روی به

لشکر یاد شاهي دست به شمشیر برده حمله های مردانه نموده آخر به زخم گولۀ تفنگ افتاد راجپوتی آمده که سر او را جدا سازد چقدر از کمر بر آورده چنان افتاده بر راجپوت انداخت که گوش او بیاد داد را جپوت زخم خورده دست از و بر نداشت سر او را جدا ساخته با انگشتی دست ویران او نزد اعظم خان آورد

به دغه وخت کبکي خان جهان تر دیره وخته پوری خیل نور مقاومت په میدان کبکي مناسب ونه گانه اود خیل اهل او عیال خواته ئی منغه وکړه او هغوی ئی دخیل نمان سره کسرل او سالکسل ووت

په کوم پیل باندی چه دده عیاونه سپاره وو هغه هم په دغه وخت کبکي د پښو خفه پاتی شو اوله دی کبله ئی مجبوراً خیل عیاونه په آسونو سپاره کړل - په دغه وخت کبکي په شاهي لښکرو کبکي سومره همت نه و پاتی چه دده تعاقب وکړی - شاهي لښکر په دغو جنگو کبکي پوهی دومره کامیابی و کړشوه چه دخان جهان وراره بهادر خان و وژل شو که هغه په دغه جنگه کبکي دشاهی لښکرو خغه هم دیر خشک او لوی لوی سرداران وژل شوی وو د بهادر خان گولۀ اعظم خان شاهجهان خغه برهان پورته ولېرله او ددی گوتی په غمی کبکي دبهادر خان نوم کینل شوی و او دا گولۀ ددی خبری دلیل او ښکاره هلامه وه چه بهادر خان وژل شوی دی شاهجهان ددی گوتی په لیداو دیر خوشحالی او سازونه و کړل او په برهان پور کبکي ددی کار نامی په مناسبت جشن جوړ او په ټول ښار کبکي ئی چراغان وکړ - که هغه هم داحمد نگر نظام شاهي سلطنت دخان جهان لودی په ور تملو دیر قوی شوی او هم دغه دخان جهان لودی دمه پراتی او توری برکت و چه دغه نوچنی ریاست د هندوستان دیو لوی شهنشا شاهجهان غواندی پاچا سره کامیابۀ مقابله وکړی شوه او ددی شهنشا په مقابل کبکي ئی خیل رعب او وقار وساتلی شو - لیکن دمسللو جنگونو او مقابلونه وروسته دغه ریاست په تنگه شو اود احمد نگر ددربار روغی ته میلان پیدا شو اودغه ریاست په دی خیره کبکي غور او فکر کاوه چه په کوم ډول او تجویز خان جهان لودی شاهجهان ته وسپاری او خان جهان لودی ته هم ددی مفکوری خبر رسیدلی او هم لسه دی کبله هغه په دکن کبکي هم خیل نمان په خطر کبکي ولید اودا تجویز ئی وکړ چه باید دما لوی او را جپوتانی او پنجاب په ایار خیل نمان پېښور او دیا غستان غرونوته ورسوی او په دغه لحای کبکي دمه جرړه کړی او ده ددغو نمانو دپښتنو قیلزلو خغه هم د همدردی او مرستی هیله در لوده - هر کله چه خان جهان لودی داحمد نگر د ریاست د حدودو خغه ووت اود خاندیس په حدود کبکي داخل شو نو په دی کار د شاهجهان فکر اوحواس دیر خراب شو او عبدالله خان او سید مظفر خان بارمه او سرقران خان او درگا داس او

ما دهنسنگه او یکه تاز خان او نورو سردارانو ته نی ایشکری ور کړی او ټول نی په دغه
 خیره مامور کړل چه دنریدا نومی سیند ټول گود رونه د کترول لاندی و نیسی او په دیر
 دقت سره ددغو گودرونو محافظه وکړی او خان جهان لودی ته ددی خبری موقع ور نه کړی
 چه هغه دنریدا سیند څخه پوری وویلی او د هر سردار سره دوه دوه (گوزبردار) ددی
 مقصد دپاره مقرر کړشو چه دیو سردار خبر بل سردار ته رسوی په ددی ترتیب د دغو گودرونو
 په محافظت دوه سوه (گوزبرداران) مؤظف شو اوله دی څخه داخبره هم معلو میژی چه
 ددغو گودرونو دساتنی او ایشکرو دا داری دپاره سل تنه سرداران مقرر او ټاکل شوی وو
 خان جهان لودی له دغه سیند څخه پوری وت او هچا دی دیوری وتلو څخه منع نه کړی
 شو . خان جهای دما لوی اورا چپوتانی غرونه او داگونه او غننگلونه او لودی زوری
 ترپشو او ویستلی اوتر دیبال پور پوری نی لمان ورساوه په ظاهر کښی خو احمد نگر او
 دیبال پور به اکل یو معمولی شی معلومیزی لیکن دهندوستان په نقشه کښی چه د شکر
 او معلومات خاوندان احمد نگر او دیبال پور وگوری او دغه فاصله لمان ته معلومه کړی
 او په ددی خبره هم لمان پوه کړی چه په دی لپار کښی کوم کوم غرونه او سیندونه او چارونه
 او اوصی پرتی دی او بیا دا موضوع هم دنظر لاندی ونیسی چه په برهان پور کښی شاهجهان
 دهندوستان دټول بر اعظم یا چا دپوره طاقت سره پروت اود خان جهان د هر حرکت او
 هر کلام په پوره طاقت سره تعقیبات کوی او د هغه وینو ته تنزی ناست دی نو په دغه
 وخت کښی به ورته دا خبره ښکاره او معلومه شی چه د خان جهان دزرو اویا دولسو سوه
 هغو پښتو سره چه په مودو مودو د جنگر نو او شو کبیر و پچلی وو تر دیبال پور پوری
 رسیدل کوم معمولی کارونه و او که دی د اقلانستان د غرو نو پوری را رسیدل وای
 نو داخبره بالکل ممکنه اودپره یقینی وه چه د شیر شاه اعظم سلطنت بیرته د پښتو لاس ته ورغلی وای
 او شاهجهان به هم لکه دخیل ورنیکه همایون غونډی په ایران او هندوستان کښی ووژدی ووژدی زلی
 کړی وای لیکن پاک خدای ته به دغه خبره منظوره نه وه بلکه پاک خدای ته به داخبره منظوره
 وه چه د حضرت همام گیر علیہ الرحمه په ذریعہ په هندوستان کښی اسلامی اثر قائم کړی . د پښتو
 او پنجاب صوبه داران هم غافل نه وو او دی خبری امکان نه درلود چه خان جهان لودی
 د دیبال پور څخه وړاندی راشی او د پنجاب او یا سینده په میدانو کښی یا گرفتار او یا قتل
 نه کړ شی . د خان جهان د خبر دارویدلو سره سم دجالند هر نه نیولی تر پښتو پوری په
 ټولو چوکو کښی حرکت او فعالیت پیدا شو او هم له دی کله خان جهان لودی د دیبال پور

څخه بیرته د مالوی خواته متوجه شو - او هر کله چه سرویج ته ورسید نو پدغه لځای کښې درې څلور ورځې مه مطلق شو - پدغه موقع کښې عبدالله خان د کاز بیس صو به دار او سید مظفر خان بازمه د سرویج خواته متوجه شو لیکن هر کله چه دوی سرویج ته ورسیدل نو دوی ته دا خبره ټینګاره او معلومه شوه چه خان جهان لودی دوه ورځې وداندي له دی لځای څخه تللی دی او کوم د حکومت دوه بیلان چه به سرویج کښې وو هغه ئی هم د خپل لځان سره بوتلسلی وی . . . .

د دریاخان شهادت

خان جهان چه د سرویج نه روان شو نو د بکرماجیت د جهېا رسنګه بند یله د لځوی په علاقه کښې داخل شو او بکرماجیت د خپل جرار لټیکر سره د خان جهان د نیو لو د پاره روان شو - پدی لځای ددی خبرې یا ډول ضروری مملو میژې چه خان جهان د آگری نه د دووزرو تنو د جمعیت سره وتلی وو چه ټول پښتانه وو پدی دوو زرو پښتنو کښې هېچا دده ملګر تیاېری نه شوله سره ددی چه نه چا دی ته پریشودل چه په کوم یو لځای کښې په آرام کښې او یا لږه ډېره دمه جوړه کړی دی به هره ورځ او هروخت یا په چمک او یا په مزو بوخت وو او تل به د دوی مقابله د دومره ډېرو او دیراز مجهزو لټیکرو سره وه چه په کم او کم کښې به دوی د هغو سره هڅ تناسب نه درلود .

پدی موقع کښې ددی خبرې مېصله هم ډېره گرا ده چه آيا د خان جهان د سرداری قابلیت ډېر ریات او د تحسین وړ دی او یا دده د هغو دوو زرو پښتنو ملګرو وفاداری ډېر زیات تحسین او آفرین وړده لیکن په هر صورت انسان ارو مرو دا خبره تسلیموی چه څ جهان یو دا راز لایق او شریف سردارو چه د هغه پخوا او ماحول کښې یو او دوو نه بلسکه یو دا راز معتد و او وفادارو او توریالو او جان نثارو او دا راز منسخت خلک را ټول شوی و چه هغوی هر راز تکالیف و کال او په نتیجه ټیې ئی لځا ونه فدا او قربان کړل او پدی لیار کښې ئی هېڅ قسم فکر او تأمل ونه کړ - د کوم یو سپه سالار او شریف سردار تعریف له دی څخه زیات شی کیدل چه دده د لاس لاندی خلک تر آخره پوری دده وفادار او پدی باندی لمانځونه قربانوی او دده ملګری د مرګ د وخته پوری وفاداروو د ډېرو او په وړو سختو اولویو معرکو او جګړو نه وروسته چه پورته مو د هغو ذکر کړی دی ، څ جهان څخه ددغو دوو زرو فدا کارانو او سربازو څخه صرف نه سوه فدا کاران باقی پلټی شو د مسافرو دغه مصیبتو خپلی قافله کښې د خالق ژوبل او ناروغه او ضعیف او کوچنیان او نور د دوی د خوراک

خکاک لوازم او تجهیزات او خمی قول شیان شامل وو - او بکرماجیت بندیله ته چه د (۱۵) زرو سیرو سره ددغی قافللی د تالا کولو د پاره وتلی وکوم گران اومتکل کارنه و خان جهان غوینتل چه پدی نهو سوه لیکرو بکرماجیت بندیله د (۱۵) زرو لیکرو مقابله وکری ، لیکن دریا خان په دیر اصرار په خان جهان دا خبره ومنله چه دی پنځه سوه ته د خپل لمان سره واخلی او خان جهان دخپلو کله و اور شو را نو او دغو پنځو سو ونشو - و وړاندی لمان وباسی او دریا خان دغلورو سوو کسو سره دبندیله لیکریه دی لمانی کښی ه ل کړی

پنځی او کوچنیان اور غوران دخان جهان دلمان دیاره هذابو او په هر لمانی کښی به هم ددوی له کبله دمشکلاتو سره مخامخ کیده او که دده په غاړه کښی دغه دینځو او کوچنیانو بار نهوی لویلی نو غالبه خره داده چه دهن دوستا - په تاریخ کښی به خان جهان لودی یو شیکاره تغیر پیدا کړی وی په هر صورت خان جهان دکله و او اطفانو سره وړاندی ولاړ او دریا خان یاتی شواود بکرماجیت بندیله سره ئی په مقابله پیل وکړ داغلورسوه تورپالی په خپل خپل وار دجنگ په دغه ډگر کښی شهیدان شواود دریا خان هم په دغه جنگ کښی په تنه دتوریک په گولی ولگید او شهید شو بکرماجیت دسهار نه تر ماښامه پوری دغو تورپالو سره مقابله وکړه او دغو غلورو سوو ښکېلو او تورپالو پښتو واریه وار په دغه میدان کښی دشهدات جامونه وڅکل اوددغی تجویز په اړخان جهان په دیرینه شان سره ددی خبری موقع به لاس ورغله چه دبکرماجیت بندیله د هلاقی څخه لمان وباسی بکرماجیت ددریا خان سرغوش کړ او برهان پورته ئی شاه جهان څخه ولپښه شاه جهان دبکرماجیت په دغه کار نامه دیر خوشحال شو او جمدهر اویوه مخصوصه توره او تقاره ئی دته دخلمت په توگه ورکړل ، اودده منصب ئی پورته کړ . خان جهان اودده ملگری دمسلسل سفر څخه په تنگه شوی وو اود (بهانگیر) نومی لمانی به خوا کښی ئی چه دجهان سی به شمال اولمان خاته اړخ کښی پروت دی قباو کړ او په دغی لمانی کښی ئی دمه جوړول او څه قدرته توقف نکول یو ضروری ځکارو گانه

د بهانگیر جنگ

هر کله چه سید مظفر خان بارمه ددی څخه خبر شو چه خان جهان به دغه لمانی کښی دخپل لمانی جمعیت سره توقف کړیدی نو دده خپل لمان ددیرزیات لیکر سره دغی لمانی ته ورو رساوه او خان جهان یوه ورځ لمړی له دی څخه خبر شوی و دی چه لمانی لمانی خواته را نژدی شوی او راروان دی ، دده ددی خبر داوریډلو سره خپل اهل و عیال او ژبیل اور غوران یومزل وړاندی و لپزل او پغیا ئی لمانی دمظفر خان دمقابلې دیاره تیار او آماده کړه دریا خان دواړونه وروسه خان جهان لودی دخپل

ژوندون څخه یزار اوله دنیا او ماښایا څخه متنفر شوی و دسید مظفر خان سره دامقابله ډیر لویه اود بادگار ودمقابله وهددی چنگ په نسبت دمنتخب اللباب العاط دادی

دعجب مقابله ومقاتله رستانه ازهر دوطرف روداد که سیدان بارمه مقابل شمیر افغانان که هر یکی چون سد سکندر ثبات ورزیده دادشرط نمک خواران آخر روز میداد پروانه وار بران شمله کوه زده جوهر شجاعت بروی کار آوردند و از افغانان نیز چقلیش هلی مردانه بظهور آمد که سادات بارمه آفرین گفتند .

چوپړن لذرگه ابر بهر مصاف
 برون کسرد شمیر خود از غلاف
 چنان کشت دست و پهل کارزار
 که شد تیغ ها جفت مقرض وار

په دی چنگ کښې خان جهان په خپل لاس دخان عالم خپل چه شیرزاد نوم ئی درلود او راجه درگناواس راجیوت ووزل او خان جهان اودده اکثر ملگری ژوبل شواو دخان جهان دوه ملهن دقویکونویه گولپو ووزل شواو خان جهان لدغی لهایه د کالنجر خواته روان شوپه دغوخت کښې دده ملگری دسلواو ایا ددووسو تنو څخه ډیره وو پاتی شوی په دغی وخت کښې د کالنجر غله دارسید احمد ته د خپلی میرانی او توری ښکاره کولاینه موقع په لاس ورغله اوده دخان جهان زوی حسن خان او نمینی نور ژوبل او زخمیان و نیول او له دی درحم ودمظلمومی غافلې څخه ئی لمښی جتمی او دخوراک شیان واخیستل او دغه غله ئی چور او تالا کړه

وړوستی جنگ

خان جهان د کالنجر څخه روان شوی (تالاب سندرده) نومی لهای خواته ورسید دلهای د کالنجر په شمال کښې د (کین) نومی خود په غاړه بیروت دی - او په دغه لهای کښې ئی هغو ملگرو ته چه باقی پاتی شوی وو په دی خبره قسمونه ودرکړل چه ناسی له ما څخه جلاشی او خپل لمانونه ژوندی خلاص کړی لیکن هچا د ده خبره ونه منله او اولوبه دی خبره قسمونه وخوړل چه موز به تر آخره وخته پوری له تا څخه جلا شو . راجه طا دهوشتگه هم دتیر جنگ نه وروسته دسید مظفر بارمه سره یو لهای شوی او هغه څخه راغلی ؤ ، دی دواړو حمله وکړه او خان جهان خواته ئی لمانونه را ورسول او په دی وخت کښې ، خان جهان څخه شل تنه سړی - او دوه پیلان باقی پاتی وو (او دا هغه دوه پیلان وچه دسرونج څخه ئی دخپل لمان سره بوتلی وو) دوی ددغو دواړو پیلانو اړخ ته سنگر ونيو او په هغو پښتونو ئی پیل وکړ او دینه وروسته ترور ارنیوتنه خبره ورسیده .

زه تو ارم چه دمیرانی او شجاعت دلمنگل دزمری خان جهان شجاعت ددی ورستو ساتونو
 حال په خیل قلم ولیکم . خاقی خان دخان جهان سره بالکل هم دزدی نه لری او دی دخان
 جهان په بدو ویلو او خان جهان دنیکنه کولو غصه بالکل باک او پروا نه کوی او تل دغه
 دذات او شاهی تذکره په دیره خوشحالی سره کوی . زه په دی لهای کتبی دخاقی خان خیل
 الفاظ تقالوم .

خان جهان چون شیرنیر خورده وزخم رسیده غرش کنان به نیر درستانه پر داخت

بیت

خرا میده شیران بگشت آمده نه نهنگان ز در یا بدعت آمده اند
 در آن عرصه شوری برانگیزند که در چشم مفر نمک ریخته اند
 ز برند یگهای شمشیر کین لب زخم بر تیغ گشت آفرین
 و آن از جان سیر آمده خون گرفته در عرصه کار زار به هیچ وجه کوتاهی نه نموده
 داد مردانگی میداد تا طباب عمرش به تیغ اجل بریده گشت و به برجهی ماد هو سنگه از یاد
 آمد و با وجود زخم دیگر که به پای رسیده باز بعد از افتادن خود داری نموده نشسته
 تادم و ایسین از دوست و دشمن آفرین شنیده در جواب مجاریه حریف کوتاهی و پهلواخی نه نموده
 تا رسیدن سید مظفر خان بدستبازی حربه جانستان په عالم بقاشافت ، گویند شاه قلی نام
 گرزبر دار سراو را از تن جدا ساخت .

په دی وروستی جنکه کتبی هم خان جهان لودی سید مظفر خان یونانی او (۲۷)
 تنه نور شاه جهانی تورپالی دمان غصه کتبی او و دانی کول او دی هم شهید شو . دزمری
 دزغ غصه دیرلوی پهلوانان و برهنی او ددیرو تورپالی دویری متیازی خطا کتبی او په
 کوم وخت کتبی چه نرزمی په پیسل حمله کوی نوییل په لسکی کتبی او خپله مدافعه کوی
 او په کوم وخت کتبی نرزمی و غر مپتزی نوموتی په خپلوسترگو لیدلی وی چه ددیرو خلکو
 په پتو کتبی بی ارتی شی لیکن مونتر دانداره هم کتلی ده چه یسود یس کتوزی سری
 دزمری پوستکی و باسی او دغه بری تونه او دبری تونو و پتشان په دیر اطمینان سره په
 اوراسکت باندی سوزی او کوچنی کوچنی هسکان او اطفال دغه هسکی را کاپزی او
 دغه په سترگو کتبی گوتی مندی . هوشیار خنکه له دی راز منظرو غصه عبرت اخلی او
 قافلان له دی راز چارو غصه په بی پروائی سره تیرهنی .

دیورته ذکر شو ودوو زروتور بالوخڅه دخان جهان دشهادت نه ورسته دیرش تنه وریالی باقی
یاتی شوی ووچه دغو تنگبالودخان جهان اهل اوعبال . . . . . د بخان سره بر تسلل
چه له دغو خلکو څخه یعنی په مختلفو محایو کښی ونیول شو او یا یویو خپل بخان په خان جهان
باندي فدا کړ.

هر کله چه عبدالله خان شاهجهان څخه دخان جهان سربوور نوشاهجهان فی العالی د عبدالله
درسیدلو سره سم دته ددش هزاری منصب او دفرورز جنگه خطاب ورکړ او د خوشحالی
چشونه ئې برپاکړل او د شاهجهان زړه په آرام اوبی غم شو. خان جهان د جمادی الثاني په
اخر او یادرجب په شروع ۱۰۴۰ ه کښی شهید شو دخان جهان غوڅ کړی سر شا هجهان
ښار په ښار وگرځاوه.

بیت

سرکشته بر نيزه می زد نفس   که معراج مردان همین است وس
(بای)

جزر و مد طبع

ترجمه و تفسیر بناغلی سراج الدین - عمده

کم و بیش هر آدمی میدانند که حالت مزاجی او قرار ندارد گاهی خوش و فرحان، زمانی ملول و پژمان است، در بعضی وقتها راحت و سعادت منتظر ریح و محنت و مترصد کربت و نکبت است و وقتی بر عکس شقاوت را سعادت انگارد و عسر را یسر شمارد... حدوث این تحول و تبدیل و قبض و بسط در مزاج آدمی، هیچ استثنائی ندارد. هر انسانی بالطبع محکوم عرض المزاجی و تلون طبع است از مدتی عمداً و دانشمندان در صدد برآمده اند موجبات را جستجو کرده بدانند این تبدیل و تکلیف مستمر در طبع انسانی ساخته چه عانی است. مخصوصاً آنچه دانشمندان را ناگزیر از تحقیق و استنباط در باره قبض و بسط طبع نموده اینست که تاثیر و عکس العمل کاری پیوسته یکسان نیست بلکه با تبدیل زمان تبدیل کیف و اثر نماید. مثلاً وقتی ملاحظه میشود که آمر اداره یا رئیس موسسه خوش خوی، ملایم و بردبار است و مثل همیشه سخت گیری و پناهه جوئی نمیکند، روز دیگر بقدری تند و عصبانی است که نه فقط سهوهای خورد و ریزه را صفح و عفو نمیکند بلکه درست را نادرست و خوب را زشت گوید و زیر دستانرا مستوجب تکیه و توبیخ شناسد. یک روز ملاحظه می کنند طفلی از اطفال مطیع و خوش رفتار است روز دیگر عناد و تاجاج او از حد گذرد و صفای عیش خانواده را منقص گرداند.

طبعاً همه ما ملذت این حالات متضدی هستیم که عارض روح ما میشود ولی عامل پیدایش آن را ندانیم و بنابراین حوادث نا ملائمی اسباب تکیه و تاثیر شود و موفقیت ها موجبات خوشنودی را فراهم آورد.

بعضی آنچه را که علت واضحی دارد منشاء آن معلوم است هم و آنچه مسبب آن مجهول است هم دانند، برخی گرفته گی طبع را که معلول علتی نباشد مقدمه حوادث مشغولی دانند که باورخ خواهد داد گوئی روح ویرا ملهم بیکار نه غریب و مستقبل عصبی نماید. اطباء این حال را ناشی از قنور هضم دانند و با سبب خاصی محمول کنند. بعضی دیگر برینند که چنانچه اثار عادت ماهانه دارند مرد ها نیز بهسکام سررشت تا ببع سکیف و حالت

بخصوصه اند که در حدوث آن احوال احساس گرفته کی کنند مشوش و ناسا ارام باشند، ولی باید گفت که این حال برزنها نیز طاری شود حتی اطفال از آن مستثنی نباشند از دانشمند اینک در باره مدوجزر طبع بدریافت حقایق سود مندی موفق گشته داکتر کس فورد حامی هرسی طبیب وساینس دان معروف امریکا است این دانشمند از هفده سال بدینطرف در پیرامون قبض و بسط طبع مشغول آزمایشهای جدی بوده و در نتیجه مساعی بی انتهای خود بدرك حقایق بی برد که در دنیای علم سابقه و نظری نداشته است نامبرده در سایه تفحصات و تحقیقات خود باین بدانتست که قبض و بسط طبع آدمی حادثه اتفاقی و وقتی نیست بلکه بدانند جز و مد دریا در تحت قانون ثابتی بمنصه وجود آید و هر يك از این حالات همچون پیدایش روز و شب یسکی دربی دیگر بود - حوادث خارجی و اتفاقاتی که مورت سرور یا حزن شود برین مظاهر تاثیر خاصی وارد نیابرد ولی ممکن است مایه سرعت یا بطول حالات مزاجی گردد. اگر شخصی در دوره انقباض و انقباض مزاجی استماع خبر خوشی نماید و مزوده باو رسد خوشی مختصری بوی دست و دو باره بعال سابق گراید کذا در دوره انقباض خبری خوش چندان مؤثر و پایدار نباشد.

این دوره های با قاعده يك نسق که بلافاصله یسکی بعد دیگری پدید گردند موسوم بدوره های حسباتی در پیدایش تناوب مد و جزر طبع هیچ وقفه و تعطیلی هم نرسد همینکه دوره بسط مزاجی مدت معلومی را به پیماید نوبت بانقباض و انقباض رسد و در بیان دوره انقباض مرحله انقباض قرار آید قافله عمر آدمی از اول نشست تا وقتی که شعله حیات رو بخاموشی میگردد در نشیب و فراز مزاجی مرور میکنند و جریان زنده گی محکوم جزر و مد طبع است. داکتر هرسی برای اینک بدانند دوره های حسباتی با پیمودن چه راه و روشی تجدید میشوند در سال ۱۹۲۷ - ۲۵ نفر عملة کار خانه ریل سازی را در تحت آزمایش و تجریت خویشان قرار داده و هر يك ازین اشخاص را روز چهار مرتبه از لحاظ صحت کمیت و کیفیت کار معاینه میکرد و مراتب حزن یا سرور طبع انها را بادقت و توجه مخصوصی تفحص و تجسس مینمود. مشارالیه برای هر کدام ازین عملة ما دفتر یادداشت جدا گانه وضع کرده و دران تمام معلومات راجعه به اورا ثبت و ضبط میکرد، بالاخره از آزمایشهای مکرر و متتادی که پیش از یکسال طول کشید باشفقی زاید الوصف دریافت که دفترها زیاد داشتند وی صورت يك نقشه مرتبی اختیار کرده و میزان المزاجی هر يك از آنها قوس صعود و نزول را در مدتی معینی که شباهت تامی يك دیگر دارد پیوده در مدتی انقباض طبع یا حضیض مزاجی مقیدار کار انها روبه تقلیل رفته و بعکس در دوره اوج کار و معمولات آن کامل با قاعده و بیک نواخت بوده است.

این عمله ها بطور عموم در دوره انبساط مزاجی باهمه فعالیت وخسته گی کار جدی و خوشنود بوده اند .

داکتر هرسی در یکی از روز های از مایش ملاحظه نمود که دست کار یگری با تصادم بچرخ ماشین از بازو مجروح ومقطوع گردید اتفاقاً موفیقیکه کار یگر مزبور در شفاخانه بسر میبرد حالت مزاجی وی قوس صعود راسیر میسکرد از اینسجه از فقد ان بازو چندان متأثر دیده نمی شد ومیگفت آدم خوب دوچار بدروز گاری نمیشود ومحمتمل است که در فابریکه کار خوبتر ازین بمن بدهند بعد از شفایابی چنانکه متوقع بود ویرا بمهدۀ نگرانی منصوب داشتند وبقدر کافی در معاش واختیارات او افزودند ولی چون در ینموقع کاریگر مزبور درمرحۀ نزول مزاجی وانخفاض طبع واقع بود نه فقط از ترقی عهده ومعاش خوشنود نکشت بلکه مراتب حزن وفسردگی اوبقدری فروبی یافت که خانمی را که میخواست در عقد از دواج خویش آورد متروک فرار داده علاقه زوجیت را بکسلی با او بگست یک کاریگر کهن سال مدعی بود که حالت مزاجی او پیوسته در میزان واحدی قرار داشته وهیچوقت در معرض قبض وبسط طبع درنیامده است ولی دا کتر هرسی از یاد داشتهای خودبه اثبات رساند که کاریگر مذکور در مرور هر پنج هفته حالش متغیر شده نشاط وفعالیت همیشه گی را از دست داده است در همچۀ حالات انزو ایسند وخاموش بوده از خنده ومزاح که معمولاً بارفقا میسکرد باز آمده ونسبت به رفتار بالا داستان انتقاد میسکرده است .

و بی شبهه همه این اشخاص که در تحت تجربت داکتر هرسی فرار داشتند مثل سایر مردم معتقد بودند که غم وشادمانی و ابسته حوادث و اتفاقاتی است که انسان در سیر زندگیانی اجماعی بان مواجه میشود .

دا کتر هرسي بامواظت و تجربت حالت مزاجي خود دانست که در نوبت انقباض طبع، طبيعت مست کاهل و مزاج تندوخشن گردد از حرف زدن بسيار ملول و خسته شود از آبروري در مرحله انقباض طبع از لکچر دادن و کارهای پر زحمت اجتناب ميکند و اعمال را که در خور دقت و جدیت مزید بود به موقع ارتفاع مزاجي و اميگذاشت اين ترتيب برای اوبسي سود مند واقع گردید و ويرا در کارهایش نشيظ تر و فعال تر نمود.

دا کتر هرسي پير از دريافت اين حقايق خواست بداند که در موقع تبديل و تسکيف احواز مزاج اعمال بدني بر چه منوال ميباشد و چه تغيرات و تطوراتي در وظائف اعضا رونما ميگردد مشا راليه برای تحقيق و تفتيش اين مطلب ناچار شد دا کتر تائيکل جي - بنيتا متخصص در فن افرازات غدد را شريك خود قرار داده بيش از يكسال هفته بيكراتيه وظائف و افعال اعضا و طرز ترميح و اعمال غددي خود را بوسيله ناميرده معاينه ميکند در طي اين تحقيقات و از مایشها بالاخره کشف نمود که در مرور اوقت و ايام تغيراتي در اعمال و وظائف غده درقيه، چگر و ديگر اعضاي باطني پديد گشته در شمار جسيمه های سرخ خون و مقدار صفرا در تحت اصول ثابتي تفاوت و تمايز پو قوع ميابد و آنچه بيش از همه در خور خيرت و استعجاب ميباشد همانا طرز رفتار غده درقيه است اين غده در طي دوره های حياتي چه ن عقربه ساعت مدار دائروي صکايلا مي پيمايد و پس از هر پنج هفته دوباره بهمان نقطه رسد که از آنجا شروع بجرکت نموده بود از روي اين نتايج مطرد و باقاعده چنين نتيجه گرفتند که دوره های حياتي از حضيض تا اوج مدت ۳۳ تا ۳۶ روز امتداد يابد.

بايد دانست که قبض و بسط طبع عمل تصادفي و هنگامي نيست بلکه مربوط بعمل اساسي و فزيالوجي است بدن در جريان اعمال حياتي توليد انرژي نمايد در مرحله نخستين بيشتر از مصرف قوه فراهم شود و آنچه زياده از خرج بماند بطور ذخيره متراکم بماند در حال و فرت انرژي بدن بالبطبعه تشيظ و توانا اعصاب مستريح و فعال است اين حالت را دوره بسط و صعود مزاجي خوانند بدن مادا ميکند در حال صعود مزاجي و بسط طبع است بيشتر از مقدار توليد مصرف نمايد و خرج بر دخل فزوني گيرد باين ترتيب در دوره بسط مزاجي انرژي ذخيره بضميمه انرژي

موالده خرج شده تاریخاً نفسانی در میزان انرجی بهم رسد بدن برعکس حال پیش کسل و ناتوان، اعصاب سست و رخساره شود از همین جاست که دوره بسط و صعود دبیان رسیده نقطه حسیض شروع میشود. در دوره حسیض انرجی کمتر از آنچه بدن درست کند. بصرف رسد در نتیجه تقلیل مصرف رفته رفته تعادل در میزان انرجی راه یافته مزاج دوباره به نقطه صعود واصل گردد ضمناً بملاحظه رسید که دوره حیاتی نادراً در بعض بطلی تر و در بعضی دیگر سر به تراز حد معلوم باشد عامل اساسی اختلال در مدته دوره ها اعمال غده در قبه است. مادامیکه غده مذکور نورمال است دوره های حیاتی از ۳۳ تا ۳۶ روز تجاوز نکنند در حال انورمال یعنی غیر طبیعی مطلقاً تقلیل یا تطویل مدته دوره ها رونما شود.

مثلاً اگر غده در قبه بیشتر از حد معلوم مایع افراز کند مدته دوره از پنج هفته به سه هفته تنزل نماید در حال عطالت و وقت در مقدار افرازات دوره طولانی تر شود و از حد معلوم در گذرد تقدم سن عمر نیز اسباب بظهور و طرقات دوره حیاتی باشد.

داکتر هرسی از تجاربی که در حق خود اجرا نمود معلوم کرد که نسبت به سه سال گذشته سه روز مدته دوره حیاتی وی مزاد شده است.

از نتیجه تحقیقات و آنحضرات این دو دانشمند ثابت شده است که در قبض و بسط طبع مردان و زنان کدام فرق خاصی وجود ندارد منتهی عادت ماهواره آنات که خود بدانته مورث آشفته گی طبع آنهاست در صورت تصادف و تواجبه بدوره حسیض طبع حالت مزاجی آنها را آشفته تر از سابق کند و بر اینهم و غموض آن بیفزاید. کشیده گی ها و نفور شدید بین زوجین اکثراً از این حالات نشئت مینماید.

از شرح و بسطی که در مورد قبض و بسط طبع خواندیم دانستیم که خون ها، افسرده گی ها و عطالت هائیکه بی جهت عارض طبع مامیشود مربوط بحادث خارجی نبوده از خود ما بر خیزد و اعمال بدنی خود ما و اجد و عامل پیدایش آن باشد و چنانکه سرمای طقت فرسای دی بهار تبازه گی بخشی دربی دارد خزان طبع نیز پس از سیر دوره معلومی بحال اصلی بر گردد مزاج نشیط و خاطر شگفته شود.

ما بوسیله موظبت از حالات باطنی خود میتوانیم موافق جزر و مد مزاج خویشتن را بشناسیم مثلاً: روزیکه بی جهت شخصی گرفته خاطر و مجزون هستیم آنروز رادر تقویم نشانی کرده علامه انقباض بسکذاریم و مراقب باشیم این حالت درجه مدتی بسر آمده گرفته کی مبدل به شکفته کی وانبساط گردد ممکن است در مرتبه نخست نتوانیم دوره های حیاتی را از یک دیگر بشناسیم و موافق ورود و صدور آنرا معلوم کنیم ولی با تکرار تجربه و مواظبت لاینقطع حتماً میتوانیم اوقاترا تشخیص داده نوبت هر یک از حالات جزر و مدرا بشناسیم دا کتر هر سی نخستین کسی است که دوره های حیاتی خود را شناخته و آنرا مورد استفاده قرار داده است.

ما بوسیله مراقبت از حال نفس خود میتوانیم موافق جزر و مد طبع را شناخته اعمال حیاتی خودرا در تحت ترتیب و تنظیم قرار دهیم مواظبت از حال باطنی بما موقع میدهد که بر نفس خویشتن حاکم شده اعمال و رفتار خود را در حیطه اختیار و اقتدار خود آوریم .

باید ملتفت باشیم که در موافق انقباض و افسرده گی طبع بیش از حد معمول دستخوش تشویش و اوهام نشویم زیرا طبع ملول و سرکش عنان اختیار را ازدست مار بوده مارا به کربوه انحطاط روحی کشاند و باعث ضعف نفس و سستی اراده شود .

چند آهنگ پبنتو

از دیر میل و آرزو خاشتم آهنگهاییکه در کشور عزیز ما وجود دارد از هر قبیل و هر طریقه باشد جمع آوری شده با همان ادای مخصوص خود زیر نوت پیاید و باینوسیله ازدست نرفته محفوظ بماند ، تا برای آینده وقتیکه کشور عزیز مایک فرزند ماهر موسیقی شناس فنی را بیاید این مجموعه آهنگها ذخیره خوبی باشد . همان بود که چند سال قبل اداره نشرات رادیو با من مساعدت کرد . و بناغلی فرخ را که بوسیله غربی بلدیت دارد واداشت تا آهنگهاییکه بمن معلوم بود ویا از دیگر اشخاص معلومات گرفتیم نوت بگیرد و ضمناً از من خواستند درین زمینه کنفرانسی بدهم ، من که نیز مایل بودم در همان چند روز بعد از آنکه نوت گرفتن بناغلی فرخ بانجام رسید کنفرانس مختصری را در معرفی بعض آهنگهای پبنتو به عرض رسانیدم ؛ چون دلچسپی شنوندگان را بیشتر دیدم و هم ثابت گردید که با ذخیره آهنگهای کابل رادیو کهک و تعاون خویست در سال دیگر کنفرانس دیگری بعنوان « گلهای قشنگ » ترتیب داده در استودیوی کابل رادیو در مجمع بزرگ فضلی مرکز و شائقین آهنگهای ملی ایراد نمودم .

اینجا میخواهم خلاص آن هر دو کنفرانس را که در اطراف معرفی شصت و چهار آهنگ پبنتو است عیناً بانوتهای آن که از طرف بناغلی فرخ ترتیب یافته طبع و نشر نمایم

گرچه این آهنگها نسبت به تعداد آهنگهاییکه در هر طرف وطن موجود است خیلی کم بوده ولی برای اینکه این ها هم ازدست نرود و هم برای جمع آوری دیگر آهنگها یک اساس و تهداب گذاشته شده باشد ، باز هم غنیمت باید شمرد .

امید وارم اداره نشرات رادیو این کار نیک را با بهر قیمتیکه برایش تمام شود ادامه دهد و مجموعه های بزرگتر و بهتر آهنگهای ملی را طبع و نشر کند .

اینکه خوانندگان محترم را محفلیکه چند سال قبل در استودیوی کابل رادیو منعقد گردیده بود ، دعوت نموده ، کنفرانس و چند آهنگ پبنتو را بحضورشان تقدیم میدارم .

(عبد الرؤف « بینوا »)

کنفرانس چند آ هنگ پښتو

جوانان عزیز!

خدا میداند بایک عالم آرزو و امید برخاسته ، میخواهم بالهجه لرزیده و دل تپیده خویش چند آ هنگ بیشتر را که از جوش خون دل جوانان باستانی افغان تراوش نموده و الهام آبخارهای خروشان ، نسیم های لطیف کوهساران ، و آوازهای دلکش مرغکان آزاده کشور عزیز ما است ، معرفی کنیم .

من وقت شمارا بسختی آنکه دانشمندان جهان در موضوع ایجاد موسیقی ویا تأثیر واهمیت آن گفته ، نمی گذرانم ، چه ، از یکطرف شما عالمتر ، داناتر هستید و شاید این موضوع را بارها دیده واز مطالعه خود گذرانیده باشید ، ازطرف دیگر ترس طوالت سخن مرا از چیدن عقائد و اقوال بزرگان وامیدارد ، بمن غرض نیست که موسیقی در نظر ارسطو چه جلوه داشت ویا علمای فرنگک چه میگویند ؟

برای من نظریه و ذوق همین جوانان افغان یعنی شما و آنانیکه گهواره شان دردمنه ها و قلل کوهی این سرزمین جنبانیده شده و آنانیکه خون یاک آریائی ، غرغبت ، پیتنی و سربین دررگ های شان جوش میزند و آنانیکه بشنیدن آوازهای ملی اتب می کنند و ذوق پیرانیکه از اولاد خود بقبراز فداکاری و سربازی چیز دیگری آرزو ندارند و اطفالیکه زیر سایه بدون غبور جز قربانی ، اطاعت و محبت بوطن درسی نیاموخته اند ، و مادرانیکه شیر یاک شان جوهر ملیت است ، بر نظر فلاسفه رجحان دارد ، چه ، من پیر و این عقیده هستم که :

بحیرتم که فلاطون ز شرم آب نشد

بغم نشست فلاطون شد و شراب نشد

بلی ، دیگران ذوق محیط ما را طوریکه ما حس نمیکنیم حس نمیکنند - از نغمه ها و ترانه های شیرین ما بهمان اندازه که ما محظوظ میشویم حظ نمی برند ، اگر درین زمینه چیزی هم گفته یا بگویند بیش از حدس و فرضیات نیست ، آنهم حدسیات و فرضیاتیکه اکثر آن آلوده بفرض است ، و نه هم ما باید بشقدر بسی روح باشیم که همه چیزهای ملی خود را بقضاوت دیگران بگزاریم ، ما باید بطور قطعی و یقین بدانیم که بدون ما دیگری برای ما کار نمیکنند و نه خواهد کرد .

من فقط برای این ادعا که (در کشور ما آهنگهای پیدا میشود که یک وقت میتوان با کمی ترمیم از آن موسیقی مستقلی ساخت) نمونه های چند تقدیم میکنم ، ما آهنگهای دلکشی داریم که بعینه و یا به جزئی ترین اصلاح احتیاجات موسیقی ملی مارا رفع و ذوق ملت مارا تأمین کرده میتواند .

آهنگهای داریم که خوشبختانه هنوز آقدر دست خوش کدام تحول و تطور زمانه نشده که ما آنرا بیکار دانسته و یا از آن استفاده کرده‌توانیم ، طوریکه نیاکان ما در هر زمان ثبات و استقامت را از دست نداده‌اند، زبان و آهنگهای ملی ما نیز با حوادث گوناگون مقاومت نموده است . پس ای جوانان افغان ! ای آبانیکه سعادت آینده قوم بشاوهت شما مربوط است ؛ اگر عشق ملی دارید ، اگر به نیاکان و گزشتگان خود علاقه مندید - اگر ملیت فخر میکنید اگر وطن و استقلال را دوست دارید - اگر احتیاج بیکسانگان بشما ناگوار است - اگر میخواهید ارواح پدران تان از شما خوشنود باشد - بالاخر اگر درین جهان بر شرو شور و پر تحول زندگی راهوس دارید - باهم یکی شوید و چراغ ملیت را برافروزید ، شئون و معیارات ملی خود را حفظ کنید و به آنها زندگی بخشید - بخودمکنی باشید - گفتارتان را بی کردار نمانید - زبان و آهنگها و موزیک ملی تان (هرچه هست) زنده کنید و بشنیدن آن بنایید درین چیزها تقلید غیرعلمی و خنده آور و طفلانه دیگران را بگزارید ؛ فرقی ندارد اگر ابتدائی است آیا تکمیل آن وظیفه کیست ؟ در هر دشت پهلوئی مرغزودی ، هر یلاق ، هر چیری زیر هر آفتاب یک آهنگ ملی موجود است ، آوازهای مخصوص شبانها و ساربانها بیش از برآمدن آفتاب برای بیدار کردن و رانندن و چرانندن گوسفندان و شتران که با ستاره صبح چشم میکشایند .... و یا وقت عصرنغمه های طبیعی که برای جمع آوری آنها میسر آیند و یا نئی شبانها که بعبارت مولا نای بلخی :

آتشست این با ننگ نای و نیست باد

هر که این آتش ندارد نیست باد

همان سرود های معلوم ریگ وید را تشکیل داده از بهترین آهنگهای ملی ما محسوب میشود ، شخصیکه آنها را دیده و شنیده باشد که با چه ذوق سرشار و با چه آزادی روح و احساسات بلند صداها ی طبیعی میکشند انگاری نخواهد کرد ، مگر متأسفانه ما از آن بسی خبر و یا به آن اهتائی نداریم . اینک سخن را کوتاه کرده نمونه آهنگهای ملی را تا جائیکه توانسته ایم و درآلات موجوده موزیک درآمده میتواند ذریعه موزیک بشما میشنوائیم ، گرچه این مشتی از خروار نیست ، مگر محض برای اینکه ما آهنگهای قابل موسیقی داریم تسلی بخش است ؛ قسمت های مهم آهنگهای ملی پیتو را بعنوان ذیل می توان تقسیم نمود :

۱ - نای ها ؛

۲ - ناره های آتن (رقص ملی) ؛

۳ - سرود های عروسی و غیره (مخصوص زنان) ؛

۴ - ناره های افسانه های ملی ؛

۵ - چار بیه ها ؛

۶ - غزل ها یا بلخی ؛

۱ : لنډۍ ها

لنډۍ ها رکن مهم ادب ملی شمرده شده در بین افغانها شهرت زیاد دازد و اشعار یست که شاعر آن معلوم نبوده اکثرأ از طرف طبقه زنان سروده میشود ، از عروض خلیل بن احمد فارغ بوده سلا یبیل مخصوص دارد - مصرع اول آن ۹ و مصرع دوم آن ۱۳ سلا یبیل میباشد که مجموعاً بیست و دو سیلاب شود ، و حتماً هر لنډۍ با (م ، ه) یا (ن ، ه) انجام مییابد . این اشعار گرچه در ردیف و قافیه با هم یکبست ولی وزن و آهنگ آن در هر گوشه کشور جدا جدا بوده ، بلکه در یک گوشه هم با چند لحن خوانده میشود ، این اشعار چون گوینده آن معلوم نیست تعداد آن نیز محدود نبوده بیچندین هزار میرسد ، اگر اذین هزاران لنډۍ یک لنډۍ انتخاب شرد آنرا به آهنگ های بسیار مختلف میتوان سرود ، چند لنډۍ را با آهنگ آن بشنوید ،

آهنگ اول : این آهنگ را « تیرائی » مینامند و در آخر لنډۍ : (مرم شیرینه یاره =

می مرم ای یار شیرین !) تکرار میشود ، مثلاً این لنډۍ :

دا پیلتوب می دغم دود کھی خیا ای لخوانان راهی مری خرننگاره شومه

ترجمه : « بسوزد این حسن حیوانی و این دو شیرگی من دودغم شود .

جوانان زیبا در آرزوی من جان میدهند مراخونی ساخت ! »

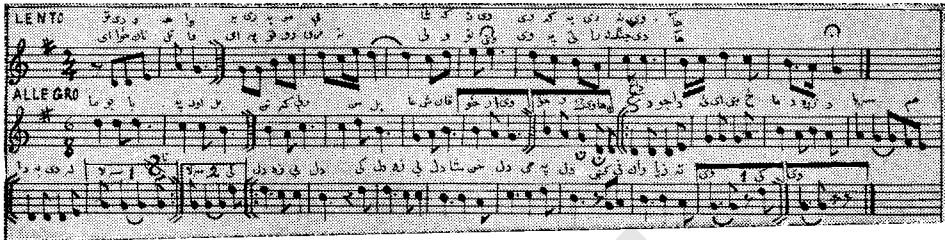
آهنگ دوم : این را نیز (تیراوالی) گویند ، مگر در آخرش (شایه اوړه تیرا چنگک

دی = ای جوان بر تیرا علیا چنگک است) سروده میشود و بعد از انجام آن غزل ملی را

میسرایند که در نوت سروده میشود :

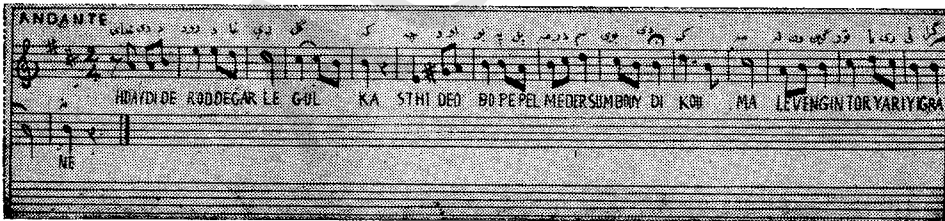
مثلاً این لندی:

توری وهه بری به مومی
که بری نه وی لخوانان تل به تورو مرینه
ترجمه: «ششیر بز و فاج شو - اگر فتح نباشد؛ جوانان همیشه بشمتیر میبرند!»

آهنگ سوم: در آخر لندی- (نونکین توریاری نی گرانه = لونکین سباه است ولی یاری آن شبرین) نواخته میشود. مثلاً این لندی:

خدای دی درود دغدی گل که چه د او بو به یاهه در سم بوی دی که
ترجمه: «خدا کند گل کنار دریا شوی - ای محبوب من!
تا بیهانسه آب بیایم و ترا بوکنم»

آهنگ چهارم: در آخر لندی- (برخوست گرمی ده ماته کپنژده چنارونه = درخوست

گرمی است ای محبوب برای من چنار بشان) آورده میشود. مثلاً این لندی:

باس بر کمر ولاده گل؛ نصیب د چایب اوبه زه درخوستومه

د کابل کالنی

ترجمه : «ای گل-یکه بر کمر کوه شکفته نی . . .
آبیاری تو بخش من است ، نمدانم تو بخش کی خواهی بود ؟ »

ANDANTE
 PAS PER KE MERVELAR LE GULE EY NASIBDI STHAYI O BA ZE DER HI JE VU ME NASIBDI VOME

آهنگ پنجم: در آخر لنډۍ (مهرې باره مهرې = نړۍ ای محبوب من نړۍ) - روژه مېشود: مثلا این لنډۍ:

سپوږمې پریم د آسمان راغله بی یاره خوب نسته که مانه نه راخپنه

ترجمه : «مه درو سطر آسمان رسید . . .
بی محبوب نمی توان خوابید یا اینکه من نمی توام بخوام »

ANDANTE
 SPOR MEYPER NIM DI ASUMAN RAG LE VA BI YARE HOBVA
 NIS TA KE MA LE NE RA ZI NE VA MEMRI YARE ME MIRI

آهنگ ششم: در آخر لنډۍ (لالی شتواردی زده خیالی مومند مومند = محبوب من شتو ارومن

مومند خیالی هستم) تکرار می شود . مثلا این لنډۍ :

به تور تو بیک و بشتلی را سی دبی ننگی احوال دی به راخه مینه

ترجمه : «به تفتنگ زخم شده فاتح بر کردی - آه - محبوب من . . .
خدا کند خبری ننگی تو بوطن نرسد ! »

ANDANTE
 PETOR TO PEKVASHIT LEY RASI DE BI NENGI AH VAL DI ME RAZA ME YE NE

آهنگ هفتم : پس از لندی (جانان رانقی و اوری پرپوتی به غرو) = کوهها در برف مستور

شد ولی محبوب من نیامد (خوانده می شود . مثلاً این لندی :

ترنا دی غم لا و فا دار دی   ته کله کله غم دی تل را سره وینه

ترجمه : « غم تواز تو وفا دار تراست - . . . ای محبوب من :

تو گماد گامی ؛ ولی غم تو همیشه با من است . »

ANDANTE

دی دار فا و لا غم دی تان   ته کله کله غم دی تل را سره وینه

HA   TERTADI   GAMLAVE   PADARDEY   KELE   KELE   GAN'DI

TEL RA   SE RE   VI NE

آهنگ هشتم : پس از لندی چیزی ندارد ، آهنگ بخود لندی انجام می یابد ، مثلاً این لندی :

تو تپی تو تپی به ویتو راسی   چه پرها رونه دی گلبم خوله در کومه

ترجمه : « خدا کند با زخمهای پر خون فانج بر گردی . . . ای محبوب من !

تا در وقت دوخن زخمهای تو ، بوسه هی گرم بتو تقدیم کنم : »

ANDANTE

تو تپی تو تپی به ویتو راسی   چه پرها رونه دی گلبم خوله در کومه

TEYTOEYIA   VA PE VI JO   RASHI VA   VASTINPERHAROUNE   POU HEDIGEN ADHYA   VAHLEDERKA VOUME

آهنگ نهم : نمد از مصرع اول لندی (پرما سینه ۱ = ای عاشق من) و بعد از مصرع دوم

« لایه ! لایه ! عزیزم ، عزیزم ! » سروده می شود . مثلاً این لندی :

ته به سنگر کی تمان شهید کسه   زه به خین شال ستا پر زیارت وغورومه

آهنگ چهاردهم : وقتیکه اتن زنان سریع تر شود ، آهنگ اشعار نیز سریع تر شده در آخر

لندی « ژرو لینه ده = دختر زرد خیمچه است » تکرار می شود . مثلاً با این لندی :
 زه هم هغه مسته لیسلا یم ... که رنگ می ژپروی له اشنا نه ببله یمه
 ترجمه : « من همان مجبویه مستی هستم که بودم ...
 اگر رنگ مرا زرد می بینی از مجبوی خویش دور افتاده ام . »

ANDANTE

آهنگ پانزدهم : وقتیکه حرکات ازین حال هم سریع تر شود ، در آخر لندی ها این بیت

آورده می شود: «مه اوره بارانه بغره به می لنده کپی - کمیس می دالوان دی سینه به می به سره کپی»
 یعنی «ای باران نبار! مرا تر خواهی کرد - پیراهنم سرخ است ، سینه مرا گلگون می سازد»
 وبالحن تیز می سرانده مثلاً این لندی : ما له بخولی گلو نه راوژه / زه داور بل د پاسه چتر چو دو مه
 ترجمه : ای مجبوی من ! برای من یک دامن گل بیار ... تا بر او بل خود سایه بانی از گل بسازم !

MODERATO

MALEZO LEYGU LINE RAVLEIVAY MEQBARA NE BOG KERE MI LEN DEKI FIN

KEMIMDELVANDEYSI NE BEM PE SBEKI ZE DIOR BELDI PASA SHETROURLE

آهنگ شانزدهم : درحالیکه اتن بدرجه اخیر سرعت رسیده باشد این اشعار را می سرانده

مستانی! لونگی غوچه بر سر کتیمزده رانجه به اتن کتپوزه مستانی! ددنیا کار ونه پر بنزده
 ترجمه: « ای دوشیزه مست! شال رنگینت بر سر گره کن ، بیا ... »

بیا، به آتن ما داخل شو - ای دوشیزه مست!
 بگذار کارهای دنیا را بگذار!

ب: اتن مردان

اتن مردان نیز اول کشنده بوده و بعد بتدریج تندتر شده می رود که این هم چند مرتبه دارد و هر مرتبه آن اشعار جداگانه و آهنگ مخصوص دارد که بسلسله گذشته شنواینده می شود:
آهنگ هفدهم: در شروع اتن مردان این شعر خوانده می شود:

زه نه ژا دم دا یار می ژد وینه د کوروسرته پروت دی دا توری خونیی اور را لگوینه
 ترجمه: «من گریه نمی کنم، محبوب من مرا گریه میدهد...»
 در آخر اطاق مریض افتاده، کاکل سیاهش بجانم آتش می زند!

آهنگ هژدهم: بعد از آهنگ ۱۷ لندی ملی با تزئید، نیم مصرع سروده می شود، نیم

مصرعش این است: «دا توری، خونیی می باد یو وری، دانوری...»
 مثلاً با این لندی:
 نا مرا دی یو وار خو لگی را که تل خوبه نهوی ستا بخوانی ز ما خواستو نه

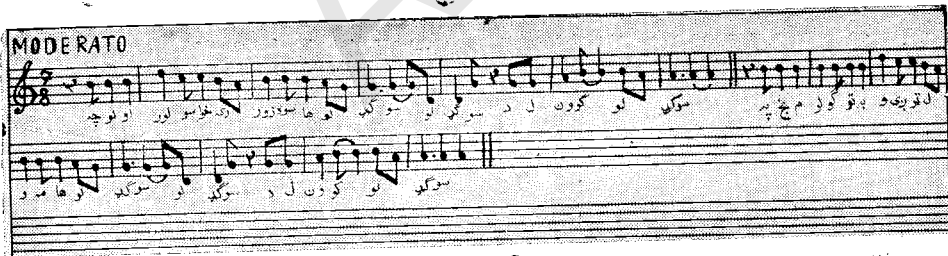

ترجمه؛ « ای کلات ! که در سر خود پالیزها داری ...
پالیز های دیگر مردم از حاصل ماند .
ولی پالیز دوشیزه مست هنوز حالا گل میگيرد ! »

آهنگ بیست و یکم : در مرتبه پنجم بالندی. ها نیم مصرع زائده می خوانند و آن نیم مصرع این است: « او گه شو - داو نگو لو گه شو » یعنی: « وقت درواو ننگ رسيد » و این آهنگه اکثرأ در موسم درو کشت از طرف دهاقین و زارعین سروده می شود :
مثلاً با این لودی :

چهلو او لور شوه خواری زور شوه
یه بغملی گوتو به وزی تو لومه
ترجمه: « وقت داس و درو، و ز حمت فرا رسيد ...
بانگستان سرخ خویش با محبوب خود خوشه های طلائی را خواهم چید . »

آهنگ بیست دوم : زنان ولایت گردیز و خوست آتپ مخصوص و اشعار مخصوص دارند که چهار آهنگه آنرا در اینجا معرفی میکنیم - اولاً در آخر لودی ها (غازی صالح محمد) تکرار میکنند، مثلاً با این لودی :

و د و کی خدای که به ملا شې یر کتاب پروت یې یادوې شینکی خالو نه
ترجمه : « ای بسرا بخدا اگر ملا شوی . . .
بکتاب می بینی، ولی بغاظرت خالهای سبز می گذرد . »

ANDANTE

یادوې شینکی خالو نه
یر کتاب پروت یې یادوې شینکی خالو نه

YROKEY PEHDY KI BMOULASI GAZISALIHMEHMEDE KI TAB TE PI ROTYI

E YA DEVI SHINKEYHALDU NE GAZISALIHMEHMEDETSO NI MI ZAN GI

آهنگ بیست و سوم : «چنین ز نان خوست در اتب بعد از لندی- هارو بی می په اوڑو
اوڑ ولگپڑی (یعنی «حماثل رویه‌ها بشانه شانه‌ام می خورد » آورده می شود .
مثلاً با این لندی- :

چه کورته لچې په لیاوشیبه که
دلیلوخوله سره چینه شونهای جامونه
ترجمه : « وقتیکه بخانه می روی ، شب را بخانه لیلو بگذران . . .
دهن لیلو چشمه سرداست - ولبانش جام »

ANDANTE

دو زانو چارم زانو چارم زانو چارم زانو چارم

دو زانو چارم زانو چارم زانو چارم زانو چارم

آهنگ بیست و چهارم : زنان خوست بعد از آهنگهای متذکره، پس از هر لندی- (راویلازه
شه - دلتم می باهودی موری رائی وده) می خوانند - یعنی : « برخیز ای مادر ! اینجا کره دست
من است، بیارش » مثلاً با این لندی :

خاوند تعالی به په خیر وی د خندا د که خوله به چهری ناسته وینه
ترجمه: « خداوند از حال محبوبم آگاه و خیر است ...
بادهن یر از خنده کجا نشسته خواهد بود ! »

آهنګ بیست و پنجم: همینطور این لندی را با آهنګ مخصوص آن می سرایند
دسنگېرو شولی په بانو تالی دینه مینه لوڼې گهوه زده به شینه

۳: سرود های عروسی وغیره

درین قسمت اشعار و تصانیفی بسیار موجود بوده در بین توده شهرت دارند، مگر مادوسه نمونه آنرا توانستیم حاضر کنیم، گرچه اشعار آن تماماً نزد ما موجود است ولی متأسفانه لحن د آهنګش فعلاً در دست ما نیست. اینک نمونه آن:

آهنګ بیست و ششم: اشعار مشهور عروسی را در قندهار «بابولاله» گویند که در وقت بردن عروس از خانه پدر بخانه شوهر سروده میشود، این اشعار دو آهنګ دارد، یک آن را با این بیت بشنوید:
اوڼی ولاد زنگون ترلی ترهغه به ئې خلاص نه کو شو لالی نه دی راغلی

چند آهنگک پشتو

ترجمه : « زانوی اشتر بسته واستاده است -
تا وقتیکه محبوب من نیاید باز نخواهم کرد . »

آهنگک بیست و هفتم : آهنگک دوم با بولاله را با این بیت بشنوید :

نه به وای نه به وایو ناوکی مو په لاس را که دخدای شی به سره غواړو
ترجمه : « نېکوئید ، نمی کوئیم -
عروس ما را بدست ما بدهید ، خوبی برایتان میخواستیم وهم برای ما بخواید »

آهنگک بیست و هشتم : بعد از دو آهنگک فوق با بولاله یک آهنگک تند تر خوانده

میشود و آنرا با این بیت بشنوید :

دوه دوه تاره اخله کوخی ورو ورو نې پسلویه
ناوکی موده نادانه تر غر مې نې نهندو په

۴ : ناره های افسانه های ملی

در کشور عزیز ما از قدیم بعض افسانه ها شهرت دارد که علاوه بر اهمیتیکه در ادبیات ملی دارد از رو حیات ، افکار ، عقایدباستان این ملت نیز نمایندگی میکنند. همه این افسانه ها دو پهلو ان داشته میباشد که یکی بنام مین (عاشق) و دیگر بنام مینه (معشوق) یاد میشود . افسانه ها سه قسم است :

اول : نثر - دوم : نظم - سوم : نثر و نظم .
در قسمت اول نظم و در قسمت دوم نثر نیست ، ما ازین دو قسمت صرف نظر نموده قسمت سوم که به کنفرانس ما ربط دارد زیر بحث میگیریم . نظم این قسمت را (ناری) گویند ، و ناره های هر افسانه آهنگ مخصوص دارد ، اینجآهنگهای بعض افسانه های مشهور ملی را تذکر میدهیم :

از افسانه پتسی خان

پتسی خان پسر اسلم خان بزرگ بنام مین و « رابیا » بنام مینه پهلو انان این افسانه اند که در شهر بست قندهار می زیستند ، و پتسی خان برای تسخیر باشصت نفر جوانی همزول بهند میزد ، آهنگ آن بسلسله آهنگهای گذشته شناخته میشود :

آهنگ سی و یکم : روز آخرین جنگ پتسی خان با منوالها است پتسی خان بیدان

کاروزار می بر آید ، را بیا که . . شوقه اوست به اسپ پتسی خان چنین خطاب میکند :
دیتسی کورنگه نال به دی زرین کرم
خیل امبل به ستا دغاری لونگین کرم

ترجمه : « ای اسپ پتسی ! من نال ترا از طلا خواهم کرد - اگر این مرتبه باز محبوب مرا از میدان جنگ فاتح و زنده بن برسانی :
من هار لونگ خود را در کردن تو خواهم آویخت ! »

از افسانه آدم خان

آدم خان قوم يوسف زى ، در حوالی بړى كوت و يا بنير سكونت داشت نام پدر او حسن خان ، خانزاده مشهور وقت خود بود .

آدم خان بنام (مين) و در خوبنام (مينه) پهلووانان اين افسانه اند ؛ شرح يك ناره آن اين است : « شب وصال است ، آدم خان ودرخو بسخنان محبت سر گرم اند ، شب می كزرد - نسيم سحر می وزد ، وقت چريدن كوسفندان مبرسد - درين هنگام يكي از ميش های پدر در خو صدا ميكنند ؛ گویا اعلان صبح ميدهد ، ميگر او نها كه هنوز در اولين لحظه وصل خود را ميدانند از صدای ميش مأیوس و متأثر گرديده از هم جدا ميشوند درين لحظه درخو ميش را مخاطب ساخته چنين ناره پرسوز ميكنند :

په كومي كی دی خو زشه ، ای زما دبابام پېزی !

سبانه و ، تاسبا كړ ، داشاهی آدم دی و بوست زماله غېزې .

ترجمه : « ای ميش پدرم ! گلویت زخم برارد -

هنوز سحر نبود توسجر كردی ، محبوب شاهانه مرا از آغوشم در ربودی » اينك آهنگ

آن بسلسله گذشته بيايك ناره دگرشونده می شود ،

آهنگ سي و دوم : ميگویند آدم خان باموسیقی ذوق شرشارداشت ، خصوصاً در رباب

مهارت زيات كسب کرده بود ، بلکه بعد از مرگ او درين افغانها عنقه مانده روايت ميکنند ، اگر کسی از در ختيگه سرسزار او ايستاده چو بی كنده از آن شهباز رباب بسازد ، بزودی نواختن رباب را ياد ميگيرد . اين است كه مجوبه او از صدای رباب او بوجدمی آيد بلکه بدل می سوزد و باو صدا ميكنند ؛

كه توره آدمه توره ، چنددی رباب دی مه وهه يزوره

هرچه ستا د رباب بزغ سي ، په درخومي اورلگېزې اور د لوره

ترجمه : « ای آدم ! ای محبوب سياهم - (۱)

(۱) شايد آدم خان سياه جرده بوده و يا اينكه شخص قوی و پهلووان رانيز افغانها بصفت

«تور» می ستايند مثلاً : تورديب - تور ملنگ وغيره ...

چند آهنگ پشتو

ربابیکه از چوب چندن ساخته شده ، ننواز . . .
زیرا هر قدر که صدای رباب تو بلند می‌شود بهمان اندازه «درخو» می‌سوزد !

از افسانه خشکیار

این افسانه معاصر افسانه آدم خان است ، خشکیار بنام (مین) و شاترینه بنام (مینه)
بهاوانان اند ؛ يك ناره آن رابا آهنگ آن بشنوید ،

آهنگ سی وسوم : شرح ناره ؛ خشکیار محبوبه خود را براسپ برداشته از وطن دشمن

که آنجا اسیر بودند فرار میکنند ، البته درین ساعت هم محبت قلب خشکیار را نا آرام ساخته
در اثر فشار محبت سخت می تپد ، معشوقه اش که بر دل او دست نهاده گمان میکنند این
تپیدن از ترس دشمن است ، او را تنبیه کرده صدا میکنند :

خشکیاره ! ته چه زما په غېږ کې رېږدې . . .

که لښکر دکرم راغی - خشکیاره - !

ته به ترپلی ما به پرېږدې . . .

ترجمه : «ای خشکیار ؛ تو که در آغوش من می لرزی . . .

اگر لشکر کرم (که دشمن فوی شان بود) بیاید ، ای خشکیار !

البته آنوقت از آغوشم فرار و مرا تنها خواهی گذاشت ؟ »

خشکیار که پیغور و طعنه محبوبه را میشنود چنین جواب میدهد :

شاترینی ! زه چه ستا په غېږ کې رېږدم . . .

که لښکر دکرم راغی - شاترینی - !

دا خپل سر به یرتا کښېږدم . . .

د کابل کالنیه

ترجمه : «ای محبوبه ام ! در آغوش تو از فشار محبت میلرزم . . .
اگر لشکر کرم آمد - ای محبوبه ام !
سر خود را بیای تو خواهم گذاشت . . . »

Musical score for 'D Kabul Kalani'. The score is written on a grand staff with two staves. The tempo is marked 'MODERATO' and 'LENTO'. The lyrics are written below the notes.

دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی
دیی او کج دی بیبا دج دی

از افسانه بنادی خان

بنادی باسم (مین) و بیبو باسم (میته) پهلووانان این افسانه اند، آثار قبر این دو دل باخترگان هنوز در «دلارام» فراه مشاهده میشود، اینک آهنگ آن با یک ناره می شنوید :

آهنگ سی و چهارم: تفصیل ناره : روزی بنادی و بیبو که نواز طفلی بجوانی رسیده اند در بین جنگل هیزم می چینند و بسنمان محبت سرگرم اند، درین ضمن بنادی از بیبو خواهش بوسه میکند - (این اولین خواهش بنادی بود) ازین خواهش قب بیبو سخت به تیش می آید و قطره قطره عرق بریشانی اش سرازیر میشود ، زیرا از یکطرف عفت و از دیگر طرف محبت روح و قلب او را فشار میدهد ، آخرچنین صدا میکنند :

چه دانبادی هلسک و، مانی تل اودې خریه . . .
اوس چه دانبادی راوی سو - . . .
نوله ما غوازی خولگیه !

ترجمه : « وقتیکه محبوبم بنادی بچه بود ، من کاکل او را می بافتم . . .
ولی حالا که جوان شد ، از من بوسه میخواهد ! »

Musical score for 'Legend of Banadi Khan'. The score is written on a grand staff with two staves. The tempo is marked 'MODERATO'. The lyrics are written below the notes.

لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا
لا لا لا سو لوی نا لوتیا داج اوس بیرو لوتیا

از افسانه ظریف خان

ظریف خان بنام (مین) ومایی که دوشیزه زیبا بود بنام (مینسه) پهلوانان افسانه اند . پدر ظریف شخصی تاجریشه بود که همیشه بهند مسافرت میکرد . اینک آهنگ ناره های این افسانه را با شرح يك ناره آن بشنوید :

آهنگ سی وینجم : ظریف خان بهندمی رود ، محبوبه اش (مایی) تنهایی ماند . مایی

خود را فراموش میکنند در غم یار مسافر صدا میکنند :

که دوری دوری دهند به لوری

پر هر هوا دوا چه لالی نیوری

خدایه ! دگورو اوربخ پیدا کی

شکرتری باران دی زما پر لالی اوری

ترجمه : « ای خدا ! بطرف هند ، آنجا که محبوب من است ؛

ابرپاره های لطیف را پیدا کن تا باران لطیف بر محبوبم بیارد ! » (۱)

Musical score for 'Si and Vinjam' (The 11th Song). The score is written on two staves. The top staff is marked 'MODERATO' and the bottom staff is marked 'LENTO'. The music is in a 2/4 time signature. The lyrics are written in Persian script above and below the notes. A large watermark 'PITTO' is visible across the score.

از افسانه مومن خان

مومن خان بنام (مین) وشیرینو بنام (مینته) پهلوانان این افسانه اند . آهنگ و ناره آن را بشنوید .
آهنگ سی و ششم . مومن خان بسفر میرود ، از شیرینو اجازه میخواهد ، او چنین جواب میدهد :

مؤمنه بخه ، الله دی مل شه -

زه شینکی خال او زلفی تالره ساتمه !

(۱) بعضاً بعد از هر ناره این افسانه آهنگ های ۲۹ - ۳۰ که به « شین خالو » موسوم است

تکرار و خوانده می شود . (پیتوا)

ترجمه : « محبوب من ! برو - خدا نگهدار توباد . . .
من خال سبز وزلف سیاہ را برای تونگه میکنم ! »

از افسانه موسی جان

پهلوانان این افسانه چهار نفر اند : موسی جان بنام (مین) ولی جان رفیق صمیمی وی . کلمکی بنام (میشه) وتانو همشیره ولی جان . یک ناره و آهنگک آن می شنوید :

آهنگک سی و هفتم : در آخر افسانه که موسی جان ولی جان در جنگ با دشمن شان سهیلی نام می میرند وبدون زنها شخص دیگر نمی ماند . میر من تا نوه همشیره ولی جان شبان گاه سهیلی را بخانه کلمکی دعوت نموده آنجا یک شهشیر و یک سیر باو میدهد و با و چنین صدا میکنند :

سهیلیه ! توره واخله ولاهینزه !

دینخی خیال را بانندی مه کوه .

سهیلیه ! بنجه نه یم مه شر میشه .

ترجمه : « ای سهیلی ! شهشیر را گرفته بر خیز . . .

مرازن مشمار - ای سهیلی !

من زن نیستم - بر خیز و شرم مکن »

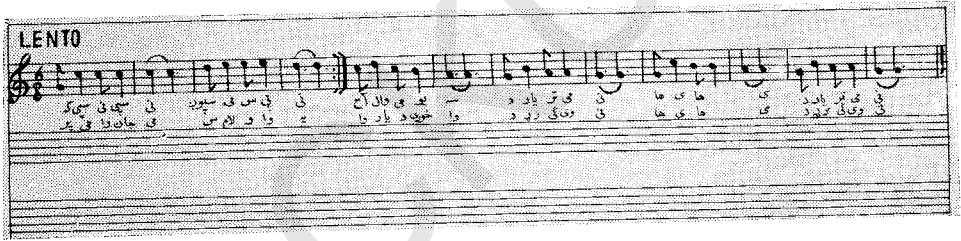

از افسانه قلندر جان و میرا جان

این افسانه جذاب حیات دور فبق صمیمی را حکایه میکند . اسم یکی قلندر واز دیگری میرا جان است . یک نار و آهنگ آن را بشنوبد :

آهنگ چهلم : قلندر جان در جدانی رفیق بهمتاب چنین خطاب میکند :

که سینه سینه ، سوز میه سینه ! احوال می یوسه دیار ترمینی
 بر میرا جان می سلام و وایه و ایاردی خوری وادزدگی وینی
 ترجمه : «مہتاب سہید» - ای مہتاب سہید !
 حال زارم را بوطن دوستم برسان ،
 بهیرا جان سلام مرا عرضہ کن ، و بگو :
 رفیقت خون دل میخورد ! »

از افسانه علی بیگ

علی بیگ بنام (مین) وشایانو بنام (مینه) پهلووانان این افسانه اند ، یک نار و آهنگ آن این است :

آهنگ چهلم ویکم : علی بیگ بهندمی رود، معصوم خان که خان ظالم و زور آور است ،

میخواهد در غیاب علی بیگ مجبوه (شایانو) اورا بطور اجبار بخانه خود ببرد ، شایانو به علی بیگ چنین فریاد می فرستد :

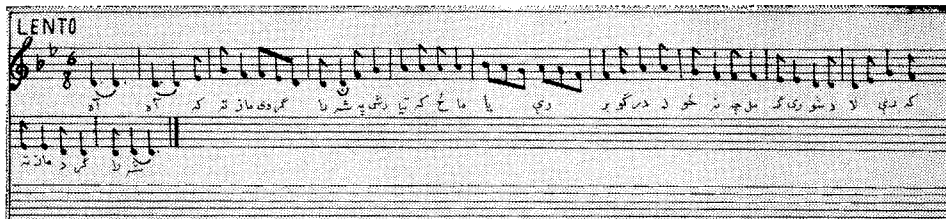
علی بیگ لرده و استوم حالونه

که به دی میاشت کی رانغلی

معصوم خان دی به باغ گد ایستل مالونه ،

من برای گرفتن آب « بگودر » (۱) بالامی روم ...
 یاه که باهم همراه باشیم
 هنگام عصر شتاب کن!

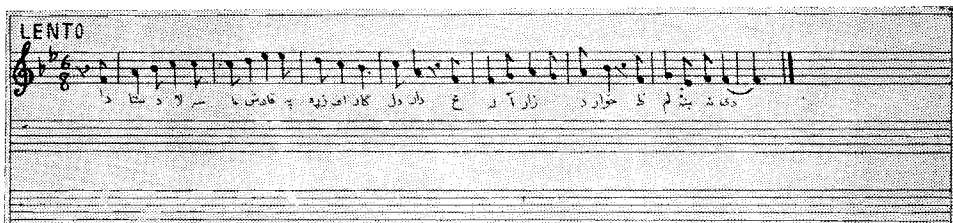
آهنگ چهل و سوم : نمونه دوم چار بته :

لیلابانیه دی دنیشترو به شان
 سینه سینه لری دزرو به شان
 دول دی زیات دی درنگینه سره
 مزه کوی د لونگینه سره

آهنگ چهل و چهارم : نمونه سوم چار بته :

داستا دلایه عاشقان به زره افگار
 دلدار، ماخله آزار، دخوار ظلم بیه نه دی

(۱) گودر ، در لب جوی یا کنار دریام وضعیت که دختران افغان از آنجا آب می برند.

چند آهنگ پستو

آهنگ چهل و پنجم : نمونه چارم چارپسته :
دنده زده می به کو گل کنیدی ناقراردی نا خوب وینمه چه غم دیاردی نا

ANDANTE

گر مینماید خوب تا دی یار دغم که همه ندهی خوب تا دی رطای که کل کز چپ می یاد ترند
تا دی یار دغم

۶ : غزل ها یابدلی

درین قسمت یک نوع تجدید دیده می شود، یعنی آهنگها شکل جدیدی بخود گرفته که از شنیدن و نواختن آن حس می گردد. تعداد این قسمت آهنگها گفته می توانم که تا حدود یک صد و پنجا آهنگ بلکه بیشتر می رسد - اینجا برای نمونه نوزده آهنگ آنرا می شنوایم :
غزل اول : آهنگ چهل و ششم :

قلندری خوبان ، خرامان افسرخنی
فریاد بی لهخوای نه په ورخ دمحشرخی
دنیا ده فانی ارمانی ، لاس پسرخی
په کنج دلحد کی چه شور عاشقان کا

MODERATO

FIN

کا فادش تا شورج کی حدل دکنج : می سر این ما راج باور خردی د من قد
می شرح دویخ به شری خور کی یاد دکن
مکسر به اسق ما ار کی ما دو با دکن

آهنگ چهل و هفتم : غزل دوم :
ورخ دلاوی اخترده لو بو کم خندا کوی
خوار طالب و گوره له غمه شه زدا کوی

MODERATO

دو تراغ لو بو دکن دی که بال شمع و دو کو و لریا اجرا و که دا حکم برور . تراغ لو بو دکن

آهنگ چهل و هشتم : غزل سوم :

شین خالی دی به تندی کی قلندری زیبا به نته دی پیودی مرغاری زیبا

ANDANTE

باری دی لعل مراد و پیو دی ناله باهی دی ز لعل قی کی دستان پر کشالی شین

آهنگ چهل و نهم : غزل چهارم :

به نغو راغی زده یی زما کی به یرغاز یرغاز کوری به ناز به ناز
 بانو ئی دی تیز خنجر، یرمائی و کی گنذر یرمائی و کی گنذر
 زه یرنخور پروت یرم را پیش سوی دی امراض امراض زه یرنخور پروت یرم را پیش سوی دی امراض امراض

ANDANTE

آهنگ چهل و نهم : غزل چهارم :
 به نغو راغی زده یی زما کی به یرغاز یرغاز کوری به ناز به ناز
 بانو ئی دی تیز خنجر، یرمائی و کی گنذر یرمائی و کی گنذر
 زه یرنخور پروت یرم را پیش سوی دی امراض امراض زه یرنخور پروت یرم را پیش سوی دی امراض امراض

آهنگ پنجاهم : غزل پنجم :

ستا وا ستا سترگی گلمو نه ایلا بل وا بل دی کسره اور نه ایلا

ANDANTE

ستا وا ستا سترگی گلمو نه ایلا بل وا بل دی کسره اور نه ایلا

چند آہنگ پینتو

آہنگ پنجاویسکم :

غزل ششم :

ای شاہ خوبانہ !

د حسن سیال دی نستہ تر زم-ین وتر آسمانہ
اور الگ بدل دی-ز رہ دی د کو گلہ بہ شتاب راخچہ وری دی
کہ ہر شو بہ عذاب یم پر ما امر دسب-جانہ
نلسر م فسر ار
ستا دزلغو تار
رضا یم بہ بار بار

آہنگ پنجاودوم :

غزل ہفتم :

سرہ دی لبان دجانان گل پری دی، نا
جان آسری دی ، جان آسری دی نا
ماء اتا جان سیاہ چشمان آسری دی نا

آہنگ پنجاوسوم :

غزل ہشتم :

کوم افسوس دما ہرویانو - سردارہ تو بہ
با س پر تندی دی شین خال یا چا دی
با دارہ تو بہ
حکم کوی جان لیکہ دارادی

خو له دی پيال له ده د ميځخوا را نو سرداره توبه باداره توبه

Musical score for 'آهنگ پنجاو چارم' (Ghazl Nem). The score is in 2/4 time, marked 'ANDANTE'. It features a melody line and a bass line. The lyrics are written in Pashto and Persian script. The piece ends with 'FIN'.

آهنگ پنجاو چارم : غزل نهم :

شاه قطار کی گلان چپ و راست پر اوربله نازو شاه ایلو زړونه وړی د کو گله
 گناهگاریم بسیار، حال می گوره بخیله خاکستر شوم بدتر، ستایه عشق کی دلبره

Musical score for 'آهنگ پنجاو پنجم' (Ghazl Dham). The score is in 2/4 time, marked 'ANDANTE'. It features a melody line and a bass line. The lyrics are written in Pashto and Persian script. The piece ends with 'FIN'.

آهنگ پنجاو پنجم : غزل دهم :

دل و جان می بسی کبابه د شاه صنم په عشق کی تل لیمه بی تا به

چند آهنگ بیشتر

خواست د وصال کوم
دل و جان می یسی کبابه

زه چه داحال کوم، ناری دخیال کوم
شهرنگین منخ کهراخر گند کی له حجابه

آهنگ پنجاوششم : غزل یازدهم :

شبه بخای به جوړ کم خپل وبارته به ملک ټول کوم صفا
ان ئې په سرو لپانو کړې ده وماته خندا -

آهنگ پنجاوهفتم : غزل دوازدهم :

راسه خارو
راسه خارو

ستا صفامخ تور چشمان می یادبزی نا
گل دسنبل په گلشن کی غوږبزی نا

آهنگ پنجاو هشتم :

غزل سبز د هم :

يا مولا کي بالا ، شهریار د افغان غواړم تل په کابل بخت بيدار دافغان
زه عسکر د لاور پر وطن تهر تر سر ن اسلام پر بندر خدمتگار د افغان

MODERATO FIN

غزل سبز د هم

يا مولا کي بالا ، شهریار د افغان غواړم تل په کابل بخت بيدار دافغان
زه عسکر د لاور پر وطن تهر تر سر ن اسلام پر بندر خدمتگار د افغان

آهنگ پنجاو نهم :

غزل چاردهم :

شوځ اوربل ابرو کمان لری شوځ اوربل ...
د لبر جانه ! تازه دوران لری ز و ر دی د پردی له اورنگه
قد بالایی هم خوش رنگه به دنیا کی گرانه شه ارمان لری
د لبر جانه ! تازه دوران لری

LENTO FIN

شوځ اوربل ابرو کمان لری شوځ اوربل ...
د لبر جانه ! تازه دوران لری ز و ر دی د پردی له اورنگه
قد بالایی هم خوش رنگه به دنیا کی گرانه شه ارمان لری
د لبر جانه ! تازه دوران لری

آهنگ شصتم :

غزل یانزدهم :

راغله صنم پری جانه ... اخلی قدم ، لخی په نازو به چم چم

MODERATO FIN

راغله صنم پری جانه ... اخلی قدم ، لخی په نازو به چم چم

آهنگ شصت ویکم : غزل شانزدهم :

هرگز بې فراموش نه کم به مرگه نه به زوندون
 ديار سرې لېانې رنگه
 پوهېږم چه بې نوش نه کم د لاسه د بېلتون
 د ساقي بياله د بنگه

د داسې لاسه نه کم به مرگه نه به زوندون
 د داسې لاسه نه کم به مرگه نه به زوندون
 د داسې لاسه نه کم به مرگه نه به زوندون
 د داسې لاسه نه کم به مرگه نه به زوندون

آهنگ شصت و دویم : غزل هفدهم :

مخ دی لاله زار زاری - چمن چمن
 چمن زرگس دی بلبلان برکوی ناری
 مسخ دی لاله زار زاری - چمن چمن
 چمن چمن وا وا

چمن چمن وا وا
 چمن چمن وا وا
 چمن چمن وا وا
 چمن چمن وا وا

آهنگ شصت و سوم : غزل هژدهم :

خوب وړینم عالمه! که نې څوک را کی معنا - رمی وی به غېږ کی دخیل یار پرزنگبانا

آهنگ شصت و چهارم : غزل نوزدهم :

حال دخوز من زده و چاته ووایم صنمه محبوبا . . .
نهارم درمان طیب - نلرم درمان طیب - تن می دی سوزان - ډېر لرم ارمان

آهنگه پاره شنیدید - چون این سلسله دراز است میخواهم کنفرانس امروزه خود را بهمین جا خاتمه داده از اداره رادیو خواهش کنم که تعقیب نوت گیری آهنگهای ملی و محلی را که در هر گوشه کشور عزیز شنیده می شود و هنوز از بین نرفته ، نگزارند و همیشه در فکر جمع آوری آن باشند و عملاً هم نگزارند این کار بهمین جا بماند ، حتی وظیفه هر ملیت یزور و ملت دوست است که درین زمینه تاجائیکه می تواند با اداره رادیو کمک نماید. من بنوبت خود این چند گهر ملی یعنی چند آهنگ بیتو را در دا من اداره را دیو می ریزم و امید وارم این هدیه کوچک مرا بپذیرند . بامحبت!

مخترعات مهمه بشر در ۱۳۲۵

بناغلی میرعلی اصغر خان شماع

درین سال فرشته امن و مصونیت بشر بال ویر کشود و ندای صلح عمومی در فضای ربج مسکون سامعه‌ها را نوازش داد. در کرانه های محیط کواکب درخشانی برای رهنمائی آتیه نوع انسان تابدین گرفت و مزده حیات ماهون و مر فیهی به اولاد آتم داده شد. فکر حساس و دماغ مستعد آدمی جهت پیشبرد پلان امنیت و سکون مستقبل نسل مصیبت دیده کسنونی نوید های پر حرارت و شگفت انگیزی داد تا بشود که اسلحه فتاکه و دهشت خیز را از میان بر دارد و فطانت خود را در راه سلامت بنی نوع بگمارد و خرابیهای وارده را جبران کرده انرژی اتمیک و قوه های مد هشر از آن را در صنایع و حرف بکار برد. این مطلوب بزرگه از قلب های رئوف و با عاطفه تراوش کرد و موضوع جهان شمول خطابه ها و مقالات اهل عالم را در هر جا تشکیل داد. ساحة نفوذ و وسعت آن انجمن های خصوصی، جلسه های عمومی و کنفرانس های بین المللی را تحت الشعاع قرار داده کمیته مخصوصی را بنام انرژی اتموم در جلسات یونوبروی کار آورد و همه را جدا به این امر وادار نمود تا قوای اتمومی و دیگر منابع بزرگ انرژی را بعد ازین در مورد صلح و مصانع مختلفه که بشر ضرر فاه و امن عالم کار میکنند بکار اندازند. این موضوع ساعت های متوالی و روزهای متعددی را اشغال و فکر زعماء و قواد سیاست حرب و ساینس را از جنبه های متعددی بخود متوجه گردانید هر کدام از عینک تصورات و تخصص خود به آن نظرافیکنده و رویهمرفته پلان های نوید بخشی طرح و حیات مستقبل ساکنین کره خاک را در سایه پیشرفت های علمی و ساینسی مصونتر جلوه دادند.

واقعا در خلال چندسال محاربه ساینس به اقدامات مجیر العقولی تشبث ورزید و کارنامه های مخترعین امروزی در تهیه ذرایع صلح و حل این معضله بسیار غامضه، این عقده خلی مشکل ما به استعجاب و حیرت گردید. بسگفته ادوارد اپلبتون Edward Appleton تعمیر مجدد شهر ها و منازل، تهیه مواد غذائی، رفع مشکلات ارزاقی، وقایه صحت و مجادله با امراض جهان شمولی که

در نتیجه مجاربه موجودیت انسانی را تحت تهدید قرار میدهند، حفاظه بشر از بسا غائله‌ها و مصائب همه بمساهمه واشترک ساینس باجهود حکومت ارتباط مستقیم و گسسته ناشدنی دارد شاید مبتدی ترین اشخاص هم از رول ساینس و تأثیر آن در صلاح و جنگک تردیدی نداشته باشند. دماغ فعال متخصص و دست های کار آزموده ساینستت دنیا را از حالی بحالی گردانیده و میکوشد بهر نحوی که باشد از جلو پیشرفت های انسانی موانع و صماب را اولوهر قدر سنگین هم دانسته شود بردارد لا براتوارها، اکادمی ها و دارالعلومها شب و روز مصروف مطالعات و تبحرات علمی بوده و هر کدام به هم خود سنگی را که پیش پای ایشان افتیده باشد بر میدارند. در عین حالیکه مساعی عمومی وفوت ناشدنی از طرف موسسه های بزرگک بهمراهی وامداد حکومت رو بشکامل میرود زحمات و عرق ریزیهای انفرادی بعضی از رجال مبرز و سر بر آوردگان جهان علم نیز مورد تقدیر و پژوهش فرار گرفته و نمیشود که از آنها صرف نظر نمود. اینک خلاصه مختصرات امسال را تا حدی که تبحرات ناچیزانه اجازه میدهد از مطالعه خوانندگان محترم سالنامه کابل میکند را نم.

آینده انرژی اتمیک:

تاریخ نشان میدهد که ۲۵۰۰ سال قبل نخست د موکریتوس Democritus نیوری و مفکوره اتم را بیان آورد و نشان داد که ماده از کولکسیون ذرات یا اتم ها تکون یافته است. این نظریه علمی را لوکریتیوس Lucretius تقویت کرده و در شعر معروف خود بنام «طبیعت چیزها» از آن متذکر شد. بعدها فرضیه مذکور در خلال د هور مرا حل تکامل و انکشاف را بانهضت بشردوش بدوش در نوردید در اوائل ۱۹۴۰ پروفیسور چادویک، دکتور فریج و پروفیسور بیرلس در موضوع انفلاق یک قوای فوق العاده باز عمای برطانیه داخل صحبت شده و خاطر نشان نمودند که اگر ایزوتوپ یورانیوم (۲۳۵ یو) بهوض یورانیوم معمولی مورد استعمال قرار داد شود این قوه خارق العاده بروی کار خواهد آمد لذا کمیته مخصوصی تحت ریاست چارج تومپسون به مطالعات مقدماتی مصروف ساخته شده و عصر جدیدی در راه انکشاف و استفاده از این قوای تازه آغاز گردید در ۱۵ جولائی ۱۹۴۱ اطلاع داد که اقدامات مقدماتی جهت ایجاد سلاح خیلی مدعش و جهانسوز تکمیل شده و امکان استفا ده از انرژی اتم در سلاح ناریه حتمیت حاصل کرده است. در عین حال خبر دادند که در امریکای نیز موضوع موصوف مورد تحقیق و مطالعه قرار داده شده و برای اینکه معضله فوق بهتر حل گردد روزولت رئیس جمهور فقید امریکای واضح ساخت که بین محققین برطانیه و امریکائی باید تبادل آراء و افکار جریان داشته باشد چرچل رئیس الوزرای آن وقت برطانیه به

این پیش نهاد موافقت کرده و در نوامبر ۱۹۴۱ یک دسته از متخصصین امریکائی بطرف اندن اعزام شدند تا پیشرفت های علمای انگلیس را راجع به انرژی اتمی بخود معلوم کنند در ماه فروری از انگلستان هم هیئتی برای تحقیق مطلوب فوق جانب امریکا رهسپار شد و هم آهنگی صمیمی بین طرفین مشاهده پیوست چون درین هنگام برطانیه تحت تهدید و حملات مد هش قوای فضائی المان قرار داشت بنا بر آن تصمیم گرفتند تا تمام مساعی و جهود علماء انگلیسی و امریکائی در اتازونی ادامه یابد لذا به انتقال اشخاص و لوازم همت گماشته و مسئولیت این کار بزرگ را بدوش امریکا حواله کردند. مواد خام به پیمان و وسیعی از کانادا استخراج شده و متخصصین هر سه مملکت (کانادا ، برطانیه و اتازونی) متفقاً بیکار خود پرداختند اگر چه در این راه سر بر آوردگان علمی هر ملت سهم دارند ولی کشفیات و تتبعات (لارد روتفورد) که چند سال پیش فوت کرده کاملاً وجهه های نوی رادار انرژی اتمی معرفی نموده است. او در ۱۹۱۹ خواب کیمیا گران را عملی ساخته و توانست یک نوع ماده را بنوع دیگر مبدل سازد .

استعمال انرژی اتمی در امور ملکی و نظامی ساحه وسیع و بسیار مهمی دارد میگویند بواسطه بیکار انداختن این قوم میتوانیم اوضاع طبیعی زمین را بکلی تغییر بدهیم یعنی در زمین گودال های بزرگی تولید و همه را به جهیل ها و کانال ها تبدیل نماییم امکن دارد در وسط صحرائی وسیع و بی آبی جهیل و سیعی احداث و بسا صحرائی باثروبی حاصل را به واحه های سبز و خرم و سرزمین های حاصل خیزی مبدل نمود نواحی قطبی را بمنبع دائمی و عظیم حرارت مبدل کرده و قطب شمال را شاید بحیث بهترین موضع تفریح و محل گشت و گذار ایام رخصتی خود انتخاب نماییم چهار ز ها و لو کوموتیف ها را بواسطه این فواید بیکار انداخته و از انرژی بدون دود و کثافت آن استفاده نمایند از انرژی اتمی رادیو اکتیف را بوجه مفیدی استخراج و نتیجه لا براتوارها و شفاخانه های خود را رونق دیگری بدهند علماء آرزو دارند وضع زندگی بشر را با بیکار بردن انرژی اتمی کاملاً متحول سازند برای اینکه امراض مد هسه و غیر قابل علاج را بد رستی تداوی بتوانند در برطانیه این قوا را مورد عمل قرار داده و یک دسته علماء مخصوصاً انرژی اتمی را محض مجادله با امراض تحقیق و تتبع می نمایند و آنها یقین دارند که نسبت به شعاع اکس و رادیوم تشعشع اتمی در علاج سرطان مؤثر تر است در تشخیص امراض رادیو اکتیف اتمی را از همه وسائل دیگر بهتر میدانند واحدهای رادیو اکتیف کاربن را که بنام کاربن ۱۴ یاد میشود اینک بحیث دوا ی خوردنی بمریض داده و بحسب بیانیه پروفسر نوت این تجربه برای بیولوژیست ها کمک فوق العاده می نماید .

بگفته متخصصین بعد از این میدان استفاده از اتمی ها خوب پهن و گسترده خواهد شد بنحو یکه

به اندازه يك بيالچای خوری اتومهای سیماب اگر انقلاب نماید لو کومو تیفی را که دارای ۱۲۰ واکون مملوا بازار و او از م باشد (۲۷۰۰۰۰) میل رانده خواهد توانست شاید بعد ازین فلزات را از یک نوع بنوع دیگر متبدل ساخته بتوانند مثلاً یورانیم را به سرب، سرب را بطلا متحول گردانیده افسانه‌های قرون وسطی را لباس عمل یوشانند، از روی محاسبات و تخمینات علماء و متخصصین چنین برمی آید که یک یا یورانیم ۲۳۵ برابر قوای ۴۰۰۰۰۰، ۱۱ کیلووات ساعت قوای برق ۱۵۰۰ تن ذغال و ۲۰۰۰۰۰ کیلین پترول قومه خواهد داشت. یکی از علماء مبرز برطانیه میگوید انگلستان خواهد توانست که در آتی قریب بواسطه یککار انداختن انرژی اتوم آب و هوا و فصول بعضی از حصص خود را کاملاً متحول گرداند. بعد ازین دریاها، کوه‌ها و جبهیل‌ها در برابر اقدامات انسان موانع لاینحل دانسته نخواهند شد سلاسل کوه‌ها را ممکن است بسهولت از جایی بجائی نقل دهند مجری آب‌ها را تغییر داده و مواسم مصنوعی را حسب اقتضای وقت و ضرورت تولید خواهند کرد.

امروز علماء میگویند تقریباً در زمین به تعداد ۹۰ عنصر وجود دارد و از روی این محاسبه میتوان بیان کرد که ۹۰ نوع اتوم هم مثل آن موجود خواهد بود برای اینکه اندازه و تأثیر قوای اتوم را در زیر آب بخوبی معلوم بتوانند همان بود که مرداب بیسکینی را انتخاب کرده و جهازات راهم با حیوانات و دیگر کوازمی که باید فوذ و اثرات رادیو اکتیوی بوجود ایشان معلوم گردد آماده نمودند در عین حال در شام همان روزی که در مرداب بیسکینی عملیات ثانویه بم اتوم در زیر آب امتحان میشدهیئت اعزامیه انگلیس هم را بورت مکمل خود را راجع به خسارات و ضائعات حقیقی هیروشیما که سال گذشته ذریعه بم اتوم خراب شده بود بنصه اشاعه قرار دادند آنها در راپورت خود و واضح ساخته بودند که اگر یک بم اتوم در یک موضع کدام شهر برطانیه افکنده شود تعداد کشتگان آن به (۵۰۰۰۰) نفر رسیده و در فاصله نیم میلی موضع اصابت بم اندازه ضائعات ۷۰ فی صد بوده و ۲۰ فی صد ضائعات در بعد یک میل از محل سقوط بم صورت خواهد گرفت. (۳۰۰۰۰) خانه خرابی بزرگی را متحمل شده و (۵۰۰۰۰) خانه دیگر تازما نیکه برتریم و اصلاح دوباره آن مصروف نگرند قابل سکونت نخواهد بود. در هیروشیما از جمله (۳۲۰۰۰۰) نفر به تعداد (۸۰۰۰۰) کشته شده در ناگاساکی از جمله ۱۰۰۰۰۰ نفر در موضع انفلاق ۴۰۰۰۰ چشم از زندگی پوشیدند.

خلاصه تحقیقات و مطالعات بم اتموم در مرداب بیکیینی :

در وقت انفلاق بم اتموم در آبهای بیکیینی يك برج فوق العاده قوی آب
از سطح بحر بماند شده او ج گرفت

ساعت ۸-۳۵ صبح ۲۵- جو لائی پنجمین بم اتموم در تحت آب مرداب بیکیینی انفلاق نمود
موضع انفلاق از ساحل ۳ میل دبری داشت . با انفلاق این بم فصل جدیدی در تاریخ عصر
اتموم علاوه شده و در داستان مدنیت بشر دلچسپ ترین حصه بمیان آورده شد . جهاز جنگی
ایر کا نساس هدف بزرگ تاثیرات بم که انفلاق آن در نز دیکترین حصه جهاز روداد قرار
گرفته بود ، جهاز غرق گردید و اولین جهاز بزرگی بشمار میرود که بواسطه بم اتموم بریر آب
رفت جهاز جنگی جاپان بنام ناگاتو شد بدآ خساره برداشت و جهاز حامل طیاره ساراتوگا
هم باعین همین پیش آمد مواجه شد چندین جهاز خورد دیگر گشده و بسکلی از این رفتند جهاز
ساراتوگا که بم ۳۳۰۰۰ طن ظرفیت داشت طوری اعضایش از هم پاشید که هفت ساعت بعد از

انفلاق بزر آب فرورفت. چهار تحت الجری در تحت آب نشست و مغرب هو گس صدمه سنگینی برداشت. يك جهاز حامل تانك هم مانند ار كانساس از صدمه انفلاق تحمل نتوانسته در عمق بحر فرو رفت. جهاز جنگی بویبارك صدمه خفیفی برداشته و جهاز ترانسپورت فالون ناپدید گردید. ضامعات و خسارات بم دوم در تحت آب نسبت به بم اولی به مراتب بزرگ و مدتها دا نسته شد. آوای انفلاقی این بم با قوای ۵۰۰۰ تن (تنی ان تی) که از مهمترین انفجارات کره ارض بشمار میرود برابر بود. در این مرتبه تشعشع بزرگی مانند يك آفتاب جدید بنظر آمد که قوه آن از آفتاب زمین ده برابر بیشتر بود. دفعه اولی کوه های بزرگ ابر پار ها جلب توجه نمود از بین ان کوه های بزرگ ابر يك کوه عظیم و روشنی بزرگ بنظر برخورد که يك درخت فوق العاده قوی شباهت داشت. از این توده نور رنگهای مختلف مانند قوس قزح تلالو می نمود بر فراز این توده نور يك ماده جوشان قارج مانند ملاحظه گردید که سرعت بطرف بالا روان بود و در عین حال عرض خود را هم توسعه می بخشید این توده بزرگ بلند رفت و بلند رفت تا از سه میل ارتفاع هم اوج گرفت. شکن، وضعیت و رنگ آن در هر لحظه تحول حاصل میکرد. چشم های انسانی نمیتوانست که عوارض و تحولات آن را در هر آن تعقیب کند.

انفلاق تحت آب بم آتوم. بعد از انفلاق طبقات کلفت ابر مانند که خاصیت رادیواکتیوی را دارند از بین آب متصاعد میگردد.

در لحظه اول تصور میرفت که يك بر اعظم و بزرگ از بين آب سربدر آورده و به بالا رفتن آغاز کرده است. گویا در نخستین مرحله تگون ارض زندگانی داشته و اینک وضع و شکل آن را بچشم سر ملاحظه میکنیم. حدس زده میشود که زمین جوان است و سلسل کوه های یو شیده از برف تازه بنای تگون نهاده و در برابر تشعشع آفتاب لعان و تابش مخصوصی بخود گرفته است بعد از آن توده مذکور کاملاً حیثیت يك درخت را حاصل کرد که شاخه های آن بهر طرف منشعب شده و میوه های آن هم بصورت کاملاً محسوس جلب توجه می نمود. این میوه ها عبارت بودند از ذرات الغاء، اشعه بیتا و نیوترون ها که همه کشنده انسان بوده و چشم هم توان مشاهده آنها را نداشت درین موقع درک خسارات حقیقی جہازاتی که در مرداب بیکیینی لنگر انداخته بودند امر مشکلی بود. در وهله نخست این کره آتش عظیم و جوشان و این شعاع و رینگ مافوق الطبیعه طوری تمام جہازات را احاط کرده بود که حتی رؤیت آنها امر محالی پنداشته میشد بعد از آنکه اندکی هوا بنای صاف شدن نهاد و طبقات قبار از نظر دوری گرفت جہازها هم کم کم قابل مشاهده گردیدند ولی چون خوب ملتفت شدند همرا از مواضع اصلی فاصله های مدیدی دورتر مشاهده کردند و بعضی از آنها طوری متحمل خساره شده بود که بسکلی از کار افتیده و وضعیت اصلی خود را از دست دادند. تمام آبها خاصیت رادیو اکتیوی را دارا شده و در رهله اول فهمیدند که این خصوصیت تا چه زمانی دوام خواهد کرد.

طبقه بزرگ و قطعه را بری که به بالا شدن دوام میداد تدریجاً قدرت و فوذ خود را از دست داده و چنین تصور میرفت که شاید تکاتف و غلظت آن لا اقل تا يك ساعت دوام خواهد نمود. درین تجربه ها جہاز های زیاد و ادوات و سامان مختلف مورد امتحان قرار داده شدند. چون انفلاق بم فرا رسید در میدان های فضائی کائنه بین کواچالین و بیکیینی و جزائر اطراف و نواحی آن فعالیت بی سابقه بملاحظه پیوست طیارات چهارماشینه بی ۱۹ و سی ۵۴ طیارات بحری نوع هیلکات، طیارات توربید و انداز قلمه های طیار کشتی های طبار بعضی پلوت دار و بعضی بی پلوت در اطراف و ما حول نقطه هدف پرواز داشتند و هر کدام طبقه مخصوصی را عهده دار بودند. طیارات مختلف مؤظف گردیدند تا در اطراف و ما حول این توده غلیظ مشعشع و ملون ابر در طبران باشند و از دور صمود و گردش آن را تعقیب کنند. از جہاز حامل طیاره شانگری لا سه طیاره بحری به بدرقه طیارات کنترولی تا حد ممکن و مقصد و خود را بموضع مطلوب نزدیک ساخته بودند. بیست خوک ۴۰۰ موش و يك تعداد محدود انسان در مرداب بیکیینی باقی ماندند اینها کسانی بودند که بعملیات انفلاق بم مصروف ساخته شده و وجود آن ها در آن وقت ضروری دانسته میشد قبل از همه بمب را در بین يك محفوظه مخصوصی که آب در بین آن نفوذ نمیتوانست گذارد و از جہاز کنترول بدریعه و اصول

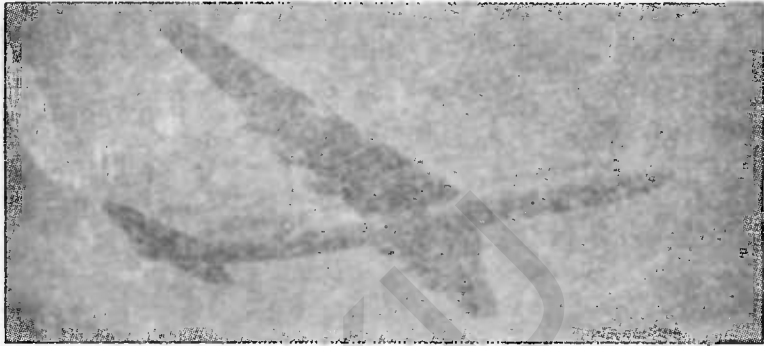
فنی پایان کرده و بعد بنزدیکې جهاز جنگي ار کانساس نقل داده شد و از آنجا درین آب بهق ۹۹ فټ برآ پایان نمودند و اخیراً در اثر يك پلان ویش بینی مخصوصی آن را انفلاق دادند . دو ساعت قبل از انفلاق از جهاز مخصوص کنترول بنام (کمبر لیند) کلمه شفرآ بلاغ شد و این کلمه نزدیک شدن وقت را به ساعت ، دقیقه و ثانیه اطلاع میداد چنانچه آن هائیکه موظف بودند کلمه مذکور را شنیده و میفهمیدند که بوقت انفجار رسی دقیقه ، ده دقیقه ، ۵ دقیقه باقی مانده است چون خرداده شد که ده لحظه به انفجار مانده آن وقت قلبها از حرکت باز ماند تا آنکه بالاخره تصور نمودند دنیای دیگری بمیان آمد و جهان بیکلی رنگی و وضع نوی بخود گرفت .

يك ونیم ساعت بعد از انفلاق بم هم طبقه ابر که از اثر انفجار تولید شده بود بصورت ضعیفی بمشاهده میرسید که به فاصله ۲۰ میل از موضع بم حرکت داشت طبقه ابر در ظرف يك دقیقه و ۱۲ ثانیه ۷۸۰۰ فټ مرتفع شده و در ظرف دو نیم دقیقه به اندازه ۸۴۰۰ فټ اوج گرفت .

صدای انفلاق بم را ذریعۂ امواج را دیو به اطراف انتشار دادند . خلاصه امروز به آستانه عصر جدید وارد شدیم و زندگی مادر آینده بیکمک انرژی اتموم رنگ و حال دیگری پیدا خواهد کرد . از روی پیشگوئی و حدس علما چنین برمی آید که بواسطه انرژی اتموم چوب و شیشه را غیر قابل شکست ساخته و مانند توپ رابری خاصیت آن ها را خواهند نمود پورسلین خاصیت هادی برق را پیدا کرده و مس را بشکل انسولین مورد استفاده قرار خواهند داد و کبس را در رادیو استعمال کرده و فلزات دارای حرارت ، روشنی و قوه خواهند گردید . انسان بتقلید طبیعت تیل درست کرده و عوض آنکه در خلال میلیون ها سال انتظار عملی شدن این وضعیت را برند در ظرف چند ماه بمطلوب خود موفق خواهند شد عناصر جدیدی که زمین از تملک آن محروم است تشکیل یافته و نتیجه در اثر ماشین های اتمومی حیات مامتحول شده و مطالعات نجومی ماشکله جدیدی بخود اختیار می کنند کنون ساینس جدیدی بنام (کیمیای هسته) در بین علوم و ساینس های عصری بشر معرفی گردیده و از تمام همقطاران میخواهد گوی نسبت برآید در اثر تبعات و مطالعات جدیده که در یو را نیم ۲۳۵ بعسل آورده اند بیش از ۱۵۰ مواد رادیو اکتیوی را تازه کشف و معرفی کرده اند که قبلاً بشر هیچ از آن ها اطلاع نداشت حصه مهم این رادیو اکتیوی ها در امور صحتی و شعبات دیگر زندگی انسان مفید بوده و موانع زحمات انسانی را بر مراتب تخفیف خواهند داد .

مهمترین مبتکرات در فن هواپازی :

بزرگترین طیاره بمباردمان دنیا .
از و اشنگستن در او اخر ماه چون اعلان شد که کار ساختمان بزرگترین طیاره بمباردمان دنیا که از خشکه بر خاسته و در خشکه می نشیند به پایه تکمیل رسیده و بنام

بزرگترین طیاره بمباردمان دنیا

طیاره (اکس بی ۳۶) مسمی گردیده است . بعد از آنکه طیاره موصوف پرواز های امتحانی خود را بموقع عمل گذاشت آن وقت تحت اختیار قوماندانی سترا تیزی قوای فضائی گذارده خواهد شد . این طیاره دارای ۶ انجن بقره ۳۰۰۰ اسب بوده طول بالها از يك انجام به انجام دیسگر ۲۳۰ فـت و طول بدنه آن ۱۶۳ فـت میباشد . پرواز نه های آن را در عقب بالها جاداده و عمله پرواز جهاز با اقدامات حزبی آن از ۱۵ نفر مر کب میباشد . این طیاره بمب ده هزار پونده را بفاصله ده هزار میل بدون تجدید ذخیره تیل بسرعت ۳۰۰ میل فی ساعت نقل میدهد .

طیارات مخصوص ۱۹۴۹ و ۱۹۵۰

قوماندانی قوای فضائی برطانیه بنام فرانک ویتل که از جمله پیش آهنگان و مبتکرین موترهای جیت بشمار میرود در ماه جون ۱۹۴۶ بمحضریك دسته متخصصین قوای فضائی امریکا چنین بیان نمود که در ظرف ۵ الی ده سال طیاره های بزرگ که چه مسلکی و چه فضائی ذریعه انجن موتر گاز قوای خود را تحصیل خواهند نمود و برطانیه در این ابتکار اولین ملتی خواهد بود که گوی سبقت را از دیسگران بر باید امر ساختمان طیاراتی که دارای انجن

گاز باشنډ اخبراً بقابریکه های بر طانوی داده شده و آنها عبارت اند از کشتی
 طیارساندرس ۴۵ که ساحه پرواز آن ۵۰۰۰ میل و سرعت آن بیش از ۳۰۰ میل فی ساعت بوده
 ذریعه شش انجن گیس پیش می‌رود. این کشتی طیار اولین مرتبه در ۱۹۴۸ پرواز داده
 خواهد شد. طیاره دیگر بنام ها و یلانبار بازون موسوم است که ما شین نوع جیت آن
 فوق العاده سرعت داشته به ارتفاع ۴۰۰۰۰ فو در فضا از ۲۰ الی ۳۰ نفر را از فراز
 اتلانتيك عبور خواهد داد و فی ساعت ۶۰۰ میل رفتار خواهد داشت هنوز موعد بیکار انداختن
 آن تعیین نشده است مگر حدس می‌زنند که این نوع طیاره در ۱۹۴۹ آماده خواهد شد.
 نوع دیگر آن (اورو بار بازون) نام دارد که برای چهل نفر جا داشته و بر فراز اتلانتيك
 فی ساعت ۳۵۰ میل طبران خواهد نمود. چهار نوع دیگر طیاره از رقم جیت بنام های
 برستول بار بازون اول، هانری هیچ هرنس، ایرسپید امباسا دور، مایلس ما رتون، تحت
 ساختمان بوده و این ها از سال آینده الی ۱۹۴۹ بیکار انداخته خواهند شد. بار بازون اول
 ۱۲۰ تن وزن داشته ۷۲ مسافر در بین آن جا داده میشود سرعت رفتار آن فی ساعت
 ۳۵۰ میل و فاصله پرواز ۵۰۰۰ میل در ارتفاع ۳۵۰۰۰ فو خواهد بود ایرسپید امباسا دور
 از ۲۴ الی ۳۹ مسافرا با خود برداشته فاصله ۱۰۰۰۰ مپل را فی ساعت ۲۴۰ میل طی میکنند.

تا کسی فضائی

طوری‌که در فوتوی پهلو
 ملاحظه می‌نمائید این طیاره نوع
 هیپاکویتر حیثیت تا کسی فضائی
 را داشته و در آینده آن میتوانند
 که از روی سرک هم طیاره
 خودر بهوا پرواز دهد.

تا کسی فضائی

موتور سایکل فضائی

این ماشین جدید بنام هوپی کوپتر یاد میشود که اخیراً در امریکا آن را ایجاد نموده اند ماشین فوق را در حالی ملاحظه میکنید که مخترع مذکور آن را به هوا بالا میکشند و هوریس پنتی کوست نام دارد. موتور سایکل مذکور از موضعی که بیش از ۳۰ هر-بع-فت وسعت نداشته باشد پرواز کرده و شخصی را که ۲۰۰ پوند وزن داشته باشد تا ۳۰۰ میل راه فی ساعت ۹۰ میل به ارتفاع ۲۰۰۰ فوت نقل خواهد داد.

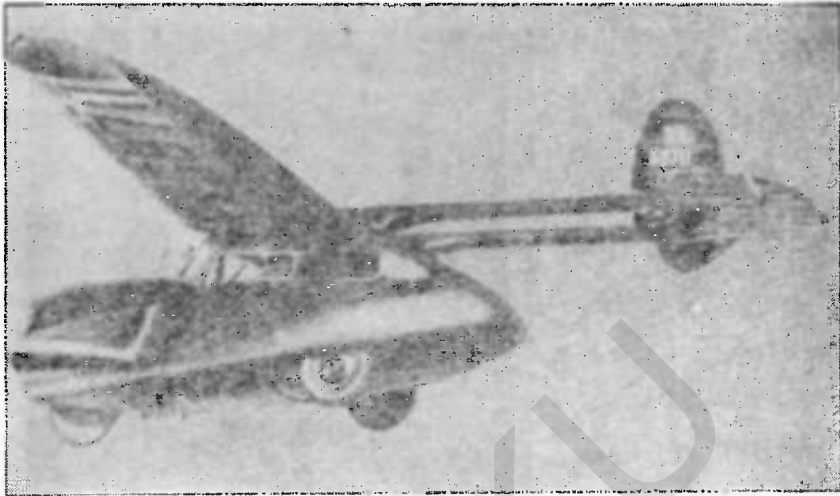

موتور سایکل فضائی

عملی شدن يك خواب شیرین

تحقیقات در مورد انرژی اتموموقع مهمی فراهم نمود تا طالارا از سیماب درست کنند و زحمات کیمیاگران را تخفیف دهند حتی بعضی از متخصصین میگویند از سرب هم این مرام خود را عملی خواهند توانست و طوریکه پالمبار متخصص نایتریت نظریه میدهد بعد از این طلا بدرجه ارزان خواهد شد که اهمیت تباداوی و پولی خود را از دست خواهد داد. پلاستیک های جدیدی در موارد مختلفه بکار رفته و موادی آماده خواهند نمود که قوه تمديد آن عیناً مانند را بر باشد. یکی از خواب های مجوزین طباره و انجنیری آن همانا ساختمان طباره ایست که هم مانند موتور در سرك کار میدهند بواسطه ادوات مخصوص عرابه هایش بجرکت می آید وهم بهوا طیران می نماید.

د رفوتوی زیر طیاره مذکور ا که مانند موتر است مشاهده میکنید .

هم موتر و هم طیاره

اخیراً در طیاره وانجن های نوع جیت را دارو تیلو پزیون یک نوع پلاستیک مخصوص و بادوامی را بکار می برند که در برابر حرارت مقاومت فوق العاده از خود نشان داده تیغیون یاد میشود اگر حرارت تا ۵۷۰ درجه فارنهایت هم ترقی کنند باین پلاستیک تأثیری وارد نمیشود ایسدهائی که طلا و بلاتینم را حل می نماید در این ماده اثر نکرده اند .

موتر های برقی

یکی از مبتکرات فنی که درین تازگی در برطانیه بکار افتیده عبارت است از ا توموبیل های سبک برقی و توقع می رود که بزودی مکنه سازه استعمال موتر های مذکور تو سعه حاصل کند. وزارت پست و تلگراف ، ریاست بلدییه و شعبات مختلفه لینیات فروشی و راه های ریل بوجود این موتر ها ضرورت زیادی داشته و بتعداد زیادی از آنها بدست خواهند آورد. ماشین های

این نوع موتورها ذریعه بیتری عوض پترول کار خواهندداد - عرادہ های این موتور را به اصول

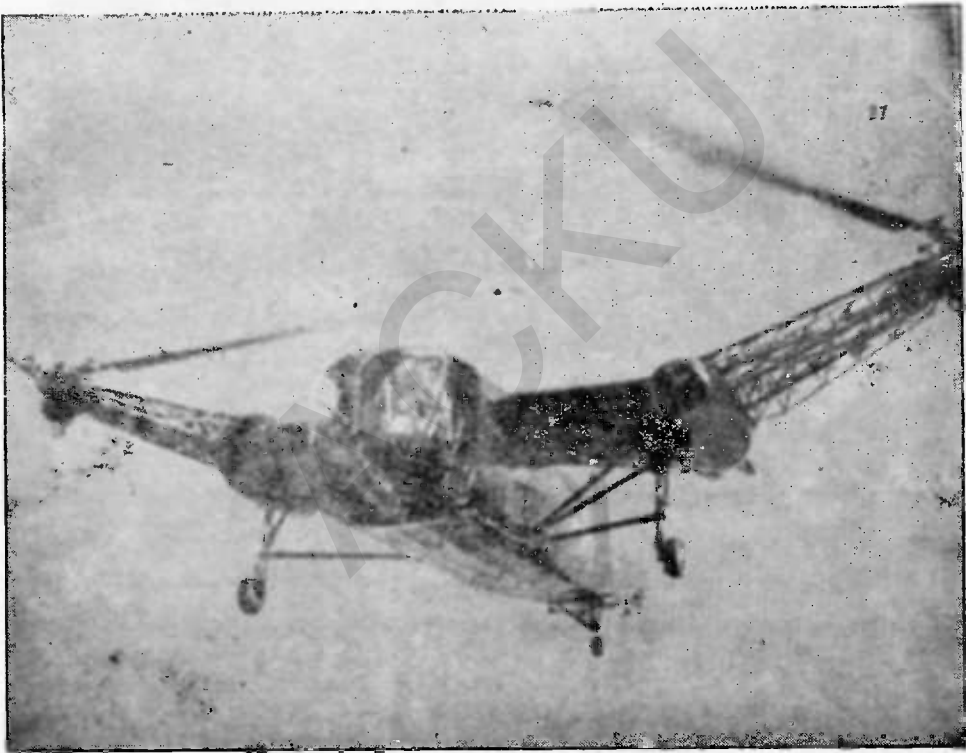
موتور جدید برقی

مخصوصی درست کرده و بیتری آن را نیز طوری آماده نموده اند که برای همیشه مورد استفاده قرار داده میشود .

کلائترین هیلیکوپتر دنیا

شرکت طیاره سازی برطانیه در ماه اپریل اعلانی نشر نمود به این مضمون که مصروف ساختمان یک هیلیکوپتر جدید میباشد. این هیلیکوپتر از روی شش نوع و تیپ مخصوصی هیلیکوپترهای اتا زوئی انتخاب شده است یک شرکت امریکائی وعده داده است که در آینده قریبی برای استفاده اشخاص مانند موتور هیلیکوپترهای شخصی درست خواهند نمود هیلیکوپتر باید دارای میدان های مخصوصی باشد تا در وقت صعود و نزول ماشین آن صدمه وارد نشود برای بیلوت های معمولی لایسنس پرواز دادن هیلیکوپترها داده نمیشود بل درین عمل باید هوا بازان خیلی مجرب و کار آزموده مصروف گردند زیرا در هنگام فرود آوردن زحمات ومشکلات فوق العاده دارد چون هیلیکوپترها خواهش فرود آمدن را داشته میباشد از ارتفاع دوهزار فوت ماشین آن خاموش ساخته شده و بصورت گلیدر فرود می آید و در داخل یک ساحه که ۱۵۰ گز طول آن است و علامت مخصوصی دارد بزمین می نشیند. گرداندن هیلیکوپتر بدون اتجن کار بسیار مهم و زحمت ده است

وینوت هیلیکو پتر آن را انجام میدهد و از جریان هوا استفاده میکنند در اثنای خاموش شدن
انجن و بکار افتادن روتورها و پرده‌های مخصوص هیلیکو پتر موقع بسیار خطر ناک میگرد
د. کنترل مشکل میشود. اخیراً در برطانیه راجع به پیش رفتن و عقب آمدن و طرف چپ و راست
می‌زدن هلیکوپتر ها ابتکارات بزرگی نموده و چیزهای نوی برای موفقیت بمطوب فوق
آمده اند. در هاند سرعت هلیکوپترها هنوز به اندازه طیاره ترقی نکرده است.
صرف یک تعداد محدودی از آنها میتوانند که فی ساعت بیش از ۱۰۰ میل پرواز نمایند.
در فونوی زیر بزرگترین هیلیکوپترهای دنیا را ملاحظه می‌نمایید.

کلانترین هیلو کپتر دنیا

این هیلیکو پتر بقوای بحریه امریکا انتساب دارد. میگویند این نوع ماشین در هوا بازی
آینده دنیا رول بسیار مهمی خواهد داشت.

تغییر شکل طیارات

مسئله ساختن طیاره و تغییر شکل آن در آینده یکی از موضوعات بسیار مشکل و مهمیست که انظار محققین را بخود متوجه ساخته است میگویند وضعیت ظاهری طیارات بعد از این باید طوری باشد که هم بسرعت رفتار طیاره کمک کند وهم صدای آن را تخفیف دهد و چون از محمولات طیاره انسان هم میباشد پس باید طیاره را طوری آماده نمایند که وجود انسانی تحمل سرعت آن را داشته باشد راجع بسرعت رفتار طیاره خطری متوجه انسان نیست چون انسان در بین اطاق طیاره کاملاً پوشیده میباشد پس اگر سرعت رفتار آن فی ساعت ۲۰۰۰ میل یا پنج میل و یا ۵ هزار میل باشد فرقی نمیکند ولی در اثباتی که طیاره خود را بیک معیار مخصوص سرعت میرساند و به این عمل مبادرت میورزد در آن صورت خوف میرود که انسان عقب چپه شود و یا در اثباتی کم کردن سرعت بطرف پیش بیفتد پس باید وضع ساختمانی طیاره بنحوی باشد که این مشکل رفع گردد وهم چنان در وقت پرواز و فرود آمدن کنترل ماشین های سر یح حرکت را خوب مراقبت نمایند گذشته از آن جر یان هوا و عکس العمل آن در اثباتی حرکت سریع فی ساعت ۷۰۰ میل تأثیر بزرگی به بدنه طیاره وارد میکند باید راجع به جمع شدن و فوات شدن طیاره هم ابتکار نماید چه این وضعیت در سرعت رفتار و حرکت طیاره تأثیر بارزی دارد. میگویند در ۱۹۷۵ وضعیت فوای فضائی و سرویس های جوی کاملاً تحول نموده و بیکلی شکل دیگری بخود خواهد گرفت آینده هوا بازی تجارنی به استعمال ماشین گیس مربوط است و آنها در ارتفاع ۴۰۰۰۰ فوت فی ساعت ۴۰۰ الی ۵۰۰ میل حرکت خواهند نمود بعد از این سرویس فضائی بین لندن و مونتریل در امریکای راه ایالات که ۳۰۰۰ میل بعد دارد در ظرف ۶ ساعت به ارتفاع فوق طی خواهد شد یک آله جدید هوا بازی ذریعه استفاده از رادیو ایجاد کرده اند که صد فیصد صحیح کار کرده و بیکلی از شر ات های طیاره سازی لندن از آن استفاده نمی نمایند و افتخار ابتکار آن را هم داراست این آله در فوای فضائی شاهی برطانیه تا فاصله ۵۰۰ میل نتایج فوق العاده داده و بعد از این اساحت ۱۲۰۰ میل امتحانات خود را درباره آن توسعه میدهند.

بعد از این طیارات نوع جیت در طبقه ستراتو سفر بلندتر از طبقه هوای موجوده زمین بسهوت پرواز خواهند کرد و در ارتفاع ۳۰۰۰۰ الی ۴۰۰۰۰ فوت سرعت رفتار طیاره هم طبعاً رو بریادت خواهد نهاد. طیاره مسافر بردار برطانوی که بنام امباسادور یاد میشود ۳۶ نفر را با خود حمل می نماید درین طبقه بیکار خواهد افتید.

راکت های مسافر بردار

اخیراً پلانی وضع و طرح نموده اند تا ذریعه آن راکت های مسافر برداری آماده سازند که فی ساعت ۳۰۰۰ میل در ارتفاع ۱۰۰میل طبران داشته باشد اربانکس مدیر تکامل انجیری وزارت فضائی برطانیه پلان مذکور را طرح کرده متوقع است که راکت های مذکور در حصه پیش روی خود جیت هائی خواهند داشت که در هنگام فرود آمدن سرعت رفتار را تخفیف میدهند.

کشف ماه ذریعه راکت دار

متخصصین و علما اینک مصروف اند تا کوره ماه را ذریعه راکت دار کشف نمایند و فعلاً ارتفاع برجستگی ها و کوه های مهتاب را با عمق وادی های آن بخود معاموم میکنند آنها این ابتکار خود را ذریعه رادار علمی میسازند. ادوار دایلیتون سکر تری تحقیقات علمی و صنعتی در بک نمایش مجمع فزیک لندن چنین متذکر شد که تخنیک تعیین مسافت ذریعه رادیو حالا به اصول درستی پیش رفته و بوا سطح آن جغرافیای ماه را بخوبی میتوان معلوم نمود نظر به دارند تا بعد از تعیین قطعی مسافت ماه ذریعه رادار آنگاه راکت های مخصوصی را بطرف این کره بفرستند اینک انعکاس صدای راکت را از مهتاب بخود معلوم کرده اند. در دهم ماه جنوری در لایبر اتوری ایوانس سنگل واقع دیلمر در نیو جرسی تماس ذریعه رادار با مهتاب صورت گرفت آنها برای موفقیت به این مطلوب چنان آله را تجویز کردند که فریکوئسی فوق العاده را در خلا تولید کرده و در لحظه دوم انعکاس آن را حس میکردند. جنرال انگلیس بیان میکند که امواج راکت دار مثل رادیو با سرعت نور حرکت میکنند رفتار نور ۱۸۶۰۰۰ میل فی ثانیه است پس فاصله ارسال موج را دارد و مراجعت آن دو نیم ثانیه را اشغال خواهد کرد، فاصله بین مهتاب و زمین ۸۵۷،۲۳۸ میل است، در ۲۲ جنوری ۱۹۴۶ هم در باره راکت دار و تامل آن با مهتاب تجربه نمودند.

ابتکار جدید برای تعیین سرعت رفتار

فعلاً انسان ها بچنان سرعت میتوانند حرکت نمایند که معیار گذشته سرعت رفتار فی ساعت امروز کاملاً قدیمی و از مود افتاده محسوب میشود برای تعیین سرعت رفتار اخیراً در برطانیه آله جدیدی اختراع نموده اند با اسم (ماکرومیترو) و بواسطه این آله مشکل بزرگت سرعت پرواز پیلوت های طیاره نوع جیت بخوبی حل شده است چارلس گاردنر میگوید برای سرعت های شدید اصول معمولی تعیین رفتار از روی فی ساعت تأثیری نخواهد داشت

اگر سرعت رفتار صدا در سطح بحرفی ساعت ۷۶۰ میل باشد در آن صورت آله عادی تعیین صدا البته موثر خواهد بود ولی سرعت رفتار صدا در ارتفاعات فضا تخفیف می یابد و در ارتفاع ۴۰۰۰۰ فوت این سرعت از ۶۶۰ میل فی ساعت کمتر میگردد همچنان در هنگام سردی سرعت آن نسبت بوقت گرمی کمتر میشود ، یک طیاره اگر در سطح بحر فی ساعت ۶۰۰ میل پرواز نماید گویا ۸۰ فیصد سرعت رفتار صدا را طی میکنند و اگر همین سرعت را در طبقات بلند طی کنند در آن صورت سرعت رفتار صوت بواسطه سردی فی ساعت ۱۰۰ میل کمتر خواهد بود ، این اختلاف سرعت رفتار در طبقات بلند اگر از روی وقت مورد غور و مطالعه قرار داده نشود طبعاً نتایج ناگواری را در پرواز های سریع و طبقات بلند هوا وارد مینماید بنا بر آن آله جدید الاختراع ما کومیترا این مشکل بزرگ را رفع و بصورت اتوماتیک در طبقات بلند سرعت حقیقی رفتار صوت را ارائه مینماید .

فخستین طیارهٔ بحری نوع جیت

کمپنی طیاره سازی برطانوی اولین طیاره بحری نوع جیت را اینک آماده نموده و آن را مورد استعمال قرار میدهد و طوری که ال ، ژسمه در اخبار سبکچ بیان میکنند هنوز خصوصیات این طیاره دراست اسرار داخل بوده برعموم آشکار نشده است اما مودل و نمونه آن در نمایش چهار روزهٔ انجمن های طیاره برطانوی بمعرض تماشا گذارده شده بود وزیر تهیه مواد برطانیه جان ویلموت نمایش قوای فضائی مذکور را در فارن بورد در ماه جولائی افتتاح کرده و این مودل را هم نشان داد ، اگرچه تا بحال خصوصیات انجیر ی این ماشین برای نشر فرستاده نشده ولی طوری که از وضع ظاهری آن معلوم میکنند دارای دوا نجن نوع مترو پولیتن و بیکرس بوده و آنهادارای قوای ۷ الی ده هزار قوای اسپ میباشند ، سرعت رفتار آن فی ساعت ۴۰۰ میل تخمین گردیده و این سرعت البته دو چند پرواز سریع کشتی های طیار سابق خواهد بود .

اسرار جنگ کیمیاوی

عساکر شعله افکن امریکائی بعد از واقعه گوادال کننال بمقابل جاپانی ها یک نوع تیل خام یا کد ام مادهٔ دیگر را که منجمد میگردد بصورت فواره پاش میدادند ، در سسلی و بعد از آن موتور های مخصوص کیمیائی چنان خمپاره هائی را بالای دشمن می افکندند که در محاذ دشمن فرو رفته و بعد شعلهٔ فاسفور سفید سوزان از آن برمیخاست و آنگاه آدمها و تانکها را با مواد ناریه آنها در بین خود میسوزانید ، بهیای آتش افروز که حجم مختلفی

داشتند در جرمني و ژاپان خسارات مد هس وارد نمودند ، ماجور جنرال ویلیم ان بوزئر که در سرویس جنگک کیمیاوی امریکا مصروف خدمت آست بیان میکند که درین شق مهم حرب

جنگک کیمیاوی بمقابل یک شهر درین فوتو ایستگاه جهازات
در شهر کوب ژاپان هدف قرار داده شده

هم در خلال چندساله محاربه پیشرفته های نمایانی کرده و اگر ایجاد بم اتوم را بکنار بگذاریم از تمام مخترعات جدیده حربی پیشرفت دراین رشته دارای اهمیت است درین جمله غاز های

جنگک بمقابل طیارات بم افکن و جنگی در میدان طیاره
در یعه فاسفورس

زهر دار شامل نیستند و طوریکه رایوت پیترسن سکرتری جنگک امریکا ابراز نمود در مورد محاربه کیمیاوی امریکا از تمام ممالک دنیا کوی سبقت را ربوده است در ۱۹۳۹ شعبه سرویس

فضائی بر توکیو در اپریل ۱۹۴۲ بمب های چهار یونده بنام ترمیت بمب افکنده شد که یزین آن مزوج ترمیت پودر الومونیم باریم نایتريت و پترولیوم ترکیب یافته وقوه آتش افروزی آن فوق العاده زیاد شده بود بعدها لمز شعبه مذکور دونوع بم مملو از گاسولین بیرون آورده شد که با پودر مگنیشیم ، لیکو د اسفالت و غیره مواد مخلوط بوده و هر چیز را که بمقابل آن ها نمودار میشد درمیداد . بم های مختلفه و متعددی با خمیاره های بزرگی که وهمه حریق افکن دانسته میشوند از این شعبه در خلال ایام جنگ بیرون شده که همه احوال دشمن را تباه کرده است . قشون امریکائی وقتی که دریای ولترنورا عبور میکردند بمقابل خود پرده های فاسفورس سفید را در وسط شب خیلی سرد تشکیل داده و بعد بطرف مطلوب پیش رفتند . در روز واقع انزویو از تشکل طبقه دود استفاده نمودند قشون نمبر سوم امریکائی در هنگام عبور از دریای موسیل در قرانس از دمه و غبار مصنوعی استفاده گرفتند بواسطه همان پرده کلفت دود مصنوعی بود که دویزیون نمبر نود پیاده در ماه دسامبر ۱۹۲۴ برای دو هفته بصورت غیر مرئی مقاومت کرده و اخیراً لردوی ۲۶۰ جرمنی را شکست داده از سار گذشتند و بعد از آنکه ۱۲۰۰ المانی اسیر گرفتند بدون آنیکه دیده شوند به موضع اولیه خود مراجعت کردند . متخصصین لابراتوارهای موسسه فوق اشعار میدارند که گاز زهر دار ، شعله ها و طبقات دود اثرات مختلفه و کشنده بوجود وارد میکنند ولی مرگی که در اثر بمب های شعله افکن تولید میشود حسب نظریه دو کتوران خیلی آبی و فورسیت . چنانچه تجربه های زیادی درین مورد را جمع به برها نموده و تأثیر آن را در اعضای داخلی حیوانات مذکور بخوبی مشاهده کرده اند .

بعدازین ساحه عملیات این فن مهم کیمیاوی را

توسعه داده در زراعت ، کشتن حشرات مضره و مواضع دیگری که از آن ها مصادر قوا آماده میسازند بخوبی بکار خواهند برد . در مناطق سرد درخت های ممر و نباتات را از صدمه یخ نگهداری کرده و جنگلها را صاف نموده بنادر فضائی را که ذریعه یخ و برف مستور گردیده باشند بدرستی پاك کرده و بعضی از گیس های مخصوص را بهعلاج امراض زراعتی بکار برده و حشرات را ذریعه آن تلف خواهند نمود . برای اینکه عمده و موظفین هم چه امور بخوبی و مصونیت کفار خود را دوام داده بتوانند عینک های مخصوص ،

معاینه علمی يك پر که ذریعه آتش مواد کیمیاوی سوخته است

البسه معین و ذرائع مدافعه و صیانت را بدرستی آماده کرده اند . بوت های مخصوص برای آنها درست نموده اند که در رطوبت و سردی بخوبی مذاقمه توانسته و به اجرا آت

مانعش نگردد. ضماد های ضد آبله، ضماد های معالجه چشم ایجاد کرده و آنها را به بیمانه ترقی دادند که در هر جا مورد استفاده قرار داده میشود خلاصه آنکه درین باره بامساعی و جهود خسته گی ناپذیری اقدامات ورزیده و موفقیت های مهمی نصیب ایشان شده است.

تحقیقات علمی در روسیه

دراوائل جون ۱۹۴۵ يك هیت امریکائی مرکب از ۱۷ نفر بطرف ماسکورفتند تا در کنفرانس ساینس ملل متحده اشتراک نمایند. این مجمع از متخصصین علوم مرکب بودند متخصصین مذکور از پیشرفت های ساینس روسیه مفصل صحبت و تذکر نمودند چنانچه در اکثر اتر اوقام یوپ ارکیولوجست نیویارک مبتد کر شد که روس ها در خلال ایام جنگک بهترین وقابل ترین اشخاص خود را به امور علمی و ساینس مصروف ساخته و در فن ارکیولوجی از تمام ممالک دنیا تفوق دارند اگرچه دور صدخانه مهم روسیه یکی در سیمس واقع کریه-یا و دیگری در یولکوف خارج از لینن گراد بواسطه محاربه مورد خرابی و انهدام قرار گرفتند ولی مع هذا پیشرفت های روسیه قابل هر گونه تدقیق و مطالعه است. در وقت جنگک اگرچه روس ها صناعات بزرگی را متحمل شدند ولی با زهم با ایجا د مواد مصنوعی نواقص خود را بدرستی رفع کردند. رابر مصنوعی روسیه فوق العاده مقاوم و پایدار است که در دیگر جا نظر آن را نمیتوان مشاهده کرد و هم چنان است پلاستک های روسی سیل های فوتوالکتریک روسیه براتب از امریکائی تفوق دارد. در مورد طبابت و دوا سازی هم روسیه به مبتکرات زیادی نائل شده است چنانچه وفق بیانیه دکتور جیکوب همان رئیس یونیورسیتی کواو میا دا کتر لیناسترن رئیس مؤسسه فزی یولوجی ماسکو شخصی فوق العاده مهم بود و نمایش مبتکرات این مؤسسه دکتور مذکور را بتجیرافکنند سالهای جنگک امراض تسممات معده فشار فوق العاده خود را در روسیه زیاد کرده بود ولی بواسطه ابتکار دا کترسترن یک ماده کیمیاوی ایجاد گردید که در صورت حدوث تسمم مذکور ماده موصوف در زیر دماغ بموضع (سسترناما گنا) انجکسیون میشد و برای رفع فشار فوق العاده خون یک نوع ویتامین جدیدالاختراع تزریق می نمودند. دا کتر هیمان امریکائی یکی از تجربه های دا کترسترن را که نسبت بیک سگک در مورد خشک شدن خونش اجراء می نمود ملاحظه کرد و مشاهده نمود که سگک های برق گرفته را که بواسطه جریان ۱۲۰۰ ولت و ۱۰ امپیر قلب آنها از کار رفته بود بخوبی معالجه نمود قلب میخانیککی خون را در شرا ئین بدوران آورده و شش های مصنوعی به تنفس آن کمک رسانید. سگک ها بعد از مرگ بحال عادی عود کردند.

هپیارین برای یخ بردگی

یکی از ذرایع قدیمی معالجه یخ بردگی آن است که موضع یخ برده را ذریعه یخ خوب می شقند ولی اغلب اطباء امروز به این عقیده میباشند که این اصول مفید نبوده و میگویند نه تنها این اصول تعریکات و هیجاناتی در جلد تولید میکند بلکه نقائص دیگری را هم سبب میشود و رطوبت در شدت ام موضع صدمه رسیده می افزاید. حرارت معتدل و استعمال موج کوتاه را برای آن مفید و انمود کرده و در حالاتی که اصابت آنقدر شدید نباشد مالش و شقیدن خشک و قدری گرم را خوب میدانند ولی اخیراً متخصصین ماده جدیدی کشف کرده اند که به اسم هپیارین موسوم است و این ماده حدوث گانگرن را مانع شده و ضیاع یک عضو را که در اثر یخ بردگی تولید میشود جلو گیری می نماید. این ماده کیمیاوی بر ضد تجمع خون بسته شدن آن کار میدهد. از روی تجربه هائیکه در وجود خرگوش ها کرده اند دکتورها چنین کشف نمودند که بواسطه استعمال یخ و شقیدن آن در موضع یخ برده گی اختلال و تجمع خرن در حجرات سرخ رگهای کوچک خون تولید میشود این وضعیت حجرات خون را نیمه بسته ساخته و بعد از ۲۲ ساعت کاملاً شکل خون بسته ساخته را به خود اختیار میکنند و اخیراً این حالت به گانگرن منتج میشود پس برای ممانعت و جلو گیری از این حالت لازم است که فوراً قبل از تجمع خون به امتناع آن بپردازند لذا اطباء هپیارین امر فی کردند و بواسطه آن از این عمل جلو گیری می نمایند. خرگوش هائی که بذریعه این ماده تداوی شدند کاملاً صحت یافته و از ضیاع پای و اصابت به گانگرن نجات یافتند و چون در وجود انسانی آن را مورد استعمال قرار دادند نتایج قناعت بخشی بدست آور دند اشخاصیکه ۱۴ ساعت کامل در بین برف و یخ افتاده و میزان حرارت آن بین ۱۸ و ۲۰ درجه فارنهایت بود به این تداوی جدید صحت یاب شدند. اگر چه این ماده چند سال پیش کشف شده و در ۱۹۱۶ آن را استخراج نمودند ولی اخیراً با ابتکار ات فنی و ساینسی آن را آمیزش داده و ماده کاملاً جدیدی کشف کردند.

ستریتو میسین یا خواهر پنسلین

از ۱۹۴۳ به بعد جادوی زرد پنسلین در راه حفظ حیات ملبون هانفر رو لهای بس بزرگ و غیر قابل انکاری بازی کرده است این دواوی عجیب و تحیر خیز نسبت تمام کشنده گان مکروب تاثیر و اهمیت بیشتری دارد اما طویکه اخیراً معلوم کرده اند در مقابل بعضی از عوارض پینو مونیای تبر کلوس، تیفوئید، ملاریا، تب زرد و انفتتا یسل یا رالایز غیر موثر میباشند. برای غلبه باهمچه

امراض که پشلین از قتل میکروب های آن عاجز است بمطالعات و تبعات دیگر پرداختند اخیراً از اداره طی عسکری چنین اعلان شد که در لابراتوارها متخصصین مصروف تجر به و امتحان يك سلسله ادویه جدیداً لاختر اع دیگری میباشند که حیثیت اتی بیو-تیک (کشنده بیکتر یا) را داشته و خیلی مجرب و مؤثر معرفی شده است. این خواهر جدید پشلین را متخصصین بنام ستریتومیسین *Streptomycin* مسمی ساخته اند و میگویند این دوی جدید الاکتشاف بیکتریها و میکروباتی را که موجب کولرا، دایسنتری تب تیفوئید، تولاریما (تب خرگوش) و امراضی که از نتیجه طعام مسموم رومیدهد و بعضی تب های دیگر میفید و مؤثر میباشد. اطباء بر علاوه چنین نظریه دارند که ستریتومیسین بر علاوه میکروب مرض سر اسه. ازین برده و این بزرگترین دشمن مهلك انسان را که در خلال هزاران سال ملیون ها قوض بشر را قربان خود نموده تحت نفوذ استیلاء خود قرار میدهد.

کاشف و موجد این دوی خیلی مهم و فوق العاده بزرگ (ستریتومیسین) داکتر سلیمان او اسکین متخصص فن میکروب شناسی و داکتر البرت شاتز همیکار اوست که در لابراتوری تحقیقاتی زراعتی نیوجرسی مصروف تحقیقات بوده و به یونیورسی روتجرس انتساب حاصل میکنند این دو متخصص مدت ۵ سال کامل مصروف تحقیق و دقت بوده بالاخره ماده را معرفی شدند که بواسطه آن آرزوهای شیرین خود را در شرف عملی شدن ملاحظه کردند در آخر ۱۹۴۳ این ماده را تجربه کرده و دانستند که ذاتاً از دیگر مواد زهری مضر وجود کاملاً هادی میباشند و پس از امتحان های کیمیاوی و عملیات مختلفه خالص ساختن آن يك ماده یودرمانندی قهوه رنگه را بنام ستریتومیسین ایجاد کردند امتحانات و تجربیهائی که بالای حیوانات یونیورستی روتجرس واقع ایلمنایس بعمل آوردند فوق العاده اطمینان بخش و بلندتر از حد تصور و گمان بودند جنین ماکیانها را درین تخم با مرض تیفوئید مرغ و يك نوع تب دیگر به اسم اندولانت فیور *Undulant Fever* تلقیح نمودند و بعد تحت تدای این دوی جدید فرار دادند و ملاحظه نمودند که عوارض و آثار مرض ظاهر نشده و بواسطه این دوا تأثیر میکروب و مرض بکلی زائل گردید و اگر بازم درین حیوانات عوارض مذکور بظهور می پیوست فوراً با ستریتومیسین آنها را علاج میکردند به موشها طعام های مسموم داده و میکروب دایسنتری را در آنها داخل کردند بقسمی که احوال آنها بکلی ناگوار و مشرف بر گت گردید و بعد بیکسک این سحر علمی جدید آنها را از چنگال مرگ نجات دادند مرغها، خوکها را مرض تب خرگوش تیفوئید و سل مبتلا نمودند و اگر این دو موجود نبود همه حتماً میمردند مگر از برکت ستریتومیسین همه را معالجه کردند.

موجودات انسانی و نوع بشر را هم از بسا مهلك نجات داده و در وجود آنها این دوی تجر اور را امتحان کردند چنانچه چندین نفر مصابین مرض تولاریما بخوبی صبحت یافته و بعضاً

امراض بولی و جهاز تناسلی را هم به این ذریعه علاج کردند در بعضی از حالات ناخوشی سیاه سرفه و اقسامی چند از مینجیتس را هم بواسطه ستریتومیسین تداوی نمودند. ناخوشی تیفوئید هم ذریعه این دوا بخوبی علاج میشود در مورد مرض سل تا بحال مراحل تجرّب و امتحان آنها تکامل نیافته و ممکن است در همین زودیها نتایج معتنا بیهای آن آفتابی گردد. چون مقدار تولید این دوا هنوز آنقدر تکامل پیدا نکرده و توسعه حاصل نموده بنابراین هنوز در مراحل بسیار ابتدائی تجرّب به و امتحان میباشد برای اینکه نتایج و تأثیرات آن را عموماً میتر گردانند اینک چندین مؤسسه با هم متفق گشته و راجع به استفاده های تجارتنی و اقتصادی آن مصروف تحقیقات میباشند. تنها در امریکا برای رفع حوائج عسکری باید از این ماده ۵۰۰۰۰۰۰۰ واحد ماهانه آماده گردانند تجاری که راجع به نیسلین بعمل آورده اند در این باره هم مفید ثابت شده است. زود باشد که تمام عالم بشریت از این دواى عام المنفعه استفاده های بزرگ طبی بردارد

میکروفون و اثر پروف لب

در این اواخر میکروفون مخصوص لب ایجاد کرده اند که و اثر پروف بوده و آب از بین آن نفوذ کرده نمی تواند ولی هوا بخوبی از بین آن میگردد این میکروفون را بر روی لب بسته و برای

آن گلاند و غده مخصوصی درست کرده اند اگر شخص این میکروفون را مورد استعمال قرار دهد و سر خود را در زیر آب بشاید آب به میکروفون مذکور تأثیری وارد نمیکند و متغیرات منقطع نخواهد شد و اگر شخص امتحان کننده تا ۱۵ دقیقه زیر آب بجزر بوده و آب بجزرده اینچ از سرش بلندتر باشد هم کار خود را بخوبی دوام داده میتواند.

میکروفون و اثر پروف

تجربه های فنی جدید راجع به سرویس تیلو یزیون

در قصر الیکساندرا اخیراً تجربه های قیمت دار فنی راجع به سرویس تیلو یزیون نموده و چیز های جدیدی بروی کار آورده اند و متخصصین میگویند بواسطه این همه ابتکارات ساحه بر ادکاست و تیلو یزیون بزودی توسعه حاصل خواهد کرد . پرید مخصوص فتح که بنام (وکتوری یارید) یاد شده و در ۸ ماه چون در لندن بعمل آمد مورد تماشای هزار ها نفر لندنی در خانه های شان قرار گرفت ولی لیدران موسس رادیو کوشش کردند تا اهالی ولایات برطانیه هم این نمایش فوق العاده را در خانه های خود تماشا بتوانند . برای موفقیت به این مطلوب يك مجلس مرکب از ۴۰۰ نفر متخصصین و انجیران رادیو و تلو یزیون کنفرانسی تشکیل داده و به عملی ساختن پلان موصوف همت نمودند و نتیجه فوری و مهمی که از این کنفرانس بدست آمد آن بود تا برای تشکیل ستیشن های تیلو یزیون در ولایات برطانیه هم داخل اقدامات شوند . لذا ساختمان ۱۰۰۰۰۰ ماشین تیلو یزیون را که هر کدام ۵۰ یوند قیمت داشته باشد صادر نمودند .

جلو گیری از فساد دندان

چهار نفر از متخصصین معروف یونیورستی ایلمینایس اخیراً را پورت تحقیقات و مطالعات خود را در کنفرانس مخصوص متخصصین دندان در شکا گو تقدیم نمودند ازین راپورت چنین بر می آید که دندان را قبل از آنکه فاسد شود و آثار فساد در آن نمودار گردد بخوبی از خراب شدن حفاظه می نمایند . این ماده عبارت است از يك نوع پاو در که دارای امونیا بوده و آن را مورد استعمال قرار میدهند . این امونیا دارای خصوصیت و امتیاز معین است و حیثیت امونیم فاسفیت را دارا میباشد .

يك میتود و طریق جدید دیسگر حفظ و نگهداری دندان عبارت از جویدن يك نوع ساجق و سرشی است که در آن ویتامین (کی) ممزوج ساخته اند . این ماده از ۶۰ الی ۹۰ فیصد مفید ثابت شده و تأثیرات مثبتی داده است از روی تجربه ها و امتحانها تیکه در میکتاب دندان سازی یونیورستی شکا گو بعمل آورده اند این حقیقت کاملاً ثابت شده که ویتامین مصنوعی برای تدای و حفاظه دندان های معیوب فوق العاده مهم و مؤثر میباشد و خاصیتاً بعد از صرف گوشت اگر آن را استعمال کنند دندانهاش قطعاً سالم می ماند لذا جویدن این ماده را اطباء جداً توصیه میکنند .

مسابقه مودل های موتر

اخیراً در کلوب تهیه نمونه های موتر موسوم به (پیونیر مودل کار ریسنگ کلب) در عمارت بالائی یک فابریکه موتر سازی در شمال لندن پین میت-کرین مسابقه بعمل آمد. مودل مذکور عبارت از ۵ مالمی ۱۰ انجن ده سی سی مودل پترولی بوده و کار بور پتر های خیلی نازک با بلك و دیگر لوازم در بین آنها جا داده شده بود عمل احتراق ذریعه يك بیتری کوچک مخصوص بعمل می آمد. اغلب مشترکین این مسابقه مردها بوده اند چنانچه درین فوتو مشاهده می-کنید همه بمقابل مودل های خود نشسته اند.

مودل های موتر های جدید تیز رفتار

کمک برای انجینیر های کور

آله ها و سامان های مهمی چندین بار برای اشخاص کور که در امور انجینیری کار می-کنند ایجاد کرده اند. این ها بکمک ادوات مذکور می-توانند معیار ها و آله های مختلفه سنجش را فهمیده و از روی آنها باوجود بیچشمی کار ها را بدرستی انجام بدهند. در خلال سالهای جنگ چون کار گر ها و رجال برطانیه در مجازات می-جار به مصروف بودند آنگاه زن ها و مرد های کور در مصانع و فابریکه های برطانیه داخل گردیده و بکمک اسباب جدید الاختراع توانستند که این نقصان و کمبودی اشخاص را بدرستی تکافو کنند آنها صرف يك عیب بزرگ داشتند و آنها هم عبارت ازین بود که بعضی از ادوات قابل تعدیل را که ذریعه

مشاهده بعضی از معیارهای مشاهده و محسوس باید تبدیل میدادند چون دیده نمیتوانستند لذا از تبدیل دادن آنها هم عاجز بودند. برای از آله این تقیصه از دو شرکت مهم شما لی انگلیند و متخصصین آنها تقاضای جدی بعمل آمد. یکی از کمپنی های مذکور آله وضع کرد که دارای ارتفاع و عمق مناسب بود و حیثیت يك معیار کاملاً راست گوئی را دارا بود و صرف ذریعه لمس و شنیدن صدای آن وضعیت انجنیری ماشین ها را بخود معلوم میکنند و شرکت دیگرش آله نوی را به اسم مایکر و میتر معرفی نمود که انجنیر های کور بک-مک آن وضعیت کار و معیار ماشین را بدرستی معلوم میکنند طوری که وزارت کار برطانیه رسماً بیان کرد این آله ها بکلی جدید بود و در دنیا بخود نظیر ندارند امریکائی ها از کمپنی های فوق برطانیه چنین تقاضا نمودند تا در صورت تکمیل ادوات مذکور هر چه زود تریک تعداد آنها را به امریکای فرستند تا کارگران کور برطانیه از آن ها استفاده نمایند. استعمال این ادوات مباری بدرجه آسان است که در ظرف نیم ساعت اشخاص بی چشم میتوانند از آن ها استفاده کنند بعد از این کور ها در فابریکه ها به امور انجنیری ماشین های موتور طیاره و جهاز بخوبی کار می نمایند.

ماشین های اتوماتیکی و خانگی زخت شوئی

ماشین زخت شوئی اتوماتیکی

در خلال چند سال محاربه فامیلی های برطانیوی در امور زخت شوئی خانگی به زحمات زیاد مبتلا بودند. برای رفع این تقیصه اینک درین زمانی که جنگ پایان یافت يك آله خانگی و اتوماتیکی جدیدی بروی جهان آورده اند که فواید زیادی از آن تحصیل میکنند. اندازه آله مذکور عیناً به اندازه يك راد یو گرام بوده و در اثنای عملیات شستن دیگر هیچ توجه و اعتنا ضرورت ندارد. ماشین مذکور را از کالائیکه باید بشویند و یابو در صابون مملو می نمایند و بعدیک سوچ را میزنند در مدت کمی ماشین مذکور به اندازه ده یابو کالا را بخوبی شسته و نظیف میکنند و این ماشین بصورت اتوماتیکی از آب پر شده بعد از آنکه بوا سطره

صابون چرک و کثافت را از لباس دور کردن را خشک نموده و آب را خود بخود خارج کرده و پارچه شسته را بصورت اتوماتیکی از خود بیرون مینماید .

مکسچر جدید برای انجکسیون پینسلین

برای انجکسیون کاملاً مصونانه پینسلین اخیراً مکسچر جدیدی ایجاد کرده اند این مکسچر

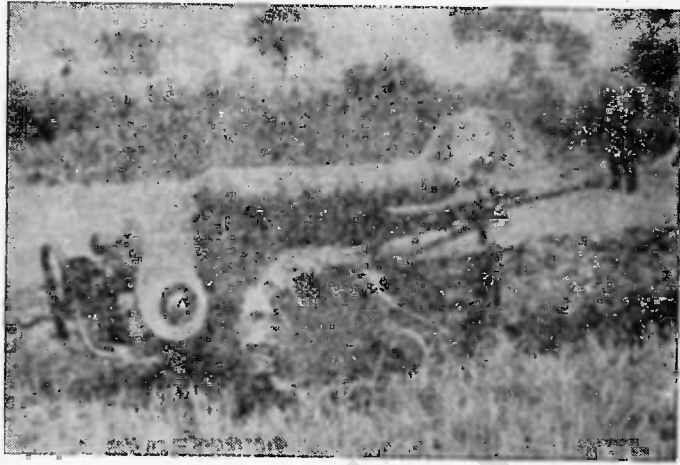
مقدار لازم پینسلین را در خون ثابت نگه داشته و عمل جذب شدن آن را در خون بصورت تدریجی صورت میدهد هنگامیکه پینسلین به تنهایی انجکسیون میگردد، وضعیت دوا در خون و تأثیر آن بنحویست که تا گه آن بیول آن بلند رفته و بعد دفعاً سقوط میکنند و بالای مرض تأثیر مطلوبه را وارد نمیسازد ولی با این مکسچر جدید این نقیصه را رفع کرده اند . در فوتوی پهلوی یکی از مؤظفین را ملاحظه میکنید که با دقت کامل در حالیکه لباس تعقیم شده را در بر نموده پینسلین را با تیل و موم زنبور عسل مزوج میسازد .

مخلوط نمودن پینسلین با مکسچر جدید آن

تراکتورهای رادیوئی برای مزارع

امروز رادیو در تمام شئون زندگی اهالی امریکا رول بسیار مهمی داشته و حیات آنها را بالتمام تحت نفوذ خود در آورده است و در مزارع ساحه استعمال و استفاده از آن ترقی زیادی نموده و تازه در مزرعه نیفتون واقع پوترزبار در هر تفورد شایر تراکتوری را بکار انداخته اند که کاملاً ذریعه رادیو کنترل و اداره میشود . در این تراکتور آله مخصوص انتقال و ارسال موج را دیو بیک موضع دوز تر نصب میباشد و در اثر جریان موج مذکور تراکتور بکار افتیده زمین را خوب شخم میکنند . یک انسان میتواند که شش عدد تراکتور را بخوبی قیادت و رهنمائی نماید کنترل تراکتور ها ذریعه موتر های مخصوصی بعمل می آید و علت

تولید قوای آن هوای فشار رسیده است که ذریعه ریلی شدن جریان برق و امواج رادیو تولید میگردد.

تراکتوریکه ذریعه امواج رادیو قلبه میکند

این اختراع جدید در انگلیند مشکلات را بسیار کم نموده و در مزارع کامپا با نه آن را یکبار انداخته اند در فو توی فوق شخصی که در عقب ایستاده کنترل رادیوئی تراکتور را اداره می نماید.

مکروسکوپ جدید برقی

در برطانیه در اواسط سال ۱۹۴۶ اولین مکروسکوپ

برقی ساخته شده و مورد نمایش عمومی قرار داده شد. این مکروسکوپ بدرجه حساس است که يك ملیونم حصه يك انچ راهم بو ضاحت کامل نشان داده میتواند. مکروسکوپ مذکور ۹ فوت ارتفاع داشته دارای ۵۳ درجه میباشد و بر علاوه چندین بیتری و ترانسفر مرر امالك بوده سیستم پیچیده را با سوچ های مخصوص محتویست. اگر در این مکروسکوپ برقی از انحرافات عدسیه های آن بد ترستی امتناع و جلوگیری نمایند و آنصورت برای بیننده رویت تمام اوضاع طبیعی که در ساختمان اتم

ککار رفته ممکن و مقدور خواهد بود ، این مکروسکوپ البته د آینه خدمات بزرگ علمی نوده و چیزهای معضل و حل نشده را که د عالم ساینس اهمیت فوق العاده دارند بخوبی کشف خواهد کرد .

ابتکارات در صنعت بایسکل سازی

از تجربهای سالیان جنگ فوائد صنعتی ، فنی و اقتصادی زیادی بدست آورده و اخیراً طوریکه در صنعت طیاره سازی انقلاب بزرگی تولید کرده اند صنعت بایسکل سازی را هم تحول فوق العاده داده و چنان بایسکل های سبک ، بادوام و مقاومی آماده کرده اند که انسان را حیرت دست میدهد ، در فلز مخصوص ساختمان بایسکل مواد جدیدی مخلوط کرده و با این ابتکار از زنگ زدنی بددرستی صیانت مینمایند حتی اگر بایسکل را کاملاً در بین آب غوطه دهند و بعد بدون خشک کردن آنرا سر خود بگذارند تا خود بخود خشک گردد مع هذا آنرا زنگ نمیزند ، وضع ساختمانی و تعبیه ادوات و سامان بایسکل جدید طوری است که در مقابل جریان باد برای راننده آن کمتر تکلیف عاید میشود .

حاصل خیز ساختن آب بحر

البته خوانندگان محترم از مطالعه این عنوان در تعجب خواهند شد ولی بواسطه تحقیقات علمی این ادعا حقیقت پیدا کرده است در موضع لاج کر گلین در ساحل غربی سکا تلیند تجربه خود را شروع کردند ، معروف و مسلم است که ماهیان کلان ما هیان خوردتر از خود را و ماهیان خوردتر خورد تر دیگر را همین قسم تدریجاً خورد شده میرود تناول میکنند . کوچکترین ماهی بحر را که از آن دیگر خوردتر نیست و دارای یک اورگا نیزم میباشد بنام صفیویلانکتون یاد میکنند این حیوانات فوق العاده کوچک بواسطه تنزید پوتاشیم ، نایتروجن و فاسفورس تکثیر حاصل میکنند ، پوتاشیم در بحر زیاد است پس برای تنزید حیوانات موصوف دوماده اخیر هم باید تکثیر یابند ، در اثر تجربه های علمی در د و موضع ساحل یک موضع را تعیین کرده و کنال ها تشکیل داده و در آن دوجا بیک تعداد ماهیان نوع مخصوصی را برای تجربه آزاد کردند در یکی از آنها سودیم فاسفیت و سیور فاسفیت را زیاد انداختند و در دیگری کم بعد از دو سال ملاحظه کردند در آن موضع تجربه که مواد مذکور زیاد تر بود ماهیان دو چند موضع دیگر تنزاید یافت پس معلوم کردند که اگر در آب بحر مواد فوق زیاد کرده شود البته آنها بیشتر خواهد گردید .

بستریکه از باد پر میشود

درا لبرت موزیم لندن اخیراً از چیزهای جدید و مصنوع برطانیه يك نمایش مهمی داده شد در جمله اشیاء و سامان جدید الایجاد بستره بود که از هوا پر گردیده و ذریعه جریان برق گرم نگهداشته میشود ، بستر مذکور در تابستان سرد و در زمستان گرم بوده و باین واسطه برای

بستره جدید بادی که ذریعه جریان برق گرم نگهداشته میشود . استعمال کننده آن استراحت لازمه فراهم مینماید و کنترل حرارت آن هم بصورت اتوماتیکی بعمل می آید و حسب احتیاج و ضرورت انسان حرارت آن کم و زیاد ساخته میشود ، در وقتیکه به استعمال آن ضرورت نداشته باشند آنرا بخوبی قات مینمایند .

چوب و موارد تحیر آور استعمال جدید آن

از عرصه چند سال است که ضرورت استحصال مواد جدید افکار و نظریات متخصصین را جدأ بخود متوجه ساخته است ، اگر منابع ذغال تیل و آهن که همه روزه استخراج از آنها صورت میگردد خاتمه یابد در آنصورت آیا لحتیاج خود را چگونه رفع خواهند نمود ، هنوز استفاده از انرژی اتوم به آن درجه ترقی نکرده که بشر را از ضرورت بمواد فوق مستغنی

سازد، تنها يك ماده خام ديگر باقیماند که تا حدی آمال و آرزو های انسان را میتواند بر آورده سازد، در خلال سالهای جنگ و فشار قوت مواد فیزی چوب در چنان موارد بخوبی کار داده توانست که قبلاً آهن و فولاد در مواضع مذکور بکار میرفتند بهمین لحاظ ملاحظه می کنیم که کشتیهای موتوری تار بید و نسی در خلال دوره جنگ از چوب ساخته شدند و هنوز مدت مدیدی نگذشته بود که چوب در ساختمان بپ افکن های نوع ماسکیتو سهم خیلی بارزی برداشت مخصوصاً در صنعت پلاستیک سازی چوب دارای تأثیر بس مهمست زیرا در چوب سیلولوز و لیگنین که دو ماده اساسی پلاستیک میباشد بمقدار زیاد موجود است. از مدت مدیدیست که اغلب مواد شیمیائی از قبیل ایتیل، الکل و اسپریت چوب، ایستیک ایسد، کر یوسوت (برای استعمال طبی) باین آیل (روغن صنوبر) ایستون (برای فلمها) از چوب ساخته میشوند. بعضی از پیایپ ها و نسل های مخصوص را اینک از چوب درست کرده و با ماده آن را مزوج میسازند که در مقابل فساد و خرابی مقاومت کاملی مینماید. اگرچه بعضی از بدین ها عصر استعمال چوب را منقضی شده میدانند و به نسبت بعضی از مدعیات حق بجانب هم میباشند ولی باز هم هنوز موارد استعمال فوق العاده جدید باقی مانده و روز بر روز دامنه استعمال آن توسعه حاصل میکنند. برای بدست آوردن چوب سخت و محکم مانند بلوط لا اقل باید برابر دو عمر انسان انتظار برد تا درخت مذکور نشو و نما حاصل کند ولی اخیراً برای اینکه اشجار در نصف وقت معموله و به اندازه بزرگتری نشو و نما حاصل کنند یک ماده را کشف نموده اند که عبارت است کولچسپاین (عصاره یک نوع زعفران) این ماده حجرات درخت را دو چند نموده و نتایج فوق العاده میدهد. بر علاوه آن متخصصین برطانیه یک ماده دیگر را بنام (سسکوی میتیلولوریا) بکار برده و در اثر آن چوب نرم را به چوب سخت و محکم بخوبی مبدل مینماید ایسد های چوب با این ماده امتزاج حاصل کرده و در نتیجه آن را خیلی باثبات و محکم میسازد و گویا بواسطه این همه اقدامات مبتکرات جدید انقلاب بزرگی در فابریکه مواد چوب تولید کرده و این ماده مهم را برای استفاده نوع بشر به اوضاع و حالات مختلفی مبدل ساخته اند.

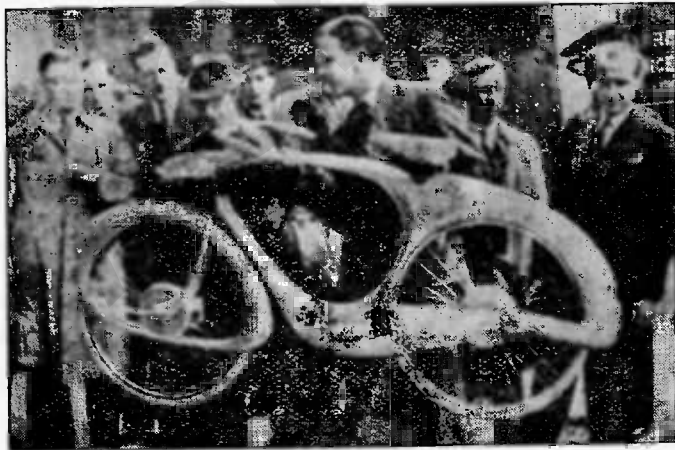
تایر هاییکه پنکچر نمیشوند

یکی از نقائص مهم موتورها (هر قدر عالی هم باشند) همانا پنکچر شدن تایرهای آن است چه اگر تایر کار ندارد دیگر موتور بلا استفاده باقی میماند این وضعیت تا این اواخر دوام داشت اخیراً در خلال سالهای جنگ یک تحول فوق العاده بزرگی درین رشته

وارد کردند دیگر درایورها بمشکل پنکچر شدن موتر مواجه نخواهند شد در وقت جنگ تایر هائی بروی کار آوردند که گلوله در آن ها کار گری نمیکرد اخیراً در اثر تجربه و مطالعه کامل تایر هائی بنام (رن فبر) ایجاد نموده که هیچ پنکچر نمیشوند. اسرار آن در ساختمان دیوارهای تایر و حصه داخلی آن است که خیلی محکم میباشد. بعد از این ساعه استعمال تایرهای جدید توسعه یافته و این مشکل بزرگ حمل و نقل بواسطه ایجاد این آله جدید بخوبی رفع خواهد گردید.

بایسکل های آینده

در نمایشگاه جدید صنعتی برطانیه (بودین) بایسکل جدیدی را مورد نمایش قرار داده بود که طرف تمجید همه قرار گرفت و بواسطه ایتیکار جدیدی که کرده رفتار بایسکل را در سر پایانی میتوانست بخوبی تخفیف دهد و در سر بالائی سریع سازد. گذشته از همه اهمیت دیگری که این بایسکل دارد عبارت از این است که وزن آن از وزن

بایسکل جدیدی که در ساختمان و رفتار خود از بایسکل های موجوده برتری دارد

بایسکل های مروجی کمتر بوده و دوام آن از آن ها بیشتر است.

موتور ساییکل های سمیک و محکم جدید

شش سال چنگک اخر در صنعت موتور ساییکل سازی تحول بارزی وارد نمود و ساختمان ظاهری آن‌ها را با ادوات و سامان های شان بکلی تغییر داد . موتور ساییکل های جدید هموار تر تیز تر و مصون تر حرکت مینمایند و حال آنکه مصرف تیل آنها برابر همان مقدار تیلیس که در موتور ساییکل های عادی صرف میشود و حتی کمتر از آن‌ها میباشد . فابریکه های برطانیه برای استفاده های حربی از موتور ساییکل های مذکور به تعداد ۴۰۰ هزار آن را آماده نمود و بدسترس استفاده قوای حربی خود گذاشت در بین چیز های جدیدی که در موتور ساییکل های جدید بهشاهده میرسد همانا تایر های آن را باید دانست که اصلاً قابلیت پنکچر شدن را ندارند ماشین های مذکور فی ساعت ۱۱۰ میل حرکت میتوانند در حالیکه بار آنها ۴۰۰ پوند باشد . یک تعداد زیادی از این ماشین‌ها را بعد از این در امور ملکی بکار خواهند انداخت اخیراً به بایسکل‌ها موتورهای مخصوصی نصب کرده و از آنها کار موتور ساییکل را میگیرند و آنها میتوانند که فی ساعت ۵۰ میل رفتار داشته و در ۹۰ میل راه یک کیلین تیل صرف نمایند .

علاج جدید سرما رسیدگی

دکتورها ، کیمیدان‌ها و بیواوژیست‌ها اینک برای علاج و مدافعه بسا امراض مهلك و کشنده و سائل معینه و فناعت بخشی ایجاد کرده‌اند و مجادلات هنوز هم روز بروز توسعه و ادامه پیدامیکنند درین اواخر المورت رایت و رفقاییش در لابراتوری شفاخانه میریس هاسپیتل لندن یک وا کسین جدیدی برای حفاظه بدن از هی فیور (تب و عارضه سینه دردی در تابستان و هنگام جمع کردن علف های خشک) ایجاد نموده اند با وجود مساعی و مجاهدات شبا روزی تا بحال برای رفع سرما خوردگی عمومی یک علاج کمالاً قاطعی کشف نکرده بودند و این دشمن قدیمی نوع بشر در اکثر اوقات چون باشخاص اصابت می نمود موجب خسارات هنگفتی گردیده مخصوصاً میلیون‌ها ساعت وقت کار را بواسطه ناخوشی کارگراها ضایع صرف میکرد و گذشته از آن خسارات غیر مستقیم دیگر را مخصوصاً به فابریکه‌های بزرگ وارد می نمود علت این عدم موفقیت جهة ازاله آن اغلباً بوضع و اصول اقدامات مربوط بود یعنی بصورت عمومی کوشش میکردند تا ماده مفیدی برای علاج مرض جستجو کنند و به این مسئله متوجه نبودند تا بیشتر از وقوع نگذارند که این حادثه عارض شود یعنی ذرایع حفظ ماتقدم و جلوگیری از آن را نمیدانستند چند سال پیش تصور می نمودند که ماده جدیدی الاکتشافی بنام یاتولین که به پنسلین شباهت

دارد این مرض را دفع میکند ولی بعدها نتیجه مثبتی از آن گرفته نشود. اخیراً وزارت صحتیه برطانیه با شعبات مؤظف خود جداً جهت مجادله با این عارضه قیام ورزیده و مخصوصاً شفاخانه‌ها را در نزدیکی سائزبوری برای همین غرض افتتاح نموده و انسان‌ها را مورد تجربه قرار دادند زیرا حیوانات برای تداوی این مرض و تجربه‌هایی که نمودند مفید ثابت نشده. خصوصاً در وجود شادی چمپانزی هر قدر تجربه کردند هیچ نتیجه نگرفتند متعلمین طبی چه زن و چه مرد برای قبول امتحانات این مرض بوجود خود‌ها داوطلب گردیدند و خواستند آنها خود را مورد تجربه انفلوانزا اوسردی عمومی قرار دهند اولاً آن‌ها را در موضع قرنطین می‌برند تا کاملاً واضح گردد که باین عارضه مبتلا نشده‌اند بعد بشفاخانه‌ها را وارد داخل میکنند سپس در بینی آن‌ها یک قسم ماده را داخل میکنند تا معلوم شود که آیا کدام ویروس یا ماده سمیه دارد یا نه. بعد آن‌ها را کاملاً جدا جدا تحت مراقبت قرار میدهند یک از دیگر بکلی منفک و علیحده میباشند. هنوز نتیجه قطعی از این مطالعات و تجربه‌های مهم بدست نیامده ولی طوری که معلوم میشود بصورت فوری براین ناخوشی هم غلبه حاصل کرده و ذرایع مدافعه آن را بزودی اطلاع خواهند داد.

عکس برهاری در زیر آب

فوتوگرافی زیر بصر در این سالهای اخیر اهمیت شایانی حاصل کرده و توجه دوائر و مقامات

حربی و غیرحربی را جداً بخود متوجه ساخته است مخصوصاً بعد از استعمال بم اتم در زیر آب برای معلوم کردن تأثیر آن در طبقات زیرین بصر به این فن خیلی احتیاج حس کردند بهمین لحاظ اداره مهمات جنگی وزارت بحریه برای کشف تأثیر بم های اتم در موجودات حیه و غیر حیه زیر بصر بفرقی و رونق فوتوگرافی تحت بصر آمد. در این فوتو یکی از فوتوگرافرها را ملاحظه میکنید که در مرداب بیکینی ۱۲ فوت یا بان تر از سطح آب و در برابر روشنی طبیعی آن از داخل بصر عکس برداری می نماید.

فوتوگرافی در عمق بحر

درد زه بیدرد

اطباء و متخصصین شفاخانه های برطانیه اینک برای مشکلات دردزائیدن و تخفیف زحمات مادر به تبعات عمیقی پرداخته و ذرائع مفیدی کشف کرده اند تا به آن واسطه مادر دردزه را کمتر حس کند. اقلیاً درین هنگام حیات مادر بخطر فی اقلند ولی بواسطه مطالعات اخیر خود پیشرفت های زیادی نموده و زود باشد که این مشکل بزرگ را هم ازین بردارند. وزارت صحتیه برطانیه بجهت موفقیت به این مطلوب تسهیلات زیادی برای اطباء و متخصصین فراهم کرده است قبل ازین در برطانیه عمل بیحس نمودن اصلاً معمول نبود فعلاً این عمل را با ذرائع دیگری که تازه تهیه نموده اند باهم طرف مقابله قرار داده و تحقیقات می نمایند.

زراعت بدون خاک

اخیراً در انگلیند و امریکا بیک نوع زراعت فوق العاده تجر آوری شروع کرده اند که بکلی در عالم زراعت بی سابقه میباشد به این طریق که آنها محصولات زراعتی را از زراعت بدون خاک بدست آورده و وارد مرحله جدیدی گردیده اند اگر چه زراعت خاکی را با زراعت بی خاک فعلاً نمیتوان طرف مقابله قرارداد و از حیث معیار این هر دو را باهم متشابه دانست ولی با زهم این اقدام جدید دوره نوی را گویا در امور کشاورزی افتتاح می نماید البته برای زراعت قبلاً بکارگر احتیاج جدی داشتند به این قسم که باید زمین را قلبه نمود، بارو داده و آبیاری کرده و بعد محصولات آن را بدست بچینند گویا بیک سلسله مراحل مختلفه را بذریعه اشخاص و کارگرها باید طی می نمودند تا محصول بدست می آمد ولی آن دوره خیلی نزدیک شده تا دیگر زراعت خاکی را ترک گفته بزراعت غیر خاکی توجه مبذول دارند گویا دوره و عصر زراعت هایدر و یونیوکیس یا کاشت بی خاک و اصول متعدده آن فرا رسیده. این اصول گویا متمم بعضی از میتودها و اصول است که برای بعضی از انواع محصولات بکار رفته و مخصوصاً در مواضعیکه اصول عادی و معمولی زراعت مشکل پنداشته میشود از این اصول جدید بخوبی میتوانند استفاده کنند نخستین بار در ۱۹۳۷ نظریه زراعت بدون خاک ذریعه داکتر کریک متخصص معروف زراعت در کالیفورنیا بمیان آمد مخصوصاً محصولات زراعتی تجارتمی را او نظریه داد تا به این اصول کاشت نمایند ولی بعد هاسیستم او را در مورد زراعت مواد غذایی هم

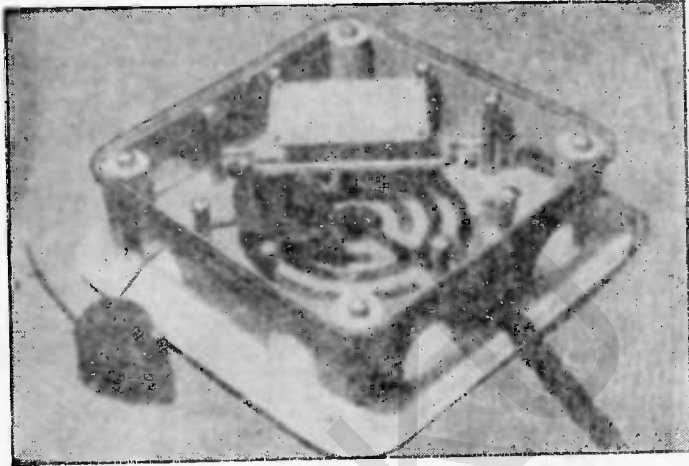
بیکار بردند و اگر خوب تاریخ را تتبع نمایم معلوم میشود که ریشه این ابتکار هینا در آخر قرن گذشته تکون یافته و اشخاصی بنام ساچس و توپ درین مورد نظریاتی قائم کرده بودند ولی تا سالهای اخیر موضوع مذکور هم چنان سرگم باقی مانده بود .

د اکثر گریک کچالو را در تانک های و ا تر یروف نسبتاً پهن و هموار با تفراره بزرگ که دارای محلول رقیق نمک های غیر آبی یا غیر نامی و دیگر عناصر تغذیه ونوی نباتات بود جهت امتحان و تجربه فرار داد و بعد روی تانک ها و تفراره ها را با سیم ها پوشانده و روی سیم ها را از ماده نرم و سبکی مانند ذغال سنگ میله و نرم و دیگر مواد امثال آن پوشانید . مواد محلوله را بحرارت بلندتر از حرارت هوا نگه داشته و این عمل را ذریعه سیم های حرارت دهنده برقی انجام داد و بفاصله های معینی که عمل جذب نباتات تغذیه می یافت مواد مذکور را تجدید می نمود . اودر نتیجه از این تجربه خود نتایج شگفت آوری را ملاحظه کرده و فهمید که بیک موفقیت برزگی نایل شده است لذا این تجربه و امتحان جدید خود را بنام هایدرپونیکس یا زراعت بدون خاک مسمی ساخت .

اقداماتی که راجع به این مسئله در شرق اتازونی و انگلستان بعمل آمد به این اندازه کامیاب و مؤثر نبوده یکی از مشکلات مهم آن ها این بود که ریشه های نباتات زرع شده درین محلول فرو میرفت و اکسیجن کافی را برای نشوونمای خود تحصیل نمیتوانست خلاصه آنکه تجربه ها و آزمایشهای خود را روز بساچه وسیعتری عملی گردانیده و نتایج فحاشت بخشی تدریجاً حاصل میگردند . اخیراً پروفیسور ار ، اچ ستوکتون که در یونیورسیتی ریدنگ مشغول تتبع و تحقیقات بود در اثر درخواست وزارت فضائی به اتفاق سی ، اچ ایستوپ جهت تحقیقات و مطالعات مزید و امکان زراعت بیخاک بطرف عراق وساحات اطراف خلیج فارس اعزام گردید و در آنجا برای عملی ساختن این مطلوب بزرگ علمی مصروف ساخته شدند . اگر این عمل توسعه پیدا کنند زود باشد که بسا احتیاج و ضرورت مردم رفع و مشکل آبیاری هام تاحدی رفع گردد چون در حدود فوق یک نوع ریک مخصوص که زود خشک میشود بکثرت وجود دارد لذا برای تجربه خود مقامات متذکره را تشاد نمودند .

تلیک های موش گیر برقی

رابرت مایتوس یک نوع تلیک موش گیر برقی ایجاد کرده است که بنام پدیاپیپر موسوم می‌باشد. میگویند این تلیک ها چنان حساس اند که موش هارا در هزارم حصه یک

تلیک برقی

شانیه هم میتواند بقتل برسانند در فوتوی پهلوی یک موش را درین تلیک بصورت سالم مشاهده میکنند و علت آنهم این است که جریان برقی صورت نگرفته و تلیک بیخطر میباشد.

نشان دادن تصاویر ملون ذریعه رادیو

از طرف کمپنی (کیبل اندوایر ایس لمیتد) لندن اخیراً نمایشی را جمع به نقل دادن و نمائش دادن فوتو های ملون ذریعه امواج رادیو نشان داده شده و واضح ساختند که فوتو تلگرافی بین المللی تکامل فوق العاده نموده و زود باشد که دوائر بولیس و غیر آن استفاده قیمت داری ازین صنعت بنمایند. فوتو گراف ها به چهار رنگ از لندن به کیتاون و ملبورن نشان داده شدند فعلاً ۱۳ ستیشن فوتو گرافی بین ملبورن و بوینس ایرس بشمول بمبئی، ماسکوه، لندن و نیو یارک مصروف کار میباشد. اخیراً آله های قابل انتقال رادیو تلگرافی ایجاد کرده اند که ذریعه موج کوتاه کار کرده و موارد استعمال مختلفی دارد.

یاقوت از الومینیم

در خلال سالهای جنگ فن جواهر سازی مصنوعی هم ترقی شایانی نمود و حتی بدرجه اهمیت پیدا کرده که کاملاً دارای خاصیت جواهر اصلی میباشد. امروز تقاضا و خواش جواهر مذکور عمومیت حاصل و موارد استعمال آن ها هم رو بتر اید نهاده است و در بسا اسباب و سامان از آن ها استفاده میکنند. اخیراً تحت يك فارمول جدیدی که بنام فارمول الف ۱۰۳ یاد میشود از الومینیم یاقوت در ست میکنند. این صنعت در هنگام جنگ در برطانیه ظهور کرد. قبل از جنگ فابریکه های معروف جواهر مصنوعی در جرمنی، سوئیس و فرانسه موفقیت مهمی داشتند.

کاغذ در صنعت طیاره سازی

اخیراً مجله تغنیکی ایرو ناتیکس موضوعی به این مضمون نشر نمود که فعلاً بعضی از حصص طیاره را از کاغذ معمولی درست میکنند. این حصص عبارت اند از بالها و بعضی از حصص داخلی طیاره که تعداد آنها زیاد میباشد حصص مذکور در طیاره های قوای فضائی شاهی برطانیه بسکار رفته و نتایج قناعت بخش هم داده است. اوراق کاغذ را ذریعه بعضی از مواد چسپناک روی همدیگر میگذارند و آنها را کاملاً بحیث چوب و یا پلاستر سخت و محکم میسازند و بعد خشک کرده و حسب اصول مخصوصه فنی برای استفاده در طیاره آماده میگردانند. این ماده خیلی سبک و بادوام بوده و در اوقات خرابی هوا و تبدلات جوی از مورد امتحان و تجربه کاملاً موفق بیرون برآمده است.

معاینه بازیهای سیپورتی ذریعه تیلویزیون

در جمله پروگرام های بی بی سی یکی هم ارائه نمائش های سیپورتی و امثال آن ذریعه تیلویزیون است نقل دادن نمائش های سیپورتی ذریعه تیلویزیون از ستیشن عمارت الیکساندر بعمل می آید. سیپورت هائیکه به اینطریق نشان داده میشوند عبارت اند از کرکت، بوکس، اسب دوانی و تنیس، کمره های انتقال دهنده تیلویزیون در اثنا ی جنگ خیلی تکامل پیدا کرده و اینک تصاویر را زودتر و صاف تر نشان میدهند.

تعین معادن طلاذریعه مشاهدات فضائی

کمره های مشاهدات فضائی که جدیداً بسکار افتیده اند فعلاً در اثر مشاهدات و همکس برداری يك روزه خود ثروت های مخفیة زیر زمین را چنان بوضاحت کشف می نمایند که نقشه بردار ها در تمام عمر خود به آن اندازه نمیتوانند اجراءات کنند و یا ایشکه مطالعات

جیولوجی عصری همان کار را در ظرف یکسال بتواند به پایان برساند . جیئزینی در اخبار (ایو ننگ ستندرد) همین بیانات فوق را ذکر نموده و آن را تصدیق میکنند، این ساینس را که بنام فوتوگرامتری یاد میکنند بیشتر از فن عکاسی اهمیت و شقوق داشته و طوریکه واضح میسازند در فوتوی متغذیه ارتفاع درختها و بهترین موضعی که باید جهت استخراج تیل حفر شود نشان داده شده و معادن طلا را با مواضع مهمه قابل زراعت بوجه اتم معرفی میکنند قبل از جنگ اخیر که کمتر از شش کمپنی بزرگ در سر تا سر دنیا ایزرفن را ذریعه کمره های فضائی متکامل گردانیدند در جمله برطانیه ، امریکا و جرمنی دوش بدوش همدیگر پیشرفت داشتند . بعد از آن جنگ عارض شد و مشاهده میکنند که ساینس عکس گیری از فضای جرمنی ترفی فوق العاده حاصل کرد برطانیه در این رشته از جرمنی هم کوی سبقت را ربود چنانچه فوتو گرافی های فضائی آن بتصدیق جرمن ها در خلال جنگ متفوقتر بود . بعد از جنگ درین رشته کانادا خوب پیشرفت حاصل کرد و عکس برداری های فضائی آن شهرت دنیای حاصل نمود . بعضی از کمره های مخصوص کانا دانی در ارتفاع ۲۰۰۰۰ فت ساحه ها زیادی را عکس برداری کرده اند . از این ارتفاعات از کسوف خورشید عکس ها گرفته و نتایج علمی تازه بدست آورده اند .

تجربه های جدید متخصصین امریکائی راجع به حوادث کسوف

درین مسئله هیچ جای تردید و اشتباه نیست که آفتاب در وضعیت موسم و تحول آن رول بسیار مهمی دارد در این اواخر راجع به کسوف های جدیدی که در خلال سال گذشته مطالعات بعمل آوردند چیزهای نوی را بخود معلوم کردند . چنانچه اطلاع دادند که کسوف در زمین تأثیرات زیادی وارد میکنند مثلاً در وقت حدوث کسوف شب یره ها از آشیانه های خود بیرون برآمده و پرواز میکنند سگک ها به قوله کشیدن آغاز می نمایند اطفال بگریه شروع میکنند . در هنگام کسوف اخیر اطفال چنان بگریه پرداختند که منجمین مجبور شدند تا چشم خود را از روی مطالعات نجومی خود برداشته و به احوال آنها متوجه گردند چارلس ابوت که متخصص امریکائیت و سیکرتری مؤسسه سمتسونین میباشد در مورد مطالعات اوضاع جوی و کسوف خورشید خیلی زیاد روی کرده و میگوید روزی فرا خواهد رسید تا از وضعیت حوادث جوی بتوانند بچیز های زیادی اطلاع حاصل کرده و بسا معاملات خود را ذریعه آن فیصله نمایند .

مثلاً ذریعه مطالعه علمی شاید گفته بتوانند که چه وقت و در چه زمانی خشکی زیاد خواهد شد دکتور موصوف از اختلاف و تحول تشعشع آفتاب بیکسلسله حوادث جدیدی اطلاع حاصل کرده است . بهر اندازه که اطلاعات علماء در باره آفتاب و خصوصیات آن زیاده شده برود به همان پایه انکشافات جدیدی در مورد موسم و تحولات آن به ایشان معلوم شده و چیزهای نوی را خواهند آموخت که بسامشکلات آنها را رفع نماید .

پنبه و اثر یروف

اخبار امپایر نیوز چنین اطلاع داد که اخیراً مصانع پارچه‌های پنبه انگلیسی پنبه را برای بافت لباس طوری آماده میسازند که کاملاً واترپروف میباشد اصول و میتود کار آن ها درین زمینه دومر حله دارد در مرحله اول پنبه را باهم به اصول مخصوص میریسند و در مرحله دوم بیسک اصول و میتود معین دیگری آن را باهم مییافتند و متخصصین برطانوی بعد از امتحان و تجربه فنی خود ها معلوم کرده اند که ما شین ساختمان این پارچه واتر یروفی از ما شین های مرو جی قماش های پنبه اختلاف دارد .

کنترول ریلها ذریعه بی سیم

درین اواخر ترن های فنسنگ مسافر بردار بر طانوی را که در چهار لین راه ریل بر طانیه بیکار انداخته شده اند ذریعه بی سیم اداره و کنترول نموده و در هنگام میسکه هوا کاملاً پرازدمه و غبار گردیده و مسافرت به تعطیل می افتد آنها را بلامانع بیکار می اندازند متخصصین برطانیه دریلان پنج ساله راه های ریل خود بطرف این موضوع توجه روا داشته و آن را متکامل خواهند ساخت تجربه های آنها درین مورد تقریباً تکامل یافته و اینسک یک دسته از متخصصین مصروف اند تا صورت کار و اجرات انجن ها را با درایورهای آنها و بی سیم بخوبی بهم ربط و تماس بدهند برای رفع انجماد ها و یخ بستن ها در مواضع لازم حرارت برقی بیکار رفته و یک قسم ماده ضد یخ بروی آنها پاش داده میشود .

پروتین در تربیه چوچه مرغ ها

از روی تجربه های جدیدی که نموده اند چنین معلوم شده که پروتین حیوانی در تقویه چوچه های مرغ تأثیر زیادی وارد میکند چنانچه صد عدد تخم درست و صحیح را تحت چوچه کشی ما کیان ها گذاشتند از جمله آن ها صرف ۵ تخم مقیم و بی حاصل بر آمد و این وضعیت در صورتی بود که به ما کیان پروتین حیوانی هم در ضمن طعامش میدادند و در صورت دیگر که به ما کیان از دادن

این غذا منصرف شدند تقریباً تخم‌بث گردید. در دوی چوپه‌های مرغ‌باروی گاو هم خیلی نفیذاست چنانچه در این فوتودوچوپه مرغ را ملاحظه میکنید که از عمر هر دوی آن ۶ ماه

چوپه‌های مرغ که هر دوشش ماه عمر دارند

میگذرد و به‌چیک از آنها پروتین داده نشده ولی آن‌یک که طرف‌چپ قرار دارد چون ذریعه باروی گاو تریه شده از دیگرش قویتر معلوم میشود.

نقشه مهتاب ذریعه را دار

ادوارد ایلیتون سکرتری وزارت تحقیقات علمی و صنعتی برای مجمع وسوسایی فزیکسی درام‌پریل کالج‌چنین اطلاع‌ولیکچر داد که تخنیک رادار کارنقشه برداری از مهتاب را اینک آسان ساخته و بذریعه آن از عدم انتظام سطح مهتاب اطلاعات مکملتری بدست آورده میتوانیم. امکان دارد که بعد از این ذریعه رادار از موقعیت صحیح اجبار آسمانی اطلاع حاصل کنیم. بالون‌های متریولوجی بجهت تحقیقات وضعیت جوی صعود داده شدند اما بواسطه شعاع کوسمک واصابت آن از هم‌پاره گردیدند در اثر مطالعات عمیق موج کوتاه معلومات‌مادرین مورد رو به تکامل خواهد نهاد بر علاوه با آله‌های آخذه موج کوتاه ما خواهیم توانست از انحرافات و انقطاعات غیرعادی امواج رادیو که بواسطه نقطه‌های آفتاب تولید میشود اطلاع کامل حاصل کنیم.

ماشین چپاتی پزی

ام، اچادری-یکی از انجنیرهای بمبئی اخیراً آله اختراع نموده که ذریعه آن چپاتی ها را بسهوت و سرعت میتواند بپزد. نام این آله را چپاتی ماشین گذاشته اند در این ماشین آرد و خمیر را باندازه لازم افکنده و بعدسته آن را دور میدهند دسته طبقه بالائی و گرم موضع مخصوص بخته کفنده آن را بسکار می اندازد خمیر که در بین غوری های معین گذاشته میشود به این طریق بخته میشود و چون بخته شد ماشین مذکور آن را از خود بیرون میکند.

ماشین چپاتی پزی

قماش های جدید و فوق العاده برطانیوی

در برطانیه در این تازه گی ها چنان قماش هایی درست میکنند که دارای چندین خاصیت بوده و اهمیت فوق العاده پیدا کرده است. خصوصیت های پارچه مذکور بدرجه زیاد است که انسان در هر فصل میتواند از آن ها استفاده نماید در گرمترین مناطق استوائی و سرد ترین نقاط قطبی لباس موصوف بدرد انسان میخورد و پوشنده خود را از گرمی و سردی حفاظت می نماید. مع هذا این لباس در وضعیت تنفس انسان هیچ نقص و زحمتی وارد نمیکند رؤسای قوای فضائی متحدین در ۱۹۴۲ ملاحظه کردند که عامل بزرگ تلفات بیلوت های آنها در قطب همانا افتادن آن ها در آب بحر بوده و اگرچه تقریباً هشتاد فیصد آنها نجات داده میشدند مگر خرابی و سردی موسم موجب بسامهالك و اضرار میگردد بنا بر آن متخصصین امریکائی و برطانیوی در صدد برآمدند تا لباسی بسازند که هم واترپروف (برضد آب) و نندیپروف (برضد باد) و ستارم پروف (برضد طوفان) و غیره بوده هم سبک باشد و هم درعین حال حدانتهاهی گرمی بدن را بتواند صیانت کند در اثر تغییرات ۴۰۰ نفر متخصصین و علماء بالاخره قماش را بنام ویتنابل کشف کردند که تا بحال خصوصیات و اسرار آن بصورت کامل معلوم نیست. قلابریکه های لئیکاشایر فیوراً به ساختمان این قماش جدید مصروف شده و از مجاز بر ما گرفته الی غرب اروپا آن را مورد استعمال قرار دادند.

آله کشف کسندبه طوفان ناگهانی باد

برای کشف حدوث طوفان‌های باد آله کشف کرده‌اند که خیلی حساس بوده و حتی در عمق ۲۵ متر آب هم میتوانند از حدوث آن اطلاع حاصل کنند. این آله به کمک موج‌های مخصوص که از موج اکسریز مهمتر است کار میکنند. گذشته از همه آله مذکور قابل حمل بوده و بهر جایی که بخواهند آن را نصب کرده میتوانند.

واکسین جدید برای مرض سل

وزارت صحتیه برطانیه واکسین جدیدی را اینک مورد استفاده قرار داده‌اند که میگویند مقاومت وجود را در برابر مرض سل بیشتر میگرداند این واکسین جدید را بنام (بی‌سی جی) یاد میکنند.

طیاره‌های خانگی

بعد ازین چنان طیاره‌هایی را بروی کار آورده‌اند که مانند موتور مورد استعمال و استفاده هر خانواده قرار داده شود حتی قیمت و وضعیت ساختمانی آن را هم تعیین کرده‌اند. طیاره‌های فامیلی فی ساعت ۱۲۷ میل پرواز داشته‌اند و باله بوده و برای چار و فر جا دارد و قیمت آن‌ها ۷۰۰ پوند که باقیمت یک موتور جدید معادل است تعیین گردیده.

لباس جدید غوطه زنی در آب

چارج ویلتشایر یکی از اهالی لندن در این نزدیک مدت ۲۰ دقیقه در ته آب و سطح دریای تایمز توقف نمود و برای اجرای این عمل لباس جدید غوطه زنی را که خودش در خانه درست کرده است در زیر کرد.

این لباس از طشت‌های مخصوص پترول چنگک‌های لباس، تیوب داخلی بایسکل‌های رابری مخصوص آب یاری باغ و امثال آن درست شده است چارج مذکور از زیر آب و سطح دریا اسباب و سامان را از قبیل چوکی‌ها و فرنیچر و امثال آن بیرون می‌نماید.

لباس جدید غوطه زنی

تحصیل پنسلین ذریعه اصول جدید

لاردر ریلیگ در جشن صدمین سال امیریل کالج آف ساینس لندن بیان نمود که اخیراً متخصصین ذرایع جدید تحصیل و ساختمان پنسلین را کشف کرده اند اومیگوید آنها عوض آنکه پنسلین را از قارچ ها تحصیل کنند طوریکه فعلاً معمول است از چیز های مصنوعی بذرایع مخصوص بدست می آرند به این اصول جدید مقدار محصولات و پیداوار این ماده مهم را توسعه بخشیده و میکوشند تا تمام دنیا از آن استفاده کنند. از روی تحقیقات مزیدی که در این اواخر روا داشته اند چنین معلوم شده که پنسلین برای معالجه مرض سل و ملاریا هم بعد ازین مورد استفاده فرار داده خواهد شد.

آله جدید تنفس و غوطه زدن در زیر آب

در اداره العیر البحری برطانیه یک دسته متخصصی وجود دارند که عملیات غوطه زدن در زیر آب را تجربه می نمایند. این دسته در اثنای سالهای جنگ به این کار مصروف ساخته شده و وظیفه مهمه آنها این بود تا عکس العمل های وجود انسانی را در برابر تمام اقسام مختاریات زیر

آله جدید تنفس در زیر آب

بحر بخود معلوم کرده و وضعیت تنفس و غوطه زدن را خوب تحت دقت قرار دهند . اخیراً برای موفقیت کامل باین مطلوب آله مخصوص تنفس را با اصول و میتود بهتری درست کرده اند آنها نیکه در کارهای تاز پیدوی انسانی و تحت البحری ها مصروف اند به این آله احتیاج بیشتری دارند از روی تجربه های جدید معلوم کرده اند که يك نوع تسمه در اثناى عملیات بوجود انسانی عائد میشود .

نقب مقناطیسی بحری

در فوتوی پهلو یکی از نقب های مقناطیسی برطانوی را ملاحظه می نمائید که جهت نمایش و ارائه بیک شخص میخانیکى از هم باز گردیده است . در بین این نقب به تعداد پنجصد یونید مواد شديده الا انفجار را جا داده اند . این نقب را در زیر بحر فرود می آرند و بر علاوه بهر عمقی که خواسته باشند آن را نگاه کرده میتوانند اخیر آدر جنوب کنسنسنگتون واقع لندن از نقب های بحری جرمنی و برطانوی نمائشی نشان داده شد و نقب مند کور هم در جمله نقب ها به عرض نمائش فرار گرفت . (انتها)

نقب مقناطیس بحری

اجمال واقعات سال ۱۳۲۵

نگارنده: درشتیا

سال ۱۳۲۵ از لحاظ پیچیدگی های سیاسی يك سال پر اشکال بود ، برای وطن عزیز ما نیز از رهگذر مشکلات اقتصادی زاده جنگ دوم جهان و خشکسالی متواتر دارای باره مشکلات بوده ولی همانطور بکه دنیای بشریت با عزم و خون سردی با این بحرانهاست مقابله نمود و بر اکثر آن فائق گردیده مملکت ما نیز در سایه حکومت و طنخواه و ترقی پسند خویش تدابیر خوبی برای رفع بحران اتخاذ نمود .

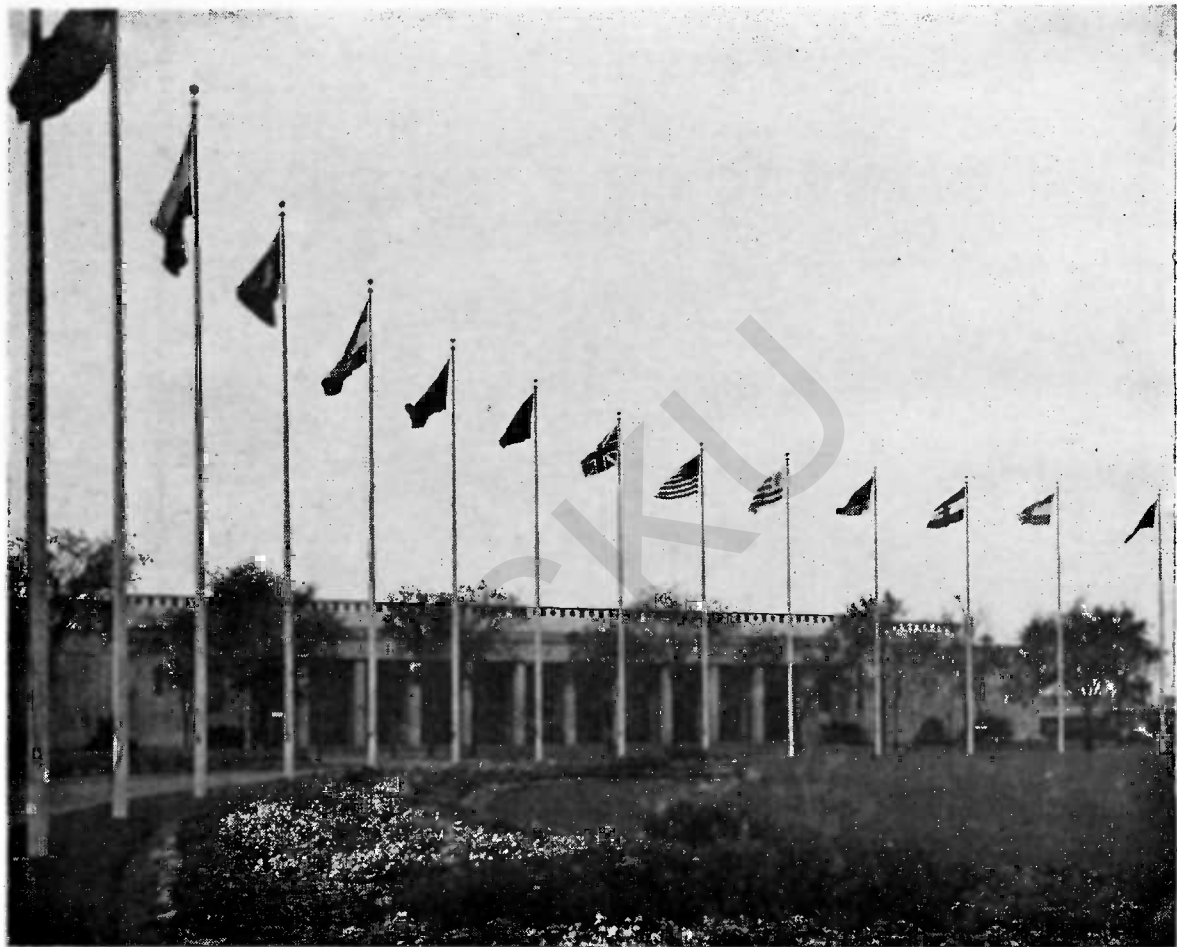
و هرطور بود این سال مشکل را بیابان رسانید و اینک در طلیعه سال نو با وفرت باران ها و تزیید ما بحتاج ملت و رفع بازار سیاه و احتکار روز های بهتری را استقبال میکنیم .

مهمترین واقعات مملکت عزیز ما که عبارت از تغییر کابینه است که با اثر علالت مزاج والا حضرت سردار محمد هاشم خان که مدت هفده سال زمام امور مملکت را بکف با کفایت خود داشته و در سخت ترین اوقات حرب عمومی سیاست داخلی و خارجی مملکت را بصورت صحیح و اطمینان بخش پیش برده بودند در اوائل ماه ثور عهده خود را نظریه معاذیر صحیحی ترك و والا حضرت سردار شاه محمود خان غازی وزیر حرب که یکی از مردان فداکار و دارای تجارب و محبوبیت میباشد از حضور ملو کانه جانشین ایشان تعیین شده و کابینه جدید را تشکیل دادند . این کابینه با استفاده از مساعدت موقع که با ختم جنگ بین المللی و پیشرفت سوبه استعداد عمومی مملکت يك اندازه اصلاحات و انكشافات جدید را ایجاب میکرد با جدیت داخل عمل شده . به باره اصلاحات و اقدامات اساسی دست زدند که مهمترین آن عفو مجبورین سیاسی و رفع قیود زمان جنگ و تخفیف بعضی محصولات موفقی و فراهم کردن تسهیلات در توزیع البسه و آذوقه مخصوصاً ترتیب بلان های پنجساله برای پیشبرد و شئون مختلفه عرفانی ، اقتصادی ، صحی ، مخبراتی ، و غیره میباشد . اینک که از عمر کابینه جدید مدت يك سال میگذرد امور مملکت در ضمن امنیت تامه که در تمام نقاط حکمفرمایی داشته و بانزدیگی مزید حکومت و ملت که از اثر سفر اعلیحضرت همایونی در ولایات شمالی و سفر والا حضرت صدر اعظم در ولایات مغربی فراهم شده . بحسن صورت جریان دارد و امیدهای بهتری برای پیشرفت وطن عزیز القاء میکند . سیاست خارجی افغانستان طوریکه در طلق افتتاحیه شورای ملی از طرف پادشاه محبوب و مهربان ما تأیید گردیده عبارت از دوام روابط حسنه با ممالک همسایه و سائر دول متحابه و سعی در تشدید مزید آن و همکاری با ملل عالم با اساس منشور ملل متحده میباشد و مهمترین واقعه در روابط بین المللی مملکت در سال ۱۳۲۵ عبارت از شمول افغانستان در موسسه ملل متحد است که با اتفاق آرای تمام اعضای آن مملکت ما را بحیث يك مملکت صلح دوست و بهی خواه عالم بشریت و هوا خواه همکاری بین المللی در موسسه مزبور قبول کردند .

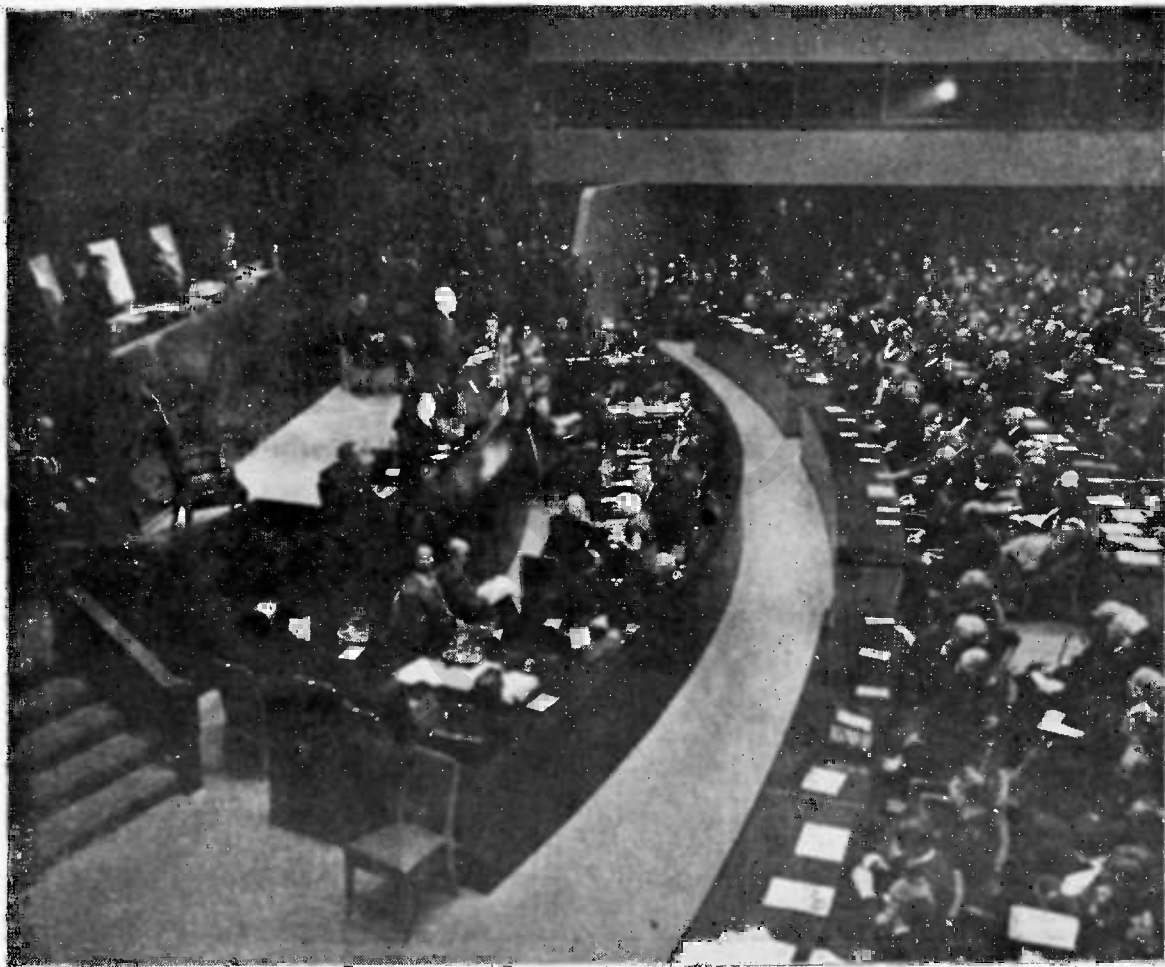
اوضاع دنیا طوریکه اشاره کردیم در سال ۱۳۲۵ با اثر مناقشات که بین دول کبیر در سر مسایل بین المللی رخ داد، پر آشوب بوده و تا اخیر سال اگرچه برخی از نقاط مختلف فیه به مسالمت و مصالحت حل شد از قبیل مسئله تریست که شهر بین المللی قرار گرفت و شکایت ایران از اتحاد شوروی نسبت به مداخله در امر آذربائی جان که با خروج عساکر شوروی و دست یافتن حکومت ایران بر آن ولایت که دعوی استقلال داخلی کرده بود، رفع گردید و موافقت درباره قرار داد های صلح با ممالک پنجگانه متحد سابق مجور و موافقت در قطع روابط با اسپانیه فرانکو و امثال آن اما یاره مسایل دیگر حل نشده باقی مانده است و در طی کنفرانس های علیحده و مکرر نیز صورت حل یغود گرفت از قبیل معاهده صلح با المان و استراوه و چین و سینه که متروک انرژی اتومیک و خلع سلاح و تشکیل عسکر بین المللی که در امسال انتظار حل و فصل آن کشیده میشود. همچنین انجمن های مختلفه برای تامین همکاری بین الملل در موضوعات مختلفه اجتماعی از قبیل مجلس بین الملل کار و مجلس بین الملل هوا ییمائی و مجلس اقتصادی و اجتماعی و محکمه عدلی بین المللی یکی بعد دیگری تشکیل و شروع به کار نموده اند که البته نتایج خوبی از آن ها گرفته خواهد شد. با وصف این روابط ذات البینی دول بزرگ درین سال بجای آنکه خوبتر شده برود، رویه خرابی گذاشته و راه های مختلف را می ییماید خصوصاً پلان امداد و امریکا به ممالک مختلفه اروپا، و آسیا که بنام تعمیر مجدد ممالک مذکور از طرف امریکا طرح شده و انگلستان و فرانسه موافق آن میباشد سبب بدگمان و نا راضی شدید اتحاد شوروی را فراهم کرده و اینک در آغاز سال ۱۳۲۶ این کشیدگی شکل جدائی این ممالک و تشکیل دو جبهه مخالف را در دنیا نمایش میدهد که البته عواقب آن را نمیتوان به نظر استحسان دید.

اگرچه هنوز تمام امید ها برای رسیدن به یک موافقه و معاهده درین مسائل ازین نرفته است اما ظاهراً در حال حاضر وضعیت خوب نبوده و امکان شکستگی های مزید را در نظر مجسم نمیشازد و باهم اینکه فکر شود که حرب سوم روی کار خواهد آمد، هنوز پیش از وقت بوده هر گاه دول کبیر به موافقه نرسند باز هم مدت چند سال بازی سیاسی جنک اعصاب دوام خواهد کرد، و دنیا به دو جبهه مخالف مثل زمان قبل از حرب عمومی دوم تقسیم و هر یک راه علیحده را پیش گرفته تدارکات خواهند دید فقط در ختم یک دوره اقلان سه سال دیگر میتوان انتظار برد که اگر موافقه حاصل نشود و یک طرف تسلیم ننگردد، جنک سوم با سلاح اتومیک و دیگر اسلحه مدیشه روی کار خواهد آمد ولی بقرار تخمین متخصصین حربی از دو ماه بیشتر طول هم نخواهد کشید.

بهر حال اینک در پایان این مقدمه مجالس بین الملل سال را با اوضاع عمومی ممالک بزرگ پنجگانه و ممالک همسایه خود در تحت عناوین جدا گانه مطالعه میکنیم:

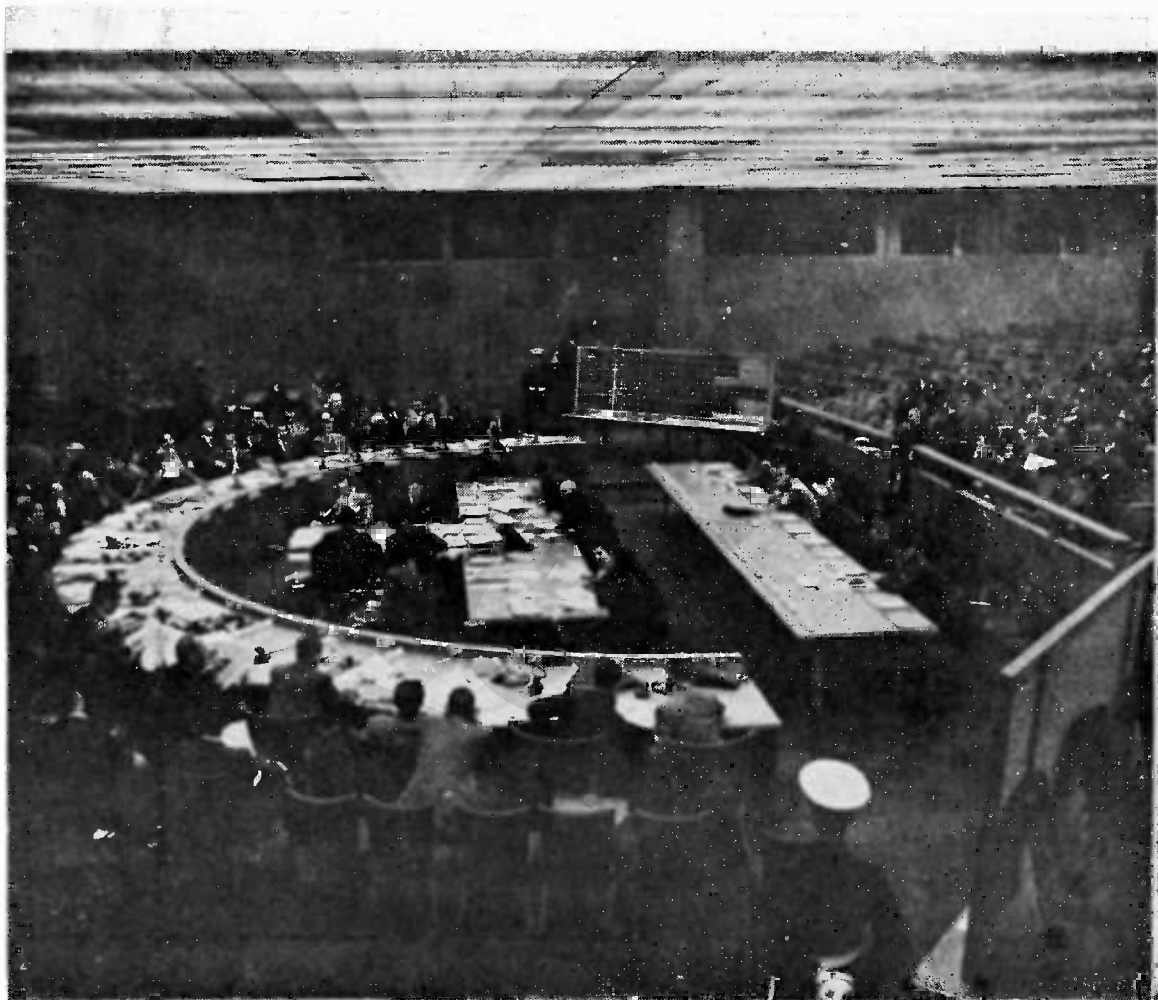

دمتحده دولتو عمومی قولنه : وردزفیر گر اوند (دنمایش میدان) دنوراک دشار و دانی یخوانی لخی کئیی چه
 په ههه کئیی دمتحده دولتو عمومی قولنه په ۱۹۴۶ دا کتوبر په ۲۳ جلسه کړیده ، (۵۰) بیرغه او (۵۱) دتولنی
 اعضا ملتونه دذکر شوی باغ دعمارته په اطراف کئیی په گرد (دایره وی) دول نصب او درپیدو (اهتزاز)
 په حالت کئیی لیدل کبئری .

د متحده دولتو عمومی تړاونه ، د اتازولې د جمهور مشر هری اس ترومن په داسې حال کې چې د متحده دولتو
 د نماینده گانو په حضور کې خپل افتتاحیه نطق ایراد وی ، دمجلس دریاست په مسند کې له خټه ، پول هانری
 سپاک دمجلس مشر او د بلجیم دخارجو چارو وزیر (په منځ کې) ، عمومی منشی ترینگولی (کپه خوا) ، اندرو کورویر
 د عمومی منشی اداری او اجرائیه معاون (په خوا) لیدل کېږي .

دمتحمه دولتو داچتماعی او اقتصادي کميټي مجلس دانلسمي چلسي په موقع کيښي

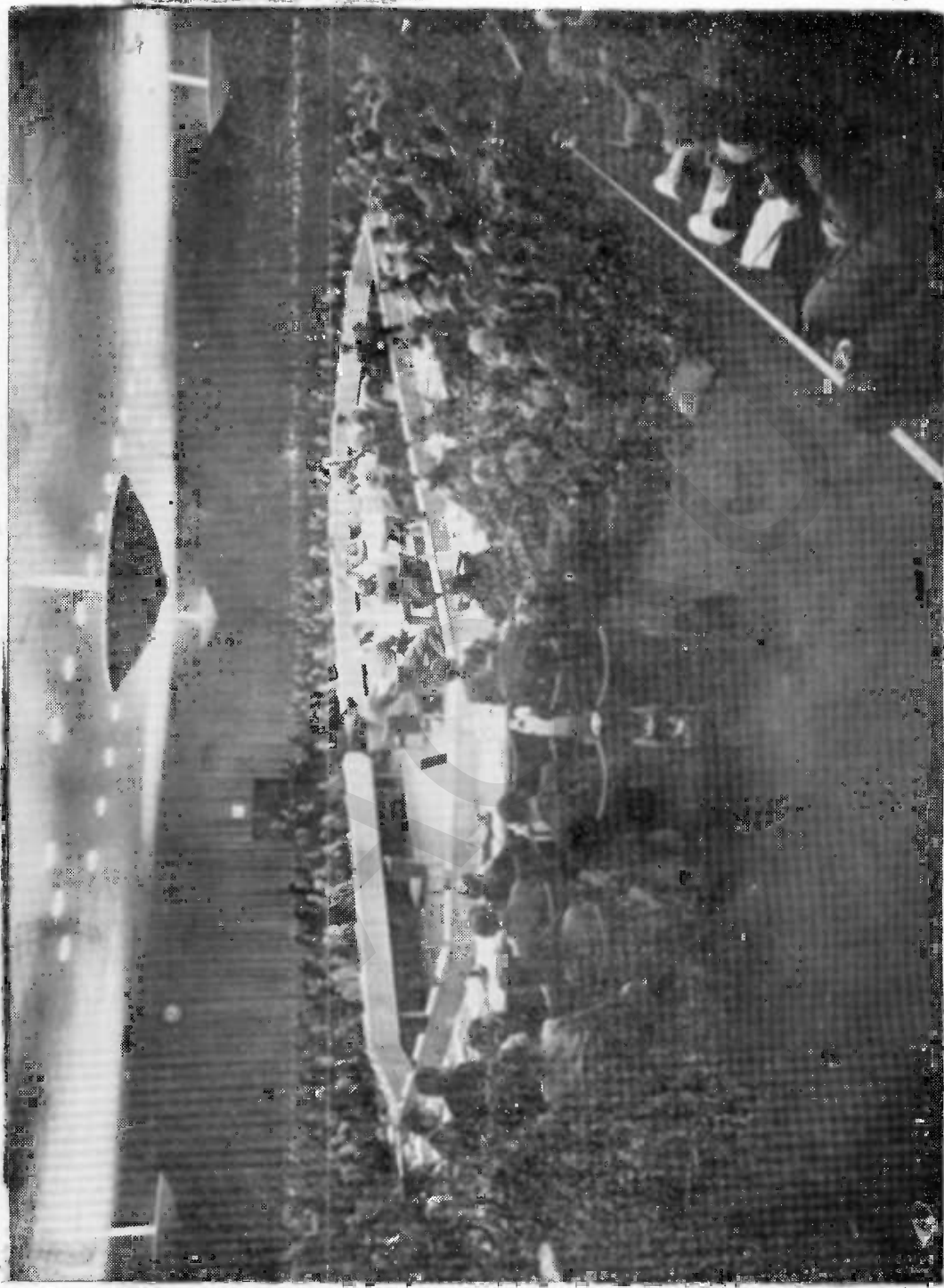

نیت به کمیته کیپی د متحده دولتو به قولنه پوری مربوطه د عمومی نمایندگانو منظره چه د نیم دایره میز (د آس
 به دول) به اطراف کیپی دلمری لخله یاره جلسه کری ، دجراند و نمایندگانو او مترجمینو به ترتیب شوی میز کیپی
 د T به دول موقع اختی ، او د دوی له خټه ننداره کونکی او دعوت شوی خلک ابدال کېږی .

د متحده مملو د عمومی اسامبلی امری فوق المذمه اجلاس

نصر الله انتظام داریانی هیئت رئیس د متحده مملو په فوق الماده عمومی اسامبه کتبی ، د حسین رجب ایدر (کښی خوانه سوری) دینر کښی د اماندگانو د رئیس سکرتر رگوی ، دوی د اماندگانو د تفریح په خوښه کتبی د فوق الماده عمومی کښتبی د فیهلی انتظام رچه دوا اکثر اوسو الملو آرانچه داسامبلی د رئیس پواسطه قول شوی وو . داریانی د اماندگانو د هیئت د هیئت او سیاست (داسامبلی) داسامبلی له خوا ارایه شوی ، په ورکړه چه عمومی چاره دی دعوت شی چه د عهدو د عالی کښتبی د صورت حال د آرو بهلو په باره کښی فیهله وکړی .
 خواښه یتاغلی علیاحسین خان ، عزیز « د پښتني هیئت رئیس است دی .

د متحده مللو د عمومی ټولنی لمړی مخصوصه جلسه

د اولی کښتی ددوم ملاقا د (سیاسي او امنیت) عمومی منظره ، د متحده مللو د عمومی ټولنی لمړنی مخصوصی جلسی چه د یونایتد کیندکم په غوښتنه چه د فلسطین د قضی د غور له پاره اوله کړی چه .
دمللو د یانیند گانو بنجه پینتورس نوری کښته چه د یسوع وپسرن د گانا دا د نمازیده تر ریاست لاندی د پوهودو د نه پند کی اهر د عربو دعالی انجمن له خوا د یانینی د فیولولو د مسئلی په خصوص کښی د ذکر شوی کښتی په حضور کښی مباحثه و کړه .

مجالس بین‌المللی :

اسامبله عمومی ملل متحده : حسب معمول در خزان سال ۱۳۲۵ در نیو یارک تشکیل جلسه داده در آن نسبت به مسائل مقدماتی عملی کردن مواد منشور ملل متحده مذاکره بعمل آمد و اساس های چندی درباره کنترل انرژی اتمیک و خلع سلاح و تشکیل قوه امنی بین‌الملل و همچنین نسبت به مسایل قیومیت خصوصاً قرار دادن جزائر قیومتی سابق جاپان در تحت قیومیت ممالک متحده امر بکلیا طرح و تصویب گردید در همین موقع وزرای خارجه دول بز رنگ نسبت به معاهدات صلح با ممالک پنجگانه متحد سابق مجور نیز به‌وافقه رسیدند و هم فیصله کردند که برای مذاکره در اطراف معاهده صلح المان در آتیه مجلس وزرای خارجه در مسکو تشکیل شود مجلس اقتصادی و کنترل انرژی اتمیک و خلع سلاح و قیومیت محکمه عدلی بین‌الملل در همین وقت تشکیل گردید که تشکیلات آن تمام شده اما در مقاصد عملی خود تا کنون به نتایج قطعی نرسیده اند در اوائل امسال انگلستان قضیه نزاع عرب و یهود فلسطین را به جلسه فوق‌العاده اسامبله عمومی رویت داد و از طرف مجلس کمیته تحقیق مقرر شد که مشغول کار است .

مجلس امنیه :

این مجلس که شکل دائمی دارد پس از آنکه شکایت ایران از اتحاد شوروی نسبت به باقیماندن هواکر شوروی در آذربائیجان با خروج هواکر مدکور از بین رفت مشغول شکایت یونان از ممالک همسایه آن و همچنین شکایت انگلیس از البانیه نسبت به غرق دو جهاز انگلیسی در آب های ساحلی البانیه به آن رویت یافته قضیه اول را به کمیسیون سیرد که در خود محل تحقیقات کردند و نتیجه را که بمجلس تقدیم نمودند مجلس میخواست یک کمیسیون دائمی برای مراقبت سرحدات یونان مقرر کند اما نماینده شوروی آن را ویتو کرد فقره دوم هنوز زیر بحث است فعلاً عرض مصر نیز نسبت به عدم آمادگی انگلیس برای تخلیه کامل خاک مصر و خاتمه دادن به اداره مشترک سودان به مجلس مذکور رسیده و هنوز موقع مذاکره نیافته است قضیه ترق الهند که درین اواخر از طرف هند و استرالییا به مجلس امنیه پیش شد مجلس فوراً امر قطع مجاربه را صادر نمود که بموقع اجرا گذاشته شد .

کنفرانس مسکو :

کنفرانس وزرای خارجه دول چهارگانه امریکا ، شوروی ، انگلستان ، فرانسه ، برای مطالعه در اطراف چگونگی معاهده صلح با المان در اوائل سال جاری در مسکو تشکیل یافت اما بموافقه رسیده نتوانست خصوصاً مسئله غرامات که اتحاد شوروی مبلغ بزرگ را ادعا می‌کرد انگلیس و امریکا عدم توانائی المان را به نادیه آن دلیل می‌آوردند و همچنین مسئله توحید اداره المان که اتحاد شوروی بیک حکومت مقتدر مرکزی زاطرفدار بود و دیگران اقتدار حکومت مرکزی را کم و از ایالات و مناطق رایبشتر میخواستند سبب ناکامی کنفرانس گردید اما اینقدر فیصله شد که مجلس تانی در آغاز تیرماه در لندن منعقد و باز برین فقره و مسئله معاهده صلح ، استریا که به کمیسیون علیحده سپرده شده غور کنند .

کنفرانس های پاریس :

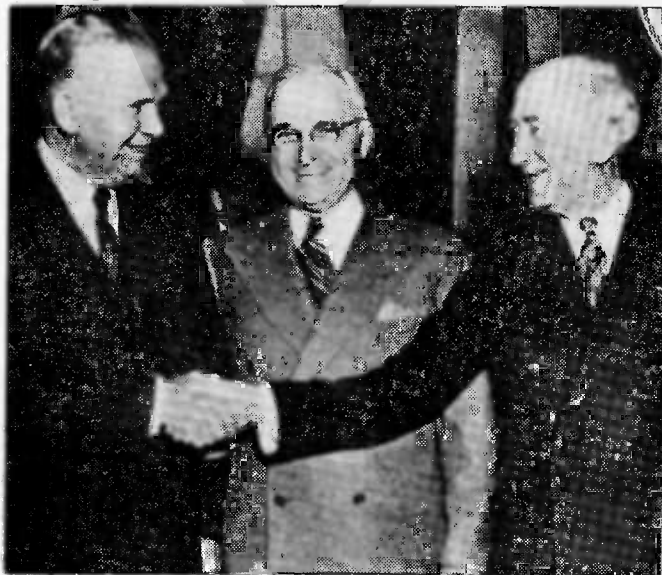
این کنفرانس در آغاز تابستان امسال برای مطالعه در اطراف پلان حکومت امریکا که میخواهد در راه تعمیر مجدد اروپا معاونت کند و ترتیب يك پروژه عمرانی مشترك را در تمام ممالک اروپا درخواست کرده بود بدعوت انگلیس و فرانسه بحضور سه وزیر خارجه یعنی بشمول اتحاد شوروی منعقد شد لیکن اتحاد شوروی با اساس نظریات اینکلمو فرانس موافقه نکرد و میخواست که همین موارد واستعمال این قرض بخود ممالک گذاشته شود و امریکا بلا شرط اندازه معاونت خود را معلومات بدهد اما ممالک اروپا از روی احتیاجات خود آنرا بن خود تقسیم کنند حالانکه انگلیس و فرانسه میخواستند اول احتیاجات ممالک معلوم و مجلس بان قناعت و بعد به امریکا خبر داده شود نتیجه این شد که اتحاد شوروی از مجلس خارج و ۸ مملکت اروپای شرقی از قنابلد و چکوسلواکی تاالبانیه از آن پیروی کردند و باقی ممالک مذکور پلان مارشال را مورد بحث قرار داده اند . از کنفرانس هوایی و کنفرانس تجارت ، و کنفرانس کار و مشاغل و کنفرانس گندم و دیگر کنفرانس های بین المللی که در ظرف این يك سال به نقاط مختلفه انعقاد یافته است از اجزاء اینکده درجراشد شایع شده و نتایج قطعی آن به ظهور نرسیده صرف نظر میکنیم :

ممالک متحده امریکا :

درین سال ممالک متحده امریکا باوجود بحران های اعتصابات کارگران کارخانه ها عمله بنادر و غیره از حیث اقتصاد و سیاست و قدرت نظامی خیلی مقتدر بوده و صادرات آن بی سابقه میباشد چه علاوه به ممالک مختلفه جهان از انگلستان تاچین و از یونان و ترکیه گرفته تا ایران و همچنین به ممالک اروپایی قروض بزرگی را که برای صادرات آن هنوز زمینه بهتری رافراهم و موفقیت سیاسی آن را هم تقویه خواهد کرد قائل شده است که همین مسئله سبب بزرگ رنجش اتحاد شوروی رافراهم می نماید ممالک متحده باین صورت رول بزرگتری را در سیاست بین المللی بازی کرده و جدا تصمیم دارند که این رول خود را با قوت هرچه تمامتر ادامه دهند . زعمای این مملکت جدا از اینکه اقدامات شان موافق روح اساس امه ملل متحده و مبادی اجرات یونو میباشد بر خلاف تلقی مسکوتا میدکند همکاری انگلستان و اتازونی نیز خیلی قریب تر شده و همین مسئله از طرف اتحاد شوروی بنام (بلوک غربی) یاد میشود زیرا در تمام زمینه های بین المللی و حتی افرادی بین این دو مملکت همکاری موجود است اینک فرانسه هم بیشتر از بیشتر درین حلقه داخل میشود روابط افغانسان و این جمهوری بزرگ روز بروز بر اساس دوستی و حسن تفاهم در انکشاف بوده و در زمینه عرفانی و اقتصادی انکشافات مزیدی را نائل شده که مخصوصاً توریدغله که از اثر حسن نظر دولت امریکا با ملاحظه خشک سالی سال ۱۳۲۵ به افغانستان فروخته شد قابل ذکر و تمجید است .

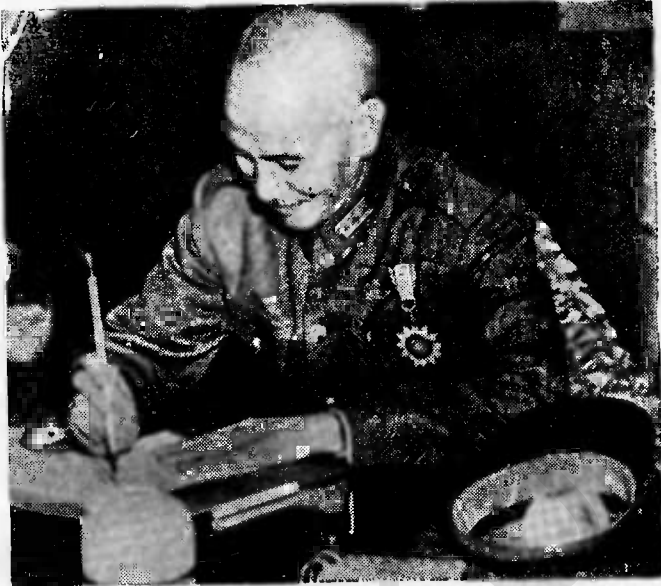

په لندن کېښي د پښتوگوني صالح د فرار دادو نولاس لېک د انگلستان خارجه وزير
بيون له خوا دمحمورد پخوانيو متحدو ممالکوسره

جنرال مار شال د اتازوني نوي خارجه وزير * د ترومن په حضور کېښي
د خپل سلف جيمز برنز سره لاس ور کوي

جنرال الیسیمو چیاننگ کای شک د چین رئیس جمهور د چین نوی
اساسی قانون لاس لیک کوی

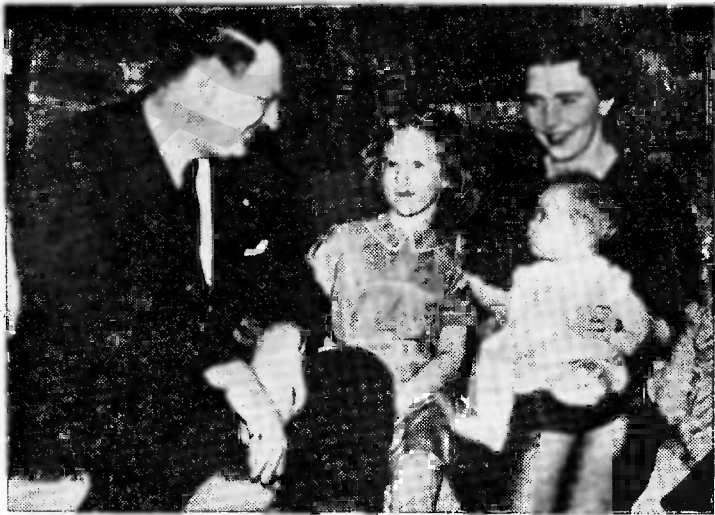

دفرانسې د خلووم جمهوریت امرنی رئیس جمهور : ونسان
او ریول د خپلې بیټې او اولاد سره

اسم کریسچین د دنمارک میتوفی یاچا

د دنمارک نوی یاچا نهم فردریک دانسگرید ملکی او مار گریث
(لر کر) شهزادگی او آ نی شهزادگی سره

شہزادہ کوستاف آ دولاف دسویڈن ولیمہد چہ
د الوتسکی د حادثی بہ اثر مرشو

اتحاد شوروی :

درین سال از یک طرف مساعی اتحاد شوروی مشغول ترمیم خرابی های وارد از جنگ و پیشبرد بلان پنجاهه جدید آن بوده و از طرف دیگر در سیاست بین المللی این مملکت رول بزرگی را بازی کرده و همین رول اتحاد شوروی که بزعم خودش از یک طرف برای مدافعه از منشور ملل متحده و از طرف دیگر بفرض تامین مدافعه آن مملکت میباشد سبب اختلافات و تصادمات با دول بزرگ دیگر باخاصه انگلیس و امریکاست که در حالیکه اتحاد شوروی اقدامات انگلیس و امریکاست را متضمن تامین رسوخ شان در تمام دنیا و محاصره خود میداند و آن دو مملکت نیز اقدامات اتحاد شوروی را از قسم توسعه جوئی و مخالفت بر تسیب های ملل متحده و انمود میکنند و همین تلقی ها سبب مخالفت های شدید امروزه بین اتحاد شوروی از یک طرف و انگلیس و امریکاست از طرف دیگر شده است. روابط افغانستان با این مملکت بصورت دوستانه با اساس احترام متقابل دوام داشته و درین سال تجدید مجدد حدود آبی و خشکه که از مدتها زیر بحث بود بصورت دوستانه تصفیہ شد.

انگلیستان :

این مملکت در سال گذشته با بحرانات زیاد که مهمترین آن بحران مواد سوخت بوده مواجهه گردیده و ملت آن با حرص و شگفت انگیزی باین مشکلات مقابله کرده و منظوریکه در آوان جنگ با بهاری و محاصره بحری مقاومت کرده بود از طرف دیگر مشکلات سیاسی عظیمی دامنگیر این مملکت گردیده و از هر طرف او را در ساحه بین الملل و امپراطوری خودش تهدید میکرد درین قسمت نیز سیاست صاف و صریح کابینه کاریگر باین مشکلات هم بصورت روبر است مقابله نموده و برای رسیدن به نتایج داخل اقدامات مهم ترین اقدامات سیاسی کابینه حزب کارگر انگلیستان درین سال عبارت از شناختن آزادی هند و برما و تقسیم هند به دودومینیون هندوستان و پاکستان و ارائه قضیه فلسطین به یونو بشمار میرود. در آزادی هند نقطه که با تماس کرده عبارت از مسئله آزادی برادران افغانی ماورای سرحد است که در اعلامیه برطانیه فقط دورا گذاشته شده که یا به هندوستان یا به پاکستان شامل شوند حالانکه اینها هم مثل برمانی های یک ملت عیبه بوده و ابدا جز هند نبوده و نیستند و به همان دلیلیکه هند به پاکستان و هندوستان تقسیم شد باید برای این افغانها هم آزادی کامل در تعیین سرحدشان داده می شد و بر علاوه وحدت دسته های پراگنده افغانان حواشی سرحد شمال غربی هند که تعدادشان از هشت میلیون تجاوز است و بعضی نظر به ایجابات سیاسی و نظامی در اداره بلوچستان و بعضی در ولایت شمال غربی و برخی شان بنام قبائل آزاد متفرق بنام میباشد آزادی شان تامین شود. این مطالب است که از طرف حکومت ما بطور دوستانه به دولت بریتانیا پیشنهاد شد تا کنون جواباتی که رسیده قناعت بخش نمیباشد و مداخله ما را در امور برادران افغانی ما به اساس معاهدات سابقه حق بجانب ندانسته اند حالانکه معاهدات سابق بنا بر قول صدراعظم برطانیه که رقبه قبائل را خارج هند

برطانوی فرار داده معاهدات مربوط آن را بمجرد خروج انگلستان بصورت اتوماتیک ملغی دانسته بابر آمدن انگلیس از هند از بین می رود و بر علاوه دولت بریتانیا علاقه مندی و همدردی ما را با برادران افغانی ماورای سرحد تقدیر کرده اند امید است که بالاخره در طول مذاکرات جاریه که بصورت دوستانه جریان دارد خواهش حق بجانب و بی غرضانه ما طرف قبول دولت دوست ما بریتانیا واقع و روابط حسنه مملکتین بیش از پیش تقویه شود.

ایران :

این سال برای مملکت همسایه ما ایران یک سال نیک بوده و حکومت آن بر بسا بحرانات داخلی و سیاست خارجی غلبه حاصل گرد چنانچه رفع فائله اذر بانی جان و خروج عساکر شوروی و رفع اغتشاشات بندریو شهر و مفاهمه برای استقرای با امریکا از همین جمله میباشد اما هنوز تا چند دیگر باره مسائل مهمه باقی است که آن هم بعد از تشکیل شورای ملی جدید و حل و فصل مسئله قرارداد نفت ایران و شوروی آمد است به کامیابی حل گردد، روابط ایران با مالک بزرگ سه گانه روی هم رفته شکل موازنه را پیدا کرده و با اینکه بعضاً یک طرف و بعضاً طرف دیگر اظهار ناراضی از سیاست دولت ایران کرده اند مگر آن ها جزئی بوده و تاثیرات کلی بر اوضاع مملکت و روابط خارجی آن نمی اندازد مناسبات ایران با سایر ممالک همسایه و دوست بطور اطمینان بخش جریان داشته از جمله روابط افغانستان و ایران خیلی دوستانه دوام داشت و هیئت عرفانی ایران درین ممالکت بکمال صمیمیت پذیرائی شدند.

هندوستان :

سال گذشته برای این مملکت همسایه شرقی ما بهترین دوره تاریخ را در بردارد زیرا درین سال بود که مبارزات پنجاه ساله احرار هند به نتیجه مطلوب که عبارت از آزادی و استقلال باشد منتج گردید و دولت بریتانیا حاضر شد که مطابق خواهش احزاب سیاسی دو گانه هند (کانگرس و مسلم لیگ) موافقه نماید که هند علی الحساب به دو دو مینون هندوستان و پاکستان تقسیم شود ولایات مختلف فیه را از قبیل بنگال آسام، پنجاب بین آنها نظر به برای اهالی تقسیم نماید. و اهالی ولایت شمال غرب و بلوچستان را به انتخاب یکی از دو دو مینون مذکور مختار سازد که درین قسمت حکومت و ملت افغانستان نظر به علائق نژادی که به افغانهای این دو قطعه دارد بر حکومت برطانیه اعتراض و خواهش نمود که باید با افغانها هم مثل برمانی ها و شهزاده نشین های هند آزادی تمام در رای دمی داده شود، تا بهتر ترتیب خواسته باشند استقلال خود را تأمین نمایند زیرا افغانهای هندی و خاک های شان جزء هند نیست متأسفانه حکومت بریتانیا و هند باین خواهش و پیشنهاد و معقول و منطقی و عدالت کارانه ما جواب مثبت نداده و رای گیری مقید در دو ولایت مذکور طوریکه انتظار میرفت به الحاق شان به پاکستان منجر شد و احتیاج خود افغانهای این دو منطقه هم سمع نگردید اد حاق بجانب افغانستان البته از بین نمی رود

و تا حکومت برطانیه و احزاب سیاسی هند به آن موافقه نکنند افغانستان نتیجه رای گیری مقید مذکور را اعتراف نخواهد کرد - بجز این چیز نامطلوب که - بپرتنش ملت و حکومت افغانستان شده دیگر کدام در روابط افغانستان و هند موجود نبوده و روابط مذکور به کمال صمیمت ادامه می یابد و ملت افغانستان از آزادی هند خیلی خوشنود و با هر دو مینیون جدیدالتشکیل آرزوی قیام مناسبات حسنه همجواری را دارد طوریکه فیصله شده بود بتاريخ ۲۹ اسد اختیارات حکومتی از طرف دولت برطانیه به دودومینیون جدیدالتشکیل تفویض شد و فیصله شده که اگر آنها مائل باشند از امپراطوری برطانیه هم خارج شده میتوانند عملاً عسکر هندیین هر دو دو مینیون تقسیم شده ولی تا زمانیکه دومینیون دوام کنند مذاقعه آنها مشرک تحت اثر سیه سالار برطانیه که زیر اداره یک شورای مشرک دفاع کار خواهند کرد ، ادامه خواهد یافت به شهزادگان حق داده شده که اگر خراسته باشند به یکی ازدو مینیون که بشکل اتحادیه ها را خواهد داشت شامل و یا کاملاً مستقل باشند چنانچه حیدرآباد دکن خواست استقلال کامل را نموده است .

چین :

مملکت چین با اینکه در جمله دول بزرگ پنجگانه شامل و از فاتحین جنگ به حساب میرود با هم مشکلات داخلی خود را حل نتوانسته و مخصوصاً که شمشک احزاب کمونسنت با حکومت مرکزی اوضاع این مملکت بزرگ را خیلی پر آشوب گردانیده است که میانجی گری امریکای هم به حل آن موفق نگردید هنوز هم وضعیت چین بحران آمیز بوده علی الرغم اعلان شدن تشکیلات اساسی جدید و تجهیزات عمومی بمقابل کمونسنت ها و کدام راه حلی به خود نگرفته است روابط افغانستان با این مملکت همچوار نیز قرین دوستی و صمیمت بوده و اولین وزیر مختار افغانستان درین سال به پایتخت چین اعزام گردید .

فرانسه :

مملکت فرانسه درین سال پس از تکمیل قانون اساسی جدیدی که روی همرفته با جمهوریت سوم مماثلت زیاد دارد، دوچار بحران حزبی گردیده اما پس از یک سلسله بیقراری ها درین اواخر حزب سوسیالست اداره امور را بکف گرفته برای تعمیر مجدد مملکت و هم جهت تثبیت مقام آن در قطار سائر ممالک بزرگ داخل اقدامات گردیده روش سیاسی فرانسه در اواخر این سال بیشتر بطرف دسته انگوامریک متوجه شده این مسئله سبب دوری فرانسه از مسکو گردیده است خصوصاً بعد از ردیلان فرانسه از طرف اتحاد شوروی برای شرکت در بیان اقتصادی جارچ مارشال این وضعیت بیشتر واضح شده است .

سائر ممالک اروپا :

ممالک اروپائی روی همرفته بالعموم درین سال از یک طرف برای تثبیت وضعیت سیاسی خود با موازنه احزاب صرف مسامی کرده و از طرف دیگر برای احیای اقتصادیات

واحد مبادلات تجارتي خویش داخل اقدامات بوده اند در او آخر سال با اثر بلان اقتصادی جارج مارشال ممالک اروپا به دو دسته تقسیم شده که دسته اروپای شرقی از فنلند تا چک اسواکی و البانیه نزدیکی را با اتحاد شوروی بسند و دسته دوم که ممالک اروپای غربی باشد جنبه انگلو فرانس وانگلو امریک را الزام کرده اند که البته در آینده اوضاع اقتصادی سیاسی و اجتماعی این ممالک از روی همین مسئله استقرار پیدا خواهد کرد. مناطق اشغال انگلیس و امریکا در المان بهم اتحاد اقتصادی کرده و ممکن است فرانسه هم باین اتحاد شامل شود و این سه منطقه اقتصادی با مشکلات غذایی و غیره که دارند کوشش خواهند کرد تا بزعم خود اصول دیو کراسی را در المان تاسیس کنند چنانچه فیصله هائی نسبت به توسعه و صنعت فولاد و سایر صنایع المان نیز نموده اند که اتحاد شوروی آن را خلاف قراردادهای سابق میدانند. در خانه این قسمت باید اعلان شود که فرانکو بعد از آنکه ملل متحده با اقطع علایق سیاسی کردند تصمیم گرفت تا رژیم شاهی را در اسپانیه روی کار بیاورد که طرف قبول سائر ملل اروپا باشد امکان دارد عنقریب اختیارات فرانکو به چنین رژیم تحویل شود اما با هم ملل همجوار اسپانیه خصوصاً فرانسه به چنین تغییرات سطحی و مقید قانع نبوده خلع رژیم موجوده و اعلا، انتخابات آزاد را مطالبه دارند. در باب یونان و ترکیه اینقدر باید گفته شود که امداد های امریکا باین ممالک به مخالفت شدید اتحاد شوروی مواجه شده و روابط این دو مملکت با اتحاد شوروی روز بروز تیره میگردد.

ممالک عربی :

در ممالک عربی که وحدت شان از زمان جنگ تا کنون روز افزون دیده میشود مفکوره سور یای بزرگ هنوز شکل صحیح بخود نگرفته اما در قصبه فلسطین و دعوی مصر با انگلستان تمام ممالک عربی از خورد و بزرگ همفکر و همصدا میباشند و روابط ذات البینی شان هم خیلی خوب و صمیمانه است.

ممالک امریکائی :

این ممالک درین سال قرین آسایش زیست کرده روابط شان با ممالک متحده امریکا خیلی دوستانه و صمیمانه بوده است، واقعاتیکه در (ارجنتائن) برای برانداختن حکومت ظهور رسید نتیجه قطعی نداد و اینک تمام جماهیر لاتین با گام های سریع تحت قیادت اتارونی بطرف رژیم های دیو کراسی پیش میروند. (انتها).

فہرست مندرجات سالنامہ

۱۳۲۵-۲۶

الف - مضامین :

صفحہ	مضمون
۱	د کابل پنٹولسمہ کالٹی
۲	د افغانستان بادشاہ
۳	تشکیلات مملکتی - (صدارت عظمیٰ)
۵	د وزارت خارجہ
۱۰	د داخلہ
۱۲	د عدلیہ
۱۳	د مالہ
۱۴	د معارف
۱۶	د اقتصاد
۱۸	د فوائد عامہ
۲۰	د صحیحہ
۲۱	د مضامینات
۲۲	د معادن
۲۳	د ریاست زراعت
۲۴	د مطبوعات

ولایات و حکومتات اعلیٰ :

صفحہ	تشکیلات ولایت کابل
۲۷	د قندهار
۲۸	د ہرات
۲۹	د مزار شریف
۳۰	د نطنز
۳۱	د مشرقی
۳۲	د جنوبی

تشکيلات حکومت اعلاى ميمنه

۳۲	» » »
۳۳	» » » فرام
»	» » » بدخشان
۳۴	» دوائر ملي (شورای ملي)
۴۱	» مجلس اعيان
۴۲	» وزارت دربار
۴۳	» دارالتحرير شاهى
۴۴	» مديرهاى مطبوعات مرکز و ولايات
۴۵	» د افغانستان بانک
۴۷	» رياست تفتيش محاسبات عمومي
۴۷	» رياست عمومي محاسبات مامورين
۴۸	» رياست قبائل
۴۸	» الاميک
۴۹	» رياست دار المساکين
۵۰	» موسسه رفاه عامه

اجزآت دوائر مملکتى :

۵۱	» امور وزارت خارجه
۶۰	» » داخله
۷۲	» » عدليه
۷۶	» » معارف
۱۲۴	» » اقتصاد ملي
۱۴۹	» » فوائد عامه
۱۵۳	» » صحت
۱۶۰	» » مخابرات
۷	
۱۶۰	» » مماندن
۱۱	
۱۶۰	» رياست مستقل زراعت
۱۳	
۱۶۰	» » مطبوعات
۱۸	

۱۶۰
۲۶

امور ریاست تفتیش محاسبات عمومی

»

» » محاکمات مامورین ملکی

»

» » قبائل

»

» » الپیک

۱۶۰
۲۷

» » ولایت کابل

۱۶۰
۲۹

» » قندهار

۱۶۰
۳۱

» » مزار شریف

۱۶۰
۳۱

» » جنوبی

۱۶۰
۳۲

» » حکومت اعلیٰ میمنه

۱۶۰
۳۳

» » بدخشان

۱۶۰
۳۴

تصویبات و مقررات سال اول دوره ششم مجلس شورای ملی

۱۶۰
۳۵

» سال ۱۳۲۵ مجلس اهبان

مقالات :

۱۶۶

کوشانیهای خورد کیداری

۱۸۳

یفتالیان

۲۲۳

افغانستان

۳۵۹

خان جهان لودی

۴۰۳

چند آهنگ پهنو

۴۳۹

مخترعات مهمه بشر در ۱۳۲۵

۴۸۰

» » اجمال واقعات سال

ب تصاویر :

صفحه	تصویر
مقابل ۲	اعلیحضرت معظم همایونه
۴	ج ۰ ع ۰ ج والا حضرت سیه سالار غازی
»	وزرای دولت (۳) قطعه
»	مقرریها در صداوت عظمی (۶) قطعه
۶	ع ۰ ج والا حضرت سردار شاه ولبغان
۸	» » » محمد نسیم خان
۳ ۴	وکلای شواری ملی (۱۷) قطعه
۵	ع ۰ ج ۰ ۱۰ ع والا حضرت وزیر صاحب حریره
»	مقرریهای و تبدلات در وزارت حریره (۴۴) قطعه
۵۴	امضای موافقه نامه سرحدی در بین نماینده افغانستان واتحاد شوروی (۷) قطعه
۵۶	سفرای خارجه (۳) قطعه
۵۸	ع ۰ ج محمد نوروزخان سفير افغانی وجلالتماب رئیس عالی هیئت شوزوی
»	هیئت هوائی افغانی
۶۶	مقرریها دروزارت داخله (۷) قطعه
۱۲۲	» و تبدلات دروزارت معارف (۷) قطعه
۱۳۸	» در وزارت اقتصاد ملی ووزارت مخابرات (۱۲) قطعه
۱۶۰	» در سائر دوائر (۷) قطعه
۱۱	» در ریاست مطبوعات (۲)
۱۶۰	
۲۱	
۲۲۲	خطاطی شاغلی عزیزالدینخان
۲۳۰	منظره کابل وغیره (۴) قطعه
۲۳۸	مزار شریف وشهر صنعتی پلخمیری ومقبره احمد شاه بابا (۳) قطعه
»	تربیه کوسفند های مرینوس درقندهار ویسکدسته از زارهبین درحال خیشاوه
	اختراعات جدیده (۲۷) قطعه
۴۸۸ - ۴۸۶	فوتو های مربوط بواقعات خارجه (۱۳) قطعه

